

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА
В КОНТЕКСТІ НАСТУПНОСТІ
ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**Збірник матеріалів
IV Міжнародної науково-практичної
Інтернет-конференції**

Випуск 9

Вінниця 2020

Рекомендовано до друку вченою радою факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 8 від 15.04 2020 року)

Редакційна колегія:

- Голок О.А.,** кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (*голова*)
- Демченко О.П.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Казьмірчук Н.С.,** кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Пахальчук Н.О.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Родюк Н.Ю.,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Присяжнюк Л.А.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Більська О.В.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Шикиринська О.В.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Григорович О.П.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Карук І.В.,** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Король А.В.** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

Технічна редакційна колегія:

- Бондарчук О.О.,** старший лаборант кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (*голова*)
- Горбачова М.В.,** старший лаборант кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Колеснік К.А.,** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Сіваш Т.Д.,** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Стахова І.А.,** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Білик Т.С.,** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Бондар Ю.В.,** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Мнишенко К.В.** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

Рецензент:

- Шахов В.І.,** доктор педагогічних наук, професор кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

А 43 Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 3 березня 2020 р.) / за ред. О.А.Голок ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. – Вип. 9. – 393 с.

А 43 Actual problems of the teacher's creative person forming in the context of continuity of preschool and primary education: Collection of the International Scientific Internet Conference (Vinnytsia, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University, 3 March 2020) / ed. O. Holiuk ; Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University, Faculty of Preschool, Primary education and Art. – Vinnytsia : Ltd «Mercury-Podillia», 2020. – Issue 9. – 2020 p.

Зміст

Секція 1. ПЕДАГОГІКА ТВОРЧОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Воєвутко Наталя, Кулігіна Олена. <i>Антидискримінаційна експертиза підручників для нової української школи</i>	8
Задорожна-Княгницька Леніна. <i>Педагогічна творчість як складова професійної культури вчителя</i>	11
Пасічніченко Анжела. <i>Соціально-комунікативна компетентність вихователя закладу дошкільної освіти як умова успішної педагогічної діяльності</i>	13
Романенко Наталія. <i>Запровадження ідей Марії Монтесорі про індивідуальне і вільне виховання дітей у практику роботи закладів дошкільної освіти</i>	15
Щерба Віолетта. <i>Розвиток творчих здібностей молодших школярів</i>	19

Секція 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Безпалько Анна. <i>Особливості патріотичного виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку: аспект наступності</i>	24
Караульна Анна. <i>Психолого-педагогічні особливості формування загальнолюдських цінностей учнів молодшого шкільного віку</i>	28
Залєвська Анна. <i>Педагогічна підтримка успішної адаптації дітей молодшого шкільного віку до освітнього середовища</i>	31

Секція 3. ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Горковенко Тетяна. <i>Роль студентів у системі забезпечення якості освіти</i>	34
Драновська Світлана. <i>Креативність як головна умова формування творчої особистості педагога</i>	36
Стахова Інна. <i>Організація позааудиторної роботи майбутніх учителів початкової школи у процесі формування їх готовності до природоохоронної діяльності</i>	39

Секція 4. СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ТВОРЧОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО І МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Босенко Ольга. <i>Творча робота як педагогічна умова формування самооцінки в дітей молодшого шкільного віку (на прикладі США)</i>	43
Олійник Леся. <i>Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку засобами ТРВЗ-педагогіки</i>	47
Тимофєєва Ірина. <i>Розвиток наскрізних вмінь у процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів</i>	49

Секція 5. СТВОРЕННЯ КРЕАТИВНОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Горбачова Марія. <i>Творчий розвиток дітей в умовах театралізованої діяльності</i>	53
Кирилюк Міхаєла. <i>Розвиток обдарованості молодших школярів засобами проектної діяльності</i>	56

Король Ольга. <i>Доступність – невід’ємна складова інклюзивного процесу в Україні.....</i>	60
Куцолабська Наталія. <i>Конкурс як дієво-практична форма виховної роботи з дітьми з проявами обдарованості.....</i>	63
Мардигіза Юлія. <i>Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами як проблема сучасної психолого-педагогічної науки.....</i>	67
Рембайло Вікторія. <i>Особливості творчої уяви дітей дошкільного віку.....</i>	71
Ставнича Аліна. <i>Розвиток обдарованості дітей в умовах колективної творчої діяльності.....</i>	73
Ткачук Ілона. <i>Використання арт-терапії для дітей з порушенням опорно-рухового апарату в домашніх умовах.....</i>	76
Тупка Уляна. <i>Інклюзивне навчання в закладах дошкільної освіти.....</i>	79
Цьомик-Яворська Тетяна. <i>Особливості творчого розвитку дітей дошкільного віку...</i>	81

Секція 6. СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ТВОРЧОСТІ

Анісімова Ярослава. <i>Використання елементів інноваційних технологій у роботі над казкою в початкових класах.....</i>	84
Балинська Юлія. <i>Особливості співпраці вчителя з батьками молодших школярів.....</i>	88
Береженна Ліна. <i>Формування моральних цінностей дошкільників засобами фізичної культури.....</i>	91
Бияковська Аліна. <i>Особливості розвитку дизайнерського мислення у дітей молодшого шкільного віку.....</i>	93
Білик Тетяна. <i>Формування морально-етичних цінностей молодшого школяра засобами дитячої літератури.....</i>	96
Ваколюк Віта. <i>Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку як науково-педагогічна проблема.....</i>	99
Вакуліч Тетяна. <i>Моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку.....</i>	102
Валько Олена. <i>Особливості естетичного виховання учнів у освітньому просторі початкової школи.....</i>	106
Верещагіна Іванна. <i>Використання дидактичних ігор у сенсорному розвитку дітей раннього віку.....</i>	111
Волощук Наталія. <i>Реалізація завдань морального виховання молодших школярів у процесі навчання.....</i>	115
Вольф-Чекерська Віолетта. <i>Формування правової культури в дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасної початкової школи.....</i>	118
Гавлюковська Олександра. <i>Реалізація розвивального потенціалу казки на уроках літературного читання.....</i>	120
Гавриленко Наталія. <i>Формування точності мовлення молодших школярів під час вивчення теми «Синоніми».....</i>	122
Геворкова Руслана. <i>Практика використання літературних творів В.О.Сухомлинського в розвитку моральних якостей майбутніх першокласників.....</i>	125
Грабовська Тетяна. <i>Використання ізотерапії в роботі з дітьми дошкільного віку.....</i>	128
Гук Ганна. <i>Можливості освітньої програми «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» у формуванні природничо-екологічної компетентності старших дошкільників.....</i>	132
Гуцал Віта. <i>Технології розвитку творчого мислення молодших школярів.....</i>	137
Драбинюк Сніжана. <i>Творчість учителя початкової школи як умова успішної діяльності в новій українській школі.....</i>	142
Дуб Ілона. <i>Розумове виховання молодших школярів на уроках математики.....</i>	146

Ємільянова Сніжана. <i>Міжособистісні відносини молодших школярів як педагогічна проблема</i>	149
Заваденко Руслана. <i>Співпраця ЗДО з батьками дітей дошкільного віку в художньо-мовленнєвому розвитку</i>	152
Заєць Віра. <i>Діагностика основних мотивів навчання учнів початкової школи</i>	155
Ковальчук Лілія. <i>Технологізація навчально-виховного процесу як вимога сучасної освіти</i>	159
Козлова Катерина, Литвина Наталія. <i>Использование метода проектов в поликультурном воспитании детей старшего дошкольного возраста</i>	162
Козоріз Лариса. <i>Розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів під час вивчення будови слова</i>	165
Козуб Наталія. <i>Формування природничої компетентності молодших школярів засобами навчального проектування</i>	168
Коломієць Юлія. <i>Гра як засіб формування пізнавальної активності молодших школярів на уроках української мови</i>	171
Костюк Світлана. <i>Педагогічні умови формування трудових навичок у дітей старшого дошкільного віку в організованій діяльності</i>	173
Коцулим Тетяна. <i>Формування естетичних почуттів молодших школярів на уроках природознавства</i>	177
Кошляк Діана. <i>Принципи формування економічної культури молодших школярів</i>	180
Красножон Аліна. <i>Спілкування зі значущим дорослим як засіб мовленнєвого розвитку дитини третього року життя</i>	182
Крисько Уляна. <i>Теоретичні та практичні аспекти використання міжпредметних зв'язків на уроках математики в початкових класах</i>	185
Кучер Леся. <i>Формування працелюбності в дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення з працею дорослих</i>	190
Лакша Ірина. <i>Особливості екологічного виховання молодших школярів на уроках української мови</i>	193
Литвина Наталія, Пашковец Інна. <i>Ознакомление детей дошкольного возраста с традиционной культурой народов мира посредством проектной деятельности</i>	196
Максимчук Ольга. <i>Розвиток інтелектуальних здібностей у молодших школярів на уроках літературного читання</i>	199
Махлай Тетяна. <i>Використання національних традицій у початковій школі Японії</i>	201
Мельник Аліна. <i>Уроки літературного читання як основа формування творчих здібностей учнів початкової школи</i>	205
Мельник Ірина. <i>Освітнє середовище початкової школи як чинник розвитку шестирічних учнів</i>	207
Мельничук Ірина. <i>Спілкування зі значущим дорослим як засіб сенсорно-пізнавального розвитку дитини, яка має труднощі в навчанні</i>	210
Мельничук Ольга, Сторч Аліна, Шепета Валентина. <i>Формування основ екологічної культури молодших школярів</i>	213
Муравська Мирослава. <i>Збагачення словника молодших школярів синонімами</i>	216
Надобко Оксана. <i>Розвиток критичного мислення молодших школярів на уроках математики</i>	218
Науменко Вікторія. <i>Специфіка використання колективних творчих справ у виховній роботі з дітьми молодшого шкільного віку</i>	222
Нетребя Марина. <i>Сучасні методи організації медіаосвіти молодших школярів</i>	225
Никончук Наталя. <i>Методичні аспекти організації позаурочної роботи з розвитку мовлення у системі КТС</i>	228
Новицька Єлизавета, Новицька Світлана. <i>Новітні підходи в навчанні: ранкове коло та його складові</i>	230
Олійник Наталія. <i>Особливості формування відповідальності молодших школярів</i>	232

Олійник Юлія. Роль і місце інтеграції в початковій школі.....	235
Оніщук Аліна. Засади формування пізнавального інтересу учнів першого класу в процесі навчання грамоти.....	238
Осецька Яна. Використання інтегрованих технологій у процесі викладання предмету «Я досліджую світ».....	241
Павлюк Мирослава. Творчі ігри як засіб розвитку лідерських якостей дошкільників... ..	244
Педченко Марія. Використання гри в освітньому процесі як педагогічна умова розвитку творчого мислення молодших школярів.....	248
Пісняк Наталя. Педагогічні умови застосування мультимедійних засобів у роботі з дітьми, які мають особливості в навчанні.....	251
Подолян Анна. Використання ІКТ у позаурочній діяльності з метою формування позитивних мотивів навчання у молодших школярів.....	255
Полічковська Снежана. Формування діалогічних умінь дітей старшого дошкільного віку в іграх за сюжетами художніх творів.....	258
Полянчук Юлія. Вплив фізкультурно-оздоровчої діяльності на розвиток позитивної мотивації молодших школярів.....	262
Похила Світлана. Використання інноваційних підходів до формування обчислювальних навичок у дітей старшого дошкільного віку.....	264
Рей Іванна. Розвиток вольових якостей у дітей молодшого шкільного віку.....	268
Романенко Ірина. Арт-терапія як інноваційний шлях подолання неуспішності молодшого школяра.....	271
Рудь Вікторія. Практичні аспекти розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання.....	274
Савченко Алла. Проблеми розвитку діалогічного мовлення молодших школярів	277
Свинарчук Валентин. Розвиток координації рухів у молодших школярів засобами гри впетанк.....	280
Сень Наталія. Виховання звукової культури мовлення у молодших школярів на уроках української мови.....	284
Слободяник Олександра. Особливості формування читацької компетентності молодших школярів на уроках мовного циклу.....	286
Слюсаренко Анжела. Особливості оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в контексті ідей НУШ.....	289
Снігур Світлана. Технологія тайм-менеджменту в роботі педагога як основа організації освітнього процесу.....	292
Стріченко Діана. Особливості розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку	296
Суржикова Олена. Особливості розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку в процесі роботи над простими задачами.....	298
Тарадайко Марія. Теоретичні аспекти адаптації дітей молодшого шкільного віку до навчання в школі I ступеня.....	302
Тиндик Тетяна. Вплив читацького інтересу на розвиток творчої особистості молодшого школяра.....	306
Томчук Марія. Взаємозв'язок мислення та мовлення у розвитку дітей молодшого шкільного віку.....	308
Тоток Олена. Проблема формування мовленнєвої культури молодших школярів на уроках української мови.....	312
Усанова Ірина. Методичні аспекти розвитку пізнавальної активності молодших школярів на уроках математики.....	315
Уханська Наталія. Організація проблемного навчання в початковій школі.....	319
Фарисей Ольга. Діалогічне мовлення молодших школярів як актуальна педагогічна проблема.....	321
Хороманська Каріна. Інноваційні технології в екологічному вихованні молодших	

<i>школярів</i>	324
Цимбалюк Людмила. <i>Розвиток пізнавального інтересу учнів у процесі викладання літературного читання в початковій школі</i>	327
Ціпцюра Марина. <i>Використання елементів проблемного навчання в контексті особистісно орієнтованого навчання молодших школярів</i>	330
Чернятинська Анастасія. <i>Розвиток словесної творчості дітей старшого дошкільного віку на мовленнєвих заняттях</i>	333
Шкурак Тетяна. <i>Формування засад почуття гідності в дітей старшого дошкільного віку в процесі національного патріотичного виховання</i>	336
Шмалюх Валерія. <i>Дари Фребеля як засіб формування у дітей дошкільного віку уявлень про форму предметів</i>	339
Ягодіна Людмила. <i>Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного віку засобами LEGO-технології</i>	343

Секція 7. ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПЕДАГОГА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ФОРМАЛЬНОЇ І НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Бразговка Наталя. <i>Нетрадиційні уроки в початковій школі</i>	348
Костюк Валерія. <i>Національно-патріотичне виховання в умовах НУШ</i>	350
Крутій Катерина, Зданевич Лариса. <i>Інформаційний шум та його наслідки в закладах освіти</i>	353
Огієнко Дана. <i>Особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації театралізованої діяльності молодших школярів</i>	357
Попович Оксана. <i>Підготовленість студентів до роботи з дітьми третього року життя в сенсорно збагаченому середовищі</i>	360
Ситнік Анастасія. <i>Способи співпраці з батьками в умовах партнерства</i>	363
Шамрай Віта. <i>Вплив внутрішньо-сімейної взаємодії на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку</i>	366

Секція 8. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Вороніна Ірина. <i>Психологічна стійкість як фактор безпеки життєдіяльності молодших школярів</i>	370
Глухенька Ангеліна. <i>Вплив булінгу на психічне здоров'я школярів</i>	372
Гриб Аліна. <i>Проблема формування толерантності у старших дошкільників у контексті сучасних дефінітивних підходів</i>	375
Колосова Олена. <i>Особливості виховання та навчання дітей з аутизмом</i>	377
Конотоп Олена. <i>Стратегічне мислення vs кліпове мислення у практичній іншомовній підготовці студентів немовних закладів вищої освіти</i>	380
Кошмелюк Лариса. <i>Використання казки у моральному вихованні молодших школярів.</i>	383
Лаута Діана. <i>Психолого-педагогічні особливості формування у дошкільників природничих уявлень</i>	385
Молнар Тетяна. <i>Підготовленість студентів до роботи зі школярами в міжкультурному просторі Закарпаття</i>	387
Сташинська Олена. <i>Психолого-педагогічні особливості дітей із синдромом дауна</i>	390

**Секція 1. ПЕДАГОГІКА ТВОРЧОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ
КОНТЕКСТ**

**АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ НОВОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

*Наталія Воєвутко, кандидат педагогічних наук, доцент
Маріупольський державний університет (Україна)
Олена Кулігіна, учитель української мови та літератури
Маріупольський міський технологічний ліцей (Україна)*

**THE ANTI-DISCRIMINATION ANALYSIS OF SCHOOL TEXTBOOKS FOR THE NEW
UKRAINIAN SCHOOL**

*Natalya Voyevutko, Doctor of Pedagogy, Associate professor
Mariupol State University (Ukraine)
Elena Kuligina, teacher of Ukrainian language and literature
Mariupol City Technological Lyceum (Ukraine)*

Анотація. У публікації розкрито сутність антидискримінаційної експертизи підручників, яка здійснюється в умовах реформ Нової української школи. Проаналізовано приклади непрямой дискримінації, які найчастіше зустрічаються в текстовому та ілюстративному контенті підручника. Наведено приклади стратегій нейтралізації андроцентричної мови.

Ключові слова: антидискримінаційна експертиза підручників, Нова українська школа, андроцентрична мова.

Abstract. The publication discloses the essence of the anti-discrimination analysis of school textbooks in the context of the reforms of the New Ukrainian School. Examples of indirect discrimination, which are most commonly found in textual and illustrative textbook content, are analyzed. Examples of strategies for neutralizing the androcentric language are given.

Key words: anti-discrimination analysis of school textbooks, New Ukrainian School, androcentric language.

Антидискримінаційна експертиза підручників – це аналіз текстів підручників. За його результатами надають висновки, чи відповідають вони принципу недискримінації. Така експертиза виявляє випадки прямої, непрямой та прихованої дискримінації за ознаками: раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними ознаками [5].

Підґрунтям для здійснення експертизи є закон «Про засади державної політики запобігання та протидії дискримінації» (2014) [6]. Головною метою експертизи є виявлення в текстовому та ілюстративному контенті підручника прикладів дискримінації та подальше їх усунення.

Аналізуючи проекти підручників для НУШ, спостерігаємо, що в переважній більшості контенту наявні прояви непрямой дискримінації, під якою розуміється «ситуація, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» [6].

Наведемо декілька прикладів дискримінаційного контенту проєктів підручників 2-го класу НУШ, зазначених в експертних висновках з антидискримінаційної експертизи, та запропонованих експертами стратегій їх нейтралізації.

1. Дискримінація за ознакою статі є найпоширенішою, проявляється здебільшого в андроцентричній мові, а також в непаритетній представленості персоналій та зображень осіб різної статі, їх стереотипізації.

Поданий варіант: «Можно ли назвать девочек **знатоками** звериного языка и **переводчиками?**». Використання андроцентричної мови, коли іменники чоловічого роду використовуються на позначення осіб і груп осіб обох статей. – *Рекомендовані зміни:* «Можно ли сказать, что девочки прекрасно владеют звериным языком и могут с него переводить?» [1].

Поданий варіант: «Світлина з зображенням дівчинки під парасолькою супроводжує поезію про дощ. Авторський колектив звертається до учнівства з пропозицією розглянути ілюстрацію та поміж питань на рефлексію пропонує таке: «Почему мокрая погода, когда **герой** под зонтиком, вызывает у **него** радостное настроение?» – *Рекомендовані зміни:* Узгодити зміст світлини із текстом запитання: замість дівчинки додати хлопчика або змінити речення, наприклад, таким чином: «Почему мокрая погода, когда героиня стихотворения под зонтиком, вызывает у нее радостное настроение?» [1].

Поданий варіант: «9. Розглянь малюнок. **Визнач, які іграшки обрала для себе Оленка, а які – Петрик.** Мал. В іграшковому магазині. Біля прилавка хлопчик і дівчинка. На вітрині різні іграшки: лялька, робот, машинка, гітара тощо + відповідні схеми». Формулювання завдання веде до нав'язування стереотипних уявлень за ознакою статі». – *Рекомендовані зміни:* «Пропонуємо сформулювати завдання, не спираючись на розподіл іграшок між хлопчиком і дівчинкою: «9. Розглянь малюнок. **Назви іграшки, які побачили в магазині Оленка і Петрик.** Мал. В іграшковому магазині. Біля прилавка хлопчик і дівчинка. На вітрині різні іграшки: лялька, робот, машинка, гітара тощо + відповідні схеми» [3].

Поданий варіант: «Назви заголовків таблиці: «Лучше вместе» / «Лучше **одному**». Використання андроцентричної мови, коли займенники чоловічого роду використовуються на позначення осіб обох статей. – *Рекомендовані зміни:* «Лучше вместе» / «Лучше самостоятельно» [1].

Проілюструємо прикладами також деякі стратегії нейтралізації андроцентричної мови. «Доречною і прогресивною рисою підручника буде рівномірне використання жіночих, чоловічих і збірних іменників, форм множини займенників, прикметників, дієприкметників, числівників, а також описових конструкцій замість лише форм чоловічого роду для позначення спільноти, що може складатися з осіб обох статей. Наприклад: «Добавь свой совет к **второкласснику** и запиши его» (с.36) – «Добавь свой совет к второкласснику/второкласснице и запиши его»; «По алфавиту можно найти фамилию **ученика** в классном журнале» (с.129) – «По алфавиту можно найти фамилию ученика или ученицы в классном журнале»; «Поделись информацией с **одноклассниками**» (с.156) – «Поделись информацией в классе». (*Фемінітиви див. у Тлумачному словнику С.І. Ожегова: <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=26478>*) [1].

«Замість дієслівних форм минулого часу однини: «хотел» (с.4, 57, 185), «узнал» (с.6), «устал» (с.27), «пользовался», «читал», «записывал» (с.28), «забыл» (с.114), «назвал», «объяснил» (с.118), «считал» (с.123), «прочитал» (163), «ожидал» (с.172), «падал», «научился» (с.185), «мог» (с.186) можуть бути використані паралельні форми чоловічого/жіночого роду або форми множини минулого часу, форми теперішнього часу, безособові конструкції. Наприклад: «Расскажи, чему бы ты **хотел** научиться во втором классе» (с.4) – «Расскажи, чему бы вы хотели научиться во втором классе»; «Что помогает восстановить силы на уроке, если немного **устал?**» (с.27) – «Что помогает восстановить силы на уроке, если ты немного устал/устала?»; «Как бы ты **мог** доказать, что собака знает свое имя?» – «Как можно доказать, что собака знает свое имя?» [1].

2. Дискримінація за віком проявляється через стереотипи або замовчування.

Поданий варіант: «Літні люди представлені стереотипно (с. 1-69): дідусь з лисиною і в окулярах читає газету (с. 2), бабуся з зачіскою «гуля» і в безформному светрі сидить на лаві (с. 5), бабуся у фартушку із зачіскою «віночок» годує онука пиріжками (с. 25)» [2]. «На деяких рисунках (с.35, с.34) людей літнього віку зображено фізично неактивними, немічними» [3]. *Рекомендовані зміни:* «Для уникнення дискримінації за віком, пропонуємо врівноважити сторінки підручника зображеннями людей літнього віку, які є активними, життєрадісними, займаються спортом тощо» [2; 3].

3. Дискримінація за станом здоров'я відбувається в основному стосовно осіб з інвалідністю шляхом стереотипізації або замовчування.

Поданий варіант: «У частині підручника на сс. 1-69 стереотипно представлені люди з інвалідністю – лише на колясках (сс. 2, 31)» [2]. *Рекомендовані зміни:* «Пропонуємо додати зображення, наприклад, людей у темних окулярах із паличкою чи з собакою-поводирем або зі слуховим апаратом» [2].

Поданий варіант: «У контенті підручника (зокрема в ілюстративному матеріалі на сс. 1-48) взагалі не представлені люди з інвалідністю» [3]. *Рекомендовані зміни:* «Пропонуємо додати текстові матеріали про людей з інвалідністю та їх зображення, щоб вони не залишались у суспільстві невидимими» [3].

4. Дискримінація за віросповіданням відбувається за рахунок християноцентричності.

Поданий варіант: «На сторінках підручника зимові свята віддзеркалено через образ Святого Миколая, християнське Різдво, обряд щедрування (сс. 140-142, 146-147, 151-153). Різдво віднесено до державних свят України, проте наша країна багатоконфесійна, а віросповідання є захищеною ознакою, отже підкреслення християнськості свята може виключати представників і представниць інших релігій, які проживають на території країни» [2]. *Рекомендовані зміни:* «Зважаючи на те, що з підручником можуть працювати діти різних віросповідань або атеїсти, пропонуємо додати інформацію про свята цього періоду в інших релігіях і світські» [2].

5. Дискримінація за майновим станом найчастіше виникає у зв'язку з використанням новітніх технологій.

Поданий варіант: «форзац 4. Розміщено QR-код «Матеріали до уроків». Незважаючи на поширеність нових технологій, у класі можуть бути діти з родин, різних за майновим станом, які не мають необхідної техніки для сканування коду. Відсутність альтернативного способу пошуку вказаних матеріалів у мережі Інтернет веде до їх дискримінації» [4]. *Рекомендовані зміни:* «Пропонуємо додати до QR-коду коротке посилання, яке надасть можливість відшукати необхідні дані через пошуковий браузер» [4].

Таким чином, антидискримінаційна експертиза підручників має законодавче й методичне підґрунтя, сприяє функціонуванню недискримінаційного освітнього простору та не ставить під сумнів професійні якості авторського кола.

Список використаних джерел:

1. Воевутко Н. Ю. Експертний висновок антидискримінаційної експертизи на підручник під шифром 21002. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1aSA7d-KzSqK1_gL6DhJY_IslNQn6Y6u (дата звернення: 24.02.2020)
2. Кулігіна О. В. Експертний висновок антидискримінаційної експертизи на підручник під шифром 20109. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1FhPmHF4ua15DiP6ZAvkwygTm64kzlhsq> (дата звернення: 24.02.2020)
3. Кулігіна О. В. Експертний висновок антидискримінаційної експертизи на підручник під шифром 20110. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1JwxRxFaqIQOsd71AvDHR-c1JCVssk7V> (дата звернення: 24.02.2020)
4. Кулігіна О. В. Експертний висновок антидискримінаційної експертизи на підручник під шифром 20111. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1M99Yw4ByYF0mYQ0NFAcbXETMsBy8fnJ7> (дата звернення: 24.02.2020)
5. Левченко К. Антидискримінаційна експертиза підручників: що це і для чого? // Українська правда від 18.07.2018. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/07/18/232183/> (дата звернення: 24.02.2020)
6. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України № 1263–VII від 30.05.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (Дата звернення: 24.02.2020)

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

*Леніна Задорожна-Княгницька, доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки
Маріупольський державний університет (Україна)*

CREATIVE EDUCATION ENVIRONMENT AS A FACTOR OF THE FORMATION OF THE FUTURE PEDAGOGUE OF THE CREATIVE PERSON

*Lenina Zadorozhnaya-Knyagnitskaya, doctor of pedagogical sciences, associate professor,
Head of the Department of Pedagogy
Mariupol State University (Ukraine)*

Анотація. У статті розкрито сутність педагогічної творчості як складника педагогічної культури. Показано взаємозв'язок педагогічної творчості з іншими компонентами професійної культури вчителя. Розкрито критерії педагогічної культури, одним з яких є здатність до педагогічної творчості.

Ключові слова: педагогічна культура, компоненти педагогічної культури педагогічна творчість, критерії педагогічної культури.

Abstract. The article reveals pedagogical creativity as a component of pedagogical culture. The connection between pedagogical creativity and other components of the teacher's professional culture is shown. The criteria of pedagogical culture are described. One of these criteria is the ability to pedagogical creativity.

Key words: pedagogical culture, components of pedagogical culture, pedagogical creativity, criteria of pedagogical culture.

Переосмислення ціннісних орієнтацій і стратегій розвитку суспільства, що зумовили модернізацію національної освіти, висувають нові вимоги до особистості вчителя, рівень професійної культури якого має відповідати вимогам часу. Нагальна потреба українського суспільства в новій генерації конкурентоспроможних учителів, здатних адекватно реагувати на виклики часу, реалізовувати нові освітні стандарти на засадах педагогіки співробітництва, культуротворчості, інноваційності, актуалізує розвідки щодо змістового наповнення поняття професійної культури вчителя, обґрунтування її складових частин, ефективних форм і методів формування їхньої професійної культури, пошуки ефективних форм та методів розвитку професійної культури вчителя.

Педагогічна культура є особистісним утворенням, що інтегрує професійну картину світу, концепцію професійного життя, професійну позицію, індивідуальний стиль духовності. Учитель, як людина культури, є духовно багатою особистістю, яка володіє творчими здібностями, віддана своїй справі, захоплена нею. Учитель – це гуманна особистість, яка наділена такими якостями, як емпатія, толерантне ставлення до людини, добро, розуміння цінностей й індивідуальності кожної людини. Учитель – це творча особистість, яка постійно розмірковує, мислить альтернативно, незадоволена отриманими здобутками, володіє розвинутим прагненням до творення, здатна до самовизначення у світі культури [2, с. 5-6].

З огляду на зазначене, стає очевидним взаємозв'язок понять «педагогічна культура» та «педагогічна творчість», на якому акцентують увагу сучасні науковці. Так, І. Ісаєвим розроблено систему професійно-педагогічної культури, що поєднує сукупність структурних і функціональних компонентів, які розкриваються в статичі і динаміці. До статичних структурних компонентів науковець відносить: педагогічні цінності, педагогічні технології й особистісно-творчі якості. Значну роль дослідник відводить динаміці розвитку професійно-педагогічної культури, що розкривається через функціональні компоненти. І. Ісаєвим також виявлено залежність розвитку професійно-педагогічної культури вчителя від ступеня

розвитку професійної свободи особистості, її творчої самореалізації. Науковець акцентує увагу на гуманістичній спрямованості формування професійно-педагогічної культури [3].

О. Цюняк, розкриваючи сутність педагогічної культури, описує її як сукупність системи ціннісних орієнтацій, мотивації до професійної діяльності та здібностей до творчого саморозвитку [Цюняк, с. 41].

Розкриваючи сутнісні характеристики педагогічної культури, М. Ситнікова акцентує увагу на важливості професійно-педагогічної самореалізації педагога, що інтерпретується авторкою як індивідуальний процес і результат цілеспрямованого, усвідомленого здійснення внутрішніх можливостей розвитку Я-професійного в педагогічній діяльності засобом рефлексивно-творчих зусиль на основі вільної, діалогічної взаємодії викладача з культурно-освітнім середовищем [4]. Дослідниця доводить, що педагогічна діяльність як простір професійно-педагогічної самореалізації вчителя є формою взаємодії його професійно-педагогічного потенціалу та самоорганізації продуктивно-педагогічної діяльності засобами рефлексивно-творчих зусиль. Концептуальними засадами формування культури професійно-педагогічної самореалізації вчителя, на думку автора, є ціннісні орієнтації, стратегії і цілі самореалізації, професійно-педагогічне самоусвідомлення, творча активність.

Підкреслюючи складний, інтегративний характер педагогічної культури, О. Янкович, розділяє її на педагогічну культуру діяльності та на педагогічну культуру особистості. Педагогічна культура діяльності характеризує роботу вчителя в поєднанні із системою цінностей, таких як громадянська й особистісна позиція, вивчення відтворення кращих зразків людської діяльності та культурно-історичних цінностей [7, с. 11]. Натомість педагогічна культура особистості являє собою сукупність особистісних характеристик, таких як гуманістична спрямованість особистості педагога, творче педагогічне мислення, здатність вчителя до інноваційної діяльності тощо.

Розглядаючи сутність інноваційної методичної культури, Т. Бережна подає її розуміння як інтегративну якість особистості учителя, представлену сукупністю мотивів, цінностей, компетенцій у поєднанні з володінням різними технологіями оперування педагогічними об'єктами на основі рефлексивних дій і професійно-новаторської діяльності педагога. Дослідниця стверджує, що вчитель повинен мати найвищий рівень особистісно-орієнтованої педагогічної та науково-педагогічної культури, яка, за словами науковця, розкривається через: гуманістичну позицію стосовно дітей; психолого-педагогічну компетентність та мислення; освіченість, уміння працювати зі змістом і технологіями навчання; здатність до творчості; культуру професійної поведінки; уміння саморегуляції власної діяльності [1, с. 174].

Отже, структура педагогічної культури представлено у працях науковців як комплекс, який включає особистісні якості педагога, культуру професійної поведінки, професійні компетенції, розвиток творчого мислення і досвід професійно-творчої діяльності.

Таким чином, будь-яка культура формується під впливом соціально-історичних передумов та з урахуванням попереднього досвіду. Професійна культура вчителя повинна формуватися в процесі набуття досвіду професійно-методичної діяльності, в результаті вивчення та освоєння передового педагогічного досвіду. Унаслідок цього в учителя формується здатність помічати нове, оригінальне, особливе у педагогічних явищах і ситуаціях, вміння виокремити його, оцінити, що виступає сутнісною ознакою методичної культури [4, с. 89].

Не випадково критеріями педагогічної культури, на думку науковців, є:

- гуманістична спрямованість особистості вчителя;
- цілісність і самоцінний характер знань про системні та функціональні характеристики педагогічного процесу;
- здатність виділяти в суспільно-педагогічних явищах і процесах духовне як провідне й служити йому, визначати ієрархію цінностей за критерієм їх належності до духовних;
- сформованість умінь здійснювати ціннісно-орієнтаційні, діагностико-прогностичні, організаційно-розвивальні, професійно-творчі, управлінсько-комунікативні та соціально-

педагогічні функції [6, с. 337].

Отже, педагогічна культура вчителя являє собою інтегративну сукупність професійно-особистісних цінностей та якостей педагога, його професійно-педагогічної компетентності та майстерності, що дозволяють творчо здійснювати професійно-методичну діяльність на основі рефлексії, набутого досвіду та саморозвитку з урахуванням нормативних вимог до професійно-педагогічної діяльності [5]. Педагогічна культура відображається у вищій формі активності вчителя, його творчій самостійності; виступає стимулом і умовою вдосконалення освітнього процесу, передумовою виникнення нових ідей у педагогічній науці та практиці. Вона проявляється не лише в глибоких знаннях, але й у методичній майстерності, вмінні пояснити, зацікавити, озброїти учнів практичними навичками.

Список використаних джерел:

1. Бережная Т. Н. Формирование инновационной методической культуры учителя начальных классов в процессе профессиональной подготовки в вузе: дис. канд. пед. наук). Ставрополь, 2009.
2. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти: автореф. дис. д-ра пед. наук 13.00.04. Київ, 2001.
3. Ісаєв І. Ф. Професійно-педагогічна культура як предмет наукового дослідження. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2010, №42, 143–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpkov_2010_42_40.
4. Княжева І. А. Теоретико-методологічні засади розвитку методичної культури майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури. Одеса, 2014.
5. Нікула Н. В. Формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 20 с.
6. Сухомлинська О. В., Савченко О. Я., Курило В. С., Бех І. Д. В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів. Луганськ, 2012.
7. Терещук Г. В. Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в Європейський освітній простір: *Матеріали регіонального науково-практичного семінару. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка*. 2007.

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анжела Пасічніченко, кандидат психологічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка (Україна)

SOCIO-COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE KINDERGARTEN EDUCATOR AS A CONDITION OF SUCCESSFUL PEDAGOGICAL ACTIVITY

Angela Pasichnichenko, candidate of psychology, associate professor

Poltava National Pedagogical University named after VG Korolenko (Ukraine)

Анотація У статті обґрунтовано необхідність формування соціально-комунікативної компетентності у вихователя закладу дошкільної освіти. Проаналізовано поняття соціально-комунікативна компетентність, його компоненти.

Ключові слова: соціально-комунікативна компетентність, вихователь закладу дошкільної освіти, дошкільник.

Abstract. The article substantiates the necessity of formation of social and communicative competence in the preschool teacher. The concept of social and communicative competence and its components are analyzed.

Key words: social and communicative competence, preschool teacher, preschooler.

Формування затребуваних освітньої ситуацією професійних компетенцій педагогів є тенденцією останнього десятиліття. Спрямованість дошкільної освіти на кінцевий педагогічний результат – розвиток дитини і забезпечення його успішності на наступних вікових етапах, передбачає наявність високого рівня професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти та компетенцій, які її формують. Особливе значення у змісті підготовки майбутніх педагогів належить соціально-комунікативній компетентності, яка є

умовою успішної професійної діяльності, запорукою ефективності попередження та вирішення багатьох проблем, що виникають у процесі спілкування і взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, оновлення та удосконалення її змісту, особливості є предметом наукового аналізу в дослідженнях Л. Артемової, Н. Бесараб, Г. Беленької, О. Богінч, А. Богуш, О. Гнізділової, Н. Голоти, Н. Грами, Н. Ємельянової, Л. Загородньої, Н. Ковальової, Т. Котик, О. Кучерявого, М. Машовець, Г. Підкурғанної, Л. Плетеницької, Т. Поніманської, О. Проскури, І. Рогальської-Яблонської та ін.

Різноманітні аспекти формування компонентів соціально-комунікативної компетентності вивчалися такими науковцями, як А. Авдюкова, І. Бех, Л. Варга, О. Варламова, Д. Воронцов, Н. Гавриш, Л. Гієнко, М. Гончарова-Горянська, І. Єрмаков, Н. Калініна, Н. Кузьміна, В. Куніцина, І. Ледньова, Л. Лепіхова, А. Мудрик, Д. Почебут, Л. Сохань, В. Цветков та ін. Однак, не зважаючи на значну кількість досліджень, зазначимо, єдиної точки зору у розумінні змісту, структури самого поняття «соціально-комунікативна компетентність» немає.

Є.Т. Сарапулова та Т.Д. Панченко визначають соціально-комунікативну компетенцію як здатність людини реалізовувати власні потреби і цілі шляхом створення партнерських взаємин з іншими особами згідно з їхніми очікуваннями, потребами і цілями в межах суспільно прийнятної поведінки та завдяки ефективній комунікації [4, с. 58].

Соціально-комунікативна компетенція особистості – це базова інтегральна характеристика, яка відображає рівень уміння людини взаємодіяти, чи контактувати, з іншими особами; забезпечує оволодіння соціальною реальністю за допомогою комунікативних механізмів і дає можливість ефективно впливати на свою поведінку та поведінку інших у середовищі, де відбувається спілкування [3]

Г. Усанова наголошує, що соціально-комунікативна компетентність оцінюється цілою низкою когнітивних чинників: знаннями про навколишній світ, про соціальні цінності, здатність адекватного сприйняття інформації. Вона актуалізується з урахуванням конкретних умов комунікації та є складовим компонентом соціального статусу [6, с. 13].

Соціально-комунікативна компетенція включає в себе такі компоненти: знання з комунікативних дисциплін (володіння необхідними мовами, знання в галузі педагогіки і психології, конфліктології, логіки, риторики, культури мовлення та ін.); комунікативні та організаторські здібності (уміння чітко і швидко встановлювати ділові контакти, проявляти ініціативу, здійснювати психологічний вплив на основі адекватного сприйняття і розуміння своєрідності особистості, активно взаємодіяти у спільній діяльності з іншими); здатність до емпатії (уміння співпереживати, відчувати іншого, здійснювати психотерапію словом); здатність до самоконтролю (уміння регулювати свою поведінку і поведінку співрозмовника, знаходити продуктивні способи реагування у конфліктних ситуаціях, ініціювати сприятливий психологічний клімат, прогнозувати розвиток міжсуб'єктних відносин); культура вербальної і невербальної взаємодії (володіння технікою мови, риторичними прийомами, технікою аргументації і ведення дискусії, дотримання професійно-педагогічного етикету, доцільне використання понятійно-категоріального апарату, дотримання мовної дисципліни, використання невербальних засобів) [1].

У деяких наукових дослідженнях соціально-комунікативна компетентність вивчається через аналіз таких компонентів, як «соціальна компетентність» та «комунікативна компетентність», які в свою чергу розглядаються як синонімічно близькі та взаємодоповнюючі. Так, Ковальова О.А. характеризує ці поняття, виходить з необхідності практичного застосування знань про їх зміст. Автор наголошує, що соціальна компетентність – це здатність людини бути конгруентною частиною соціуму, реалізовувати власні потреби і цілі шляхом створення партнерських стосунків з іншими особами, згідно з їхніми очікуваннями, потребами і цілями в межах суспільно прийнятної поведінки. Комунікативна компетентність – це здатність людини ефективно здійснювати під час спілкування обмін

інформацією, почуттями та емоціями, презентувати і цивілізовано відстоювати власну точку зору на засадах визнання різноманітності позицій і шанобливого ставлення до цінностей інших людей [2, с. 28].

Структура підготовки майбутніх вихователів до формування соціально-комунікативної компетентності у дошкільників, на наш погляд, має включати такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, поведінково-діяльнісний, особистісний. Оскільки формування соціально-комунікативної компетентності у дітей не може бути ефективним, якщо її складники не розвинені в самого вихователя, це стає одним із аспектів фахової підготовки. Зауважимо, що професійне становлення майбутнього вихователя передбачає не лише оволодіння певною сукупністю знань, умінь і навичок, але і його особистісне самовдосконалення. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне під час занять застосовувати психодіагностичні дослідження особистісних рис, установок, ціннісних орієнтацій, самооцінки студентів, що дозволяє вирішувати в подальшому конкретні практичні завдання. Вивчення основ візуальної психодіагностики дозволяє майбутнім вихователям краще зрозуміти партнера зі спілкування і взаємодії, більш детально розкрити для себе власний особистісний потенціал. Окремим, цікавим елементом занять є різні елементи тренінгу, що проводиться з метою формування у студентів комунікабельності, товариськості, доброзичливості, емпатійності, комунікативних і організаторських умінь, уміння продуктивно виходити з конфліктної ситуації як необхідних складових соціально-комунікативної компетентності [5, с. 101].

Отже, аналіз наукових доробок дає можливість зробити висновок, що показниками та ознаками соціально-комунікативної компетентності прийнято вважати ступінь сформованості її основних структурних компонентів. Високий рівень соціально-комунікативної компетентності дає можливість педагогу успішно реалізовувати завдання, що визначаються його професійною діяльністю, дозволяють орієнтуватися в будь-якій соціальній ситуації, адекватно її оцінювати, приймати правильні рішення і досягати поставлених цілей, забезпечує ефективність життєдіяльності у різних сферах соціального життя.

Список використаних джерел:

1. Зеер Э.Ф., Павлова Ф.М., Сыманюк Э.Э. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: учеб. пособие. – М.: Изд-во Моск. пст.-соц. института, 2005. – 216 с.
2. Ковальова О.А. Модель соціально-комунікативної компетентності// Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 11 (30). – С.27-33.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи [бібліотека з освітньої політики]/ Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина та ін.; за ред. О.В. Овчарук. – К.: КІС, 2004. – 112 с.
5. Сарапулова Є.Г., Панченко Т.Д. Самопізнання та етика спілкування як засоби формування комунікативних вмінь у представників молодого покоління// Педагогіка толерантності. – 2008. – № (45). – С. 57–65.
6. Пасічніченко А.В. Підготовка майбутніх вихователів до формування соціально-комунікативної компетентності дошкільників// Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – 2017. – Випуск № 11. – С.97-103.
7. Усанова Г. К проблеме формирования социально-коммуникативной компетентности личности// Вестник культуры и искусств. – 2011. – Выпск №2 (26). – С.10-13.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ МАРІ МОНТЕССОРІ ПРО ІНДИВІДУАЛЬНЕ І ВІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ПРАКТИКУ РОБОТИ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Наталія Романенко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.Л.Крутий, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE IMPLEMENTATION OF MARY MONTESSORY'S IDEAS ON INDIVIDUAL AND FREE EDUCATION OF CHILDREN IN PRACTICE OF PRE-EDUCATION INSTITUTIONS

Natalia Romanenko, master's student

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання діяльності видатного італійського педагога Марії Монтессорі. Проаналізовано її наукові праці та статті, які розкривають питання індивідуального та вільного виховання. Виокремлено можливості запровадження ідей у практику роботи сучасних закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: Марія Монтессорі, система виховання, вільне виховання, індивідуальне виховання.

Annotation. The article deals with theoretical issues of the activity of the outstanding Italian teacher Maria Montessori. It analyses its scientific works and articles that reveal the issues of individual and free education. Possibilities of introduction of ideas in practice of work of modern institutions of preschool education are highlighted.

Key words: Maria Montessori, upbringing system, free upbringing, individual upbringing.

Історичні та гуманістичні погляди італійської педагогині ХХ ст., була головним лейтмотивом виховної концепції Марії Монтессорі (1870-1952). Практична реалізація цієї ідеї, на думку Монтессорі, була можлива лише на строго науковій основі. Сучасні заклади дошкільної освіти в Україні повертають до впровадження не лише ідеї, але й матеріали М.Монтессорі [3].

Бурхливий розвиток науки на межі століть детермінувало зміни у всіх сферах життя, включаючи освіту. У традиційній школі Монтессорі вбачала занадто «буквальний» додаток наукових знань. Найбільш характерним прикладом зазначеного для неї була учнівська парта. «До пристроїв такої парти, - писала вона, - залучено чимало рук: антропологія з вимірами тіла і визначенням віку; фізіологія в дослідженнях м'язових рухів; психологія, яка строго стежить за раннім або викривленим проявом інстинктів, і найбільше гігієна, в її боротьбі з викривленням хребта у школярів» [4, с.13]. Така парта доводила «до останньої можливості нерухомість дитини», придушувала «в ній будь-яку свободу та індивідуальність» так, що навіть «хребет, що опинився досить міцним в запеклій боротьбі первісної людини за існування - ... не міг чинити опір ярму школи» [4, с.14]. Подібне застосування науки, спрямоване на вдосконалення «знаряддя рабства» дитини, а, отже, яке має суперечності з соціальними та індивідуальними прагненнями дитини до свободи, було неприйнятним для Монтессорі. Вона категорично заперечувала проти механічного та однобокого використання наукових знань у педагогіці, а тому вирішила «йти шляхом, зовсім відмінним від того, яким слідували до сих пір» [4, с.19].

Марія Монтессорі є фундатором системи сенсорного розвитку дитини дошкільного віку. Саме в розробленому нею матеріалі вбачала можливість формування індивідуального і вільного виховання дитини. Класифікацію розроблених Марією Монтессорі сенсорних матеріалів відображено в схемі 1.

Монтессорі-матеріали за рівнем ясності, структури і логічної послідовності відповідають періодам найбільшої сприйнятливості розвитку дитини, які було названо сенсорними.

Ці періоди, сприятливі для навчання певних видів діяльності, виховання вміння володіти собою і ставлення до світу, можуть бути оптимально використані за допомогою розвивальних матеріалів і в сучасних закладах дошкільної освіти України.

Кожен Монтессорі-матеріал, перш за все, розрахований на розвиток одного ізольованого відчуття, але разом із тим він побічно працює і на зону найближчого розвитку дитини, ніби підштовхує дитину до спонтанного сприйняття інтелектуальних понять: маленький—великий, тихий—гучний, гладкий—шорсткий тощо. Дитина фіксує контраст, градує, розподіляє за парами, диференціює, розрізняє форму, величину, тобто здійснює складну роботу інтелекту — аналіз і синтез.

Схема 1

Слід зауважити, що наукові інтереси Монтесорі були дуже широкі та різноманітні. Створюючи свою педагогічну систему, вона творчо використала досягнення сучасної їй науки в галузі експериментальної психології, лікувально-виправної педагогіки, педагогічної антропології і гігієни. В основу її підходу було покладено принцип В.Вундта про те, що методи експериментальної психології зводяться до одного - до контрольного спостереження [1].

Відповідно до нього Монтесорі називала наукову педагогіку «наукою спостережень». Вона вважала, що педагогічний процес повинен знайти таку форму, яка дозволяла б здійснювати повноцінну і постійну наукову перевірку і контроль, а вчитель, перейнявшись «духом вченого», став би спостерігачем людської природи [4, с.11].

Мистецтво точного спостереження, проголошене ще Ж.-Ж. Руссо умінням, найбільш значущим для педагога, вимагає граничної зібраності й терпіння. У поданні Монтесорі вчитель нового типу «повинен не говорити, але вчитися бути мовчазним, щоб не наставляти, але спостерігати [6]. Такого роду зосереджене спостереження, на її переконання, і є справжнє входження в науку. Але це вміння не є природженою здатністю, його потрібно опановувати, а тому одним із головних завдань, без якого неможливо побудувати нову школу, Монтесорі бачила у відповідній підготовці педагога. Вона прагнула підняти його до рівня вченого, перетворивши в спостерігача-експериментатора, здатного вміло синтезувати в педагогічному процесі наукову теорію і практику.

Як і всі педагоги-гуманісти, Монтесорі приділяла увагу й особистим якостям вихователів, вимагаючи, щоб вони не тільки вчили, а й вчилися у дітей, йдучи шляхом постійного самовдосконалення. «Зміцнивши в людині дух суворого зречення вченого ... який вивчає дитину у всіх проявах її життя з побожністю і любов'ю, зі святою спрагою пізнати в ній шлях до власного вдосконалення ... - ми отримаємо цілком закінчений дух вчителя!», - писала вона [4, с.12].

Для того, щоб здійснювати «педагогіку спостережень», мало знайти і підготувати гуманістично спрямованого вченого-педагога, треба відповідним чином приготувати і школу. Головне, підкреслювала Монтесорі, необхідно зробити так, щоб школа не сковувала учня, а «давала простір вільним і природним проявам особистості» [4, с.12]. Спостереження повинно здійснюватися за вільною дитиною, а значить, «основним початком наукової педагогіки повинна бути свобода» [4, с.19].

У ході дослідження ми встановили, що *грунтом розуміння принципів індивідуального і вільного виховання* у Монтесорі є не тільки соціально-філософські й педагогічні погляди, а й сучасні їй природничо-наукові знання та уявлення. «Деякі педагоги, слідуючи за Руссо, висловлюють фантастичні ідеї і невизначені вимоги свободи, але справжнє поняття свободи насправді ще невідомо вчителям.

Свободу вони часто представляють так, як її розуміють маси у своїх повстаннях проти тиранії та рабства. Іншими словами, вона знаменує часткове звільнення, звільнення країни, стану, думки. Поняття ж свободи, яка повинна одушевляти педагогіку, універсальна», - писала вона [4, с.12-13]. Отже, для Монтесорі характерно біологічне розуміння свободи у

вихованні, яке пов'язане і впливає з розуміння природи дитини і законів її розвитку. Важливим моментом тут є те, що наукові уявлення про людину у неї тісно переплітаються з релігійними поглядами, органічно зливаються та не суперечать один одному. Розглянемо, в чому суть цих уявлень.

Вкрай негативно ставилася Монтессорі до заохочень і покарань, вважаючи їх несумісними з вільним вихованням. «Нагорода і покарання служать примусом до зусилля, і тоді ми більше не можемо говорити про природний розвиток дитини», - вказувала вона [7, с.24]. Нагороджувати й карати, на її думку, дитина повинна сама себе, за допомогою власних внутрішніх оцінок і переживань. Єдина зовнішня нагорода, яку вона допускала в школі, - це похвала вчителя, а єдине зовнішнє покарання - відсаджування учня якомога далі від інших дітей за окремий стіл. Але і таке покарання не можна вважати покаранням в загальноприйнятому сенсі. «До такої дитини ми ставимося як до хворої та безпорадної, - говорила Монтессорі, - входячи в школу, я раніше за всіх підходжу до неї і пещу як маленьку, після чого звертаюся до решти» [7, с.28]. Покараній дитині давали кращі іграшки, але інші діти не заздрили, а шкодували їй, оскільки вона не могла бути разом з ними. Свобода дій у неї була обмежена, що спонукало маленьку людину переживати й давати самооцінку своїх вчинків. В цьому й крився виховний сенс такого «покарання».

Одне з основних понять педагогічної системи Монтессорі - «самостійність». *Не можна бути вільним не буди самостійним, а тому будь-яка педагогічна міра, придатна для виховання дітей, повинна полегшувати їм шлях до самостійності.*

Створити в дитині нічого не можна - можна лише розбудити «спляче» іноді в ній життя і направляти її, даючи свободу самій розвивати свої індивідуальні сторони. Монтессорі висунула ідею «самотворення», вважаючи, що діти наділені природною здатністю інтуїтивно йти шляхом самореалізації, вибираючи для цього необхідні види діяльності. Цей процес супроводжується повною самосвідомістю.

Обстоюючи *індивідуальний підхід до кожної дитини*, Монтессорі одночасно виступала за суспільний характер виховання, вбачаючи в цьому важливий педагогічний і соціальний зміст. У реальному житті всі люди залежать один від одного, а значить і самореалізація можлива лише в рамках цієї взаємної залежності. Проте самореалізація за допомогою самодіяльності при повній самосвідомості вимагає залучення всіх сил і здібностей людини, що росте, зміцнюючи та розвиваючи їх. Така самореалізація веде, в прикінцевому підсумку, до «auto-educazione» - самовиховання, яке є наріжним комнем педагогічної системи Монтессорі.

Стратегічне соціальне завдання, на думку Марії Монтессорі не нове: виховання людини, здатної змінити недосконалий, порочний світ. На переконання Монтессорі, «якщо порятунок прийде, то воно почнеться з дітей, бо діти - творці людства», вони наділені «невідомими силами», які, якщо допомогти їх вільному вияву, можуть прокласти шлях до кращого майбутнього [5].

Найближче соціальна завдання полягало в безоплатному наданні «дітям батьків, які змушені йти на роботу, особистого піклування, якого останні не можуть дати їм» [4, с.37].

Можна дійти висновку, що, *спираючись на нові дані, вчені стверджують: дитина є активним суб'єктом усього виховного процесу, вона не посудина і не глина, з якої вихователь може ліпити все, що йому захочеться, вона, швидше, нагадує рослину, якій необхідна обережна допомога садівника.*

І якщо раніше вчитель — позитивіст Нового часу — стояв перед дитиною, як перед машиною, в механізмах якої він намагався розібратися, шукав причинно-наслідкові зв'язки, бачив їх природну зумовленість, асоціативні механізми, звертався до медицини, біології, то радикальний *реформатор стоїть перед дитиною, як перед квіткою, яка розпускається, спостерігаючи процес творчого саморозвитку внутрішніх сил і усуваючи тільки те, що заважає* (Г. Ноль).

Нові ідеї були покладені в основу принципово іншої форми організації взаємостосунків дорослого і дитини, сприяли найбільш інтенсивному розвитку педоцентристської (дитиноцентрованої) ідеології суспільства в цілому.

Дитина постає в епіцентрі всього сімейного і шкільного життя, відтепер вона є значущою і цінною, її вивчають, за нею спостерігають, її люблять. *Своєрідним новим педагогічним Євангелієм стало декларування права дітей на самостійне осмислення свого місця в майбутньому житті і своєрідну заборону для дорослих видавати приписи норм поведінки майбутньому поколінню. Отже, як педагоги, так і батьки ХХ ст. починають свій нелегкий шлях пізнання дитини, шлях любові до дитинства.*

Список використаних джерел:

1. Білецька С.В. Дитиноцентрована педагогіка: теорія і практика західних країн: посіб. — Х. : Факт, 2008. — С. 102-117.
2. Дичківська І. М. Марія Монтесорі: теорія і технологія / І. М. Дичківська, Т. І. Поніманська. — Київ, 2006. — 303 с.
3. Крутій К.Л. Емпіричне дослідження вільної гри дитини в умовах закладу дошкільної освіти під час проведення «Дня без іграшок» / Гуманізація навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць. № 1 (93). — 2019. — С.26-44.
4. Монтесорі М. Метод научной педагогики, применимый к детскому воспитанию в Домах ребенка / Пер.с ит. - М., 1993. — 168 с.
5. Монтесорі М. Биологическое понятие свободы в педагогике// М.Монтесорі. Помогі мне сделать это самому. — М. : Изд. дом «Карапуз», 2005. — С.23-34.
6. Перс Г. Мария Монтесорі // Перспективы. — 1983. — № 4. — С.141-151.
7. Сухотина Т.Л. Мария Монтесорі и свободное воспитание / Т. Л. Сухотина // Свободное воспитание. — 1912—1913. — № 7. — С. 1—28.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Віолетта Щерба, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF YOUNGER STUDENTS

Violetta Shcherba, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Показано проблему творчих здібностей у психолого-педагогічній літературі. Розкрито особливості розвитку креативності в молодшому шкільному віці. Визначено організаційні умови для розвитку творчого потенціалу дітей в закладі освіти.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, креативність.

Abstract. The problem of creative abilities in the psycho-pedagogical literature is shown. The peculiarities of the development of creativity in younger school age are revealed. The organizational conditions for the development of children's creative potential in the educational establishment are determined.

Key words: creativity, creativity, creativity.

В умовах реформування системи освіти України відповідно до основних положень Концепції «Нова українська школа» відбувається перехід від авторитарної педагогіки до особистісно зорієнтованого виховання. Відповідно до цього, учень за роки навчання в закладі освіти має стати компетентною, конкурентоздатною особистістю, яка володіє вмінням самопрезентуватись, здатною до самореалізації.

Проблема креативності, творчості та творчих здібностей достатньо розроблена на науково-теоретичному рівні в межах філософії, психології та педагогіки в декількох напрямках. Зокрема проводиться вивчення загальних творчих здібностей, від яких залежить успішність у

багатьох видах діяльності (Д.Богоявленська, Л.Венгер, Дж.Гілфорд, Г.Костюк, О.Лук, Я.Пономарьов, В.Роменець, Е.Торренс та ін.); спеціальних творчих здібностей, які обумовлюють високі досягнення у конкретних видах творчості: технічному (В.Моляко), музичному (Б.Теплов, О.Рудницька), образотворчому (О.Мелік-Пашаєв, О.Савенков), літературному (З.Новлянська, З.Юрченко) та ін. Педагогічні проблеми формування творчих здібностей розглядались у працях Г.Альтшуллера, І.Зязюна, Н.Кічука, В.Паламарчука, Н.Печенюка, П.Підкасистого, О.Савченка, С.Сисоевої, В.Сластьонна, В.Шубінського, О.Шупти та ін.

Серед здібностей виділяють творчі, які пояснюються психологами по-різному та вважається представниками гуманістичної психології, що творчі здібності властиві кожній особистості. Е. Торренс [19] підкреслює, що творчі здібності – це вищий розумовий процес, пов'язаний з інсайтом – яскравою здогадкою, що поєднує в собі нові асоціації з розв'язуваною проблемою.

За одного підходу, творчі здібності вважають одним із видів загальних здібностей як «ступінь сформованості загальних здібностей для будь-якої форми поведінки, в тому числі і творчої» (Я. Пономарьов) [15, с. 12]; творчі здібності *ототожнюються / вважаються особливим видом розумових здібностей* (В. Рогозіна). Особливими вони є тому, що можуть створювати мислительну діяльність за межами вимог, відхилятися від традиційних норм, генерувати різноманітні оригінальні ідеї та знаходити способи їх практичного вирішення.

ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ якості й властивості особистості, які виявляються у синтезі мотиваційної, інтелектуальної, організаційної та комунікативної сторін творчої діяльності, від яких залежить можливість та рівень її успіху

ГРУПИ

розумові; пов'язані з темпераментом (емоційність); здібності, пов'язані з мотивацією (інтереси і нахили)

Рис.1. Творчі здібності

З іншого боку, дослідники відносять *творчі здібності* до спеціальних, наявність яких визначає успіх у творчій діяльності (А. Маслоу). О. Лук у визначенні творчих здібностей приділив велику увагу прийомам мислення, особливостям сприйняття, пам'яті і мотивації. Творчі здібності властиві кожному, проте рівень їх розвитку залежить від індивідуальних особливостей, середовища, в якому опинився індивід, виховних впливів і особисто вихованця [14, с. 27].

На думку С. Доценко [7], *творчі здібності* є синтезом індивідуально-психофізіологічних особливостей особистості та нових якісних станів (змін у мисленні, сприйнятті, досвіді життєдіяльності, мотиваційній сфері), що виникають у процесі нової для індивіда діяльності (у процесі розв'язання нових проблем, завдань), що веде до її успішного виконання або появи суб'єктивно / об'єктивно нового продукту (ідеї, предмета, художнього твору тощо).

Окремим напрямом досліджень є визначення проявів творчості та розвитку творчих здібностей з ранніх років, в тому числі й молодшому шкільному віці. Аналіз праць учених, присвячених дослідженню дитячої творчості (Н.Ветлугіною, О.Кульчицькою, І.Лернером, Б.Тепловим, Є.Фльоріною та ін.), показує, що вона є одією з найзмістовніших форм психічної активності дитини. В працях низки вчених (В.Клименко, І.Лернер, В.Сухомлинський, Н. Юхимчук та ін.) доведено, що повноцінний розвиток креативності необхідно розпочинати з молодшого шкільного віку, оскільки саме в цей період відбувається становлення новоутворень, що визначатимуть творчий успіх / неуспіх дорослої людини. Проте реалії показують, що кількість дорослих творчих особистостей набагато менша, ніж креативних дітей. Традиційна система освіти доки не забезпечує умови для реалізації творчого потенціалу учнів, нерідко гальмує справжній розвиток школярів.

СТРУКТУРА ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ

система компонентів, що забезпечують успішне виконання діяльності зі створення нового

синтетична здібність (бачити проблеми в новому світлі й уникати звичного способу мислення); аналітична здібність (оцінити, чи варті ідеї подальшої розробки); практично-контекстуальна здібність.

Рис.2. Структура творчих здібностей (Р. Стернберг)

М. Шуть визначив сутність творчої діяльності молодшого школяра, дослідивши таке поняття, як «творчі вміння» молодших школярів. Він вбачав їх як здатності учня, здійснених у творчому акті та результатом реалізації яких є новий продукт. М. Шуть розробив й науково обґрунтував систему формування творчих умінь учнів початкових класів, виділивши декілька видів творчих умінь молодших школярів: установчо-результативні, процесуально-технологічні, оцінно-рефлексивні [18].

Для розвитку творчих здібностей дітей необхідно створювати спеціальні умови. Під педагогічними умовами розвитку творчих здібностей учнів початкових класів С. Доценко [7] розуміє сукупність зовнішніх і внутрішніх обставин освітнього процесу, від реалізації яких залежить сам процес розвитку. Педагогічні умови виступають при цьому необхідним компонентом процесу розвитку творчих здібностей учнів, з урахуванням організації освітнього процесу, який дозволить забезпечити високий рівень розвитку.

У молодшому шкільному віці відбувається перехід творчого потенціалу в сталу характеристику особистості за наявності сприятливих умов, які обґрунтовані в працях Дж.Сміта: *фізичні умови*, тобто наявність матеріалів для творчості й можливість у будь-яку хвилину діяти з ними; *соціально-економічні умови*, за яких дитина має відчуття зовнішньої безпеки, тобто знає, що її нові ідеї не отримають негативної оцінки з боку дорослих; *психологічні умови*, зміст яких полягає у тому, що в дитини формуються відчуття внутрішньої безпеки, розкутості і свободи за рахунок підтримки дорослих її творчих починань [19].

Умови розвитку креативності обґрунтовані в працях Дж. Гілфорда:

- створювати сприятливу атмосферу для розвитку креативності;
- уникати критики дитини;
- сприяти вільному розвитку різноспрямованого мислення;
- збагачувати середовище дитини з різних, нових для неї, об'єктів для розвитку її цікавості;
- допомагати формулювати оригінальні ідеї;
- забезпечити можливість для використання нових ідей на практиці;
- показувати особистий приклад креативного підходу до вирішення проблеми;
- дозволяти дітям активно задавати питання [1, с.4-5].

У свою чергу, В. Дружинін стверджує, що для розвитку креативності необхідні такі умови: не обмежувати свободу поведінки; застосовувати форми, методи та прийоми для розвитку креативного мислення; створити умови, щоб наслідувати творчі взаємовідносини [8, с.75].

Саме в початковій школі мають бути створені сприятливі умови для всебічного розвитку учнів, розкриття їх нахилів і здібностей. Узагальнення результатів аналізу багатьох джерел дозволило визначити педагогічні умови, сприятливі для розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку. К. Роджерс вважає, що необхідно створити умови для виявлення внутрішніх можливостей дітей. У дітей з високим рівнем креативності до 7 років уже

практично сформовані найважливіші характеристики особистості: позитивне ставлення до себе і навколишнього світу, сформована особистісна рефлексія. Діти з середнім та низьким рівнем креативності відрізняються середнім та низьким рівнем розвитку особистісних якостей [16, с. 164-167].

Успішно провести організувати освітній процес для розвитку творчих здібностей у цілому, ту чи іншу форму виховання може спеціально підготовлений педагог, професійної підготовки є формування готовності до педагогічної діяльності [2; 6; 9; 10; 13]. Потужний креативний потенціал має свято як комплексна форма виховання, підготовка та проведення яких передбачає організацію творчої діяльності дітей протягом тривалого часу [6]. Методисти пропонують для розвитку творчих здібностей дітей організувати проетну діяльність [17].

Отже, творчі здібності дитини молодшого шкільного віку є складною категорією. Рівень їх розвитку необхідно визначати загальними критеріями спрямованості на творчість, почуттям новизни, критичності й гнучкості мислення, здатністю перетворювати структуру об'єкта, здатністю фантазувати, генерувати ідеї, аналізувати, порівнювати. Молодший шкільний вік має велике значення для розвитку креативності, адже початок системної навчально-виховної діяльності є оптимальним періодом для цілеспрямованого розвитку креативних особистісних якостей. Оскільки для учнів початкової школи шаблонні, стереотипні форми мислення та дій ще не стали домінуючими, стає можливим інтенсивне засвоєння ними креативних способів діяльності, складних операцій мислення і форм поведінки, які вимагають креативної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Гилфорд Д. Три стороны интеллекта / Д. Гилфорд // Психология мышления ; под. ред. А. М. Матюшкина. – М. : Прогресс, 1965. – 533 с.
2. Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи I ступеня / О.А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA : вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань : ФОП Жовтий, 2015. – С. 38- 42.
3. Демченко Е.П. Одаренный ребенок как личность с особыми потребностями в инклюзивном пространстве учебного заведения / Е. Демченко, О. Зайцева // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 26th-27th. – 2017. – P. 61–71.
4. Демченко О. П. Свято як форма національного виховання молодших школярів: технологічний аспект/ О. П. Демченко // Проблеми українського національного виховання : збірник наукових праць / за ред. Н. Скотної, М. Чепіль. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім.І.Франка, 2013. – С.261-272.
5. Демченко О. П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі / О. П. Демченко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 78–90.
6. Демченко О.П. Підготовка майбутніх творчих педагогів обдарованих дітей у контексті євроінтеграції / О.П. Демченко // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 47-52.
7. Доценко С. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу (теоретичні та методологічні засади) : монографія / С.Доценко. – Харків : «Мітра», 2018. – 380 с.
8. Дружинін В. Н. Експериментальне дослідження формуючої дії мікросередовища на креативність / В.Н.Дружинін, Н.В.Хазратова // Психологічний часопис. – 1994. – № 4. – С. 48-52.
9. Казьмірчук Н.С. Формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі навчання у ВНЗ/ Н.С.Казьмірчук //Науковий часопис імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: зб.наук.праць. – Вип.18 (28). – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012. – С.83-86.
10. Кіт Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу / Г.Г.Кіт // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія : Педагогіка і психологія. – Випуск 34. – Вінниця, 2011. – С. 320-325.
11. Лазаренко Н. И. Формирование лекторского мастерства преподавателя в условиях вхождения в европейское образовательное пространство [Publicacia bola vydana elektronicky v Digitalnej kniznici UK RU] / Н. И. Лазаренко // Zbornik prispevkov z medzinarodnej Presovevedeckej konferencie konanej dria 18. Maja 2018 na Katadre andragogaky, Fakulta humanitnych a prirodych vied Presovskej university v Presove. URL: P150-161. <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukasova3>.
12. Лазаренко Н.І. Структурні компоненти інформаційної культури викладача педагогічного вищого навчального закладу / Н.І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія. – Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. – Вип. 47. – С. 18-23.

13. Лимар Ю.М. Використання філософського діалогу у формуванні навичок демократичного спілкування майбутніх педагогів / Ю.М.Лимар, О.П.Демченко, І.С.Турчина // Інноваційна педагогіка. – 2019. – Випуск 16. – Т. 1. – С. 110-115.
14. Лук А. Н. Мышление и творчество / А.Н.Лук. – М. : Политиздат, 1976. – 144 с.
15. Пономарёв Я.А. Психология творчества и педагогика. / Я.А. Пономарёв. – М.: Педагогика, 1976.
16. Роджерс К. К теории творчества: взгляд на психотерапию. Становление человека/ К.К.Роджерс. – М., 1994. – С. 74–79.
17. Стахова І.А. Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проектної діяльності / І.А. Стахова // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4 / упорядники : О.І. Кілініченко, Л.І. Хімчук. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 91-93.
18. Шуть М. М. Формування творчих умінь молодших школярів засобами музичних ігор у навчальному процесі. : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / М.М. Шуть. – Харків, 2010. – 238 с.
19. Torrance E. P. The Search for Satori and Creativity. – Buffalo N. Y. : Creative Education Foundation, 1979.

Секція 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ОСОБЛИВОСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ: АСПЕКТ НАСТУПНОСТІ

Анна Безпалько, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Т.М. Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE FEATURES OF PATRIOTIC EDUCATION OF CHILDREN WITHIN SENIOR PRESCHOOL AND JUNIOR SCHOOL AGE: ASPECT OF SUCCESSION

Anna Bezpalko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено особливості патріотичного виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Визначено поняття «наступності» та «патріотизму». Проаналізовано фактори, які ускладнюють вирішення проблеми наступності у вихованні патріотичних почуттів. Обґрунтовано основні доміанти реалізації наступності у вихованні патріотичних почуттів старших дошкільників і молодших школярів.

Ключові слова: наступність, патріотичне виховання, діти старшого дошкільного віку, діти молодшого шкільного віку, початкова ланка освіти, дошкільний навчальний заклад (ДНЗ).

Abstract. The article deals with the features of patriotic education of children within senior preschool and junior school age. The concepts of «succession» and «patriotism» are identified. The factors that complicate the solution of the problem of continuity in the education of patriotic feelings are analyzed. The main dominant of the succession policy in education of the patriotic feelings of senior preschool children and junior schoolchildren is justified.

Key words: continuity, patriotic education, senior preschool children, junior schoolchildren, preschool education, pre-primary school.

Сьогодні патріотичне виховання є однією з важливих складових формування особистості дитини. Дана проблема була актуальною у всі часи. Видатні зарубіжні (Я.Коменський, Й.Песталоцці, А.Дістервег) [6] і вітчизняні (П.Куліш, К.Ушинський, Б.Грінченко, С.Русова, Т.Лубенець, В.Сухомлинський) [7] педагоги минулого наголошували на важливості виховання патріотичних почуттів у дітей різного віку, зокрема і в дошкільників та молодших школярів. Особливо це важливо у теперішніх складних умовах існування нашої держави. Потреба інтеграції дітей з сучасною спільнотою, засвоєння ними національно-культурних цінностей, ідентифікація себе як майбутнього громадянина України є питанням не тільки педагогіки, а й національної безпеки країни. Важливим є необхідність виховання патріотизму, починаючи саме з дошкільного віку, оскільки в цей період відбувається формування культурно-ціннісних основ особистості дитини, усвідомлення свого місця в сучасному світі. Продовження роботи з патріотичного виховання відбувається в початковій школі через реалізацію принципів наступності і послідовності у навчанні та вихованні дітей. Проблема патріотичного виховання підростаючого покоління

Вагомий внесок у теоретичне обґрунтування поняття «наступності» між дошкільною і шкільною освітою внесли Л. Артемова, І. Бех, А. Богуш, М. Вашуленко, Л.Виготський, В. Кузь, Н.Мойсеюк, В. Сухомлинський, Д. Струннікова та ін. Однак у працях даних науковців не розкрито проблему виховання патріотичних цінностей при переході від дошкільної до початкової ланки освіти.

У педагогічній літературі є багато підходів до визначення проблеми наступності. Наприклад в українському педагогічному словнику С. Гончаренко розглядає наступність у навчанні як послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів і етапів навчально-виховного процесу [3, с.227]. У нашому дослідженні на основі аналізу наукової літератури на Закону України «Про освіту» наступність у патріотичному вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку визначається більш вузько як встановлення об'єктивного зв'язку між організацією виховного процесу ЗДО та початкової школи, що має на меті забезпечення неперервності, системності та узгодженості мети, змісту, методів та форм виховання з урахуванням вікових особливостей дітей для сприяння їх переходу на більш високий рівень патріотичної вихованості.

В свою чергу під патріотизмом, ми будемо розуміти любов до Батьківщини, українського народу, турботу про його та своє благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею. Дане визначення дають українські науковці І. Бех та К.Чорна у програмі українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді [2, с. 29]. Вчені акцентують увагу саме на ціннісному підході до розуміння цього явища через призму моральних ідеалів. Тобто патріотизм є пріоритетною стійкою характеристикою людини, яка проявляється в її свідомості, моральних ідеалах та цінностях, в реальній поведінці та вчинках. Саме дієвість і є визначальною рисою українського патріотизму, шанобливе ставлення до людини та її праці, захисників України, державної символіки, традицій держави та свій дієвий внесок у розвиток нашої держави.

В наш час вирішення проблеми наступності у вихованні патріотичних цінностей дітей дошкільного та молодшого шкільного віку ускладнюється багатьма факторами, до яких, на наш погляд, відносяться:

- громадянська позиція самого педагога, який безпосередньо керує діяльністю дітей та залучає їх до пізнання нашої країни;
- роль сім'ї у патріотичному вихованні громадянина-патріота України. Важко недооцінити роль сім'ї у цьому аспекті. Батьки є першими вихователями дитини дошкільного віку. Для дитини Батьківщина починається саме із сім'ї. Завданням дошкільних навчальних закладів є залучення батьків дітей до активної участі в освітньому процесі, долучення до організації та проведення виховних заходів патріотичного спрямування. Батьки мають власним прикладом впливати на формування в дитини патріотичних почуттів.
- формальний підхід до розуміння і запровадження змісту патріотичного виховання дошкільників. Наприклад, педагоги створюють музеї українського мистецтва, однак недостає залучення дошкільників до поповнення експонатів, їх розміщення, замало мотивують дітей до їх відвідування. Потрібно акцентувати увагу дітей на якісних позиціях патріотичного виховання, таких як любові до рідної землі, гордості за приналежність до українського народу, формуванні національної свідомості, гідності тощо [5, с. 4].
- зміщення акцентів з ігрової, предметної, дослідницької, комунікативної та інших специфічно дитячих видів діяльності на навчальну у педагогічному процесі, наслідком чого є недостатнє приділення уваги саме вихованню патріотичних почуттів.
- нерозробленість теоретико-методичних основ процесу виховання дітей у період переходу від дошкільної до шкільної освіти, неузгодженість цілей дошкільної та початкової шкільної освіти.

Українська дослідниця М. Федорова обґрунтовує підхід до реалізації наступності у вихованні моральних цінностей старших дошкільників і молодших школярів виділяючи індивідуально-особистісний та організаційно-педагогічний аспекти. Такий підхід можна застосувати і у нашому дослідженні [8, с. 132].

Індивідуально-особистісний аспект наступності передбачає досягнення високого рівня патріотичних почуттів у дитини, що забезпечується розвитком основних психічних новоутворень, які є притаманні для певного віку. Основними новоутвореннями дошкільного

віку, що визначають межі формування патріотичних цінностей дитини є: формування основ світогляду, самосвідомості, поява суспільних мотивів поведінки, поведінка відповідно до основних моральних імперативів. Оскільки зазначені новоутворення найбільш ефективно розвиваються у специфічно дитячих видах діяльності, то зусилля вихователів мають спрямовуватися на включення дітей у ці види діяльності.

Тобто, наступність у патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи має здійснюватися на засадах системного підходу відповідно до їх вікових можливостей. Доцільно навести приклад, як реалізується цей принцип у державній програмі національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина». Саме правильне визначення вікового етапу, на якому стає можливим активне формування у дітей патріотичних почуттів є дуже важливим. Наприклад, у 3-4 роки у дітей тільки починає формуватися ставлення до національної символіки, у дітей 5-го року життя національний фактор також не є вирішальним, проте зростає емоційна чутливість, зацікавленість до розповідей дорослих про звичаї і традиції рідного краю, бажання наслідувати їх, активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ тощо.

У шестирічній дитини виникають найсприятливіші можливості для засвоєння знань, що виходять за межі їхнього життєвого досвіду, і також ті, що віддалені у часі. Це дає можливість створити умови для формування любові до рідного краю, культурного спадку свого народу, духовно-моральних взаємин, почуття власної гідності, як представника власного народу, поважного ставлення до людей інших національностей, однолітків, рідних та інших людей [5, с. 14].

Зазначені новоутворення є основою формування патріотичних почуттів у початковій школі. У молодшому шкільному віці відбувається зміна основних новоутворень, які визначають формування патріотичних почуттів особистості. На перший план виходить усвідомленість дій, поведінка відповідно до соціальних норм, самооцінка і самостійність мислення. Виховання патріотичних почуттів здійснюється вже у навчальній діяльності, у спілкуванні з іншими та в самостійній трудовій діяльності. Тому, за І. Бехом, процес патріотичного виховання дитини розпочинається саме з першого року її навчання у школі [1, с. 271]. При цьому слід спиратись на здобутий особистістю морально-духовний фундамент в дошкільному віці та в процесі родинного виховання.

Патріотичне виховання як таке має пронизувати весь освітній процес початкової школи, органічно поєднувати національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, правове, фізичне та трудове виховання та базуватися на національній історії, громадянських правах та обов'язках і відповідальності за майбутнє і добробут нашої країни. Ефективність процесу наступності на індивідуально-особистісному рівні як в групі ДНЗ, так і в початковій школі передбачає визначення рівня патріотичних почуттів окремої дитини і групи ДНЗ (класу) в цілому. Відповідно до результатів мають визначатися конкретні цілі, а також підбір відповідних методів і форм організації навчального процесу.

Організаційно-педагогічний аспект наступності у вихованні патріотичних почуттів дітей також має дуже важливе значення. В методичних рекомендаціях щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти МОН України можна виокремити певні організаційно-педагогічні принципи:

- забезпечення наступності і перспективності в освітньому процесі забезпечується через зв'язок змісту дошкільної і початкової освіти;
- реалізація діяльнісного підходу через введення в освітній процес різних видів дитячої діяльності творчого характеру (ігри патріотичного характеру, художня творчість на патріотичні теми тощо), насичення освітнього простору практико-орієнтованими ситуаціями, наближеними до реального життя (відповідальність і залучення дітей до роботи краєзнавчого куточка);
- проведення занять у формі спілкування дорослого з дітьми у вигляді діалогу на соціально значимі теми;

- проведення організованої навчально-пізнавальної діяльності має відбуватися з використанням класичних та інноваційних педагогічних технологій, дидактичних методів і прийомів, а також раціонально поєднувати вербальні, наочні та практичні методи;
- обмін досвідом вихователів закладів дошкільної освіти та учителів початкової школи щодо використання ігрових методів і прийомів, форм організації діяльності дітей у вихованні патріотичних почуттів;
- залучення батьків до взаємодії з закладами освіти щодо особистісного зростання дітей, їх патріотичного виховання [4].

Від реалізації цих принципів залежить ефективність саме організаційно-педагогічного аспекту наступності у вихованні патріотичних почуттів як дітей дошкільного віку, так і молодшого шкільного.

Одним з важливих факторів, які визначають аспект наступності патріотичного виховання в дошкільних закладах та початковій школі є саме смисловий перехід між змістом Базового компоненту дошкільної освіти і Державним стандартом початкової загальної освіти, оскільки саме ці програми визначають зміст і структуру освіти, а найголовніше у контексті нашого дослідження – завдання патріотичного виховання (наприклад залучати дітей до підготовки та відзначення свят народного календаря, ознайомлювати з історією рідного краю, державною символікою, літературними та художніми творами, створювати народознавчі куточки-музеї тощо) [9, с. 69].

Аналіз наукової літератури з проблеми наступності дозволив сформулювати наступні висновки: наступність у вихованні патріотичних почуттів дітей дошкільного та молодшого шкільного віку передбачає таку організацію виховного процесу, коли наступна стадія розвивається на основі попередньої і передбачає повторення і розвиток на якісно новому рівні певних елементів; проблема наступності в роботі ЗДО та початкової школи є комплексною і включає аспекти: індивідуально-особистісний, що передбачає повноцінний розвиток особистості на кожному віковому етапі, та організаційно-педагогічний, який полягає в узгодженості мети та завдань виховання, форм, методів і засобів виховання у ЗДО та початковій школі (М.Федорова).

Таким чином, у дітей старшого дошкільного віку відповідно до вікових та індивідуальних особливостей процес патріотичного виховання вже починає відбуватися, але поступово, на базовому фундаментальному рівні. У початковій школі даний процес продовжує більш систематично і ґрунтовно розвиватися, в залежності від багатьох факторів, відповідно до змістовних ліній, освітніх предметів і навчальних програм. З огляду на це, патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку та молодшого шкільного віку є актуальною потребою держави, в інтересах якої, щоб діти були національно свідомими громадянами та патріотами своєю землі, здатними працювати на її благо і розвиток.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Виховання особистості: Сходження до духовності / І. Д. Бех. - К. : Либідь, 2006. - 272 с.
2. Бех І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Бех, К. Чорна // Гірська школа Українських Карпат. - 2015. - № 12-13. - С. 26-37. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuc_2015_12-13_25
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Інструктивно-методичні рекомендації щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти. Додаток до листа МОН України від 19.04.2018 № 1/9-249. URL: <http://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/nastupnist/recomendazii.doc>.
5. Каплуновська О. Україна – моя Батьківщина. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / О. М. Каплуновська, І. І. Кичата, Ю. М. Палець; за наук. ред. О. Д. Рейпольської. – Тернопіль: Мандрівець, 2017. – 72 с.
6. Кривошея Т. М. Наступність у навчанні та вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку в педагогічній спадщині Я.А.Коменського //Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського. Серія: Педагогіка. – 2009. - № 28. – С. 349-354.
7. Кривошея Т. М. Реалізація ідеї народності виховання в педагогічній спадщині К.Д.Ушинського // Психолого-педагогічні аспекти в етнокультурній традиції: Збірник наукових праць. – Коломия, 2009. – С. 45 – 49.

8. Федорова М.А. Виховання моральних цінностей у контексті проблеми наступності між дошкільною освітою та початковою школою / М.А.Федорова // Нові технології навчання :науково-методичний зб. / Інститут інноваційних технологій змісту освіти МОН України. – К., 2015. – Вип. 86. Частина 2. – С. 130-134.
9. Філімонова Т. В. Психолого-педагогічні засади організації наступності в національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку та учнів перших класів [Електронний ресурс] / Т. В. Філімонова // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. - 2016. - Вип. 72(1). - С. 67-71. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_72\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_72(1)_15).

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анна Караульна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.В.Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF FORMATION OF COMMON HUMAN VALUES OF PUPILS OF THE PRIMARY SCHOOL

Anna Karaulna, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито психолого-педагогічні особливості формування загальнолюдських цінностей учнів молодшого шкільного віку. Представлені прийоми та методи покращення процесу формування загальнолюдських цінностей, які слід інтегрувати в навчально-виховний процес початкової школи: медитація, візуальне сприйняття, рольові ігри, сторітеллінг, анекдоти, груповий спів, групова робота, рефлексивна практика.

Ключові слова: загальнолюдські цінності, освіта, молодші школярі, навчальна стратегія, прищеплення.

Abstract. Psychological and pedagogical features are revealed in the work, prescribing universal results, which are taught to students. Introducing techniques and techniques that are enhanced by the results of human outcomes used in the elementary education process: meditation, visual perception, role-playing games, web pages, anecdotes, group communication, group work, reflective practice.

Key words: human values, education, younger students, educational strategy, grafting.

Постановка наукової проблеми. У сучасному амбітному світі, здається, що людина компрометована своїми цінностями, цілісністю та характером до заробляння все більшого і більшого багатства. Через це є видимою надмірна корупція, протиправна діяльність, жорстока поведінка та аморальне споживання, що відбувається повільно із руйнуванням хребта українського суспільства, нації та світу. Тому існує нагальна потреба у поширенні ціннісної освітньої системи, що стосується особливо людських цінностей і важливою для соціуму реорганізації вітчизняних освітніх систем. Молодший шкільний вік – це сенситивний період для передачі знань про соціальні, загальнолюдські цінності, для того, щоб правильно їх розуміти.

Сформовані у свідомості дитини уявлення про цінності будуть вести її протягом усього життя, важливо, щоб вони були сформовані на благородних принципах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природа цінностей, особливості їх становлення і формування були предметом багатьох наукових досліджень. Аспекти проблеми духовно-моральних цінностей порушувалися у працях С. Анісімова, М. Бердяєва, О. Дробницького, І. Канта, В. Тугарінова та ін. Питанням формування моральних цінностей особистості присвячено роботи І. Беха, Г. Ващенко, Т. Дем'янюк, В. Шадрикова та ін. Значною мірою формування уявлень про ідеали, життєві пріоритети, духовно-моральні цінності залежить від першого вчителя. Від основ, закладених учителем на початковому етапі виховання, залежить те, ким стануть майбутні громадяни України [6].

Мета статті полягає у розкритті психолого-педагогічних особливостей формування загальнолюдських цінностей учнів молодшого шкільного віку. Найважливішою причиною формування ціннісних орієнтацій є виховання. Сучасна модель освіти сприяє непропорційному розвитку моральних цінностей в учнів. Така модель освіти акцентує увагу на когнітивну сферу не надаючи переваги на афективну область, яка призводить до відчуження голови та серця. Основною метою формування загальнолюдських цінностей є пробудження в дитини бажання бути моральною.

Зважаючи на те, що основним джерелом моральних вчинків особистості учня початкової школи є система внутрішніх цінностей, виховні завдання мають спрямовуватися на розвиток моральної саморегуляції, виховання довільної поведінки, цілеспрямованої позитивної діяльності за здалегідь визначеною метою. Ці завдання пов'язані з необхідністю перетворення суспільних моральних норм у внутрішні регулятори діяльності для досягнення єдності моральної свідомості, моральних почуттів і позитивної поведінки [8].

Виклад основного матеріалу. Одним з основних шляхів формування духовно-моральних цінностей молодших школярів є вдосконалення змісту навчально-виховної роботи школи. Вона має пронизувати усі ланки освітнього процесу і, передусім, виховний процес, що є одним з найголовніших напрямків роботи школи й охоплює організацію усієї життєдіяльності дитини. Уточнення й конкретизація змісту роботи щодо формування духовно-моральних цінностей повинна здійснюватися за двома напрямками: відповідно до морально-етичних установ суспільства; відповідно до вікових особливостей і психічних форм їх засвоєння [1].

Досягти оптимальних результатів у духовно-моральному вихованні можна за умови широкого використання в освітньому процесі завдань, що мають інтегрований зміст, таких, що дають відчуття об'єктивної реальності, тобто сприяють створенню цілісного образу світу, систему знань про людину. Особистість учителя у цьому процесі – важливий чинник, що позначається на системі цінностей учнів. Необхідною умовою успішного формування моральних цінностей молодшого школяра є єдність навчального процесу та позакласної роботи [2].

Через зміст навчальних предметів реалізуються різні напрями виховання, що сприяє формуванню та засвоєнню найважливіших загальнолюдських моральних цінностей. Водночас, формування моральних цінностей у молодших школярів базується на необхідності допомогти дитині повноцінно увійти в існуючий навколо неї світ, не втрачаючи при цьому своєї індивідуальності, свого власного неповторного світу. А його потрібно шукати у національно-історичних, соціальних, психологічних і культурних особливостях. Тож освіта науковцями визначається як «система психолого-педагогічних умов, засобів і чинників, а також ціннісних орієнтації, формування і реалізації набутих компетентностей, що забезпечує процес і результат становлення, розвитку фізично, морально і психологічно здорової особистості, соціалізації її упродовж життя [10].

Нами було узагальнено деякі загальні методи та прийоми для формування загальнолюдських цінностей, які слід інтегрувати в навчально-виховний процес початкової школи [15]:

– *медитація* – кілька хвилин у спокої для відновлення спокою є корисним для психічного здоров'я, вчить саморегуляції, контролю;

– *візуальне сприйняття* (зорове сприйняття – це здатність інтерпретувати те, що відбувається у навколишньому середовищі шляхом обробки різної інформації. Символи, зображення, малюнки, діаграми, плакати, графіки, слуховий та кінестетичний досвід – це конкретні предмети, які важливо зрозуміти як факт порівняно з вербальним режимом).

– *рольові ігри* – зміна особистістю поведінки в процесі вживання в роль, несвідомо заповнити асоціальну роль або свідомо виконувати прийнятну роль. У рольовій грі наголос ставиться не на акторській майстерності, а на аналізі ситуації.

– *сторітеллінг* – інтерактивне мистецтво використання слів та дій для розкриття елементів та образів історії, що покращує уяву учня, залишає сильне враження;

– *анекдоти* – це реальні життєві переживання, які зображують справжні людські почуття та образи. Анекдоти це історії представляють різні точки зору певні життєві ситуації, різні способи переживання та розуміння речей, важливих в житті людини;

– *груповий спів* – зміст пісні, як правило, залишається в свідомості тривалий час. Хоровий спів дозволяє відчути радість від співпраці.

– *групові роботи* – багато цінностей можна отримати в процесі групової роботи.

– *рефлексивна практика* – це процес, за допомогою якого індивід згадує, порівнює, підсумовує роботу пророблену кілька хвилин чи годин тому, що допомагає свідомо аналізувати процес.

У процесі навчання учням початкової школи необхідно сформуванню систему духовно-моральних цінностей як внутрішню сферу самовизначення та самопрезентації людини, здатність творити свій власний світ вимог й оцінок, відображати через інтелектуальний і духовно-психологічний потенціал реальну дійсність відповідно до своїх життєвих ідеалів та своєї людської гідності [15].

Висновки. Сучасний час характеризується зміною системи цінностей. Формування загальнолюдських цінностей серед молодших школярів вимагає змін у системі викладання вчителів, а саме, орієнтації на якість та цінність знань, гуманне та демократичне спілкування з учнями, що є запорукою формування характеру учнів.

Список використаних джерел:

1. Васківська Г. О., Косянчук С. В. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій учнів старшої школи засобами змісту сучасного підручника. Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць. Київ : Педагогічна думка, 2011. Вип. 11. С. 107–120.
2. Ващенко Т. Г. Діагностика моральних цінностей особистості школярів. Рідна школа. 1996. - № 2. - С. 24–25.
3. Голюк О. А. Воспитание у детей старшего дошкольного возраста чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / Н.А. Пахальчук, И.В. Карук, К.А. Колесник // Science Review. – Warsaw: RS Global S. z O.O., 2018. – Vol. 5. – P. 13-17.
4. Голюк О. А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, М. Яворська-Віктовська, В. І. Шахов. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. – Випуск 5. – С. 275–279.
5. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А.Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
6. Дем'янюк Т. Д., Бех І. Д., Байрамова М. Г., Мельничук Л. С. Духовно-моральне виховання особистості : інноваційний підхід : навч.-метод. посіб. Київ : Волинські обереги, 2007. – 316 с.
7. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.
8. Зайченко І. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2009. – 620 с.
9. Каплінський В.В. Наукова лабораторія педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу як школа формування професійної компетентності / В.В. Каплінський, Н.І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – № 48. – 2016. – С. 59-64.
10. Ковтуненко Л.В. Виховання у школярів загальнолюдських цінностей – один із головних аспектів розвитку особистості// Виховна робота в школі.– 2006.– №12.–С.30-34.
11. Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 14-17.
12. Лазаренко Н. И. Формирование лекторского мастерства преподавателя в условиях вхождения в европейское образовательное пространство [Publicasia bola vydana elektronicky v Digitalnej kniznici UK RU] / Н. И. Лазаренко // Zbornik prispevkov z medzinarodnej Presovevedeckej konferencie konanej dria 18. Maja 2018 na Katadre andragogaky, Fakulta humanitnych a prirodnych vied Presovskej university v Presove. URL: P150-161. <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukasova3>.
13. Лазаренко Н. І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи // Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці: зб. Матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. – Т. 15. – С. 24-26.
14. Почтовок С. І. Формування загальнолюдських моральних цінностей молодших школярів як основа духовного виховання. Вісник Житомирського державного університету. 2014. Вип. 3 (75). – (Педагогічні науки).

15. Формування змісту профільного навчання: теоретико-методологічний аспект : кол. монограф. / [авт. кол.: Г. О. Васьківська, В. І. Кизенко, С. В. Косянчук, О. В. Барановська та ін.]. Київ : Педагогічна думка, 2018. - 260 с.
16. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., Hryhorovych, O. ДЕЛОВЫЕ ИГРЫ В КВАЗИПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ ОДАРЕННОСТИ ДЕТЕЙ //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I. – 2019. – Т. 144. – С. 159.

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Анна Залєвська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.А.Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

CONDITIONS OF SUCCESSFUL ADAPTATION OF YOUNG CHILDREN TO EDUCATIONAL ENVIRONMENT AT THE ACCOUNT OF PEDAGOGICAL SUPPORT

Anna Zalienska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Стаття присвячена проблемі забезпечення педагогічної підтримки адаптації молодших школярів у період пристосування до умов освітнього розвивального простору. Визначені вікові характеристики дітей молодшого шкільного віку, особливості та концептуальні моделі розвивального навчання та провідні педагогічні засоби, які сприяють адаптації учнів початкової школи.*

***Ключові слова:** адаптація, соціально-педагогічна адаптація молодших школярів, педагогічні засоби, розвивальне педагогічне середовище, готовність до навчання.*

***Abstract.** The article is devoted the pedagogical support of adaptation of younger schoolchildren in the conditions of educational developing environment. The age characteristics of young school children, features and conceptual models of developmental learning and leading pedagogical tools that facilitate the adaptation of elementary school students are determined.*

***Key words:** reading, children's reading, cognitive interest, ways of progress of cognitive interest, literary reading.*

Аналітичне опрацювання науково-практичних досліджень даної теми [1-10] дозволяє зробити висновки, що віковий період 6 (7) років пов'язаний із суттєвим зростанням пізнавальних психічних процесів дітей, розвитком емоційно-вольової сфери, появою довільності психічних процесів.

Адаптація (з латинської – adapto) означає пристосування. Молодші школярі повинні, з одного боку, пережити зміну розпорядку дня, пристосуватися до нових умов спілкування, а з іншого – сприйняти та привнести у власне життя нові специфічні правила, вимоги і предмети, пов'язані із навчанням у школі.

Адаптацію до шкільного навчання можна розглядати у трьох базових ракурсах: фізіологічна, психологічна і соціальна. У дійсності всі елементи адаптації певною мірою взаємодетерміновані і корелюються між собою. Зазвичай фізіологічна адаптація відрізняється найменшою тривалістю (до кількох тижнів), позначається на пристосуванні до зміни режиму життєдіяльності, нового порядку дня тощо. Крізь призму пристосування молодших школярів до умов навчання у ЗЗСО слід особливу увагу приділити адаптації соціально-психологічній – активному пристосуванню індивіда до нових умов середовища і оточення, перебудову пізнавальної, мотиваційної та емоційно-вольової сфер особистості при переході до нового етапу життєдіяльності.

Дослідники називають багато критеріїв оцінки процесу адаптації. Л.Гармаш, виходячи із провідного виду діяльності молодших школярів – навчальної діяльності, пропонує оцінювати ефективність адаптації саме за навчальними успіхами дитини [10, с.162-163].

Дошкільний та молодший шкільний вік є сензитивними періодами соціального становлення особистості як повноцінного члена суспільства. Значно розширюється сфера соціальних контактів дитини. На думку М.Битянової, М.Врублевської та інших дослідників, саме в початковій школі починають формуватися системи відносин дитини зі світом і самою собою, ті стійкі форми взаємин з однолітками й дорослими та базові навчальні установки, які істотною мірою визначають надалі успішність її шкільного навчання, можливості особистісної самореалізації в шкільному середовищі [11, с.252].

Горючи про розвивальне освітнє середовище, необхідно проаналізувати можливості гуманістичної педагогіки, підґрунтям якої стали ідеї А.Макаренка, Г.Сковороди, В.Сухомлинського, К.Ушинського. В основу новаторських педагогічних концепцій з останньої чверті ХХ століття покладені ідеї Л.Виготського, Д.Ельконіна, В.Давидова щодо залучення дитини до чотирьох сфер світосприйняття – світ природи, долучення до загальнолюдських цінностей, розвиток відносин зі значимими людьми і розвиток самосвідомості дитини.

Розвивальне навчання містить значимі компоненти та вектори впливу на особистість дитини, здатні полегшити процес її пристосування до нової соціальної ситуації розвитку. Технологія педагогічної підтримки адаптації дітей молодшого шкільного віку до нових життєвих умов припускає особистісну парадигму та процесуальну характеристику, котрі детермінують загальну орієнтацію педагогічного колективу школи на соціальний розвиток дітей на засадах індивідуально-особистісного підходу. Це забезпечує реалізацію принципів гуманістичної педагогіки, взаємозв'язок соціального, психологічного, інтелектуального, духовного й фізичного виховання дітей [13, с.154].

Процес адаптації до шкільного навчання може викликати у дитини серйозне психічне навантаження. Ефективним шляхом профілактики цього є забезпечення позитивної емоційної атмосфери. Серед емоційно заряджених прийомів, до яких може вдатися педагог, у учнів першого класу вагому роль відіграють ігрові заняття [4, с.42; 2-3]. В ігровій формі роботи дитина почуватиметься більш зручно і легше подолає бар'єр, пов'язаний із входженням до нових соціальних умов життєдіяльності. Водночас домінування ігрових вправ не допустиме у зв'язку із необхідністю засвоєння та внутрішнього прийняття більш формальних вимог навчальної діяльності.

Широко декларується індивідуальний підхід до виховання та навчання школярів загалом. Головна ідея особистісно-орієнтованої адаптації молодших школярів – це створення виховної системи на принципах взаємної відповідальності, взаємодопомоги, взаємної зацікавленості вчителів у досягненні учнями навчальних успіхів та розвитку культури здоров'я [13, с.154-156].

Серед вирішальних факторів профілактики дезадаптації молодших школярів необхідно назвати достатній фізичний рівень, оскільки шкільне навчання створює умови перевантажень зростаючого організму. Недостатня фізична активність, безумовно, негативно позначається на навчальній успішності учнів, тому рекомендується проводити перерви із виконанням елементарних фізичних вправ, так звані фізкультхвилинки [4, с.44; 7].

Загалом можемо визначити наступні пріоритетні завдання учителя у період адаптації дітей до школи: забезпечення індивідуального підходу; формувати культуру спілкування учнів; стимулювати мотивацію навчання та мотивацію успіху дитини; обмежене оцінювання навчальних результатів молодших школярів; формування учнівського колективу. Високі результати застосування з точки зору оптимізації процесу адаптації дитини до школи є досвід арт-терапевтичних, тобто мистецьких засобів самовираження учнів. Арт-терапія не лише може моделювати умови прискорення темпів адаптації усіх учнів класу, але і виступати в якості ефективного засобу допомоги невстигаючим та дітям, які опинилися в складних життєвих обставинах, що у значній мірі гальмує процеси адаптації до навчання [9, с.105-106].

І. Цікра та І. Куліда стверджують, що особистість викладача – це «інструмент» його творчості [14, с.175-179]. На наш погляд, саме встановлення контакту учителя з класом загалом та кожною окремою дитиною зокрема є вирішальним фактором адаптації молодшого школяра.

Хоча не можна заперечувати важливу роль батьківської, сімейної підтримки дитини. Спілкування батьків з дитиною на основі довірливих відносин поєднує практичну допомогу першокласнику в оволодінні складним для нього навчальним матеріалом із безоціночним відношенням, безальтернативним визнанням і підтримкою власної дитини [4, с.44].

Підсумовуючи вище сказане, слід визнати, що адаптація першокласника у значній мірі визначається його особистісною готовністю. Підтримати і скоригувати цю готовність можливо засобами педагогічного впливу на початковому етапі навчання шляхом забезпечення розвитку когнітивних процесів дитини, емоційного інтелекту, розвитку навичок соціальної взаємодії молодших школярів тощо.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОО к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест :БрГУ, 2016. – С.47-51.
2. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип. 4. – С. 437–440.
3. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А. Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
4. Гончарук І. Створення вчителем комфортних умов для адаптації першокласників до навчання у школі / Ірина Гончарук // Початкова школа. – 2013. – № 7. – С. 42-44.
5. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С.111-124.
6. Демченко О.П. Підготовка майбутніх учителів до створення ситуації успіху молодших школярів / О.П.Демченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка і психологія. – Випуск 6. – Вінниця : РВВ ДП «Державна картографічна фабрика», 2002. – С.114-122.
7. Демченко О.П. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.П.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018). – С.116-130.
8. Каплінський В.В. Наукова лабораторія педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу як школа формування професійної компетентності / В.В. Каплінський, Н.І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – № 48. – 2016. – С. 59-64.
9. Костіков В. О. Переваги арт-терапії як засобу адаптації дітей молодшого шкільного віку до умов навчально-виховного процесу / Костіков В. О. // Молодий вчений. – 2015 р., травень. – № 5 (20), частина 3. – С. 104-107.
10. Кривчикова О. Психомоторний стан як фактор адаптації учнів початкових класів до умов навчання в школі / Олена Кривчикова, Тетяна Лясота // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2008. – №2. – С. 162-164.
11. Крупник Г. А. Особливості психологічного супроводу адаптації першокласників до навчального процесу / Крупник Г. А. // Таврійський вісник освіти. – 2014. – № 2 (46). – С. 251-257.
12. Пахальчук Н. Використання педагогічних технологій у підготовці спеціалістів дошкільної та початкової освіти до фізичного виховання дітей / Наталя Пахальчук // Technologies of Shaping and Enhancing Health of Human and Society: monograph. - Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016 - С. 171-177.
13. Пристинський В. М. Соціально-педагогічні умови адаптації учнів молодшого шкільного віку до навчання в процесі фізкультурної діяльності / В. М. Пристинський, Т. М. Пристинська, І. В. Ахременко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2013. – № 6 (59). – С. 151-159.
14. Цікра І. О. Педагогіка співробітництва – основа сучасної моделі навчально-виховного процесу у вищих військових навчальних закладах / І. О. Цікра, І. М. Куліда // Збірник наукових праць —Військова освіта— Національного університету оборони України. – 2013. – № 2 (28).– С. 172-180.
15. Яновська Т. А. Особливості розвитку мислення молодших школярів в умовах інтегрованого навчання : Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Яновська Т. А. – Ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К. , 2008. – 22 с.

Секція 3. ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

РОЛЬ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Тетяна Горковенко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.А.Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE ROLE OF STUDENTS IN THE SYSTEM OF QUALITY ASSURANCE IN HIGHER EDUCATION

Tetyana Gorkovenko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті проаналізовано роль студентів у процесів залучення забезпечення якості вищої освіти, особливий наголос на процедурі залучення представників студентства до Національного Агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Ключові слова: студенти, якість вищої освіти, внутрішнє та зовнішнє забезпечення якості вищої освіти.

Abstract. The article analyzes the role of students in the processes of attracting quality assurance in higher education, with special emphasis on the procedure of involving student representatives in the National Agency for Quality Assurance.

Key words: students, quality of higher education, internal and external Quality Assurance of higher education.

Питання забезпечення якості освітнього процесу є одним із ключових у розвитку Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), що закріплене Болонською декларацією 1999 р. Воно стало місією Болонського процесу та головною метою структурних реформ вищої освіти [7, с.14].

За результатами проекту Tempus “TRUST” «Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти України» було встановлено, що в Україні культура реалізації потреб і прав учасників освітнього процесу у поєднанні із застарілими принципами адміністрування освітньої системи призводить до таких негативних явищ, як відсутність мотивації студентів, викладачів, роботодавців, урядових та неурядових організацій до підвищення якості освіти [11].

Із прийняттям Закону України «Про вищу освіту» 2014 року перспектива встановлення системи забезпечення якості вищої освіти відкрилася і для України. Ухвалення нормативних документів стало підґрунтям для введення в український освітній простір Європейських стандартів якості вищої освіти ESG-2015. Відповідно до європейських стандартів і рекомендацій щодо систем забезпечення якості до складу експертних груп з оцінювання якості закладів вищої освіти, нарівні з національними та міжнародними академічними експертами, входять студенти. А отже, роль студентів у процесах забезпечення якості має велике значення в поліпшенні та вдосконаленні освітнього процесу [7].

Питання якісної освіти – чи не найбільш актуальне. Згідно зі статтею 16 Закону України «Про вищу освіту» система забезпечення якості вищої освіти в Україні охоплює: систему забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості); систему зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти; систему забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (далі – Національне агентство) є постійно діючим

колегіальним органом, уповноваженим Законом України «Про вищу освіту» на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти [16].

Нормативну основу дещо розширив новий закон України «Про освіту», в якому статтею 41 визначено мету розбудови та функціонування системи забезпечення якості освіти, а саме: гарантування якості освіти; формування довіри суспільства до системи та закладів освіти, органів управління освітою; постійне та послідовне підвищення якості освіти; допомога закладам освіти та іншим суб'єктам освітньої діяльності у підвищенні якості освіти.

У процесі ж зовнішнього забезпечення якості вищої освіти згідно зі стандартом 2.4 «Незалежні (зовнішні) експерти»: «Зовнішнє забезпечення якості повинно виконуватися групою незалежних (зовнішніх) експертів, яка включає представника (представників) від студентів» [15, с. 19].

Важливим результатом цих напрацювань стало проведення тренінгів для майбутніх експертів, у тому числі й для студентів, які мали змогу згодом брати участь у типових процедурах акредитаційної оцінки.

В останні десятиліття роль студентів у процесі навчання зокрема, і університетському житті взагалі помітно зростає. Зовнішня система забезпечення якості передбачає спорадичну залученість студентів. Зазначимо, що передбачається п'ять рівнів залучення студентів у зовнішній системі, а саме: залучення до керівної структури національної агенції з якості; участь у команді експертів зовнішнього оцінювання; залучення під час підготовки звіту самооцінки ЗВО; залучення до процедур з прийняття рішення щодо зовнішнього оцінювання; участь у подальших процедурах реалізації [14].

Участь студентів у процесі забезпечення якості вищої освіти є невід'ємною частиною процедури і стандартів акредитації в європейському просторі вищої освіти. Думка студентів про навчальні курси, участь у прийнятті рішень на рівні ЗВО, представлення та захист своїх інтересів у студентських зібраннях та інших представницьких органах, а також як експертів у процедурах акредитації тощо формують механізми покращення студентського досвіду у ЗВО.

Національне Агентство із забезпечення якості вищої освіти розпочало активну роботу на початку 2019 року, створюючи і впроваджуючи нову систему акредитації освітніх програм, базуючись на Європейських стандартах і кращих практиках.

Експерт, якому доручена участь в акредитаційній експертизі, оцінюватиме поданий закладом вищої освіти звіт самоаналізу освітньої програми на предмет відповідності цієї програми критеріям, викладеним у Положенні про акредитацію освітніх програм. Далі експерт вивчатиме освітню діяльність закладу вищої освіти за цією програмою під час виїзду з експертною групою до закладу, і на основі зібраної інформації готуватиме звіт з аналізом та пропозиціями щодо покращення якості реалізації відповідної освітньої програми [3].

На сьогодні залучення студентів до складу експертної групи з зовнішньої оцінки ЗВО і освітніх програм є невід'ємною частиною процесу забезпечення якості вищої освіти.

Отже, на інституційному рівні основною формою впливу студентів на якість університетської освіти є законодавчо зафіксована обов'язкова участь їх представників у роботі Національних агентств із забезпечення якості вищої освіти, присутня і в сучасному українському законодавстві про вищу освіту. Залучення студентів у процеси оцінки якості вищої освіти не тільки має велике значення в оцінюванні діяльності ЗВО, а також сприяє поліпшенню студентського досвіду в університеті.

Список використаних джерел:

1. Білоус В. С. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір / В. С. Білоус, Н. І. Лазаренко, А. М. Коломієць // Вісник Книжкової палати. – 2017. – №3. – С.19-23.
2. Білоус В., Лазаренко Н., Коломієць А. Університетська наука у міжнародному інформаційному просторі / В. Білоус, Н. Лазаренко, А. Коломієць // Витоки педагогічної майстерності / Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка : зб. наук. пр. – Полтава, 2017. – Вип. 19. – С. 60-66. – (Серія «Педагогічні науки»).

3. Відбір експертів Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://naqa.gov.ua/2019/06/%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B1%D1%96%D1%80-%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D1%96%D0%B2/>.
4. Голюк О.А. Використання комунікаційного потенціалу Інтернет у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ / О.А.Голюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 47 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 48-52.
5. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип. 4. – С. 437–440.
6. Голюк О. А., Лазаренко Н. І., Йоланта Гурал-Пулроле, Томаш Кук Реалізація права студентів на міжнародну академічну мобільність у практиці роботи закладів вищої педагогічної освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. пр. Випуск 52. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. С. 268–272.
7. Каланова Ш. Участь студентів у процедурі забезпечення якості вищої освіти: досвід Європи та Казахстан / Ш. Каланова, М. Алписбаєва. – 2014.
8. Каплінський В. В. Орієнтація вищого навчального закладу на забезпечення якості освіти / В. В. Каплінський, Н. І. Лазаренко // Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики: зб наук. робіт. – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С.– 111-114.
9. Коломієць А. М. Сучасні методологічні підходи в організації вищої педагогічної освіти / А. М. Коломієць, Н. І. Лазаренко. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія: Педагогіка. – Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2016. - № 3(110). – С. 47-52.
10. Коломієць А. М., Лазаренко Н.І. Концептуальні засади розвитку наукової діяльності педагогічного університету на сучасному етапі розвитку суспільства / А.Коломієць, Н.Лазаренко, Є.Громов // Освітній простір України: Науковий журнал. – Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. – Вип. 9. – С. 74-80.
11. Концепція забезпечення якості вищої освіти України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://dovira.eu/QA_concept.pdf.
12. Лазаренко Н.І. Структурні компоненти інформаційної культури викладача педагогічного вищого навчального закладу / Н.І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія. – Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. – Вип. 47. – С. 18-23.
13. Лазаренко, Н.І. Удосконалення змісту вищої освіти в умовах її модернізації. Edukacja zawodowa I ustawiczna: polsko-ukrainski rocznik naukowy. – Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, 2017. № 2. pp.371-383.
14. Система забезпечення якості освіти в Україні: розвиток на засадах європейських стандартів та рекомендацій: посібник / В. Кухарський, О. Осередчук, М. Мазуркевич та ін.; за ред. В. Кухарського, О. Осередчук. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – 248 с.
15. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). – К.: ТОВ «Поліграф плюс», 2015. – 32 с.
16. Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://dovira.eu/QA_concept.pdf.
17. Lazarenko N. I. Higher Education in Ukraine: Ensuring the Quality of Education / N. I. Lazarenko, V. V. Kaplinski // International Scientific-Practical Conference Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences: Conference Proceedings, December 28-29, 2016. Kielce: Holy Cross University. – P.98-101.

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ГОЛОВНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА

*Світлана Драновська, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної
освіти (Україна)*

CREATIVITY AS THE MAIN CONDITION OF FORMATION OF THE CREATIVE PERSONALITY OF THE TEACHER

*Svetlana Dranovska, candidate of Pedagogic Sciences,
senior lecturer in the department of social and humanitarian education
Municipal Institution Sumy Regional Institute of Postgraduate Teacher Education (Ukraine)*

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання креативності, як головної умови, що впливає на формування творчої особистості педагога. Використовуючи власні креативні здібності вчитель змінює парадигму навчання, вміло запроваджує в освітньому процесі сучасні методи і прийоми навчання, розширює коло власних нових ідей, формує особистість в цілому.

Ключові слова: креативність, особистість, творчий потенціал, педагог, заклади освіти.

Abstract. The article deals with the theoretical questions of creativity as the main condition that influences the formation of a teacher's creative personality. Using his own creative abilities, the teacher changes the paradigm of learning, skillfully introduces modern teaching methods and techniques in the educational process, expands the range of his own new ideas, shapes the personality as a whole.

Key words: creativity, personality, creative potential, teacher, educational institutions.

Трансформаційні процеси, які відбуваються в галузі освіти, потребують від педагогічної спільноти дієвого потенціалу таких особистостей, які вміють нестандартно мислити, знаходять неочікувані рішення в критичних ситуаціях, вигідно відрізняються від колег по роботі, цікаві співрозмовники, мають почуття гумору.

В інформаційному суспільстві зростає потреба в особистості, яка інтуїтивно відчуває, що потрібно для створення нової ідеї, для вирішення складного завдання, зможе придумати принципово нове або розібрати і скласти по-іншому вже звичне, діяти усупереч поширеним стереотипам або знайти спосіб поглянути на статичні системи динамічно.

У педагогіці і психології питання розвитку креативності займає особливе місце. Психологічні засади розвитку творчих здібностей досліджували у працях вітчизняних та зарубіжних авторів: Г. Айзенка, Д.Б. Богоявленської, Л.С. Виготського, В.Н. Дружиніна, А.Н. Леонтьєва, Дж. Рензулі, К. Роджерса, С.Л. Рубінштейна, Р. Стернберга, Дж. Фельдхьюзеан та інших науковців. Здібності як творчий продукт розглядаються у працях Р. Арнхейма, Ф. Вільямса, Д. Тейлора, Р. Стернберга, Дж. Гілфорда, Е.П. Торренса. Творчі здібності як особистісна риса у містять дослідження А. Адлера, Р. Кеттелла, А. Маслоу, Г. Олпорта.

Термін «креативність» – творчий потенціал індивіда, його здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях і спілкуванні з іншими людьми. Креативного індивіда зазвичай відрізняє інтерес і підвищена чутливість до всього складного, незвичного, відкритість до нового досвіду, уміння вбачати проблеми в тому, що іншим здається тривіальним і зрозумілим, самостійність поглядів та оцінок, невіддільність стереотипам, відкритість до різних ідей, у тому числі і взаємовиключних, а також здатність дивуватись і захоплюватись [2].

Ці вміння можуть характеризувати як особистість в цілому, так і її окремі сторони, продукти діяльності. Більшість дослідників схилиються до того, що природа творчості єдина, а тому і здатність до творчості є універсальним умінням, яке не залежить від вікових особливостей.

Креативність розглядається, зазвичай, з трьох сторін: як процес творчості, як його продукт і як властивість особистості. Цей термін тісно пов'язаний з теорією Д. Гілфорда, у якій дослідник уперше запропонував параметри, що визначають творчість, які можна оцінити за допомогою певних методів. На думку автора, параметрами креативності є оригінальність, швидкість, гнучкість [4]. Нині до параметрів креативності, що впливає на формування особистості науковці відносять:

Творчу продуктивність – швидкість творчого мислення і визначається загальною кількістю нових ідей на одиницю часу. Що вища творча продуктивність людини, то більше нових ідей вона готова створювати. Розвивається креативна швидкість з досвідом: завдяки розумінню алгоритмів генерування нових ідей та практиці застосування цих алгоритмів.

Оригінальність – незвичайність підходу до вирішення завдань і визначається кількістю оригінальних креативних рішень. Оригінальність – несхожість на інших, тому залежна від зовнішнього середовища. Щоб її розвинути, цікавтеся підходами, що використовуються в інших дисциплінах та спробуйте імплементувати у своїй діяльності.

Гнучкість – здатність пропонувати творчі рішення, засновані на різних алгоритмах або з різних областей знань. Гнучкість мислення дозволяє виявляти раніше не використовувані ознаки об'єкта і, аналізуючи їх, вирішувати проблему. У людини може бути висока творча продуктивність, однак всі її ідеї є однорідними. Щоб розвинути гнучкість, дізнавайтеся факти з різних дисциплін і опануйте різні методи створення і перевіряння ідей на практиці.

Складність – пропрацьованість запропонованих ідей. Важливо, щоб креативність людини була логічною, обґрунтованою. Наприклад, педагог повинен створювати нові методичні прийоми із здобувачам освіти, що допоможуть розв'язати певне питання. Фактично, складність креативного мислення – вміння оцінити життєздатність ідей [3].

Вітчизняні і зарубіжні науковці до переваг креативності відносять:

- креативність допомагає вирішувати існуючі проблеми, адже саме хороша ідея здатна допомогти знайти вихід з тупикової ситуації.
- креативне мислення підштовхує особистість знаходити самі незвичайні шляхи розвитку.
- креативність робить життя нескінченно різноманітним.
- креативність дозволяє реалізувати творчий задум.
- Креативність допомагає знайти шляхи для самореалізації [2].

Проти поняття «креативність», виступають дослідники Р. Стернберг та Є. Григоренко які вважають, що це не виключна здатність до творчості, а особистісна позиція, що визначає можливість творчих досягнень людини. Творчість розглядається в цьому випадку як характеристика особистості, її стилю життя, відносин зі світом, оскільки вимагає не тільки незвичайного бачення, але і завзятості у втіленні задуманого. У цьому випадку гнучкість мислення проявляється в доцільному варіюванні способів дії, в легкості перебудови вже наявних знань і переходу від одного виду діяльності до іншого, в зміні інтерпретації властивостей об'єкта з якісним його перетворенням при вирішенні розумової задачі [4].

Цілком очевидно, що у період стрімкого розвитку штучного інтелекту та поширення ІТ-технологій, для педагогів важливою умовою особистого розвитку є підтримка творчих здібностей та самореалізація природних задатків, адже могутність держави визначається насамперед кількістю висококваліфікованих спеціалістів, що творчо ставляться до своєї справи, здатні своєю працею сприяти успішному розвитку освіти, науки, техніки та мистецтва.

Виходячи з цього, креативність педагога проявляється в таких уміннях:

- прогнозувати результати діяльності (навчально-організаційні вміння);
  - працювати з зоровими опорами;
  - перетворювати інформацію на спосіб діяльності;
  - формулювати запитання проблемно-пошукового зразка;
  - виділяти смислові елементи та висловлювання;
  - ущільнювати й розгортати інформацію;
  - застосовувати аналіз і синтез при опрацюванні інформації та визначенні способів її кодування;
  - встановлювати зв'язки між новими та засвоєними знаннями;
  - переносити знання й способи діяльності у нову ситуацію (навчально-інформаційні вміння);
  - уявляти, моделювати, комбінувати, перетворювати (навчально-інтелектуальні та творчі вміння);
  - оцінювати відповідність обраних засобів завданням роботи (контрольно-оцінні вміння).
- [1].

Креативність для педагога – це рівноваженість, сміливість поглядів, терпимість до оточуючих, адже вони знають, що кожна людина бачить світ по-своєму. На думку видатного педагога В. Сухомлинського, для того, щоб бути цікавим учителем, необхідно турбуватися про те, щоб вашим учням було що у вас відкривати. Працюючи в атмосфері творчості, педагог удосконалює себе і навколишній світ. Творчість – це позитивне мислення та одна із головних умов професійної компетентності педагога.

Використовуючи власні креативні здібності вчитель змінює парадигму навчання, вміло запроваджує в освітньому процесі сучасні методи і прийоми навчання, розширює коло власних нових ідей (для поліпшення якості навчання учнів та самовдосконалення), формує особистість в цілому. Будь-яке творче заняття допомагає педагогу знаходити особистісний сенс і досягти власні цінності.

Список використаних джерел:

1. Гриненко І. В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки [Текст] : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Гриненко Ігор Васильович; Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. Т., 2008. 20 с.
2. Креативність – головна якість людини в 21 столітті. URL: <https://creativecountry.org/aboutcreate/>
3. Курс з креативності. URL: https://doc-0s-00-apps.viewer.googleusercontent.com/viewer/secure/pdf/qaluid9evi94gu2d6dborj08q9tggdmt/a7gggh362jpn0orobusu94b8bua8gn71/1582101225000/drive/09488155990625043985/ACFrOgBHZsHzGz29K6A0GeXYG_OosxChwkj8GFx_8R6eV_k42E1SowK3GOSUig3AUXLD0xOkNtButEdERyGnfEAXCNc9yFvGkH7zNDIQjnnknAjJmyKeOQGpEqnikvdhjrAZPtu7EYWOLjAX3FZ97?print=true&nonce=blr1l6jsibs5s&user=09488155990625043985&hash=vds4ugc4s3688rd00ufjqdf8dntp3p62
4. Николаева Н.И. Психология детского творчества. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=48084&p=4#gl_6

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інна Стахова, аспірант

*Науковий керівник: К.Л. Крутій, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

ORGANIZATION OF THE OFF-AUDITORY WORK OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PROCESS OF FORMING THEIR PREPAREDNESS TO ENVIRONMENTAL ACTIVITIES

Inna Stakhova, postgraduate student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Інтеграційні процеси, складна екологічна ситуація стимулюють нашу країну до ефективної природоохоронної діяльності. Особлива увага акцентується на гуманне виховання підростаючого покоління, формування екологічно-доцільної поведінки населення. Тому перед педагогічними закладами вищої освіти стоїть складне та дуже важливе завдання – формування готовності майбутніх учителів до природоохоронної діяльності у початковій школі. Адже молодший шкільний вік – сенситивний період для розвитку усіх пізнавальних процесів дітей та формування у них свідомого, екоцентричного типу мислення.

Питання формування готовності майбутніх педагогів до природоохоронної діяльності у початковій школі висвітлена у стратегічних документах, що визначають напрями розвитку нашої держави, а саме у Порядку денному на XXI століття, Стратегії ЄЕК ООН з освіти в інтересах збалансованого розвитку, у Законах України «Про охорону навколишнього середовища», «Про середню загальну освіту», «Про вищу освіту», у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»). У Законі України «Про освіту», обґрунтовано необхідність формування всебічно розвиненої особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою. Філософські питання природничо-наукової освіти висвітлюються у працях В. Буданова, А. Вербицького, Б. Гершунського, В. Краєвського,

В. Розіна, В. Серікова, В. Стьопіна та ін. Готовність до природоохоронної діяльності у початковій школі передбачає становлення світоглядної позиції майбутнього педагога, формування фундаментальних знань про наукову картину світу, екологічної свідомості на основі уявлень про перспективи усталеного розвитку людства (В. Вернадський, В. Казначеев, М. Моєсеєв, П. Тейяр-де-Шарден, А. Урсул, О. Чижевський). Особливості організації позааудиторної діяльності майбутніх педагогів досліджено у працях І. Соколової, Л. Кондрашової, Г. Троцько, Л. Прокопів, М. Донченко, С. Вітвицької та ін.

Формування готовності майбутніх учителів до природоохоронної діяльності здійснюється через природничу освіту, набуття необхідних природничо-наукових знань та природничо-методичних умінь, головною ідеєю якої має бути індивідуальна та суспільна відповідальність за навколишнє середовище, забезпечення збалансованого, гармонійного розвитку людини та природи; використання місцевих матеріалів для пояснення глобальних проблем та законів; визнання природи найкращою лабораторією для пізнання та збереження світу. На думку, О. Свистак-Яроцької, природоохоронна діяльність – це здатність жити в гармонії з природою, проявляти до неї толерантне ставлення для забезпечення комфортних, екологічно безпечних умов життя для себе та наступних поколінь, здатність приймати кардинальні рішення та нести за них відповідальність у процесі збереження, відновлення та покращення природного середовища [10, с. 87]. С. Совгіра переконана, що природоохоронна діяльність, як частина екологічної освіти, є актуальною соціально-економічною та психолого-педагогічною проблемою, змістом якої є формування розуміння сучасних екологічних проблем виховання відповідальності за стан довкілля, оволодіння навичками етичної поведінки в природі [11, с. 21]. Формування готовності майбутніх учителів до природоохоронної діяльності здійснюється через природничу освіту, набуття необхідних природничо-наукових знань та природничо-методичних умінь, головною ідеєю якої має бути індивідуальна та суспільна відповідальність за навколишнє середовище, забезпечення збалансованого, гармонійного розвитку людини та природи; використання місцевих матеріалів для пояснення глобальних проблем та законів; визнання природи найкращою лабораторією для пізнання та збереження світу. Освітній процес відбувається в процесі аудиторної та позааудиторної роботи.

Організація позааудиторної роботи у педагогічному навчальному закладі – особливе і складне завдання, розв'язання якого вимагає, з одного боку, пошуку і приведення в дію нових форм впливу на студентів, відпрацювання нових методик, а з іншого – активізації традиційних видів діяльності, збереження досягнень минулого. Як зауважує Л. Кондрашова, організація позааудиторної роботи в тій чи іншій формі дозволяє розгорнутися певному виду діяльності студентів, створити потрібну систему взаємодії між ними, специфічно розділити ролі, забезпечити необхідні умови для їх професійного становлення [7, с. 9].

У сучасній педагогічній науці існують різні види позааудиторної роботи: фронтальні або масові; групові або гурткові; аудиторні або позааудиторні; індивідуальні. Багато науковців роблять спроби класифікувати форми організації освітнього процесу, поділяючи їх на такі групи: словесні (збори, консультації, радіогазета, усний журнал, зустріч); наочні (організація лабораторій для проведення експериментів), практичні (організація та проведення екологічних стежин, квестів, проєктів, участь в агіт-бригадах, пропаганда екологічної поведінки, виготовлення еко-буклетів).

До **індивідуальних завдань** можна віднести: заповнення таблиць, підготовка реферативних повідомлень, підбір відео-матеріалів, укомплектування природоохоронної бібліотеки, написання екологічних казок тощо.

До **групових завдань** належать:

- 1) проведення дослідів як репродуктивних (дослідження властивостей води, повітря, ґрунту), так і творчих (змішування рідин, проведення найпростіших хімічних реакцій);
- 2) проведення спостережень (за ростом рослин, за життєдіяльністю тварин у куточку природи);

3) організація проектної діяльності («Врятуй первоцвіти», «Допоможи тваринам перезивамути», «Посади своє дерево», «Зустрінь птахів», «Чистий ліс», «Краплинка води», «Город на підвіконні» тощо);

4) організація та проведення квестів («Життя підводних мешканців», «Флора лісу», «Царівна фауна», «Спайдер-мен у нашому місті» тощо).

До **масових** завдань належать:

1) організація творчих виставок художників-пейзажистів, художників-аніمالістів, поетів, що пишуть вірші про природу;

2) організація екологічних вечорів. Вечір, як будь-яке масовий захід, вимагає чіткої організації. Мета вечора – розкрити в суворій послідовності і цікавій формі цілу тему, тому порядок виступів необхідно добре продумати, а самі виступи повинні бути короткими і чіткими. Якщо цього не буде зроблено, то вечір може затягнутися і замість пробудження інтересу викличе зворотну реакцію: він може здатися нудним. Тривалість вечора не повинна перевищувати 1,5-2 години. Якщо вечір буде недовгим, але дуже цікавим, то наступного вечора студенти будуть чекати з нетерпінням. Методика підготовки та форма проведення вечора можуть бути різними в залежності від теми і поставленої мети. Найчастіше вони організовуються в традиційній формі чергуються повідомлення учнів з широким використанням демонстраційних психологічних дослідів і експериментів, переглядом екологічних відео, фільмів тощо;

3) популярною формою позааудиторної роботи є випуск екологічної газети. Рубрики корисно робити різноманітними, щоб враховувати різні пізнавальні інтереси, статті доцільно розміщувати щодо короткі за обсягом і супроводжувати їх ілюстраціями (особливо для стінного друку);

4) природоохоронні конференції зазвичай проводяться як підсумок певної навчально-дослідницької роботи групи учнів або студентів. Головна їхня відмінність від вечорів – більш серйозна тематика. У закладах вищої освіти традиційно організовуються студентські наукові конференції, на яких студенти доповідають про результати своєї наукової роботи. Типовою формою їх проведення є усні виступи студентів, які вони роблять на відповідних секціях. На виступ зазвичай відводиться 10-15 хв, після чого доповідачу ставлять запитання. Традиційними методичними проблемами проведення таких конференцій є: обмежена можливість діалогу з виступаючим для обговорення доповіді (з огляду на дефіцит часу); надмірна тривалість наукового засідання в цілому;

5) організація екологічних та природоохоронних стежин, що мають на меті очищення та збереження навколишнього середовища: «Подбай про рідний край», «Збережи природу навкруги», «Квітка сонця», «Україна-перлина».

Отже, організація позааудиторної діяльності у процесі природоохоронної діяльності майбутніх учителів початкової школи займає дуже важливе місце. Вона допомагає глибше розвинути пізнавальні інтереси, краще познайомитися із екологічними проблемами навколишнього середовища та шукати ефективні шляхи їх вирішення.

Список використаних джерел:

1. Білоус В. С. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір / В. С. Білоус, Н. І. Лазаренко, А. М. Коломієць // Вісник Книжкової палати. – 2017. – №3. – С.19-23.
2. Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи I ступеня / О.А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA : вісник Польськоукраїнської науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я.А. Коменського. – Умань: ФОП Жовтий, 2015. – С. 38–42.
3. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.

4. Григорович О.П. Формування основ екологічної культури молодших школярів засобами екологічного просвітництва / О.П. Григорович, К.М. Волохата // Молодий вчений, №5.2 (69.2), 2019. – С.122-125
5. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
6. Каплінський В. В. Орієнтація вищого навчального закладу на забезпечення якості освіти / В. В. Каплінський, Н. І. Лазаренко // Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики: зб наук. робіт. – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С.– 111-114.
7. Кондрашова Л.В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте / Л.В. Кондрашова. – К.: Вища школа. – 1990. – 16с.
8. Лазаренко Н. И. Формирование лекторского мастерства преподавателя в условиях вхождения в европейское образовательное пространство [Publicacia bola vydana elektronicky v Digitalnej kniznici UK RU] / Н. И. Лазаренко // Zbornik prispevkov z medzinarodnej Presovevedeckej konferencie konanej dria 18. Maja 2018 na Katadre andragogaky, Fakulta humanitnych a prirodych vied Presovskej university v Presove. URL: P150-161. <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukasova3>.
9. Лазаренко Н. И. Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сучасних трансформаційних змін / Н. И. Лазаренко // Actual question and problems of development of social sciences : Conference Proceedings. – Kielce: Holy Cross University. – P.172-175.
10. Свистак-Яроцька О.Л. Теорія екологічної освіти: від елементарних знань про природу до складової освіти для сталого розвитку суспільства / О.Л. Свистак-Яроцька // Педагогіка та психологія: зб.наук.праць. – Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди: Харків: Рожко С.Г., 2017. – Вип.56. – С. 86-99.
11. Совгіра С.В. Формування екологічного професіоналізму майбутнього вчителя / С. В. Совгіра. – К.: Наук. світ, 2002. – 178 с.
12. Стахова І.А. Творчий підхід до організації природничо-наукової підготовки майбутніх учителів початкової школи / І.А. Стахова // Молодий вчений. – № 5.2 (57.2), 2018. – С.127-130.

Секція 4. СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ТВОРЧОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО І МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

ТВОРЧА РОБОТА ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ (НА ПРИКЛАДІ США)

Ольга Босенко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: В.Ю. Годлевська, доктор історичних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

CREATIVE WORK AS A PEDAGOGICAL CONDITION OF FORMING SELF-ASSESSMENT IN YOUNGER SCHOOL CHILDREN (ON THE EXAMPLE OF THE USA)

Olga Bosenko, master's student

Vinnitsia Mikhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація: У статті здійснено аналіз творчої роботи як педагогічної умови формування самооцінки в дітей молодшого шкільного віку (на прикладі США). Розглянуто форми організації дошкільної освіти та виховання у Сполучених штатах. Описані позитивні сторони та недоліки різних освітніх програм.

Ключові слова: вихователь закладу дошкільної освіти, сімейний дитячий садок, молодші школярі, логіка, логічне мислення, розвиток мислення, самооцінка.

Abstract. The article analyzes creative work as a pedagogical condition for forming self-esteem in young school-age children (on the example of the USA). Forms of pre-school education in the United States are discussed. The advantages and disadvantages of different educational programs are described.

Key words: kindergarten teacher, family kindergarten, younger schoolchildren, logic, logical thinking, development of thinking, self-esteem.

Нова концепція початкової освіти, поряд з виконанням традиційних завдань, зобов'язує школу створити умови для різнобічного розвитку особистості дитини, її самоствердження та творчої самореалізації, формування людини з новим рівнем свідомості, яка володітиме новим мисленням, високою культурою життєвого самовизначення. Водночас усвідомлюватиме себе індивідуальністю, членом суспільства і представником людства. Така людина спроможна самостійно формувати цілі, знаходити оптимальні шляхи їх досягнення, брати на себе відповідальність за свої вчинки і діяльність, здатна до оцінки і самооцінки.

Оцінюючи себе, людина спирається на різнобічні знання про навколишній світ і саму себе. Це вимагає певного підходу до сприйняття і розуміння цього аспекту. У дослідженнях А. Захарової, А. Петровського [11, с.214] самооцінка розглядається як ставлення людини до своїх можливостей, особистісних якостей і зовнішніх факторів.

Успіх у вирішенні навчальних задач залежить не тільки від розумових здібностей учня, але й від її особистісних якостей. Засвоюючи у процесі навчання певні норми і цінності, школяр під впливом оцінних суджень учителів, однолітків розпочинає ставитися певним чином як до реальних результатів своєї навчальної діяльності, так і до самого себе як особистості. З віком він з більшою мірою розрізняє свої справжні досягнення і те, чого він міг би досягти, володіючи певними особистісними якостями. У навчальному процесі формується установка на оцінку своїх можливостей – одного з основних компонентів самооцінки.

Вагомим внеском у загальні інноваційні механізми реформування вищої освіти майбутніх учителів школи I ступеня і дошкільних закладів освіти слугує розробка змісту й методики професійної підготовки з урахуванням новітніх державних стандартів у галузі дошкільної та початкової освіти, актуалізації найкращого вітчизняного й адаптації до сучасних умов позитивного світового педагогічного досвіду.

Самооцінка є складним особистісним утворенням. У ній відбивається потреба дитини дізнатися про себе від інших, зростає власна активність, спрямована на усвідомлення своїх особистісних якостей. Вона включається у чисельну кількість зв'язків і відносин з усіма психічними утвореннями особистості і виступає важливим компонентом форм і видів її діяльності і спілкування.

Одним із аспектів підготовки учнів до подальшої педагогічної діяльності є ознайомлення їх із сучасним світоглядом на стан та розвиток дошкільної та початкової освіти. Систему освіти США розглядали такі науковці: Н. Андрущенко, О. Бевз, Н. Голубкова, Т. Ліхневська, Л. Мішина, К. Новіков, Ю. Топорков та ін. Особливість американської середньої школи полягає в її багатогранності та розгалуженості, поділі вищих навчальних закладів (університетів) на державні та приватні, їх відмінності в якості та кількості присвоєних ступенів, наявності систем одиниць кредитних одиниць, особливостей викладацького складу. Багаторівнева система вищої освіти, створена на основі "розподілу функцій" між навчальними закладами, - це саме той механізм, за допомогою якого США намагаються вирішити проблему підвищення якості підготовки спеціалістів [9, с.41].

Проблемі самооцінки присвячено численні дослідження зарубіжних учених (Бернс Р., Маслоу А., Роджерс К., Фройд З., Фромм Е. та ін.). Вітчизняні дослідники Б. Ананьєв, Л. Виготський, І. Кон, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, В. Столін, І. Чеснокова та інші у своїх роботах розглядають самооцінку як внутрішнє ядро особистості, як її свідомий початок, як згусток індивідуальної самосвідомості, як систему уявлень про себе.

США визнають вирішальну роль освіти в економічному та соціальному розвитку країни, у зміцненні її позицій на світових ринках та у світовому економічному співтоваристві, у підтримці національної безпеки, що відбивається на освітянській політиці та практичних заходах щодо її реалізації [6, с. 508].

У США дошкільна освіта починається з перших місяців життя. Тут немає продовженої декретної відпустки. Щоб не втратити місце, мати зобов'язана повернутися на роботу через півтора місяці після пологів, а шеститижневих дітей відправляють у спеціальні ясла. На одного вихователя припадає 4 дитини. У міру дорослішання ця кількість збільшується - 6 дітей, 11, 15 і так далі. 25. Так само багато дітей, які досягли п'ятирічного віку, відвідують одну підготовчу групу в школі під назвою «Дитячий садок». Ця група вже не дитячий садок, але й не школа.

Скоріше, це свого роду перехідний ступінь, подібність до нульового класу, який колись практикували в Союзі. На відміну від інших дошкільних закладів, відвідування такої групи є обов'язковим для кожної американської дитини. У США багато дитячих садків, але це не означає, що американцям не важко їх влаштувати. По-перше, це дорого. Середня вартість відвідування саду - півтори тисячі доларів на місяць, а різниця в цінах дуже велика - від 4,6 тис. до 26 тис. на рік. Ціна також залежить від віку дитини (чим молодший, тим дорожче), кількості годин, які він проводить в саду.

Режим відвідування безпосередньо залежить від графіку роботи та платоспроможності батьків. У тихі години американські малюки сплять прямо на матрацах в ігровій кімнаті, не знімаючи одягу та взуття. Це дозволяє евакуювати їх із будівлі за потреби, не витрачаючи часу на збори. Вартість муніципальних садів нижча, ніж приватних садів, але їх кількість надзвичайно обмежена і їх важко дістати через великі черги. Крім того, кількість малюків у групі, на відміну від приватних садів із їх міні-групами у 5-7 осіб, досить велика. Бюджетним варіантом є дитячі садки, створені релігійними громадами - католицькими церквами, синагогами тощо. Посилати дитину до такого садка можна лише як член громади.

Досить поширеною формою догляду за дітьми в США є сімейні дитячі сади. Для створення сімейного дитячого садка необхідно мати педагогічну освіту та будинок, який відповідає певним санітарним нормам, оскільки сімейні дитячі садки розташовані безпосередньо вдома з їх власниками. Великою перевагою таких садів є обмежена кількість дітей у групі та можливість готувати домашні страви. Мінусом є розмитість, а часто і відсутність освітньої програми. На відміну від великих дошкільних закладів, сімейні сади

рідко практикують будь-яку ліцензовану програму, яка дозволяє батькам відстежувати та контролювати навчання своєї дитини. Часто бувають випадки, коли вихователь просто вмикає малюків з мультфільмів і виводить їх на прогулянку, не обтяжуючи себе навчальними заходами. Таким чином, американські дитячі садки відрізняються у всьому - режимом роботи, умовами, педагогічним складом, кількістю дітей та мовами, на яких вони розмовляють. Тож не дивно, що існує багато дошкільних програм (Куррікулум).

Насправді навчальні програми - це різні моделі організації навчально-виховного процесу в дитячих садках. Концепція навчальної програми включає абсолютно все, що стосується виховання та навчання дітей, включаючи моральний розвиток, емоційне формування особистості дитини, створення середовища розвитку та ведення відповідної документації. Ця ж документація (звітна частина) є основним доказом ефективності навчальної програми.

Кожен вид навчальних програмах набуває поширення в певних штатах, і тільки деякі - по всій території країни. Завдяки гнучкості такої системи її ефективність дуже висока. Куррікулум можуть бути класифіковані за різними принципами, але просто розглянемо найбільш популярні моделі [12].

Творчий куррікулум. Створено компанією «Педагогічні стратегії» і ділиться на складові, розроблені для дітей від народження до 5 років і школярів. Розробки для малюків містять матеріали для педагогів та батьків, спрямовані на ознайомлення дитини з мистецтвом, фізичне виховання, створення розвивального середовища. Головним способом навчання виступає дослідницька діяльність і відкриття. Робота націлена на розвиток у малюків здатності творчо мислити. На допомогу вчителям пропонується планування занять на кожен день, що дозволяє створити гнучку індивідуальну програму для кожної дитини. Навчання здійснюється у формі тематичних занять і створення проблемних ситуацій, з якими малюкам пропонують впоратися. У той же час дівора вчиться мислити нестандартно і працювати в команді. Таким чином, інтерактивне навчання в рамках цього куррікулуму будується на природній допитливості малюків і націлене на вміння застосувати свої знання на практиці.

Підхід розвиваючої взаємодії Бенк Стріт. Куррікулум розрахований на дітей від 3 років до закінчення школи. Програма заснована на індивідуальних і вікових особливостях кожної дитини. Велика увага приділяється соціалізації, вмінню взаємодіяти з оточуючими, формування самостійності в побуті. Програма досить різноманітна, в неї входить навіть навчання шопінгу. Основна роль вчителів полягає в спостереженні за грою малят і стимулюванні їх пізнавальної активності.

Навчальні ігри (Learning Games). Куррікулум розроблений для домашнього навчання і занять в групах з батьками. Матеріали представлені у вигляді книг з підбіркою ігор, яскравими ілюстраціями і докладними рекомендаціями для батьків. Кожна книга відповідає одному року життя малюка: від народження до 12 місяців, від 12 до 24 і т.д., до п'ятирічного віку.

Куррікулум Реджіо Еміліа. Традиційні заняття за столами або на килимку в таких садах не проводяться. Педагоги виступають тут не в ролі ведучих, а як співавтори, разом створюючи з дітьми проекти. Їх завдання полягає в м'якому напрямку і заохочення старань малюків у всіх видах діяльності. Велика частина ідей нових проектів належить самим дітям, а результати роботи документуються і знімаються на відео для батьків і колег. Таким чином дітям не підносять на блюді готові знання, а пропонують інструменти, що допомагають їх добути.

Профільна дошкільна освіта в гавайській системі. Ця методика поширена на всій території США та заснований на 685 видах діяльності, в яких немовлятам від народження до 3 років потрібно досягти компетентності. Діяльність у свою чергу поділяється на 6 основних напрямів - мова та психічний розвиток, фізичні навички, навички самообслуговування, соціальний розвиток та формування пізнавальних здібностей.

Система характеристики та оцінювання дітей дошкільного віку. Ця навчальна програма призначена для навчання дітей з особливими потребами від народження до 6 років. Тренінг базується на тісній співпраці з родиною.

Навчальні плани, поширені в різних штатах США, настільки різноманітні, що можуть бути нескінченними. Окрім описаних, широко популярною стала Вальдорфська система та метод Марії Монтесорі. Слід зазначити, що на відміну від Європи бренд «Монтесорі» не зареєстрований у США. Тому будь-яка установа може використовувати цю назву, навіть якщо вона мало спільного з відомою методологією. Ви можете перекоонатися, що сад справді працює в цій системі, попросивши працівників подати заявку на отримання ліцензії від Американського товариства Монтесорі (AMS) або Монтесорі Інтернаціоналу США (AMI). Однак навіть відсутність цих паперів часто не заважає чудовим відгукам батьків та учнів. Зрештою, головне завдання дитячого садка - і українського, і американського - бути затишним і комфортним, де приємно грати і легко навчатися.

Тому ми вважаємо за необхідне для майбутніх учителів та викладачів педагогічних закладів постійно оновлювати свої знання про стан розвитку світової дошкільної та початкової освіти.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що включення дітей у різні види діяльності, як це робиться на прикладі Сполучених Штатів Америки (навчальну, суспільно корисну, виконання ролевих функцій) сприяє становленню нормальної адекватної самооцінки і є соціокультурним процесом, який передбачає систематичність та послідовність. Тому важливо пам'ятати, що це має бути поступове ускладнення завдань і забезпечення їх доступності. В іншому ж разі, непосильні завдання та пов'язаний з ними неуспіх, можуть завдати самооцінці дитини значної шкоди.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Білоус В. С. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір / В. С. Білоус, Н. І. Лазаренко, А. М. Коломієць // Вісник Книжкової палати. – 2017. – №3. – С.19-23.
3. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С. 437-440.
4. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
5. Громов, Є., & Лазаренко, Н. (2017). Викладання навчальних дисциплін у педагогічних університетах іноземною мовою як чинник Євроінтеграції. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наукових праць, 49, 8–12.
6. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
7. Демченко О.П. Формування суб'єктності соціально обдарованої особистості в культурноосвітньому просторі як умова її соціалізації / О.П.Демченко // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка : Серія психологія. – 2017. – №6. - С.47-51.
8. Дупак Н.В. Система забезпечення якості вищої освіти у країнахзахідної Європи й США // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти:Збірник наукових праць. Наукові запискиРівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 9 (52). –2014. – С. 73-79.
9. Клонцак О. Організація академічно-громадського навчання як складова професійної підготовки студентів у системі університетської освіти США // Порівняльно-педагогічні студії. – 2015. – № 3 (25). – С. 40-47.
10. Клонцак О. Розвиток академічно-громадського навчання в сучасній системі університетської освіти США// ВІСНИК ЛЬВІВ. УН-ТУ. Серіяпедаг. – 2013. – Вип. 29. – С. 173–180.
11. Петровский А. В. О психологии личности / А. В. Петровский. – М. : Знание, 1971. – 64 с.
12. Тарасова О. В. Вища освіта в США: сучасний стан та пріоритетирозвитку [Електронний ресурс] / О. В. Тарасова. // Вісник Національноїакадемії Державної прикордонної служби України. – 2011. – Вип. 3. – Режимдоступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_3_9.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТРВЗ-ПЕДАГОГІКИ

Леся Олійник, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.А.Голюк, кандидат педагогічних, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DEVELOPMENT OF THE CREATIVE ABILITIES TRWZ-PEDAGOGICAL MEANS OF YOUNG CHILDREN

Lesya Oliynyk, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті досліджено теоретичні питання щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів. Розкрито роль творчої особистості для самореалізації в житті. Виокремлено позитивні сторони ТРВЗ-педагогіки які сприяють розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.*

***Ключові слова:** творчі здібності, особистість, ТРВЗ-педагогіка, інноваційні технології, творчість, сучасна освіта.*

***Abstract.** The article explores theoretical questions of the development of creative abilities of younger schoolchildren. The role of the creative personality for self-realization in life. The positive aspects of TRWZ-pedagogy that contribute to the development of creative abilities of children of primary school age.*

***Key words:** creative abilities, personality, education, TRWZ-pedagogics, innovative technologies, creativity, modern education.*

Сучасний етап України, її інтеграції в європейський та світовий інформаційний простір зумовлює динамічні перетворення в багатьох галузях нашої країни і, насамперед, в освіті. Перетворення в суспільному житті і свідомості вимагають формування творчої особистості учня, що може забезпечити якісна освіта, яка опирається на розвиток творчих можливостей школярів. Сьогодні на зміну пасивному споживачеві, який, якщо не має власної точки зору, у кращому випадку йде за масою, повинна вийти особистість, яка активно реагує на світ, творить і перетворює його.

У дитячому віці людина схильна до творчості більше, ніж у зрілому, Чим раніше пробуджуються творчі здібності, тим вищого рівня розвитку вони досягають, чим пізніше – тим важче їх розвивати. Тому найсприятливішим для розкриття й прискореного розвитку здібностей є молодший шкільний вік. Забезпечення кожній дитині можливості використання своїх творчих здібностей є одним із пріоритетних завдань початкової школи [15].

Проблема розвитку творчості і творчих здібностей учнів хвилювала в різні часи не тільки відомих педагогів, але й дослідників, мислителів, філософів, науковців [2-8]. Педагогічний аспект зазначеної проблеми у своїх працях висвітлюють В.Андрєєв, І.Лернер, В.Паламарчук, Т.Коваленко. Цікавими є дослідження щодо поняття творчої активності особистості. Так, Д.Богоявленська вважає її найвищим рівнем пізнавальної активності учнів, В.Максакова визначає її як якість особистості, Л.Божович – як специфічну потребу особистості, а М.Данилов – як творчу діяльність особистості. Про необхідність сприяння розвитку творчих здібностей особистості свідчать дослідження Г. Костюка, Н. Кузьміна, О. Матюшкіна, В. Моляко, О. Музики, Я. Пономарьова, Б. Теплова. У своїх дослідженнях педагоги-експериментатори С. Болсун, В. Бухвалов, Н. Гавриш, М. Гафітулін, А. Гін, Г. Іванов, С. Ладоскіна, А. Нестеренко, О. Нікашин, Т. Сидорчук, А. Яценко приділяють увагу розробленню методів і прийомів навчання дітей на базі технології ТРВЗ [16].

Немає сумніву, що прогрес цивілізації залежить від обдарованих людей, які здатні нешаблонно мислити, швидко орієнтуватися в нових умовах; від їхньої готовності до творчого пошуку і підходу до виконання різних справ.

Залишається питання за малим: як виховати таку особистість? На наш погляд, цим питанням повинні опікуватися вчителі, запроваджуючи в процес навчання та виховання педагогічні інновації та технології. Однією з перспективних таких освітніх технологій, що останнім часом привертає увагу багатьох учителів усіх ланок освіти, є педагогіка ТРВЗ, яка досить швидко та якісно дозволяє розвивати творчі здібності молодших школярів і не тільки [12].

Сучасна технологія ТРВЗ включає в себе життєву стратегію творчої особистості (ЖСТО) і теорію розвитку творчої особистості (ТРТО). Засновником цієї теорії є радянський учений, педагог, письменник-фантаст Генріх Саулович Альтшуллер. Автор намагався, спираючись на прийоми розв'язання технічних протиріч, розробити технологію, яка б ефективно сприяла розвитку творчої особистості [1].

Основною ідеєю ТРВЗ є творчість в усьому – у постановці запитань, прийомах їх розв'язання, подачі матеріалу. Кожен день роботи з дітьми за цією методикою – це пошук, знахідки.

Сучасній школі педагогіка ТРВЗ може надати: по-перше, це розвиток дослідницької діяльності учнів, що передбачає вміння самостійно працювати з інформацією. А, по-друге, це формування вміння прогнозувати, заглядаючи в майбутнє. Це запорука того, що ти будеш завжди «в темі», вміти передбачати різні ситуації й достойно з них виходити.

ТРВЗ-педагогіка сприяє зниженню шаблонного мислення, розкриває пластичність думки, допомагає бачити й розуміти сміливі та неочікувані рішення, привчає до використання незвичних прийомів, допомагає зберегти широкий кругозір та передбачення, виховує вміння долати страх перед «безглуздою» ідеєю.

Можна виділити наступні позитивні сторони ТРВЗ:

- У дітей збагачується коло уявлень, зростає словниковий запас, розвиваються творчі здібності.

- ТРВЗ допомагає формувати діалектику і логіку, сприяє подоланню сором'язливості, замкнутості, остраху; маленька людина вчиться відстоювати свою точку зору, а потрапляючи у важкі ситуації самостійно знаходити оригінальні рішення.

- ТРВЗ сприяє розвитку наочно-образного, причинного, евристичного мислення; пам'яті, уяви, впливає на інші психічні процеси.

На наш погляд, головне, що робить ТРВЗ такою привабливою для сучасного вчителя й учня – це можливість вільно висловлюватися, не боятися, що відповідь буде не вірною. А це запорука розвитку свободи мислення, фантазії, логічної й абстрактної уяви, самостійності. Адже основною ідеєю технології ТРВЗ є творчість в усьому – у постановці запитань, прийомах їх розв'язання, подачі матеріалу, кінцевому результаті.

Отже, використання методики ТРВЗ в навчальному процесі, дозволяє забезпечити повноцінний розвиток творчої особистості, розкриває творчі здібності дитини, розвиває її уяву, фантазію.

Список використаних джерел:

1. Альтштулер Г. С. Как стать гением: Жизненная стратегия творческой личности / Г. С. Альтштулер, И.М. Верткин – Минск, 1994. – 497 с., с.87.
2. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
3. Білоус В. С. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір / В. С. Білоус, Н. І. Лазаренко, А. М. Коломієць // Вісник Книжкової палати. – 2017. – №3. – С.19-23.
4. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.
5. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
6. Голюк О. А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи I ступеня / О. А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали

- Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA: вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань: ФОП Жовтий, 2015. – С. 38-42.
7. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
8. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
9. Демченко О. П. Особливості створення вербальних виховних ситуацій за змістом казок у роботі з дошкільнятами / О. П. Демченко // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. Спецвипуск / [за заг. ред. проф. В. І. Скрипченка]. – Ч. 1. – Словянськ : СДПУ, 2010. – С. 81–88.
10. Демченко О.П. Підготовка майбутніх учителів до створення ситуації успіху молодших школярів / О.П.Демченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка і психологія. – Випуск 6. – Вінниця : РВВ ДП «Державна картографічна фабрика», 2002. – С.114-122.
11. Демченко О. П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі / О. П. Демченко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 78–90.
12. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / Ілона Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
13. Лазаренко Н. І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи // Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці: зб. Матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. – Т. 15. – С. 24-26.
14. Лазаренко Н. І. Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сучасних трансформаційних змін / Н. І. Лазаренко // Actual question and problems of development of social sciences : Conference Proceedings. – Kielce: Holy Cross University. – P.172-175
15. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник / С.О. Сисоєва // К.: Міленіум, 2006. – 346 с.
16. Яценко А. В. Джерельце творчості. ТРВЗ / Алла Яценко. – Х. : Ранок, 2011. – 176 с.

РОЗВИТОК НАСКРІЗНИХ ВМІНЬ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

*Ірина Тимофєєва, кандидат педагогічних наук, доцент
Маріупольський державний університет (Україна)*

DEVELOPING THROUGH SKILLS IN THE PROFESSIONAL TRAINING PROCESS OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS

*Iryna Tymofieieva, candidate of Pedagogic Sciences, docent
Mariupol State University (Ukraine)*

Анотація. У статті розглянуто суть наскрізних вмінь майбутніх вчителів початкових класів, розкрито їх зміст. Виділено та охарактеризовано різні складові наскрізних вмінь: творчість, ініціативність, конструктивне керування емоціями. Визначено необхідність розвитку наскрізних вмінь майбутніх вчителів початкових класів в умовах Нової української школи.

Ключові слова: наскрізні вміння, soft skills, Нова українська школа, майбутні вчителі початкових класів

Abstract. The article is devoted to the discussion of the essence through skills future primary class teachers, disclosed its content. Different components of the essence through skills were distinguished and characterized: creativity, initiative, constructive management of emotions. The necessity of developing through skills of future primary school teachers in the conditions of the New Ukrainian School is determined.

Key words: cross-cutting skills, soft skills, New Ukrainian school, future primary class teachers.

Розвиток наскрізних вмінь майбутнього вчителя початкових класів є одним із найактуальніших завдань сучасного суспільства, яке перебуває на етапі глобальних реформ в системі освіти України, інтеграції у світовий освітній простір. Існуюча довгі роки парадигма освіти «ЗУН» (знання, уміння, навички) включає в себе визначення номенклатури, ієрархії знань, умінь і навичок, методик їхнього опанування, контролю й оцінювання. Ця парадигма дотепер визнається значною частиною педагогічного співтовариства. У новітній освітній парадигмі мають перш за все домінувати ідеї цінності індивідуума і загальнолюдських ціннісних імперативів. Для того, щоб національна освіта могла інтегруватися у світовий освітній простір, необхідно опікуватися не тільки поліпшенням нашого матеріального стану, забезпеченням життя на потрібному рівні тощо, але й духовним розвитком людини, завданням формування ціннісного світу особистості, синтезом її емоцій і раціональних почуттів і мислення [3].

У країнах Європейського Союзу формується поняття м'яких навичок (soft skills). Вони протиставляються жорстким – спеціальним вузькопрофесійним навичкам (hard skills), бо не мають однозначної жорсткої прив'язки до конкретної діяльності [2]. Основним орієнтиром інноваційного навчання є: кваліфікація, компетенції та навички професійних дій. Тобто нагальна необхідність освіти сьогодні – це не передача готового (фіксованого) знання, а включення здобувача вищої освіти в найважливішу складову освітнього середовища – продукування та вдосконалення знань. Адже дефініція «діяльність» в будь-якому трактуванні (філософська, економічна, політологічна) передбачає, що, незважаючи на процес діяльності (виробництво матерії, інформації) змінюється не тільки навколишній світ, а й сама людина (студент), залучена в цю діяльність. Вона неминуче стає іншою (в позитивному варіанті – більш організованою і підготовленою до іншої діяльності) [4, с.36].

Британська платформа інтернет-навчання SkillsYouNeed виділяє персональні навички (тайм-менеджмент, саморозвиток, управління емоціями та навіть організацію харчування, догляду за тілом, спортивних тренувань, ефективного сну), інтерперсональні (комунікація, робота у команді, ведення переговорів, конфлікт-менеджмент), лідерські здібності, проведення презентацій, а також письменницьку майстерність і базові математичні знання [2].

На Всесвітньому економічному форумі в Давосі було порушено питання про список тих умінь, які будуть потрібні у 2020 році. До нього відноситься: комплексне багаторівневе рішення проблем (Complex problem solving) Це означає, що людина здатна бачити суть проблем і розбиратися з причиною, а не з наслідком. Найбільш затребуваними будуть ті фахівці, які будуть володіти системним, цілісним підходом до вирішення будь-яких проблем, будуть знати, на що ще звернути увагу, крім очевидного. 2. Критичне мислення (Critical thinking) Це такий спосіб мислення, при якому людина ставить під сумнів інформацію, що надходить і навіть власні переконання. 3. Креативність в широкому сенсі (Creativity) Творчий початок – це здатність бачити те, чого ще немає. 4. Уміння управляти людьми (People management) Управління людьми - це складна наука про те, як лідерам приймати головні рішення. Не просто про підлеглих, а про Людей. Як не помилитися в людині, приймаючи його на роботу, і підвищувати тих, хто цього заслуговує? Як розрулювати конфлікти всередині команди? Знати відповіді на всі ці питання - і значить володіти people management. 5. Взаємодія з людьми (Coordinating with others). Аскетичність може шкодити будь-якій діяльності. Якщо ви власник бізнесу, якому важко спілкуватися з людьми, потрібно найняти того, хто вміє налагодити контакт з іншими. 6. Емоційний інтелект (Emotional intelligence) Зараз під емоційним інтелектом розуміється здатність розуміти емоції, наміри і мотивацію інших людей і свої власні, а також уміння управляти своїми емоціями та емоціями інших людей. 7. Формування власної думки та прийняття рішень (Judgment and decisionmaking) Потрібно буде формулювати свою думку і приймати рішення. Самостійність у всьому. 8. Клієнтоорієнтованість (Service orientation) Судячи з прогнозів,

сфера послуг в світі буде тільки зростати, а хороший сервіс завжди на вагу золота. 9. Уміння вести переговори (Negotiation) Уміння ясно висловлюватися, бути переконливим – трендовий навик. Найприємніше, що з практикою ним опанувати може кожен. 10. Гнучкість розуму (Cognitive flexibility) Когнітивна гнучкість – це здатність розуму швидко перемикається з однієї думки на іншу, а також обмірковувати кілька речей одночасно [1].

З позиції необхідності визначення відповідності якості підготовки майбутніх учителів початкових класів вимогам Нової української школи, завдання нашого дослідження полягає у визначенні доцільності застосування інтерактивних методів викладання дисципліни «Математика» щодо формування математичної компетентності у розвитку наскрізних вмінь спрямованих на розвиток «soft skills» здобувачів освіти спеціальності «Початкова освіта», а саме – розвиток креативного мислення, вміння розв’язувати педагогічні ситуації, вміння висловлювати свою думку та ввічливо переконувати у правильності трактування.

Змінилися вимоги до особових якостей, якими має володіти майбутній вчитель початкових класів. Сьогодні особливий інтерес педагогічних досліджень зосереджено на проблемі формування професійної компетентності фахівців різних професій, у тому числі й учителя вчителя початкових класів. Розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів початкових класів присвячені праці таких учених, як: В. Адольф, Н. Бібік, І. Ісаєв, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова О. Овчарук, О. Пометун, С. Ракова, О. Савченко, В. Сластьонін та ін.

Ми погоджуємось із Ю. Голинським, що сучасні інноваційні технології в освітньому процесі, які необхідні для розвитку вмінь включають: максимальну відкритість дидактичних систем, великі горизонтальні і вертикальні зв’язки її суб’єктів, залучення системного та інтегрованого знання, актуалізацію особистісного досвіду студентів. Крім того, вони генерують інфраструктуру, яка повинна створювати можливість для ефективної індивідуальної та колективної творчості студентів: оперативне отримання інформації, можливість експериментувати з ідеями, обговорення в групах, можливість виконання навчальних проектів на відкритих і довгострокових підставах [4, с.38].

Будь-який здобувач освіти так або інакше під час навчання спілкуючись з колегами, викладачами, допоміжним персоналом поступово розвиває власні «soft skills». Набагато ефективніше це може відбуватись за активної участі здобувачів освіти в різноманітних гуртках, спілках, громадських об’єднаннях, наукових товариствах, студентському самоврядуванні тощо. Така діяльність у різних студентських, молодіжних ініціативах допомагає вдосконалювати комунікативні навички та брати на себе відповідальність за рішення [5, с.165].

Розглянемо класифікацію наскрізних вмінь майбутніх вчителів початкових класів, ґрунтуючись на дослідженнях [5]:

1) індивідуальні якості здобувачів освіти (властивість приймати рішення та вирішувати проблемні ситуації; чітко ставити завдання і формулювати цілі; позитивне мислення та оптимізм; орієнтація на замовника освітніх послуг та кінцевий результат);

2) комунікаційні якості майбутнього вчителя початкових класів (зрозуміло формувати думки, висловлювати свою позицію; дружнє спілкування з батьками, учнями, колегами, керівництвом; взаємодія з різними типами людей; структурувати та модерувати наради; вислуховувати та приймати до уваг на усі точки зору; відповідати аргументовано, зрозуміло, вчасно і ввічливо; готувати та робити якісні презентації, доклади, виступи; враховувати міжкультурні та міжнаціональні особливості здобувачів освіти, колег, батьків);

3) управлінські якості (робити в команді; об’єднувати та мотивувати команду; передбачати та запобігати ризикам, конфліктам; чітко планувати та керувати часом).

У Маріупольському державному університеті під час професійної підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» щоб підтримати розвиток наскрізних вмінь запропоновується їм різні виховні заходи та інноваційні технології викладання дисциплін. Одним із таких видів робіт може бути організація роботи студентського наукового товариства, студентського самоврядування. Викладачі організовують майстер-класи щодо

непрямого повідомлення необхідних знань через практикуми, відпрацьовуються педагогічні ситуації, які можливо виникають у закладах освіти, майбутні вчителі початкових класів шукають відповіді на запитання, способи діяльності, розвивають нестандартне мислення, руйнують стереотипи.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що застосовуючи різні інноваційні методи викладання під час професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів сформується наскрізні вміння. Один із основних напрямків реформи Нової української школи є підготовка вчителів, які володіють наскрізними навичками.

Список використаних джерел:

1. 10 професійних навичок, якими має оволодіти людина до 2020 року. [Електронний ресурс]: - Режим доступу 22.02.2019: http://tvoemisto.tv/news/10_profesiynyh_navychok_yakym_maie_ovolodity_lyudyna_do_2020_roku_76398.html
2. Soft skills: універсальні навички європейського рівня. [Електронний ресурс]: - Режим доступу 19.02.2019: <https://studway.com.ua/soft-skills/>
3. Астахова В. И. Становление новой образовательной парадигмы на рубеже веков / В. И. Астахова // Вчені записки Харківського гуманітарного інституту «Народна українська академія» : зб. наук. пр. – 2004. – Т. 10. – С. 9-25.
4. Голинський Ю. О. Проблеми та перспективи запровадження інноваційного освітнього середовища // Оновлення системи і змісту університетської освіти: нові підходи, нова якість: матеріали круглого столу за участю порадників академічних груп та викладачів факультету управління фінансами та бізнесу. – 24 квітня 2019 р. – Львів: ФУФБ, 2019. – С.35-38.
5. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування / К.О. Коваль // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – Бер 2015. –№ 2. – с. 162-167.
6. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua>

**Секція 5. СТВОРЕННЯ КРЕАТИВНОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ
ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

**ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Марія Горбачова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

**CREATIVE DEVELOPMENT OF YOUNGER PUPILS IN THE CONDITIONS OF
THEATER ACTIVITIES**

Mariia Horbachova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація: У статті на основі аналізу наукових підходів розглянуто поняття творчості та особливостей розвитку творчих здібностей молодших школярів в умовах театралізованої діяльності; визначено роль театралізованої діяльності у розвитку творчих здібностей дітей та у процесі всебічного, гармонійного формування особистості.

Ключові слова: театралізована діяльність, творчість, здібності, творчі здібності, обдарованість, креативність.

Abstract: In the article based on the analysis of scientific approaches the concept of creativity and peculiarities of development of creative abilities of younger students in the conditions of theatrical activity is considered; the role of theatrical activity in the development of children's creative abilities and in the process of comprehensive, harmonious personality formation is defined.

Key words: theatrical activity, creativity, abilities, creative abilities, giftedness, creativity.

Демократичні перетворення сучасного суспільства актуалізують потребу формування висококультурних особистостей, здатних адекватно орієнтуватись у різних сферах життєдіяльності, гармонізувати свої відносини із соціумом. Саме тому все частіше постає питання про те, що необхідно використовувати всі наявні педагогічні ресурси для розвитку творчих здібностей кожної дитини. Проблема розвитку креативності молодших школярів особливо актуальна сьогодні. Нашій країні потрібні люди, котрі здатні приймати нестандартні рішення, вміють творчо мислити. Креативність є рівнем творчої обдарованості, здатності до творчості, можливості створювати щось нове.

У науковому дискурсі зустрічаємо шляхи ефективного розвитку творчих здібностей дитини на різних вікових етапах (Ю.Бабаєва, П.Гальперін, Н.Лейтес, Л.Чорна та і н.); розробку психологічних принципів творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку (Л.Вегнер, В.Давидов, Д.Ельконін та ін.); вивчення різних аспектів проблеми творчих здібностей (О.Матюшкін, В.Моляко, Я.Пономарьов та ін.). Ученими неодноразово підкреслювалась думка, що формування здібностей є керованим психолого-педагогічним процесом, який включає вплив на мотиви творчої діяльності (О.Дусавицький), пізнавальні інтереси (Н.Бібік), загальнонавчальні вміння (О.Савченко). У сучасних наукових розвідках [11; 12] розкриваються також ефективні методики розвитку творчих здібностей дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

З філософської точки зору творчість визначають як мислення і практичну діяльність, результатом яких є створення оригінальних, неповторних цінностей, установлення закономірностей та методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури [9]. У контексті дослідження проблеми розвитку творчих здібностей у молодшому шкільному віці важливою для нас є думка Л. Виготського, який вважав творчість постійним супутником дитячого розвитку, результатом якої є ініціативність і самостійність мислення,

здатність до самовираження в творчому акті. На думку вченого, «найвищий вияв творчості доступний лише небагатьом обраним геніям людства, але в буденному житті, що оточує нас, творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за межі рутини і в ньому міститься щось нове, зобов'язане своїм походженням творчому процесу людини» [3, с.93].

Творчість є одним з проявів обдарованості дитини, яка вважається її потенціалом, що може бути реалізованим під час участі в театралізованій діяльності. На думку, О. Щепланової [12], дитяча обдарованість – це потенційні можливості дітей, які будуть реалізовані залежно від багатьох сприятливих чинників, зокрема, соціального оточення. В останніх наукових дослідженнях обдаровані діти вважають особистостями з особливими освітніми потребами. На думку вчених [4, с. 61-71], вони відносяться до специфічної групи осіб, розвиток яких відрізняється від умовної норми, чії освітні потреби виходять за рамки загальноприйнятих стандартів. Особлива здатність до сприйняття навколишньої дійсності й оригінальний спосіб самовираження формує унікальну особистість, що якісно відрізняється від однолітків і перевищує вікову норму розвитку. Відповідно до цього, обдаровані діти потребують додаткових сприятливих умов для розгортання своїх творчих потенціалів та самореалізації.

Для розвитку креативного потенціалу обдарованих дітей необхідно добирати різні засоби, серед яких ефективним є мистецтво. Діючи на емоційну сферу людини, воно стає потужним засобом розвитку творчих здібностей, насичення духовного життя особистості. Емоційне сприйняття художніх образів, що розкривають красу навколишнього світу, сприяє формуванню світогляду і духовної культури. У цьому контексті головним завданням художньо-творчого розвитку є формування здатності розуміти прекрасне і піднесене і виділяти його серед потворного і низького, розвинути у них відчуття і розуміння краси, здатність створювати її в повсякденному житті [10].

Особливе значення в початковій школі для розвитку творчості та здібностей дітей потрібно надавати театралізованій діяльності, в якій створюються умови для гармонійного особистісного зростання кожної дитини, в тому числі й обдарованої. Мистецтво театру – це органічний синтез музики, танцю, живопису, риторики, акторської майстерності, що зосереджує в єдине ціле засоби виразності створюючи умови для виховання цілісної творчої особистості, сприяє здійсненню мети сучасної освіти. Театр невимушено впливає на емоційну сферу дитини, стимулює її пізнавальну активність, розкриває творчі здібності. Через переживання, емоційне ставлення до певного явища в учня зароджується і розвивається почуття любові. Джерелом всіх переживань дитини є її діяльність та спілкування з навколишнім світом. Але дитячі емоції нерідко є ситуативними, нестійкими й бурхливими. Саме мистецтво сприяє поступовому перетворенню їх у стійкі.

Театралізована діяльність – це художня діяльність, що пов'язана зі сприйманням творів театрального мистецтва та відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів. Водночас вона є одним з найефективніших засобів педагогічного впливу, здійснює ефективне формування особистості у художній, естетичній, духовній, інтелектуальній, фізичній сферах [1]. Поділяємо думку І.Барановської [2], яка обґрунтовує значення театралізованої діяльності в роботі з дітьми молодшого шкільного віку. Вона переконана, що найкоротший шлях емоційного розкріпачення, зняття стислості, навчання художній уяві – це шлях через гру, фантазування, творчість. Беручи участь у театральній діяльності, молодші школярі знайомляться з навколишнім світом через образи, фарби, звуки, а правильно поставлені питання змушують їх думати, аналізувати, робити узагальнення, сприяють розвитку розумових здібностей. Цей вид діяльності вимагає в учнів уваги, кмітливості, організованості, креативності, вміння діяти підкоряючись певному образу, перевтілюючись.

Зазначимо, що у виховній роботі з молодшими школярами для розвитку їх творчих здібностей можна використовувати театральне мистецтво в трьох аспектах.

По-перше, *враховуючи вікові особливості дітей, поєднувати гру й театралізовану діяльність*. Дитинство кожного проходило в світі ігор, які допомагають особистості «приміряти на себе новий образ», освоїти правила та закони дорослих людей. Ігри дітей

можна розглядати як імпровізовані театральні постановки в яких їм надається можливість побувати в ролі актора, режисера, декоратора, музиканта. Виготовлення костюмів, декорацій та бутафорії сприяє реалізації образотворчих і технічних здібностей.

По-друге, *організувати відвідання театрів для збагачення емоційної сфери та загального розвитку обдарованої дитини*. Відвідування театру та колективний перегляд вистав виступає однією з основних форм залучення молодших школярів до світу театрального мистецтва. Театр стає своєрідним «фундаментом» для забезпечення можливості засвоєння правильної моделі поведінки в сучасному світі, підвищення загальної культури, розширення естетичних смаків, розвитку творчого мислення, почуттів і переживань.

По-третє, *організувати роботу аматорських театральних гуртків, роботу шкільного театру*. Гурткова робота в початкових класах пов'язана здебільшого з навчально-виховним процесом, що здійснюється на уроках і ґрунтується на знаннях і навичках, набутих під час навчальних занять. Оскільки гурткова робота не обмежується вимогами програми, не є конкретизованою у змісті, то це дає змогу вчителю урізноманітнювати види діяльності під час роботи гуртка, заглиблювати учнів у різні види мистецтва, поєднувати різні техніки. Залучення дітей до аматорських театральних гуртків здатне перенести маленьку людину у світ творчості, в якійсь мірі прилучити до скарбів художньої культури. Вона може принести дитині першу творчу радість, а радість творчості – одна з найбільших радостей на землі, перемоги над собою, утвердження особи у світі.

Погоджуємося з позицією вчених [5, с. 28-35], що для того, щоб розвивати творчі здібності дітей, педагог сам має бути креативною особистістю, важливими характеристиками якого має бути ініціативність, інноваційність, творчість, абнотивність, фасилітативність, захопленість своєю професією, ентузіазм. Такі якості дозволять своєчасно ідентифікувати дитину як креативну, потенційно обдаровану, знайти для її розвитку необхідні ресурси і створити індивідуальну траєкторію для особистісного зростання.

Отже, театралізована діяльність створює умови для творчих проявів дитини: розвиває творчу самостійність, спонукає до імпровізації, підтримує прагнення дітей самостійно шукати виражальні засоби для створення художнього образу, використовуючи рухи, позу, міміку, інтонацію та жести. Заняття театральною діяльністю розвиває не тільки психічні функції особистості дитини, художні здібності, творчий потенціал, а й загальнолюдську здатність до міжособистісної взаємодії, творчості в будь-якій сфері, допомагає адаптуватися в суспільстві, відчувати себе успішним.

Список використаних джерел:

1. Антипина А.Е. Театрализованная деятельность в детском саду / А. Е. Антипина. - Москва : Владос, 2003. - 103 с.
2. Барановська І.Г. Педагогіка засобами театру. Zbiór raportów naukowych. „Nauka I Utworzenie XXI Stulecia: Teoria, Pratyka, Innowacje. (29.11.2013 – 30.11.2013). Opole: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. Str. 10 – 13
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: психологический очерк / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1991. С.93
4. Демченко Е. П. Одаренный ребенок как личность с особыми потребностями в инклюзивном пространстве учебного заведения / Е. Демченко, О. Зайцева // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 26th –27th. – 2017. – С. 61–71.
5. Демченко Е.П. Формирование креативной компетентности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Е.П.Демченко, Ивета Кепуле //«Young Scientist» («Молодий вчений»). – 2018. – № 5.2 (57.2). – Май/Травень. – С.28-35.
6. Демченко О. П. Особливості створення вербальних виховних ситуацій за змістом казок у роботі з дошкільнятами / О. П. Демченко // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. Спецвипуск / [за заг. ред. проф. В. І. Скрипченка]. – Ч. 1. – Словянськ : СДПУ, 2010. – С. 81–88
7. Демченко О.П. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.П.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018). – С.116-130.

8. Лазаренко Н. І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи // Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці: зб. Матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. – Т. 15. – С. 24-26.
9. Лук А.Н. Психология творчества / А.Н. Лук. – М.: Наука, 1978. – С. 125
10. Сіваш Т.Д. Особливості середовищного підходу у формуванні художньо-творчих здібностей дитини / Т.Д. Сіваш // Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 26-27 травня 2017 р. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2017. – С. 113–117.
11. Стахова І.А. Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проектної діяльності / І.А. Стахова // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4 / упорядники : О.І. Кілініченко, Л.І. Хімчук. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 91-93.
12. Щебланова Е.И. Одаренность как психологическая система : структура и динамика в школьномвозрасте : автореф. д-ра психол. наук / Е.И.Щебланова. – М., 2006. – 48 с.
13. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Міхаєла Кирилюк, здобувач вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П.Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

DEVELOPMENT OF YOUNG PUPILS' GIFT MEANS OF PROJECT ACTIVITIES

Mikhaela Kyryliuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Стаття присвячена розвитку обдарованості молодших школярів в умовах закладу освіти. Розглянуто особливості використання проектної діяльності в роботі з обдарованими дітьми. Показано значення включення в учнів у різні етапи організації проектної діяльності для реалізації їх творчого потенціалу*

***Ключові слова:** обдарованість, обдарована дитина, технологія, проект, проектна діяльність.*

***Abstract.** The article is devoted to the issues of development of gifted younger pupils with the means of project activity. Among the main technologies and methods we consider the use of project activity in elementary school. Particular attention in the article is devoted to the issue of giftedness and practical application of the project method in the educational process.*

***Keywords:** gifted, gifted child, technology, project, project activity,.*

Постановка проблеми. На етапі становлення нових суспільних відносин в Україні зростає попит на обдаровану особистість, на творчих, інтелектуально й духовно розвинених громадян. Тому одним з пріоритетних напрямів державної освітньої політики є піклування про обдарованих дітей і молодь, адже вони становлять потенціал держави, що визначить перспективи її розвитку в майбутньому. Відповідно до цього, сучасна школа має на меті виявити креативний потенціал дитини для того, щоб спонукати її надалі до творчої діяльності та самореалізації. Одним з провідних орієнтирів сучасної української освіти і виховання є врахування здібностей молодших школярів, створення сприятливих психолого-педагогічних умов для формування особистісних якостей, формування гармонійно розвиненої особистості, здатної творчо мислити, приймати неординарні рішення. З огляду на це, кожен педагог має володіти та вільно орієнтуватися в широкому арсеналі прийомів, технологій, методів роботи з дітьми, а також використовувати у своїй роботі різні види діяльності. Однією з ефективних є проектна діяльність як одна з перспективних.

У психологічній, літературі розглядають різні аспекти проблеми обдарованості (Д.Богоявленська, Ю. Гончарук, М. Гудь, В. Калошин, О.Кульчицька, М. Розенова та ін.). Особливостям роботи з обдарованими дітьми присвятили свої дослідження О. Антонова, Ю.Гільбух, О. Губеко, Л. Жук, Р. Науменко, Л. Туріщева та ін.

Зокрема, в науковій літературі [18] досліджуються феномени «обдарованість», «обдарована дитина», «дитина з проявами обдарованості» тощо. Так, у психологічному тлумачному словнику поняття «обдарованість» має декілька значень, зокрема: 1) якісно своєрідне сполучення здібностей, що забезпечує успішність виконання діяльності; 2) загальні здібності або їх характеристики, що зумовлюють широту можливостей людини, рівень та своєрідність її діяльності; 3) розумовий потенціал або інтелект; 4) цілісна індивідуальна характеристика пізнавальних можливостей та здібностей до навчання; 5) комплекс задатків, природних даних, характеристика ступеня та своєрідності природних передумов здібностей; 6) талановитість; 7) наявність внутрішніх умов для видатних досягнень у діяльності. Багатозначність терміну вказує на багатоаспектність проблеми цілісного підходу до сфери здібностей.

Обдарованою називають дитину, яка вирізняється з-поміж своїх однолітків яскравими успіхами в досягненні результатів на якісно вищому рівні, який перевищує його певні умовні середні показники В.Моляка [15]. У джерелах останніх років до обдарованих / талановитих відносять тих, хто виявляє високий рівень тієї або іншої спеціальної чи загальної обдарованості [16, с. 259]. Такі діти значно випереджають своїх однолітків у розумовому розвитку; діти, які демонструють загальну (здібності до різних галузей діяльності) або спеціальну (музичну, художню, технічну, психомоторну, соціальну тощо) обдарованість [10, с.140].

Проте вчені радять бути обережними з оцінкою конкретної дитини як обдарованої, яка є умовною, оскільки самі чудові здібності дитини не є прямим і достатнім показником його досягнень в майбутньому. Потрібно враховувати, що ознаки обдарованості, притаманні в дитячі роки, навіть при самих, здавалося сприятливих умовах можуть зникнути. Зокрема, О.Демченко вважає, коли дитині з ранніх років дорослі (батьки, педагоги) навішують «ярлик вундеркінда», акцентують увагу на її надзвичайній унікальності, формують образ «зоряного малюка», окреслюють легке й успішне майбутнє, протиставляють іншим («звичайним дітям»), навіть маленькі результати подають як надзвичайні досягнення, то в майбутньому це може мати негативні соціально-психологічні наслідки. Зокрема, якщо на наступному віковому етапі така дитина «зрівняється» в розвитку з однолітками, або дехто з ровесників покаже більші досягнення, то це може зумовити в неї високий рівень фрустрації чи ригідності, емоційну нестабільність, депресивність та інші складні психологічні стани. Найбільш небезпечним, крайнім проявом негативного емоційного стану в таких дітей можуть стати суїцидальні наміри. Прикладом цього є життя юної поетеси радянських часів Ніки Турбіної [4].

Обдарованість молодших школярів може мати різні рівні, виміри, аспекти, що не дає можливості розробити єдину універсальну методику роботи з обдарованими дітьми і вимагає досконалого вивчення й розуміння конкретного учня, вироблення та застосування до нього специфічних форм і методів навчання, розвитку їхніх потенційних можливостей на уроці та в позаурочній діяльності.

При цьому в процесі розробки системи роботи з обдарованими дітьми слід дотримуватися наступних *принципів*: визначення сильних і слабких сторін обдарованого учня й створення індивідуальної програми його розвитку; чітка система оцінювання; спілкування обдарованого школяра з однолітками свого рівня розвитку; тісний контакт школи з батьками обдарованих дітей; залучення до навчання і виховання обдарованих дітей талановитих фахівців, які мають спеціальну підготовку [11].

Для розвитку обдарованості дітей необхідно шукати додаткові ресурси, шукати інноваційні методи навчання, серед яких мають переважати самостійна діяльність, пошукові та дослідницькі. У зв'язку з цим увагу привертає проектна технологія як індивідуальна,

частіше групова або колективна діяльність школярів, яка спрямована на створення певного унікального кінцевого продукту.

У педагогіці [8; 13] проектування розглядається як культурно-історична форма діяльності людини, що передбачає прогнозування можливих результатів прийняття відповідальності за проект. Проектування розпочинається з *творчого акту* цілевстановлення й *одночасного моделювання* широкого соціокультурного контексту проекту, у якому означена мета проблематизується у контексті засобів її реалізації. Проектна діяльність, крім цільової, інтегрує в собі як комунікативну, так і онтологічну функції, що забезпечують створення проєктованого об'єкта (В. Розін).

Проект – це особлива форма навчальної діяльності учнів, що має добре організовану покрокову власну структуру. Під час виконання завдань тренувального та творчого характеру, що пов'язані між собою для формування проекту як кінцевого результату навчальної діяльності, учні досягають справжнього відчуття творчого успіху та самореалізації [8].

Аналіз мети використання проектної технології *показує, що вона має великі можливості та створює додаткові умови для розвитку обдарованості дітей. Так, на думку дослідників вона є комплексною і передбачає положення, реалізація яких забезпечить як і розвиток творчих здібностей у спільній різнобічній діяльності. Серед них важливими в контексті нашого дослідження є:*

- змістовна організацію творчої діяльності дітей, у процесі якої вихованець стає суб'єктом виховного процесу;
- виховання відповідальності, здатності до самоорганізації, самодисципліни, взаємодії в колективі;
- розвиток умінь і навичок творчого пошуку, швидкого прийняття рішення, створення, представлення і захисту власних знахідок і думок;
- розвиток ініціативи, творчості, активності, самодіяльності [17].

Технологія проектної діяльності має важливе значення в творчому розвитку обдарованих дітей та їхніх здібностей, оскільки, на думку вчених [8], їй притаманні такі характерні *особливості*:

- планування колективної творчої діяльності дітей протягом тривалого проміжку часу (місяць, чверть, семестр, виділення етапів, створення сітьового плану, поетапне підведення підсумків;
- організація у взаємозв'язку продуктивної (виготовлення продукції, її реалізація та отримання коштів для практичної реалізації проекту) і суспільно корисної (виготовлення іграшок, подарунків, костюмів, декорацій, створення зелених куточків, квітників, насадженням дерев, прибирання територій, ремонт шкільного приладдя тощо) діяльності дітей;
- поєднання індивідуальної та колективної діяльності з написання творчих робіт, створення макетів, пошукової роботи тощо;
- організація колективного й міжособистісного спілкування, взаємодопомоги, підтримки;
- реалізація в процесі поєднання декількох форм виховної роботи, наприклад: усний журнал, ярмарок, свято тощо;
- використання системи методів виховання, насамперед продумування системи доручень, які б відповідали інтересам, запитам, уподобанням, нахилам, здібностям дітей;
- спрямування діяльності вихованців на виготовлення практично значущого продукту;
- створення ситуацій успіху для вихованців.

Проектна діяльність організовується поетапно, кожен з яких допомагає школярам розкритися по-новому, проявити свою творчість, показати себе організатором, знавцем певної сфери дослідження. У працях учених показано значення проектної діяльності в розвитку кожної особистості, в тому числі й обдарованої, оскільки сприяє:

- визначенню виду обдарованості особистості, що в подальшому допоможе правильно побудувати освітній процес враховуючи інтереси дитини.
- підвищенню активності обдарованих учнів, яка призводить їх до більшої самостійності, можливості орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати нестандартне рішення; сприяє творчому розвитку;
- стимулюванню емоційного та особистого розвитку школяра, забезпеченню можливості власними силами створити те, що є особистим та індивідуальним, що повною мірою відображає їх власні ідеї, смаки та інтереси;
- максимальному розкриттю і розвитку потенціалу кожної особистості, формуванню молодшої людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації;
- набуттю здатності самостійно оперувати отриманими знаннями, критично аналізувати та оцінювати думки кожного учасника проекту;
- використанню знань, якими вони вже володіють, удосконаленню вже набутих мовленнєвих компетенцій.

Працюючи над проектом, діти проводять дослідницьку роботу з теми, яка їх цікавить. Виконуючи проект, учні часто щось вирізають, зафарбовують, про щось пишуть, шукають інформацію в книжках, спілкуючись з іншими людьми, знаходять ілюстрації – можливо, навіть, роблять аудіо чи відеозаписи. Відстоюючи свою точку зору, маленькі дослідники освоюють різні соціальні ролі, включаються в мовне середовище при пошуку інформації в Інтернеті та при обговоренні проектів.

Для правильної організації проектної діяльності потрібна спеціальна підготовка майбутніх творчих педагогів, набуття ними спеціальної компетентності [2; 3; 5; 9; 12; 13 та ін.].

Отже, виходячи із вищезазначеного вважаємо, що проблема розвитку обдарованості молодших школярів – одна із актуальних проблем у вихованні. Як засвідчують спостереження, система шкільного навчання часто не виявляє або ж не може правильно скерувати і розвинути обдарованість дітей. Тому задля ефективного розвитку особливих здібностей варто підбирати такі ж ефективні методи. Одним з яких може бути проектна діяльність, яка спрямована на розвиток дослідницьких умінь, пошук нестандартних рішень, розкриття творчих здібностей. Проектна діяльність допомагає учням самостійно, без допомоги вчителя організувати своє навчання, учитись приймати рішення та відчувати відповідальність за виконану роботу. Учні набувають навичок пошуково-дослідницької та експериментальної роботи, розвивають свій творчий та інтелектуальний потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волощук І. С. Організація навчання обдарованих і талановитих школярів / І. С. Волощук, В. П. Шепотько // Рідна школа. – 2006. – №2. – С. 27–54.
2. Григорович О. Формування інноваційної культури педагога як стратегічна мета національної системи освіти / О.Григорович, О. Демченко, Н.Родюк // Рідна школа. – 2018. – №9–12 (1060). – С.32-39.
3. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
4. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук.пр. - Випуск 51. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.137-143.
5. Демченко О.П. Підготовка майбутніх творчих педагогів обдарованих дітей у контексті євроінтеграції / О.П. Демченко // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 47-52.
6. Демченко О. П. Проблеми використання проектної технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами / О. П. Демченко // Збірник наукових праць БДПУ. – Педагогічні науки. - №2. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – С. 61-70.
7. Демченко О. П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі / О. П. Демченко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 78–90.

8. Довбенко Т. Метод проектів в історії шкільництва [Текст] / Т. Довбенко // Шлях освіти. – 2005. – № 2. – С. 47–51
9. Жовнич О. В. Дидактичні переваги і новітні тенденції застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті / О.В.Жовнич // Молодь і ринок : щомісячний наук.-пед. журнал. – Дрогобич. – 2016. – № 7. – С. 150–155.
10. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [за заг. ред. проф. І.Звереві]. – Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
11. Іллічук Л. Особливості роботи школи з обдарованими дітьми [текст] / Л. Іллічук // Гірська школа українських Карпат. – 2013. – № 8–9. – 67–70.
12. Казьмірчук Н.С. Формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі навчання у ВНЗ/ Н.С.Казьмірчук //Науковий часопис імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: зб.наук.праць. – Вип.18 (28). – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012. – С.83-86
13. Кіт Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу / Г.Г.Кіт // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія : Педагогіка і психологія. – Випуск 34. – Вінниця, 2011. – С. 320-325.
14. Лазаренко Н. И. Проектная технология в обучении: от веб-квеста до блог квеста / Н. И. Лазаренко // Педагогические инновации – 2017: материалы международной научно-практической интернет-конференции, Витебск, 17 мая 2017 г. / Витеб. гос. ун-т ; редкол.: Н.А. Ракова (отв. ред.) [и др.]. – Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2017. – С. 88.
15. Моляко В.О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості / В.О.Моляко //Обдарована дитина. –1998. –№2. –С. 3-6.
16. Современный психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М. : АСТ; СПб. : ПРАЙМ-ЕВРОзнак, 2007. –490 с.
17. Стахова І.А. Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проектної діяльності / І.А. Стахова // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали третьої науково-практичної Інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4 / упорядники : О.І. Кілініченко, Л.І. Хімчук. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 91-93.
18. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник [текст] / В. Б. Шапар. – Харків : Прапор, 2004. – 640 с.

ДОСТУПНІСТЬ – НЕВІД’ЄМНА СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Ольга Король, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: А.В. Хіля, кандидат педагогічних наук, асистент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

ACCESSIBILITY IS AN INTEGRAL PART OF AN INCLUSIVE PROCESS IN UKRAINE

Olha Korol, bachelor of Higher Education

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У даній статті досліджено та описано теоретичні аспекти доступності як невід’ємної складової інклюзивного процесу в Україні. Розкрито актуальність дослідження даної проблеми на сучасному етапі розвитку інклюзії. Частково презентовано критерії, які визначають повноту доступності.*

***Ключові слова:** доступність, інклюзія, інклюзивна освіта, адаптація, люди з особливими потребами.*

***Abstract.** This article explores and describes the theoretical aspects of accessibility as an integral part of an inclusive process in Ukraine. The relevance of the study of this problem at the present stage of development of inclusion is revealed. Criteria for determining availability are defined.*

***Key words:** accessibility, inclusion, inclusive education, adaptation, people with special needs.*

Сучасність, що нас оточує, з кожним днем набирає дедалі нового вигляду і вимагає відповідних змін від людства. Особливої актуальності набувають нові підходи до вирішення суспільних проблем у сфері інклюзії. На нашу думку, основне завдання у цьому напрямку

полягає не лише у навчанні та вихованні дітей з особливими освітніми потребами, а перш за все у їх адаптації в суспільстві, формування у них індивідуальної системи поглядів на навколишній світ та ставлень до самої себе відповідно до існуючих потреб суспільства.

Іноді виникають сумніви, адже кілька років тому права та потреби особливих людей мало кого цікавили. Але, на сьогоднішній день, картина повністю змінилася: створено чималу кількість різноманітних спеціалізованих закладів, центрів розвитку та громадських організацій, що сприяють включенню людей з інвалідністю у соціум.

Завдяки усвідомленню необхідності залучення дітей з функціональними обмеженнями до освітньо-виховних і соціально-педагогічних процесів, на сьогодні в нормативно-правовому полі України суттєво змінилися акценти з компенсаційного характеру надання послуг дітям з інвалідністю до включення їх у освітній простір загальноосвітньої школи та, власне, у життя суспільства [6].

Проте, як і новий процес, впровадження інклюзивної освіти в Україні має свої недоліки і прагне до кращої реалізації своєї мети. Особливо гостро це стосується проблеми доступності навколишнього середовища. Дане поняття є досить новим та потребує ретельного вивчення та дослідження як трактування, так і практичної значущості.

Так, в Україні проживає чималий відсоток людей з інвалідністю, а також дітей дошкільного віку, людей старшого похилого віку, батьків з дітьми, які ще у візочках тощо. Усі вони перебувають у групі ризику, адже їхнє життя ускладнене певними функціональними обставинами. Якщо для звичайної людини сходити у магазин за продуктами не викликає незручностей, то ці групи людей потребують спеціальних умов.

Під час вирішення питання створення спеціальних умов ми торкаємося поняття доступності та маємо розглянути основні підходи до визначення власне терміну «доступність» та його складові. Отже, «доступність» – це надання можливості людям з інвалідністю вести належний спосіб життя [4; 7].

Проте варто зазначити, що поняття «доступності» стосується не лише людей з інвалідністю, а й усіх тих, хто потребує належних умов. Цей термін ототожнюється із таким поняттям, як «універсальний дизайн», тобто створення такого середовища, яке буде підходити для усіх категорій людей.

Доступність допомагає людям з інвалідністю повною мірою користуватися усіма послугами, які нам пропонує суспільство. У багатьох європейських країнах, якщо дана інфраструктура є певною мірою не доступна для певної категорії людей, то це вважається однією із форм дискримінації. Лише те середовище є доступним, якщо ним користуються усі категорії населення без виключення. Створити такі умови надзвичайно важко, але слід розуміти, що від цього залежить доля та існування не однієї людини, а мільйонів.

На сьогоднішній день існують критерії, які визначають повноту доступності. До них належать:

- пересування без перешкод на означеній території;
- місця, де людина із особливими потребами може припаркувати свій автомобіль якомога ближче до входу у потрібне місце;
- двері, які автоматично відкриваються та закриваються без різних сходів та виступів;
- наявність пандусів;
- відсутність високих порогів, досить широкі двері та коридори;
- можливість доступу на різні поверхи будівлі;
- пристосовані санітарно-гігієнічні приміщення для різних категорій громадян;
- пристосовані банкомати, телефонні будки, кіоски для людини із візочком;
- відповідні знаки та позначення, озвучування інформації тощо.

Окрім того, варто зазначити, що одним із напрямків створення доступності є формування компетентного підходу в професійній підготовці вчителів та спеціалістів інклюзивного освітнього простору, що є невід'ємною складовою «доступності освіти» та має включати знання методичної, юридичної складової компетентностей, знань щодо

використання інновацій, здатність до спільної роботи для досягнення мети та ефективної комунікації тощо [9].

Сьогодні в нашій державі впроваджується проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» що стосуватиметься посилення захисту інтересів осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення при здійсненні містобудівної діяльності. Із законопроекту варто відзначити, що на перший план виходить захист інтересів маломобільних груп населення, що «є важливою функцією держави та відповідає в тому числі міжнародним зобов'язанням України відповідно до Конвенції ООН про права інвалідів, яка визначає необхідність забезпечення особам інвалідністю доступності фізичного, соціального, економічного та культурного оточення, охорони здоров'я та освіти, а також інформації, що може сприяти створенню для них можливості повною мірою користуватися всіма правами людини та основоположними свободами...» [8].

Згідно із Законом України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» встановлена окрема відповідальність за те, що під час будівництва нової споруди, не були враховані особливості різних категорій людей. Тому, при створенні нових об'єктів потрібно заздалегідь продумувати доступність для всіх і кожного. Проте, статистика свідчить про те, що більшість споруд не відповідають вимогам універсального дизайну і потребують реконструкції [4].

На нашу думку, варто розуміти, що доступність – це не лише пандуси, а наше з вами толерантне та не байдуже ставлення до людей з особливими освітніми потребами. Дуже часто люди не бажають змінювати власні погляди або не хочуть та брати активну участь у сьогоденні, але ніхто із них не задумується, що пасивність руйнує стосунки та суспільство. Інклюзія – це не лише «люди з інвалідністю», це люди похилого віку, обдаровані, це вагітні жінки, це люди з проблемами здоров'я. Варто підтримувати їх, допомагати зараз, бо розуміння може прийти тоді, коли сама людина стане частиною групи з «особливими потребами», або групи «соціального ризику».

Проблема доступності на сьогоднішній день набуває особливої значущості тому, що відсоток людей із особливими потребами збільшується, що веде до збільшення кількості завдань для усього суспільства. Перешкоди, перед з якими кожного дня стикаються маломобільні люди збільшуються і це, не лише їх проблема, а й усього людства. Створення доступного середовища – є вирішенням багатьох проблем сьогодення. Тому сучасний світ живе за принципами гуманізму, тобто людяності. У центрі усього постає людина, її бажання, проблеми та прагнення. Ідеї гуманізму нас закликають приймати усіх людей такими, якими вони є. Слід розуміти, що люди з особливими потребами потребують не жалю, а перш за все розуміння, щоб їх сприймало суспільство, як невід'ємну частину. У цьому й полягає інклюзія – «такий, як усі».

Список використаних джерел:

1. Голюк О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // Зб. тез. доп. / Редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79-82.
2. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
3. Демченко Е.П. Одаренный ребенок как личность с особыми потребностями в инклюзивном пространстве учебного заведения / Е. Демченко, О. Зайцева // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 26th-27th. – 2017. – P. 61–71.
4. Закон України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-%D0%B2%D1%80>

5. Лазаренко Н. І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи // Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці: зб. Матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. – Т. 15. – С. 24-26.
6. Лазаренко Н.І. (2017) Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н. І. Лазаренко, А. В. Хіля, А. М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. - Вип. 13 . – С. 124-156.
7. НАІУ. «Чому доступність є важливою?». НАІУ. – К., 2011. - 18 с.
8. Пояснювальна записка до проекту Закону України від 28.04.2017 № 6420. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH4YC00A.html
9. Хіля, А. В., Хіля, А. В., Саранча, І. Г., & Саранча, І. Г. (2018). Компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителів та спеціалістів інклюзивного освітнього простору // «Young Scientist» – № 5.2 (57.2) – May, 2018. – С. 155-158.

КОНКУРС ЯК ДІЄВО-ПРАКТИЧНА ФОРМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ПРОЯВАМИ ОБДАРОВАНОСТІ

Наталія Куцолабська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

COMPETITION AS AN EFFECTIVE AND PRACTICAL FORM OF EDUCATIONAL WORK WITH CHILDREN WITH DISPLAYS OF GIFTEDNESS

Natalia Kutsolabskaya, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Проаналізовано сучасний підхід до визнання обдарованих дітей як особистостей з особливими освітніми потребами. Показано значення конкурсів у розвитку творчих здібностей учнів з проявами обдарованості. Розкрито методичні особливості проведення такої форми виховання. Представлено результати опитування вчителів початкових класів щодо їхнього розуміння місця конкурсів у системі виховної роботи.*

***Ключові слова:** обдарованість, обдаровані діти, особливі потреби, конкурс, колективна творча справа.*

***Abstract.** The modern approach to the recognition of gifted children as persons with special educational needs is analyzed. The importance of competitions in the development of creative abilities of students with displays of talent is shown. Methodical peculiarities of carrying out this form of education are revealed. The results of a survey of elementary school teachers on their understanding of the place of competitions in the educational system are presented.*

***Key words:** giftedness, gifted children, special needs, competition, collective creative work.*

У контексті реалізації інклюзивного підходу в освіті необхідно створювати сприятливі розвивальні умови та шукати додаткові ресурси для задоволення особливих освітніх потреб різних категорій дітей. В закладі освіти педагоги мають формувати творчий психологічно комфортний простір, створювати індивідуальну траєкторію для особистісного зростання також і обдарованих учнів, які визнані однією з груп атипових особистостей. Так, в Законі України «Про освіту» зазначено, що «індивідуальна освітня траєкторія - персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання» [8].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що проблема обдарованості достатньо розроблена на рівні теорії. Вчені досліджують природу, сутність, структуру такого феномену (Д.Богоявленська, Є.Ільїн, Г.Костюк, О.Матюшкін, В.Моляко, О.Музика, В.Шадриков), визначають особливості прояву різних видів обдарованості (О.Буров, В.Камишин, Р.Пономарева-Семенова), розгортання потенціалів обдарованих особистостей

на різних вікових етапах (Н.Лейтес, О.Савенков, М.Холодна, О. Щербланова, В.Юркевич та ін.). У останні роки розробляють нові аспекти, метою яких є пояснення обдарованості як асинхронного розвитку, виявлення особливих освітніх потреб таких дітей і шляхи їх задоволення (О.Бевз, В.Валетов, О.Демченко, К.Домбровський, Г.Кіт, А.Колупаєва, Н.Лебедев, Н. Отрох, Н.Поморцева, Є.Столбова, Н.Теличко, С.Цветкова та ін.). Низка досліджень присвячена дослідження соціально-психологічних проблем обдарованих дітей (Ю.Бабаєва, Ю.Гільбух, О.Лосієвська, О.Савенков, Е.Уйтмор, О.Фокіна, Л.Холлінгзуорт, Е.Циганкова, В.Чудновський, О.Щерблановата ін.); виявленнюз труднощів соціалізації й адаптації обдарованих дітей(Н.Завгородня, О.Марінушкіна, А.Мудрик, А.Петровський, Л.Токарева, Л.Туріщева, Г.Френсіс, Л.Холлінгзуорт, О.Щелбанова на ін.).

Так, на думку О.Демченко [4], обдарованим дітям необхідно забезпечувати психолого-педагогічний супровід в умовах закладу освіти, оскільки дитяча обдарованість має свою специфіку, зумовлену своєрідністю такого вікового етапу. Вона вважається не сталою якістю дитини, а її потенціалом, який проявляється на певному віковому етапі і характеризується гетерохронністю прояву. Дитячій обдарованості притаманний «ефект інверсії», вона може бути тимчасовим явищем і успіхи в певному виді діяльності досягаються перманентно, то потрібно бути обережним щодо жорсткої констатації дитини як обдарованої. Для того, щоб вона переросла в стійку особистісну якість потрібна низка соціально-психологічних чинників. Дослідники [11; 17] визначають особливі потреби інтелектуально та математично обдарованих дітей. Так, Г.Кіт [11] вважає, що особливою освітньою потребою інтелектуально обдарованих молодших школярів є організація пошуково-дослідницької діяльності.

Організуючи виховну роботу, необхідно добирати ефективні форми, в межах яких обдаровані учні змогли б задовольняти свої потреби в творчості, розвивати спеціальні та загальні здібності. В зв'язку з цим, увагу привертає конкурс як дієво-практична форма виховання, під час організації якої створюються умови для включення обдарованих особистостей у різні види творчої діяльності, забезпечуються можливості для досягнення успіху.

Аналіз різних підходів до класифікації форм виховної роботи дав підставу зробити висновок, що вчені відносять конкурси до групових, добровільних, дієво-практичних форм. Однак вивчення науково-методичних посібників виявило, що їх автори дають лише загальну характеристику конкурсів, не розкриваючи методичні особливості їх організації. Зупинимось загальній характеристиці конкурсу як форми виховної роботи.

Конкурс – це дієво-практична форма виховної роботи, яка передбачає стимулювання й активізацію організацію різнобічної діяльності вихованців через змагання, суперництво. Воно організує, згуртовує колектив, спрямовує на досягнення успіхів, навчає перемагати. Конкурс змушує відстаючих підтягуватися до рівня передових, а передових надихає на нові успіхи. Під час конкурсів виявляються і розвиваються інтереси й творчі здібностей учнів, розширюються їхні знання і кругозір, активізується пізнавальна та інші види діяльності [10]. У посібнику з педагогіки С.Пальчевського використовується поняття «конкурсне змагання», яке «проводиться з метою виявлення обдарованих учнів та розширення їхніх можливостей для їхнього творчого саморозвитку. Досить поширені конкурси дитячих малюнків, технічної творчості, пісні. Передбачають спочатку участь у шкільних змаганнях, пізніше – у позашкільних» [15, с. 486].

Дослідники [10; 15; 16 та ін.] визначили *завдання конкурсу*, реалізація яких сприятиме задоволенню особливих освітніх потреб обдарованих дітей, зокрема: прагнення щодо суперництва, першості, самоствердження; досягнення ситуації успіху для підвищення самооцінки учнів, їхнього особистісного зростання; виховання наполегливості, відповідальності, вміння долати труднощі; розвиток творчих здібностей.

Оскільки в психологічній літературі виділено різні типи обдарованості, для розвитку кожного з них важливим є включення дітей у відповідну діяльність, тому потрібно у виховній роботі з обдарованими дітьми використовувати різні *види конкурсів*:

- індивідуальні та колективні;
- тематичні та комплексні;
- мистецькі (художні, літературні, музичні, інсценізації, танцювальні, пантоміми, огляди художньої самодіяльності тощо), спортивні (спартакиади, турніри, естафети, марафони, «Малі олімпійські ігри», «Веселі старти» тощо), трудові (майстерня «Саморобкіна», аукціони), інтелектуальні (вікторини, олімпіади, інтелектуальні турніри, аукціони кмітливих, «Що? Де? Коли?», «Поле чудес», «Щасливий випадок» тощо), ігри-конкурси (КВК, ігри-подорожі з використанням конкурсних завдань, гра-конкурс «Ромашка») тощо.

Педагогічно доцільно організоване змагання має відповідати таким вимогам: знання учнями його умов і регулярне підведення підсумків, залучення учнів до аналізу змагання і підведення підсумків, гласність змагання, наочне оформлення його процесу і результатів, матеріальне і моральне стимулювання.

Для того, щоб більш повно задовольняти особливі потреби обдарованих дітей, доречно організовувати конкурс як колективну творчу справу. Обґрунтовуючи специфіку виховної роботи з молодшими школярами, І.Трухін, О.Шпак [16] зазначають, що необхідно організації форм виховання з дітьми цієї вікової категорії як КТС. Методика КТС, на думку вчених, має ряд безперечних достоїнств, створює умови для розвитку дитячої ініціативи, можливості імпровізації, створює ситуацію змагальності.

У процесі проведення КТС виховання стає творчим процесом, як для вчителя, так і для дітей. Однак ініціатором, «режисером», лідером, який може захопити дітей і повести за собою, все-таки повинен бути педагог. Вихователь, який працює з дітьми за цією технологією, повинен мати високий рівень творчого потенціалу. Це вимагає сформованості в нього якостей, які характеризують творчу особистість: оригінальність й гнучкість мислення, евристичність, здатність до уяви й фантазії, активність, ініціативність, самостійність, здібність до подолання інерції, широту асоціацій, спостережливість, інтуїцію, емпатію, рефлексію, прагнення до нового й до пізнання, почуття гумору тощо. Вихователь повинен володіти достатніми вміннями у сфері організаторської та комунікативної діяльності [7; 9; 14].

З огляду на це, погоджуємося з думкою дослідників [13], щодо необхідності забезпечення підготовки майбутніх педагогів як до роботи з обдарованими дітьми, так і до організації виховного процесу на засадах творчого підходу. Так, О.Демченко робить особливий акцент на необхідності розробки окремого напряму вітчизняної професійної педагогіки, метою якого є підготовка майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи із здібними й обдарованими дітьми. Важливість набуття студентами спеціальної компетентності зумовлена тим, що успішний розвиток й самореалізацію обдарованих дітей як особистостей з особливими освітніми потребами може забезпечити лише творчий і абнотивний педагог [5].

Важливим для нас було визначення місця конкурсів серед інших форм виховання, які використовують учителі початкових класів у своїй практичній діяльності. Аналіз результатів дослідження виявив, що діапазон використання вчителями у позаурочній роботі з молодшими школярами окремих форм виявився є також досить обмеженим. Учителям було запропоновано завдання згрупувати форми, які вони використовують у процесі позакласної роботи за таким принципом: *використовую часто; використовую інколи; не використовую ніколи*. Аналіз відповідей учителів початкових класів виявив домінування бесіди (35,6%) та свят (28,5%) у їхній діяльності. Серед форм, які застосовуються інколи, вчителі називали конкурси (13,3%) й ігри (11,5%). До третьої групи ними було віднесено: вікторини (6,0%) та гуртки (4,2%). Аналіз відповідей респондентів ми узагальнили в діаграмі (рис.1).

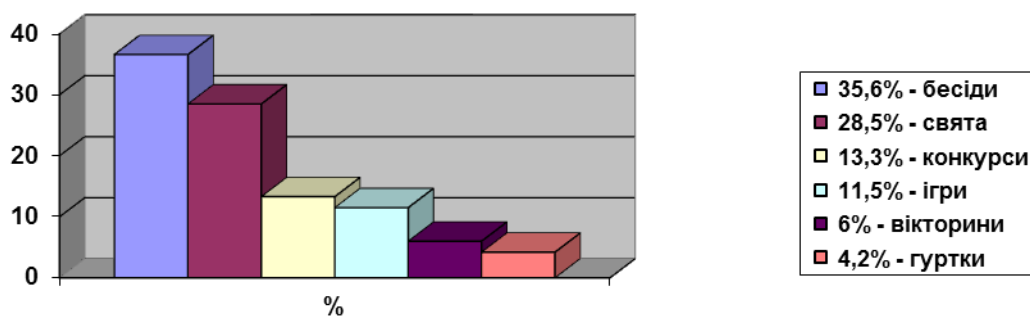

Рис. 1. Місце конкурсу в досвіді роботи вчителів початкових класів

Таким чином, нами було встановлено однобічність використання форм виховання у позакласній роботі, що засвідчує відсутність творчості, прагнення до новаторства. Значна частина педагогів надає перевагу декільком, на їх думку, «універсальним і традиційним» формам виховання – це бесіди, свята, конкурси, ігри. Не досить часто в сучасній школі організовуються гуртки. Респонденти вважають за доцільне використовувати у позакласній роботі вербальні форми виховної роботи. Серед відповідей опитаних ми не знайшли таких сучасних форм позаурочної роботи як ігри-подорожі, ярмарки, екологічні стежини, уроки милування, театр природи тощо. Однак, як позитивне, відмітимо, що конкурси проводяться достатньо часто поряд із бесідами та святами.

Отже, в процесі здійснення позаурочної виховної використовуються різні форми виховання. Дослідники розробили декілька підходів до їх класифікації. Серед дієво-практичних форм важливе місце належить конкурсам, які забезпечують стимулювання й активізацію різнобічної діяльності учнів. Конкурси відповідають віковим особливостям молодших школярів, яким притаманне постійне прагнення до першості, суперництва, самоствердження. Така форма роботи є ефективною в роботі з обдарованими дітьми, оскільки включення такої категорії учнів у різнобічну діяльність сприятиме задоволенню їхніх особливих освітніх потреб. Специфіка конкурсів відповідає віковим особливостям молодших школярів, оскільки в основі їх проведення лежить активізація різнобічної творчої діяльності, створення атмосфери змагальності, суперництва. У науково-методичній літературі виділено декілька видів конкурсів, дається лише їхня загальна характеристика, недостатньо розкриті методичні особливості їх підготовки та проведення.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
2. Григорович О. Формування інноваційної культури педагога як стратегічна мета національної системи освіти / О.Григорович, О.Демченко Н.Родюк // Рідна школа. – 2018. – №9–12 (1060). – С.32-39.
3. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
4. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук.пр. - Випуск 51. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.137-143.
5. Демченко О.П. Підготовка майбутніх творчих педагогів обдарованих дітей у контексті євроінтеграції / О.П. Демченко // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 47-52.
6. Демченко О.П. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.П.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М.

- Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018). – С.116-130.
7. Жовнич О. В. Дидактичні переваги і новітні тенденції застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті / О.В.Жовнич // Молодь і ринок : щомісячний наук.-пед. журнал. – Дрогобич. – 2016. – № 7. – С. 150–155.
8. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
9. Казьмірчук Н.С. Формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі навчання у ВНЗ/ Н.С.Казьмірчук //Науковий часопис імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: зб.наук.праць. – Вип.18 (28). – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012. – С.83-86.
10. Кацінська Л.Л. Виховний процес у сучасній школі / Л.Л.Кацінська. – Рівне, 1997. – 154с.
11. Кіт Г.Г. Пошуково-дослідницька діяльність як особлива освітня потреба інтелектуально обдарованих молодших школярів // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : Збірник тез доповідей / редкол.: Б.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. - С. 169-171.
12. Лазаренко Н. І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи // Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці: зб. Матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. – Т. 15. – С. 24-26.
13. Лимар Ю.М. Використання філософського діалогу у формуванні навичок демократичного спілкування майбутніх педагогів / Ю.М.Лимар, О.П.Демченко, І.С.Турчина // Інноваційна педагогіка. – 2019. – Випуск 16. – Т. 1. – С. 110-115.
14. Любчак Л.В. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства / Л.В.Любчак, Л.П.Дабіжа // Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern urope and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – p.539-560.
15. Пальчевський С.С. Педагогіка: навчальний посібник / С.С.Пальчевський. – К.: Каравела, 2007. – 576 с.
16. Трухін І.О. Основи шкільного виховання : навчальний посібник / І.О.Трухін, О.Т.Шпак. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
17. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Юлія Мардигіза, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.В.Більська, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені М.Коцюбинського (Україна)

SOCIALIZATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS AS A PROBLEM OF THE MODERN PSYCHOLOGICAL-AND-PEDAGOGICAL SCIENCE

Julia Mardigya, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Досліджуються теоретико-методологічні засади соціалізації особистості дитини з особливими потребами. Пошук шляхів та форм роботи соціальної адаптації осіб з вадами психофізичного розвитку є важливим завданням корекційної педагогіки на сучасному етапі.

Ключові слова: соціалізація, соціальна ситуація розвитку, соціальне середовище, діти з особливими потребами.

Abstract. The theoretical and methodological foundations of socialization of the personality of a special needs child are investigated. Finding ways and forms of work for social adaptation of persons with psychophysical development is an important task of correctional pedagogy at the present stage.

Key words: *socialization, social situation of development, social environment, children with special needs.*

Однією з найбільш актуальних проблем сучасного суспільства є навчання і процес соціалізації осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Інклюзивна освіта дозволяє створити такий освітній простір, у якому будь-яка дитина, в тому числі з інвалідністю, може бути долучена до освіти та соціального життя навчального закладу. Це дозволить їй досягати успіхів, відчувати безпеку і свою значимість у колективі однолітків. Система освіти сучасної України переживає глибокі зміни, різні навчальні заклади трансформуються в результаті урядових реформ і під впливом нових соціальних запитів. При цьому на перший план виходять цінності соціальної інтеграції.

Інтеграція дітей з особливими потребами набула світового масштабу. До цього процесу долучені всі високорозвинені країни. Особливої активності вона набула в останні десятиріччя. Саме останнім часом спостерігається посилена увага до зазначеної категорії дітей, активно відбуваються процеси їхньої інтеграції в загальний соціум, розробляються засоби участі у спільному навчально-виховному процесі та шкільному житті. Такий підхід до освіти дітей з особливими потребами покликаний до життя низкою різнохарактерних причин. В цілому їх можна означити як соціальне замовлення суспільства і держави, що досягли певного рівня економічного, культурного і правового розвитку. В основі концепції інтеграції лежить дотримання принципу прав дитини на користування всіма можливостями, які пропонує суспільство. А тому, інтеграція дітей з особливими потребами у звичайні навчальні заклади є позитивною тенденцією в освітній практиці. Відзначимо, що в цьому плані не лишилася осторонь і Україна.

Сьогодні педагогічна громадськість чи не найбільше обговорює проблему інтеграції дітей із порушенням психофізичного розвитку в єдину освітню систему загальноосвітньої школи. Процес інтеграції може вважатися повноцінним, якщо забезпечує навчання кожної дитини відповідно до її особливих освітніх потреб і потенційного розвитку; можливість дитини відвідувати навчальний заклад, проживаючи в сім'ї, а батькам - виховувати власну дитину; розширення кола спілкування дитини з особливостями психофізичного розвитку та підвищення якості її соціалізації.

Процес соціалізації характеризується такими ознаками, як періодичність та динамічність протікання. Найбільш важливим періодом соціалізації є дошкільний та шкільний вік, коли дитина не лише набуває знання, формує власний світогляд, але й отримує навички самоконтролю, взаємодії з колективом, уміння вирішувати складні життєві ситуації. Саме у навчально-виховному процесі відбувається розвиток усіх складових самовдосконалення особистості, у першу чергу потреби у самоствердженні та самореалізації, що є невід'ємною частиною соціального становлення сучасної людини. Кінцевою метою виховання особистості є її підготовка до виконання комплексу ролей, необхідних для суспільного життя: громадянина, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша. Разом з тим рівень вивченості проблем соціалізації дітей з особливими потребами не можна визнати таким, що задовольняє сучасні суспільні потреби. Водночас рівень теоретичних напрацювань в загальній педагогіці і психології містить багато цінних, хоча і розрізнених ідей, думок, здогадок, які можуть і повинні будити пошук у напрямку вивчення адаптивних процесів людини в навколишньому середовищі.

Гуманізація відношення суспільства до осіб з відхиленнями у розвитку та інтеграції, що все більше розширюється у всі сфери соціального життя, вносить істотні корективи у діяльність спеціалістів, що працюють в галузі корекційної педагогіки. Процес соціалізації триває все життя і відповідає неперервному вихованню. Соціалізація охоплює біологічний і психічний рівні людини. Поняття «соціалізація», «соціальна адаптація» в нашій країні почали широко використовуватися з середини 60-х років минулого століття, проте саме ці терміни розуміються різними авторами неоднаково. Для розуміння сутності процесу

адаптації важливим стає питання про співвідношення понять соціальної адаптації і соціалізації.

Більшість джерел одноставні у визначенні терміну «соціалізація», і зводять його до засвоєння і відтворення людиною норм тієї чи іншої спільноти під час спілкування. Так, із соціологічної точки зору соціалізація – це процес становлення особистості, навчання та засвоєння індивідом цінностей, норм установок, зразків поведінки, властивих певному суспільству, соціальній спільноті, групі [11, с. 34]. Психологи тлумачать соціалізацію як історично, діяльнісно та комунікативно обумовлений процес та результат засвоєння та активного відтворення індивідом соціального досвіду [10, с. 18]. Педагоги вбачають у соціалізації процес засвоєння та активного відтворення особистістю соціального досвіду [8, с. 89].

У своєму дослідженні ми притримуємося позиції І.Кона та Т.Кончаніна щодо даних понять. За І.Коном соціалізація являє собою процес засвоєння індивідом соціального досвіду, певної системи знань, норм, цінностей, що дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства [7, с. 239]. Т.Кончанін дотримується думки, що адаптація є одним із етапів соціалізації особистості [9, с.89].

Вивчення вільного соціального життя відсталих дітей розкриває можливості їх розвитку. Л.С.Виготський вказує, що питання соціальної компетенції дефекту може бути в кожному випадку розкрито та деталізоване при наявності всебічного розуміння вільного соціального життя дітей, яких вивчають. Розглядаючи реальні форми соціальної поведінки, Л.Виготський підкреслює, що характер виховання людини повністю визначається тим суспільним середовищем, у якому вона росте й розвивається. Але середовище не завжди впливає на неї безпосередньо й прямо, але й опосередковано, через свою ідеологію, яку вчений розуміє як соціальні подразники, які в процесі історичного розвитку закріпились як моральні правила, художні смаки, юридичні норми тощо [1, с. 148]. Дослідник вказує на значний виховний вплив перебування дітей в колективі з різним інтелектуальним рівнем та співпрацю з дітьми, що створюють цей колектив. У вільному колективі, на думку Красуського, де кожна дитина ніби розчиняється в чомусь цілому, набуває нових якостей та особливостей, особистість розумово відсталих дітей проявляє себе у зовсім іншому світлі.

Сучасна теорія і практика виховання відсталої дитини підходить практично до розв'язання тих проблем, які нечітко відчували основоположники цієї справи. В минулому відомі приклади навчання представників окремих категорій осіб з особливими потребами у масових освітніх закладах. Більш того, певна частина з них досягла значних успіхів як у навчанні, так і в подальшій діяльності. Шлях розвитку відсталої дитини лежить через співпрацю, соціальну допомогу іншої людини, яка спочатку є її розумом, її волею, її діяльністю. Це положення цілком співпадає із нормальним шляхом розвитку дитини. Отже, шлях розвитку відсталої дитини лежить через спілкування та співпрацю, через іншу людину.

Сучасна наука та практика підтверджують, що якщо справа стосується учнів з обмеженими фізичними можливостями, школа повинна бути оснащена пандусами для зручності пересування, туалетами, обладнаними з урахуванням особливостей здоров'я дітей-інвалідів. Також в школі існує потреба в створенні сенсорної кімнати (кімната для релаксації та психологічного розвантаження) - приміщення, обладнаного за спеціальним проектом, де дитина буде відчувати себе безпечно і комфортно, в оточенні різноманітних стимулів, які впливають на всі органи чуття людини. Для таких учнів необхідна таке освітнє середовище, яка якомога менше обмежує і якомога більше залучає їх до освітнього простору школи. Для створення такого середовища необхідна серйозна робота фахівців школи - класного керівника, педагога-психолога - у взаємодії і співпраці з батьками учнів.

На жаль, в нашому суспільстві навіть дорослі не завжди адекватно ставляться до людей з обмеженими можливостями здоров'я. Тому одним з перших завдань класного керівника є створення такого мікроклімату в колективі, щоб діти з обмеженими можливостями почувалися комфортно. З огляду на особливості сприйняття інформації, дітям потрібно виділяти додатковий час на виконання стандартних завдань або їх адаптація

відповідно до їхніх можливостей. Учитель повинен враховувати особливості розвитку дітей з особливими потребами, адаптуючи робочу програму з навчального предмета. Навчальні плани, індивідуальні програми розвитку мають розроблятися з урахуванням особливостей дитини: її інтересів, стилю пізнання, рівня розвитку, властивостей темпераменту та характеру, культури родини. Відповідно має бути адаптоване фізичне і навчальне середовище групи.

Велика увага повинна приділятися соціально-емоційній сфері. У перший час діти з обмеженими можливостями відчувають велику психологічну та емоційну навантаження. Психологічну підтримку має надавати педагог-психолог школи. Учні повинні бути активно залучені в життя класу, школи, повинні здобувати додаткову освіту в стінах школи чи поза нею. Такий підхід сприятиме розвитку позитивної самооцінки, самостійності, незалежності.

Оцінювання потреб, складання плану взаємодії з дитиною передбачає створення команди фахівців: педагогів, батьків, корекційних педагогів, психологів, фізичних реабілітологів, соціальних працівників. Важливим аспектом є співпраця з батьками, залучення їх до навчально-виховного процесу, психологічна підтримка сімей (консультації, тренінги, зустрічі з іншими батьками, групи підтримки тощо). Особлива увага має надаватися зв'язкам з громадськістю, які мають сприяти створенню турботливої спільноти, що піклується, представляє і захищає права та інтереси, заохочує до активної громадянської позиції, ініціативності кожного члена громади.

Список використаних джерел

1. Выготский Л.С. Реальные формы социального поведения / Л.С. Выготский // Психология личности в трудах отечественных психологов / Состав. Л.В.Куликов. – СПб.: Питер, 2000. – 480 с.
2. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДООУ к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест :БрГУ, 2016. – С.47-51.
3. Голюк О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // Зб. тез. доп. / Редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупасева, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79-82.
4. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
5. Демченко О.П. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.П.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018). – С.116-130.
6. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.
7. Кон И.С. Социология личности. – М.: Политиздат, 1967. – 383 с.
8. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навчально-методичний посібник до Базової програми «Я у світі» / О.Л.Кононко. – К.: Світоч, 2009. – 201 с.
9. Кончанин Т. К. К вопросу о социальной адаптации молодежи / Т. К. Кончанин // Коммунистическое воспитание студенчества: Материалы конференции. – Ч. 2. – Тарту, 1971. – С. 89-91.
10. Краткий психологический словарь : научное издание / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. - 2-е изд., расш., испр. и доп. - Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 512 с.
11. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина. – М.: Политиздат, 1988. – 479 с.
12. Лазаренко Н. І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи // Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці: зб. Матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. – Т. 15. – С. 24-26.

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Вікторія Рембайло, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: А.В. Хіля, кандидат педагогічних наук, асистент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

SPECIFICS OF CREATIVE IMAGINATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Viktoria Rembaylo, bachelor of Higher Education

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті ми частково розкрили поняття творчої уяви, а також розглянули питання забезпечення мінімально необхідних педагогічних умов для ефективного розвитку творчої уяви дошкільників та дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: творча уява, педагогічні умови, діти з особливими освітніми потребами, дошкільний вік.

Abstract. In the article, we have partially covered the concept of creative imagination, and also considered the issues of providing the minimum necessary pedagogical conditions for the effective development of creative imagination of preschoolers and children with special educational needs.

Key words: creative imagination, pedagogical conditions, children with special educational needs, preschool age.

Питанню дитячої творчості, як зазначають О.Голюк, Т.Кривошея та інші, були присвячені різноманітні дослідження. На сьогодні, на нашу думку, питання розвитку творчого потенціалу дошкільників і зокрема, розвитку творчої уяви має достатньо багату історію та представлено гарним науковим доробком, але, у той же час, педагогічна основа цього процесу представлена недостатньо.

Особливо важливо це стосується періоду становлення особистості, а саме – періоду «активної» підготовки дитини до школи. Адже, коли дитина створює і відтворює різноманітні художні образи – вона розвивається, розвиває свій творчий потенціал, що впливає на формування уяви [10, с. 53-59].

Отже, творча уява – це процес створення нових, оригінальних образів та ідей, який за своєю суттю є особливою інтелектуальною діяльністю, спрямованою на перетворення навколишнього світу. Опорою для створення образу з використанням уяви слугує не лише реальний предмет, а й виражені у слові, що його позначає, уявлення. Це зумовлює активний розвиток словесних форм уяви, пов'язаних з розвитком мовлення, мислення, коли дитина створює в уяві казки, історії поза конкретною ситуацією, переживаючи почуття свободи, незалежності від уявної чи реальної ситуації, бачить її очима різних людей, тварин, предметів.

Виникнення творчої уяви не лише є важливим показником розвитку пізнавальної сфери дитини, а й тісно пов'язане з формуванням її особистості загалом. Розвиток мимовільної, довільної, відтворювальної, творчої уяви є вагомим чинником успішного формування особистості.

Пояснюючи педагогічні умови, які допоможуть розвинути творчу уяву дошкільників, такі вчені, як В. Будаєв, О. Пехота, А. Старева вважають, що це система, складовими якої є певні норми, методи, умови, ситуації, що об'єктивно склалися та є необхідними для досягнення певної педагогічної мети. Розглянемо основні педагогічні умови, які забезпечують розвиток творчої уяви:

- Взаємодія дітей, вихователів та батьків, їх спільна творча діяльність спрямована на формування майбутньої особистості [12].

- Застосування навчально-творчих проєктів, ігор та завдань, що спонукають розвиток творчої уяви [13].

- Формування особистості дитини залежить від оточуючого середовища, якщо вихователі докладають зусиль для розвитку творчої уяви дошкільників, а саме використовують вправи та різні ігри, то це стимулює розвиток творчої уяви дитини [9; 11; 13].

- Невід'ємною частиною цього процесу є взаємодія вихователів та батьків, адже розвиток творчої уяви лише в закладі дошкільної освіти не буде таким ефективним тоді, коли дитина розвиває свою уяву і вдома, і в садочку [12; 13].

- Важливим компонентом для розвитку творчої уяви є застосування ігор, адже саме через них ми розвиваємо творчість дітей. Можна вказати наступні напрямки творчих завдань: ігри для розвитку уяви, творчі завдання, на основі теорії рішення винахідницьких завдань і методів творчої уяви, ділові ігри, тренінги [2; 9; 13].

На нашу думку, всі перераховані умови є досить важливими і для дітей з особливими освітніми потребами, адже для їхньої соціалізації потрібно активно залучати до творчих ігор та завдань, що сприятимуть їхньому всебічному розвитку та спілкуванню з однолітками. Отже, розвиток творчої уяви це важливий процес, який допомагає дитині розвинути свою фантазію та креативність, формувати власне «Я», що в подальшому допоможе дитині знайти своє місце в житті.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодой ученый. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку // Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. С. 223-229.
3. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОО к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казарчук (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест :БрГУ, 2016. – С.47-51.
4. Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи I ступеня / О.А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA : вісник Польськоукраїнської науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я.А. Коменського. – Умань: ФОП Жовтий, 2015. – С. 38–42.
5. Голюк О.А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / О.А.Голюк, Н.О.Пахальчук // Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт : в 2 кн. К 1 : монография / [авт.кол. : Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса : КУПРИЕНКО СВ, 2017 – Гл. 3. – С. 67-91.
6. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї // Імідж сучасного педагога. 2015. № 6 (155) С. 41-44
7. Демченко Е.П. Одаренный ребенок как личность с особыми потребностями в инклюзивном пространстве учебного заведения / Е. Демченко, О. Зайцева // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 26th-27th. – 2017. – P. 61–71.
8. Демченко О. П. Особливості створення вербальних виховних ситуацій за змістом казок у роботі з дошкільнятами / О. П. Демченко // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. Спецвипуск / [за заг. ред. проф. В. І. Скрипченка]. – Ч. 1. – Словянськ : СДПУ, 2010. – С. 81–88
9. Кривошея Т.М. Развитие творческих способностей младших школьников в контексте взаимосвязи их умственной и эстетической деятельности (на материалах изучения математики)//Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. матер. междунар. научно-практической конф. / Т.М.Кривошея ; под. ред. И.Е. Валитовой. Брест: БрГУ, 2016. С. 102-106.
10. Момот Л.Л. До проблеми формування творчих здібностей у процесі навчання // Педагогіка і психологія. 1997. № 2. С. 53-59.
11. Хіля А.В. Арт-терапія в системі засобів виховання ціннісного ставлення до життя в дітей та молоді з функціональними обмеженнями : метод. матер. : Ч. 1. – Вінниця, 2017. – 250 с.
12. Хіля, А.В. Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Хіля Анна Вікторівна ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. - Вінниця, 2017. - 339 с. : рис., табл.
13. Olena Kolosova, Anna Khilya, Irina Sarancha Подготовка воспитателей дошкольных учреждений к работе с детьми с особыми образовательными потребностями // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION : Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III, May 24th -25th, 2019. 83-93.

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ В УМОВАХ КОЛЕКТИВНОЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Аліна Ставнича, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

DEVELOPMENT OF GIFTED CHILDREN IN CONDITIONS OF COLLECTIVE CREATIVE ACTIVITY

Alina Stavnycha, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Показано сенситивність молодшого шкільного віку для розвитку творчих здібностей і обдарованості дітей. Визначено місце креативності в структурі обдарованості. Розкрито значення технології колективного творчого виховання в реалізації креативного потенціалу обдарованих дітей.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, обдаровані діти, творча обдарованість, колективна творча діяльність.

Abstract. The sensitivity of the younger school age to the development of creative abilities and giftedness of children is shown. The place of creativity in the structure of talent is determined. The importance of technology of collective creative education for realization of creative potential of gifted children is revealed.

Key words: creativity, creative abilities, gifted children, creative talent, collective creative activity.

У період розбудови національної системи освіти держава ставить перед педагогами нове соціальне замовлення. Серед важливих особистісних якостей громадянина України, які визначені в меті національного виховання також виділено творчість. Відповідно до цього, актуалізувалася проблема розвитку творчих, оригінальних особистостей, реалізація потенціалів яких у різних сферах діяльності, забезпечить перспективу економічного, культурного процвітання держави.

У сучасному науковому дискурсі представлено достатньо праць, присвячених проблемі креативності та творчих здібностей (А.Давиденко, Я.Пономарьов, І. Семенов, С.Сисоева та ін.). Ми поділяємо думку психологів, які стверджують, що творчий процес є результатом взаємодії двох складових – логічної та психічної (інтуїтивної). Як зазначає Я.Пономарьов, інтуїтивне випереджує логічне та доводить, що «логічне розв'язання творчої задачі виникає лише на базі інтуїтивного, тобто тоді, коли задачу вже фактично розв'язано. Логічне розв'язання спричиняє потреба передати інтуїтивно знайдене іншій людині, обґрунтувати, довести правомірність такого розв'язання...» [14, с. 194].

Одним з аспектів у цій площині є розробка творчості в контексті теорії обдарованості (Д.Богоявленська, А.Матюшкін, В.Моляко, А.Музика, Н.Шумакова та ін.).

За одного підходу, вчені виділяють творчу обдарованість як окремий тип, яка має чітку структуру. Зокрема, Дж. Гілфордом пояснював творчу обдарованість через шість основних параметрів: оригінальність (адаптаційна гнучкість) – здатність відповідати на подразники нестандартним способом; здатність до нового, незвичного й нестандартного розв'язання проблем; продуктивність – спроможність до генерування великої кількості ідей; гнучкість – здатність до продукування найрізноманітніших думок та ідей; спроможність змінити форму стимулу так, щоб побачити в ньому нові ознаки й можливості для використання; здатність до виявлення і формулювання проблем; продукування різних ідей у складних і нерегламентованих ситуаціях; здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі; вміння розв'язувати проблеми реалізацією відповідних аналітико-синтетичних операцій [1, с. 440-448]. На думку О. Матюшкіна [11], *творча обдарованість* - це інтеграційна структура, яка проявляється на всіх

рівнях індивідуального розвитку і охоплює наступні основні компоненти: домінуючу роль пізнавальної мотивації, дослідницьку творчу активність, можливість прийняття оригінальних рішень, прогнозування та передбачення, здатність до створення ідеальних еталонів, що забезпечують високі естетичні, моральні, інтелектуальні оцінки.

За іншого підходу, творчість є обов'язковим компонентом будь-якої обдарованості, її компоненти можуть розгортатися в будь-якому виді діяльності, забезпечуючи її успішність і нестандартні досягнення, та бути основою для пояснення різних видів спеціальної обдарованості. Як резюмує О.Демченко [2; 4], творчі здібності як ознака обдарованості можуть проявлятися в будь-якій галузі діяльності, в процесі постановки і знаходження оригінальних рішень проблем різного роду: наукових, технічних, педагогічних, комунікативних, соціальних і духовних. Названі характеристики творчої обдарованості пов'язані зі спілкуванням, лідерством, управлінською та педагогічною діяльністю, забезпечуючи особистості можливість швидко зорієнтуватися в соціальних умовах, знаходити нестандартні рішення в нових комунікативних ситуаціях, виробляти неповторний індивідуальний стиль взаємодії з іншими суб'єктами, і як результат – реалізуватися й стати успішною в соціономічних видах діяльності.

Як показує аналіз психологічної літератури, дошкільний і молодший шкільний вік вважається сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей особистості, їх прояви в сферах пізнання і художньої діяльності. У психології обґрунтовано, що на цих вікових етапах більшість психічних процесів є рухомими, нестійким, мінливим, суперечливими, знаходяться на етапі становлення і розвитку. Йдеться про пам'ять, мислення, сприйняття, уяву, в тому числі і креативності.

На думку В.Мухіної [12], *дитяча творчість* - це процес створення образів з казки, оповідання, ігри-драматизації, в малюванні, конструюванні, пошук в ході діяльності способів, шляхів вирішення завдань. При цьому основними етапами творчого процесу дитини, є: виникнення відчуття неясності чогось (поява проблеми) і ряду питань, уточнень; виділення значущих для успішного вирішення проблеми елементів; усвідомлення, розуміння проблеми; формування гіпотези; пошук і знаходження розв'язку

У зв'язку з цим відзначимо, що *дитяча творчість* відрізняється суб'єктивністю новизни її продукту / результату. З одного боку, «відкриття» дитини не може бути творчістю в чистому вигляді, об'єктивно новим і незвичним, так як виконується за вказівкою педагога, за його задумом і за його допомогою. З іншого боку, запропоноване дитиною рішення, яке вже використовувалося на практиці, для самої дитини є новим, прийти до нього дитина змогла самостійно, не копіюючи відоме. У такому контексті мова йде про творчий процес, в основі якого здогад, інтуїція, самостійне мислення маленької особистості; механізм діяльності, в якій формується вміння вирішувати нешаблонні, нестандартні задачі [10].

Варто зазначити, що суттєвою характеристикою дитячої творчості є відсутність внутрішніх бар'єрів, які породжують скутість, ускладнюють творчість. Було б неправильно стверджувати, що у дітей повністю відсутня самоконтроль. Він є, але спрямований на процес гри - творчості, а не на якість творчого продукту. Внутрішній критик не потрібен дошкільнику, так як його творчість не націлені на створення суспільного продукту, не орієнтоване на продукт як втілення задуму [12].

Організуючи процес розвитку творчих здібностей дітей, у тому числі й обдарованих, слід використовувати можливості технології колективного творчого виховання [7; 11]. Базовим компонентом такої технології є *колективна організація діяльності*, тобто такий спосіб її організації, за якого всі члени колективу залучаються до процесу планування, підготовки, виконання та аналізу спільних справ. Показником рівня розвитку колективного мислення є колективна *творчість*, що дає можливість спілкуватися у колективі не за шаблоном, не за заданим сценарієм, а з вигадкою, фантазією, імпровізацією, грою, відкриває нове саме для цих дітей, для цього колективу.

Типовий алгоритм організації колективної творчої діяльності складається з шести етапів: *попередня робота колективу або колективне цілепокладання, колективне планування*

справи, колективна підготовка справи, проведення справи, колективний аналіз, найближча післядія [7]. Він розроблений з урахуванням принципу «зміни ролей» і залучення всіх школярів до виконання таких організаційних дій, які сприяють їх особистісному розвитку і готують до майбутньої самостійної діяльності.

Відзначимо, що, з одного боку, в основі колективної творчої діяльності лежить співтворчість вихователя і вихованця. На всіх етапах реалізації дорослі та діти шукають ефективні способи вирішення загального завдання: цілепокладання, планування, підготовки, реалізації, підбиття підсумків й аналізу, (рефлексії), стадії найближчого застосування. Творчий підхід до процесу виховання забезпечується як групою засобів дружньої виховної турботи (збудження, переконання, привчання, дружньої поваги, «довіра відповідальним дорученням», схвалення, захоплення «дружнім сюрпризом», «секретним договором»), співдружності старших та молодших колективів, роботи з рідними вихованців, співдружності педагогів, так і основними виховними засобами (колективна організаторська діяльність, колективні творчі справи, творчі ігри, творчі свята) [7].

Будь-яка діяльність повинна починатися з попереднього цілепокладання. У цій технології – це **колективна постановка мети**. Діти та дорослі спільно виробляють мету колективного життя. Колективне цілепокладання має два напрямки: вироблення загальної довгострокової мети та визначення конкретних дій на певний період часу.

Обов'язковим компонентом технології є **ситуацій-взірці**. Це обмежений у часі (від декількох годин до місяця) відрізок колективного життя, в якому діти та дорослі живуть підвищено інтенсивним, напруженим колективним життям згідно з принципами демократизації, гуманізму, творчості [13].

Особливе значення надається **емоційній насиченості колективного життя**, тобто набору засобів, спеціально спрямованих на збільшення емоційної напруги, збудження почуттів єднання, довіри, душевного підйому. Ці засоби поділяються на дві групи – символи та обряди. Символами є значки й емблеми, форма і девізи, символічні жести. Обряди, як прийнята форма поведінки у конкретних ситуаціях, тісно пов'язані з емоційним життям колективу та сприяють духовному єднанню учасників діяльності.

Характерним компонентом технології називають **суспільне спрямування діяльності колективу**. Важливо, щоб діти у процесі діяльності, здійснюваної на користь людям, розуміли стан цих людей і хотіли допомогти їм. Необхідно, щоб у роботі поряд з формуванням в учнів таких якостей, як творчість, відповідальність, діловитість, комунікативність, розвивався і гуманістичний, моральний сенс діяльності [13].

Успішно забезпечувати творчий розвиток дітей можуть спеціально підготовлені педагоги, які оволоділи в процесі навчання у закладі вищої освіти креативною компетентністю і можуть втілювати в спілкуванні з дітьми оптимальні методи і прийоми творчої взаємодії. Таку технологію може реалізувати вихователь, який сам має високий рівень креативного потенціалу і якості, які характеризують його як творчу особистість: інноваційність, активність, ініціативність, самостійність, оригінальність і гнучкість мислення, евристичність, розвинену уяву і фантазія, здатність до подолання інерції, широту асоціацій, спостережливість, інтуїцію, емпатію, рефлексію, прагнення до нового і до пізнання, почуття гумору тощо [7].

Професійна підготовка студентів до майбутньої педагогічної діяльності визначається як цілісна інтегральна система, яка передбачає формування і розвиток спеціальних здібностей, умінь і навичок володіння способами і прийомами навчання і виховання, позитивного ставлення до даного виду діяльності, розвиток самоконтролю і самоаналізу, самооцінки своєї діяльності. Зустрічаємо поняття готовності майбутнього педагога до педагогічної творчості як його здатність до виявлення закономірностей формування особистості дитини і створення умов для її оптимального розвитку в освітньому процесі [6; 8; 9; 10; 16].

Отже, важливим завданням учителів початкових класів є пошук дітей з проявами обдарованості і створення умов для розвитку загальних і спеціальних здібностей. Для

реалізації креативного потенціалу дітей необхідно створювати творчо розвиваючі умови через використання сучасної технології.

Список використаних джерел:

1. Гилфорд Д. Три стороны интеллекта / Д. Гилфорд // Психология мышления ; под. ред. А. М. Матюшкина. – М. : Прогресс, 1965. – 533 с.
2. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук.пр. - Випуск 51. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.137-143.
3. Демченко О.П. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.П.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018). – С.116-130.
4. Демченко О.П. Типологія соціальної обдарованості в контексті підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з обдарованими дітьми / О.П.Демченко // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». - Випуск LXXVIII. – Том 2. – Херсон, 2017. – С. 117-123.
5. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації : інноваційний підхід / О. П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць : у 2-х част. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Київ-Вінниця :Вінниця, 2002. – Ч.2. – С. 39-43
6. Жовнич О. В. Дидактичні переваги і новітні тенденції застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті / О.В.Жовнич // Молодь і ринок : щомісячний наук.-пед. журнал. – Дрогобич. – 2016. – № 7. – С. 150–155.
7. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел / И.П.Иванов. – М., 1989. – 208с.
8. Казьмірчук Н.С. Формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі навчання у ВНЗ/ Н.С.Казьмірчук //Науковий часопис імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: зб.наук.праць. – Вип.18 (28). – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012. – С.83-86.
9. Кіт Г.Г. Пошуково-дослідницька діяльність як особлива освітня потреба інтелектуально обдарованих молодших школярів // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : Збірник тез доповідей / редкол.: Б.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. - С. 169-171.
10. Лимар Ю.М. Використання філософського діалогу у формуванні навичок демократичного спілкування майбутніх педагогів / Ю.М.Лимар, О.П.Демченко, І.С.Турчина // Інноваційна педагогіка. – 2019. – Випуск 16. – Т. 1. – С. 110-115.
11. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности / А.М.Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – №6. – С. 29-33.
12. Мухина В. С. Психология дошкольника / В. С. Мухина. – М. : Просвещение, 1975. – 239 с.
13. Освітні технології : навчально-методичний посібник / за ред О.М. Пехоти. – К. : АСК, 2002. – 255 с.
14. Пономарев Я.А. Психология творчества / Я.А. Пономарев. – М. : Наука, 1976. – 303 с.
15. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.
16. Stahova I. The developing of the child creativity by means of ecological and projecting activities // Psihopedagogia Copilului : Child Psihopedagogy Journal (Romania) – 2015. – № 14. – S.45-53.

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ В ДОМАШНІХ УМОВАХ

Ілона Ткачук, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: А.В. Хіля, кандидат педагогічних наук, асистент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

ART THERAPY FOR CHILDREN WITH DISORDERS OF THE MUSCULAR SYSTEM AT HOME

Iлона Tkachuk, bachelor of Higher Education

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті нами розкрито питання роботи з дітьми з порушеннями функцій опорно-рухового апарату в закладі дошкільної освіти; здійснено опис категорій дітей з порушенням опорно-рухового апарату; частково представлено інформацію про арт-терапію як засіб художньо-естетичного розвитку дітей з порушеннями.

Ключові слова: порушення опорно-рухового апарату, дошкільники, арт-терапія, художньо-естетичний розвиток.

Abstract. In the article – we have discussed the issue of working with children with disorders of the musculoskeletal system in the institution of preschool education; description of categories of children with disorders of the musculoskeletal system. Also, we partially provided information on art therapy as a tool for the artistic and aesthetic development of children with disabilities.

Key words: musculoskeletal disorders, preschoolers, art therapy, artistic and aesthetic development.

В освітній галузі нашої держави з 2010 року відбулися значні зміни. Так, запровадження інклюзивного навчання вимагає від спеціалістів та працівників освіти розуміння та фактичної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Серед дітей, що потребують інклюзивної освіти можна виокремити дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. У педагогічній практиці прийнято розрізняти категорії дітей з порушеннями опорно-рухового апарату щодо їх психофізичних особливостей і можливостей оволодіння навчальним матеріалом, зокрема:

- діти з порушеннями функцій опорно-рухового апарату різного етіопатагенезу, які пересуваються самостійно або за допомогою допоміжних ортопедичних засобів і, що мають психічний розвиток, близький до нормального;
- діти, позбавлені можливості самостійного пересування і самообслуговування, із затримкою психічного розвитку та збереженим мовленням;
- діти з церебральними паралічами (ДЦП), ускладненими затримкою психічного розвитку, тяжкими дизартричними та іншими мовленнєвими порушеннями;
- діти з ДЦП, які мають розумову відсталість різного ступеню тяжкості;
- діти з ДЦП, які мають порушення слуху і зору різного ступеню тяжкості [12].

За ступенем тяжкості порушень рухових функцій і за ступенем сформованості рухових навичок діти відносяться до таких груп:

- з тяжкими руховими порушеннями;
- із середнім ступенем рухових порушень;
- з легкими руховими порушеннями.

Серед такої кількості порушень опорно-рухового апарату доволі численну групу складають дошкільники з дитячими церебральними паралічами, які потребують створення специфічних умов для розвитку.

Оновлений зміст дошкільної освіти дітей з порушеннями опорно-рухового апарату побудовано на принципах особистісно орієнтованої взаємодії дорослих і дітей, що має забезпечувати:

- зміцнення фізичного і психічного здоров'я дітей, їх корекційний розвиток;
- емоційне благополуччя кожної дитини;
- пізнавальний розвиток дитини;
- створення умов для розвитку особистості;
- формування уявлень про загальнолюдські цінності;
- взаємодію з сім'єю з метою оптимізації виховного процесу [10; 11].

Основна мета корекційного навчання і виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату у спеціальному дошкільному закладі – всебічний розвиток дитини у відповідності з її можливостями і максимальна адаптація до навколишньої дійсності з метою подальшого шкільного навчання та соціалізації [8; 11].

Художньо-естетичний розвиток передбачає використання у корекційно-розвивальній роботі різних видів мистецтва як важливого засобу виховання гармонійно розвинутої особистості дитини, зокрема і дитини з порушенням опорно-рухового апарату. Долучення до різних видів мистецтва з раннього віку сприяє усвідомленню дітьми того, що на цих прикладах можна навчитися бачити красу, цінувати її, оберігати, самому створювати прекрасне у доступних видах художньої діяльності на основі життєтворчих ресурсів особистості [8; 10]. Основна мета такої роботи полягає у реалізації завдань художнього розвитку дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, формуванні у них основ художньої культури та соціальної адаптації особистості засобами мистецтва. До основних напрямків роботи в цей період життя належать:

- сенсорний розвиток і емоційно–художнє спілкування;
- мовленнєвий і художньо-мовленнєвий розвиток у процесі спілкування;
- основи музичного розвитку;
- долучення до співу та музично-ритмічний розвиток;
- основи зображувальної діяльності (дозображувальний період);
- інтеграція різних видів мистецтва у художньому розвитку дітей (показ народних іграшок) [9].

У дошкільному віці на перший план виступає розвиток художнього сприймання, діяльності, гри, а також спілкування. Успішність проходження даного життєвого етапу залежить від розуміння дорослими важливості і необхідності «включення» дитини у відповідну діяльність. Необхідності долучення дитини з порушенням опорно-рухового апарату до світу мистецтва; створення поліхудожнього корекційно-розвивального середовища; оволодіння практичними вміннями у художній діяльності, пов'язаній з різними видами мистецтва (музикою, живописом, театром, літературою), а також формування оцінного ставлення до творів мистецтва; активізації творчих проявів дітей як у співтворчості з педагогом, так і з однолітками. Такий підхід дає змогу побачити батькам психоемоційний розвиток дитини в цілому, тому що у творчому процесі задіяні всі відчуття людини. При цьому, відчуттям, що мають дефекти психологічного, сенсорного, зорового чи кінестетичного розвитку допомагають розвинути – забезпечуючи компенсацію розвитку.

В цьому плані важливо використовувати арт-терапію як доступний та ефективний інструмент інклюзивної освіти та корекційно-розвивального процесу [11]. Термін «арт-терапія» («art» – мистецтво, «art-therapy» – терапія мистецтвом) особливо поширений в англomовних країнах і означає найчастіше терапію образотворчою діяльністю з метою вираження свого психоемоційного стану [1].

Оскільки в арт-терапевтичному процесі збільшується цінність співпраці як форма внутрішньосімейної взаємодії і формується картина світу сім'ї, це сприяє розвитку власної культури стосунків. Художня творчість допомагає краще ідентифікувати й оцінити власні почуття, спогади, образи майбутнього, знайти спосіб спілкування із собою. У процесі спільної творчості сім'я має можливість висловити почуття, недоступні у вербальному спілкуванні, адже відбувається розвиток унікальної сімейної культури, перехід на глибокі рівні розуміння і взаємодії.

Використання арт-терапії в корекційно-розвиваючій роботі допомагає виконати такі завдання:

- сформувати адекватне розуміння дитини як особистості, тобто «Я-функції»;
- розвивати емоції та почуття стосовно навколишнього світу;
- розвивати здібності та обдарування, оригінальність, здатність розкриватися душею, створити гнучкість психічних функцій;
- адаптуватись у соціальне та професійне життя.

Крім цього творча діяльність стимулює бажання дитини з ДЦП спілкуватися, розширювати міжособистісні стосунки [2].

Проведені дослідження свідчать, що використання арт-терапії в корекційно-розвиваючій роботі з дітьми, які мають порушення опорно-рухового апарату позитивно

впливає на їхній психоемоційний стан, стимулює бажання дітей спілкуватися, розвиває інтелектуальні та творчі здібності, розширює міжособистісні стосунки. Крім цього, арт-терапія є ефективним методом оздоровлення, гармонізації особистості дитини і потребує посиленого використання і дослідження у сімейному вихованні.

Список використаних джерел:

1. Вознесенська О. Арт-терапія сім'ї // Психолог. – 2005р. – №10. – С. 9–14.
2. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу // Психолог. – 2005р. – №10. – С.5–8.
3. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОО к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест :БрГУ, 2016. – С.47-51.
4. Голюк О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // Зб. тез. доп. / Редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79-82.
5. Демченко Е.П. Одаренный ребенок как личность с особыми потребностями в инклюзивном пространстве учебного заведения / Е. Демченко, О. Зайцева // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 26th-27th. – 2017. – P. 61–71.
6. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації : інноваційний підхід / О. П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць : у 2-х част. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Київ-Вінниця :Вінниця, 2002. – Ч.2. – С. 39-43.
7. Лазаренко Н. І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи // Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці: зб. Матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. – Т. 15. – С. 24-26.
8. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156.
9. Мистецтво як засіб психотерапії дітей та молоді з особливими потребами / Упорядники: В.Певна, Н Циганов. Луганск: ЛОЦССМ, 2001р. с. 33.
10. Хіля А.В. Актуальні проблеми організації навчально-виховного процесу у школі I-III ступенів в контексті реалізації ідей інклюзивної освіти // Традиції та інновації в практиці початкової школи : збірник наукових праць – Сімферополь : КІПУ, 2012. – С. 93-97.
11. Хіля А.В. Арт-терапія в системі засобів виховання ціннісного ставлення до життя в дітей та молоді з функціональними обмеженнями : метод. матер. : Ч. 1. - Вінниця, 2017. – 250 с.
12. Щербакова К.В. Петручко Ж.В. Реабілітація дітей з функціональними обмеженнями засобами мистецтва / Навчальний посібник. - Київ: ДЦССМ, 2002р. – 18 с.

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Уляна Турка, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: А.В. Хіля, кандидат педагогічних наук, асистент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

INCLUSIVE EDUCATION IN PRE-SCHOOL INSTITUTIONS

Uliana Turka, bachelor of Higher Education

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання інклюзивного навчання дітей в закладах дошкільної освіти. Розкрито методичну складову інклюзивного навчання

Ключові слова: інклюзія, інклюзивне навчання, особливі потреби, обмежені можливості, метод, засіб, форма.

Abstract. The theoretical issues of inclusive education of children in pre-school institutions are investigated in the article. The methodological component of inclusive learning is revealed

Key words: inclusion, inclusive learning, special needs, disabilities, method, tool, form

Останніми роками державні структури і суспільство все більше приділяють уваги людям з інвалідністю, зокрема дітям. Так, в Україні активно розбудовується політика інклюзивної освіти, що передбачає навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти. Окрім того, відповідно до законодавства в освітній галузі мають бути створені відповідні умови для забезпечення максимальної ефективності освітнього процесу.

Для розуміння питань формування державної політики в даному напрямку нам необхідно розуміти сутність відповідного процесу в галузі освіти. Тому, на нашу думку, варто розглянути основну термінологію, що використовується в галузі освіти та стосується інклюзивного навчання. До основних дефініцій відносяться: «Інклюзія», «Інклюзивна освіта», «Інклюзивне навчання». Розглянемо кожен із них.

- Інклюзія (від англ. inclusion — включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі. І насамперед тих, що мають фізичні чи ментальні порушення [9].
- Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [1; 2; 3; 9].
- Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітям з особливими потребами у загальноосвітніх навчальних закладах [1; 2; 3; 9]. Це можливо завдяки застосуванню методів навчання, що враховують індивідуальні особливості дітей, зокрема дітей з інвалідністю.

Методичне забезпечення інклюзивних груп здійснюється з урахуванням однаковою мірою можливостей дітей з особливими потребами, і дітей, які розвиваються в межах норми, і тих, хто випереджає вікові норми – обдарованих [1]. На нашу думку, методичне забезпечення має визначити базову програму корекційно-розвивальної роботи. Окрім того, вимоги до розвитку дітей, що визначені Базовим компонентом дошкільної освіти, також тісно пов'язані й відповідають ідеології інклюзивної освіти.

Для організації роботи з «особливими» дітьми мають розроблятися спеціальні програми, комплекси методичних рекомендацій для проведення занять з дітьми з різною структурою дефекту. Таким чином, методичне забезпечення має бути варіативним, орієнтованим на психофізіологічні особливості, уявлення про навколишній світ, знання, вміння й навички конкретної дитини [2]. Методи, засоби і форми роботи в інклюзивній групі мають сприяти розширенню спектра компетенцій дитини, її соціалізації в колективі однолітків.

Важливою компонентою освітнього процесу є орієнтація на: людину (сутність людини, природа людини, буття людини, виховання людини); педагогічну реальність (соціокультурне середовище, гуманітарна ситуація виховання, виховний простір, світ дитинства, світ отрочества, світ юності); інтерактивну позицію учасників виховання (розуміння, діалог, обмін цінностями і сенсом життя, співтворчість, соціальне партнерство, турбота, любов, педагогічна підтримка); буття і становлення суб'єктності людини в освіті та вихованні (формування онтології життя, розвиток власних сил особистості, педагогічна підтримка індивідуальності, культурної, громадської та особистісної ідентичності, самовизначення, самоорганізація, самовиховання); якість людини (ідентичність, духовність, моральність, громадянськість, інноваційні здібності) [8; 10; 9; 11].

На нашу думку, неможливо уявити процес створення демократичного суспільства без урахування потреб усіх дітей, зокрема нехтуючи правом на освіту. Основою такого демократичного бачення має будуватися на однакових правах всіх дітей на здобуття якісної освіти, саме ця ідея втілена в діяльність закладів дошкільної освіти з інклюзивною формою навчання.

Список використаних джерел:

1. Бобир В., Іванюк О. Інклюзія: реальні кроки в наявних умовах. Дошкільне виховання. 2016 №2. С. 16-18.
2. Буц І. Інклюзивне навчання у ДНЗ. Дитячий садок Управління. 2015 №8. С. 8-12.
3. Голюк О.А. Використання комунікаційного потенціалу Інтернет у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ / О.А.Голюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 47 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 48-52.
4. Голюк О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // Зб. тез. доп. / Редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79-82.
5. Демченко Е.П. Одаренный ребенок как личность с особыми потребностями в инклюзивном пространстве учебного заведения / Е. Демченко, О. Зайцева // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 26th-27th. – 2017. – P. 61–71.
6. Дичкінська І. Інклюзивна практика в дитсадку: організаційна модель. Дошкільне виховання. 2014 №2. С. 5-9.
7. Лазаренко Н. І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи // Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці: зб. Матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. – Т. 15. – С. 24-26.
8. Лазаренко Н. І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н. І. Лазаренко, А. В. Хіля, А. М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. - 2017. - Вип.13. – С.130-142.
9. Хіля, А.В. Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Хіля Анна Вікторівна ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. - Вінниця, 2017. - 339 с. : рис., табл.
10. Хіля, А. В. (2018). Нестандартні форми роботи як засіб підвищення якості освітніх послуг та ефективності інклюзивної школи. Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.) / за заг. ред. О. А. Голюк. Вінниця : Меркьюрі-Поділля. Вип. 1. 154 – 158.
11. Kolosova Olena, Khilya Anna, Sarancha Irina (2019). Підготовка вихователів дошкільних установ к роботі з дітьми з особливими освітніми потребами // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION : Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III, May 24th -25th, 2019. 83-93.

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тетяна Цьомик-Яворська, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: А.В. Хіля, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри дошкільної та початкової освіти

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

SPECIFICS OF CREATIVE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

Tetiana Zomik-Javirskaja, bachelor of Higher Education

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті ми розкриваємо питання творчого розвитку, його впливу на загальний розвиток дитини дошкільного віку. Окремо торкаємось питань розвитку естетичних здібностей та їх впливу на дитину з особливими освітніми потребами дошкільного віку. Звертаємо увагу на те, як створити сприятливі умови для всебічного розвитку та забезпечити позитивний вплив на дитину.

Ключові слова: творчість, мислення, діти з особливими освітніми потребами, естетичне виховання.

Abstract. In the article we discuss the issues of creative development, its impact on the overall development of a preschool child. We specifically address the development of aesthetic abilities and their impact on a child with special educational needs (preschool age). We pay attention to how to create favorable conditions for all-round development and ensure a positive impact on the child.

Key words: creativity, thinking, children with special educational needs, aesthetic education.

Численні наукові дослідження свідчать про те, що творчі здібності дитини найкраще розвиваються саме у дошкільний період. Саме в цей період дитина має безкрайні можливості, її креативність не має меж. Тому, ми маємо створити усі умови для розвитку творчих здібностей дошкільників, розвивати уяву і фантазію, активність та творче мислення.

Творчість визначають як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей, що передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною і оригінальністю [9; 14]. Окрім того, творча діяльність розвиває почуття дітей. Дитина відчуває цілу гаму позитивних емоцій коли здійснює творчий процес, а також коли отримує певний результат.

Творча діяльність не лише розвиває особистість, а й допомагає засвоїти моральні та етичні норми – розрізнити добро і зло, сміливість і боягузтво, співчуття і ненависть. Створюючи свої твори дитина показує в них своє розуміння життєвих цінностей. Що також стосується дітей з особливими освітніми потребами, які у більшості випадків розвиваються, соціалізуються і самореалізуються через творчість [12; 15].

Багато психологів пов'язують творчі здібності з особливостями мислення. Наприклад, американський психолог Дж. Гілфорд встановив, що творчим особистостям властиве дивергентне мислення, а особистість, що ним володіє здатна шукати декілька варіантів вирішення однієї проблеми. Таким чином, дивергентний спосіб мислення лежить в основі творчого мислення, яке характеризується такими особливостями:

- швидкість – здатність висловлювати якомога більше ідей;
- гнучкість – здатність висловлювати широке розмаїття ідей;
- оригінальність – здатність висловлювати нестандартні ідеї;
- завершеність – здатність удосконалювати свій «продукт» [2].

Є різні точки зору, щодо складових компонентів творчих здібностей. Так, аналізуючи ідеї О. Цибуля – вітчизняного дослідника творчості, В. Кудрявцева та В. Синельникова – кандидатів психологічних наук, можна зробити такий висновок, що головними складовими компонентами творчих здібностей є творча уява та творче мислення. Згідно цього, можна визначити такі основні напрямки розвитку творчих здібностей у дітей:

- розвиток уяви;
- розвиток якостей мислення, що формують креативність [2; 15].

Ефективно та якісно організована робота вихователя має бути естетично спрямована, оскільки естетичне виховання є невід'ємною складовою розвитку творчих здібностей. Саме такий процес виховання передбачає формування знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, оцінок і смаків, які реалізуються в естетичній діяльності дошкільників. В цей час в дошкільників формуються загальні уявлення про прекрасне в житті, що забезпечується за рахунок залучення дітей в закладах дошкільної освіти до різних заходів творчого характеру. Саме під час участі в цих заходах в дитини розвиваються естетичні смаки та почуття. На сьогодні, дошкільники можуть займатись в творчих лабораторіях, брати участь у різних святах та театралізованих дійствах, арт-терапевтичних студіях, що саме по собі сприяє естетичному вихованню [14]. Адже бачити прекрасне навколо себе – це також складова формування творчих здібностей [13].

Діти з особливими освітніми потребами також мають бути «включені» в цей освітній процес в закладах дошкільної освіти, адже в колективі розвиток творчих здібностей «набирає обертів». Діти як в приміщенні так і на вулиці навчаються мислити та розвиватись, творити свій світ. Вони спостерігають за природою на прогулянках, роблять багато цікавого на заняттях і обговорюють в колективі усі особливості того що відбувається навколо них. Творчі здібності допомагають розвиватись загалом, тому ми маємо допомагати усім дітям та залучати їх до творчої діяльності та будь-якої, доступної дитині, активної діяльності. Для цього в ЗДО мають бути створені всі необхідні умови. Адже, наприклад, не можна малювати

якщо не має достатньої кількості олівців чи фломастерів, оскільки дитина має почувати себе комфортно й мати усе необхідне для того що б творити свій «шедевр».

Дітям необхідно часто бувати на природі, а вихователю необхідно звертати увагу дітей на різні елементи, що є в природі, показувати різні елементи творчої праці та створювати умови, щоб діти спробували самі щось виготовляти в різних техніках та мистецьких жанрах. Дітей з особливими освітніми потребами також варто залучати до діяльності, адже це допомагає розвивати критичне та креативне мислення, уяву, що є необхідними для загального розвитку.

На нашу думку, для того що б розвивати творчі здібності дітей мають бути створені усі умови для забезпечення позитивного результату. Вихователі та батьки мають докладати зусилля аби діти були включені у постійний процес творчості. Це саме стосується дітей з особливими освітніми потребами, адже їхнє включення у творчий процес сприятиме формуванню як особистісно значущих, так і соціально значимих умінь і навичок творчої самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Венгер Н.Ю. Шлях до розвитку творчості / Венгер Н.Ю. // Дошкільне виховання. -1982, № 11, С. 32-38.
3. Виготський Л.М. Уява і творчість у дошкільному віці / Виготський Л.М. - СПб.: Союз, 1997. - 92 с.
4. Голюк О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // Зб. тез. доп. / Редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупасєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79-82.
5. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.
6. Голюк О.А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / О.А.Голюк, Н.О.Пахальчук // Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт : в 2 кн. К 1 : монография / [авт.кол. : Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса : КУПРИЕНКО СВ, 2017 – Гл. 3. – С. 67-91.
7. Демченко О.П. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.П.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018). – С.116-130.
8. Ендовицький Т. Про розвиток творчих здібностей. / Ендовицький Т.О. // Дошкільне виховання. - 1967, № 12, С. 73-75.
9. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. Моляко В.О., Музики О.Л. – Житомир: Видавництво Рута, 2006. – 320 с.
10. Коломієць А. М., Лазаренко Н.І. Концептуальні засади розвитку наукової діяльності педагогічного університету на сучасному етапі розвитку суспільства / А.Коломієць, Н.Лазаренко, Є.Громов // Освітній простір України : Науковий журнал. – Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. – Вип. 9. – С. 74-80.
11. Лазаренко Н. І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи // Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці: зб. Матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. – Т. 15. – С. 24-26.
12. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсоритетного характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156
13. Левін В.А. Виховання творчості. / Левін В.А. - Томськ: Пеленг, 1993. - 56 с.
14. Хіля А.В. Арт-терапія в системі засобів виховання ціннісного ставлення до життя в дітей та молоді з функціональними обмеженнями : метод. матер. : Ч. 1. – Вінниця, 2017. – 250 с.
15. Olena Kolosova, Anna Khilya, Irina Sarancha Подготовка воспитателей дошкольных учреждений к работе с детьми с особыми образовательными потребностями // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION : Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III, May 24th -25th, 2019. 83-93.

**Секція 6. СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ТВОРЧОСТІ**

**ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ НАД
КАЗКОЮ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ**

Ярослава Анісімова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О. В. Жовнич, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

**USING ELEMENTS OF INNOVATIVE TECHNOLOGY AT WORK WITH THE FAIRY
TALE AT THE ELEMENTARY SCHOOL**

Yaroslava Anisimova, master's student

*Scientific adviser: O.V. Zhovnych, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer in Foreign
Language Teaching*

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті досліджено використання елементів інноваційних технологій у роботі над казкою у початкових класах. Розкрито роль та методичну цінність казки у розвитку мовленнєвої компетенції здобувачів освіти.*

***Ключові слова:** казка, мовленнєва компетенція, інноваційне навчання, інноваційні технології.*

***Abstract.** The article explores the use of elements of innovative technologies in the work on the fairy tale at the elementary school. The role and methodological value of the fairy tale in the development of the speech competence of the educational recipients is revealed.*

***Key words:** fairy tale, speech competence, innovative learning, innovative technologies.*

Одним із суттєвих напрямків розвитку сучасної освіти є використання інноваційних технологій освітнього процесу.

Вибір сучасних педагогічних технологій – це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи вчителя з учнем. Їх доцільне використання допомагає вчителю підвищити мотивацію учнів, більш раціонально побудувати освітній процес. Це й зумовлює необхідність для вчителя самому постійно вчитися.

Впровадження в освітній процес інноваційних технологій дозволить вирішити основне завдання сучасної освіти – навчити дітей вчитися за формулою «шукаю знання – розумію – запам'ятовую – засвоюю – застосовую – стаю компетентним випускником».

У школі ведеться робота у напрямку впровадження нового режиму освітньої роботи в умовах гуманізації науково-методичної діяльності вчителя у напрямку забезпечення креативної освіти інноваційної особистості.

Сьогодні в початковій школі впроваджується багато інноваційних технологій, серед яких виділяють наступні групи: технології особистісно-орієнтованого навчання й виховання; традиційні педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів; педагогічні технології на основі підвищення ефективності управління та організації освітнього процесу; педагогічні технології на основі дидактичного вдосконалення та реконструювання матеріалу.

Одним із основних понять, необхідних нам для відтворення повноти значення слова «інновація», є поняття «новий». Новий – це вперше створений або зроблений, що з'явився або виник нещодавно, замість колишнього, знову відкритого, стосовно до найближчого минулого або до дійсного часу, недостатньо знайомий, маловідомий.

Таким чином, ми можемо говорити про два типи нового:

- уперше створене нове (абсолютно нове). Таке нове рівнозначне відкриттю в області педагогіки;
- нове, утримує в собі елементи старого.

Інновація як процес означає часткову або масштабну зміну стану системи і відповідну діяльність людини. Інновація як результат передбачає процес створення нового, що має конкретну назву «новація». [6]

Інноваційне навчання - це зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, ґрунтована на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості.

Інноваційність як принцип педагогіки забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку та досягнення власної і суспільної мети [2].

Охарактеризуємо деякі з тих технологій, під час упровадження яких у навчально-виховний процес початкової школи ефективно реалізується особистісно-орієнтований підхід. Саме їх використання, на мою думку, є оптимальними для успішного навчання, всебічного виховання та гармонійного розвитку особистості молодшого школяра [4, с. 231].

Молодший шкільний вік характеризується ще нестійкою психікою та вразливістю. Діти дуже швидко та глибоко піддаються впливу оточуючого середовища та дорослих. Отже, учителю початкових класів належить основна роль у формуванні всебічно та гармонійно розвиненої особистості молодшого школяра. Саме він має підібрати та віднайти ті методи та засоби навчання, які непомітно та одночасно цікаво стимулюватимуть їх розвиток та жагу до навчання. Тут і приходить на допомогу казка як цікавий та яскравий засіб виховання. Адже вона справляє значний вплив на особистість дитини.

Аналіз науково-педагогічної та психологічної літератури дозволив зробити такий висновок: по-перше, казка впливає на психічний розвиток дитини: розвиває почуття, мислення, уяву, фантазію, сприймання, волю. По-друге, розвиває розуміння мови на слух, словник, зв'язне мовлення, формує правильну граматичну будову, виховує звукову культуру. По-третє, казка навчає, виховує і соціалізує.

Казка та її педагогічні можливості стали предметом уваги українських педагогів та методистів. Одна з вкрай важливих і актуальних проблем – розвиток словесної творчості дітей. Базова програма визначає його як одне із провідних завдань сучасної освіти. У стихійному пошуку нових методів і технологій, спрямованих на його реалізацію, незаслужено поза увагою залишається такий ефективний і перевірений часом засіб розвитку словесної творчості як казка. Адже саме казка якнайкраще активізує дитячу уяву і творчість, служить зразком зв'язної розповіді і літературної мови, джерелом образів і сюжетів.

Казка – найулюбленіший і найпопулярніший твір усної народної творчості для дітей. Дитина за допомогою казки пізнає світ, розкриває поняття добра і зла. Казка в особливій метафоричній формі впливає на психіку дитини, формує її поведінку. Завдяки казці дитина навчається жити із власними інстинктивними прагненнями та міфологічними уявленнями, опановує їх завдяки раціональному мисленню, інтерпретуючи казкові сюжети та образи, долає свої страхи та переживання.

В.О. Сухомлинський вважав казки духовним багатством народної культури та чудодійним методом розвитку мовлення дітей [7].

Мовленнєва компетенція є однією з провідних базисних характеристик особистості. А своєчасний і якісний розвиток зв'язного мовлення – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку учня.

Зміст казки в більшості випадків спонукає дітей до активної діяльності: погратися, вирізати, наклеїти, намалювати, прикрасити, відтворити епізод казки за допомогою міміки і жестів. Активна діяльність дітей розвиває дрібну моторику руки, творчі здібності. Тексти розширюють словниковий запас, допомагають правильно будувати діалоги, розвивають зв'язне і логічне мовлення, збагачують його образність, емоційність.

У практиці можна використовувати різні інноваційні методи навчання.

Одним із ефективних шляхів у роботі з дітьми початкових класів є застосування педагогами методів та прийомів казкотерапії.

Метою казкотерапії є підведення людини до усвідомлення своєї внутрішньої сутності, своєї єдності і неповторності, до відчуття гармонії з собою і світом. У процесі казкотерапії людина навчається сприймати себе такою, якою вона є, усвідомлювати себе й інших людей, кожного, як неповторну індивідуальність. У кожній людині існує потреба у самовираженні. Якраз реалізацією цієї потреби і займається казкотерапія.

Казкотерапія є цінною ще тим, що вона не відокремлюється від освітніх завдань, оскільки проводиться робота з розвитку мовлення, в учнів формуються вміння висловлювати свої думки, доводити їх та робити висновки.

Для будь-якої терапії, і для казкотерапії зокрема, дуже важливо створити такі умови, які б допомагали дитині подолати те, що стримує її розвиток. Спілкування дітей з казкою допомагає їм впоратися зі своїми негативними станами, невпевненістю, лінню, небажанням пізнавати нове. Власне, цей аспект і став основним у створенні концепції казкової терапії.

Молодші школярі люблять фантазувати, тому ряд прийомів фантазування, успішно можна використовувати в початкових класах у межах уроку читання. Серед найбільш відомих прийомів такі: «Кола по воді», «Біном фантазії», «Довільний префікс», «Що потім?» «Фантастичне продовження», «Кит і кіт», написання лімерика [8].

Особливо охоче діти створюють власні казки.

Самостійне створення казок – дієвий шлях розвитку творчості й дитячого мовлення в молодшого школяра.

В початкових класах пропонуються такі прийоми складання казок:

«Салат із казок» (поєднання в одній казці героїв з різних казок та придумування їх спільних історій).

«Казки навиворіт» (характери героїв відомої казки змінюються на протилежні).

«Перебріхування казок».

«Додавання у казку чарівних предметів».

«Казка – перетворення» та інші.

Дослідження показують, що стимулювання фантазії дітей позитивно позначаються на розвитку самостійності їхнього мислення, вмінні міркувати за аналогією, знаходити асоціативні зв'язки, бачити у відомому нові риси й особливості. Дітям цікаві завдання з прийомами оживлення, перевтілення, фантазування – «Живий предмет», «Якби я був», «Неіснуюча картина», «Кумедні чоловічки».

Прикладом може бути вправа «Ромашка», завдання якої полягає у створенні правильного речення, що стосуються даної теми. Наприклад: казка «Кривенька качечка». Дівчина: працьовита, лагідна, добра, жорстока, мовчазна, зла, горда. Вибравши правильні ознаки даного героя, учні складають його внутрішню характеристику. Ця вправа допомагає учням у відтворенні змісту тексту, запобігає зазубрюванню. Дитина намагається прочитати текст так, щоб на наступному уроці «зірвати» з ромашки правильні відповіді.

Добре спрацьовує вправа «Мозковий штурм», яка дає можливість повторити вивчене на попередніх уроках та узагальнити почуте. Ця вправа – міра швидкості думки та шкала виявлення рівня знань. У дітей зник страх перед неправильною відповіддю. Самостійний пошук учнями відповіді на запитання «Чому?» приносить масу задоволення. Спираючись на власний досвід, учні самі пропонують завдання, ставлять запитання та шукають на них відповіді.

У роботі з школярами різного віку можна використовувати методи мнемотехніки.

Мнемотехніка (мнемоніка) – технологія розвитку пам'яті, що забезпечує ефективне запам'ятовування, збереження і відтворення інформації, збільшує обсяг пам'яті, шляхом утворення додаткових асоціацій, використовує природні механізми пам'яті мозку.

Можна використовувати мнемотаблиці під час переказу казок, поєднуючи мнемотехніку з інноваційними технологіями: «Карусель», «Мікрофон» діти швидко без зазубрювання запам'ятовують і переказують казки. Сюжет казок можна змінювати і тоді діти розвивають не лише пам'ять та мовлення, а починають проявляти креативність і фантазію.

Використання даної технології в роботі дає стійкі результати навчання, виховання і розвитку школярів.

Ще однією ефективною інноваційною технологією є ейдос-конспект – це зображення і коротке образне міркування, інтерпретує теми, образи побаченого і почутого, прочитаного. Він демонструє, як асоціативне сприйняття літературного героя, художньої думки, художнього світу твору, організовує творчу думку читача, формулюючи її зображально і словесно. Ейдос-конспект організовує на уроці літературного читання навчальні ситуації проблемно-розвивального мислення, розробляє правила порівняльного аналізу ідей творів або висловлених дискусійних точок зору.

Переваги роботи з ейдос-конспектами -- дозволяє оцінити рівень сприйняття твору, а іноді і творчості, так як коментар до ейдос-конспекту показує, наскільки глибоко текст зрозумілий учнем, вимагає від учня самостійної роботи у виборі тем, образів, вчить його дослідницької діяльності, розвиває творчі здібності учня, інтегрує різні види мистецтва: літературу і живопис, для більш невідомого читача ейдос-конспект, складений однокласником, є свого роду помічником при читанні: вчить порівнювати різні точки зору, допомагає уявити образ, створений художником, очима учня, а самому педагогу зрозуміти глибину засвоєння матеріалу, його емоційного, чуттєвого сприйняття дитиною.

Все тече – все змінюється. В шкільне життя проникає скрайбінг, запозичений із бізнес середовища. Він є сучасним засобом навчальної діяльності, використання якого дає можливість забезпечити інтенсивний розвиток мислення молодших школярів від наочно-образного через словесно-логічне до абстрактного. На перший погляд, термін «скрайбінг» абсолютно нам невідомий. Але, насправді, ми знайомі з цим поняттям ще з дитинства. За допомогою звичайних малюнків ми намагалися передати певну інформацію, настрій, емоції, почуття.

Скрайбінг – процес візуалізації складного змісту простим і доступним способом, під час якого замальовка образів відбувається прямо під час передачі інформації. Тобто, користуючись скрайбінгом можна просто і доступно розповісти про складне, цікаво пояснити будь-який матеріал. За допомогою цієї новітньої інформаційно-комунікаційної технології можна не тільки донести до учнів інформацію, а й оптимізувати процес її запам'ятовування, зробити навчання привабливим для молодших школярів.

Практика показала, що впровадження інноваційних технологій дозволяє: виробити в дітей бажання навчатися; накопичувати позитивні емоції; створювати на уроці доброзичливий, бадьорий та творчий настрій; полегшити усвідомлення матеріалу; розв'язати важливі виховні та навчальні завдання; розвивати пізнавальний інтерес; вчити кожну дитину активно і вільно мислити на уроці; набувати досвіду навчальної співпраці.

Отже, інтерактивні методи у поєднанні з класичними методами навчання утворюють ідеальну основу для вивчення матеріалу в початковій школі. Різноманітність методів інтерактивного навчання дозволяє вчителю доцільно підібрати методи саме для конкретної теми, а також вибрати методи відповідно до рівня знань учнів класу.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Використання інноваційних технологій на уроках в початковій школі http://mybclass.at.ua/load/statti/vikoristannja_innovacijnikh_tekhnologij_na_urokakh_v_pochatkovij_shkoli/3-1-0-3
3. Демченко О. П. Особливості створення вербальних виховних ситуацій за змістом казок у роботі з дошкільнятами / О. П. Демченко // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. Спецвипуск / [за заг. ред. проф. В. І. Скрипченка]. – Ч. 1. – Словянськ : СДПУ, 2010. – С. 81–88.
4. Дичковская И.М. Инновационные педагогические технологии. – К., 2004. 432 с.
5. Лазаренко Н. І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи // Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці: зб. Матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. – Т. 15. – С. 24-26.
6. Попова О.В. Інновації в сучасній педагогічній теорії та практиці// Педагогіка та психологія: Збірник наукових праць/За заг. редакцією акад. ІФ Прокопенка, чл.-кор. ВІ Лозової.–Харків: ХДПУ, -1999.
7. Сухомлинський В.О.Серце віддаю дітям. — К.,Радянська школа, 1977.

8. Телячук В. П. Сходінками творчості. Методика ТРВЗ у початковій школі / В. П. Телячук, О. В. Лесіна. – Харків, 2007. – 112 с.
9. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.

ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ ВЧИТЕЛЯ З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Юлія Балинська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л.В.Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FEATURES OF TEACHER COOPERATION WITH PARENTS OF YOUNGER PUPILS

Julia Balynska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито важливі аспекти змісту роботи вчителя з батьками молодших школярів. Подано основні вимоги до організації спілкування педагога з батьками, правила взаємодії з родинами. Наведено приклади традиційних і нетрадиційних форм співпраці вчителя з батьками. Виокремлено особливості співпраці педагога з батьками першокласників.

Ключові слова: сім'я, співпраця з батьками, молодший шкільний вік, форми роботи, організація спілкування.

Abstract. In the article the important aspects of the content of the teacher's work with the parents of the younger pupils are revealed. We presented the basic requirements to the organization of communication of the teacher with parents, rules of interaction with families. Examples of traditional and non-traditional forms of teacher-parent collaboration are provided. The peculiarities of the teacher's cooperation with the parents of the first-graders pupils are distinguished.

Key words: family, cooperation with parents, primary school age, forms of work, organization of communication.

Важливе місце у вихованні дітей молодшого шкільного віку займає співпраця школи та сім'ї. Таким чином відбувається залучення батьків до організації освітнього процесу. Саме від ефективності такої співпраці залежить результативність навчання і виховання дітей. Особливого значення у співпраці батьків і дітей належить педагогу. Адже за його активності та дієвої допомоги молодші школярі і батьки можуть продуктивно взаємодіяти.

Від тих зв'язків і взаємин, що виникнуть у першому класі, у початковий період, буде багато в чому залежати і вся наступна освітня робота. Зміст роботи вчителя з батьками першокласників визначається трьома основними завданнями:

- ознайомлення з досвідом сімейного виховання дітей з метою вивчення рівня підготовленості першокласників до школи; дотримання наступності між дошкільним сімейним і шкільним вихованням і перебування індивідуального підходу до кожної дитини;
- керування вихованням школярів у родині, надання допомоги батькам у правильній організації навчальної і творчої діяльності першокласника і його відпочинку;
- залучення батьків до організації виховної роботи у школі, класі [6].

Вчителю першого класу особливо необхідно за короткий термін вивчити учнів, познайомитися з батьками. Рекомендується провести для батьків круглі столи, вечори запитань і відповідей та ін., щоб відповісти на ті запитання, які їх цікавлять, наприклад: «Про організацію навчання першокласника в умовах НУШ»; «Навчальна робота першокласників і задачі батьків»; «Молодший школяр: вік і його особливості»; «Як допомогти першокласнику адаптуватись?»; «Виховання свідомої дисципліни у дітей в родині» та інші.

У першому-другому класі важливо заохочувати батьків познайомитися між собою, обмінятися адресами і телефонами, створити групи у соціальних мережах. Дуже важливо

вислухати батьків, дозволити їм говорити, навчити коректно висловлювати свої претензії школі, вчителю, керівникам школи, один одному.

Для батьків учнів початкової школи характерний більш високий рівень виховної активності і потреби у взаємодії зі школою. Вони часто приходять у школу, цікавляться своїми дітьми, їх проблемами, успішністю. І ці інтереси вчитель зобов'язаний задовольняти і давати батькам всю необхідну інформацію, яка їх цікавить. В сучасних умовах розвитку цифрових технологій інтереси батьків можна легко задовольнити, спілкуючись з ними також і дистанційно.

На основі аналізу наукових джерел ми можемо виділити основні вимоги до організації спілкування вчителя з батьками молодших школярів:

- починати розмову не з проблем дітей, а з загальних приємних питань, не поспішати вирішувати проблеми;
- показувати увагу всім батькам, цікавитися їхньою роботою, з розумінням ставитись до сімейних проблем;
- обговорити емоції, що виникають через школу, вчителів, дітей;
- уважно слухати і приймати те, що говорять батьки, не критикувати їхню думку, а намагатися зрозуміти, що дозволяє їм так думати;
- домовитися про загальні цілі і на батьківських зборах говорити про те, що важливо усім;
- приділяти обговоренню важливих питань стільки часу, скільки потрібно;
- дотримуватись принципу конфіденційності, інформувати батьків особисто, за допомогою листів або індивідуальних бесід.
- інформацію, призначену для батьків, не передавати через дітей або інших людей та ін.

[6]

Деякі вчителі складають програму роботи з батьками, у яку входить так зване навчання батьків. Для батьків проводяться курси, читаються лекції. У школах проводяться батьківські вечори поезії, виставки, батьки пишуть побажання своїм дітям. Ці заходи якнайкраще сприяють налагодженню тісних стосунків між учителем та батьками, а також між самими батьками та дітьми.

Для організації ефективного освітнього процесу початкової школи та родини вчитель повинен: добре знати і любити свого вихованця і свою роботу; свідомо прагнути досягти поставлених виховних цілей і задач; ефективно застосовувати виховні форми, методи і способи; уміти спілкуватися і взаємодіяти з родиною вихованця; піднімати авторитет батьків в очах учнів; передавати батькам наукові (педагогічні, психологічні, юридичні й інші) знання і педагогічний досвід; розвивати свої здібності і педагогічну майстерність [7].

У роботі з батьками учнів використовують різноманітні її форми. Серед традиційних виділяють: відвідування батьків удома; запрошення батьків до школи; день відкритих дверей для батьків у школі; класні батьківські збори; бесіди і лекції на педагогічну тематику; тематичні вечори і вечори запитань та відповідей; диспут; конференції та ін [5]. Зміст усіх форм роботи школи з родиною полягає в організації активної виховної взаємодії, спрямованого на всебічний розвиток підростаючого покоління.

В останнє десятиліття з'явилися інші форми виховної роботи з родинами, що передбачають активну співпрацю з батьками під час їх проведення. Це передусім: усні журнали; прес-конференції; зустрічі «за круглим столом»; батьківські університети; виконання батьками практичних завдань; ознайомлення з педагогічною літературою; перегляд фільмів на педагогічні теми; вечори сімейних традицій; виставки «Світ захоплень нашої сім'ї», прикладної, декоративної творчості, родинних альбомів, колекцій, випуск тематичних газет.

Однак, у роботі з сучасними молодими батьками більшість традиційних форм педагогічної просвіти є малоефективними. Останнім часом у навчальних закладах ефективно впроваджують у практику нетрадиційні форми роботи з батьками, а саме: педагогічний десант (виступи педагогів на підприємствах, в організаціях, офісах та ін.); дерево родоводу

(зустрічі поколінь); родинний міст (зустрічі з батьками та обговорення проблем виховання); народна світлиця (звернення до народних традицій); день добрих справ (спільна трудова діяльність педагогів, батьків і дітей); вечір великої розмови (участь педагогів, батьків, учнів в організації відпочинку, ігри, вистави та ін.); дискусійний клуб; клуб «Сімейних традицій»; сімейна скринька (з досвіду родинного виховання); аукціон ідей сімейної педагогіки; батьківський ринг (вирішення педагогічних ситуацій); батьківська школа (клуб, в якому проводяться диспути, обмін досвідом, випускаються газети, бюлетені та ін.); азбука родинного виховання (обговорення проблем виховання, виступи спеціалістів); дні довіри (консультації різних фахівців); сімейні свята у класі (спільні святкування днів народження дітей, календарних, народних свят) [8].

Отже, досягти мети у взаємодії з батьками педагог зможе за умови правильно налагодженого педагогічного спілкування з ними, яке повинно відбуватися за дотримання таких правил:

- щирий інтерес до батьків вихованців, особистісний підхід до проблем сімейного виховання у спілкуванні з ними;
- залучення батьків до оцінювання успіхів дитини, прогнозування перспектив її розвитку;
- заохочення батьків до участі у спільній роботі з дитиною і педагогом, колективом освітнього закладу;
- вміння вислуховувати батьків, намагання зрозуміти їхні проблеми, допомогти прийняти обґрунтоване педагогічне рішення;
- доброзичливість, оптимістичність, привітність у стосунках з батьками та ін.

Батьки повинні відчувати щиру повагу до них як до особистостей, зацікавленість їхніми думками і справами. Якщо педагог буде використовувати правильно підібрані форми роботи з батьками, то ефективність навчання і виховання молодших школярів значно зросте і батьки зрозуміють значущість освітнього закладу і роль учителя у цьому процесі.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Використання комунікаційного потенціалу Інтернет у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ / О.А.Голюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 47 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 48-52.
2. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОО к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2016. – С.47-51.
3. Голюк О.А. Организация воспитателем ДОО педагогической поддержки семьи через социальные сети / О.А. Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 47-51.
4. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А.Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
5. Кривко М. Організація роботи з батьками / М.Кривко. – Рівне, 1996. – 267 с.
6. Любчак, Л. Родинна педагогіка: Курс лекцій: Посібник / Л.В.Любчак. – 2-е вид., доп. / Л.В.Любчак. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю, 2012. – 150 с.
7. Сіданіч І. Виховання у дітей культури взаємин із батьками у навчально-виховному процесі/ І.Сіданіч // Початкова школа. – 2005. – №6. – С. 41-45.
8. Щербань П. Психологія сучасної сім'ї та педагогіка сімейних взаємин / П.Щербань // Рідна школа. – 2005. – №2. – С. 14-15.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Ліна Береженна, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: Н.О. Пахальчук, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

FORMATION OF CHILDREN'S MORAL VALUES BY PHYSICAL CULTURE

Lina Berezhenna, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. *Стаття присвячена особливостям розвитку моральних цінностей. Проаналізовано поняття «мораль» та «моральне виховання». Визначено, що фізична культура є ефективним засобом формування моральних цінностей у дітей дошкільного віку.*

Ключові слова: *моральне виховання, моральні цінності, ціннісні орієнтації, фізична культура, діти дошкільного віку.*

Abstract. *The article devotes to moral values as an important quality in development of pre-school age children's personalities. The definitions of the concepts «moral» and «moral education» are analyzed. It is determined that physical culture is an effective way of moral values upbringing in pre-school age children. The main features of value formation in pre-school children are highlighted.*

Key words: *moral education, moral values, value orientations, physical culture, pre-school age children.*

На сучасному етапі питання духовного розвитку особистості набуло надзвичайної актуальності. Адже основними проблемами гармонійного духовного розвитку особистості нині стали демінування матеріальних цінностей над духовними, спотворення уявлень про добро, милосердя, справедливість. Тому формування духовності в дошкільному віці є важливим аспектом виховання моральної особистості. В останні роки проблема духовно-морального виховання дітей дошкільного віку набула особливої значущості. Це викликано оновленням змісту дошкільної освіти.

Забезпечення морального виховання – одна з найактуальніших і найскладніших проблем, яка повинна вирішуватися усіма, хто має відношення до дітей. На сьогодні недостатньо досліджено вплив засобів фізичного виховання на формування моральних цінностей дошкільників. У сучасному суспільстві існує невідповідність між побудовою освітнього процесу в рамках реалізації вимог освітньої програми закладу дошкільної освіти з морального виховання і недостатньою методичною розробленістю проблеми формування моральних основ особистості дитини дошкільного віку.

Сучасні дослідження проблеми морального виховання та формування морально-етичних цінностей дошкільників ґрунтуються на положеннях і працях С.Бакуліної, А.Богуш, М.Вашуленко, Л.Драчук, О.Ісаєвої, Т.Качак, Г.Коваль, Г.Островської, О.Савченко, В.Сухомлинського, Б.Шалагінова та ін. У складному процесі формування всебічно розвиненої особистості чільне місце належить моральному вихованню [10]. Моральне виховання – виховна діяльність ЗДО і сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності [6].

Узагальнюючи різні визначення, міркування науковців, формуємо уявлення про категорії й поняття, якими оперуємо в процесі дослідження даної проблеми. Морально-етичні цінності (норми, принципи, ідеали, уявлення про добро, справедливість, відповідальність, почуття дружби, любові тощо), що виникають та існують у суспільстві, сприймаються моральною свідомістю людини, кристалізуються в її ціннісні орієнтації,

переконання, соціально-психологічні настанови й реалізуються у вчинках, лінії поведінки на життєвому шляху особистості.

Процес морально-етичного виховання складається з 3 етапів.

1. Засвоєння початкових правил поведінки, розвиток моральних переконань
2. Формування етичних понять, цінностей та вироблення моральних почуттів.
3. Застосування морально-етичних норм у житті.

Знання моральних норм - є етапом морального удосконалення. Механізмом перетворення моральних норм на суб'єктивну моральність є моральні почуття - стійкі переживання у свідомості людини, її суб'єктивне ставлення до себе, явищ суспільного буття, до інших людей. Певний тип поведінки набуває для індивіда значення й усвідомленості через почуття задоволення, радості або, навпаки, - сорому, дискомфорту. Завдяки моральним почуттям моральна свідомість і вчинки набувають морального смислу.

Наприклад, на другому етапі виховного процесу відбувається формування етичних понять, цінностей та вироблення моральних почуттів у вихованців. Слід з'ясувати сутність понять «цінності» та «морально-етичні цінності» [5].

Цінності – це властивості буття, які створює людина або які мають певне відношення до неї. На слушну думку науковців, саме дошкільний вік ми, дорослі, повинні зрозуміти, стати на якийсь час дитиною, перевтілитися в її образ життя, щоб потім виховувати і навчати з усією мудрістю дорослого життя, прищеплювати їй морально-духовні цінності [5, с. 13].

Період дошкільного дитинства є одним із найбільш відповідальних періодів життя людини у формуванні фізичного здоров'я і культурних навичок, що забезпечують його вдосконалення, зміцнення і збереження в майбутньому. Спеціальними засобами фізичного виховання є вправи, щоденне використання яких сприяє певному задоволенню потреб дітей у руховій діяльності (Н.Ледовська, Д.Шептицький та ін.) та є одним із шляхів підвищення ефективності оволодіння різноманітними рухами [2; 4; 5; 7 та ін.].

До методів морального виховання дітей дошкільного віку, які можна використовувати в процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності належить: бесіда, приклад, заохочення тощо. Так, приклад – це виховний метод, що дає конкретні зразки для наслідування і активно формує свідомість, відчуття, переконання вихованців, активізуючи їхню діяльність. Сутність цього методу полягає в тому, що наслідування, забезпечує підростаючій особистості можливість привласнити великий об'єм узагальненого морального досвіду. Заохочення - вираження позитивної оцінки дій вихованців. Воно закріплює необхідні навички і звички. Дія заохочення заснована на збудженні позитивних емоцій, тому воно вселяє впевненість, створює приємний настрій, підвищує відповідальність.

Такі моральні якості особистості як чесність, благородність, колективізм, бажання робити добро, активно протистояти злу, допомагати слабшим, взаємоповага є складовими фізичної культури. Виховання цих якостей повинно здійснюватися на заняттях фізичною культурою. У процесі цілеспрямованої фізкультурно-оздоровчої діяльності в дітей можуть сформуватись відповідні моральні цінності (бажання допомагати іншим, доброта в ситуації перемоги та програшу в змагальній діяльності тощо).

Отже, перед вихователем відкриті значні можливості виховання моральних цінностей дошкільників. І тут дуже важливий власний приклад вихователя, приклад професійної майстерності, ерудованості, чуйності та володіння високими моральними цінностями. З ростом рівня спортивної майстерності відбуваються зміни в структурі особистості дошкільників, які займаються спортом, що відображається в якісних показниках розвитку індивідуально-психологічних властивостей.

Список використаних джерел:

1. Голюк О. А. Воспитание у детей старшего дошкольного возраста чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / Н.А. Пахальчук, И.В. Карук, К.А. Колесник // Science Review. – Warsaw: RS Global S. z O.O., 2018. – Vol. 5. – P. 13-17.

2. Голук О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / О.А. Голук, Н.О. Пахальчук, А. Гайдукевич, І.В. Карук, К.А. Колесник // Science Review. – Warsaw: RS Global S. z O.O., 2018. – Vol. 5. – P. 13-17.
3. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.
4. Єфименко М. На варті здоров'я та фізичного розвитку дітей : 25 років авторському педагогічному Центру / Микола Єфименко // Дошкільне виховання. - 2015. - № 6. - С. 18-19
5. Калуська Л. Поспішаймо закладати моральний фундамент / Л.Калуська // Дошкільне виховання. - 2006. - № 7. - С. 13-15.
6. Кіт Г.Г. Педагогіка загальна: практикум / Г. Г.Кіт. - Вінниця : Нілан-ЛТД, 2015. - 140 с.
7. Лазаревич С. Емоційно-ціннісний розвиток дошкільників / С. Лазаревич // Дошкільне виховання. – 2009. - № 8. - С. 12-14.
8. Лазаренко Н. І. Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сучасних трансформаційних змін / Н. І. Лазаренко // Actual question and problems of development of social sciences : Conference Proceedings. – Kielce: Holy Cross University. – P.172-175.
9. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.
10. Pakhalchuk N.O, Holyuk O.A. Problems of physical activity in vocational training of future teachers // Physical education of students. – 2018. - №22(1). - P. 47–50.

ФОРМУВАННЯ ДИЗАЙНЕРСЬКОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НУШ

Аліна Бияковська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.С. Казьмірчук, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

FORMATION OF DESIGNER THINKING OF YOUNGER PUPILS IN THE CONDITIONS OF NUSH

Alina Biakovskaya, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті представлено аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування дизайнерського мислення, охарактеризовано його складові та цінність для загального розвитку молодших школярів.

Ключові слова: молодший школяр, дизайнерське мислення, нова українська школа, формування художньо-естетичної культури, розвиток творчого мислення, сторітелінг, «Ромашка Блума».

Abstract. The article presents the analysis of psychological and pedagogical literature on the problem of forming design thinking, describes the components of forming design thinking and the value of such work for the development of younger students.

Key words: junior high school student, design thinking, new Ukrainian school, formation of artistic and aesthetic culture, development of creative thinking, storytelling, «Bloom's chamomile».

В умовах сучасної освіти коли нова українська школа стала прогресивно та активно впливати на освітній процес, особливого значення набуває формування дизайнерського мислення молодших школярів. Під проблемою формування дизайнерського мислення молодших школярів ми бачимо формування художньо-естетичної культури та розвитку творчого мислення.

У психологічній та педагогічній літературі формування мислення дитини завжди знаходило своє відображення, ми ж розглядаємо дизайнерське мислення як особливий освітній процес. Проблемою розвитку дизайнерського мислення молодших школярів займалися: Л. Виготського, Г. Ермаш, А. Козаревой, Я. Пономарь, Н. Конишева, К. Павлик,

Т. Носаченко, Л. Вержиковська, В. Вільчинський, Л. Маліновська, Б. Неменський, О. Олійник, Н.С.Казьмірчук, В. Сирота, В. Тименко, М. Фішер та ін.

Винятковість дизайнерського мислення знайшла своє відображення і в роботах теоретиків дизайну: Г. Демосфеновой, Е. Жердева, В. Пузанова, В. Сідоренко. Аналіз наукової літератури дає нам можливість стверджувати, що розвиток дизайнерського мислення відбувається за допомогою художньої діяльності [6, с. 324].

Художню діяльність це не лише процес набуття художніх знань і вмінь, а, насамперед, як універсальний засіб особистісного розвитку школярів на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів. У зв'язку з цим художня діяльність дітей має направляти дитину на поглиблення знань про форму предметів, просторові співвідношення між явищами, оволодіння практичними навичками. На допомогу нам приходять заняття з дизайну, які привчають молодших школярів до бачення світу у просторовому, функціональному аспекті, що відповідає інтересам самих дітей і завданням їхнього подальшого розвитку [7, с. 341].

Щоб дослідити проблему формування дизайнерського мислення, потрібно чітко дати йому визначення. Поняття «дизайнерське мислення» вперше було введено Н. Конишевою. Дизайнерське мислення, на її думку обумовлює наявність у людини таких оціночних суджень і способів творчої діяльності, які визначають естетичне ставлення до світу речей і до навколишньої дійсності в цілому [3, с. 152].

Н. Конишева виділяє кілька видів дизайнерського мислення [3]:

1. Стихійне дизайнерське мислення. Цьому виду мислення притаманні безсистемність, відсутність прагнення до системності, несвідомість і відсутність у свідомості.

2. Системне дизайнерське мислення. Володіння логічними операціями буде виглядати як прагнення до системності, наявність новизни, оригінальності - як можливість приймати не один засвоєний варіант, розуміння естетичної доцільності буде обмежуватися оцінює (критичної) функцією.

Науковці дотримуються думки, що дизайнерське мислення починає формуватися з раннього дитинства. Спостереження за елементами живої природи, поєднання елементів одягу, оформлення дитячої кімнати, та зовнішній вигляд іграшок є зародженням дизайнерського мислення у дитини.

Під дизайнерським мисленням ми бачимо діяльність спрямовану на виконання якісних конструктивних дій, нестандартне і творче мислення в різних сферах діяльності. Ми погоджуємося з науковцями, що молодших школяр опановує дизайнерське мислення уже з малечку хоча сам цього ще не розуміє, на прикладі розташування предметів, продумування оформлень малюнка та в інших сферах своєї діяльності.

Розглядаючи формування дизайнерського мислення молодших школярів можна виділити дві невід'ємних складових:

- формування художньо-естетичної культури;
- розвитку творчого мислення;

Формування художньо-естетичної культури молодших школярів ґрунтується на складній структурі особистісної освіти, відповідно до якої молодші школярі включаються у процес сприйняття явищ мистецтва і дійсності, формування навичок естетичної оцінки і суджень, системи естетичних потреб і інтересів. Формування культури - складний процес, що залежить від об'єктивних і суб'єктивних факторів, психологічних новоутворень молодших школярів, психолого-педагогічних вікових особливостей сприйняття мистецтва, специфіки загальної соціально-культурної ситуації в суспільстві, внутрішніх потреб і спрямованості особистості, її прагнення до духовного збагачення, емоційно-естетичного зростання [2; с. 25].

Дизайнерське мислення формується через мистецтво основ художньо-естетичного сприйняття оточуючого життя. Педагог має створити фундамент художніх уявлень, на які молодший школяр зможе опиратися у всьому подальшому навчанні. Для цього самого

початку навчання потрібно створити атмосферу радості, насолоди, спільної участі дітей в процесі сприйняття матеріалу, у цьому питанні вірним порадиником педагога є предмети мистецького циклу музика, живопис та література.

У педагогів виникає питання: як потрібно провести урок, аби не просто привернути увагу дітей і створити атмосферу невимушеності, а ще й стимулювати їх до подальшого поглиблення знань? Ми пропонуємо скористатися і ввести у свою діяльність інноваційний метод навчання – сторітелінг.

Storytelling (storytelling) – це мистецтво розповідати історії з метою навчання, керування шляхом донесення змісту повідомлення за допомогою спеціальної методики. Педагогам варто розуміти, що далеко не кожна розповідь є історією. Щоб молодші школярі могли створити історію, вам потрібно чітко визначити тему, розробити сюжет, вигадати непересічного героя, додати трохи цікавих подій та вивести правильні висновки. Існує певний алгоритм який суттєво полегшить роботу із сторітелінгом, і розкаже як правильно працювати із неординарним, новітнім методом навчання.

В цілому алгоритм дій буде наступним:

1. Визначення теми та мети уроку – від цього залежить вибір сюжету історії.
2. Розробка детального сюжету та основних подій оповіді.
3. Вибір головного героя – подумайте над його іменем, характером, зовнішністю тощо.
4. Вигадка інтриги (чим більш несподіваною вона буде, тим краще!). На цьому етапі вже можна складати перший варіант історії.
5. Прочитайте готовий варіант та додайте метафори.

Ще однією ремаркою є те, що історія може бути вигаданою від початку і до кінця, але також можна використовувати цілком реальні події. Так буде навіть краще, адже випадки з життя завжди викликають величезну цікавість у молодших школярів. Педагогам потрібно пам'ятати: розповідь має бути емоційною та динамічною, події мають йти одна за одною.

Розвиток творчого мислення - одне із важливих завдань, яке покликана вирішувати початкова школа. Зі вступом до школи процес формування творчого мислення дітей у великій мірі починає залежати від педагога, від того як він організовує навчання, які методи і засоби використовує при цьому, які завдання пропонує учням, а також від того наскільки власне він є творчою особистістю. Дуже важливим є використання у навчально-виховній діяльності методів, які стимулюють розвиток продуктивного мислення дітей [8; с.78]. З цією метою пропонуємо використовувати такі завдання:

- вправи на розвиток уміння висловлювати здогадки, припущення, доводити справедливість певних тверджень;
- завдання комбінаторного типу та задачі з логічним навантаженням;
- завдання для інтелектуального самовдосконалення, головоломки, задачі, казки, ігрові вправи тощо.

Вкрай важливо, щоб педагог здійснював процес формування творчого мислення учнів вже з першого класу, але потрібно не забувати й про те, що розвиток творчого мислення є складовою дизайнерського мислення, розвиваючи творчість ми розвиваємо дизайнерське мислення.

Проаналізувавши науково-методичну літературу можна зробити висновок, що формування дизайнерського мислення у молодших школярів полягає не в підготовці професійних дизайнерів, а у формуванні основних понять дизайн-освіти, розвитку вміння сприймати та оцінювати якості предметного оточення, а також свідомо, грамотно формувати штучне середовище. Важливу роль для впровадження початкової дизайн-освіти у школах може відіграти дизайн-підготовка майбутніх вчителів початкових класів.

Отже, одним із необхідних елементів культури сучасної людини є освіченість в галузі дизайну, отримання якої повинно розпочинатись на стадії формування естетичних потреб та смаків, тобто з самого дитинства.

Список використаних джерел:

1. Демченко О. П. Проблеми використання проектної технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами / О. П. Демченко // Збірник наукових праць БДПУ. – Педагогічні науки. - №2. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – С. 61-70
2. Калініна Л. Естетичне виховання молодших школярів як соціально-педагогічна проблема.//Рідна школа. - 2006. - №3. - С. 24.
3. Конишева Н.М. Методика трудового навчання молодших школярів. Основи дизайнообразования [Текст]: навч. посібник для студ. середовищ. пед. навч. закладів / Н.М. Конишева. - М.: Академія, 2009. - 192 с.
4. Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 14-17.
5. Лазаренко Н. И. Формирование лекторского мастерства преподавателя в условиях вхождения в европейское образовательное пространство [Publicasia bola vydana elektronicky v Digitalnej kniznici UK RU] / Н. И. Лазаренко // Zbornik prispevkov z medzinarodnej Presovevedeckej konferencie konanej dria 18. Maja 2018 na Katadre andragogaky, Fakulta humanitnych a prirodych vied Presovskej university v Presove. URL: P150-161. http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukasova3.
6. Марущак О. В. Дизайн як проектна складова підготовки майбутніх учителів технологій / О. В. Марущак, І. В. Горбенко, Д. К. Клоченок // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Випуск 38. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. – С. 339-344.
7. Марущак О.В., Савчук І.В., Казьмірчук Н.С. Дизайн у системі професійної підготовки майбутніх учителів технологій // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр. – Випуск 50. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. – С. 322-326.
8. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. - К.: Магістр-5, 2007.- 255 с.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Білик Тетяна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: І. В. Хом'юк доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FORMATION OF THE MORAL-ETHICAL VALUES OF THE YOUNGER SCHOOL BY THE CHILDREN'S LITERATURE

Bilyk Tetiana, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання морального виховання як основи формування морально-етичних цінностей молодших школярів. Виокремлено чинники, які впливають на формування моральних якостей особистості. Розкрито поняття морального виховання, засоби педагогічного впливу на молодших школярів та шляхи їх реалізації.

Ключові слова: література, молодші школярі, моральне виховання, морально-етичні цінності, навчання, початкова школа, формування.

Abstract. The article deals with theoretical issues of moral education as a basis for formation of moral and ethical values of younger students. The factors that influence the formation of moral qualities of the individual are distinguished. The concept of moral education, the means of pedagogical influence on younger students and ways of their realization are revealed.

Key words: literature, younger school children, moral education, moral and ethical values, education, elementary school, formation.

Морально-етичне виховання учнів передбачає наявність сукупності сформованих моральних якостей особистості, що обумовлюють її поведінку, розкривають ставлення людини до суспільства, праці, людей до самої себе. З огляду на це, моральні якості – це усталені риси характеру особистості, що визначають її відносини з людьми, характеризують ставлення до себе й довкілля, а також є усвідомленими і внутрішньо прийнятими нею

правилами поведінки в суспільному житті. Моральні якості формуються у зв'язку з іншими результатами діяльності особистості. Вступаючи у взаємодію, вони породжують нові властивості, які уособлюються з вихованістю особистості. Звідси випливає, що вихованість особистості визначається не окремими якостями, а їх сукупністю, моральним змістом, спрямованістю, рівнем розвитку.

Виховання моральних цінностей у дітей молодшого шкільного віку передбачає органічне поєднання найбільш відповідних вимогам початкової школи методів, форм і засобів морального виховання. Тільки в їхній органічній єдності можна виховати людину з високими моральними переконаннями, що досить чітко простежується у досвіді В.О.Сухомлинського [8]. Він прагнув того, щоб уже в молодших школярів за допомогою слова вчителя, прикладу в дитячій душі утверджувалися моральні цінності, які існували протягом тисячолітньої історії народу. Розкриваючи суть моральних цінностей на конкретних прикладах у своїх творах для дітей, педагог розвивав і збагачував духовне життя дитини. У молодшому шкільному віці, зважаючи на те, що дитина тільки вчиться орієнтуватися в новому для себе оточенні та умовах навчання, доцільно сформулювати насамперед такі моральні якості, як: колективізм, дисциплінованість, волю, мужність, чесність, чутливість на всіх уроках.

Теоретичні основи морального виховання висвітлені як у працях видатних педагогів минулого, зокрема, К. Ушинського, В. Сухомлинського, так і в працях сучасних учених: І. Бега, Л. Божович, А. Богуш, О. Вержиховської, О. Кононко, В. Кременя, О. Матвієнко, О. Савченко, О. Скрипченка, О. Сухомлинської та ін. В. Сухомлинський зазначав, що учні живуть своїми уявленнями про добро і зло, про честь і безчестя, про людську гідність; у них навіть своє вимірювання часу: в роки дитинства день здається роком, а рік – вічністю. «Виховання в молодшому шкільному віці – від 6 до 10 років – я назвав би школою сердечності», – писав В. Сухомлинський у статті «Народження громадянина» [8]. Формування моральних якостей, на думку педагога-психолога, відбувається в процесі вправ дитини у відповідних формах поведінки, що здійснюється за наявності певної мотивації. Засвоювана форма поведінки стає стійкою тільки в тому разі, якщо дитина, з одного боку, вчиться відповідним способам поведінки, з іншого – якщо у неї виникає внутрішня спонука поводитися згідно із засвоєними зразками. Виховання стійкості морально-психологічних якостей дитини вимагає певної організації як її мотиваційної сфери, так і поведінки.

Основні причини, що штовхають молодшого школяра на порушення моралі, – здебільшого розлучення батьків, пияцтво, знуцання над дитиною, постійні суперечки між батьками, непослідовність у вихованні молодших школярів від суворості та жорстокості до ласки і догоджання [6]. Цілеспрямоване формування моральних цінностей особи здійснюється, як зазначено вище, в організованій дорослими діяльності та спілкуванні. Саме в діяльності і спілкуванні виявляється активність особи молодшого школяра, і формуються його потреби і мотиви поведінки. Етичні знання учнів є результатом їх морально пізнавальної діяльності, організованої в навчальному процесі. Зміст моральної вихованості особи визначається тими індивідуальними змістовно-структурними змінами в її моральній сфері, які виступають як результат засвоєння молодшими школярами соціального досвіду поведінки [1; 7]. Водночас у педагогічному процесі початкової школи, вчитель часто має справу з колекційною роботою, що передбачає так зване «викорінення» негативних звичок, навичок поведінки та ін. Процес попередження аморальної поведінки в середовищі учнів початкових класів передбачає формування в них, таких цінностей, як: любов, свобода, чесність, добро, вірність, толерантність, а також моральної свідомості, моральних почуттів, волі і характеру. Початок процесу морального виховання у ранньому дитинстві із застосуванням усієї палітри його засобів є запорукою гідного, шляхетного життя у зрілому віці. Дієвим засобом при цьому є дитяча література, яка демонструє моделі поведінки, що впливають на формування морально-етичних уявлень і цінностей [12]. Це той змістовий компонент, який вимагає належної презентаційної форми. Такою формою стає правильно підібрані методика вивчення художніх творів, застосування інструментарію новітніх

педагогічних підходів у процесі актуалізації функціонального потенціалу літератури, майстерність учителя у пропагуванні дитячої книги.

Варто зазначити, що проблема формування морально-етичних цінностей молодших школярів засобами сучасної літератури у контексті педагогічної теорії та практики недостатньо досліджена. Дитячу літературу частіше розглядають з філологічної точки зору як художньо-естетичний феномен, ігноруючи та недооцінюючи її функціональний потенціал. Уникаючи ідеологічного навантаження, заперечуючи домінування пізнавальної і виховної функції літератури для дітей, у ній перестали бачити засіб навчання і виховання школярів [12; 13]. Особливо цінні в моральному вихованні молодших школярів казки Василя Олександровича Сухомлинського [14]. Насичені глибоким етичним змістом, вони нашоувують учнів на роздуми, примушують аналізувати власну поведінку, робити висновки. Моральні порушення молодших школярів, за В. Сухомлинським, це – егоїзм, недисциплінованість, жорстокість, невдячність, підлість. Для цього слід проникнути у внутрішній світ молодшого школяра, зрозуміти причини, що породили зло, знайти ключі до виправлення вад.

Однак, все, що є середовищем дитини (переглянуті фільми та інформаційні ресурси, прочитані книги, пережиті ситуації, ігри та ін.) так чи інакше має значний вплив на дитину, формує її світогляд, ціннісну позицію, додає досвіду. Потреба активізувати сучасну літературу для дітей у системі засобів навчання й виховання, актуалізує побудову певної концепції та окреслення стратегічних завдань для початкової школи. Молодші школярі особливо вразливі щодо проблеми моралі та моральності, тому література, яка використовується у навчально-виховному процесі має не тільки зацікавлювати, спонукати до читацької самостійності, а й мотивувати до певних дій, вчинків, поведінки у повсякденному житті. Запропоновані для читання тексти мають бути особливо виважені, збалансовані з огляду на моральні категорії добра, честі, гідності, справедливості. Оптимальні результати впливу літератури для дітей на морально-етичні позиції школярів забезпечують ефективні й правильно підібрані у процесі роботи з дитячою книжкою (текстом) сучасні методики навчання і виховання, зокрема ті, які у Новій українській школі визначені як пріоритетні.

Крім педагогічного впливу на формування моральних якостей особистості впливають багато чинників: соціальне середовище, різні види діяльності, провідні типи спілкування, статево-рольові відмінності дітей, при цьому кожен вік вносить свій внесок у формування моральної свідомості особистості; соціальна обстановка, що склалася в нашій країні, накладає відбиток на формування особистості, характеризується підвищеною сприйнятливістю до засвоєння моральних правил і норм [7]. Це дозволяє своєчасно закласти моральний фундамент розвитку особистості. Стрижнем виховання, що визначає моральний розвиток особистості в молодшому шкільному віці, є формування гуманістичного відношення і взаємини дітей, опора на почуття, емоційну чуйність. З огляду на це, пріоритетного значення набуває всебічний розвиток людини, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання моральних якостей, формування духовних цінностей як важливих чинників її становлення як особистості.

Таким чином, проаналізовані погляди науковців до морального виховання молодших школярів з позиції нового розуміння навчально-виховного процесу підтверджують необхідність переосмислення процесу морального виховання, пошуку нових підходів до його організації в умовах докорінної реконструкції українського суспільства. Отже, урокам літературного читання належить особлива роль у вихованні учнів. Робота над художніми творами допомагає розширити життєвий досвід молодших школярів, опанувати головні моральні закони людства та розширити інтелектуальний розвиток дітей даної вікової категорії.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук.видання. –К.: Либідь, 2003.– 280 с.

2. Голюк О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции моральногуманистических ценностей / О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № 1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
3. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А.Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
4. Демиденко В.К. Деякі аспекти морального виховання: Практичний матеріал для керівників, вихователів і вчителів. – К.: ІЗМН, 1995.
5. Демченко О. П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі / О. П. Демченко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 78–90.
6. Каралаш Н. Г. Криза духовності та ціннісних орієнтацій індивіда. Духовність українства: Збірник наукових праць / Н. Г. Каралаш. – Вип. 3. – ЖДПУ, 2001. – С. 36-38.
7. Критерії моральної вихованості молодших школярів: Книга для вчителя / за ред. Беха І. Д. - К.: Рад. школа. 1989.
8. Микичур Т. С. В. О. Сухомлинський про гуманно-особистісний підхід вихователя до вихованця / Т. С. Білик // Актуальні проблеми вивчення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського: збірник наукових праць / За ред. Тарасенко Г. С., Поясик О. І. та ін. – Івано-Франківськ : НАІР, 2013. – С.174-180.
9. Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 14-17.
10. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.
11. Почтовюк С. І. Формування загальнолюдських моральних цінностей молодших школярів як основа духовного виховання / С. І. Почтовюк. – Вип. 3(75). – ЖДПУ, 2014. – С. 36-38.
12. Сіваш Т.Д. Художньо-творча діяльність як освітньо-виховний феномен / Т.Д. Сіваш // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, квітень, 2016 р. / за ред. Г.С. Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД», 2016. – Вип. 4. – С. 152-154.
13. Сіваш Т.Д. Психолого-педагогічні особливості формування у молодших школярів здатності до художньо-творчої діяльності / Т.Д. Сіваш // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 5-6 квітня 2017 р.) / за ред. О.А.Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С. 56-59.
14. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. –Т. 3. –К. : Рад.шк.,1977. – С. 304.
15. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Вікторія Ваколюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: В.Ю. Годлевська, доктор історичних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DEVELOPMENT OF THE CREATIVE ABILITIES OF PRESCHOOL CHILDREN AS A SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Victoria Vacolyuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Стаття присвячена актуальному питанню, що полягає у формуванні уявлення про важливість розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку. Зроблено дефінітивний аналіз поняттю «творчі здібності». Виокремлені умови необхідні для успішного розвитку творчих здібностей.

Ключові слова: творчі здібності, заняття, креативність, дошкільна освіта.

Abstract. *The article deals with the pressing issue of forming an idea of the importance of developing creative abilities in preschool children. A definitive analysis of the concept of «creative ability» is made. Separate conditions are necessary for successful development of creative abilities.*

Key words: *creative abilities, employment, creativity, preschool education.*

Реформування дошкільної освіти потребує розв'язання безлічі проблем, серед яких виняткове місце належить проблемі формування творчої особистості. Дошкільний вік є періодом інтенсивного розвитку творчих можливостей. Яскравість почуттів і уяви дитини, безпосередність сприйняття навколишнього світу, активне пізнання світу створюють передумови для формування в цей період творчої діяльності. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку передбачає нове рішення, нове бачення, новий підхід, тобто готовність до відмови від звичних схем і стереотипів поведінки, сприйняття, мислення.

Проблема розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку – одна з найактуальніших у світлі концепцій дошкільного виховання. Ідея розвитку творчої особистості знаходить відображення і в основних нормативних освітніх актах: Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 рр., Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти.

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні велике значення надається розвитку творчих здібностей дошкільників. Показник творчих здібностей дітей дошкільного віку визначається рівнем розвитку естетичного сприймання об'єктів та явищ, умінням працювати з різними матеріалами, використовувати різні техніки, добирати відповідні засоби реалізації задуму, виявляти творчу уяву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього [2].

Проблема розвитку творчих здібностей у дітей будь-якого віку є однією з актуальних як у педагогії, так і у психології. Багато публікацій з цього приводу можна знайти серед праць таких науковців, як Н. Ветлугіна, Л. Богоявленська, Л. Венгер, Л. Виготський, Т. Григор'єва, В. Давидов, А. Запорожець, В. Левін, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, Б. Теплов. Психологи Л. Виготський, І. Лернер, С. Сисоєва, які стверджували, що майже кожному дитину можна навчити творчості, виховуючи у неї інтерес до знань.

Видатний педагог В. Сухомлинський підкреслював: «Не можна позбавляти дітей радісного духовного життя. Воно повноцінне лише тоді, коли дитина живе в світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Без цього вона засушена квітка». Він наголошував, коли дитина повторює те, що було вже створено іншими людьми, якщо це діяння – плід її власних розумових зусиль – вона творець, її розумова діяльність – творчість [15, с.87].

Л. Виготський стверджує проте, що творчість є постійним супутником дитячого розвитку, результатом якої стає ініціативність і самостійність мислення, здатність до самовираження у акті творчої діяльності. Він зауважує, що «найвищий вияв творчості і досі доступний лише небагатьом обраним геніям людства, але в буденному житті ... творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за межі рутини і в ньому міститься щось нове, зобов'язане своїм походженням творчому процесу людини» [6, с. 34].

О. Лук виділив наступні творчі здібності людини [13]:

- здібність бачити проблему там, де її не бачать інші;
- здібність згортати розумові операції, замінюючи кілька понять одним і використовуючи більш місткі в інформаційному відношенні символи;
- здібність застосувати навички, набуті при вирішенні одного завдання до вирішення іншого;
- здібність сприймати дійсність цілісно, не подрібнюючи її на частини;
- здібність легко асоціювати віддалені поняття, творча уява;
- здібність пам'яті видавати потрібну інформацію в потрібну хвилину;
- гнучкість мислення;

- здатність вибирати одну з альтернатив рішення проблеми до її перевірки;
- здатність включати сприйняті відомості у вже наявні системи знань;
- здатність бачити речі такими, які вони є, виділяти спостережуване з того, що привноситься інтерпретацією;
- легкість генерування ідей;
- здатність доопрацювання деталей для вдосконалювання первісного задуму.

Науковець М. Веракс розглядає творчі здібності людини як індивідуальні її особливості (специфічні якості), які визначають успішність виконання нею творчої діяльності різного роду [5].

Дослідник В. Барко, досліджуючи природу формування творчих здібностей, розглядає їх як «природну функцію мозку, яка виявляється і реалізується в діяльності при наявності спеціальних здібностей у тій чи іншій конкретній діяльності [3, с. 49].

Виходячи з наведеного аналізу наукових поглядів на особливості розвитку творчих здібностей особистості, можна констатувати, що дана проблема є різноаспектною. У думках науковців немає єдності в плані точної констатації сутності його значення. Творчість розглядається як сфера особистості, її творчі здібності, природа їх появи та особливостей прояву, діяльність та її результати. Крім того, можна відзначити, що до основних чинників розвитку творчих здібностей науковці І. Лернер та М. Скаткіна частіше всього відносять такі риси особистості, як: характер, сила волі, завзятість, винахідливість, наполегливість, пристрасть, бачення проблем та вміння бачити альтернативу рішення. Тобто поняття «творчі здібності» ми інтерпретуємо як динамічний процес формування особистості, спрямований на розширення спектру здібностей та особистісних якостей, які проявляються і збагачуються у практиці різних видів конструктивної діяльності, результати її характеризуються новизною та оригінальністю.

Говорячи про розвиток здібностей, необхідно зупинитися на питанні про те, коли, з якого віку слід розвивати творчі здібності дітей. Психологи Б. Ананьєв, Л. Виготський, Б. Нікітін та інші називають різні терміни, а саме від півтора до п'яти років. Отже, з психологічної точки зору дошкільне дитинство є сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей.

Вчені Б. Нікітін, Дж. Сміт та ін. стверджують, що ефективному розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку сприяють такі умови:

- ранній фізичний розвиток дітей: раннє плавання, гімнастика, раннє повзання і ходіння;
- створення середовища, яке випереджає розвиток дітей, тобто необхідно, наскільки це можливо заздалегідь оточити дитину таким середовищем і такою системою відносин, які стимулювали б його різноманітну творчу діяльність;
- характер творчого процесу, який вимагає максимальної напруженості сил;
- надання дитині свободи у виборі діяльності, у чергуванні справ, у виборі способів і т.д. ;
- ненав'язлива, розумна, доброзичлива допомога дорослих;
- доброзичлива атмосфера в сім'ї і дитячому колективі.

Крім того, для розвитку уяви і творчих здібностей існують спеціальні розроблені Б. Нікітіним ігри, в які можна грати з дітьми у вільний від занять час. Наприклад: склади візерунок, склади квадрат, дробу, кубики для всіх.

Отже, успішний розвиток творчих здібностей можливе лише при створенні певних умов, що сприяють їх формуванню. Однак, створення сприятливих умов недостатньо для розвитку у дитини творчих здібностей. Необхідна цілеспрямована робота з розвитку творчого потенціалу дітей.

Таким чином, розвиток творчих здібностей дитини – це відносно самостійна та динамічна система окремих особистісних якостей, що у поєднанні між собою утворюють інтегровану якість, що формується та проявляється у творчій діяльності і забезпечує розвивальну взаємодію особистості з навколишнім середовищем у процесі проблемно-

пошукової діяльності. Між іншим, така система передбачає наявність креативного компоненту як передумови формування додаткових пошукових мотивів, які сприяють успішній творчій діяльності.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодой ученый. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: ред. журн. «Дошкільне виховання», 1999. – 70 с.
3. Барко В. Як визначити творчі здібності дитини? / В. Барко – К.: Україна, 1991. – 49 с.
4. Білоус В. С. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір / В. С. Білоус, Н. І. Лазаренко, А. М. Коломієць // Вісник Книжкової палати. – 2017. – №3. – С.19-23.
5. Веракс М. Діалектичне мислення і творчість / М. Веракс // Питання психології. – 1990. – №4. – С. 9 – 13.
6. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте : психологический очерк / Л. С. Выготский. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
7. Голюк О. А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи І ступеня / О. А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA: вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань: ФОП Жовтий, 2015. – С. 38-42.
8. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.
9. Голюк О.А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / О.А.Голюк, Н.О.Пахальчук // Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт : в 2 кн. К 1 : монография / [авт.кол. : Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса : КУПРИЕНКО СВ, 2017 – Гл. 3. – С. 67-91.
10. Коломієць А. М., Лазаренко Н.І. Концептуальні засади розвитку наукової діяльності педагогічного університету на сучасному етапі розвитку суспільства / А.Коломієць, Н.Лазаренко, Є.Громов // Освітній простір України : Науковий журнал. – Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. – Вип. 9. – С. 74-80.
11. Комарівська Н. Творчий розвиток молодших школярів на уроках літературного читання / Н. Комарівська // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 168-172.
12. Лазаренко Н. І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи // Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці: зб. Матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. – Т. 15. – С. 24-26.
13. Лук А.Н. Психология творчества / А.Н. Лук. – М.: Наука, 1978. – 125 с.
14. Стахова І. Поняття «творча діяльність» у системі двослівних педагогічних термінів / І.А. Стахова // Методичний пошук учителя-словесника : зб. наук.-метод. статей студентів і магістрантів. Вип. 6 / заг. ред. О.М. Куцевол; упоряд. В.В.Богатько. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – С.85-91.
15. Сухомлинський В. Про розвиток творчої особистості школярів: індивідуальний та диференційований підхід. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pandia.ru/text/79/530/42611.php>

МОНІТОРИНГ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Тетяна Вакуліч, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.Л.Крутій, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

MONITORING OF SPECIFIC DEVELOPMENT OF PRE-SCHOOL CHILDREN IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

Tetyana Vakulich, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання запровадження моніторингу мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку. Розкрито роль та методичну цінність моніторингу мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку. Визначено вплив аналізу результатів моніторингу мовленнєвого розвитку дітей старшого

дошкільного віку та його потенційні можливості щодо подальшого розвитку мовлення в старших дошкільників.

Ключові слова: діти дошкільного віку, моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, мовленнєвий розвиток дошкільників.

Annotation. *The theoretical issues of implementation of speech development of older preschool children are explored in the article. The role and methodological value of monitoring speech development of older preschool children is revealed. The influence of the analysis of the results of monitoring of speech development of older preschool children and its potential opportunities for further speech development in older preschool children have been determined.*

Key words: *preschool children, monitoring of speech development of older preschool children, speech development of preschool children.*

Моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку на сучасному рівні розвитку системи дошкільної освіти є однією із складових управління ЗДО і основою прийняття управлінських рішень. Тому моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку може існувати тільки у взаємозв'язку з управлінням, системою прийняття рішень. Ефективність не спрямованого на управління моніторингу низька і призводить до ряду недоліків, основні з яких – надмірність або недостатність інформації, її незатребуваність педагогічним колективом.

Лише в межах управлінських процедур можливо введення моніторингу мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку. Моніторинг мовленнєвого розвитку дітей може бути організовано в закладі будь-якого типу і підпорядкованості, але слід пам'ятати, що результати моніторингу мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку цінні достатньо обмежений час, упродовж якого дані є актуальними для ухвалення тих або інших рішень [6].

Отже, *моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку* – це спеціально організоване, цільове, системне спостереження за якістю мовлення, що дозволяє відстежувати відхилення від мовленнєвих стандартів (середні показники за віком дитини).

Як співвідноситься поняття моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку з такими схожими поняттями, як діагностика, контроль та аналіз? Фактично вони виконують одні й ті ж завдання. Моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку – більш широке явище, воно охоплює і діагностичні дослідження, і контрольні заміри й аналіз.

Діагностика є методом прояснення всіх обставин перебігу розвитку мовлення дитини, достеменно визначення *результатів*, тоді як *контроль* більше застосовується під час відстеження об'єкта, що перебуває в стані *стабільного функціонування*.

Аналіз – функція управління, що спрямована на *регулярне вивчення* стану, тенденцій розвитку, об'єктивну оцінку результатів процесу і вироблення на цій основі рекомендацій з упорядкування системи або переходу її у більш якісний стан [4; 6].

Контроль, як правило, завершує управлінський цикл, і багато фахівців вбачають у ньому основну діяльність керівника. Прийнято розрізняти два основні види контролю: *контроль результатів* і *контроль процесу*.

Контроль результатів дозволяє з'ясувати, що було зроблено із запланованого, що залишилося невиконаним, яких результатів було досягнуто. Контроль за результатами слугує поліпшенню процесу. Але в цьому випадку керівник набирається досвіду, коли вчиться на своїх помилках. Проте, якщо помилки торкатимуться здоров'я і особистого розвитку дітей, їх слід уникати.

Організувати контроль процесу буває набагато складніше, ніж контроль результатів. Контроль результатів не дозволяє повною мірою з'ясувати, що призвело до негативних результатів, де були відхилення в діяльності, які будуть наслідки цієї діяльності. Під час контролю процесу може розвиватися персональна відповідальність співробітників.

Моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку дозволяє досягти *оптимального поєднання контролю процесу і результатів процесу*, але не тільки це є його основною характеристикою.

Моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку охоплює: критику, конструювання, аналіз, діагностику, нормування й програмування. Його мета не лише в пізнанні того, як здійснюється діяльність і які її результати. Вона полягає в створенні проекту нової діяльності, що розширює межі сьогоденних можливостей ЗДО.

Моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку набагато ефективніший під час відстеження об'єкта у стані постійних змін, у стані *розвитку*, що пов'язано з порушенням стабільності, ніж будь-яка інша функція або метод.

Моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку має *значущу відмінність від усіх інших методів і функцій управління* – вивчається і систематизується не вся отримана інформація, а лише тільки та, що дозволяє створити цілісну картину якості освіти, яка забезпечується закладом і конкретними педагогами в групах старшого дошкільного віку.

Поняття «моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку» набагато ємне, ніж зазначені раніше поняття, оскільки моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку органічно пов'язаний з усіма функціями управління.

Деякі автори розглядають моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку як функцію, що призначена для обслуговування інших функцій [4-6]. Але моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку є дослідницькою функцією, отже, він не може бути додатковою або самостійною функцією, швидше це засіб збору достовірної інформації для прийняття управлінського рішення і, водночас, є інформаційною базою.

Отже, ми розглядаємо *моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку як засіб управління* процесом, форму організації збору, зберігання, обробки і розповсюдження інформації про діяльність вихователя або логопеда, що забезпечує безперервне стеження за станом і прогнозування подальшого розвитку.

Перевага моніторингу мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку перед традиційними методами збору інформації полягає в оптимізації діяльності адміністрації ЗДО. Так, у кожному ЗДО педагоги проводять контроль-діагностичні зрізи знань, умінь і мовленнєвих навичок дітей, за результатами яких неможливо перевірити якість роботи педагога, виявити рівень і стан мовленнєвого розвитку дошкільників, оцінити ступінь проходження програми. На жаль, ця робота проводиться з метою демонстрації педагогам, що їхня діяльність перебуває на контролі в адміністрації. Контроль проводиться ради контролю, а не заради поліпшення стану мовленнєвого розвитку конкретної дитини.

Для вивчення та оцінки якості мовленнєвого розвитку дітей можна запропонувати групу параметрів, обмежених за кількістю, але які в своїй сукупності дозволяють досліджувати об'єкт моніторингу в повному обсязі. За критерії до кожного параметра нами взято основні, загальноприйняті в психолого-педагогічній практиці чинники, що піддаються вимірюванню. Для перевірки стану *мовленнєвого розвитку нами обрано:* звукова культура (фонематичний аналіз, синтез, сприйняття), словарний запас, граматична правильність мовлення, зв'язне мовлення.

Наведемо далі приклад тексту для читання дітям, який може виступати як діагностичний тест на розуміння прочитаного (аудіювання) [2; 5].

В. Сухомлинський

СИВІ ВОЛОСИНКИ

Два тижні маленька Олеся тяжко хворіла. Їй було так тяжко, що кожної хвилини дівчинка могла померти.

Від її постелі ні на мить не відходила мама. Коли небезпека минула і Олесі стало легше, мама лягла поруч з донькою й заснула.

Прокинулась мама, Олеся й запитує її:

- *Мамо, чому це в косах твоїх багато срібних волосинок?*
- *Горе посріблило, – відповіла мама.*
- *Матусю, – сказала Олеся, – яку ж тобі радість принести, щоб не стало цих срібних волосинок?*

Після закінчення переказу дитині пропонують запитання, що дозволяють судити про те, наскільки вона зрозуміла зміст ситуації.

- Чому мати ні на мить не відходила від Олесі?
- Чому в косах матері було багато срібних волосинок?
- Що хотіла зробити Олеся, щоб їх стало менше?
- А у твого дідуся багато срібних волосинок? Чому?

Оцінка виконаних завдань.

Критерій і показники смислової адекватності і самостійності виконання: 5 – правильний і самостійний переказ, правильне розуміння змісту того, що відбувається; 4 – правильний і повний опис ситуації з розумінням змісту після уточнювальних запитань; 3 – неточний опис ситуації, але розуміння прихованого змісту, з правильними відповідями на запитання дорослого; 2 – не точний опис ситуації з буквальним розумінням змісту історії навіть після уточнювальних запитань; 1 – спотворення ситуації при переказі, неадекватне тлумачення змісту навіть після допомоги дорослого; 0 – відмова від переказу, неадекватне розуміння змісту ситуації.

Критерій і показники можливості побудови тексту: 5 – розповідь містить усі основні смислові одиниці в правильній послідовності, між ними є поєднальні ланцюжки; 4 – пропуск окремих смислових ланцюжків; 3 – відсутність поєднальних елементів або поодинокі необґрунтовані повтори слів; 2 – неодноразові необґрунтовані повтори слів або поодинокі необґрунтовані повтори граматичних конструкцій, або наявність непродуктивних слів; 1 – поєднання декількох помилок з попереднього пункту; 0 – неможливість самостійної побудови зв'язного тексту.

Критерій і показники граматичного оформлення: 5 – розповідь оформлена граматично правильно з використанням складних і різноманітних граматичних конструкцій; 4 – розповідь оформлена граматично правильно, але одноманітно; 3 – має місце порушення порядку слів; 2 – спостерігаються поодинокі не грубі аграматизми; 1 – грубі аграматизми; 0 – множинні аграматизми.

Критерій і показники лексичного оформлення: 5 – адекватне використання вербальних засобів; 4 – пошук слів або поодинокі близькі словесні заміни; 3 – бідність словника; 2 – неодноразові вербальні заміни (семантично близькі); 1 – далекі вербальні парафазії (неправильне використання окремих слів); 0 – неадекватне застосування вербальних засобів.

Сумарний бал складається з оцінок за всіма чотирма критеріями. Максимальна оцінка – 20 балів.

Кількісний розподіл за рівнями був таким:

Високий рівень	–	18-20 балів.
Достатній рівень	–	від 17 до 14 балів.
Середній рівень	–	від 13 до 10 балів.
Нижче від середнього рівня	–	від 9 до 6 балів.
Низький рівень	–	нижче 5 балів.

Якісний розподіл за рівнями:

Високий рівень – правильний і самостійний переказ, правильне розуміння змісту того, що відбувається; розповідь містить усі основні смислові одиниці в правильній послідовності, між ними є поєднальні ланцюжки; розповідь оформлена граматично правильно з використанням складних і різноманітних граматичних конструкцій; адекватне використання вербальних засобів.

Достатній рівень – правильний і повний опис ситуації з розумінням смислу після уточнювальних запитань; пропуск окремих смислових ланцюжків; розповідь оформлена граматично правильно, але одноманітно; пошук слів або поодинокі близькі словесні заміни.

Середній рівень – не точний опис ситуації, але розуміння прихованого смислу, з правильними відповідями на запитання дорослого; відсутність поєднаних елементів або поодинокі не обґрунтовані повтори слів; має місце порушення порядку слів; бідність словника.

Нижче від середнього рівня – не точний опис ситуації з буквальним розумінням смислу історії навіть після уточнювальних запитань; неодноразові не обґрунтовані повтори слів або поодинокі повтори граматичних конструкцій, або наявність непродуктивних слів; спостерігаються поодинокі не грубі аграматизми; неодноразові вербальні заміни (семантично близькі).

Низький рівень – спотворення ситуації при переказі, неадекватне тлумачення смислу навіть після допомоги дорослого або відмова від переказу, неадекватне розуміння смислу ситуації; грубі аграматизми або множинні; далекі вербальні парафазії (неправильне використання окремих слів); неадекватне застосування вербальних засобів [5].

Отже, використання вимірних засобів дозволяє отримати первинну числову інформацію, яка, як правило, зберігається разом із даними про дітей. Ця інформація має бути узагальнена і проаналізована більш ретельно з використанням сучасних математично-статистичних засобів обробки первинних даних. Для цього під час проведення моніторингу мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку необхідно мати в розпорядженні відповідну, бажано автоматизовану, систему обробки даних.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Використання комунікаційного потенціалу Інтернет у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ / О.А.Голюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // 36. наук. пр. – Випуск 47 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 48-52.
2. Дитина в дошкільні роки : комплексна освітня програма / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2016. 160 с. (рекомендовано, Лист МОН України від 06.11.2015 р. лист № 1/11-16160).
3. Крутій К.Л. Актуальність упровадження моніторингу в систему дошкільної освіти // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2008. - № 10. – С.17-23.
4. Крутій К.Л. Створюємо освітній простір, дружній до дитини / Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Осінь-арабеска / К. Л. Крутій, Т.І.Грицишина, І. Б. Стеценко. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2018. С.6-26.
5. Крутій К.Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: Монографія. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2005. – 208 с.
6. Крутій К.Л. Моніторинг мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2005. – 60 с.
7. Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 14-17.

ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Олена Валько, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: Н.С. Казьмірчук, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

PECULIARITIES OF AESTHETIC EDUCATION OF PUPILS IN THE EDUCATIONAL SPACE OF THE PRIMARY SCHOOL

Olena Valko, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито теоретичні аспекти естетичного виховання учнів початкової школи, виокремлено основні чинники естетичного сприймання навколишнього середовища молодшими школярами. Нами запропоновано практичні види діяльності та напрямки роботи вчителів для естетичного виховання дітей.

Ключові слова: естетика, естетичне виховання, учні початкової школи, освітній простір.

Abstract. The theoretical aspects of aesthetic upbringing of primary school pupils are revealed in the article, the main factors of aesthetic perception of the environment by younger pupils are highlighted. We propose practical activities and directions of teachers' work for estetical education of children.

Keywords: aesthetics, aesthetic education, primary school pupils, educational space.

В умовах євроінтеграційного прогресу важливу роль для нашої держави відіграє виховання естетичної культури кожної особистості. Вкрай необхідно, щоб держава розвивалася не тільки економічно, але й нарощувала інтелектуальний потенціал нації, який вирізнятиметься своєю вихованістю, креативністю, невід'ємним естетичним смаком та культурою. Так як процес розвитку особисті довшотривалий, то починати естетичне виховання варто ще з початкової школи. Дитина з легкістю сприймає прекрасне і потворне, вона наділена чуттям міри у творенні художніх цінностей, у неї активно розвивається почуттєва сфера, з якою тісно пов'язаний її моральний світ, саме тому визначено, що молодший шкільний вік є сенситивним для естетичного виховання.

У психологічній, педагогічній, філософській, мистецтвознавській літературі ґрунтовно розкрито особливості естетичного виховання особистості. Педагогічні основи цієї проблеми висвітлено у працях К. Ушинського, С. Русової, В. Сухомлинського, О. Савченко, І. Зюна, С. Гончаренка, Н. Дем'янка, О. Джус, Л. Іванової, С. Морозової, С. Процика, О. Пшеврацької, Ш. Рзаєва, Н. Роман, В. Сергєєвої, А. Соколової, Є. Федотова, І. Фрайта та інших. Психологічні основи естетичного виховання висвітлено у наукових працях Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, І. Кона, В. Моляко, Б. Теплова. Філософсько-естетичні особливості цієї проблеми розглядали Ю. Борев, І. Гончаров, М. Киященко, В. Ядов. Проблеми естетичного виховання учнів початкової школи вивчали Є. Фльоріна, Н. Сакуліна, Н. Ветлугіна, Н. Казьмірчук, Т. Комарова, В. Котляр, В. Ждан, Г. Підкурманна, В. Драченко, Т. Коваль. Сучасна вітчизняна система естетичного виховання учнів початкової школи відображена у Законі України «Про освіту», в «Концепції Нової української школи», у освітніх програмах учнів I-IV класів за авторством О. Савченко, Р. Шияна тощо.

Естетичне виховання особистості має на меті формування її естетичної культури, тобто своєрідного сплаву особистісних якостей, які обумовлюють критерії оцінювання прекрасного і потворного, вияв чуття міри у власній творчості [4, с. 34]. На думку Н. Вертуліної: «Естетичне виховання служить формуванню здатності естетично відноситися до творів мистецтва, а також стимулює посильну участь дітей у створенні прекрасного в мистецтві, праці, у творчості за законами краси» [1, с. 14]. З визначення видно, що автор важливе місце в естетичному вихованні відводить мистецтву, яке є великою частиною естетичної культури, що охоплює усі сфери людської діяльності. М. Каган стверджує: «Естетичне виховання розкриває ступінь прояву естетичного начала, творчості за законами краси у всіх сферах людської діяльності, ступінь підготовленості соціального суб'єкта до реалізації такої діяльності». Тому естетична виховання особистості є інтегральним поняттям, яке охоплює і якісно характеризує всі сфери її свідомості (емоційну, психічну, вольову, інтелектуальну), всі види її життєдіяльності, всі засоби її саморозкриття: вона проявляється і в тому, як людина мислить, і в тому, що обирає, і в тому, що вміє, і в тому, яка вона сама [8, с. 36]. Іншими словами естетичне виховання особистості відноситься до будь-яких видів діяльності і фіксує рівень потенціалу, насиченості і цілеспрямованості емоційно-чуттєвого переживання і духовної насолоди від всіх видів життєдіяльності, визначаючи їх естетичну

мотивацію. Естетичне виховання, доводить науковець, це вміння розшифровувати естетичний досвід, без чого неможливо правильно побачити і оцінити загальну перспективу розвитку свого перебування в світі, визначати тенденції загального процесу своєї взаємодії з ним. І в цій діяльності людині необхідно особливе почуття рівноваги, тонкого балансу між ідеально мислимим і реально можливим, між спонуканням і потребою, засобом і метою, сенсом і виразом – то, що називають естетичним смаком, що дозволяє людині безпомилково встановлювати міру потрібного, що забезпечує гармонію суперечливих тенденцій і мотивів. Розвинений естетичний смак, є приналежністю і показником естетичного виховання.

Естетичне виховання сприяє формуванню креативного, одухотвореного характеру буття, глибокого, багатогранного осягнення світу [7, с. 82]. Розуміння того, що естетичне виховання та мистецтво в своєму розпорядженні мають власні унікальні можливості дослідження світового культурного простору і специфіки його культурних змін, яких немає ні в одній з класичних наук, стає домінантою в розгляді проблеми розвитку естетичної культури особистості. Забезпечуючи зростання людської самосвідомості, культура дозволяє співвідносити і зрівноважити різні сторони пізнавально-перетворювальної діяльності, що визначає адекватність і розвиток способів утвердження людини в світі. З рівнем естетичного виховання зв'язуються можливості адекватної орієнтації особистості в різній системі естетичних і художніх цінностей, відповідної мотивації її естетичної позиції по відношенню до них, що залежить у свою чергу від таких характеристик, як: розвиненість образного мислення, сформованість навичок аналізу естетичних і художніх явищ у їх структурі, в єдності феноменальних (зовнішніх) і змістовних характеристик (внутрішніх параметрів, емоційна чуйність та ін.). Міра вираження цих навичок, здібностей і потреб у діяльності та поведінці особистості якраз і характеризує рівень її естетичної культури [7, с. 87].

Теоретичний аналіз наукових досліджень у процесі естетичного виховання зростаючої особистості сприяє виділенню наступних аспектів у діяльності педагога:

- залучення учня до мистецтва у всіх видах художньо-творчої діяльності;
- врахування «поліхудожності» школяра (схильності до сприймання, усвідомлення та перетворення різноманітної художньої інформації);
- встановлення внутрішніх, образних, духовних зв'язків мистецтва – на рівні творчого процесу.

У молодшому шкільному віці важливо забезпечити своєчасний розвиток чутливості сенсорного апарату дитини, сформувати емоційний відгук на сприймання найяскравіших якостей і властивостей предметів та явищ. Дитину приваблюють ритмічні рухи, музичні звуки, яскраві кольори, виразна міміка, ласкавий голос дорослого. Учні з легкістю розрізняють веселу і сумну мелодії, швидкий і повільний темп, голосне і тихе звучання музики. Ці явища пов'язані з розвитком мовленнєвого спілкування, засвоєнням етичних еталонів, формуванням ігрової та елементарної художньої діяльності (музичної, образотворчої, читання віршів тощо). У початковій школі елементарна художня діяльність дитини має ознаки естетичного характеру, а її естетичний розвиток пов'язаний з індивідуальним досвідом та її інтересами. У своїх творчих роботах (малюнках, аплікаціях, виробках із пластиліну) дитина намагається досягти образності, виявляє елементи самостійності, творчої активності [14, с.112].

У Державному стандарті початкової освіти визначено, що варто формувати в учнів почуття краси в її різних проявах, ціннісне ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвивати творчі здібності, формувати елементарні трудові, технологічні та художньо-продуктивні навички. Результатом оволодіння школярами різними видами предметної та художньої діяльності є сформоване у них емоційно-ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватися в розмаїтті властивостей предметів, розуміти різні способи створення художніх образів, виявляти інтерес до об'єктів, явищ та форм художньо-продуктивної діяльності, а також оволодіння навичками практичної діяльності, культури споживання [6].

У процесі вивчення циклу мистецьких дисциплін у початковій школі в одній з типових

освітніх програм (автор О. Савченко) визначено всебічний художньо-естетичний розвиток учнів, що передбачає засвоєння ними культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; виховання шанобливого ставлення у дітей до творчої спадщини вітчизняних та зарубіжних митців; формування культурної компетентності, необхідної для творчого самовираження [12]. Реалізація поставленої мети здійснюється за **змістовими лініями**: «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво», які визначають одну з моделей досягнення відповідних цілей та розкривають суть мистецької освіти.

На нашу думку, естетичне виховання – це складний та багатоетапний процес, який передбачає одухотворення дитячого внутрішнього світу. Для ефективного естетичного виховання необхідно створити відповідний естетичний простір у школі. Освітній простір учня – це середовище, в якому він перебуває. Освітній простір включає в себе освітній процес, оснащення класної кімнати, території школи (декоративне оформлення коридорів, створення музеїв, благоустрій території закладу, естетичне оформлення присадибної та навчально-дослідної ділянок, інших приміщень). У освітньому процесі естетичному вихованню молодших школярів сприяє викладання всіх навчальних предметів. Будь-який урок, екскурсія, виховний захід мають естетичний потенціал. Тому у педагогічній діяльності варто використовувати творчий підхід до вирішення пізнавальних завдань, вибирати та естетично оформлювати наочний і роздатковий матеріал, дбати про акуратність записів на дошці, аркушах.

В процесі естетичного виховання учнів доречно розвивати їх творчу уяву, панорамність мислення. Спочатку діти створюють фантастичний образ у своїй уяві, а потім втілюють його у процесі трудової діяльності, приділяючи достатньо уваги як об'ємним, так і дрібним деталям. Разом із школярами можна створювали композиції, що впливають на формування їх естетичного смаку:

- з образотворчого мистецтва (малюнки «Наш прекрасний рідний край», «Мудра тітонька сова», «Золота осінь», «Зима-зимонька», «Весна-красна»;
- з трудового навчання (поробки із пластиліну: «Грибний ліс», «Їжачок-лісовичок»; аплікації «Урожай», «Намісто осені», «Хурделиця», «Веснянка»; поробки із природних матеріалів: «Жучок», «Колосок»; осіння композиція «Ходить гарбуз по городу», весняна екібана «Красуня з сопілкою»;
- з музичного мистецтва (створити власний гурт, вчити учнів грати на музичних інструментах, знайомити із творами класиків).

Зважаючи на всі окреслені вище положення щодо естетичного виховання учнів, ми визначили напрямки роботи вчителів початкової школи, які полягають у:

- розвитку в дітей спостережливості, уміння порівнювати, відгукуватися на красу;
- ознайомленні з творами образотворчого мистецтва;
- розвитку художніх здібностей, формування відповідних умінь;
- навчанні дітей створюванню багатофігурних сюжетних композицій;
- формуванню особистої позиції при сприйнятті творів мистецтва та в процесі власної творчості;
- навчанні самостійного знаходження прийомів зображення при інтеграції видів образотворчого мистецтва;
- організації роботи групою учнів для втілення складного задуму;
- навчанні створювати оригінальні поробки з природних і штучних матеріалів;
- заохочуванні до дизайнерської діяльності, пов'язаної з благоустроєм та оформленням інтер'єру;
- наданні учневі права вибору матеріалів, місця роботи, сюжету тощо;
- наданні можливості проявити творчість, спиратися на власний досвід.

Отже, зважаючи на аналіз теоретичної та методичної літератури, ми визначили, що естетичне виховання особистості учня – це особистісне утворення спрямоване на оцінку

прекрасного в навколишньому середовищі. Великого значення для формування естетичної культури дитини відіграє освітній простір у школі, який має забезпечувати сприймання і усвідомлення мистецтва як результату творчої діяльності людини, виявляти емоції і почуття від побачених і почутих мистецьких творів. Важливо навчити дитину сприймати твори мистецтва цілісно, елементарно аналізувати засоби художньої виразності. Подальші наші дослідження будуть спрямовані на вивчення проблем естетичного виховання особистості школяра у процесі ігрової діяльності та діагностики рівнів естетичної вихованості учнів.

Список використаних джерел:

1. Ветлугіна Н. Музичне виховання в дитячому саду / Н. Ветлугіна. – М.: Освіта, 2001. – 240 с.
2. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект / В. Вишківська, О. Шикиринська // Молодь і ринок, 2019. - № 11 (178) – С. 115-119.
3. Голюк О.А., Пахальчук Н.О. Досвід підготовки вчителя до естетичного виховання молодших школярів: історико-педагогічний аспект / О.Г.Голюк, Н.О.Пахальчук // European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland: collective monograph. – Sandomierz: Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2018. – Volume 3. – P. 93-114.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
5. Демченко О.П. Підготовка майбутніх творчих педагогів обдарованих дітей у контексті євроінтеграції / О.П. Демченко // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 47-52.
- Демченко О.П. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.П.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018). – С.116-130.
6. Державний стандарт початкової освіти / затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87 <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
7. Кабалевський Д. Про трьох китів та інші цікаві речі / Д. Кабалевський. –М.: Музична Україна, 1980. – 190 с.
8. Каган М. С. Эстетика как философская наука / М. С. Каган. – СПб.: Петрополис, 2005. – 544 с.
9. Концепція Нової Української школи. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
10. Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 14-17.
11. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
12. Савченко О.Я. Типова освітня програма / О.Я. Савченко. – Режим доступу : <https://nus.org.ua/news/opublikovaly-typovi-osvitni-programy-dlya-1-2-klasiv-nush-dokumenty/>
13. Стахова І.А. Особливості становлення цілісної картини світу в дітей шестирічного віку / І.А. Стахова // Молодий вчений, №5.2 (69.2), 2019. – С.162-165
14. Червінська І. Б. Технології організації виховної роботи в початковій школі : навчальний посібник / Інна Богданівна Червінська. – Івано-Франківськ : Вид-во Симфонія Форте, 2015. – 208 с.
15. Karuk I.V. Development of search and research activity of preschool children during the use of the technology "Educational trip" / I.V. Karuk // IMPERATIVES OF CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT IN PROMOTING NATIONAL COMPETITIVENESS: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference. Volume I, December 13-14, 2018. Batumi, Georgia: Publishing House «Kalmosani», 2018, p. 254-257
16. Kolesnik K.A. Psychology of interpersonal relationships of preschool age in a team / K.A. Kolesnik // Imperatives of civil society development in promoting national competitiveness: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference. Volume I, December 13-14, 2018. Batumi, Georgia: Publishing House «Kalmosani», 2018, p. 229-231.

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У СЕНСОРНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Іванна Верещачіна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.В.Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE USAGE OF DIDACTIC GAMES IN THE SENSORY DEVELOPMENT OF YOUNG CHILDREN

Ivannna Vereshchagina, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Акцентовано на важливості сенсорного розвитку у фізичному, естетичному, розумовому вихованні дитини раннього віку. Здійснено аналіз впливу дидактичних ігор на ефективність сенсорного розвитку дітей раннього віку.*

***Ключові слова:** ранній вік, сенсорний розвиток, фізичне виховання, розумове виховання, естетичне виховання, дидактичні ігри.*

***Annotation.** Emphasis is placed on the importance of sensory development in the physical, aesthetic, mental education of a young child. The effect of didactic games on the effectiveness of sensory development of young children is analyzed.*

***Keywords:** young children, sensory development, physical education, mental education, aesthetic education, didactic games.*

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її відчуттів і сприймань, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: форму, колір, розмір, положення у просторі тощо. Він становить фундамент її розумового розвитку [7; 13]. Психологи зазначають [5; 6], що чуттєве пізнання має виключно важливе значення у дошкільному дитинстві, яке є найбільш сприятливим періодом формування і вдосконалення діяльності органів чуття, нагромадження уявлень про оточуючий світ.

Сенсорне виховання – це система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання і вдосконалення відчуттів і сприймань [8, с.22]. Ще такі видатні педагоги, як Ф. Фребель, М. Монтесорі, О. Декролі, К. Ушинський, Є. Тихесва, С. Русова та інші відзначали його як одне з основних завдань дошкільного виховання.

Останні наукові дані свідчать про можливість формування у дітей перших років життя тонких диференційовань предметів різної форми, розміру, кольорів та їх відтінків. Починаючи з семи тижнів, дитина добре стежить за предметами, що переміщуються, розрізняє кольори. Тримісячні діти розрізняють об'ємні форми (прямокутна призма, куб, куля та інше). Саме тому сенсорне виховання слід починати якомога раніше, щоб використати природні можливості дитини.

Сенсорний досвід дитина може отримувати стихійно, проте в такому випадку вона не застрахована від помилок та хибних уявлень про якості предметів, а процес засвоєння штучно затягується у часі. Тому важливим засобом сенсорного виховання є навчання.

Досить складно для дитини пізнавати просторові відношення, які краще засвоюються у русі, їх не можна обстежити так, як форму і розмір предмета. Ускладнення зустрічаються також у формуванні у дітей уявлень про час, який сприймається не конкретним аналізатором, а завдяки чергуванню явищ життя, що постійно повторюються: день змінюється вечором, заняття – прогулянкою, а прогулянка – обідом і так далі. У формуванні часових уявлень важливе значення має розуміння часової послідовності і тривалості. Для цього слід вести пізнання дитини від розуміння короткого проміжку часу до усвідомлення частин доби, від правильного розуміння понять «вчора», «сьогодні», «завтра» і до засвоєння послідовності днів тижня, пір року та іншого.

Важливе значення має також розвиток слухового сприймання, яке відіграє значну роль у подальшому житті. Вже до кінця 2-го року життя дитина має розвинений фонематичний слух, а до школи оволодіває здатністю до звукового аналізу слів.

Розвиток тактильної, нюхової та смакової чутливості в процесі сенсорного виховання вимагає спеціальних вправ на порівняння, а також великої роботи в повсякденному житті дітей.

На першому році життя головний зміст сенсорного виховання становить надання дитині достатнього багатства і різноманітності зовнішніх вражень. З розвитком хапальних рухів потрібно допомогти пристосувати їх до форми, розмірів і місцезнаходження предмета. Поступово для дитини ці якості набувають певного значення (маленьке береться однією рукою, велике – двома).

На другому – третьому роках життя важливо познайомити дитину з усією різноманітністю властивостей предметів: формами, кольорами, розмірами тощо. Дії з предметами слід організувати так, щоб для досягнення потрібного результату необхідно зіставлення предметів за формою, розміром, встановити їх схожість або відмінність. Виконуючи початкові продуктивні дії, дитина 3-го року життя вже знає, що форма, розмір, колір – постійні ознаки предметів, які слід враховувати при виконанні найрізноманітніших дій.

У сприйманні кольору сенсорними еталонами виступають хроматичні кольори спектра (червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий) та ахроматичні – білий, чорний. Спочатку у дітей формують уявлення про білий і чорний, далі про хроматичні кольори.

Ознайомити з еталонами форми – геометричними фігурами – у сенсорному вихованні відрізняється від їх вивчення у процесі формування елементарних математичних уявлень. Метою є пізнання відповідної форми, називання і вміння діяти з нею, а не аналізувати її.

Еталонами розміру служать умовні мірки. У процесі сенсорного виховання, на відміну від математичної підготовки, можна не використовувати метричну систему, а встановлювати розміри предмета залежно від місця, яке він займає в ряду однорідних (великий, маленький, найбільший). Ускладнення уявлень про розмір відбувається в процесі переходу від порівняння двох – трьох предметів до багатьох, що утворюють ряд величин, які зменшуються або збільшуються.

Навчити дітей обстежувати форми предметів – це, перш за все, навчити вміння бачити подібність між формою предмета і якоюсь простою геометричною фігурою. Після того важливо навчити дитину словесно позначати форму цього предмета (наприклад, телевізор – прямокутний, тарілка – кругла і т. д.).

Багато чому можна навчити дитину в процесі повсякденного спілкування з ним у побуті, під час прогулянок, в іграх. Але найбільш ефективно сенсорний розвиток дитини раннього віку відбувається під впливом навчання та виховання. Пам'ятаючи, що провідною у ранньому віці є гра, можна правомірно віднести дидактичну гру до одного з найефективніших методів її сенсорного розвитку [11]. Під час таких ігор та вправ вихователь має можливість систематично, поступово ускладнюючи матеріал, сприяти сенсорному розвитку дітей, повідомляти їм доступні відомості, формувати вміння і деякі важливі якості.

Розглянемо приклади дидактичних ігор, які ми використовуємо з метою сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Дидактична гра «Знайди пари»

Мета: продовжувати знайомити дітей з властивостями предметів. Розвивати дрібну моторику рук, мовлення, спостережливість, пам'ять. Виховувати інтерес до гри.

Хід гри.

- Роздивіться ці малюнки. Назвіть, що тут зображено.
- Знайдіть велику пірамідку, велику машину, великий кубик та великий олівець.
- Покажіть всі маленькі предмети.

- А от іще велика та маленька пірамідки (викладіть перед дітьми картинки).
- Покладіть ці пірамідки так, щоб маленька пірамідка лежала поряд із картинкою маленької, а велика – поблизу великої.
- Розкладіть машинки, кубики й олівці так, щоб великі іграшки лежали біля великих, а маленькі – біля маленьких.

Диференціація за рівнями розвитку:

Високий – називають, що зображено, викладають по розміру.

Середній – називають лише картинки.

Достатній – викладають частково.

Наочний матеріал до гри можна бачити на рис.1.

Рис.1. Наочний матеріал до дидактичної гри «Знайди пари»

Дидактична гра «Метелик»

Мета: закріпити знання дітей розрізняти кольори шляхом підбору по зразку; розвивати окомір, відчуття кольору. Виховувати інтерес до гри.

Хід гри

Вихователь пропонує дітям скласти метелика, маючи лише серединку, дитина повинна підібрати крильця відповідного кольору.

Диференціація за рівнями розвитку

Високий: розрізняє кольори шляхом підбору.

Середній – складає метелика частково.

Достатній – не складає метелика.

Наочний матеріал до гри можна бачити на рис.2.

Рис. 2. Наочний матеріал до дидактичної гри «Метелик»

Отже, підсумовуючи, можемо зазначити, що дидактичні ігри та вправи будуть ефективними лише в тому випадку, якщо вихователь чітко уявляє, які завдання можуть бути вирішені в процесі їх проведення і в чому особливості їх організації на шаблі раннього дитинства. Дидактичні ігри та вправи дуже важливі для розумового виховання маленьких дітей. Під час їх проведення у дитини виробляються важливі якості, необхідні для успішного розумового розвитку; поволі виховується здатність зосередитися на тому, що йому показує і говорить дорослий. Спираючись на здатність і схильність маленьких дітей до наслідування, вихователь спонукає їх відтворювати показані дії, сказані слова.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДООУ к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест :БрГУ, 2016. – С.47-51.
3. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
4. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.
5. Загальна психологія. / За загальною редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., переробл. і доп. - Вінниця. Нова Книга, 2004. – 704с.
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.Н.Проколієнко; Упор. В.В.Андрієвська, Г.А.Балл, А.Т.Губко, Е.В.Проскура. – К.: Рад.шк., 1989. – 608 с.
7. Кривошея Тетяна. Блоки Дьенеша як засіб розвитку логічного мислення дітей у контексті європейських освітніх підходів /Т.Кривошея// Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 9 – 11 квітня 2014 р.) /за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – Вип. 3. - С. 42 – 47.
8. Крутій К.Л. Термінологічне поле дошкільної дидактики: дизайн, сценарій чи все ж таки конспект заняття? // Дошкільна освіта. - 2012. - № 3 (37). – С.21-29.
9. Крутій К.Л., Карук І.В. Підготовка майбутніх вихователів до запровадження технології «Освітня подорож» як форми реалізації партнерської діяльності дитини і дорослого / К. Л. Крутій, І. В.Карук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (15-17 травня 2018 р.). – ВДПУ, Вінниця.
10. Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 14-17.
11. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: Практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП "Документ Принт", 2017. – 196 с.
12. Стахова І.А. Особливості становлення цілісної картини світу в дітей шестирічного віку / І.А. Стахова // Молодий вчений, №5.2 (69.2), 2019. – С.162-165
13. Шикиринська О.В. Розвиток логіко-математичного розвитку старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи. // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ЛОГОС» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Наталія Волощук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Любчак Л. В. кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

REALIZATION OF THE TASKS OF MORAL EDUCATION OF PUPILS OF PRIMARY SCHOOL IN THE PROCESS OF EDUCATION

Natalia Voloshchuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація: У статті розкрито основні завдання морального виховання молодших школярів. Виокремлено методи реалізації завдань морального виховання в умовах школи I ступеня. Проаналізовано роль морального виховання у житті дитини молодшого шкільного віку.

Ключові слова: моральне виховання, завдання морального виховання, молодший школяр, Нова українська школа, способи реалізації морального виховання, навчальний процес, моральна освіта, моральні якості.

Abstract. The main tasks of moral education of younger students are revealed in the article. The methods of realization of the problems of moral education in the conditions of the school of the first degree are distinguished. The role of moral education in the life of a young child is analyzed.

Key words: moral education, the task of moral education, junior schoolboy, New Ukrainian School, ways of realizing moral education, learning process, moral schooling, moral qualities.

Моральне виховання має вагомим значення в організації освітнього процесу початкової школи, адже формування засад моральності учнів відбувається не лише у процесі виховної роботи, а й на всіх уроках. Виховні можливості учбового процесу приховані перш за все в його організації. Моральна освіта молодших школярів передбачає головним чином створення у них моральних уявлень, виховання моральних почуттів та досвіду моральної поведінки. Взагалі моральне виховання пояснюють як систематичний вплив на особистість з метою передачі їй існуючих у суспільстві моральних цінностей, розвитку її здатності до морального вдосконалення [5, с. 216]. Одним із основних завдань сучасної школи є формування у дітей загальнолюдських духовних цінностей та орієнтирів. Серед них – доброта, любов до ближніх, повага до навколишніх та ін.

Особливо важливо задіяти в моральному вихованні можливості всіх соціальних інституцій:

- Сім'ї, цілеспрямований вплив її на формування моральних цінностей дитини;
- педагогічну діяльність виховних закладів;
- освітньо-виховну діяльність загальноосвітніх навчально-виховних закладів (шкіл, гімназій);
- засобів масової інформації (радіо, телебачення, кіно, газет та ін.);
- діяльність мистецьких закладів (театрів, музеїв, клубів, гуртків тощо) [11].

Багато важливих рис духовного світу дитини, її морального обличчя закладається в умовах початкової школи. Цей вік є сенситивним для формування моральної свідомості, основ моральної поведінки. Саме в цей період життя дитина отримує основи знань, у неї формуються і розвиваються особливості характеру, волі. Учні молодшого шкільного віку знайомляться з великою кількістю інформації, яка значною мірою стосується повсякденного життя, а особливо моральної вихованості особистості в різних ситуаціях соціальної взаємодії. Тому вчителю, який працює з тим чи іншим матеріалом на уроці, доводиться вирішувати як дидактичні, так і виховні завдання.

Задля ефективної реалізації завдань морального виховання в початковій ланці освіти педагогу варто опиратися на основні завдання відповідного напрямку виховання. Отже, виділяють такі основні завдання морального виховання молодших школярів:

- формування моральної свідомості;
- розвиток моральних відчуттів;
- вироблення умінь і навичок моральної поведінки [8].

Відповідно до цих завдань учитель здійснює процес виховання за допомогою різноманітних методів, прийомів і засобів. Кожний метод навчання може бути використаний з метою виховання. На уроках письма й математики складні у смисловому відношенні вправи містять у собі пошукове завдання, мають творчий характер і вимагають інтенсивної, вдумливої роботи. Виконуючи такі вправи, учні набувають звички переборювати труднощі, привчаються до організованості й самостійності [12]. Молодші школярі знайомляться з основними моральними нормами на яскравих прикладах з навколишнього життя, художньої літератури та з власного досвіду. Необхідною умовою функціонування моральної сфери учня стає організація спільної діяльності дітей, яка сприяє розвитку навичок спілкування і налагодження взаємин один з одним, в процесі яких дитина засвоює соціально-історичний досвід, отримує уявлення про іншу людину і про самого себе, про свої можливості та здібності. Моральне виховання ефективно здійснюється лише як цілісний процес педагогічної, відповідної нормам загальнолюдської моралі організації життєдіяльності молодших школярів, їхніх стосунків, спілкування з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей.

Завдання морального виховання визначені були також в контексті ідей Нової української школи. Одне з основних завдань морального виховання полягає у розвитку гуманності – сукупності моральних якостей особистості, що виражають ставлення до людини як вищої цінності [1, с. 67]. В даному сенсі гуманність проявляється в чуйності, доброзичливості, готовності допомогти, в умінні зрозуміти іншого, поставити себе на місце іншого, в здатності до толерантності та співчуття. Пріоритетними завданнями морального виховання у контексті реформування освіти є:

- утвердження принципів загальнолюдської моралі – правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, інших добродійностей;
- виховання духовної культури особистості; створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції;
- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між моральними ідеями, правами людини та її моральною відповідальністю [12].

В ході організації освітнього процесу в Новій українській школі зростає частка проектної, командної, групової діяльності. Саме ці аспекти, за правильної організації, виховують в учня молодшого шкільного віку моральні якості, переконання, норми поведінки.

Цілісний підхід до організації уроку потребує вмілого використання методів виховання і перш за все методів організації діяльності і поведінки – виховних ситуацій, змагання, ігрових прийомів, схвалення і заохочення. На уроках часто виникають і створюються різні за значенням і змістом ситуації, що можуть вирішувати конкретні виховні задачі. Особливо велике виховне значення має ситуація успіху, яка викликає радість навчання, бажання дружно працювати. На організацію уроку, підвищення його виховної ефективності впливають ігри та ігрові прийоми. Гра організовує, привчає учнів до порядку, підвищує активність, увагу й спостережливість, у всіх ігрових ситуаціях обов'язковою умовою для підсилення їх виховного значення є прояв старанності, пильності, чесності, скромності, товариської взаємодопомоги [12]. Традиційні методи морального виховання орієнтовані прищеплювати школярам і правила поведінки у повсякденному житті. Проте часто діють умови досить сильного зовнішнього контролю (думка дорослих, загроза покарання). Важливими показниками сформованості моральних чеснот особистості є

внутрішній контроль, дія якого призводить часом до емоційного дискомфорту, невдоволення собою, якщо порушуються перевірені особистим досвідом правила життя.

Молодший школяр прагне бути дорослим, тому за зразок для наслідування бере поведінку, вчинки дорослих людей, яких поважає. Прикладами для наслідування молодшим школярам можуть слугувати дії дорослих, життя відомих людей, вчинки дітей-героїв, поведінка вчителя та ін. Ефективність використання даного методу виховання часто залежить від дотримання педагогом певних вимог:

- варто спиратись на життєвий досвід дітей;
- приклади для наслідування мають бути доступними, різноманітними, добиратися з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей;
- вчитель має бути чесним і відвертим у взаєминах з учнями [8].

Авторитет педагога відіграє важливу роль у вихованні в учнів моральних засад, адже молодші школярі мають бачити в ньому приклад поведінки відповідно до моральних норм. Він має дотримуватись педагогічного такту у взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, демонструючи приклад для наслідування учням [10]. На нашу думку, краще, щоб наставником (авторитетом) став учитель (добра, чесна, порядна людина із багажем моральних цінностей та переконань), а ніж інша сумнівна особа (друг із компанії із поганим статусом чи маніпулятор старшого віку тощо).

Результат виховання моральності буде, якщо його зміст змінюватиметься поступовим ускладненням мети, її поглибленням та розширенням. Отож, постановка нових, більш серйозних цілей зміцнить дитячий імунітет моральних переконань. В основу змісту морального виховання покладено загальнолюдські морально-духовні цінності. Адже загальнолюдські моральні цінності – це набуті попередніми поколіннями незалежно від расової, національної чи релігійної належності морально-духовні надбання, які визначають основу поведінки та життєдіяльності окремої людини або певних спільнот [5, с. 218]. Результатом всебічного морального виховання молодших школярів є формування цілісної особистості, єдності в її свідомості моральних відчуттів, совісті, моральної волі, навичок, звичок, суспільно ціннісної поведінки.

Проблема морального виховання була актуальною завжди. Для різних людей у різні історичні епохи й різні періоди життя на першому плані виступають різні цінності й переконання. Основними завданнями морального виховання є ознайомлення молодших школярів із правилами і нормами моральної поведінки, формування моральних почуттів і переконань, вироблення умінь і навичок моральної поведінки. Нині виховання аналізується з погляду на те, що всі вчинки людини виступають як реальна зміна умов життя інших людей. Виховання передбачає усвідомлення вихованцем конкретних явищ як цінностей та певне ставлення до них. Педагог, на наше глибоке переконання, має стати взірцем для наслідування молодшими школярами.

Список використаних джерел:

1. Басюк Н. Орієнтири вчителя у моральному вихованні молодших школярів / Н. Басюк // Рідна школа. – 2007. – № 3. – С. 21-22.
2. Голюк О. А. Воспитание у детей старшего дошкольного возраста чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / Н.А. Пахальчук, И.В. Карук, К.А. Колесник // Science Review. – Warsaw: RS Global S. z O.O., 2018. – Vol. 5. – P. 13-17.
3. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
4. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А.Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.

6. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.
7. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації : інноваційний підхід / О. П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць : у 2-х част. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Київ-Вінниця :Вінниця, 2002. – Ч.2. – С. 39-43.
8. Завдання і зміст морального виховання. Шляхи і засоби морального виховання [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://ukped.com/statti/teorija-vihovannja/19-.html> : Назва з екрану.
9. Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 14-17.
10. Любчак Л.В. Педагогічний такт як форма реалізації педагогічної моралі в діяльності вчителя початкових класів // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 5-6 квітня 2017 р.) / за ред. О. А. Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ “Меркьюрі-Поділля”, 2017. – Вип. 6. – С.18-21.
11. Моральне виховання молодших школярів у процесі навчання [Електронний ресурс] / Режим доступу : https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/3c0b65635a2bc79a5c53a88521216d26_0.html : Назва з екрану.
12. Моральне виховання як основа вихованості молодшого школяра [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/25518/ : Назва з екрану.
13. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Віолетта Вольф-Чекерська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н.І.Лазаренко, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE FORMATION OF LEGAL CULTURE IN YOUNG CHILDREN IN THE MODERN PRIMARY SCHOOL

Violetta Volf-Chekerska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація:** У статті досліджено теоретичні питання формування правової культури молодших школярів. Радикальні зміни в державі, які спричинили серйозні гуманістичні зрушення в світогляді її громадян, ідеології, науці та культурі, зумовлюють необхідність підвищення якості освіти і виховання відповідно до системи цінностей демократичного суспільства.*

***Ключові слова:** правова культура, правове виховання, діти, молодші школярі.*

***Abstract:** The article explores theoretical issues of forming the legal culture of younger students. The radical changes in the state that have led to serious humanistic shifts in the outlook of its citizens, ideology, science and culture, necessitate the improvement of the quality of education and upbringing in accordance with the system of values of a democratic society.*

***Key words:** legal culture, legal education, children, younger students.*

Однією з основних складових системи виховання підростаючого покоління нашої держави є його правове виховання. Народна правосвідомість завжди утверджувала право на свободу, землю, власність, працю, вільне господарювання, житло тощо. Однак в останні десятиліття рівень правової культури громадян України значно знизився. Як зазначає

Й. Васькович: «Загрозливих масштабів набули скептицизм, цинізм, лицемірство, недодержання законів» [2, с. 49-50].

Таким чином, потреба у формуванні правової культури підростаючого покоління зумовлено низкою негативних факторів та необхідністю того, що майбутні фахівці різних рівнів уже сьогодні мають добре знати свої права і обов'язки, додержуватись правових і моральних норм, не допускати правопорушень. Такого результату можна досягти за умови цілеспрямованого, систематичного та добре організованого правового виховання, формування нової правосвідомості молоді, розвитку її правового світогляду, системи правових знань, навичок правомірної поведінки, потреби керуватися правовими нормами у повсякденному житті.

Виховання у правовому напрямку молодших школярів є необхідним компонентом ранньої профілактики відхилень поведінки. Так проведення виховної роботи на етапі формування основних рис характеру, ставлення до оточуючого світу.

В. Головченко виділяє наступні процеси, що характеризують поняття «правове виховання»:

- воно ґрунтується на точному знанні правових фактів і явищ, так як знання закону є його першою і основною умовою. Проте, як зазначає автор, просте засвоєння тих чи інших норм права нерідко буває нейтральним процесом, якщо їх вивчення належним чином не організоване, якщо вони не виховують особистість у потрібному для суспільства напрямі;

- для злагодженого функціонування суспільства і закону, зокрема неухильного і добровільного виконання всіма громадянами основних законів держави, необхідне виховання не тільки поваги до права, закону, але й до органів виконавчої влади (міліції, суду, прокуратури тощо) [4, с. 21].

Принциповим у неповнолітніх дітей є питання, з якого віку можна доводити до їх свідомості суть основних правових норм. Важливим аргументом на користь введення правового виховання у школі, починаючи з молодших класів, є ставлення до цього питання видатного українського педагога А. Макаренка. «Саме школа повинна з першого ж дня ставити до учня тверді, незаперечні вимоги суспільства, озброювати дитину нормами поведінки, щоб вона знала, що можна і чого не можна, що похвально і що не схвалюється», – підкреслював Макаренко.

«Молодші школярі суворіше, ніж дорослі, дотримуються правил гри і дитячого кодексу поведінки (не бреші, не доноси, не будь жадібним, не будь боягузом). На ці риси почуття справедливості у дітей і слід спиратися у правовому вихованні молодших школярів. Принципи правосуддя цілком доступні дітям 8-10 років, треба тільки використовувати відповідні сюжетні приклади», – пише з цього приводу М. Фіцула [8].

Формування правомірної культури у молодших школярів ґрунтується на тому, що до школи дитина приходить з певним «моральним багажем». Зміна умов життя, новий вид діяльності – учіння – покладає на школяра нові обов'язки, змінює його життєву позицію, характер взаємовідносин з людьми. Це може дати позитивні результати з урахуванням реального стану правосвідомості і поведінки учнів.

Список використаних джерел:

1. Алпатова Т. Сходінками правового виховання в початковій школі / Тетяна Алпатова // Початкова школа. – 2013. – №8. С. 57-58.
2. Васькович Й. Проблема правового виховання молоді / Право України / Й. Васькович – 1997.– №2. – С. 49-50.
3. Головатенко А. Ю. Формирование нравственно-правовых убеждений школьников / Нравственно-правовое воспитание школьников : Из опыта работы : Книга для учителя // А. Ю. Головатенко / Сост. А.Ф. Никитин. – Москва : Просвещение, 1986. – С. 107-113.
4. Головченко В. В. Правове виховання учнівської молоді : Питання методології та методики / В. В. Головченко, Г. І. Нелін – Київ : Наукова думка, 1993. – 138 с.
5. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.

6. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації : інноваційний підхід / О. П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць : у 2-х част. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Київ-Вінниця :Вінниця, 2002. – Ч.2. – С. 39-43.
7. Каплінський В. В. Орієнтація вищого навчального закладу на забезпечення якості освіти / В. В. Каплінський, Н. І. Лазаренко // Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики: зб наук. робіт. – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С.– 111-114.
8. Фіцула М. М. Правове виховання учнів : навчально-методичний посібник / М. М. Фіцула; – Київ : ІЗМН, 1997. – 148 с.
9. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.
10. Lazarenko N. I. Higher Education in Ukraine: Ensuring the Quality of Education / N. I. Lazarenko, V. V. Kaplinski // International Scientific-Practical Conference Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences: Conference Proceedings, December 28-29, 2016. Kielce: Holy Cross University. – P.98-101.

РЕАЛІЗАЦІЯ РОЗВИВАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАЗКИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Олександра Гавлюковська, студентка ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.О. Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

IMPLEMENTATION OF THE TALES DEVELOPMENT POTENTIAL ON LITERATURE READING

Alexandra Havlyukovska, a master student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Автор статті розкриває значення використання народної казки як засобу формування в дітей моральних норм і оцінок з позицій добра, справедливості, розуміння вчинків та поведінки дорослих, збагачення лексичного запасу учнів і розвитку їхніх творчих здібностей.*

***Ключові слова:** початкова школа, молодші школярі, читання, казка, виховання.*

***Abstract.** The author of the article reveals the importance of using folk tales as a means of forming moral norms and judgments in children from the standpoint of goodness, justice, understanding of the actions and behavior of adults, enriching the lexical stock of students and developing their creative abilities.*

***Key words:** elementary school, elementary school, reading, fairy tale, education.*

Молодший шкільний вік – один із найскладніших періодів у психічному розвитку дитини. Саме в цей час відбувається зміна основного виду діяльності дитини. Ним стає навчання. Трансформація способу життя школярів, інтенсивний розвиток пізнавальної сфери зумовлюють труднощі у сприйнятті, розумінні та запам'ятовуванні програмового матеріалу.

Ефективність набуття учнями знань, умінь і навичок вимагає ретельного вибору шляхів, методів та засобів навчання й виховання. Численні психолого-педагогічні дослідження довели, що словесні образи, створені в уяві дитини за допомогою міфів, легенд, фантастичних історій, відзначаються великим емоційними переживанням. У зв'язку з цим, у виховному процесі доцільно широко використовувати казки. Вони розвивають уяву, образне мислення, усне мовлення, стимулюють творчу активність, слугують дієвим засобом самовиховання дитини. Школярі вчать спостерігати, аналізувати, узагальнювати. Казкові історії містять інформацію про динаміку життєвих процесів. Вони надають можливість легкого й природного осмислення реального світу, тобто є своєрідним містком між казковим,

фантастичним і реальним життям. На основі аналізу улюблених казок учня можна встановити зв'язок між казковими подіями та його поведінкою в житті. З їх допомогою в свідомості дітей закріплюються моральні цінності, правила поведінки. Для дитини вони є своєрідним «духовним хлібом», який ніколи не проїдається [9, с. 3].

Л. Виготський зазначав, що творча дія уяви полягає в безпосередній залежності від багатства та різноманіття попереднього досвіду людини, тому цей досвід є матеріалом, з якого створюються будови фантазії. Проте творча активність дитини не завжди виходить, як це буває у дорослих, з потреби виявити набутий життєвий досвід. Дітям часто немає про що писати, і тут на допомогу приходять казки. У незвичайній, захопливій формі казка задовольняє потяг дітей до чудесного, піднесено-героїчного, виховує в них бачення поезії в самій дійсності. Саме в казці, де у примхливому, незвичайному візерунку переплітаються фантазія й дійсність, відображено широкий світ думок, мрій людини, розкрито явища реального світу в несподіваних райдужних образах [11, с. 67].

На великій виховній ролі казки наголошував В. Сухомлинський. Через казкові образи у свідомість дитини входить слово з його найтоншими відтінками. Педагог вказував, що казки є ефективним засобом естетичного виховання молодших школярів. Це формування здатності сприймати й оцінювати прекрасне в житті, природі, мистецтві. Під час роботи над казкою дитина вчиться розуміти комічне, трагічне, фальшиве, неправдиве.

Визначальними рисами кожної казки є вигадка, фантазія, творча мрія. У них народ-педагог акцентує увагу на головних рисах героїв, їхній поведінці в різних ситуаціях.

Значної уваги заслуговують казки соціально-побутового змісту, в яких з особливою чіткістю висвітлюються позитивні риси людини. Тобто створюється ідеальний образ, що втілює в собі ті особливості поведінки, котрі заслуговують найбільшого захоплення та поваги. Тому важливо навчити дітей разом із героями казок подумки виконувати їхні дії, наслідувати позитивні вчинки персонажів. Дорослим доцільно використовувати власні казки, складені з урахуванням виховної мети.

Істотна особливість казки полягає в тому, що в ній повчальність виражена не нав'язливо, а прямолінійно. Дітей приваблює захоплююча фабула, яскраво намальовані образи, дотепні характеристики.

У казках міститься значний освітній і виховний потенціал. Діти щиро переживають горе, нещастя ображених. Не менш емоційно молодші школярі сприймають текст, в якому добро бере верх над злом або знедолені й бідні перемагають багатих і ситих. Педагогічна цінність казки полягає в тому, що в ній перемагає справедливість. Радість дітей слід всіляко підтримувати. Вияв радості – виховний момент. Учителеві залишається тільки підвести своїх підопічних до знаходження причин радості.

Аналіз казок збуджує до формулювання оціночних суджень. Це важливо для розвитку мислення дітей. Наприклад, до наймолодших школярів після прочитання казки «Колосок» необхідно звернутися із запитаннями: «Як назвали мишенят? А як півника? Чому?». У відповіді дітей має прозвучати оцінка характеру дійових осіб.

Помічено, що учні самостійно визначають характерні ознаки казкових персонажів: доброту, сміливість, чесність або боягузтво, чванливість, пихатість, брехливість тощо.

При розгляді казок правомірно ставити запитання для узагальнень і роздумів, зокрема, такого типу: «Чим приваблює вас казковий герой? Що відмінного ви помітили в дійових особах казки? За що ми їх цінуємо?». Учні дають різні оцінки вчинкам одних і тих самих казкових героїв. Як діяти в цьому випадку, підкаже ситуація, в якій учитель повинен пам'ятати: гідність дітей не можна принижувати. Не слід категорично відкидати їхні думки (якщо це не нісенітниця). Найкраще показати, що одне із суджень найбільш удале, а в окремих випадках і схвалити всі оцінки, висловлені школярами.

Головна увага має бути зосереджена на тому, щоб діти свідомо розуміли текст казки, чітко уявляли послідовність розгортання подій і мотиви дій персонажів. Допомагають у цьому питання, відповіді на які підкажуть, чи зрозуміли діти сюжетну канву твору й змальованих картин.

Таким чином, інтелектуальні, моральні та естетичні почуття, які народжуються в душі дитини під враженням казкових образів, стимулюють потік думки. Це пробуджує до активної діяльності мозок, зв'язує повнокровними нитками живі острівці мислення. Під впливом почуттів дитина мислить словами. У казкових образах перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Використання комунікаційного потенціалу Інтернет у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ / О.А.Голюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 47 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 48-52.
2. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
3. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації : інноваційний підхід / О. П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць : у 2-х част. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Київ-Вінниця :Вінниця, 2002. – Ч.2. – С. 39-43
4. Колеснік К.А. Модель організації групової діяльності учнів при вивченні художнього твору / К.А. Колеснік // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С. 69-73.
5. Комарівська Н. Особливості вивчення малих фольклорних жанрів у початковій школі / Н. Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : Збірник матеріалів науково-практичної конференції / Н.Комарівська. – Вінниця, 2012. – С.178-182.
6. Лазаренко Н. І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи // Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці: зб. Матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. – Т. 15. – С. 24-26.
7. Лазаренко Н. І. Формування у молодших школярів поняття про слово у взаємозв'язку його лексичних та граматичних значень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Методика викладання (української мови)» / Н. І. Лазаренко. – К., 1993. – 24 с.
8. Лапшина І.М., Комарівська Н.О. Використання елементів сучасних інноваційних технологій у формуванні інтересу до дитячої літератури у дітей дошкільного віку / Н.О. Комарівська, І.М. Лапшина // II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Інноваційні технології в дошкільній освіті». – Переяслав-Хмельницький. – 28-29 березня 2019. – С.44-48.
9. Прокопова О. Казка як ефективний засіб збагачення морального досвіду школярів / О.Прокопова // Всесвітня л-ра та к-ра в навч. закл. України. – 2007. – №4. – С.2-5.
10. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
11. Токарева Н.М. Казка і творча активність учнів [Творчість учнів на уроках мовлення] // Педагогіка і психологія. – 1995. – №3. – С.66-1.

ФОРМУВАННЯ ТОЧНОСТІ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «СИНОНІМИ»

Наталія Гавриленко, студентка ступеня вищої освіти магістра

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Науковий керівник: Н.О. Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FORMATION OF ACCURACY OF SPEECH OF YOUNGER PUPILS DURING THE STUDY OF THE SYNONYMS

Nataliia Gavrilenko, a master student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Автор статті переконана, що якщо спрямувати вивчення всіх мовних явищ у функціонально-стилістичний аспект, систематично й послідовно звертати увагу на такі ознаки, як точність і логічність, то значно підвищиться мовленнєва культура молодших школярів, їхня загальна мовленнєва компетентність.

Ключові слова: початкова школа, точність мовлення, логічність мовлення, синоніми.

Abstract. The author of the article is convinced that if to direct the study of all linguistic phenomena in functional-stylistic aspect, to systematically and consistently pay attention to such features as accuracy and logic, the speech culture of younger pupils and their general speech competence will greatly increase.

Key words: elementary school, accuracy of speech, logic of speech, synonyms.

Сьогодні, як ніколи, зростають вимоги держави до мовленнєвої діяльності її громадян, питання мовної політики посідають все вагомніше місце в культурній політиці України. Однак висока мовленнєва культура – не природжена властивість людини. Досягти її можна лише цілеспрямованою і послідовною роботою. Культуру мовлення треба виховувати і в сім'ї, і в масовій мовній практиці. Цій почесній справі покликані служити художня література, радіо, телебачення, дошкільні заклади, але насамперед, школа. І особливе місце тут відводиться початковій ланці освіти.

Викладання всіх предметів, і особливо української мови, у 1-4 класах повинно становити не просто сам по собі навчально-виховний процес, а й турботу, зорієнтовану на формування дійсно високої мовленнєвої культури. Це розуміють і вчені методисти (Н.Бабич, Н.Гавриш, Г.Демченко, Н.Дзюбишина-Мельник, К.Дідух, М.Леонова, Л.Ніколенко, Г.Олійник, І.Пелипейко, М.Пентелюк, М.Стельмахович та ін.), і вчителі-практики.

Точність і логічність мовлення поряд із правильністю, багатством, чистотою, доречністю, виразністю належать до основних комунікативних якостей культури мовлення. Точним називається мовлення, в якому вжиті слова повністю відповідають своїм значенням і смислу висловленої думки. Точність мовлення передбачає, з одного боку, знання і вживання точних значень слів, словосполучень, речень, що відповідають нормам літературної мови, а з другого – уміння виражати свої думки так, щоб вони однозначно були сприйняті адресатом мовлення. Здавна вона пов'язується з умінням ясно мислити, знанням предмета мовлення й значення слів.

Логічність мовлення тісно пов'язане із точністю, оскільки характеризує зміст висловлювання і забезпечує його смислову послідовність. Логічність, як і точність буває предметна і понятійна. Предметна логічність полягає у відповідності смислових зв'язків і відношень одиниць мови зв'язкам і відношенням предметів і явищ у реальній дійсності. Логічність понятійна є відображенням структури логічної думки і логічного її розвитку в семантичних зв'язках елементів мови у мовленні [2]. Логічність виявляється не тільки у смисловій завершеності тексту, у правильності побудови речень, а й у точності вживання слів і словосполучень. Точне слововживання пов'язане з умінням вибрати потрібне слово із синонімічного ряду, чітко розмежовувати значення полісемантичного слова, а також паронімів, омонімів.

Однією з найбільш поширених причин порушення точності є нерозрізнення значеннєвих відтінків синонімів [1]. Тому винятково продуктивною для формування культури мовлення дітей є робота з синонімами. Використання їх у мовленні допомагає точніше передати думку, уникати тавтологічних повторів, сприяє увиразненню висловлювань. Тому доцільно, починаючи з початкових класів, навчати школярів розуміти значення синонімів, розрізняти їх семантичні відтінки, доречно вживати у мовленні.

Спостереження за роботою з синонімами в початкових класах свідчать про те, що з синонімічним багатством мови учні ознайомлюються недостатньо, кількість синонімічних рядів у словниковому запасі молодших школярів залишається обмеженою [6]. Добираючи синоніми до певних слів, школярі часто змішують їх зі спільнокореновими словами і до

одного синонімічного ряду відносять слова – різні частини мови, наприклад: *сум, сумувати, сумний* і т. п. Дуже важко вдається дітям усвідомлення відтінкових значень слів-синонімів. Натомість творчі вправи, прийоми збагачення мовлення дітей синонімами у практиці вчителів початкових класів дуже обмежені.

Залежно від мети і методики застосування вправи з синонімами можна об'єднати в кілька груп. Вправами першої групи передбачається навчити учнів знаходити близькі за значенням слова спочатку серед певної групи слів, потім у реченні і тексті. Це можуть бути вправи такого змісту: *Підкреслити із ряду слова, близькі за значенням; Вибрати і згрупувати слова, близькі за значенням; Які з поданих слів є зайвими? (1-й синонімічний ряд: думати, гадати, міркувати, роздумувати; 2-й синонімічний ряд: кричати, волати, горланити, репетувати); Знайти і підкреслити в тексті синоніми.*

У роботі над синонімами необхідно звертати увагу одночасно як на встановлення семантичної схожості, так і на виявлення відтінкових відмінностей у їх значенні. Адже в кожному ряду синонімів є і спільні, й окремі, особливі ознаки. Спільне – це те, що пов'язує дані синоніми, робить їх начебто представниками одного широкого поняття, а окреме те, що дає змогу кожному синоніму певного ряду підкреслити якийсь особливий бік поняття [4, с. 21].

Щоб учні якомога точніше усвідомили значення синонімів, вони мають збагнути різні елементи їх змісту, емоційне забарвлення. З цією метою можна використати такі вправи: *Розташувати синоніми за зростанням розмірів; Записати синоніми в порядку зростання швидкості руху; Замінити одним словом вислови; Записати речення, вибравши найточніший синонім.*

Наступним етапом у роботі з синонімами є формування в учнів уміння самостійно добирати синоніми до певних слів (утворювати синонімічні ряди). Тут важливо запобігти змішуванню учнями синонімів зі спорідненими словами, оскільки споріднені слова мають однакову за значенням спільну частину. Особливу увагу слід приділити тому, що слова, які входять до певного синонімічного ряду, завжди належать до однієї й тієї ж частини мови.

З цією метою доцільно використовувати вправи: *Знайти зайві слова в кожному ряду синонімів; Дібрати синоніми до слів; Замінити слово іде синонімом у кожному словосполученні. Що можна сказати про значення дієслова іде?*

Завершальним етапом роботи з синонімами вважаємо вправи на редагування текстів з метою дотримання вимог точності і логічності. Наприклад: *Замінити виділені слова виразнішими синонімами; Знайти в тексті недоречно вжиті слова і замінити їх синонімами. Записати удосконалений текст.*

Отже, збагачення словника учнів синонімами допоможе їм виділяти і позначати точні, істотні ознаки об'єкта, що сприятиме його поглибленому аналізу. А це, в свою чергу, створює основу для свідомого опанування такими важливими комунікативними ознаками, як логічність і точність мовлення.

Список використаних джерел:

1. Азаровська Г.О. Формування комунікативних умінь молодших школярів на уроках української мови / Г.О.Азаровська // Початкове навчання та виховання. – 2005. – Квітень (№ 10). – С.2-7.
2. Губарева Г.А. Про точність і логічність мовлення / Г.А.Губарева // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2008. – № 16. – С.104-105.
3. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації : інноваційний підхід / О. П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць : у 2-х част. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Київ-Вінниця :Вінниця, 2002. – Ч.2. – С. 39-43
4. Дідух К.І. Збагачення мовлення школярів синонімами // Початкова школа. – 1996. – № 8. – С.20-23.
5. Комарівська Н. Формування культури мовленнєвої поведінки молодших школярів на уроках рідної мови / Н. Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. – Вип. 43 / Редкол. : В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2015. – С. 43-47.
6. Крайнова Ж. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на заняттях з рідної мови //

Початкова школа. – 2003. – № 11. – С.24-26.

7. Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 14-17.

8. Лазаренко Н. И. Особенности развития форм организации учебного процесса по изучению украинского языка: исторический аспект / Н. И. Лазаренко // Дошкольное образование : опыт, проблемы, перспективы: Сб.мат.-лов VII Международ.науч.-практ. семинара. - Барановичи: БарГУ, 2016 С.106-108.

9. Лапшина І.М. Виховання інформаційної культури молодших школярів як складової комунікативної компетентності // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв / за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця, ФОП Корзун Д.Ю., 2012. – С.164-168.

10. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.

11. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Руслана Геворкова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Науковий керівник: Л.В.Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент

PRACTICE OF USE OF THE V.O. SUKHOMLINSKIIS WORKS IN FORMATION OF MORAL QUALITIES OF FUTURE FIRST CLASSES

Ruslana Gevorkova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті проаналізовано процес виховання у дітей дошкільного віку морально-етичних якостей в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. Розкрито значення творчої спадщини видатного педагога-гуманіста В.О.Сухомлинського у формуванні загальнолюдських духовних цінностей особистості. Наведено приклад комплексної роботи з дітьми дошкільного віку над творами видатного педагога.

Ключеві слова: виховання, педагог, літературні твори В.Сухомлинського, моральні цінності.

Abstract. The article analyzes the process of education of preschool children of moral and ethical qualities in the conditions of a modern preschool education institution. The significance of the creative heritage of the outstanding humanist teacher V.O. Sukhomlinsky in the formation of universal spiritual values of the individual is revealed. The example of complex work with children of preschool age on the works of an outstanding teacher is given.

Key words: education, teacher, literary works of V. Sukhomlinsky, moral values.

Виховання – це надзвичайно важка справа. Від того, як виховуються маленькі громадяни України, залежить наша старість і майбутнє всієї країни. Тому дуже важливо сьогодні приділяти увагу морально-етичному вихованню, адже світ змінюється, наука невпинно летить вперед, змінюються погляди людей і влада в країні, а одвічні моральні людські цінності, виплекані народною педагогікою, залишаються назавжди. Це доброта, милосердя, чуйність, щедрість, ввічливість, любов [1, с. 26].

Прогресивні педагоги і філософи різних часів проголосили чимало плідних ідей, які сприяли розвитку педагогічного мислення, підвищенню педагогічної культури, активізації творчого пошуку. Одним з невичерпних джерел виховання особистості є спадщина В. О. Сухомлинського, який надзвичайного значення у становленні дитини як особистості надавав розвитку її духовності, що є мірилом людських цінностей, суспільної значущості.

У сучасних умовах особливого значення набуває не лише творчо-критичне переосмислення з позицій наукового історизму моральних цінностей у теоретичній спадщині В.О.Сухомлинського, а й глибоко обгрунтоване виділення з його практичного досвіду всього того, що може стати дійовим резервом для створення ідей, висновків, засобів принципово нової освітньої системи.

В.О.Сухомлинський був переконаний, що зміст, форми і методи виховання моральних цінностей звичайно змінюються залежно від вікових та індивідуальних особливостей дітей. Діти відрізняються одне від одного темпераментом, характером, здібностями, інтересами, нахилами. Тому у процесі морального виховання необхідно враховувати їх індивідуальні особливості [4].

Основи морального ставлення до життя в людському суспільстві слід формувати ще в дошкільному віці. Провідним завданням дошкільної освіти є всебічний розвиток людини як особистості, як найвищої цінності суспільства; виховання високих моральних якостей майбутніх громадян, збагачення їхнього культурного потенціалу, що ґрунтується на культурно-історичних та моральних цінностях українського народу, його традиціях і духовності; оволодіння цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями [3].

Спонукаючи дітей дошкільного віку пізнавати світ і серцем, і розумом, жити за законами добра і любові, поважати все, що нас оточує, - головні постулати морального виховання, до яких закликав В.О. Сухомлинський. Його твори, сповнені людяності й життєвої мудрості, допомагають відкривати дітям світ, формувати у них позитивне сприйняття довкілля і себе, моральні риси. Ідеї видатного вчителя стали актуальними для педагогів закладу дошкільної освіти «Веселка» м. Вінниці.

Вихователів даного ЗДО широко використовують твори В.О.Сухомлинського у формуванні загальнолюдських духовних цінностей: людяності, доброзичливості, милосердя, любові. Реалізація мети здійснюється через: перспективне планування з ознайомлення дітей з художніми творами В.О.Сухомлинського; організацію виховної та освітньої роботи з дітьми молодшого віку на тему «Подорож казками В.Сухомлинського» та розробленого циклу ігрових занять за творами В.Сухомлинського.

Для виховання морально-етичних норм поведінки майбутніх школярів педагоги використовують літературну спадщину В. Сухомлинського. У роботі з творами видатного педагога практикують такі методи та прийоми роботи: запитання та завдання за результатами прочитаного тексту, бесіди, творчі ігри та завдання, сюжетно-рольові ігри, дидактичні ігри, тематичні руханки та психогімнастику, зображувальну діяльність, роботу з прислів'ями, спостереження на свіжому повітрі тощо. Практична робота з дітьми над творами В.Сухомлинського вміщена у таблиці 1.

Таблиця 1

Комплексна робота над творами В.Сухомлинського з дітьми дошкільного віку

Моральна норма	Назва твору	Бесіда	Практичні завдання	Творчі завдання	Рухливі ігри
Гостинність	«Бджілка і Гарбузова квітка»	- Як ви гадаєте, чому Бджілці було важко розлучатися з Гарбузовою квіткою? - Якщо ви зустріли добрих людей, чи важко вам з	Придумайте декілька правил гостинності	Малюнок «Зустрічаємо гостей»; Творче завдання «В гостях у Гарбуза»	Гра «Гостинні квіти»

		ними розлучатися?			
<i>Любов до Батьківщини</i>	<i>«Пшеничній колосок»</i>	- Уявіть себе на місці Максима. - Що вам нагадав би колосок? - Чи любив Максим Батьківщину? - З чого це видно?	Гра «Мудра княгиня Ольга»	Створення колективної аплікації на тему: «Що для мене значить Батьківщина?»	Гра з м'ячем «Любить - не любить»
<i>Ввічливість</i>	<i>«Скажи людині «Здрастуйте»</i>	- Що ви відчуваєте, коли до вас ввічливо звертаються? - Які слова ви вважаєте ввічливими?	Згадайте будь-який випадок зі свого життя, коли вам допомогла ввічливість.	Уявіть, що ви відкрили Школу ввічливості. Розкажіть, якою буде ця школа?	Гра «Коло ввічливості»
<i>Турботливість</i>	<i>«Хто кого веде додому»</i>	- Як ви вважаєте, хто по-справжньому був турботливим? - Якщо людина турбується тільки про себе, чи зможе вона стати по-справжньому щасливою?	Запропонувати дітям розповісти, як треба турбуватися про оточуючих у запропонованих ситуаціях.	Творче завдання «Турботливий світ»; Малюнок «Що таке турбота?»	Гра «Турботливий господар»
<i>Дружелюбність</i>	<i>«У кого радість, а в кого горе»</i>	- Чи правильно вчинили діти, що не поїхали на екскурсію? Що зробили б ви? - Кого б ви хотіли мати собі за товариша? - А Галиних друзів можна назвати справжніми?	Робота над прислів'ями: «Добрі почуття – сусіди любові»; «Людина без друзів – що дерево без коріння»; «Дружній череді і вовк не страшний»; «Дружба та братерство – дорожче за багатство»	Малюнок «Добрі почуття»; Творче завдання «Чарівний лист»	Гра «Обручка дружелюбності»

З досвіду роботи закладу дошкільної освіти №26 м. Вінниці можемо стверджувати, що всі людські чесноти педагога в змозі виховувати у сучасних дітей засобами літературних творів Василя Олександровича Сухомлинського. Його казки, легенди, оповідання – це багатющий матеріал, за допомогою якого діти дошкільного віку засвоюють загальнолюдські цінності й високу мораль.

Список використаних джерел:

1. Бабій І. В. Ідеї В. Сухомлинського щодо морального виховання особистості / І.В.Бабій // Педагогічний дискурс. – 2011. – Вип. 10. – С. 25-28.
2. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.
3. Любчак Л.В. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства / Л.В.Любчак, Л.П.Дабіжа // Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – p.539-560.
4. Сухомлинський В.О. Людина неповторна / В.О.Сухомлинський. – Вибр. тв. у 5 т. – К: Рад. шк., 1976. – Т.1. – С.121-123.
5. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

ВИКОРИСТАННЯ ІЗОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тетяна Грабовська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

USE OF ISOTHERAPY IN WORKING WITH PRESCHOOL CHILDREN

Tatiana Hrabovskaya, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті розкриваються поняття «арт-терапія», «ізотерапія». Розглядаються загальні правила ізотерапії. Аналізуються особливості використання ізотерапії в роботі з дітьми дошкільного віку.

Ключові слова: арт-терапія, ізотерапія, діти дошкільного віку, малювання на склі, «кольорові діти».

Annotation. The article describes the concepts of «art therapy», «isotherapy». The general rules of isotherapy are discussed. Features of the use of isotherapy in work with preschool children are analyzed.

Key words: art therapy, isotherapy, preschool children, painting on glass, «Color children».

Упровадження програми «Дитина» [3, с. 9] в сучасний освітній процес вимагає від педагогів нового підходу до своєї діяльності, новітніх технологій, форм і методів виховання, розвитку й навчання дітей. В сучасних умовах педагогові дошкільного закладу необхідно орієнтуватися в розмаїтті освітніх новацій, вміти правильно, творчо та доцільно їх використовувати.

З метою розвитку дитячих здібностей, прискорення адаптації, зниження в окремих дітей гіперактивності, замкнутості та підготовки руки до письма (вдосконалення координації рухів дрібної моторики) варто впроваджувати інноваційну технологію - арт-терапію.

Арт-терапія як самостійний напрям в лікувально-реабілітаційній, педагогічній та соціальній роботі, нараховує декілька десятиліть своєї історії. В перекладі з англійської мови – це лікування художньою творчістю. В науково-педагогічній інтерпретації словосполучення «арт-терапія» розуміється як піклування про емоційне самовідчуття та психологічне здоров'я

особистості засобами художньої діяльності [4, с. 49]. Будь-яке мистецтво може бути інструментом для корекції тимчасових труднощів, з якими зітнувся малюк під час адаптації. Це малювання, аплікація, ліплення або музика. Види арт-терапії: кольоротерапія; музикотерапія, психогімнастика, імаготерапія, ізотерапія. Більш детально ми хотіли б розповісти про ізотерапію [1, с. 54].

Ізотерапія – один із основних видів арт-терапії, в якому корекційний вплив здійснюється засобами образотворчого мистецтва: декоративно-прикладним мистецтвом, малюванням, ліпленням. Усі види мистецтва мають оздоровчий вплив на здоров'я дітей і сприяють розвитку мовлення. На заняттях ізотерапією важливо враховувати бажання дитини, її особистий вибір матеріалів. Дитина має право працювати у своєму особистому темпі. Акцент треба робити не на результаті, а на самому процесі.

Ізотерапія використовує можливості мистецтва для досягнення позитивних змін в інтелектуальному, емоційному та особистісному розвитку дитини. Вихователь може запропонувати дитині виразити свої емоції, почуття, проблеми за допомогою ліплення, малювання.

Для ізотерапії підходять наступні види художніх матеріалів: фарби, фарби для пальчиків, олівці; паперові серветки, кольоровий папір, фольга, кольорові стрічки, тасьма, шнурки, макарони (використовуються для створення колажів або об'ємних композицій); природні матеріали: насіння, квіти, гілки, крупа, мох, каштани, камінці, мушлі; для ліплення – глина, пластилін, солоне тісто; папір для малювання різних форматів, кольоровий картон;

- пензлі різних розмірів, губки для зафарбовування, ножиці, нитки, клей.

Загальними правилами ізотерапії є наступні [6, с.15]:

1. Заняття не повинно тривати довше двох годин. Початковий етап передбачає підготовку «інструментарію»: фарби, папір, тканини, бісер. Вихователь повинен запропонувати дитині якомога більший вибір матеріалів. Вона повинна сама вирішити, чим хоче зайнятися.

2. Основна частина – мистецтво. Педагог повинен пам'ятати, що ізотерапія суттєво відрізняється від власне заняттям мистецтвом, адже зорієнтована не на результат, а на процес. Тому не треба поспішати виправляти малюка чи робити щось за нього.

3. Вихователь повинен підштовхувати дитину до обговорення. Якщо спершу доводиться запитувати в дитини, що вона намалювала, то згодом малюк аналізуватиме свій твір сам.

Відомо, що чим менша дитина, тим вона емоційніше сприймає оточуючий світ, тим більший «емоційний дискомфорт», який, як правило, щезає під впливом позитивних емоцій, джерелом яких може і повинна бути ізотерапія.

Малюючи, дитя дає вихід своїм відчуттям, бажанням, мріям, перебудовує свої стосунки в різних ситуаціях.

Дитинство-період інтенсивного становлення фізіологічних і психічних функцій.

«Дитина мислить формами, фарбами, звуками, відчуттями» – вважав К. Д.Ушинський, закликаючи дорослих опиратися на ці особливості дитячого мислення.

Малювання – творчий акт, який дозволяє дітям відчути радість звершень, бути самим собою, свою здатність діяти самостійно, виражаючи вільно свої переживання і почуття.

Вченими-психологами [5, с.86] була розроблена методика «Кольорові діти», за допомогою якої за кольорами, які дитина найчастіше використовує у малюнках, можна визначити характер дитини і навіть спрогнозувати, якою вона виросте.

Наприклад, «жовта» дитина – мрійник, фантазер, казкар, жартівник. Вона любить грати наодинці, любить абстрактні іграшки: камінчики, гілочки, ганчірочки, кубики, поживляючи їх силою своєї уяви. Коли малюк виросте, він буде віддавати перевагу різноманітній, цікавій роботі [5, с. 84].

Червоний колір – колір здоров'я, життя, енергії, сили, влади. Ці діти відкриті й активні. Дуже важко батькам з «червоними» дітьми: живими, неслухняними, збудливими, непосидючими, які ламають іграшки. Коли вони виростуть, то висока працездатність

визначатиметься прагненням досягти успіху, отримати результат, заслужити похвалу. Звідси наполегливість, егоїзм. Інтереси сьогоднішнього дня для них понад усе [5, с. 84].

«Синя» дитина – спокійна, врівноважена, любить робити все, не кваплячись. Вона обирає задушевну дружбу з самовіддачею і самопожертвою, тому що, на противагу «червоним» дітям, їй приємно віддавати, а не отримувати. Часто діти обирають синій колір не тому, що вони спокійні, а тому, що в даний момент дуже потребують спокою [5, с.84].

«Зелена дитина» вважає себе покинутою і дуже потребує материнської любові. Щоб вона не виростила «зеленою» особою (консервативною, такою, що боїться змін, які у неї асоціюються з втратами), потрібне особливе творче виховання, розвиток відвертості, інтересу. Такій дитині необхідно почуття захищеності, надійності.

Приземлений, затишний і навіть приємний в невеликих дозах коричневий колір у «коричневих» дітей стає способом створювати свій світ, надійний і закритий, маленький світ, який даватиме відчуття безпеки. Існує багато причин «коричневого» дискомфорту: слабка здоров'я, сімейні негаразди, участь в драматичних подіях, і, нарешті, розумова неповноцінність.

Найчастіше «сірі» діти дуже тихі, несміливі, замкнуті. «Сіра» ситуація виникає, коли дитину відгородили чи вона сама відгородилася від інших дітей. Якщо людина не може визначити, чи подобається їй сірий колір - це перша ознака втоми.

Напрямок арт – терапії – ізотерапія передбачає таку форму роботи, як малювання на склі. Малювання на склі не лише оригінальний засіб розвитку творчих здібностей дітей, а й ефективний вид арт-терапії, який допомагає дитині розуміти себе, виражати свої думки і почуття, мрії та надії, позбутися своїх страхів і самовдосконалюватися. Одночасно створюючи зображення по різні боки скла, малюнки вчать бачити світ у його багатомірності й мінливості, розуміти закони взаємозалежності, а також налагоджувати контакти, спільно працювати, виражати себе і при цьому цінувати самовираження іншого. Дітей приваблює цей вид мистецтва своєю незвичайністю, можливістю експериментувати, навіть якоюсь чарівністю. Хіба ж не дивно, коли зображення постає з обох боків площини. На папері такий малюнок зробити неможливо. За рахунок того, що фарба не вбирається, скільки б різнокольорових шарів не наносилося, під ними завжди буде просвічувати прозора основа. Завдяки цим властивостям зображення на склі сприймається як тимчасове, позбавлене монументальності і сталості. Діти не бояться зіпсувати малюнок як це може статися на папері, дитина ніби не малює, а тренується малювати, і відповідно, має право на помилки і виправлення.

Малювання на склі використовується для профілактики і корекції тривожності, соціальних страхів і страхів, пов'язаних з результатом діяльності («боюся помилитися»). Підходить «затиснутим» дітям, так як провокує активність. Спільне малювання на одному склі навчає дітей встановлювати і підтримувати контакти, формувати вміння діяти в конфлікті, поступатися або відстоювати позиції, домовлятися.

Педагог, який використовує в своїй роботі елементи ізотерапії, а саме малювання на склі, повинен мати показники, за якими він зміг би визначити успішність створення необхідної для внутрішнього розкриття атмосфери, чи включилась дитина в цю атмосферу, а саме [6, с.15]:

- поява у дитини бажання створювати власне зображення за принципом «тут і зараз», а не працювати за зразком

- поява нових способів зображення, відмінних від тих, до яких дитина звикла в ході навчання та звичної художньо – естетичної діяльності.

Працювати з дітьми можна як в групі, так і індивідуально. Групові та індивідуальні заняття з малювання на склі розрізняються по цілям, процедурі, прийомам роботи. Є задачі, які емоційно вирішуються в ході зустрічей один на один: зняття емоційної напруги, знищення негативізмів, здійснення корекції страхів, усунення бар'єрів, що з'явилися внаслідок гіперсоціалізованого стилю виховання в сім'ї та ін. Перебування в групі з однолітками під час розвивальних занять дає можливість задовольнити потребу у

спілкуванні з дітьми, навчитись брати до уваги думку іншого та захищати свою, проявляти активність, стримуватись тощо [1, с. 54].

Умовами підбору технік та прийомів наступні [7, с.15]:

1. техніка та прийоми повинні підбиратись по принципу простоти і ефективності.
- 2.цікавими та привабливими повинні бути і процес створення зображення, і результат.
- 3.зображувальні техніки повинні бути нетрадиційними. Нові зображальні техніки мотивують діяльність, утримують увагу. Окрім цього, має значення отримання незвичайного досвіду дитиною, знижується контроль свідомості, стають слабкими механізми захисту.

Прийоми зображення на склі різноманітні. Окрім зовнішньої подібності зображень є спільність в способах їх створення: ритмічних рухах руки, випадковості мазків, нанесення великої кількості шарів фарби, змішуванні тонів. Найбільші можливості по насиченості зображення дають фарби (гуаш, акварель). Фарби ініціюють спонтанність, допомагають сміливіше проявляти емоції, досліджувати власні переживання.

Засобів створення зображення є досить багато: монотипія, кляксографія, ниткографія, марання, штампування (папером, природним матеріалом, штампами, виготовленими з овочів), малювання пензлями, долоньками, пальчиками, видування з трубочки, розбризкування пензлем, тампонування, малювання восковими олівцями, свічкою, використання трафарету.

Назва «монотипія» походить від грецького слова «μονος» - «один», так як відтиск в цій техніці виходить один [6, с. 87]. Якщо дитина хоче щось покращити або створити новий образ, слід намалювати знову або, варіюючи техніку, додати елементи до зображення, створюючи нові уявні образи. Необхідно спочатку створити зображення на папері, а потім перенести його на скло, використовуючи при цьому натискання. Після паперу на склі з'являється зовсім нове зображення, яке надихає автора на нову творчість.

У дітей під час використання різноманітних технік малювання на склі майже завжди виникає бажання перейти на малювання долоньками та пальчиками. Цінність малювання пальцями та долонями полягає у: свободі від рухових обмежень, свободі від соціального тиску, відсутність проблем. Дитина непомітно для себе погоджується на дії, яких зазвичай не здійснює, тому що не хоче порушувати правила. У однієї і тієї самої дитини кожен продукт малювання пальцями не схожий на попередні. Кожного разу відбуваються зміни: обирається інший колір, співвідношення ліній, темп, ритм тощо. Тому результат малювання пальчиками на склі непередбачуваний, він не буває байдужа до нього в зв'язку з нестандартністю ситуації, особливими тактильними відчуттями, експресією, яскравим емоційним відгуком від негативного до яскравого позитивного. Проте не всі діти за власним бажанням переходять від стандартних засобів зображення до малювання пальцями.

Для того, щоб використання техніки малювання на склі мало успіх, бажано виконувати деякі правила [1, с. 56]:

1. Кількість правил повинна бути мінімальною.
2. Дорослий регулює активність дітей. В зв'язку з цим потрібно:
  - напередодні визначити, яка техніка буде використовуватись,
  - скільки часу буде витрачено на завдання,
  - як зменшити статичність пози «маленького художника», коли і де дітям можна рухатись під час розвиваючого заняття;
  - якими прийомами можна зберегти працездатність дітей з розгальмованістю;
  - чим буде займатись дитина, котра раніше закінчила виконання роботи;
  - продумати матеріали, які потрібні будуть у процесі реалізації тієї чи іншої теми.
3. Заняття будуються на діях, а не на розмовах.
4. Зміст заняття, обрана техніка повинні визначати дії дитини, конкретну кількість уваги.
5. Умови повинні «провокувати» успішність дитини.

Ізотерапія один із методів роботи, який використовує можливості мистецтва для досягнення позитивних змін в інтелектуальному, емоційному й особистісному розвитку

дитини. Творчий характер занять допомагає дитині відкривати в собі щось нове, краще розуміти себе, розвивати свої відносини з іншими людьми та довкіллям.

Список використаних джерел

1. Бондар Л.М. Використання методів арт-терапії в роботі з дітьми дошкільного віку / Л. М. Бондар // Педагогічний пошук, №1(81), 2014. – С. 54-57.
2. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації : інноваційний підхід / О. П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць : у 2-х част. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Київ-Вінниця :Вінниця, 2002. – Ч.2. – С. 39-43
3. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років. / Наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; Мін. осв. і науки України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016 – 304 с.
4. Колеснік К.А. Вплив групової діяльності на розвиток мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку / К.А. Колеснік // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : Матеріали III науково-практичної інтернет конференції молодих науковців та студентів / Упорядники : О.І. Кіліченко, Л.І. Хімчук. - Випуск 4. - Івано-Франківськ, 2017. - С. 210-212.
5. Колпакчи О. С. Арт-терапія: курс лекцій: навч. посіб. / Олена Колпакчи ; Бердян. держ. пед. ун-т. - Київ: ЦУЛ, 2018. - 288 с.
6. Креативна психологія. Арт-терапія у ДНЗ / упоряд.: Н. Радоміцька, В. Семизорова. - Київ : Шкільний світ, 2017. - 112 с.
7. Паламарчук В. Ізотерапевтичні техніки: практичне застосування / В. Паламарчук // Психолог дошкілля. - 2018. - Квітень, № 4. - С. 15-16
8. Шикиринська О.В. Розвиток логіко-математичного мислення старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи. // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ЛОГОΣ» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.
9. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

МОЖЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ДОШКІЛЬНЯТАМ – ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ» У ФОРМУВАННІ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Ганна Гук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Л.А.Присяжнюк, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

OPPORTUNITIES OF THE EDUCATIONAL PROGRAM «PRESCHOOLERS - EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT» IN SHAPING THE NATURAL AND ECOLOGICAL COMPETENCE OF SENIOR PRESCHOOLERS

Ganna Guk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито зміст формування у дітей дошкільного віку природничо-екологічної компетентності засобами парціальної програми «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку», визначено критерії сформованості у старших дошкільників досліджуваної якості, діагностовано її рівні. Автором презентовано методичний інструментарій програми, який дозволить педагогові сформувати у дітей природничо-екологічну компетентність.

Ключові слова: діти дошкільного віку, природничо-екологічна компетентність, парціальна освітня програма «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку».

Abstract. The article describes the content of formation of preschool children of natural and ecological competence by the methods and principles of the program «Preschoolers - education for sustainable development»; definitely criteria's and levels of natural and ecological competence of older preschool children are determined; the methodical toolkit for ensuring the development of

natural and ecological competence by means of the program «Preschoolers – education for sustainable development».

Key words: *preschool children, natural and ecological competence; partial educational program «Preschoolers – education for sustainable development».*

Нагальною потребою XXI століття є формування такого способу життя, який би став основою тривалого гармонійного розвитку людства. Сталий розвиток передбачає вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Його метою є сприяти формуванню з раннього дитинства звичок і моделей поведінки, орієнтованих на стійкий стиль життя.

Уперше поняття сталого розвитку було сформульовано у доповіді «OUR Common Future» («Наше спільне майбутнє») голови Міжнародної комісії з питань екології та розвитку ООН Гру Харлем Брутланд у 1987 році. Воно трактувалось достатньо просто і конкретно: *це такий розвиток, який задовольняє потреби сучасності, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби* [2, с. 7]. Тобто, на думку науковця, в майбутньому повинна сформуватися така соціоприродна система, яка здатна розв'язувати сукупність протиріч, що проявляються в наш час, а саме: між природою і суспільством, між екологією і економікою, між уже сформованими потребами людей і розумними потребами.

Протягом останнього десятиліття питання сталого розвитку піднімалися урядами багатьох держав, міжнародними і просвітницькими організаціями. У 2015 році Саміт ООН ухвалив цілі сталого розвитку – ключові напрямки розвитку країн до 2030 року. Україна також задекларувала досягнення цілей сталого розвитку [3, с. 2]. Основна ідея сталого розвитку ґрунтується на тому, що сучасне покоління повинно залишити достатньо запасів соціальних, природних і економічних ресурсів для майбутніх поколінь, аби вони мали можливість забезпечити для себе належний рівень добробуту. А тому необхідно досягти гармонії між людьми, суспільством і природою [2, с. 7]. Успішність цього процесу передбачає інтеграцію практик освіти сталого розвитку на всіх рівнях і напрямках – від дошкільної освіти до освіти дорослих. Нині освіта для сталого розвитку є актуальним інноваційним напрямком розвитку освіти в Україні.

У контексті реалізації задекларованих положень в Україні було розроблено і введено в дію парціальну програму для дітей дошкільного віку «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» (авт. Н. Гавриш, О. Пометун). Програмою передбачено вирішення таких завдань: формування у дошкільників початкових уявлень про дії і поведінку, орієнтованих на сталий розвиток в екологічній, економічній і соціальній сферах повсякденного життя; сприяння усвідомленню дітьми необхідності збереження ресурсів планети і країни, стійкого способу власного життя й особистої причетності до майбутнього суспільства і природи; розвиток у дітей навичок і моделей поведінки, що відповідають сталому розвитку, мотивації та пробудження до дій в цьому напрямі [3, с. 2-3].

Одним із напрямів освіти дошкільників для сталого розвитку є формування у дітей екологічної компетентності. Змістом освіти є нові підходи до використання природних ресурсів та проблеми їх відновлення. Важливим у цьому контексті стає формування екологодоцільного світогляду дошкільників. З огляду на це одним із пріоритетних завдань є розроблення та апробація методичного інструментарію на основі використання методів та принципів програми «Дошкільнятам освіта для сталого розвитку» [7].

За результатами аналізу наукових досліджень можна зазначити, що серед науковців не існує єдиності у тлумаченні понять «компетентність» та «компетенція». Їх трактують дещо по-різному. У нашому дослідженні ми ґрунтуємося на публікаціях І. Беха, Н. Бібік, А. Богуш, Г. Данилової, О. Прометун, Н. Гавриш, О. Савченко, Г. Селевка, А. Хуторського, Г. Цветкової та ін., в яких розкрито сутність цих понять, визначено їх складові, обґрунтовано умови та шляхи формування.

У наукових працях низки дослідників визначено такі поняття, як «компетентність», «екологічна компетентність», «еколого-природнича компетентність дітей дошкільного віку». На основі їх аналізу цілком правомірно можемо стверджувати, що:

– *компетентність* – це комплексна характеристика особистості, яка включає результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання: складати творчі розповіді, малюнки і конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінювання, самоконтроль;

– *екологічна компетентність* акумулює екологічні цінності, мотивацію до еколого доцільної діяльності, екологічну освіченість і власний досвід активної діяльності в різних ситуаціях для вирішення конкретних проблем;

– *еколого-природнича компетентність дітей дошкільного віку* – це складник їх життєвої компетентності, що становить конкретні знання про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування, їх дотримання та включає три компоненти: інтелектуальний (когнітивний), емоційно-ціннісний і діяльнісно-практичний [1].

Науковці переконують у тому, що становлення екологічної компетентності відбувається поступово протягом всього життя. Початок її формування припадає на дошкільне дитинство, коли у процесі освітньої діяльності у дітей дошкільного віку формуються основи світорозуміння, екологічної свідомості, досвід практичної взаємодії з природою.

Змістом освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі» Базового компонента дошкільної освіти в Україні визначено мету – формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку, складовими якої є знання й уявлення про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання [1]. Чинна парціальна програма виховання, навчання та розвитку «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» визначає показники сформованості у дітей навичок екологічної діяльності, орієнтованих на сталий розвиток [3].

Теоретичний аналіз праць із формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку (Г. Беленька, В. Маршицька, Т. Науменко, З. Плохій, Л. Присяжнюк, О. Половіна, М. Роганова, Н. Яришева та ін.) доводить, що пізнання дітьми природи повинно здійснюватися за допомогою активної діяльності, в процесі якої дитина оволодіває уміннями практичної взаємодії з нею на засадах ціннісного ставлення до природних об'єктів, збереження та формування умов для їх існування. Ґрунтуючись на принципах освітньої програми «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку», освітній процес із формування природничо-екологічної компетентності слід будувати таким чином, щоб допомогти дитині викликати бажання піклуватись про власне довкілля та оточення на основі усвідомлення значення власних дій та оцінки їх результатів. Варто робити акцент на рішеннях дошкільника щодо власної поведінки та стилю життя, задля покращення навичок екологічно доцільної поведінки [5].

Формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку передбачає врахування всіх її складників та комплексний вплив на особистість дитини. Важливими складовими методики сталого розвитку у закладі дошкільної освіти є організація самопізнання та самонавчання дітей, спонукання їх до прийняття самостійних рішень у повсякденному житті.

Педагогічна модель освіти дошкільників для сталого розвитку побудована на основі використання положень педагогіки «емпауерменту», яку часто називають педагогікою мотивації та дії. Такий підхід покликаний передусім допомогти дітям побачити результат своєї діяльності. Адже, коли дитина розуміє, що може ефективно діяти, вона відчуває мотив, шукає інформацію і готова свідомо втілити задумане. Модель навчання за педагогікою емпауерменту, за якою педагог може стимулювати діяльність дітей, представлена на рис. 1.

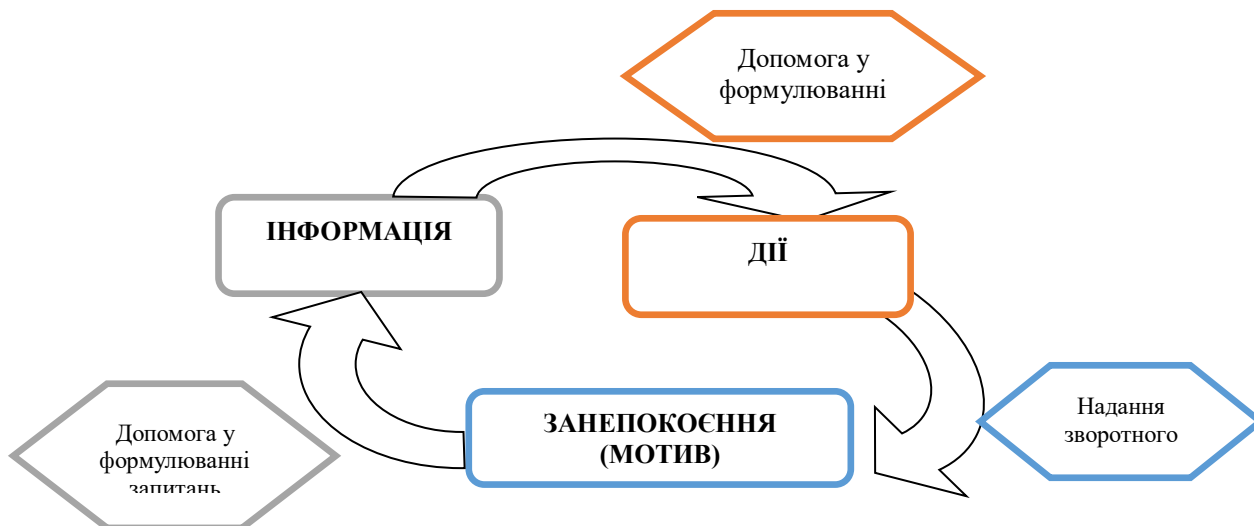

Рис.1 Модель навчання за педагогікою емпатуерменту

У процесі навчання за такою моделлю роль педагога докорінно змінюється. Він стає організатором дій дітей, надихає їх, спонукає до дій, створює умови для безпечного й ефективного навчання, запрошує дітей до діяльності. Не менш важливим, на нашу думку, є те, що формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку має здійснюватись на основі позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи та її компонентів. Щоб стали цінності трансформувалися в індивідуальні надбання дитини, важливо організувати безпосередню діяльність, спрямовану на реалізацію відповідної цінності, задля створення комфортного майбутнього [2, с. 14]. Таким чином, реалізація базових засад освіти для сталого розвитку в закладі дошкільної освіти орієнтує освітній процес на формування у дитини дошкільного віку здатності застосовувати набуті знання та вміння у практичній діяльності.

З метою з'ясування рівнів сформованості у старших дошкільників природничо-екологічної компетентності нами було проведено експериментальну роботу, до якої було залучено 69 дітей шостого року життя, які навчаються за однією із комплексних освітніх програм у традиційному форматі. Дослідження здійснювалось на базі закладу дошкільної освіти №15 «Пазлик» м. Вінниця. У процесі експерименту використано такі методи дослідження, як бесіда, спостереження, аналіз продуктів діяльності дітей (за результатами проведення дидактичних ігор, самодослідження вихованців).

На підставі аналізу наукових праць щодо формування природничо-екологічної компетентності, нами було визначено критерії сформованості досліджуваної якості у дітей старшого дошкільного віку: когнітивний, мотиваційний, діяльнісний.

Когнітивний критерій передбачає обізнаність дитини відповідно до вікових можливостей із об'єктами та явищами природи, з екологічними проблемами довкілля, розуміння того, що людина – це частина природи, яка має оберігати її, а не шкодити. Показниками когнітивного критерію є: сформованість природничих знань дітей, вміння побачити екологічну проблему, визначити завдання щодо її розв'язання, відшукати рішення даної проблеми, яке має проявляти в судженнях дитини, що добре, а що погано.

Мотиваційний критерій полягає у визначенні дитиною мотивів для подальших дій, ставлення до власної діяльності і діяльності оточення стосовно природи, оцінка наслідків дій, що відображає її ставлення до природного довкілля. Показниками цього критерію виступають позитивні емоції у процесі виконання завдань природничо-екологічного змісту.

Діяльнісний критерій характеризує активність дітей під час природоохоронної діяльності. Показником цього критерію є інтенсивність включення дитини у природничо-екологічну діяльність.

Діагностика рівнів сформованості природничо-екологічної компетентності здійснювалася за допомогою дидактичних ігор та завдань, а також з використанням включеного спостереження за діяльністю дітей у природі. Зокрема, дітям пропонувалось виконати ігрові завдання на знання різних розділів програми, як-от: дидактична гра

«Повітря. Вітер. Користь і шкода»; гра-дослід «Родючість ґрунту» (город на підвіконні); дидактичні ігри «Де потрібна вода?», «Світ рослин. Лікарські та отруйні рослини», «Птахи нашої країни», «Знайди плазунів», «Сортуємо сміття», «Екологічні катастрофи. Хто винен?», «Будь природі другом» та ін. Спостереження за діяльністю дітей у природі (під час щоденних і цільових прогулянок, екскурсій, у процесі організації праці вихованців у куточку живої природи, на ділянці дитячого садка тощо) проводилось впродовж одного місяця.

У результаті аналізу та узагальнення отриманих знань нами було визначено три рівні сформованості природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку: високий, достатній, низький (таблиця 2).

Таблиця 2

Рівні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Рівні	К-сть балів	Показники
Високий	32-48	Має уявлення про природне середовище планети Земля та Всесвіт як цілісний організм, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, Сонце, Місяць тощо; усвідомлює їх значення для діяльності людини, для себе; сприймає природу як цінність, виокремлює позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи, доволіно регулює власну поведінку в природі; усвідомлює себе частиною великого світу природи; знає про залежність власного здоров'я, настрою, активності від стану природи, її розмаїття і краси; виявляє інтерес, бажання та посильні уміння щодо природоохоронних дій; докладає домірних зусиль для збереження, догляду та захисту природного довкілля.
Середній	17-31	Має вибіркові уявлення про природне середовище планети Земля та Всесвіт, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, Сонце, Місяць тощо; не сприймає природу як цінність, проте регулює власну поведінку в природі; за спрямуванням дорослого усвідомлює себе частиною великого світу природи; епізодично виявляє інтерес, бажання та посильні уміння щодо природоохоронних дій; докладає домірних зусиль для збереження природного довкілля за умови стимулювання зі сторони дорослих.
Низький	0-16	Має елементарні уявлення про природне середовище планети Земля та Всесвіт, про повітря, воду, ґрунт, рослини, тварини, людей, Сонце, Місяць тощо; визначає їх значення для діяльності людини, для себе лише за допомогою додаткових спонук; сприймання природи нестійке, не усвідомлює себе частиною природи; не знає про залежність власного здоров'я, настрою, активності від стану природи, її розмаїття і краси; не виявляє інтересу до природоохоронних дій; не докладає зусиль для збереження і захисту природного довкілля.

На підставі узагальнення отриманих даних з'ясовано, що 33,5% опитуваних продемонстрували високий рівень сформованості природничо-екологічної компетентності, у 54,2% дітей діагностовано середній рівень, у 12,3% вихованців – низький рівень досліджуваної якості.

Таким чином, можемо зазначити, що у процесі дослідження зафіксовано домінування середнього рівня сформованості у дітей старшого дошкільного віку природничо-екологічної компетентності. Лише третина опитуваних продемонструвала високий рівень досліджуваної

якості. Припускаємо, що використання методів та прийомів освіти для сталого розвитку дозволить покращити ці показники. А тому подальша експериментальна робота буде пов'язана із упровадженням програми «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку», з реалізацією педагогічної моделі, що ґрунтується на засадах емпіричного-педагогіки, з використанням запропонованого нею методичного інструментарію.

Отже, проведені дослідження дозволили з'ясувати, що освіта для сталого розвитку – це не частина й не нова форма освіти, а новий сенс та мета сучасної освіти як засобу збереження, розвитку та подальшого існування людства. Залучення до сталого способу життя не може відбуватись формально чи ситуативно. Коли робота проводиться системно, діти звикають жити за принципами сталого розвитку, починають контролювати не тільки свої дії і дії один одного, а й дії дорослих і батьків. Тобто вони стають ініціаторами дій, спрямованих на сталий розвиток. Результати експерименту засвідчили, що традиційна еколого-природничка освіта не спроможна забезпечити належний рівень сформованості у дітей природничо-екологічної компетентності. Вихід з цієї ситуації вбачаємо у зміні моделі освіти, у трансформації її змісту та методів реалізації.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник: А. М. Богуш ; авт. кол.: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П. [та ін.]. – К., 2012. – 26 с.
2. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку : навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів / Н. Гавриш, О. Саприкіна, О. Пометун ; за заг. ред. О. Пометун. – Д., ЛПРА, 2015. – 120 с.
3. Гавриш Н., Пометун О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку : парціальна програма для системи дошкільної освіти / Н. Гавриш, О. Пометун. - Київ, 2019. – 23 с.
4. Мелманн М. Диалоги об образовании для устойчивого развития / М. Мелманн, Е. И. Пометун. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 180 с.
5. На шляху до творення майбутнього : уроки сталого розвитку / М. Мелманн // Освітні коментарі. – 2011. – № 7-9. – С. 2-4.
6. Пометун О. Освіта для сталого розвитку для дошкільнят // Надихаємо на дії . Електронний журнал. – 2013. – № 12 (2). – С. 21-30.
7. Пометун О. Що таке «емпауермент - педагогіка» / Олена Пометун // Надихаємо на дії . Електронний журнал. – 2008. – № 1 (1). – С. 10-12.
8. Пометун О. Сталий розвиток : стосується кожного / О. Пометун, Н. Гавриш // Дошкільне виховання. – 2018. – №3. – С. 2-15.
9. Присяжнюк Л. Збережемо планету для майбутніх поколінь : формування в дошкільників основ екологічної свідомості в контексті стратегії сталого розвитку // Дошкільне виховання. – 2020. – № 2. – С. 3-6.

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Vita Guzal, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: В.Годлевська, доктор історичних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING OF YOUNGER PUPILS

Vita Hutsal, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті висвітлюються питання формування творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку, описані відомі технології творчості. Зазначено, що в початковій школі технології розвитку творчого мислення можуть стати ефективними за умови їх правильного використання у навчальному процесі.

Ключові слова: креативне мислення, «Теорія розв'язання винахідницьких задач», колективні творчі справи, молодші школярі.

Abstract. The article covers the issues of forming creative thinking in young children, describes known technologies of creativity. It was stated that in the elementary school creative

technology development technologies can become effective if they are used correctly in the educational process.

Keywords: *creative thinking, «Theory of solving inventive problems», collective creative affairs, junior high school students.*

Процес формування творчого мислення і організації творчої діяльності дітей покладено до основи освітнього процесу, що сприяє розвитку в дитини спостережливості, вміння порівнювати, аналізувати, узагальнювати і вирішувати неординарні завдання. Перед педагогом у сучасних умовах стоять завдання вдосконалення методів, засобів навчання і способів організації творчої діяльності учнів, заснованих на системно-діяльнісному підході з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини, що можливість творчого зростання, творчих особливостей особистості молодшого школяра.

Проблема формування творчого мислення й організації творчої діяльності актуально в усі часи. Дослідженням цього питання займалися багато педагогів і психологів, такі як Н. Дружинін, І. Лернер, А. Матюшкін, Р. Немов, Я. Пономарьов, Г. Селевко, О. Тихомиров. Особливості розвитку творчого мислення молодших школярів розкриваються в дослідженнях зарубіжних педагогів і психологів, таких як: Дж. Гілфорд, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, Е. Торренс та інші.

Г. Альтшуллер і Р. Шапіро під творчим мисленням розуміють продуктивну розумову діяльність, що дозволяє досягти нового результату шляхом розв'язання деякого протиріччя. Науковець Р. Гут визначає процес творчості як продуктивну розумову діяльність, яка приносить нетривіальний (якісно новий, неочевидний) результат.

На думку Дж. Гілфорда, креативне мислення – це здатність людини відмовитися від стереотипних способів поведінки і дій, основу якої складає мислення, «що йде в різних напрямках», що приводить до несподіваних висновків і результатами. Е. Фромм розуміє під творчим мисленням здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, націленість на відкриття нового і схильність до глибокого усвідомлення свого досвіду. Отже, визначаючи ключові характеристики креативності та творчості, різні вчені приходять до подібної думки і відносять до них інтуїцію, фантазію, здатність переводити несвідомий матеріал в свідомість, оригінальність, нестандартність і цілісність бачення проблеми, високий пізнавальний інтерес, ініціативність, самостійність, завзятість, високу самоорганізацію і працездатність.

Таким чином, сьогодні перед школою стоїть завдання формування продуктивного, творчого мислення в процесі виховання і навчання дітей. Для цього необхідно впровадження в освітню практику технологій, які сприяють вихованню творчо мислячої особистості. Найбільш відомі технології творчості: «Теорія розв'язання винахідницьких задач» (ТРВЗ) Г. Альтшуллера; «Загальна теорія сильного мислення» (ЗТСМ) – інноваційна теорія розвитку сильного мислення в освіті (Н. Хоменко); технологія виявлення і розвитку творчих здібностей (І. Волков); технологія колективного творчого виховання (І. Іванов) та інші.

Актуальність розвитку творчого мислення в молодшому шкільному віці визначається такими віковими особливостями, як образність мислення, інтенсивний розвиток уяви, інтелектуалізація всіх пізнавальних процесів. Відносно невеликий запас знань, життєвого досвіду, звичних алгоритмів рішення, висока емоційна чуйність і пізнавальна активність молодших школярів сприяють знаходженню ними оригінальних рішень нестандартних завдань. На думку В. Сухомлинського, в дитячій творчості злиті воедино слово, думка і емоція, фантазія, гра [11]. Все це дозволяє вважати молодший шкільний вік сенситивним періодом для розвитку творчості і творчого мислення зокрема.

Однією з найбільш ефективних технологій розвитку творчого мислення, набуття навичок вирішення проблемних завдань є ТРВЗ (теорія розв'язання винахідницьких задач). ТРВЗ як інструмент підвищення ефективності винахідницької діяльності створена 60 років тому відомим вченим Г. Альтшуллером, яка успішно адаптована для її сприйняття школярами.

Головна мета використання ТРВЗ у початковій школі полягає в цілеспрямованому розвитку творчого системного мислення молодших школярів, спрямованого на перетворення дійсності.

Основним поняттям теорії розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ) є протиріччя. При виникненні протиріччя можливі два шляхи її розв'язання:

1) компроміс, примирення протилежних вимог, що пред'являються до певної конструкції або ситуації;

2) висування якісно нової ідеї або принципово нової конструкції.

Теорія розв'язання винахідницьких задач дозволяє оволодіти способами зняття психологічної інерції, тобто розвитку творчої уяви, який трансформувався у самостійну науку, що допомагає школярам розмірковувати, шукати, самостійно розв'язувати свої проблеми. Предмети і явища стають багатofункціональними, що відразу вирішує безліч проблем у грі, побуті, спілкуванні.

Ця теорія включає в себе механізми планомірного перетворення проблеми в образ майбутнього рішення, механізми подолання психологічної інерції, яка перешкоджає пошуку рішень та широкий інформаційний фонд – конкретний досвід рішення проблем.

У технології Г. Альтшуллера мають місце як індивідуальні, так і колективні прийоми організації діяльності («Евристична гра», «Мозковий штурм», «Колективний пошук», «Метод фокальних об'єктів і контрольних питань» тощо).

Наприклад: Немає олівця. Як написати записку мамі?

На столі лежить буханець хліба. Біля нього сидить голодний лев. Як хлопчику забрати хліб?

Отже, використання ТРВЗ робить педагогічний процес ефективним, формує системно-діалектичне мислення, пізнавальну активність, творчу самостійність учнів.

Зміст матеріалу і побудова навчання за системою І. Волкова дозволяють виявляти і цілеспрямовано розвивати задатки, здібності дітей, виробляти здатність проявляти творчість в будь-якій справі. Відпрацьовуються прийоми праці, в результаті чого створюється творчий продукт. Замість послідовності предметів і розділів, І. Волков пропонує об'єднати вузлові питання, на яких заснований розділ, предмет або кілька предметів. Тобто використовується принцип міжпредметних зв'язків і блочне вивчення матеріалу.

Технологія колективного творчого виховання (за І. Івановим). Сутність даної технології полягає у формуванні особистості в процесі роботи на користь інших людей; в організації певного способу життя колективу, де все ґрунтується на засадах соціальної творчості. Технологія КТВ дає кожній дитині можливість крокувати чарівними шляхами творчості, пізнавати себе та всесвіт, вірити в свою неповторність і необхідність, творити добро, пробуджувати кращі почуття в собі та в людях, стверджувати свою позитивну гуманістичну позицію.

Основою технології І. Іванова виступають колективні творчі справи (КТС) – спосіб організації наповненого працею, ініціативою, творчістю, товариством і радістю життя. Алгоритм організації та проведення КТС складається з наступних етапів: пошук, цілепокладання і організація, прогнозування і планування, реалізація, аналітико-рефлексивна діяльність [7, с. 2]. Колективна діяльність розглядається нами як потужний каталізатор творчості і необхідна умова розвитку особистості.

Суттєвою ознакою технології КТС є творчий характер діяльності школярів. У процесі колективної творчої справи творчість виявляється у постійному прагненні зробити навіть найнуднішу справу цікавою, захоплюючою, намаганні імпровізувати, фантазувати, створювати нові образи. Це, насамперед, – відхід від норми, шаблону, прояви в найрізноманітніших варіантах, вияв нових можливостей тощо [8, с. 4].

Сила кожної КТС в тому, що вона потребує спільного пошуку, дає йому поштовх і відкриває для нього широкий простір. Тому в кожній із цих справ – гнучка форма і багатий, різноманітний зміст, нестандартні варіанти.

За умов використання технології КТС зростає загальна зацікавленість учнів у навчанні, у плануванні та організації життя школи:

- учні випробують себе в різноманітних заходах, маленьких та великих справах;
- зростає їх відповідальність, активність, комунікабельність;
- класи вчаться співпрацювати між собою;
- закладаються майбутні перспективи розвитку окремої дитини;
- класні колективи зміцнюються, що позитивно впливає на загальношкільний настрій;
- учні та колективи знаходяться в постійній творчості.

Колективні творчі справи, які використовуються у навчально-виховному процесі початкової школи можуть бути різного спрямування I ступеня:

1. *Суспільно-корисні КТС* (учні та їх старші друзі здійснюють опіку через працю-творчість). Метою суспільно-корисних КТС – збагатити знання дітей про навколишнє середовище, виробляти погляди на працю як основне джерело радісного життя, виховувати бажання вносити свій вклад в покращення дійсності, а також вміння і навичку реально турбуватися про близьких та далеких людях, працювати самостійно і творчо на благо і радість.

Наприклад: «Майстерня Саморобкіна», «Книжкова лікарня», «Снігова казка», фабрика Діда Мороза, Ниточка-Микиточка, трудові атаки, трудові операції, трудові десанти тощо.

2. *Художньо-естетичні КТС* дозволяють ціленаправлено розвивати художньо-естетичні смаки дітей та дорослих, потребу у прекрасному, здатність до художнього мислення і тонкого емоційного ставлення; зміцнюють потяг до духовної культури, до мистецтва і потребу відкривати прекрасне іншим людям; викликають бажання випробувати себе у творчості; виховують сприйнятливність, благородство душі; збагачують внутрішній світ людини; формують естетичне ставлення до життя нашого

Наприклад: конкурс інсценованих пісень, літературний карнавал, фестиваль аматорських фільмів, огляди читців, співаків, танцюристів, музикантів, пантоміми, спортивних танців, «Вечір поетичних почуттів»; конкурс живих картин, «Збори невідомих поетів», літературно-музична вітальня, конкурс усних розповідей, музичний клуб, концерт-ромашка тощо суспільства, народів інших держав.

3. *КТС морально-етичного спрямування.* Моральне виховання учнів – це вивчення теоретичних основ моралі, формування в них моральних уявлень та понять, організація їхньої моральної поведінки і діяльності, які відповідають вимогам моралі суспільства.

Наприклад: акції «Добро вернеться тобі сторицею», «Дітям Чорнобиля»; диспути: «Чи може бути щасливою непорядна людина?», «Конфлікт чи толерантність?», «У кого є совість?», «Краще гірка правда, ніж солодка брехня», «Що означає бути відповідальним за кохану?»; захист проекту «Школа співробітництва», гра «Словничок ввічливих слів»; круглі столи з батьками «Вибачте, ми були неправі», сучасне звучання проблеми «Батьки і діти»; збір-розмова «Себе як у дзеркалі я бачу», турнір лицарів, конкурс «Усміхайтесь, джентльмени», клуб «Немає межі удосконаленню» та інші.

4. *Фізкультурно-оздоровчі КТС.* Найголовніша із виховних можливостей фізкультурно-оздоровчих КТС заключається у розвитку у вихованців позитивного ставлення до фізкультурно-оздоровчої сторони життя, до фізичної культури, до себе як здорових і загартованих громадянам суспільства, готових до «праці і оборони». Спортивні КТД допомагають виробляти швидкість, спритність і стійкість, винахідливість і наполегливість, сміливість і мужність, колективізм і дисципліну.

Саме фізкультурно-оздоровчі КТС дозволяють виробляти у молодших школярах переконання у важливості і красі фізичної культури, дійсну цікавість до неї, вміння і навичку загартовувати себе і допомагати загартовуватись іншим.

Наприклад: «Веселі старты», день відкритих стартів, народні спортивні ігрища, свято Мийдодира, «космічні змагання», суїта туристських ігор, весела спартакіада, весняне свято м'яча і скакалки, військово-спортивні ігри на місцевості тощо (*додаток К*).

5. *КТС пізнавального характеру.* Суть – відкриття світу на радість і користь один одному, близьким і далеким людям. Тут на перший план виносяться розвиток у школярів громадського ставлення до таких сторін життя, які недостатньо пізнані, багато таємниць, загадок, потребують свого розкриття у колективі.

Важлива роль пізнавальних КТС полягає ще у формуванні необхідності у пізнанні, усвідомленого захопленого, дієвого ставлення до безпосереднього джерела відкриття світу: до книжки, навчання, різноманітним способам самоосвіти, розширення свого кругозору.

Наприклад: клуб допитливих («чомучок»), турнір-вікторина, естафета улюблених занять, турнір ораторів, розповідь-естафета, конкурс фантастичних проєктів, виставка технічної творчості, «турнір знавців життєвих премудростей», «тлумачний словник» тощо.

Таким чином, молодший шкільний вік є найбільш сприятливим періодом для розвитку продуктивного, творчого мислення. Систематично організована позаурочна діяльність, спрямована на формування творчого мислення дітей, сприяє їх інтелектуальному і особистісному розвитку, задоволенню різнобічних інтересів, потреб у спілкуванні і колективному взаємодії. Технології розвитку творчого мислення дозволяють дитині в повному обсязі задовольнити свої потреби самовираження, самоутвердження, самоуспіху через позитивну творчу діяльність при постійному створенні ситуації вибору, без будь-якого тиску на особистість.

Список використаних джерел:

1. Білик Т. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій / Т. С. Білик // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015. – С. 316-320.
2. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // *Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph.* Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
3. Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи I ступеня / О.А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // *FOLIA COMENIANA : вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського.* – Умань : ФОП Жовтий, 2015. – С. 38- 42.
4. Голюк О.А. Підготовка майбутніх педагогів до розвитку діалектичного мислення дитини дошкільного та молодшого шкільного віку засобами ТРВЗ-педагогіки / О.А. Голюк // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015. – С. 142-146.
5. Демченко О.П. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.П.Демченко // *Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка»* / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018). – С.116-130.
6. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // *Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018.* – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
7. Зоц В., Коломієнко Г. Колективна творча діяльність // *Завуч.* – 2004. – Січень. – № 3. – С. 1-8.
8. Иванов И. Энциклопедия КТД / И. Иванов. – М. : Педагогика, 1989. – 208 с.
9. Каплінський В. В. Орієнтація вищого навчального закладу на забезпечення якості освіти / В. В. Каплінський, Н. І. Лазаренко // *Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики: зб наук. робіт.* – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С.– 111-114.
10. Лапшина І.М., Родюк Н.Ю. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури»: Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра – Вінниця: ВДПУ, 2018. – 60 с.
11. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості // *Вибрані твори в 5-ти т.* – Т.1. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 55-206 с.

12. Швець К. Роль колективної творчої діяльності у вихованні молодших школярів / К. Швець // Наукові записки : Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки і психології. – Вип.7 : У 2-х частинах. – Ч. 1. – Вінниця : ВДПУ ім.М.Коцюбинського, 2009. – С. 128-130.

13. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ТВОРЧИСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Сніжана Драбинюк, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: О.В.Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE CREATIVITY OF THE PRIMARY SCHOOL TEACHER AS A CONDITION OF SUCCESSFUL ACTIVITY IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Snizhana Drabyniuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання щодо творчості учителя як умови успішної діяльності в новій українській школі. Розкрито сучасні педагогічні технології та методи здійснення навчально-виховної роботи у початковій школі на засадах творчості учителя.

Ключові слова: творчий учитель, технологія проблемного навчання, оздоровчі технології, групова робота, ігрові технології, інформаційно-комунікативні технології, технології формування творчої особистості.

Abstract. The article explores theoretical questions about teacher creativity as a condition for successful activity in a new Ukrainian school. The modern pedagogical technologies and methods of realization of educational work in elementary school on the basis of creativity of the teacher are revealed.

Keywords: creative teacher, problem-based learning technology, wellness technologies, group work, game technologies, information and communication technologies, technologies of creative personality formation.

З огляду на актуальні проблеми сьогодення, головним завданням для успішної діяльності Нової української школи [3, с.116] є забезпечення початкової школи творчими учителями.

А який він – творчий учитель?

Творчий учитель – креативна особистість з високим ступенем розвитку мотивів, творчих умінь, яка виявляє активність у власному розвитку та у формуванні творчої особистості учня. Творчу активність учнів здатний сформувати лише творчо мислячий, активний учитель.

На думку видатного психолога Л. Виготського, творчість – це діяльність людини, яка спрямована на створення нового: чи то речей зовнішнього світу, чи умовиводів або почуттів, властивих самій людині [4, с. 165].

Відомий педагог, вчений та засновник Загальної академії творчої педагогіки Л. Рувинський розглядав творчість як пошук учителем нових розв'язків у постанові нових завдань, застосування нестандартних прийомів діяльності, як здатність передбачати, емоційно переживати та розв'язувати завдяки творчій уяві проблемні ситуації шкільного життя [20, с. 87].

Зазначимо що, головними ознаками творчості (за М. Поташник) [19] є:

- створення нового або суттєве вдосконалення відомого;
- оригінальність, неповторність продукту діяльності, її результатів;

- взаємозв'язок творчості і саморозвитку, самовдосконалення, тобто творча людина постійно працює над собою, над створенням нового.

Творча діяльність вчителя, здійснюється в двох основних формах:

- застосування відомих засобів в нових поєднаннях до педагогічних ситуацій, що виникають в освітньому процесі;

- розробка нових засобів стосовно ситуацій, аналогічних тим, з якими вчитель вже мав справу раніше.

Також, слід виділити й умови та складові творчості вчителя, без яких неможлива творча діяльність у освітньому процесі – це фантазія, уява, натхнення, воля, осяяння.

Для того щоб освітній процес, що проводиться вчителем в класі, був успішним, він повинен уникати рутини і шаблонності в своїх діях, долати стереотипи і упередження, застигли схеми і підходи в навчанні. Разом з тим, він повинен керуватися чіткими правилами і нормами і не допускати хаотичності і безладності в організації освітнього процесу. Як стверджував відомий вчений-педагог С. Гессен (1870-1950), навіть звичайний урок повинен бути пронизаний творчістю і в той же час залишатися уроком [5, с.134].

Щоб стати творчим учителем, треба вчасно себе оцінити. Бо тільки самоаналіз прискорює розвиток педагогічних здібностей і є одним із найефективніших способів педагогічного самовдосконалення. Об'єктивно оцінюючи свою роботу, вчитель пізнає себе і починає найскладніше: висуває вимоги до себе, а значить, активізує свої власні динамічні духовні резерви. Він стає творцем у педагогічному процесі, а творчість учителя – це ще й управління самим собою. Адже, сьогодні, особливо початковій школі потрібен не просто "урокодавець", а творчий учитель, який повинен усе життя працювати для того, щоб навчання приносило радість і задоволення кожній дитині, було ефективним і плідним. Тому, можна з упевненістю сказати, що без творчості вчителя початкової школи неможливо здійснити ні виховний ні навчальний процеси.

Слід також зазначити, що для підвищення ефективності освітнього процесу при проведенні уроків в початковій школі, творчий учитель повинен використовувати сучасні освітні технології. Тому й розглянемо сучасні методи та технології, що сприяють успішній діяльності творчого учителя в НУШ [3; 14; 16; 17].

Спочатку перейдемо до методів навчання. У розумінні творчого вчителя – це різноманітні способи, що допомагають молодшим школярам засвоїти програмовий матеріал, сприяють активізації навчального процесу, з боку учнів – це набуття навчальних компетентностей. В початковій школі розрізняють загальні та спеціальні методи навчання. Загальні застосовуються при вивченні різних навчальних предметів, а спеціальні – під час вивчення окремих. Творчий вчитель для своєї успішної діяльності повинен вміло поєднувати загальні та спеціальні методи.

А тепер розглянемо деякі технології, які може використовувати творчий вчитель за для успіху у своїй діяльності.

Першою розглянемо *технологію проблемного навчання*. Її актуальність визначається розвитком високого рівня мотивації молодшого школяра до навчальної діяльності, активізації його пізнавальних інтересів, що стає можливим при вирішенні протиріч, створених учителем проблемних ситуацій на уроці. Долаючи посильні труднощі учні відчувають постійну потребу в оволодінні новими знаннями, новими способами дій, вміннями і навичками. Завдяки даній технології навчальна діяльність стає творчою. Молодші школярі продуктивно засвоюють не те, що отримали в готовому вигляді і зазубрили, а те, що відкрили самі і висловили по-своєму. Ця технологія викладена, зокрема, О.Мельниковою в книзі «Проблемний урок або Як відкривати знання з учнями». Такий підхід дозволяє перевести учня з слухача на активного учасника навчального процесу. Дослідити, відкрити, вивчити – значить зробити крок в незвідане і непізнане. Діти віком 6-10 років за своєю природою дослідники і з великим інтересом беруть участь в різних дослідницьких справах. Вони вчать мислити та робити висновки. Успіх цієї технології багато в чому залежить від творчості вчителя початкової школи, яка в свою чергу проявляється в умінні

створювати проблемні ситуації на уроці, проводити різні експерименти, прислухатися до думок своїх учнів. Також вчителю дуже важливо навчити молодших школярів спостерігати, порівнювати, ставити питання і виробити в них бажання знаходити відповіді.

Розглянемо оздоровчі технології. Такі технології повинні включати в себе: проведення тематичних фізкультхвилинок на кожному уроці, динамічних пауз, участь у спортивних змаганнях школи і району, проведення батьківських зборів на тему «Режим дня в школі і вдома», «Як зберегти здоров'я дитини», «Комп'ютер і дитина», організацію гарячого харчування в школі для всіх учнів, серію зустрічей з лікарем загальної практики, організацію рухливих ігор на перервах. Творчість учителя у цій технології виявляється у навчанні молодших школярів різним прийомам і методам збереження і зміцнення свого здоров'я. Видатний педагог К. Ушинський сформулював основний закон дитячої природи: «Дитина потребує діяльності, безперестанно і втомлюється не діяльністю, а її одноманітністю. Змусьте дитину сидіти, і вона дуже швидко втомиться; лежати – те саме; йти вона довго не може, не може ні говорити, ні співати, ні читати і найменше – довго думати; але вона пустує і рухається цілий день, змінює і змушує всі ці діяльності й не втомлюється ні на хвилину, чим молодший вік, тим різноманітнішою має бути діяльність» [21, с. 152].

Розглянемо реалізацію творчості вчителя в організації навчання молодших школярів у співробітництві (навчання в групах). Групова робота – це гуманістична форма навчання учнів початкової школи. Результатом навчання в групах є формування в них здатності до співпраці, а також самостійно ініціювати спільну діяльність. Під час групової роботи в молодших школярів зникає почуття страху, дитина не боїться помилитися, не зрозуміти, не встигнути, адже з нею поруч друзі, які прийдуть на допомогу. У спільній діяльності забезпечується дитяча потреба в спілкуванні, самореалізації, визнанні. У групі формуються норми співпраці, діти вчать висловлюватися, слухати один одного, дискутувати, працювати спільно над завданням. У груповій роботі формуються навички самоконтролю та самооцінки, діти у віці 6-7 років вчать перевіряти правильність виконаного завдання ще до презентації перед класом, вчителем. У групі діти не наслідують вчителя, а вчать мислити та працювати самостійно. На таких уроках жодна дитина не залишається осторонь, навіть діти з низьким рівнем працездатності, які на уроці воліють мовчати, роблять спроби включитися в роботу групи. Як щодо творчості вчителя початкової школи, то вона полягає у вмінні правильно сформулювати молодших школярів у групи та керувати їх самостійною діяльністю.

Розглянемо реалізацію творчості вчителя в здійсненні ігрової технології. Гра – це природний для дитини вид діяльності. Відомі психологи визначають гру як вид діяльності, поруч з навчанням, працею та спілкуванням. Тому, відомий український педагог і письменник А. Макаренко писав: «Гра має важливе значення в житті дитини... Якою буде дитина в грі, такою вона буде і в праці, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається перш за все в грі...» [16, 145]. Відповідно до даної технології, творчість учителя проявляється у вмінні подати навчальний матеріал у формі гри, оскільки навчаючись за допомогою гри, діти віком 6-10 років краще засвоюють матеріал. Ігри дозволяють здійснювати диференційований підхід до молодших школярів, залучати кожного з них в роботу, з огляду на його інтерес, схильність, рівень підготовки з предмета. Вправи ігрового характеру збагачують учнів 6-10 років новими враженнями, виконують розвиваючу функцію, знімають стомлюваність. Вони можуть бути різноманітними за своїм призначенням, змістом, засобами організації і проведення. З їхньою допомогою можна розв'язувати яке-небудь одне завдання (удосконалювати обчислювальні, граматичні навички тощо) або ж цілий комплекс завдань: формувати мовленнєві вміння, розвивати спостережливість, увагу, творчі здібності та ін.

Розглянемо реалізацію творчості вчителя в здійсненні інформаційно-комунікативних технологій. Інформаційно-комунікаційні технології навчання (ІКТ) – це сукупність методів і технічних засобів реалізації інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і

засобів забезпечення ефективного процесу навчання. Використання творчим вчителем інформаційних технологій відкривають доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, надають абсолютно нові можливості для творчості, дозволяють реалізовувати принципово нові форми й методи навчання. Інформаційно-комп'ютерні технології здійснюють вплив на емоційну сферу молодшого школяра, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів.

Розглянемо реалізацію творчості вчителя в здійсненні технології формування творчої особистості. Основним завданням творчого вчителя відповідно даної технології є – створити максимально сприятливі умови для творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Прийшовши до школи, молодші школярі повинні заглиблюватися в атмосферу творчості, пошуку нового, піддавати сумнівам сталі істини.

Отже, застосування сучасних методів та технологій навчання творчим вчителем у НУШ сприяє активній роботі на уроці кожного учня початкової школи, цілком залучаючи його в процес вивчення нового матеріалу, дозволяють учневі сформулювати свою точку зору і отримати реальний досвід застосування нових знань.

Список використаних джерел:

1. Білоус В. С. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір / В. С. Білоус, Н. І. Лазаренко, А. М. Коломієць // Вісник Книжкової палати. – 2017. – №3. – С.19-23.
2. Бондар Ю. В. Використання інтерактивних технологій в освітньому процесі початкової школи / Ю. В. Бондар // Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: збірник наукових статей (Бердянськ, 23-24 жовтня 2019 року). – Бердянськ, 2019. – С. 229-233.
3. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект // Молодь і ринок, 2019. - № 11 (178) – С. 115-119
4. Выготский Л. С. История развития высших психических функций / Л. С. Выготский // Собрание соч. в 6 т. Т. 3 : Проблемы развития психики / Л. С. Выготский. – М., 1983. – С. 5–328.
5. Гессен С. І. Основи педагогіки. Введення в прикладну філософію: навч. посібник для вузів. М. : Школа-прес, 1995.
6. Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи І ступеня / О.А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA : вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань : ФОП Жовтий, 2015. – С. 38- 42.
7. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С. 437-440.
8. Голюк О.А. Теоретико-методологічні засади формування діалогічної культури в майбутніх вчителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін / О.А.Голюк // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 13. – Глухів: ГДПУ, 2009. – С.244-252.
9. Голюк О.А. Уровни развития диалогической культуры будущих воспитателей ДОО и учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки / О.А. Голюк // Современные подходы к профессиональной подготовке педагога. – Мозырь : УО МГПУ им. И.П. Шамякина, 2015. – С. 13-16.
10. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
11. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
12. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник / І.М. Дичківська. – 2-ге вид. – Київ: Академвидав, 2012. – 352 с
13. Кіт Г.Г. Дидактика початкової освіти : практикум / Г.Г. Кіт, О.Б. Петрович, І.В. Карук. – Вінниця : Документ Принт, 2017. – 249 с.
14. Колеснік К. Вплив колективної творчої діяльності на розвиток мовленнєвої компетентності молодших школярів / К.Колеснік // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки і психології. – Вип.8: У 2- х частинах. – Ч. 1. – Вінниця : ВДПУ ім.М. Коцюбинського, 2010. – С. 103-105.

15. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
16. Макаренко А. С. Проблеми шкільного виховання // Методика виховної роботи. – К., 1990. – С. 139–205.
17. Освітні технології: навч.-метод. посібн. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. – Київ: А.С.К., 2001. – 256 с
18. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій / за ред. І. Зязюна, О. Пехоти. – Київ: Вид-во А.С.К., 2003. – 240 с.
19. Поташник М.М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: Пособие для учителя. — К., 1988. - С.5-60.
20. Рувінський Л. І. Теория самовоспитания. – М., 1973. – 263 с
21. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.
22. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: [в 2-х т.] / К.Д Ушинський. – Київ: Радянська школа, 1983. – Т. 1. – 488 с.
23. Шикиринська О.В. Розвиток логіко-математичного розвитку старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи. // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.
24. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Ілона Дуб, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: О.В.Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE DEVELOPMENT OF MENTAL EDUCATION OF YOUNGER STUDENTS IN MATHEMATICS LESSONS

Iлона Dub, bachelor degree

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація: У статті досліджено теоретичні питання щодо даної проблеми, а також наведені результати діагностики рівня розумового розвитку молодших школярів.

Ключові слова: виховання, розвиток, особистість, розум, математика, молодші школярі.

Abstract: The article investigates theoretical questions about this problem, as well as practically in vestigates the level of mental development of younger students.

Key words: education, development, personality, mind, mathematics, young schoolchildren.

Розумове виховання молодших школярів – це цілеспрямована діяльність учителя початкової школи, спрямована на розвиток розумових сил та мислення учнів. Одним із важливих завдань, що стоять перед сучасною українською школою, є розумовий розвиток молодших школярів [2, с. 115].

Для того, щоб дослідити рівень сформованості розумового розвитку учнів початкової школи, нами було використано декілька методик, а саме:

1. Методика «Що тут зайве?» [11];
2. Методика «Логічні задачі» (О. Зак) [10];
3. Методика інтелектуального потенціалу П. Ржичана [9].

В дослідженні брали участь 15 учнів 3-Б класу Агрономіченської загальноосвітньої школи I-III ступенів Вінницького району Вінницької області.

Методика «Що тут зайве?»

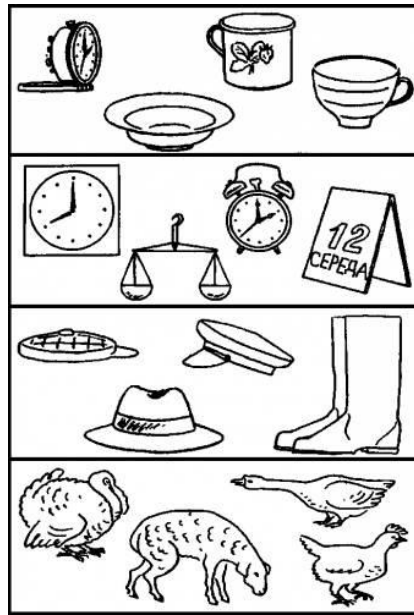

Рис.1. Наочний матеріал до методики «Що тут зайве?»

Дана методика розрахована на учнів початкової школи. Діти отримують листок із картинками (рис. 1), на якому потрібно знайти в кожному ряді зайвий предмет. На вирішення завдань відводиться 3 хвилини.

Дослідження показало, що до дуже високого рівня розумового розвитку (10 балів) можемо віднести 2 учнів (13,3% від загальної кількості опитаних), до високого - (8-9 балів) 6 учнів (40% респондентів), а досереднього (4-7 балів)– 7 школярів (46,7 %). Учні з низьким (2-3 бали) та дуже низьким (0-1 бал) рівнем розумового розвитку даному класі не виявлено. Отримані результати свідчать про достатній рівень розумового розвитку учнів даного класу.

Проаналізуємо результати діагностики розумового розвитку учнів 3-Б класу за методикою «Логічні задачі» (О. Зак). Мета цієї методики: визначити рівень сформованості теоретичного аналізу та внутрішнього плану дій у молодших школярів.

Провівши цю методику з 3-Б класом, можна стверджувати, що: 5 дітей (33,3%) отримати високий рівень, 8 дітей (53,3%) – середній рівень, 2 (13,4%) дитини – низький. Всі учні чудово впоралися з першою частиною завдань, а от із другою у багатьох виникли проблеми. Очевидно, що останні чотири задачі були найскладнішими для дітей даного класу. Отож, ми можемо зробити висновки, що учням необхідно давати на уроках більше подібних завдань на логіку, щоб вони почали краще міркувати і знаходили логічне вирішень завдань самостійно.

Проаналізуємо результати діагностики розумового розвитку учнів 3-Б класу за методикою інтелектуального потенціалу П. Ржичана.

Методика розроблена для дітей від 7 років. Тест спрямований на виявлення рівня інтелектуального потенціалу. Успішність його виконання залежить від здатності логічно мислити і розкривати суттєві зв'язки між предметами і явищами. Тест складається з 29 тестових завдань, що розташовані від простішого до складнішого. Обрана методика є одноразовим виміром і не дозволяє зробити глобальні висновки про особливості і рівні інтелекту молодшого школяра.

За результатами даного дослідження, можна сказати, що жодна дитина з даного класу не отримала достатню кількість правильних відповідей, аби мати дуже високий рівень інтелектуального потенціалу. Але 2 школярів (13,3%) можемо віднести до високого рівня, 8 учнів (53,3%)– до середнього, 5 дітей (33,4%) – до низького рівня розумового розвитку.

Таким чином, можемо зробити два висновки: 1. Переважну кількість учнів даного класу можемо віднести до середнього рівня розумового розвитку. 2. В учнів даного класу є достатній інтелектуальний потенціал, але більшості з них (як засвідчили бесіди з учнями та

спостереження за освітнім процесом) не вистачає терпіння і наполегливості. Їм потрібно якомога більше розв'язувати завдань з логічним навантаженням, щоб якнайкраще розвивати свої інтелектуальні вміння і саме вчитель має допомогти школярам у вирішенні цієї проблеми.

Розглянемо деякі підходи щодо можливих шляхів вдосконалення методів розумового розвитку сучасних молодших школярів.

Варто звернутися до джерел педагогічної думки. В контексті даної статті тезисно розглянемо досвід видатного педагога минулого століття Василя Олександровича Сухомлинського. Педагог неодноразово підкреслював, що головним засобом розумового виховання молодшого школяра є правильно організований освітній процес. Саме в процесі навчання здійснюється головна мета розумового виховання – розумовий розвиток молодшого школяра. Як свідчать теоретичні джерела в галузі розумового виховання молодшого школяра та педагогічна практика, розумовий розвиток відбувається повною мірою лише за умови свідомого засвоєння знань дитиною. Проте успіх розумового виховання в процесі навчання визначають деякі чинники, на яких неодноразово акцентував увагу видатний педагог: інтелектуальне багатство шкільного життя, майстерність учителя, організація розумової праці учнів на уроках і в домашніх умовах.

В.Сухомлинський розробив власну унікальну методіку розумового виховання дітей, видав багато творів, за допомогою яких вчитель початкової школи може ефективно сприяти розумовому розвитку молодших школярів. До таких праць можна віднести, зокрема «100 порад учителю» [13], «Серце віддаю дітям», «Про розумове виховання» .

Видатний педагог стверджував, що розумове виховання має здійснюватися за межами шкільного класу, тобто на природі, адже там є постійне джерело дитячого розуму. В. Сухомлинський, працюючи, у Павлівській школі, особисто проводив уроки мислення на природі з метою активізувати мозкову діяльність школярів. Він давав можливість учням висловити свою думку, осмислити побачене і почуте, почати дискутувати з даної теми. На таких уроках дитина мислить образами, фарбами, звуками. Образне мислення, узагальнює Василь Олександрович, важливий і вкрай необхідний етап на шляху до мислення поняттями [13, с.28].

Успішність розумового виховання залежить, безперечно, від правильно сформульованої мети, поставлених завдань, підібраних форм, методів і засобів. Підготовка молодших школярів до активної участі у розвитку розумових здібностей залежить від правильної організації освітнього процесу, використання вчителем інтерактивних методів навчання [1, с.230]. Незаперечним є факт, що найефективніше вдається сприяти розумовому розвитку молодших школярів саме на роках математики.

Чому уроки математики є такими важливими для молодших школярів? Тому, що вивчаючи математику, учні вчать логічно і осмислено думати, адже математику не треба «зубрити», треба лише логічно міркувати, адже кожне наступне правило витікає з попереднього. Уроки математики формують у дітей нестандартне логічне мислення, вчать думати творчо, знаходити декілька рішень однієї проблеми. Вміння, які отримані на уроках математики, знадобляться протягом всього життя, адже вміти логічно думати зайвим не буде.

Сприяти розумовому розвитку молодших школярів на уроках математики можна через вирішення різноманітних завдань з логічним навантаженням. Саме логічні завдання закликають учнів до дослідницької діяльності і творчого підходу. Є творчі завдання, які вимагають самостійності, пошукової діяльності, нетрадиційних підходів, а є завдання підвищеної складності інтегрованого характеру. Наприклад, це можуть бути: завдання з відсутніми даними, завдання із зайвими даними, завдання на міркування і логічне мислення, завдання типу, кросворд, ребус. Під час вирішення таких завдань активно розвиваються всі розумові операції: аналіз, синтез, порівняння, класифікація і узагальнення, абстрагування.

Активізують мислення молодших школярів на уроках математики усні вправи, за допомогою яких за незначний час вирішується велика кількість завдань. Вони можуть допомогти осмислити теоретичний матеріал уроку, а також закріпити набуті знання. За

допомогою усної роботи, можна підвести школярів до вивчення нової теми, а також розвивати в них бажання логічно мислити, тим самим сприяючи їх розумовому розвитку.

Список використаних джерел:

1. Бондар Ю. В. Використання інтерактивних технологій в освітньому процесі початкової школи / Ю. В. Бондар // Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: збірник наукових статей (Бердянськ, 23-24 жовтня 2019 року). – Бердянськ, 2019. – С. 229-233.
2. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект // Молодь і ринок, 2019. - № 11 (178) – С. 115-119.
3. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
4. Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи I ступеня / О.А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA : вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань : ФОП Жовтий, 2015. – С. 38- 42.
5. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
6. Теоретичні основи початкового курсу математики : навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта» / уклад. Імбер В.І. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 108 с.
7. Кіт Г.Г. Побудова взаємин учителя та учнів в умовах школи I ступеня // Етичний портрет педагога: історія та сучасність : матеріали круглого столу (Хмельницький, 27 лютого 2016 року) / укл. Н.В.Казакова, Н.А.Сівак. – Хмельницький : ФОП «О.М.Казаков», 2016. – С. 50-52.
8. Колеснік К. Вплив колективної творчої діяльності на розвиток мовленнєвої компетентності молодших школярів / К.Колеснік // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки і психології діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
9. Методика інтелектуального потенціалу П. Ржичана [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gigabaza.ru/doc/68423.html>
10. Методика «Логічні задачі» О. Зак [Електронний ресурс]. – Режим доступу. https://perezvin.at.ua/load/metodichna_skarbnichka_mo_seminar_praktikum_tg/metodika_logichni_zadachi_o_zak/104-1-0-2663
11. Методика «Що тут зайве?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу. https://psychic.at.ua/publ/psikhodiagnostyka/mislennja/metodika_shho_tut_zajve/18-1-0-16
12. Стахова І.А. Особливості становлення цілісної картини світу в дітей шестирічного віку / І.А. Стахова // Молодий вчений, №5.2 (69.2), 2019. – С.162-165
13. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 2 / Ред. колегія: Дзевєрін О.Г. (голова), Черпінський М.В. та ін. / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська шк., 1976. – 670 с.
14. Тихомирова І.І. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.
15. Федорчук В. М. Роль уроків математики у розвитку логічного мислення дітей// Початкова освіта. № 6. 2006. – С.3-6.
16. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

МІЖСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Сніжана Ємільянова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF YOUNGER STUDENTS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Snizhana Emilyanova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено особливості розвитку міжособистісних стосунків у різновікових групах дітей молодшого шкільного віку. Виділено індивідуальні типи відносин молодшого школяра до ровесника.

Ключові слова: учні молодшого шкільного віку, міжособистісні стосунки, взаємодія, початкова школа.

Annotation. The features of development of interpersonal relationships in different age groups of young children are investigated in the article. The individual types of attitudes of the younger student to the coevals are highlighted.

Keywords: elementary school students, interpersonal relationships, interaction, elementary school.

Згідно Концепції Нової української школи, окрім рекомендованого вчителям початкової школи інтегрованого, проблемного, компетентнісного підходів, важливим є виховання молодших школярів (до якого відноситься і формування міжособистісних стосунків), що має носити наскрізний характер [1, с.116].

Досвід міжособистісних стосунків з іншими людьми, дорослими або ровесниками, є фундаментом для розвитку особистості молодшого школяра. Дослідження питання міжособистісних відносин молодших школярів має як теоретичну, так і практичну значущість. Дослідження цієї проблеми багато в чому пов'язане з більш глибоким психолого-педагогічним вивченням дитини, проникненням в область контактів дітей з дорослими та ровесниками. Проблема міжособистісних стосунків дітей з ровесниками достатньо детально вивчалась науковцями І. Дубровіним, В. Мухіним, Я. Коломинським, А. Прихожан та іншими. В ході багато численних досліджень в цій області накопичено достатньо велику кількість результатів, що можна застосовувати у ефективному формуванні міжособистісних стосунків молодших школярів.

Молодший шкільний вік найменш вивчений з цієї точки зору і залишається відкритим питанням у розвитку міжособистісних відносин. Оскільки ведучою в цьому віці традиційно вважається навчальна діяльність, то дослідження, що стосуються даного вікового періоду, були направлені переважно на вивчення психологічних особливостей, пов'язаних з нею: пізнавальних особливостей дитини, компонентів навчальної діяльності і т.п. Спілкування та відносини з ровесниками досліджувались в основному в рамках навчальної діяльності, як ефективний засіб її організації. Проте, емпіричні дослідження доводять, що окрім спілкування на уроці, молодші школярі вступають в досить складні міжособистісні стосунки в поза навчальний час у позашкільній діяльності.

Розглядувана проблема набуває особливої актуальності в зв'язку з особистісно – орієнтованою направленістю педагогічного процесу в сучасній початковій школі, що передбачає більш уважне ставлення вчителя до психологічного благополуччя дітей.

У віковій періодизації молодшим шкільним віком вважають вік дітей приблизно від 7 до 10-11 років, що відповідає періоду навчання у початкових класах [8; 11]. Цей вік найбільш глибоко і змістовно представлений в роботах Л.Айдарова, Д.Ельконіна, В.Давидова, А. Дусавицького, А. Маркової та ін. З приходом дитини до школи, як писав Д.Б.Ельконін, відбувається перебудова всієї системи відносин дитини з дійсністю. Для дитини, що приходить до школи особистісно значимі є дві сфери відносин: «я-дорослий» та «я-діти». В школі, згідно Д. Ельконіну, виникає нова структура цих відносин. Система «я-дорослий» диференціюється: «я-вчитель» та «я-батьки». Система «я-вчитель» починає визначати ставлення дитини до батьків і ставлення дитини до однолітків. Ця система стає центром життя дитини. Ставлення батьків до навчання дитини, що зайняло центральне місце житті молодшого школяра, також дуже значиме, але, як справедливо зауважив А.Леонт'єв, хороші домашні стосунки вже легко можуть бути зіпсовані двійкою вчителя. Л. Божович, Н. Морозова, Л. Славіна зясували, що 70% молодших школярів погано знають оцінки своїх однолітків і мало ними цікавяться, якщо вчитель не акцентує на цьому увагу, таким чином,

відносини молодших школярів один до одного не залежать від успішності і поведінки в школі, а визначається ставленням вчителя.

Першокласники ще не відчувають себе частиною єдиного колективу, вони незалежні один від одного, егоцентричні. Вони прагнуть добре виконувати свої особисті шкільні обов'язки. В цьому віці побудова взаємовідносин з однолітками більшою мірою визначається ступенем відповідності поведінки однокласників ролі учня, а в якості основних критеріїв виступають успішність і дисциплінованість. Особистісні критерії оцінки однокласників виявляється в цьому віці ніби другорядними, хоча і починають відігравати більш суттєву роль до кінця періоду навчання. Дослідження Л. Божович переконливо доводять, що для першокласників і другокласників байдуже, отримали вони зауваження наодинці з вчителем чи в присутності однокласників у класі. Проте вже в третьому класі надають більшого значення зауваженням, які отримали в оточенні товаришів, таким чином, переживання емоційного благополуччя залежить не тільки від думки дорослих, але і від думки однокласників.

Психологи одногосні в думці, що провідною діяльністю в молодшому шкільному віці є навчальна. Проте, безумовно, від учителя залежить її організація. Особливість навчальної діяльності полягає в тому, що засвоюючи знання, дитина сама нічого в цих знаннях не міняє. Предметом змін в початковій діяльності стає лише учень. На початковому етапі навчальна діяльність здійснюється в формі спільної діяльності вчителя та учня. В молодшому шкільному віці з'являються важливі психологічні новоутворення в пізнавальній сфері дитини. Пам'ять набуває яскраво вираженого пізнавального характеру. В цьому ж віці іде інтенсивне формування прийомів запам'ятовування. В галузі сприйняття відбувається перехід від мимовільного сприйняття дитини – дошкільника до цілеспрямованого спостереження за об'єктом. Діти можуть вже не тільки розглядати предмет, але й керувати своїм сприйняттям. В цьому віці формується мимовільна увага, тобто здатність зосередитись на речах, які не цікавими на перший погляд. Емоційні переживання набувають більш загального характеру. Найбільш суттєві зміни можна спостерігати в галузі мислення, яке набуває ознак абстрактності і загальності. Навчальна діяльність сприяє розвитку волі. Розуміння себе і своїх особистих змін, які виникають в результаті навчальної діяльності, не обмежується рамками навчання і розповсюджуються на самі різні сфери життєдіяльності молодшого школяра, в тому числі і на сферу відносин з іншими людьми. Розуміння себе, своїх взаємовідносин з оточуючими, внутрішнє обговорення основних своїх дій, розвиток рефлексії є одними із важливих новоутворень, що формуються у молодшого школяра.

В зв'язку з вищезазначеним, акцентуємо увагу на важливості умінь педагога, організовуючи навчальну діяльність сприяти формуванню міжособистісних стосунків молодшого школяра з однокласниками на основі довіри, взаємодопомоги, взаємопідтримки. До прикладу можемо навести рекомендацію, подану в матеріалах для підготовки вчителя початкової школи до уроків за Концепцією НУШ. Після актуалізації навичок порядкової та хаотичної лічби, знань про «вищий-нижчий», «товщий-тонший», «правіше-лівіше» та ін., вчитель, підсумовуючи роботу учнів, говорить: «Бачите, діти, які ви всі різні. Але нам добре разом, тому що разом ми можемо гратися, навчатися, подорожувати». Також вчитель може, скориставшись методом «мікрофон» дати можливість учням поділитися враженнями стосовно спільної діяльності: чи сподобалося їм, що саме сподобалося чи не сподобалося, отримавши таким чином зворотний зв'язок від учнів.

Список використаних джерел:

1. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект // Молодь і ринок, 2019. - № 11 (178) – С. 115-119
2. Головань Н.О. Особливості спілкування і відособлення упершокласників // Психологія: Респ. наук. метод. зб. Вип. 37 –К.:1991, с.61-68.
3. Голук О. А. Воспитание у детей старшего дошкольного возраста чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / Н.А. Пахальчук, И.В. Карук, К.А. Колесник // Science Review. – Warsaw: RS Global S. z O.O., 2018. – Vol. 5. – P. 13-17.

4. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
5. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А.Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
6. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
7. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
8. Загальна психологія. / За загальною редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., переробл. і доп. - Вінниця. Нова Книга, 2004. – 704с.
9. Кіт Г.Г. Побудова взаємин учителя та учнів в умовах школи I ступеня // Етичний портрет педагога: історія та сучасність : матеріали круглого столу (Хмельницький, 27 лютого 2016 року) / укл. Н.В.Казакова, Н.А.Сівак. – Хмельницький : ФОП «О.М.Казаков», 2016. – С. 50-52.
10. Колеснік К. Вплив колективної творчої діяльності на розвиток мовленнєвої компетентності молодших школярів / К.Колеснік // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки і психології діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
11. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.Н.Проколієнко; Упор. В.В.Андрієвська, Г.А.Балл, А.Т.Губко, Е.В.Проскура. – К.: Рад.шк., 1989. – 608 с.
12. Стахова І.А. Особливості становлення цілісної картини світу в дітей шестирічного віку / І.А. Стахова // Молодий вчений, №5.2 (69.2), 2019. – С.162-165.
13. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – T. 198. – С. 198-211.

СПІВПРАЦЯ ЗДО З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВОМУ РОЗВИТКУ

Руслана Заваденко, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.А.Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

COOPERATION OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS WITH THE PARENTS OF PRESCHOOL CHILDREN IN ARTISTIC AND SPEECH DEVELOPMENT

Ruslana Zavadenko, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація:** У статті доведено необхідність співпраці закладу дошкільної освіти з батьками з метою ефективності художньо-мовленнєвого розвитку дошкільника. Зазначено напрями співробітництва ЗДО з батьками дітей дошкільного віку.*

***Ключові слова:** вихователь ЗДО, художньо-мовленнєвий розвиток, особистість, діти дошкільного віку.*

***Abstract.** The article proves the necessity of cooperation of the preschool education institution with the parents with the purpose of the effectiveness of the preschooler artistic and speech development. The directions of cooperation of preschool education institution with parents of preschool children are outlined.*

***Key words:** preschool education institution teacher, artistic and speech development, personality, children of preschool age.*

словосполучень, фразеологізмів і прислів'їв, прагнення до досконалого володіння рідною мовою з перших років життя – це надійний шлях розвитку виразного яскравого мовлення та формування високодуховної особистості.

Сучасні тенденції розвитку дошкільної освіти передбачають орієнтацію на особистість дитини, створення сприятливих умов для формування її здібностей. А це, в свою чергу, передбачає врахування батьками та вихователями дитячих інтересів, нахилів, здібностей [4-11]. Відтак, вкрай важливим є об'єднання виховних зусиль дошкільного навчального закладу і сім'ї для ефективного художньо-мовленнєвого розвитку дитини [11].

Одним із завдань модернізації змісту дошкільної освіти в Україні, згідно із законами «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства» та Базовим компонентом дошкільної освіти, визначено пріоритет особистісної орієнтації у дошкільній освіті. Реалізація особистісно-орієнтованої моделі виховання передбачає створення розвивального середовища – комплексу психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життєдіяльності дітей у дошкільному закладі. Основними складниками розвивального середовища є: природне, предметно-ігрове, соціальне та середовище власного «Я» дитини [2].

Правильно організоване розвивальне середовище має слугувати збагаченням та урізноманітненням дитячої діяльності, розвитку активності дитини, її індивідуальності, здатності діяти за власним бажанням та самостійним вибором, створення належних умов у дошкільних установах для реалізації дитиною свого природного потенціалу (фізичного, психічного, соціального), сприяти її художньо-мовленнєвому розвитку. Середовище має бути джерелом збагачення дитячої діяльності. Розвивальними слід вважати умови, які підживлюють природні сили дитини, сприяють реалізації нею своїх потенційних можливостей, збагачують знанням основ філософії життя та практичними навичками, вдосконалюють їх, позитивно впливають на становлення особистісного досвіду, формують реалістичні образи світу та власного «Я», елементарну систему морально-духовних цінностей. У цьому розвивальному середовищі дитина має самостійно знаходити засоби для власного художньо-мовленнєвого розвитку.

Організуючи розвивальне середовище, необхідно звернути увагу на розвиток тих умінь і навичок, недосконалість яких порушують процес адаптації. У ранньому дитинстві відбувається становлення і розвиток усіх психічних процесів дитини – сприймання, пам'яті, наочно-дійового мислення, уяви. Вона дізнається про навколишні предмети, засвоює способи дій у побуті, грі, на заняттях, починає орієнтуватися у формі, кольорі, величині, оволодівати активним мовленням. Пізнавальна активність спонукає дитину досліджувати все, що її оточує, тому так важливо правильно організувати предметно-ігрове середовище для дитини [1].

Отже, батькам потрібно максимально наповнити середовище тими ресурсами, які відповідають вікові дітей та покращуватимуть не лише їх художньо-мовленнєвий, а й всебічний розвиток. Необхідною умовою для створення розвивального середовища є наповнення його наступними ресурсами [1]:

1. Предметні ресурси. До цієї групи ресурсів ми віднесли предмети, що необхідні для облаштування приміщення, навчально-дидактичний матеріал, технічні засоби.

2. Соціально-психологічні ресурси. Ця група ресурсів забезпечує задоволення дітей та їх батьків в сприятливому соціально-психологічному кліматі, який встановлюється у процесі адаптації дітей раннього віку до дошкільного навчального закладу. Соціально-психологічний аспект розвивального середовища включає в себе значимість інших людей (педагогів, батьків, однолітків), соціальні відносини (установка, мотив, стиль, характер взаємодії), соціальні ролі, потреби, соціальний статус тощо.

3. Організаційні ресурси. Складовими цієї групи є організація режиму дня, дозування різних навантажень (фізичних, слухових, емоційних, тактильних, інтелектуальних) та дотримання правил, що регулюють відносини між всіма учасниками навчально-виховного процесу.

Для створення розвивального середовища з метою художньо-мовленнєвого розвитку дитини, необхідне врахування вікових особливостей дітей, захист та зміцнення фізичного і психічного їх здоров'я, забезпечення та стимулювання всебічного розвитку дитини, залучення до повсякденної мовленнєвої діяльності, активізації позитивних емоцій [12].

Співробітництво – це спілкування «на рівних», де ніхто нікого не контролює, не оцінює, не дає вказівок [4]. Співробітництво батьків і вихователів пропонуємо здійснювати за такими напрямками:

- формування єдиних вимог дошкільного закладу і сім'ї, направлених на вирішення проблеми розвитку усного мовлення старших дошкільників;
- сприяння створенню педагогічно-орієнтованого середовища для мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку;
- соціально-педагогічне дослідження батьків своїх дітей з метою виявлення недоліків у їх мовленнєвому розвитку;
- забезпечення педагогічної допомоги батькам у розвитку усного мовлення дошкільників;
- сприяння повноцінному особистісному розвитку молодих батьків.

Варто зазначити, що першочерговим завданням вихователя є саме допомога батькам у розвитку художньо-мовленнєвої діяльності власних дітей. Але викликати у батьків бажання скористатися цією допомогою є вищим рівнем педагогічної майстерності вихователя. Сучасна дослідниця М. Машовець зазначає, що вирішення педагогічних проблем у сім'ї потребує спеціальної підготовки батьків, кваліфікованої допомоги фахівців та наукового забезпечення на теоретичному і практичному рівнях [12].

Зазначимо, що успіх мовленнєвого розвитку дошкільника залежить від мови їхніх батьків. Підготовка батьків до розвитку чистого і правильного усного мовлення дитини передбачає підвищення рівня їхньої педагогічної культури та культури мовлення. Тому одним із важливих принципів, який рекомендуємо враховувати у співпраці з родинами вихованців, є тісний взаємозв'язок між змістом роботи з дітьми та змістом педагогічної просвіти батьків.

Ефективним шляхом забезпечення мовленнєвого розвитку в практичній діяльності є формування суб'єкт-суб'єктних взаємин у системах «педагоги-батьки-діти».

Під час педагогічного співробітництва з батьками ми рекомендуємо використовувати такі методи: порада, пояснення, навіювання, особистий приклад, прохання, доручення, практичні заняття з елементами тренінгу, програвання педагогічних ситуацій; похвала.

Таким чином, зазначимо, що тільки об'єднання зусиль допоможе створити розвивальний простір, сприятливий для повноцінного художньо-мовленнєвого розвитку дошкільника.

Список використаних джерел:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі». – К. // "МЦФК" Україна. – 2014.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція). – 2012.
3. Богуш А. Дошкільна лінгводидактика / А. Богуш, Н. Гавриш. // Київ. – 2011. – С. 561–576.
4. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОО к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2016. – С.47-51.
5. Голюк О.А. Використання комунікаційного потенціалу Інтернет у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ / О.А.Голюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 47 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 48-52.
6. Голюк О.А. Организация воспитателем ДОО педагогической поддержки семьи через социальные сети / О.А.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С.47-51.
7. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А. Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.

8. Король А.В. Дистанційно-інтерактивні форми взаємодії логопеда з педагогами та батьками як умова підвищення результативності корекційно-розвиткового процесу / А.В.Король // Молодий вчений, 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 54-57.
9. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.
10. Лазаренко Н. І. Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сучасних трансформаційних змін / Н. І. Лазаренко // Actual question and problems of development of social sciences : Conference Proceedings. – Kielce: Holy Cross University. – P.172-175.
11. Лазаренко Н. І. Формування у молодших школярів поняття про слово у взаємозв'язку його лексичних та граматичних значень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Методика викладання (української мови)» / Н. І. Лазаренко. – К., 1993. – 24 с.
12. Машовець М. А. Сучасні підходи до організації педагогічної взаємодії дошкільного навчального закладу та батьків вихованців / М. А. Машовець // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць. Наукові записки РДГУ. – 2011. – Вип. 2(45).
13. Слободянюк Н.Ю. Український національно-культурний компонент у мові художньої історичної прози Пантелеймона Куліша: Автореф. дис. ... канд. філол. наук / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2001.
14. Родюк Н.Ю. Педагогічні ідеї професійної підготовки вчителів початкової школи в країнах Заходу / Inovativny vuskum v oblasti vzdelaovania a socialnej prace. – Sladkovicovo : Vysoka skola Danubius, 2017. – С. 150-153.
15. Родюк Н. Ю. Формування україномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2018. – № 3 (137) квітень. – С. 234-240.
16. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., Hryhorovych, O. ДЕЛОВЫЕ ИГРЫ В КВАЗИПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ ОДАРЕННОСТИ ДЕТЕЙ //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I. – 2019. – Т. 144. – С. 159.

ДІАГНОСТИКА ОСНОВНИХ МОТИВІВ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Віра Засць, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.М. Моклюк, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DIAGNOSIS OF PRIMARY SCHOOL PUPILS BASIC MOTIVES

Vira Zayets', master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті розкрито зміст поняття «мотив навчання», наведено класифікацію мотивів, обґрунтовано умови формування основних позитивних мотивів навчання молодших школярів. Проведено діагностику основних мотивів навчання сучасних учнів початкової школи.*

***Ключові слова:** мотив, мотив навчання, діагностика, учні початкової школи.*

***Abstract.** The article describes the meaning of the concept of «motive of learning», gives their classification, substantiates the conditions for the formation of the main positive motives for teaching younger pupils. Diagnosis of the main motives of teaching of modern primary school pupils is conducted.*

***Key words:** motive, motive of learning, diagnostics, primary school pupils.*

У процесі євроінтеграційного шляху нашої держави важливе місце займає позитивна мотивація молодших школярів до навчання, їх бажання здобувати нові знання, впевнено та прогресивно розвиватися, у майбутньому прославляючи свою країну. Проблему основних мотивів навчання досліджували у своїх працях відомі психологи: О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Є. Ільїн та ін., а також відомі педагоги: С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Савченко.

Мотив (франц. *motif*, від лат. *Moveo* – рухаю) – спонукальна причина дій і вчинків людини (те, що штовхає до дії). Основою мотиваційної діяльності людини є її різноманітні

потреби. Внаслідок усвідомлення і переживання потреб первинних (природжених) і вторинних (матеріальних і духовних) у людини виникають певні спонуки до дії, завдяки яким ці потреби задовольняються. В дошкільному віці провідними є ігрові мотиви. У шкільному віці вони відступають на другий план, поступаючись місцем навчальним мотивам, до яких у подальшому приєднуються трудові. Особливо важливе значення мають моральні мотиви. поведінки. Саме мотиви. надають моральний (або аморальний) смисл діям і вчинкам. Виховання й закріплення в досвіді правильних мотивів поведінки – одне з найважливіших завдань педагога [1, с. 209]. Передусім є цікавим трактування, у якому мотив визначається як предмет потреби. Так розумів мотив, наприклад, О. Леонт'єв. «Предмет потреби, – пише він, – матеріальної чи ідеальної, яка чуттєво сприймається або дана тільки в уяві, в розумовому плані, ми називаємо мотивом» [6, с. 28]. Науковець вважає, що за мотивом завжди приховується проблема потреб в її дійсності, проте у понятті «потреба» мотив прихований. На його думку, мотив – це об'єкт, який відповідає тій чи іншій потребі, і який, у тій чи іншій формі відображаючись суб'єктом, веде його до діяльності. Але більшість дослідників трактують мотив діяльності значно ширше. Так, С. Рубінштейн, характеризуючи мотив як свідомий стимул, вважає, що він у своїй конкретній змістовності формується по мірі того, як людина враховує, оцінює, зважає обставини, в яких перебуває, і усвідомлює мету, яка з'являється перед нею [7, с. 564]. Думку, близьку до цієї, розвиває П. Якобсон, який вважає, що мотивом учинку є «той стимул, що приводить до його завершення» [10, с. 8].

Навчання по-різному впливає на розумовий розвиток залежно від того, наскільки успішно воно виховує в учнів повноцінні мотиви учіння. Дослідні дані свідчать, що структура навчальної діяльності, адекватна цілям навчання, є фактором формування в учнів не лише систем операцій і знань, а й навчальних, пізнавальних інтересів, бажання вчитися, допитливості, любові до книги, прагнення до самоосвіти. Щоб розширити і спрямувати мотиваційні стимули учіння, важливо знати, що є рушійною силою учіння школярів. **Мотиви, які визначають ставлення дітей до навчання, різноманітні за змістом, тривалістю дії, силою впливу:**

- почуття обов'язку
- бажання заслужити похвалу вчителя
- страх перед покаранням
- звичка виконувати вимоги дорослих

Мотиви учіння

- пізнавальний інтерес молодших школярів
- честолюбство
- прагнення утвердитися в класі
- бажання порадувати батьків
- бажання одержувати «п'ятірки»
- прагнення заробити винагороду.

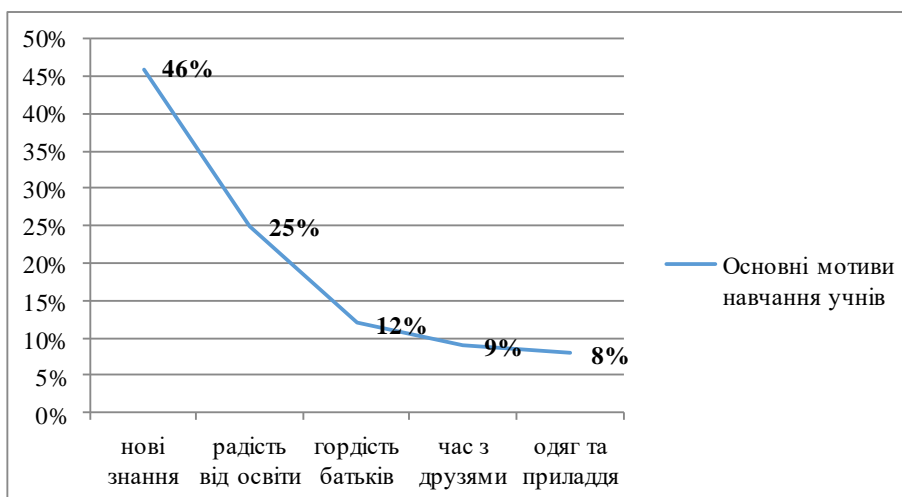
Навчання молодших школярів полімотивоване, тобто дитиною керують, залежно від ситуації, різні мотиви, але серед них є визначальний. Ось на нього і треба впливати. Щоб цей вплив був дієвим і різнобічним, слід подбати про відповідну організацію навчальної праці учнів на уроці й удома. Спочатку в молодших учнів (особливо в першокласників) переважає інтерес до зовнішньої сторони навчання, до нової позиції учня, нових форм спілкування. Потім з'являється і закріплюється мотив досягнення результату навчальної праці. І лише з часом, за сприятливих умов виявляється інтерес до самого процесу учіння, до способів пізнавальної діяльності. Для учіння цінніша мотивація, зумовлена пізнавальними потребами, інтересом до способів пізнання [8, с. 112].

На думку Є. Ільїна основними факторами, які впливають на формування позитивної стійкої мотивації до учбової діяльності, є: 1) зміст навчального матеріалу; 2) сама організація учбової діяльності, яка містить мотиваційний, операційно-виконавчий і рефлексивно-оцінний етапи [3, с. 56].

Нами було проведене опитування серед учнів 2-А класу ЗОШ І-ІІІ ступенів №8 м. Вінниці з метою виявлення основних мотивів учнів навчання у школі (за В.Кириленком). В опитуванні взяли участь 28 респондентів. Ми запропонували учням дати відповіді на запитання, заповнюючи наступні картки. Пропонуємо варіант відповідей учениці 2-А класу Олесі М.(8 років).

№	Твердження	так	ні
1.	Я навчаюсь тому, що на уроці мені цікаво	+	
2.	Я навчаюся тому, що змушують батьки		+
3.	Я навчаюсь тому, що це приносить мені радість	+	
4.	Я навчаюсь тому, що хочу в майбутньому мати гарну роботу	+	
5.	Я навчаюсь тому, що хочу, аби батьки могли мною пишатися	+	
6.	Я навчаюсь тому, що не хочу відставати від інших учнів та своїх товаришів	+	
7.	Я навчаюсь тому, що наш клас найкращий в школі	+	
8.	Я навчаюсь тому, що мені подобаються шкільні перерви	+	
9.	Я навчаюсь тому, що у наш час треба багато всього знати	+	
10.	Я навчаюсь тому, що не хочу бути покараним за невдачі	+	
11.	Я навчаюсь тому, що мені подобається класний керівник	+	
12.	Я навчаюсь тому, що мені подобається, коли мене хвалять	+	
13.	Я навчаюсь тому, що мені подобається ходити в школі у новій шкільній формі	+	
14.	Я навчаюсь тому, що хочу отримувати високі оцінки	+	
15.	Я навчаюсь тому, що мені подобається, коли мене хвалить учитель в класі	+	
16.	Я навчаюсь тому, що до мене часто звертаються однокласники по допомогу	+	
17.	Найкраще у навчанні мені вдається:		
	- рахувати, додавати, віднімати, ділити, множити;	+	
	- читати	+	
	- писати	+	

Проаналізувавши відповіді учнів, ми дійшли висновку, що в більшості (94%) школярів переважає позитивна мотивація. Основними мотивами навчання дітей є: бажання отримати нові знання (46%), освіта приносить радість (25%), бути гордістю батьків (12%), проводити час з друзями (9%), одягати красиву форму та користуватися новим шкільним приладдям(8%). Основні мотиви учнів зображені на графіку 1.

Графік 1. Основні мотиви навчання учнів.

Отримані результати спонукали нас до виокремлення умов для забезпечення позитивної мотивації учнів:

- збагачувати зміст особистісно-орієнтованим цікавим матеріалом;
- утверджувати справді гуманне ставлення до всіх учнів, бачити в дитині особистість;
- задовольняти потреби в спілкуванні з учителем та однокласниками під час навчання;
- збагачувати мислення інтелектуальними почуттями;
- формувати допитливість і пізнавальний інтерес;
- формувати адекватну самооцінку своїх можливостей;
- утверджувати прагнення до саморозвитку, самовдосконалення;
- використовувати різні способи педагогічної підтримки, прогнозувати ситуації, коли вона особливо потрібна дітям;
- виховувати відповідальне ставлення до навчальної праці, зміцнювати почуття обов'язку.

Реалізація кожної з цих умов вимагає тривалої, узгодженої роботи вчителя і батьків. Організація навчання, тобто зовнішні умови, опосередковано впливають на мотивацію учіння, яка є глибоко індивідуальною і не може бути негайним наслідком ізольованого використання навіть дуже ефективного засобу (скажімо, дидактичної гри, безбального оцінювання). Отже, підвищуючи мотивацію навчання учнів, ми зможемо ефективно впливати на формування компетентного, свідомого населення держави.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
2. Григорович О.П. Формування основ екологічної культури молодших школярів засобами екологічного просвітництва / О.П. Григорович, К.М. Волохата// Молодий вчений, №5.2 (69.2), 2019. – С.122-125
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб: «Питер», 2000. – 512 с.

4. Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 14-17.
5. Лазаренко Н. І. Розвиток пізнавальної активності першокласників у період навчання грамоти / Н.І.Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 5. – С.13-16.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. –304с.
7. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. 2-е изд. – М., 1976. – 415 с.
8. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О.Я.Савченко. – 2-ге вид., доповн., переробл. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226 с.
9. Стахова І.А. Особливості становлення цілісної картини світу в дітей шестирічного віку / І.А. Стахова // Молодий вчений, №5.2 (69.2), 2019. – С.162-165
10. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П.М. Якобсон. – М.: Просвещение, 1969. – С. 8.
11. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ВИМОГА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Лілія Ковальчук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Більська О.В., кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

TECHNOLOGIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS AS REQUIREMENT OF MODERN EDUCATION

Lilia Kovalchuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** В статті розглянута потреба технологізації навчально-виховного процесу, розвиток педагогічних технологій, зазначено педагогів, які зараз працюють над цією проблемою, напрями подальшого вдосконалення.*

***Ключові слова:** технологізація, навчально-виховний процес, педагогічні технології, сучасність, вчитель.*

***Abstract.** The article deals with the need to technologicalise the educational process, the development of pedagogical technologies, and the teachers who are currently working on this problem, directions for further improvement.*

***Key words:** technologicalization, educational process, pedagogical technologies, modernity, teacher.*

У сучасних умовах перебудови, реформування світового освітнього простору тема освітніх технологій і впровадження інновацій в освіту посідає центральне місце в педагогічному дискурсі останніх років. Головним недоліком традиційної освіти вважають те, що «акцент, як правило, ставлять на запам'ятовування знань і їх перевірку, але спеціаліст, який був підготовлений у такий спосіб, може розгубитися у будь-якій новій ситуації» [4, с. 17]. На думку академіка В. Андрущенка, існує потреба «радикальної модернізації» [2, с. 5] змісту освіти. Науковець Н. Абашкіна зазначає, що «соціальний запит у країнах ЄС спрямований на професійну підготовку працівників, які в змозі приймати самостійно, індивідуально й професійно вивірені рішення... У суспільстві сервісу та знань вирішального значення набуває інтелектуальна праця, і у цьому зв'язку найголовнішим капіталом стає ґрунтовна освіта, творча ініціатива і компетентність» [1, с. 118]. Вищезазначена установка вимагає реформування змісту вищої, загальноосвітньої, гімназійної, професійної освіти та застосування нових педагогічних підходів до навчання.

Спроби постійно оптимізувати навчально-виховний процес зумовили появу нових і вдосконалення існуючих педагогічних технологій різних рівнів і різної цільової спрямованості. Численні дослідники, серед яких В. Радкевич, Т. Циновкін, Р. Сууровцева

визначають основні методологічні вимоги, яким повинні відповідати педагогічні технології. Проблему педагогічних технологій також досліджують Б. Лихачов, В. Беспалько, Г. Селевко, І. Волков, М. Кларін, П. Мітчел, Р. Томас, С. Сисоєва та ін. Подальший розвиток технологій вбачають у їх орієнтації на реалізацію сучасних концепцій освіти й виховання.

У зв'язку із вищезазначеним метою статті є дослідження змістового наповнення терміну «технологія», розкриття значення технологій в освіті, ознайомлення із класифікаціями педагогічних технологій, аналіз на відповідність європейським стандартам.

Термін “технологія” походить з грецької *technê* – майстерність та *logos* – знання, тобто “знання про майстерність”. На сьогодні його тлумачать по-різному: як сукупність виробничих операцій, методів, процесів, способів, що використовуються в якій-небудь справі; як сукупність знань про них; як навчальну дисципліну, яка викладає ці знання [11, с. 855]. Поняття “технології в освіті” вперше з'явилося в науковій літературі та педагогічній періодиці (насамперед, у зарубіжній) у кінці XIX – на початку XX ст. [7, с. 906]. Бурхливий розвиток науки й техніки забезпечив появу та використання в навчально-виховному процесі технічних засобів: кінопроектора, епідіаскопа – “чарівного ліхтаря”, мікроскопа, фотообладнання тощо. Зміна термінів відбувалася у такій послідовності: “технологія (техніка) в освіті”, “технологія виховання”, “технологія навчання”, “технологія освіти”, “педагогічна технологія”, що відображено й у змінах змісту цих понять та виникненні різних підходів до розуміння їх сутності. До сьогодні сформувалося кілька точок зору на ці поняття. Історично склалося так, що в перші періоди, схарактеризовані нами, науковці й педагоги розглядали їх як комплекс технічних засобів навчання, з 70-х рр. XX ст., коли активізувався розвиток комунікативних технологій та засобів комунікації, значна частина авторів розуміла їх як процес комунікації, а останні десятиріччя “педагогічну технологію” ототожнюють з педагогічним процесом або його описом та засобами навчання.

Сучасний період пов'язаний з використанням інтерактивних, нових інформаційних технологій в освіті. Звичайним явищем у школах стають персональні комп'ютери нових поколінь, комп'ютерні мережі, глобальна мережа Інтернет, мультимедійні апарати, комп'ютеризовані засоби комунікацій тощо; розробляються конкретні педагогічні технології на основі інформатизації (задоволенні інформаційних потреб) [11, с. 368], медіатизації (удосконалення засобів збирання, збереження та поширення інформації) [14, с. 183], комп'ютеризації (удосконалення та впровадження в практику засобів пошуку й обробки інформації) [11, с. 412; 14, с. 183], інтелектуалізації (розвитку розумових, пізнавальних, творчих здібностей) [11, с. 364]. Продовжують розробляти теорію освітніх технологій на сучасному етапі В. Євдокимов, О. Коваленко, А. Нісімчук, О. Пехота, Є. Полат, І. Прокопенко, Г. Селевко, С. Сисоєва та ін.

Аналіз наукової та навчальної літератури засвідчує, що не лише категоріальна, а й більш широка наукова база теорії педагогічної технології розроблена досить ґрунтовно: виділено ознаки та критерії, основні якості та аспекти, здійснено класифікацію, змодельовано та описано конкретні оптимальні технології навчання й виховання. Проте всі вони розглядають педагогічні технології з позиції педагога як їх творця, організатора, керівника або здійснювача.

Таким чином, технологічний спосіб навчання об'єктивний, не залежить від особистісних особливостей ні вчителів, ні учнів. Технологія навчання як конкретизація технологічного способу завжди відображає особливості учнів, для яких вона розробляється. Нарешті, в процесі реалізації технології навчання виражаються ще й особливості особистості вчителя.

З розвитком педагогічних технологій виникає проблема визначення того, в чому її відмінність від традиційної методики. Існує кілька думок з цього приводу. Частина дослідників переконані, що технологія - це методика з жорстко запрограмованим результатом, якого можна досягти і певними засобами, призначеними для досягнення цього результату. Деякі дослідники вважають, що технологія і методика - рівнозначні поняття, але в останньому більша увага приділяється особистості учня і вчителя, способам їх взаємодії.

Певна частина науковців притримуються думки, що методика - більш широке поняття, вона може включати в себе кілька технологій. В цьому випадку, найчастіше, методика розглядається в якості цілісної педагогічної системи. І також існує думка, що методика і технологія - це одне і те саме.

На нашу ж думку, технологія - це певний спосіб навчання, в якому основне навантаження по реалізації функції навчання виконує засіб навчання під управлінням людини. При цьому провідна роль відводиться засобу навчання, яке без допомоги вчителя виконує функцію навчання. Учитель не навчає, а виконує функції стимулювання, організації і координації діяльності учнів. Технологія - не сукупність методів, а алгоритм певних кроків діяльності, що призводить до потрібного результату, що стає можливим при опорі на об'єктивні стійкі зв'язки (закони) сторін педагогічного процесу. Технологія заснована на закономірностях навчального процесу як результаті наукового пізнання процесу освіти людини. Методика спирається на емпіричний досвід, майстерність педагога, вона ближче до артистизму, мистецтва. Технологія - це каркас, методика - оболонка, форма діяльності педагога. Функція технології - побудова освітнього процесу, що забезпечує заданий результат.

Технологія дозволяє реалізувати точне перенесення досвіду, використання його іншими, тому вона, на відміну від методики, повинна бути позбавлена особистісного відтінку, впливу особистості автора. Тому ми вважаємо, що педагогічна освіта на рівні сутісної репродукції має бути побудована на технологіях, а не на методиках, які або неповторні, або формально відтворювані.

Орієнтація України на європейські та світові освітні стандарти, які вимагають підготовки фахівців високого рівня, здатних у конкурентних умовах до самостійних нестандартних рішень, має спонукати вітчизняних педагогів до науково-методичного та технологічного пошуку на шляху вдосконалення, насамперед, самостійної роботи в навчанні. Але в умовах надзвичайно короткого терміну переходу до вимог Європейської освітньої зони українська педагогічна спільнота не готова була надати учнівській молоді ґрунтовну технологічну базу самонавчання. За кілька останніх років вітчизняні педагоги значно активізували роботу зі створення методичних рекомендацій, видання навчальних посібників, монографій, статей, але сучасна педагогіка ще не підійшла до створення технологій, орієнтованих на певні категорії молоді з різними індивідуально-особистісними особливостями пізнання.

Розроблені та діючі нині системи й технології, а саме: «розвивального навчання» Л. Занкова, В. Давидова – Д. Ельконіна, «спрямованого на розвиток творчих якостей особистості» І. Волкова, Г. Альтшуллера, І. Іванова, «особистісно орієнтованого розвивального навчання» І. Якиманської, «саморозвивального навчання» Г. Селевка – мають високий узагальнений та науковий рівень, описовий характер, адресовані фахівцям з педагогіки. Сьогодні, на наш погляд, існує необхідність у розробленні педагогічних технологій, які б створювали найоптимальніші технологічні умови для ефективної самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів. Теоретичні, методологічні та методичні особливості класного навчання в умовах поєднання класно-урочної системи з різними методиками й технологіями навчально-виховного процесу досить ґрунтовно вивчені. Здебільшого в цьому напрямі задіяно всі шляхи підвищення якості навчально-виховного процесу. Разом з тим теоретико-педагогічні засади і, особливо, практично-технологічні можливості самонавчання, самовиховання, саморозвитку, самоосвіти, самореалізації розроблено в набагато вужчому полі, тому значні резерви ефективності освіти ми вбачаємо в розробленні саме цих педагогічних складників на основі технологічного підходу.

Список використаних джерел:

1. Абашкіна Н. Розвиток професіоналізму майбутніх фахівців Німеччини та Великої Британії в умовах європейської інтеграції / Н. Абашкіна // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія. – К., Глухів. – РВВ ГДПУ, 2005. – 234 с. – С. 118–120.

2. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 59.
3. Білоус В. С. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір / В. С. Білоус, Н. І. Лазаренко, А. М. Коломієць // Вісник Книжкової палати. – 2017. – №3. – С.19-23.
4. Голубева М. О., Сторова В. В. Історія виникнення і розвитку методу випадків і ситуацій / М. О. Голубева, В. В. Сторова // Наукові записки НаУКМА: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2006. – Т. 59. – С. 16-21.
5. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С. 437-440.
6. Голюк О.А. Реалізація права студентів на міжнародну академічну мобільність у практиці роботи закладів вищої педагогічної освіти / Голюк О.А., Лазаренко Н.І., Йоланта Гурал-Пулрале, Томаш Кук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. - Випуск 52 / редкол. - Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.268-272.
7. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; Гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Лазаренко Н. И. Проектная технология в обучении: от веб-квеста до блог квеста / Н. И. Лазаренко // Педагогические инновации – 2017: материалы международной научно-практической интернет-конференции, Витебск, 17 мая 2017 г. / Витеб. гос. ун-т ; редкол.: Н.А. Ракова (отв. ред.) [и др.]. – Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2017. – С. 88.
9. Лазаренко Н. И. Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сучасних трансформаційних змін / Н. И. Лазаренко // Actual question and problems of development of social sciences : Conference Proceedings. – Kielce: Holy Cross University. – P.172-175.
10. Лазаренко Н. И., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
11. Сучасний тлумачний словник української мови : 65000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х. : ШКОЛА, 2006. – 1008 с.
12. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра / Укл. І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк. – Вінниця : ВДПУ, 2018. – 60 с.
13. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.
14. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. / М.М. Фіцула. – Вид. 2-ге, випр., доп. – К. : Академвидав, 2007. – 560 с.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА ПРОЕКТОВ В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Н. В. Литвина, кандидат педагогических наук, доцент

Е. И. Козлова, магистрант

Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка (Беларусь)

USE OF THE PROJECT METHOD IN THE POLICULTURAL EDUCATION OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

N.V. Litvina, candidate of pedagogical sciences, associate professor

E. I. Kozlova, undergraduate

Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank (Belarus)

Аннотація. В статті розглядається питання використання такої інноваційної технології як метод проектів в полікультурному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Ключевые слова: полікультурне виховання, метод проектів, діти старшого дошкільного віку, вихователь дошкільного образання.

***Annotation.** The article discusses the use of such an innovative technology as the project method in multicultural education of older preschool children.*

***Keywords:** multicultural education, project method, preschool children, educator preschool teacher.*

Важнейшей задачей образования является воспитание подрастающего поколения, способного принять богатство культурного наследия не только своего, но и других народов. Задача подготовки к жизни подрастающего поколения в поликультурном мире названа в числе приоритетных в документах последнего десятилетия ООН, ЮНЕСКО, Совета Европы.

Во всем мире и в нашей стране происходит миграция (переселение) населения, а также активный отдых людей за пределами Родины. Национальный состав многих народов становится смешанным. Появляется много семей, в которых родители разных национальностей, разной веры, так называемые смешанные семьи. В условиях многонационального государства социальная стабильность зависит от уровня поликультурного воспитания людей.

Ценности и нормативные правовые основы поликультурного образования в Республике Беларусь определены в Конституции, Кодексе об образовании, Законах «О гражданстве в Республике Беларусь», «О правах ребенка», «О национальных меньшинствах», «О языках в Республике Беларусь», «Об основах государственной молодежной политики в Республике Беларусь», в Концепции и Программе непрерывного воспитания детей и учащейся молодежи и др.

В Кодексе Республики Беларусь об образовании указывается, что нравственное воспитание детей должно быть направлено на приобщение обучающихся к общечеловеческим и национальным ценностям, что актуально в связи с расширением международного сотрудничества, информационного пространства [3].

Методологическую базу поликультуризации образования составляют философские, культурологические, этнологические, социологические, исторические, педагогические теории, концепции и идеи:

- развития этносов и их культур (Н.Я. Данилевский, В.О. Ключевский, Г. Парсонс и др.);
- культуры, межкультурных контактов в жизни человечества (М.М. Бахтин, Н.А. Бердяев, В.С. Библер, С.И. Иконников, А.Ф. Лосев и др.);
- культуросообразности образования, отвечающего социокультурной реальности и этнокультурным характеристикам личности (С.И. Гессен, Е.Н. Каган, В.А. Слостенин, Е.Н. Шиянов, В.Д. Шадриков и др.).

Цель поликультурного воспитания можно определить как формирование человека, способного к эффективной жизнедеятельности в многонациональной и поликультурной среде, обладающего чувством уважения других культур, умениями жить в мире и согласии с людьми разных национальностей, верований.

Дошкольное образование является первым уровнем основного образования, рассматривается как важнейшая составляющая единой системы непрерывного образования. Это уникальный период становления основ личности, когда происходит формирование социально значимых качеств, в том числе актуализируется этнокультурная и гражданская идентичность. Высокая интенсивность процесса формирования личности в период дошкольного детства позволяет особенно эффективно осуществлять педагогическое взаимодействие с ребенком и решать задачи его воспитания, обучения и развития.

Именно в дошкольном возрасте происходит формирование представлений о многообразии культур и их взаимосвязи; воспитание позитивного отношения к культурным различиям; развитие умений и навыков взаимодействия с носителями разных культур на основе толерантности и взаимопонимания.

В поликультурном воспитании детей дошкольного возраста важно использовать новые педагогические технологии. Несомненный интерес для решения этой проблемы представляет метод проектов. Проект – это самостоятельная и коллективная творческая

завершенная работа, имеющая социально значимый результат. В основе ее лежит проблема, для ее решения необходим исследовательский поиск в различных направлениях, результаты которого обобщаются и объединяются в одно целое [1].

По мнению Л.В. Ворониной и Ю.С. Толмачевой, проектная деятельность – это учебно-познавательная, творческая или игровая деятельность детей, имеющая общую цель, согласованные методы, способы деятельности, и заранее выработанные представления о продукте деятельности. Исходя из этого, проектная деятельность содержит анализ проблемы, постановку цели, выбор средств ее достижения, поиск и обработку информации, ее анализ и синтез, оценку полученных результатов и выводов [2].

В трудах Е. С. Полат раскрывается практико-ориентированный и творческий характер проектной деятельности. Она рассматривает метод проектов «как совокупность поисковых, проблемных методов, творческих по самой своей сути, представляющих собой дидактическое средство активизации познавательной деятельности, развития креативности и одновременно формирование определенных личностных качеств обучающихся в процессе создания конкретного продукта» [4].

Работа над проектом включает в себя четыре этапа: целеполагание, разработка проекта, выполнение проекта, подведение итогов проекта. Этап целеполагания включает в себя выбор тематики проекта, создание мотивации на работу над проектом, привлечение родителей и социальных партнёров в совместную работу над проектом.

Метод проектов в учреждении дошкольного образования рассматривается как способ организации педагогического процесса, обладающий рядом отличительных особенностей:

- предполагает взаимодействие педагога, воспитанников и их родителей между собой и окружающей средой в процессе планирования и поэтапного выполнения постепенно усложняющихся практических заданий по достижению поставленной цели и получению продукта совместной деятельности;

- обеспечивает единство и преемственность различных сторон образовательного процесса, межпредметную интеграцию знаний, умений и навыков;

- предусматривает высокую степень самостоятельности, инициативности детей и их познавательной мотивированности;

- служит средством развития творческой активности, мышления, способности к анализу ситуаций, постановке задач и умений нестандартно решать проблему, воспитания таких качеств личности, как целенаправленность, изобретательность, настойчивость;

- включает формирование у детей навыков по организации и использованию рабочего пространства и времени, умений оценивать свои возможности, осознавать свои интересы и делать осознанный выбор;

- ориентирован на развитие социальных навыков дошкольников в процессе групповых взаимодействий.

В своей экспериментальной работе мы разработали и использовали познавательно-творческий проект «Кругосветное путешествие». Работа по методу проектов состояла из нескольких этапов:

- постановка цели с учетом интересов детей;
- приобщение детей к решению проблемы (постановка детской цели);
- составление плана достижения цели;
- обсуждение плана с детьми и родителями, моделирование плана-схемы проекта, размещение его на видном месте;

- проведение мероприятий основной части проекта (занятия, наблюдения, беседы, самостоятельная творческая деятельность детей);

- организация презентации проекта (праздники, оформление выставки, книги, рукописного альбома);

- подведение итогов (выступления на педагогическом совете, круглом столе, педагогической мастерской).

Тема проекта обговорювалась з дітьми, що дозволило створити позитивну мотивацію до майбутніх дій. Діти з задоволенням включилися в проект, який був пов'язаний з пізнанням національних цінностей і культурних традицій різних народів.

Проект дозволив нам інтегрувати дані з різних областей програми дошкільного освіти для рішення однієї проблеми і застосувати їх на практиці. Працюючи по методу проектів, вихователь дошкільного освіти здійснював педагогічне супроводження дитини в діяльності по пізнанню культури різних народів.

Основою форм і методів роботи з дітьми в межах тематичного проекту були творчі завдання, дидактичні ігри, ігри-драматизації, інтегровані і комплексні заняття, народні подвижні ігри, фольклорні свята, екскурсії, система роботи з творами усної народної творчості: народними казками, піснями, загадками, потешками, народними прислів'ями і приказками, приметами (розповідання, театралізація, бесіди, проблемні ситуації, підгрупові і індивідуальні завдання, творчі роботи разом з батьками) і т. д.

Таким чином, впровадження методу проектів в практику роботи з дітьми дошкільного віку підвищує ефективність всього освітнього процесу в цілому. Значення методу полягає в тому, що не тільки зміст освітньої практики впливає на дитину, але й сама дитина впливає на процес навчання і вносить зміни в його зміст. Педагогічне вплив здійснюється в спільній з дитиною діяльності, опираючись на її особистий досвід.

Список використаних джерел:

1. Веракса, Н. Е. Проектная деятельность дошкольников. Пособие для педагогов дошкольных учреждений / Н. Е. Веракса, А. Н. Веракса. – М. : Мозаика-Синтез, 2008. – 112 с.
2. Воронина, Л. В. Роль метода проектов в развитии креативности старших дошкольников / Л. В. Воронина, Ю. С. Толмачева // Педагогическое образование в России. — 2014. — № 1. — С. 141-145.
3. Косенюк, Р. Р. Поликультурное образование детей дошкольного возраста в Республике Беларусь / Р. Р. Косенюк, В. Л. Пашко // Дошкольное детство в современном поликультурном пространстве : сб. научн. ст. / Бел. гос. пед. ун-т им. М. Танка; под. общ. ред. О. Н. Анцыпирович; – Минск : БГПУ, 2017. – С. 205-207.
4. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров ; под ред. Е. С. Полат. М. : Академия, 2003.

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БУДОВИ СЛОВА

Лариса Козоріз, студентка ступеня вищої освіти бакалавра

Науковий керівник: Н.О. Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DEVELOPMENT OF COGNITIVE INTERESTS OF YOUNGER STUDENTS DURING THE STUDY OF THE STRUCTURE OF THE WORD

Larisa Kozoriz, a bachelor student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті визначено переваги пізнавального інтересу перед іншими мотивами; розкрито критерії виявлення пізнавального інтересу та важливість застосування різноманітних конструктивних і творчих вправ, лінгвістичних ігор, інтерактивних прийомів і нестандартних уроків у процесі вивчення розділу «Будова слова».

Ключові слова: пізнавальний інтерес, учень початкової школи, українська мова, початкова освіта.

Abstract. The article identifies the advantages of cognitive interest over other motives; the criteria for identifying cognitive interest and the importance of applying various constructive and

creative exercises, linguistic games, interactive techniques and non-standard lessons in the process of studying the section "Word structure" are revealed.

Key words: *cognitive interest, elementary school student, Ukrainian language, elementary education.*

Реформована українська школа, керуючись принципами гуманізації й демократизації освіти, розглядає дитину як життєве явище, вбачає в ній не стільки об'єкт, що потребує впливу, скільки особистість, яка інтенсивно розвивається. Досконалого розвитку особистість досягає тоді, коли поєднує задоволення власних потреб з досягненням мети, зумовленої суспільними потребами, що постійно змінюються.

Молодший шкільний вік характеризується входженням дитини в навчальну діяльність. Важливо саме в цей період сформувані у школярів стійкі пізнавальні інтереси, сприяті розвитку пізнавальної активності учнів.

У психолого-дидактичній літературі висвітлюється питання теорії розвитку пізнавального інтересу в школярів та загальні ознаки його прояву, особливості розвитку інтересу в молодшому шкільному віці, вплив розвивального навчання на формування пізнавальних інтересів, можливостей і потреб дитини тощо.

Науковці (І.Бех, І.Зязюн, Л.Сохань та ін.) вказують на важливість пізнавальних інтересів у системі реалізації особистості. Дидактиками розглядаються стимули інтересу, які лежать в основі змісту навчання (Н.Морозова, Н.Менчинська, О.Киричук, Г.Шукіна) і навчального процесу (Н.Бібік, О.Дусаविцький, О.Савченко, О.Скрипченко), а також узагальнюються рівні його розвитку за предметною спрямованістю й пізнавальною активністю учнів. Дослідники підкреслюють, що пізнавальний інтерес у молодших школярів є одним із провідних мотивів навчання.

В останні десятиліття активізувались дослідження проблеми розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів до вивчення української мови, оскільки засвоєння рідної мови є однією з найважливіших сходинок освіти та розвитку особистості. Тому необхідно з перших днів навчання дитини в школі виховувати в учнів любов та інтерес до вивчення мови, розвивати мовлення дітей, формувати їх внутрішній духовний світ.

У поняття «інтерес до мови» дослідники М.Вашуленко, В.Бадер, І.Гудзик, М.Львов, О.Хорошковська вкладають ширший зміст, аніж вибіркоче ставлення до предмета, розглядаючи його в контексті виховання мовної особистості (термін увів й активно послуговується ним М.Вашуленко [1]), формування мовної здатності дитини, її мовотворчості, досконалого володіння мовними навичками й уміннями, сформованості в неї потреб пізнавати мовні явища.

Одним з важливих показників методики, орієнтованої на формування пізнавальних інтересів, є швидкість включення дитини в навчальну діяльність, ступінь стійкості інтересу до неї й наполегливості в досягненні результату праці. Це означає переорієнтацію педагога в загальних вимогах до структури, темпу й ритму навчальної діяльності, вибору та поєднання методів і прийомів навчання, які забезпечують активність і різноманітність форм сприймання [7].

Для того, щоб користуватися багатствами рідної мови, молодші школярі мають не тільки запам'ятати схеми, моделі слів і речень, зразки відмінювання і дієвідмінювання тощо, а й розуміти закономірності їх функціонування, вміти послуговуватися набутими знаннями в практиці мовленнєвого спілкування.

Вивчення теми «Будова слова» в початковій школі має важливе значення, тому що: 1) усвідомлення теорії морфеміки та практична робота над словотворенням збагачують учнів певним колом знань про мову, що має велике освітнє значення; 2) тільки на основі набутих теоретичних знань і практичних навичок учні починають поступово пізнавати закономірності правопису; 3) тренування в морфемному і словотворчому аналізі виховують увагу та інтерес до слова, сприяють глибокому розумінню і точному вживанню його в мовленні, поповнюючи словниковий запас учнів, виробляють звичку вдумуватись в зміст

слова й співвідносити зміст із формою; 4) вправи на морфемний аналіз слів і на словотворення служать незамінним засобом розвитку логічного мислення учнів.

Важливо формувати в учнів уміння, що необхідні їм для оволодіння розбору слова за будовою та елементарним словотвірним аналізом: а) групувати споріднені слова, розмежовувати словотворчі гнізда зі схожими звуковими комплексами (омонімічними коренями), споріднені слова і синоніми; б) уміння добирати слова із спільною афіксальною морфемою (префіксом, суфіксом); в) тлумачити значення похідного слова за допомогою найближчого спорідненого; г) вміння пояснювати творення слова (найпростіші випадки) на основі спостережень.

Важливо використовувати систему словотворчих вправ різних типів:

1) аналіз готового матеріалу: спостереження за парами, рядами спільнокореневих слів і слів з однаковими афіксальними морфемами; виділення і характеристика (аналіз) словотворчих явищ (похідних слів, словотворчих морфем); порівняння словотворчих явищ; аналіз тексту з точки зору використання в ньому мовних засобів;

2) перетворення готового мовного матеріалу: конструювання похідних слів; синонімічні та антонімічні заміни лексичних одиниць; складання словосполучень з поданими паронімами; знаходження порушень словотворчої норми і виправлення помилок; редагування текстів;

3) творчі вправи (умовно-мовленнєвого і мовленнєвого характеру): складання речень з похідними словами, зі словами одного словотворчого гнізда; добір мовних засобів відповідно до ситуації та висловлювання; перекази й складання власних творів (увага учнів зосереджується на словотворчій виразності тексту).

Ми переконані, що систематичне й багатогранне застосування різноманітних конструктивних і творчих вправ, лінгвістичних ігор, інтерактивних прийомів і нестандартних уроків у процесі вивчення розділу «Будова слова» впливатиме на якість знань учнів з української мови, усвідомленість умінь і навичок, сприятиме розвитку пізнавальної активності, появі інтересу й любові до мови, формуватиме національно-мовну свідомість.

Список використаних джерел:

1. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодших школярів в умовах переходу до 4-річного початкового навчання / М.С.Вашуленко // Початкова школа. – 2001. – №1 – С. 4-6.
2. Комарівська Н. Методичні аспекти застосування цікавої граматики на уроках рідної мови в початковій школі / Н. Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : Збірник наукових праць. – Вип. 41 / Редкол. В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ Нілан ЛТД, 2014. – с. 46-51.
3. Лазаренко Н. І. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Н.І.Лазаренко // Початкова школа 1999. – №1 – С. 14-17.
4. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід’ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.
5. Лазаренко Н. І. Розвиток пізнавальної активності першокласників у період навчання грамоти / Н.І.Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 5. – С.13-16.
6. Лапшина І.М. Дослідження аспектів підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення інтегрованих занять з молодшими школярами / І.М.Лапшина // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв / за ред. О.А.Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – С.25-29.
7. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах / О.Я.Савченко. – К. : Магістр-S, 2007. – 255 с.
8. Родюк Н.Ю. Практикум з української мови : навчальний посібник для студентів спеціальності 013 Початкова освіта. – Вінниця : ВДПУ, 2019. – 83 с.
9. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
10. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра / Укл. І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк. – Вінниця : ВДПУ, 2018. – 60 с.

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЄКТУВАННЯ

Наталія Козуб, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Л.А.Присяжнюк, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

FORMATION OF NATURAL COMPETENCE OF YOUNGER PUPILS BY EDUCATIONAL DESIGN

Natalia Kozub, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. *Стаття присвячена проблемі формування природничої компетентності молодших школярів засобами навчального проєктування. Доведено ефективність освітнього процесу за умов використання проєктної технології. Зосереджено увагу на практичній діяльності учнів як дієвому способі засвоєння нової інформації.*

Ключові слова: *компетентнісно-орієнтований підхід, природнича компетентність, проєктні технології навчання.*

Abstract. *The article covers the issue of formation of natural competence of junior students by means of educational design. The effectiveness of the educational process in the use of design technologies is shown. The focus is on the practical activities of students as an effective way of absorbing new information.*

Key words: *competently oriented approach, natural competence, project learning technologies.*

Згідно із вимогами нормативних документів (Державного стандарту початкової освіти, освітніх програм для початкової школи) вивчення природознавства в початкових класах не обмежується лише формуванням у дітей уявлень про природу та її компоненти. Зміст цього предмета складає система взаємопов'язаних понять, засвоєння яких наближує дитину до розуміння природи, її законів, допомагає усвідомленню взаємозв'язків і залежностей, що існують в ній. Уроки природознавства покликані сформуванню в учнів практичні вміння взаємодії з природним довкіллям, досвід екологодоцільної поведінки в природі. Особлива увага приділяється вихованню в дітей любові та бережливого ставлення до природи, до безпосереднього природного оточення як важливого фактору існування людини в ньому.

Компетентнісно-орієнтований підхід – один із нових концептуальних орієнтирів, напрямів розвитку освіти в Україні та світі. На думку сучасних педагогів, саме набуття життєво важливих компетентностей може дати людині можливості орієнтуватись у сучасному суспільстві, сприяє формуванню в особистості здатності швидко реагувати на запити часу.

Згідно із сучасними науковими уявленнями предметна природознавча компетентність визначається як особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв'язувати доступні соціально і особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина – природа» [7]. Формування природознавчої компетентності молодшого школяра є метою природничої освітньої галузі – змістової компоненти Державного стандарту початкової освіти. Воно здійснюється шляхом засвоєння учнями системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики [7]. Для цього пропонується використовувати сучасні освітні технології, серед яких чільне місце посідає технологія проєктного навчання. Цілком очевидно, що навчання природознавства має бути цікавим,

максимально наближеним до життя, дохідливим, враховувати вікові особливості дітей молодшого шкільного віку.

Метод проєктів беззаперечно є ефективним засобом розвитку пізнавального інтересу молодших школярів. Розробка навчального проєкту, як і будь-яка нова форма роботи, викликає в учнів зацікавленість досліджуваною проблемою, стимулює їх пізнавальну активність. На основі зацікавленості виникає допитливість – прагнення дитини проникнути за межі побаченого. На відміну від цікавості, допитливість, пов'язана зі змістом проєктної діяльності, виявляється у прагненні пізнати об'єкт своєї уваги, знайти вирішення проблеми.

Характерні особливості проєктної діяльності створюють широкі можливості для формування в учнів умінь, пов'язаних із самостійним освоєнням нових знань. Вони передбачають використання різноманітних форм самостійної роботи, оволодіння новими способами пізнавальної діяльності, застосування проблемного підходу, елементів пошуку або дослідження, творчої діяльності [6, с. 128].

На сучасному етапі розвитку освіти проблему використання проєктної технології досліджують як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Зокрема, у працях Л. Байдурової, В. Гузеєва, Н. Котелянець, А. Лебедевої, О. Онопрієнко, О. Пехоти, Є. Полат, О. Пометун, Л. Хоружої, А. Цимбалару та ін. здійснено ретроспективний аналіз проблеми, презентовано історичний її ракурс, з'ясовано зміст навчального проєктування та його основні ознаки, визначено алгоритм діяльності педагога та учнів у процесі створення навчальних проєктів. На переконання учених, в основу проєктної технології покладено ідею, яка виявляє сутність поняття «проєкт», його прагматичну спрямованість на результат, який можна отримати за умови розв'язання тієї чи іншої практично або теоретично значущої проблеми [2].

У сучасних джерелах проєкти класифікують за такими видами: дослідницький, творчий, інформаційний, практично-орієнтовний, ігровий, навчально-телекомунікаційний. У початковій школі, зокрема, під час вивчення природознавства, перевага надається інформаційним, практично-орієнтованим та дослідницьким проєктам. Зрідка можуть застосовуватися творчі та ігрові проєкти.

Проєктна технологія є тим інструментом, який, поряд із власне предметною компетентністю (у даному випадку – природничою), дозволяє одночасно й ефективно формувати в учнів низку ключових компетентностей. Перш за все – це «уміння вчитись», тобто вміння самостійно здобувати знання у будь-якому вимірі «простору навчання». Молодші школярі вчать організовувати свою роботу з розв'язання актуальних проблем, досягати потрібного результату, набувають навичок самоконтролю, самооцінки, самовдосконалення. Співпраця учнів між собою та з учителем під час виконання проєктів сприяє формуванню соціальної компетентності. Діти навчаються спільно визначати проблеми, формулювати мету діяльності, ефективно співпрацювати, бути ініціативними і відповідальними за прийняття рішень, обґрунтовано долати суперечки та ін.

Використання проєктної технології у початковій школі має свою специфіку, зумовлену віковими особливостями учнів. Передусім недостатній досвід проєктної діяльності у школярів, несформованість у них необхідних теоретичних знань і практичних умінь зумовлюють потребу у безпосередньому керівництві такою діяльністю з боку вчителя. Проєкти для початкової школи у більшості випадків мають бути короткотривалі. Залучення дітей до виконання колективних проєктів потребує попередньої роботи із формування навичок взаємодії в команді, адже проєктна діяльність вимагає вміння працювати в колективі, розподіляти відповідальність, аналізувати результати діяльності, відчувати себе членом команди, адекватно оцінювати свою роботу.

Програмою початкової школи з природознавства передбачено виконання низки проєктів. Наприклад, під час роботи над дослідницько-інформаційним міні-проєктом «Як готуються до зими бджоли?» учні спостерігають за комахами восени та збирають інформацію про поведінку бджіл на стадії їх підготовки до зимівлі. У підсумку такої роботи діти презентують результати власних спостережень за комахами у вигляді створених ними

фотоколажу та інформаційного повідомлення, оцінюють власну діяльність та діяльність однокласників.

Працюючи над практико зорієнтований навчальним проектом «*Квіти в моєму житті*», учні 2-го класу збирають інформацію народознавчого спрямування щодо теми проекту; готують презентацію знайденої інформації у різноманітних формах. Даний проект спонукає дітей до творчої та пізнавальної активності; виховує інтерес до вивчення традицій українського народу, культуру спілкування у малих творчих групах; сприяє залученню до проектної діяльності батьків. У процесі реалізації цього проекту в Люлинецькій СЗОШ І-ІІ ст. Калинівського району Вінницької області дітьми підготовлено імпровізований концерт на проектну тему; проведено конкурс на краще розповідання легенд про квіти українського віночка з демонструванням власноруч виконаних ілюстрацій; здійснено збір інформації щодо лікарських властивостей рослин і використання їх у лікуванні та косметології; організовано майстер-клас для учнів початкової школи з виготовлення значка «Мак»; інсценізовано казку про квіти; спільно із батьками розроблено та представлено презентації «Найбільші квіти у світі». Така робота дозволила у широкому інформаційному полі опрацювати навчальний матеріал, активізувати пізнавальну діяльність учнів і зробити їх активними учасниками освітнього процесу, створити сприятливі умови для набуття молодшими школярами умінь пошуково-дослідницької діяльності, досвіду навчального співробітництва, зробити батьків співучасниками проектної діяльності.

Таким чином, метод проектів є однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, коли увага переноситься на процес набуття школярами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, які трансформуються в компетентності. За своєю сутністю робота над проектом має інноваційний характер: вимагає від учнів застосовувати нові знання, спираючись на засвоєний раніше матеріал; формує вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди, розв'язувати конфлікти; шукати, компонувати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовуючи сучасні технології для виконання конкретних завдань; розвиває критичне мислення і прагнення до творчості та саморозвитку; формує бажання і здатність самостійно вчитися. Системне упровадження проектної технології в школі (починаючи з початкової ланки) призводить до того, що учні поступово опановують її не тільки як навчальну технологію, яка сприяє формуванню вміння самостійно вчитися, критично мислити, але також як метод організації та планування своєї подальшої життєдіяльності. Це забезпечує підготовку молоді, яка буде свою діяльність на основі демократичних цінностей, схильна до навчання впродовж життя, здатна бути конкурентноздатною у європейському і світовому освітніх просторах та на ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Демченко О. Проблеми використання проектної технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами // Збірник наукових праць БДПУ. Педагогічні науки. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – № 2. – С. 61-70.
2. Метод проектів – ефективна технологія навчання [Електронний ресурс] / Г. Ісаєва. – Режим доступу : <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/1415/>
3. Присяжнюк Л. А. Проектуємо. Досліджуємо. Пізнаємо : формування астрономічних уявлень дошкільників засобами колективного проектування // Дошкільне виховання. – 2012. – № 4. – С. 8-13.
4. Проекти в початковій школі : тематика та розробки занять / упоряд.: О. Онопрієнко, О. Кондратюк. – К. : Шк. світ, 2007. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
5. Проекти в початковій школі. – Київ : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2012. – 128 с.
6. Проектна діяльність у школі / упоряд. М. Голубенко. – К. : Шк. світ, 2007. – 128 с. – (Б-ка «Шк..світу»).
7. Типова освітня програма. 1-2 класи [Електронний ресурс] / авт. кол. під кер. Савченко О. Я. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>
8. Третякова Т. Пізнаємо природу за допомогою методу проектів / Початкова освіта. – 2010. – № 14 – С. 8.

ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Юлія Коломієць, студентка ступеня вищої освіти магістра

*Науковий керівник: Н.Л. Франчук, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE GAME AS A MEANS OF FORMING COGNITIVE ACTIVITY YOUNGER PUPILS AT UKRAINIAN LANGUAGE

Julia Kolomiets, a master student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті окреслено можливості використання дидактичних ігор на уроках української мови в початковій школі з метою активізації пізнавальної активності учнів.

Ключові слова: початкова школа, навчання, пізнавальна активність, українська мова, дидактичні ігри.

Abstract. The article describes the possibilities of using didactic games in the Ukrainian language lessons in elementary school in order to activate the cognitive activity of students.

Key words: elementary school, teaching, cognitive activity, Ukrainian language, didactic games.

Реалізація принципу активності в навчально-пізнавальному процесі набуває особливого значення в період розбудови демократичної, національно відродженої освіти України. Від якості учіння залежить результат навчання, розвитку і виховання особистості, максимальна реалізація її потенційних можливостей, адже навчання й виховання носять діяльнісний характер.

Для молодших школярів один з головних мотивів навчання – прагнення до активної участі (колективної чи індивідуальної) у корисній діяльності класу, завдяки якій вони утверджують себе на певному соціальному ступені становлення свого маленького колективу. Д. Ельконін стверджував, молодший шкільний вік «багатий прихованими можливостями розвитку, які важливо своєчасно помітити й підтримати. Основи багатьох психічних якостей особистості закладаються і культивуються в цьому віці, тому особлива увага повинна бути спрямована на виявлення резервів розвитку учнів, які сприяють у подальшому успішному навчанню» [13, с. 53].

Ігрова діяльність – природний її вид, властивий учням молодшого шкільного віку. Гра викликає напруження емоційних і розумових сил вихованців, передбачає прийняття оптимального рішення, миттєвої реакції на навчальне завдання. Педагогічне значення гри полягає в тому, що в ній формується індивід як суб'єкт діяльності. Відчуття рівності, атмосфера захопленості й радості, невичерпний інтерес до ігрового завдання дають дітям можливість подолати скутість, виявити кмітливість. Знання, набуті розумовими зусиллями, значно міцніші, ніж одержані в готовому вигляді. Специфіка гри в тому, що діти отримують задоволення при напруженій пізнавальній діяльності й максимально засвоюють запропонований матеріал.

Сучасний урок української мови неможливий без значних розумових дій, він вимагає від учнів максимальної концентрації уваги і напруження психічних процесів. Застосування ігор дозволяє зберегти інтерес до навчального матеріалу і високу працездатність вихованців у ході уроку. Різноманітні лінгвістичні ігри та цікаві вправи дають можливість у захоплюючій формі розвивати, збагачувати мовлення учнів, поглиблювати знання, закріплювати вивчений на уроках української мови матеріал.

Василь Сухомлинський радив приділяти велику увагу «елементарній грамотності» учнів. Однак найрізноманітніших вправ, в яких потрібні орфограми часто повторюються, для опанування грамотністю, на думку вченого, недостатньо. «Ще раз підкреслюємо, – писав

В. Сухомлинський, – дуже велике значення має ігровий матеріал у процесі навчання» [10, с. 446]. Розв'язування цікавих завдань з мови не тільки вимагає від школяра кмітливості, гнучкості розуму, але й змушує повторювати вивчене, заглядати в словник, в додаткову літературу. Все це, безумовно, збуджує інтерес до мови, сприяє збагаченню лексичного запасу, запам'ятовуванню норм і правил літературної вимови та письма.

Великий лексичний матеріал неодноразово можна використовувати в настільних мовних іграх (мовне доміно, орфографічна гра з таблицею, орфографічне лото тощо) та цікавих вправах. Багаторазове сприймання «важких» слів, з яких складено ігри, розвиває зорову пам'ять і закріплює в ній їх графічні образи. Лексичний матеріал для ігор потрібно брати з орієнтацією на підручники того чи іншого класу. До ребусів і кросвордів необхідно вводити слова, правопис яких програма рекомендує запам'ятати.

На думку О. Савченко, у структурі уроку місце гри, її тривалість визначаються завданнями уроку і змістом самої гри [9]. Оптимальними способами використання ігрової діяльності в системі уроків є наступні: весь урок будується як сюжетно-рольова гра (наприклад, «відвідування» учнями уроків граматики у лісовій школі, виконання завдань мудрої Сови); під час уроку як його структурний елемент; під час уроку кілька разів створюються ігрові ситуації (за допомогою казкового персонажа, іграшки тощо).

Неодмінною умовою проведення лінгвістичних навчальних ігор є те, що учитель не має права залишати непоміченими і невиправленими мовні та мовленнєві помилки під час ігор. Адже, як легко й міцно засвоюються орфограми, нові слова в ігровій обстановці, так само засвоюються і помилкові написання. Якщо ж учитель не братиме участі в грі, він повинен забезпечити ведучого контрольним матеріалом – аркушем з можливими правильними відповідями, «ходами» тощо. Знайомлячи учнів з грою, особливу увагу звертають на з'ясування умов гри і завдань. Особливістю мовних ігор є те, що в кожному разі наводять кілька прикладів. Тільки переконавшись, що завдання і умови гри зрозумілі кожному учаснику, можна розпочинати ту чи іншу гру, цікаву вправу.

Гру на уроках української мови можна розглядати як навчально-мовленнєву ситуацію, при розв'язанні якої діти набувають позитивний досвід мовленнєвого спілкування. З погляду організації словесного матеріалу гра являє собою мовленнєву тренувальну вправу: відбувається розвиток слухових сприймань, слуховий контроль, розширюється словниковий запас учнів тощо. Проте не можна припускати, щоб дидактична гра перетворювалась у самоціль, у розвагу. Вона залишається засобом інтенсифікації уроку лише тоді, коли педагогічно спрямована. Використання ігрових дидактичних ситуацій допомагає школярам засвоїти мовний матеріал, сформувані мовні та мовленнєві навички й уміння, дає можливість уникнути перевантаження учнів і створює підґрунтя для ефективного опанування навчального матеріалу.

Лінгвістичні ігри бувають різні за кількістю учасників (фронтальні, групові, індивідуальні), за складністю розумових дій (на розпізнавання, репродуктивні, репродуктивно-варіативні, творчі), за формою проведення (предметні, рухливі). Однак вони не повинні бути тривалими, адже розумове й емоційне напруження також виснажує дітей.

Використання дидактичних ігор можливе на усіх етапах початкової мовної освіти: і в період навчання грамоти, і в період формування елементарних лінгвістичних уявлень. Навчальні мовні ігри спонукають до активної мовленнєвої діяльності, стимулюють інтерес до опанування рідною мовою. Активність дітей під час проведення ігор досить висока, вони дають школярам змогу якнайповніше виявити себе.

Отже, на уроках української мови необхідно створювати таке середовище, яке б найбільш ефективно організовувало і правильно спрямовувало пізнавальну активність учнів. Таким середовищем найчастіше виступають дидактичні ігри.

Список використаних джерел:

1. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації : інноваційний підхід / О. П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць : у 2-х част. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та

- ін. ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Київ-Вінниця :Вінниця, 2002. – Ч.2. – С. 39-43
2. Комарівська Н. Методичні аспекти застосування цікавої граматики на уроках рідної мови в початковій школі / Н. Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : Збірник наукових праць. – Вип. 41 / Редкол. В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ Нілан ЛТД, 2014. – с. 46-51.
  3. Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 14-17.
  4. Лазаренко Н. І. Розвиток пізнавальної активності першокласників у період навчання грамоти / Н.І.Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 5. – С.13-16.
  5. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід’ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.
  6. Лазаренко Н. І. Формування у молодших школярів поняття про слово у взаємозв’язку його лексичних та граматичних значень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Методика викладання (української мови)» / Н. І. Лазаренко. – К., 1993. – 24 с.
  7. Лапшина І.М. Дослідження аспектів підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення інтегрованих занять з молодшими школярами / І.М.Лапшина // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв / за ред. О.А.Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – С.25-29.
  8. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
  9. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – 415 с.
  10. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти томах / В.О.Сухомлинський. – Т.2. – К. : Рад. школа, 1976. – 670 с.
  11. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра / Укл. І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк. – Вінниця : ВДПУ, 2018. – 60 с.
  12. Шарагова Н. В. Ігри та цікаві вправи з української мови / Н.В.Шагова // Розкажіть онуку. – 2005. – Вересень (№19-20). – С. 15-17.
  13. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д.Б. Эльконин. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
  14. Kolesnik K.A. Psychology of interpersonal relationships of preschool age in a team / K.A. Kolesnik // Imperatives of civil society development in promoting national competitiveness: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference. Volume I, December 13-14, 2018. – Batumi, Georgia: Publishing House «Kalmosani», 2018. – P.229-231.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ОРГАНІЗОВАНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Світлана Костюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.Л.Крутій, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING LABOR SKILLS IN CHILDREN OF PRESCHOOL AGENCY IN ORGANIZED ACTIVITIES

Svitlana Kostyuk, master's student

Vynnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті досліджено теоретичні питання формування трудових навичок у старших дошкільників. Розкрито роль та методичну цінність створення педагогічних умов для формування трудових навичок у дітей. Визначено вплив дорослих та потенційні можливості організованої діяльності на формування трудових навичок у дошкільників.*

***Ключові слова:** діти старшого дошкільного віку, трудові навички, організована діяльність.*

Annotation. *The article explores the theoretical issues of the formation of labor skills in older pre-schoolers. The role and methodological value of creating pedagogical conditions for the formation of labor skills in children is disclosed. The influence of adults and the potentialities of organized activities on the formation of labor skills in children are determined.*

Key words: *children of preschool age, labor skills, organized activities.*

Розкриваючи теоретичну основу трудового виховання дітей старшого дошкільного віку ми виходили з того, що праця є основною умовою людського життя і складає виняткове надбання людини і людського суспільства. Праця також є основою соціального прогресу, умовою задоволення всіх матеріальних і духовних потреб людини і тому виступає як економічна і суспільна необхідність і обов'язок для кожного члена суспільства.

Своєрідність дитячої праці дослідники вбачають у тому, що вона повинна бути цікавою для дітей. Діти, в силу їхніх вікових особливостей, часто відволікаються і швидко втомлюються, якщо праця нецікава. Наслідуючи працю дорослих, дошкільнята неодноразово повторюють рухи, грають із матеріалом, часто змінюють цілі. Сам процес такого освоєння трудових дій доставляє дітям справжнє задоволення. Але під впливом виховання цілеспрямованість у трудовій діяльності дітей більш старшого віку стає над інтересом до процесу праці.

Практики позитивно оцінюють таку трудову діяльність, як привчання дітей до порядку, до збирання іграшок, книжок, посібників, виконання доручень і формування трудових навичок. Праця дошкільнят не може зводитися тільки до побутової праці, необхідно вже в дошкільному віці пробуджувати в дітей інтерес до техніки, закладати основи політехнічної освіти. Разом з тим необхідно враховувати вік дітей під час формування трудових навичок. Тільки поступовим залученням до праці, розширенням їх трудових обов'язків, ускладненням трудових цілей і завдань можливо підготувати дітей до більш складних трудових справ, тобто сформувати необхідні в подальшому трудові навички.

Трудове виховання – цілеспрямований процес формування у дітей трудових навичок і вмінь, поваги до праці дорослих, звички до трудової діяльності.

Трудова участь дітей повинна починатися дуже рано і краще в грі. Добре, якщо перед дитиною буде поставлено завдання, яке вона може вирішувати, застосовуючи ті чи інші трудові вміння та навички. З віком трудові навички повинні бути ускладнені і відділені від гри.

Під організованою діяльністю маємо на увазі ті форми освітньої роботи, завдяки яким під безпосереднім керівництвом педагога, за його участі вихованці залучаються до різноманітних видів спеціальної дитячої діяльності, зокрема: ігрової, навчально-пізнавальної; *трудової* (індивідуальні й групові трудові доручення, чергування, колективна праця тощо); художньої; комунікативно-мовленнєвої; рухової.

Аналіз педагогічної літератури показав, що на формування позитивного ставлення до праці впливає різноманіття чинників, і виховання позитивного ставлення йде поетапно [1; 3]. У літературі, на наш погляд, ще не достатньо розкрито питання про емоційний стан дитини в процесі праці, а це сприяє зниженню інтересу дітей старшого дошкільного віку до щоденної праці, формальному механічному виконанню обов'язків і повільному формуванню трудових навичок.

Залучення дітей до господарсько-побутової праці починається з невеликих епізодичних доручень, під час яких доцільно формувати певні навички. Як показали дослідження О.Д.Шатової [4] у дошкільному віці діти цілком здатні користуватись трудовими навичками, результати використання яких важливі не тільки для самої дитини, але й для інших дітей, дорослих. Всі автори підкреслюють виховне значення навичок [2-3]. Відзначається, що разом з оволодінням деякими трудовими навичками при виконанні доручень у дітей поступово починають складатись деякі моральні та вольові якості особистості. *Отримані дані показують, що навички не втрачають своєї цінності на всіх щаблях дошкільного та шкільного віку.*

Під трудовою навичкою дитини старшого дошкільного віку розуміємо вміння, що створено, здобуте звичкою, вправою; як практичне знання в елементарній трудовій діяльності. У теорії і практиці виховання дітей дошкільного віку сформовані навички вважаються найбільш елементарною і доступною формою організації трудової діяльності. Особливе виховне значення вони мають, як вважає О.Д.Шатова, в роботі з дітьми молодшого дошкільного віку, коли праця не може стати планомірною і систематичною діяльністю малюків [4]. Діти молодшого дошкільного віку часто вже не розрізняють ігрові та трудові завдання, не вміють працювати за власною ініціативою і тому дорослі залучають їх до праці шляхом різних навичок. У дітей старшого дошкільного віку є свої особливості формування трудових навичок.

З'ясуємо особливості трудового виховання дітей старшого дошкільного віку та зміст формування трудових навичок за програмою «Дитина в дошкільні роки» [2].

Одним із пріоритетних завдань цього віку є виховування культури праці, а саме: у процесі досягнення мети мати навички добирати потрібний матеріал й обладнання, технічні засоби і знаряддя, добирати раціональні методи та прийоми роботи, здійснювати трудові дії в певній послідовності. Дітей треба навчати орієнтуватись у критеріях результату: розуміти, що показником продуктивності праці є якість та кількість зробленого, а також вкладені в роботу зусилля виконавця.

У самообслуговуванні продовжувати формувати навички самостійно, у певній послідовності, у потрібному темпі вдягатися, роздягатися, взуватися, роззуватися. Формувати навички користування ложечкою для взуття та щітками для одяжі, носовичком, особистим гребінцем, сформувати навичку пришивати гудзики, петлі.

У господарсько-побутовій праці передбачено формування навичок підтримування порядку в груповій кімнаті, приміщенні закладу та на майданчику. Виховувати бажання працювати на спільну користь, звичку до охайності, до художнього оформлення приміщення групи букетиками квітів, самостійно виготовленими виробами, піклуватися про менших, лагодити іграшки, мити іграшки, будівельний матеріал, прати й прасувати для ляльок. Допомогати дорослим мити овочі, фрукти, чистити варені овочі, нарізати їх, перебирати ягоди для компоту, робити печиво (з готового тіста).

У процесі праці в природі прищеплювати навички дбайливого ставлення до рослин і тварин, учити доглядати їх. Організовувати працю в куточку природи та на ділянці, на городі, у квітнику залежно від сезону. В догляді за птахами, тваринами самостійно готувати корм, стежити за дотриманням періодів годування, годувати птахів, тварин, чистити клітки й годівниці. Підгодовувати птахів, які зимують, залучати до участі у виготовленні та розвішуванні годівниць.

Ручна праця. Формувати інтерес до ручної праці, бажання виготовити власними руками коробку, іграшку, сувенір, прикрасу, використовуючи сформовані трудові навички. Навчити виготовляти з природного, допоміжного матеріалів, паперу і картону, з тканини іграшки-саморобки для сюжетно-рольових ігор, сувеніри в дарунок батькам, співпрацівникам дитячого садка, малюкам.

Учити економно та раціонально витратити матеріали, берегти продукти своєї праці. Учити робити дрібний ремонт книг, одягу, іграшок, виготовляти деякі прості посібники для занять.

Дитині старшого дошкільного віку доступне розуміння суспільної значущості праці дорослих, способів досягнення її результатів. Вона проявляє цікавість до праці дорослих поза межами освітнього закладу.

Старший дошкільник самостійніший, ініціативніший порівняно з молодшими дітьми, у нього більший запас трудових умінь і сформованих трудових навичок.

Старшого дошкільника цікавить не лише процес праці, а й прямий результат і те, задля чого він працює, тобто головна мета, яка відображає в ідеальному вигляді цей результат, – його суспільне спрямування. Тому ефективність трудової діяльності значною

мірою залежить від того, наскільки бажаний результат відповідає моменту, мотиву, інтересу до нього та наскільки якісно сформовані трудові навички.

У дослідженні О.Д.Шатової [4] показано, що виконання доручень і використання сформованих трудових навичок відбувається поетапно, для їх виконання необхідно знати правила.

На першому етапі діти поки недостатньо знають правила, як діяти, виконувати завдання. Найчастіше вони діють на основі наслідування праці дорослих або під впливом їхніх вимог. Доручення діти краще виконують при наявності сформованих трудових навичок або за участю дорослих.

На другому етапі діти від дорослого дізнаються, як потрібно правильно організувати свою діяльність, щоб виконати доручену справу.

На третьому етапі діти з власної ініціативи починають свідомо наслідувати правила виконання трудових доручень у звичній, знайомій обстановці, використовуючи сформовані трудові навички. На цьому етапі відбувається активне формування навичок самостійного виконання завдання орієнтуючись на знайомі правила.

На четвертому етапі дитина свідомо, самостійно виконує правила індивідуально або з однолітками, як у звичній, так і у відносно новій обстановці - це вже найвищий рівень оволодіння правилами і трудовими навичками.

Праця в цьому віці все більше відокремлюється від гри, а трудові навички набувають для них значущості в процесі їх використання. Під час праці в природі віддаленість результату вимагає від дитини тривалих фізичних і розумових зусиль, терпіння, повсякденної копійки праці. Однак у неї ще замало досвіду, вмінь, тому дорослий має разом із дитиною виробляти чіткі правила їхньої поведінки і діяльності в природі.

Проте, ряд дослідників вважають, що в старшому дошкільному віці значно знижується педагогічна цінність трудових навичок, рекомендованих програмами, що сприяє зниженню інтересу до праці, безсистемній участі дітей у праці, а це позначається на недостатню підготовленість дітей до навчальної діяльності в школі [3].

У старшого дошкільника поступово зникає інтерес до того виду праці, який стає звичним, повсякденним. Тому для відновлення інтересу до неї варто збагачувати її елементами новизни, кількісним та якісним розширенням сформованих трудових навичок. Дитина не завжди точно виконує трудове завдання, тому потрібен контроль з боку дорослого, нагадування, оцінка діяльності дитини.

У дитини старшого дошкільного віку на основі розуміння суспільної значущості результатів праці складаються перші суспільні мотиви діяльності: зробити щось для іншої дитини, допомогти ровесникові досягти потрібного результату.

Аналіз програмно-методичних документів, що визначають і направляють на сучасному етапі освітній процес в закладах дошкільної освіти і школі, свідчить про те, що: формуванню трудових навичок відводиться недостатньо місця і часу; використання навичок - це найбільш проста форма участі у трудовій діяльності дітей дошкільного віку, тому вони особливо важливі на молодших щаблях дошкільного віку, з метою залучення дітей до праці; сформовані трудові навички служать передумовою до виникнення цікавості до подальшої трудової діяльності.

Отже, на основі аналізу програмно-методичних документів ми прийшли до висновку: у програмно-методичних документах не визначено конкретно зміст трудових навичок і не подано системи їх формування. Необхідно також підвищити педагогічну цінність сформованих трудових навичок у старшому дошкільному віці, так як вони в цьому віці поступово переходять в обов'язки.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Науковий керівник: А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; Авт. кол-в: Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В. та ін. - К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Дитина в дошкільні роки : комплексна освітня програма / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутії. —

Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2016. – 160 с. (рекомендовано, Лист МОН України від 06.11.2015 р. лист № 1/11-16160).

3. Крутій К.Л. Створюємо освітній простір, дружній до дитини / Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Осінь-арабеска / К. Л. Крутій, Т.І.Грицишина, І. Б. Стеценко. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2018. – С.6-26.

4. Шатова А.Д. Трудовое поручение в детском саду и его воспитательное значение. - В кн.: Трудовое воспитание в детском саду (из опыта работы детских садов республики). – Минск : Прасвета, 1976. - С.45-57.

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Тетяна Коцулим, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

FORMATION OF AESTHETIC FEELINGS OF YOUNGER PUPILS AT NATURAL SCIENCE

Tanya Kotsulym, bachelor student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті досліджено особливості формування естетичних почуттів молодших школярів. Розкрито роль уроків природознавства у формуванні естетичних почуттів дітей молодшого шкільного віку.*

***Ключові слова:** естетичні почуття, особистість, урок, виховання, природа, естетика.*

***Abstract.** The article investigates the formation of the younger student's personality by means of aesthetics. The role of science lessons in which the personality of young children is formed is revealed.*

***Key words:** aesthetic feelings, personality, lesson, education, nature, aesthetics.*

Проблема формування естетичних почуттів молодших школярів є актуальною у наш час, оскільки вміння бачити в оточуючому світі прекрасне та бажання створювати його самому формується з найменшого віку.

В житті людини прекрасне завжди виступає як могутній духовний стимул діяльності і спілкування [3, с.118]. З дитинства дитині властиво прагнення до краси. В цих умовах важливо зрозуміти, які захоплення будуть помилковими, а які – справжніми. Необхідно навчити дітей розуміти та знаходити красу у навколишньому світі, виховуючи почуття прекрасного.

У педагогіці поняття естетичного виховання сприймається авторомпосібника з педагогіки Н. Мойсеюк як невід’ємна частина розумового, трудового, морального виховання, як звертання до емоцій людини, які розвивають здібності для сприймання прекрасного у житті та роблять кожного творцем естетичних цінностей [4, с. 198].

Досліджуючи особливості виховання естетичних почуттів молодшого школяра не можна не згадати відомого педагога, Василя Олександровича Сухомлинського. На його думку естетичне виховання починається з емоцій, відносин між людьми та чуйності [9, с. 19]. Основними засобами естетичного виховання видатний педагог вважає природу, мистецтво та музику. Найбільшого значення він надавав природі і називав її «школою під блакитним небом».

Урок у школі є найдавнішою, змістовною і дієвою формою навчання. Природознавство, як навчальний предмет містить потенціал для того, щоб навчити молодшого школяра поважати природу, а чи сформується на уроці природознавства у дитини естетичні почуття, залежить від того, як використає цей потенціал вчитель. На цьому уроці учні отримують відповіді на питання в той момент, коли вони активно пізнають світ.

Як зазначає Т. Бабенко, знання про природу, яка завжди поряд з нами, є найбільш потрібними для розуміння світу [1, с. 5].

Щоб сформувати у молодших школярів на уроках природознавства естетичні почуття потрібно виховувати у них позитивно-емоційне ставлення до природи, допомагати закріплювати знання про зміни у природі під впливом людини та вміння знаходити прекрасне у кожному об'єкті та предметі природи.

На основі вивчення особливостей естетичного розвитку школярів можна буде вибрати найефективніші методи впливу на них та зробити керованим цей процес. Для дослідження естетичних почуттів молодших школярів ми проводили діагностичне дослідження у 17 учнів 3-Б класу Агрономіченської школи у 2019 році.

Для визначення стану сформованості естетичних почуттів молодших школярів ми використовували такі методи та методики. Першим методом було анкетування. Ми попросили учнів відповісти на такі запитання:

1. Лягаючи спати, чи згадуєш ти місце, де тобі сподобалось (театри, концерти)?
2. Чи любиш ти придумувати неіснуючих героїв і розповіді про них?
3. Тобі подобається вслухатися в звуки природи: спів птахів, шум листя, дзюрчання струмка?
4. Чи можеш ти з задоволенням роздивлятися картини, тваринку, квітку, жучка?
5. Подобається тобі розповідати батькам про щось, що тебе хвилює (про музику, книгу)?
6. Чи відвідуєш ти бібліотеку?
7. Чи зручно і комфортно тобі, коли ти чисто одягнений?
8. Ввічливий ти при спілкуванні з однокласниками?
9. Чи читаєш ти книги про мистецтво?
10. Чи відвідуєш сайти в інтернеті, де розповідають про музику та твори мистецтва?

Відповіді учнів 3-Б класу оцінювалися таким чином: відповідь «так» - 3 бали, відповідь «інколи» - 2 бали, відповідь «ні» - 1 бал.

Обробка анкети:

30-21 бал – високий рівень;

20-11 балів – середній рівень;

10 і менше балів – низький рівень.

Охарактеризуємо кожен з рівнів:

Високий рівень – в учня спостерігається стійкий інтерес до художніх видів діяльності.

Середній рівень – виражається в наявності інтересу до різних видів мистецтва, але з перевагою розважальної спрямованості.

Низький рівень – характеризується відсутністю або слабо вираженим інтересом до мистецтва.

Аналіз анкети показав, що учні даного класу відносяться до високого та середнього рівнів естетичних почуттів (14 учнів (82%) відносимо до високого рівня, 3 учні (18 %) – до середнього, низького рівня естетичних почуттів учнів даного класу не було виявлено.

Другою діагностикою визначення рівня естетичних почуттів учнів 3-Б класу була обрана методика «Незакінчене речення» [9].

Школярам пропонувалось закінчити речення.

1. Гарне життя – це _____
2. Найкраще я відчуваю себе, коли _____
3. Мені добре, коли навколо _____
4. Мені подобається дивитись на _____
5. Я люблю ходити у _____
6. Мені подобається на уроках мистецтва _____
7. Мені подобається, коли мої роботи _____
8. Я бачу прекрасне (красиве) у _____

Охарактеризуємо рівні естетичних почуттів за даною методикою.

Високий рівень – в учня яскраво виражене позитивне ставлення до естетичної діяльності, інтерес, який проявляється до предметів і явищ навколишньої дійсності.

Середній рівень – в учня позитивне ставлення до естетичної діяльності та інтерес до навколишнього середовища є епізодичними.

Низький рівень – в учня негативне чи байдуже ставлення до естетичної діяльності та інтерес до предметів та явищ навколишньої дійсності.

Аналіз методики та результати дослідження виявили, що 11 учнів даного класу (65%) мають високий рівень розвитку естетичних почуттів, 6 учнів (35%) – середній рівень розвитку. У даній методиці учнів з низьким рівнем розвитку естетичних почуттів не було виявлено.

Третьою було обрано методику «На що схоже?» (наочний матеріал, що використовувався, можна бачити на рисунку 1.

Мета – виявити, як учні сприймають предмети навколишнього світу.

Методика дозволяє визначити за допомогою уяви та фантазії на що схожий предмет на картинці. Учні можуть пропонувати смішні та інколи безглузді відповіді. Завдання полягає в тому, щоб у кожній відповіді дитини побачити оригінальність та власне бачення.

Високий рівень – всі предмети, що зображені на малюнку названі правильно.

Середній рівень – 1-2 зображення названі правильно.

Низький рівень – немає жодної правильної відповіді.

Рис. 1. Наочний матеріал до методики «На що схоже?»

За допомогою даного дослідження було виявлено, що 10 учнів (58%) мають високий рівень естетичного розвитку, 7 учнів (42%) – середній рівень розвитку. Учні з низьким рівнем естетичного розвитку не було.

Провівши розглянуті методики, ми з'ясували, що у школярів даного класу естетичні почуття є достатньо розвиненими. Добре розвинений естетичний смак впливає на формування особистості, збагачує її потенціал та наповнює її життя сенсом.

Список використаних джерел:

1. Бабенко Т. В. Формування естетичного смаку у школярів засобами природознавства: авторефер. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. В. Бабенко; ЖДУ ім. І. Франка. – Ж. 2006. – 23 с.
2. Бондар Ю. В. Використання інтерактивних технологій в освітньому процесі початкової школи / Ю. В. Бондар // Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: збірник наукових статей (Бердянськ, 23-24 жовтня 2019 року). – Бердянськ, 2019. – С. 229-233.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Становлення до духовності / І. Д. Бех // Наукове видання. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
4. Вишківська В., Шикиринська О.. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект // Молодь і ринок, 2019. - № 11 (178) – С. 115-119
5. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
6. Кит Г.Г. Дидактика початкової освіти : практикум / Г.Г. Кит, О.Б. Петрович, І.В. Карук. – Вінниця : Документ Принт, 2017. – 249 с.
7. Голюк О.А., Пахальчук Н.О. Досвід підготовки вчителя до естетичного виховання молодших школярів: історико-педагогічний аспект / О.Г.Голюк, Н.О.Пахальчук // European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland: collective monograph. – Sandomierz: Izdawnictwo "Baltija Publishing", 2018. – Volume 3. – P. 93-114.
8. Присяжнюк Л. А., Грошовенко О. П. Сучасні підходи до еколого-природничої освіти дошкільників і

молодших школярів : аспект наступності / Л. А. Присяжнюк , О. П. Грошовенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць / редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2017. – Вип. 52.(Серія: Педагогіка і психологія).
9.Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Київ: Радянська школа. - 1998. - 303 с.
10.Методика "Незакінчене речення?"[Електронний ресурс]. – Режим доступу. <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/vospitatelnaya-rabota/2015/05/04/sistema-vospitatelnoy-raboty-po-formirovaniyu>

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Діана Кошляк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П.Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

PRINCIPLES OF FORMATION OF ECONOMIC CULTURE OF YOUNGER PUPILS

Diana Koshliak, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Актуалізовано проблему економічної освіти і виховання підростаючого покоління. Особлива увага акцентується на необхідності формування основ економічної культури молодших школярів, економічного стилю мислення, економічної свідомості та поведінки молодших школярів. У статті окреслено принципи формування основ економічної культури дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: економічна культура, економічне виховання, молодші школярі, принципи.

Abstract. The problem of economic education and upbringing of the younger generation has been updated. Particular attention is paid to the need to shape the foundations of younger students 'economic culture, economic thinking style, economic awareness, and younger students' behavior. The article outlines the principles of forming the basics of economic culture of young school children.

Key words: economic culture, economic education, junior high school students, principles.

Особливості розвитку сучасного суспільства, глибокі соціально-економічні зміни, перехід до ринкової економіки поставили перед освітньою системою України завдання формування економічно освіченого молодого покоління. Істотна роль в системі економічної освіти відводиться загальноосвітній школі, і перш за все її початковій ланці. У зв'язку з цим виникає необхідність вже з молодшого шкільного віку знайомити дітей з основами економіки, формувати початкові економічні знання, вміння і навички, психологічну готовність і моральну стійкість до можливих труднощів, пов'язаних з безробіттям, конкуренцією, зміною роботи та професії.

Економічна культура є відображенням людиною закономірностей суспільного виробництва у вигляді конкретних знань, умінь, способів поведінки, а точніше кажучи, в їх певній системі. Це вимагає постійного підвищення економічних знань і навичок кожного члена суспільства.

Психолого-педагогічний аспект проблеми економічної освіти молодших школярів представлено у наукових працях А.Богущ, А. Вихрущ, Н.Грама, В.Грошевої, М. Ібрагімової, С.Золотухіної, З.Курлянд, П.Матвєєва, М.Мельник, А.Нісімчук, В.Струманського, та інших. Шляхи та методи формування основ економічної грамотності молодших школярів представлено у дослідженнях А.Аменд, К.Байкачової, А.Бірман, Л.Бекірової, Ю.Васильєва, В.Жаміна, В.Касараба, Н.Клепач, О.Мельникової, І.Сасової, І.Смолюк, О.Падалки та ін..

Економічна культура - дуже складний феномен, оскільки має місце і на рівні суспільної, і на рівні індивідуальної свідомості. Економічна культура особистості молодшого

школяра проявляється у системі тих економіко-психологічних якостей, які забезпечують особистості гармонійне включення у економічні відносини. Загалом економічну культуру вчені розуміють як особливий спосіб мислення, поведінки і діяльності, що відповідає економічним і морально-правовим засадам суспільства, господарського ставлення до всіх видів власності [4].

Формування економічної культури молодшого школяра не може здійснюватися в рамках окремого предмета або виховного заходу. Економічна культура учня формується під впливом школи, учнівського колективу, сім'ї. Концепція НУШ може виступати методологічною основою для створення принципово нової моделі соціально-економічної освіти, що сприяє зміні економічного всеобучу, провідною ідеєю якого стає підготовка учнів до життя і діяльності в нових соціально-економічних умовах [5].

Молодший шкільний вік – це культурно-історична категорія, що фіксує особливості психічного розвитку дитини з позиції досягнення соціальних завдань і змісту освітнього процесу як невід'ємної складової ціннісних пріоритетів певного суспільства [1]. В економічному вихованні молодшого школяра важливою є організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії дитини у системі взаємовідносин «сім'я-школа-учнівський колектив». Відтак, формування економічної культури самою природою економічних відносин націлено на розвиток у молодших школярів суб'єктності. Реалізація *принципу суб'єктності* забезпечує налагодження елементарних економічних відносин, життєстійкості особистості і становить зміст її економічної культури [6].

Молодший шкільний вік – відповідна стадія психічного розвитку суб'єкта, що набуває чітко окресленої виразності. Це зумовлено істотним прискоренням процесу розвитку особистості, що є характеристикою, властивою лише сучасній соціальній ситуації як провідній розвивальній детермінанті. Молодшому школяреві притаманний небачений динамізм у накопиченні людських здобутків, а також їх інтенсивна трансляція. В умовах інтенсифікації суспільного життя дитина отримує реальну можливість спостерігати різноманітні за соціальною значущістю ситуації. У цей час з метою організації цілеспрямованої соціалізації молодшого школяра, формування основ його економічної культури доцільною буде практика включення (усвідомлення, чуттєвого, емоційного переживання) дитини у певні (емоційні, моральні, чуттєві тощо) зв'язки із такими ж суб'єктами економічної реальності, які володіють, користуються, розпоряджаються майном матеріальним чи духовним. Таке включення молодшого школяра має бути систематичним, відповідно – *принцип систематичності* у формуванні основ економічної культури є одним із доцільних. Така робота набуватиме системності по мірі того, як дитина усвідомлює усе розмаїття об'єктів власності, якими може володіти. Тому організація будь-яких заходів з розвитку економічної культури в школі має бути спрямована на : усвідомлення школярем закономірностей, смислів, типології можливих відносин, що виникають щодо власності, свого місця і ролі в них (на розвиток когнітивних складових культури); переживання цих відносин і формування визначеного, раціонального, співвіднесеного з моральними цінностями ставлення до них (на розвиток афективних складових культури); пошук особистісних ресурсів для їх прогнозування і довільної трансформації (розвиток поведінкових складових культури).

У молодшому шкільному віці поняття особистої власності є особливо актуальним. Власність виникає як соціопсихологічний простір взаємовигідного обміну дитини матеріальними чи духовними благами з іншими людьми. Відтак, важливим моментом формування економічної культури особистості є забезпечення *принципу етичності*. Розвиток у молодшого школяра таких якостей як свідомість, здатність до рефлексії і критичного мислення, ініціативність і творчість, активність і відповідальність, самостійність у прийнятті рішень щодо привласнення чи відчуження особистих благ тощо. Врахування останнього у процесі становлення економічної культури школяра – це шлях до поступового формування ініціативного, наполегливого, готового до виваженого ризику, цілеспрямованого,

самостійного, незалежного, самовпевненого, прагнучого до самореалізації, поінформованого і відповідального суб'єкта економічних відносин, в першу чергу, - відносин особистої власності.

Економічно культурною людина не народжується. Цей психологічний ресурс формується у процесі її соціалізації завдяки включенню у різні відносини, спрямовані на отримання прибутку за мінімальні витрати. Включення молодшого школяра у такого роду відносини відбувається за умови організації ігрової діяльності. Ігрова діяльність забезпечує реалізацію так званого принципу *балансу приватності-публічності*. При цьому слід враховувати, що в юридичному плані дитина не може виступати як самостійний суб'єкт власності. Тим не менш, від самого народження і протягом усього життя людина вдосконалюється, з одного боку, як суб'єкт безумовного особистого моноволодіння багатьма благами: від власної вітальності, тілесності, людських чеснот до особистої територіальності, майна і соціальних контактів – як суб'єкт приватного життя, своєї приватності [3]. Саме у відносинах «моє-чуже», щонайперше, формуються основи економічної культури молодшого школяра .

Ефективність формування у молодших школярів основ економічної культури залежить від професійності педагога. Учитель сьогодні має бути транслятором знань, володіти високим рівнем інноваційної культури, яка віддзеркалює цілісну орієнтацію людини, закріплену в мотивах, знаннях, уміннях і навичках, а також в образах і нормах поведінки [2, с.100].

Таким чином, для цілеспрямованого формування основ економічної культури молодшого школяра педагогам, шкільним психологам, батькам доцільно реалізовувати окреслені шляхи, апелювати до тих методів та засобів, які сприятимуть включенню учнів до різних видів економічної діяльності, розширенню репертуару економічних ролей, з якими ідентифікується школяр. Одним із засобів формування економічної культури молодших школярів є гра, яка допомагає включити дитину у своєрідний тренаж, апробувати різні соціально-економічні ролі, забезпечити дитину усіма необхідними економічними ресурсами.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: наук. Видання / І.Д.Бех.- Київ.- 2006. - 272 с.
2. Григорович О.П., Пахальчук Н.О. Педагогічні умови формування інноваційної культури майбутнього вчителя початкової школи в умовах реформування змісту освіти . Modern researches in psychology and pedagogy : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. pp. 94-111.
3. Дембицька Н. Становлення основ економічної культури школяра в просторі шкільної освіти / Н.Дембицька // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. - 2015. - Вип. 20 (1).- С. 74-82.
4. Несімко О. Д. Поняття, сутність та основні характеристики економічної культури / О.Д.Несімко // Науковий вісник Львівського юридичного інституту (Серія юридична). – Львів.- 2005. Вип. 2.- С. 181–189.
5. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
6. Шпак О.Т. Учителю про економічне виховання учнів: питання генезису і компетентності : навчальний посібник / О.С. Падалка, О.Т. Шпак, В.К. Шепотько. Київ, 1998. 223 с.

СПІЛКУВАННЯ ЗІ ЗНАЧУЩИМ ДОРΟΣЛИМ ЯК ЗАСІБ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ

Аліна Красножон, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К. Л. Крутий, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

COMMUNICATION WITH SIGNIFICANT ADULTS AS A MEAN OF SPEECH DEVELOPMENT OF A THIRD YEAR

Alina Krasnozhon, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається вплив сензитивного періоду і Гіперсензитивність фаз на розвиток мовлення дитини. Розвиток мовлення - процес складний, творчий, який

повинен проходити повноцінно і гармонійно в сензитивному періоді життя дитини. Сензитивні періоди універсальні і індивідуальні одночасно, тому особливу роль в процесі розвитку своєї дитини відіграє мистецтво спостереження і всебічного вивчення питання вікових особливостей. При якісному вивченні закономірностей мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку і особливостей Гіперсензитивність фаз дозволяє уникнути різних порушень, спотворень, патологій мовлення.

Ключові слова: сензитивний період; гіперсензитивність фази; мовленнєвий розвиток; вікові особливості.

***Annotation.** The article considers the influence of the sensitive period and hypersensitive phases on the development of the child's speech. The development of speech is a complex, creative process that must take place fully and harmoniously in the sensitive period of a child's life. Sensitive periods are universal and individual at the same time, therefore, the art of observation and a comprehensive study of age-related issues play a special role in the development of your child. With a qualitative study of the laws of speech development of a preschool child and the characteristics of hypersensitive phases, various disorders, distortions, and pathologies of speech can be avoided.*

Key words: sensitive period; hypersensitive phases; speech development; age features.

Мовлення не є вродженою здатністю, а розвивається в процесі онтогенезу паралельно з фізичним і розумовим розвитком дитини і служить показником її загального розвитку. Як тільки дитина народжується, вона негайно зустрічається з людською мовою і відчуває її чарівність. Поступово дитина засвоює образи мовлення, які вживають навколишні її люди, як ніби навколо нього створюється підготовче середовище для розвитку мовлення. Отже, засвоєння зразків мовлення є необхідною умовою для раннього розвитку мовлення у дітей. Сензитивний період - (від лат. почуття, відчуття) мовленнєвого розвитку припадає на вік 0 - 6 років, так як є, найбільш сприйнятливий до впливу різних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, а так само до сприйняття мовлення оточуючих дитини людей. Саме зараз, дитина може досить продуктивно освоїти усне мовлення. Людині ніколи більше так легко не вдається опанувати певними знаннями, так радісно вчитися, як до відповідного сензитивного періоду [7, с. 4]. У цей період, коли формуються перед мовлення і починається мовленнєвий розвиток, складаються основи комунікативної поведінки, відбувається інтенсивний розвиток кіркових мовленнєвих зон мозку.

Розвиток мовлення - процес складний, творчий, який повинен проходити повноцінно і гармонійно в сензитивному періоді життя дитини.

При формуванні високорозвиненого мовлення у дитини, батьками і педагогами повинно бути створено сприятливе мовленнєве середовище, для цього необхідно знати терміни нормального психомоторного і мовленнєвого розвитку дитини.

Роблячи оцінку рівня психомоторного розвитку дитини потрібно підходити до процесу диференційовано, враховувати всі особливості розвитку загальної моторики, тонкої моторики рук, зорово-моторної координації, пізнавальних функцій, сприйняття й мовлення. І нарешті, важливо оцінити особливості соціально-емоційного розвитку дитини.

Так як мовленнєвий і соціально-емоційний розвиток безпосередньо пов'язані між собою.

Порушення соціально-емоційного розвитку у дітей зі значущими людьми сильно позначаються на загальному розвитку дитини і в першу чергу на його мовленнєвому формуванні. Через спілкування з дорослими у дитини формуються перші передумови для розвитку мовлення. Отже, спілкування дитини з дорослими є необхідною умовою його нормального психомоторного розвитку [4].

Якщо в сензитивному періоді розвитку мовлення дитина схильна до впливу будь-яких чинників «шкідливих», відповідно нормальний процес розвитку порушується. «Шкідливими» факторами або факторами «ризик» можуть служити - відсутність або порушення умов сприятливого мовленнєвого середовища (брак спілкування з дорослими,

часткова або повна втрата мовлення і ін.), Поява нових факторів ризику (часте шумове оточення, зміна мовленнєвого середовища, поява численних нових дорослих в оточенні дитини та ін.). Різні нервово-психологічні й соматичні захворювання, емоційна депривація, обмеження спілкування, так само призводять до порушення, затримки, спотворення і патології мовленнєвого розвитку.

Динаміка психомоторного розвитку в перші роки життя залежить від багатьох факторів, насамперед від спадкових особливостей організму, загального стану здоров'я, статі, навколишнього середовища. Крім того, розвиток в ранньому віці відбувається нерівномірно, тому його оцінка завжди вимагає динамічного спостереження.

Поняття «сензитивні періоди» і «зони найближчого розвитку» були введені Л.С.Виготським. Він вважав, що поряд з сензитивними періодами у дитини існує ще три кризових вікових моменти: у віці одного року, трьох років і семи. У ці періоди дитині необхідно приділяти більшу увагу з боку значущих дорослих. Необхідно розуміти, що чим значніше сфера інтересів, тим більше гармонійніше буде її розвиток.

Дуже важливо батькам і педагогам звернути увагу на основні сензитивні періоди і на початок прояви кожного з них, для того, щоб своєчасно підготувати основу і сприятливе мовленнєве середовище на кожному етапі його розвитку.

Весь період до 6 років дитини вважається сензитивним для розвитку мовлення, але так само виділяються в цьому періоді гіперсензитивності фази, досить обмежені за часом [7, с. 5].

Гіперсензитивність фази:

1. *Накопичення перших слів* (від 1 до 1,5 років). При рясному спілкуванні з дорослим без «сюсюкання» дитина досить швидко і якісно поповнює свій словниковий запас. І так само, при нестачі мовленнєвого спілкування з дорослими, різні психічні та соматичні стреси можуть призвести до порушень формування мовлення;

2. *Фразове мовлення* (від 2,5 до 3,5 років). Відбувається активне оволодіння розгорнутого мовлення, комплексної організованої синтаксичної і семантичної структури. Цей період характерний інтенсивним формуванням внутрішньомовного програмування - поява онтогенетичних пауз хезитації (між складові паузи всередині слів) і фізіологічними ітераціями - повторення словосполучень, слів і складів. Під час цієї фази мовлення дитини стає засобом її інтелектуального та мовленнєвого розвитку;

3. *Формування контекстного промовлення* - самостійне породження тексту (від 5 до 6 років). У цей період у дитини відбувається перехід внутрішнього задуму в зовнішню мовлення.

Як бачимо з вище сказаного, мовлення формується задовго до того, як приходить свідомість і є одним з показників розвитку дитини, що говорить про те, що необхідно докладати чимало зусиль батькам і педагогам для повноцінного розвитку дошкільника.

Отже, вікові особливості усного мовлення, розкривають нам досить тендітну і нестійку мовленнєву функціональну систему дитини, де головною причиною нестійкості є різні «шкідливі» чинники.

Становлення мовленнєвої функції в онтогенезі характеризується строгою послідовністю стадіальністю етапів довербальних і вербальних форм спілкування. Гіперсензитивність фаз дозволяє уникнути різних порушень, спотворень, патологій мовлення.

Якщо грамотно допомагати дитині на кожному етапі становлення його мовлення, то вже до віку п'яти-шести років вона буде спілкуватися приблизно на тому ж рівні (словниковий запас, за винятком спеціалізованої лексики, граматичні конструкції, здатності побудувати монологічне й діалогічне мовлення тощо), а може бути навіть і більш високому, що і більшість дорослих.

Вплинути на терміни і тривалість сензитивних періодів неможливо, проте знати про них необхідно. При настанні сензитивного періоду протипоказано виконання дитиною завдань з примусу. Інакше ті новоутворення, які повинні були сформуватися на даний момент, не виявляться зовсім або їх створення виявиться дуже трудомістким процесом [6; 7].

На закінчення, ще раз сформулюємо основні висновки, який необхідно пам'ятати батькам і педагогам для розвитку мовлення дитини в сензитивний період:

- Дитина ніколи вже більше не буде вчитися чогось з такою легкістю, завзяттям і інтересом, як у відповідний сензитивний період свого розвитку;

- Сензитивні періоди універсальні і індивідуальні одночасно, тому особливу роль в процесі розвитку своєї дитини відіграє мистецтво спостереження і всебічно вивчення питання вікових особливостей;

- Знання про час настання основних сензитивних періодів, необхідно влаштувати для дитини можливість тренувати свої органи чуття, навички соціального життя, мовлення тощо.

- Сприятливе мовленнєве середовище і дидактичний матеріал занять, отже, не є чимось штучним, а створюють оптимальні умови для природного ходу розвитку кожної дитини.

Звичайно ж, існують особливі діти, які входять в групу «ризик» по шкільній дезадаптації. До них відносяться соматично ослаблені діти, діти з порушеннями мовлення, моторики, поведінки, функції активної уваги, пам'яті, а також діти з порушеннями спілкування та затримками психічного розвитку, які можуть мати як парціальний (частковий), так і загальний характер. Всі ці категорії дітей потребують особливо ретельної підготовки до навчання в закладі середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОО к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест :БрГУ, 2016. – С.47-51.
2. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А.Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
3. Крутій К. Виховний вплив дорослих на формування мовленнєво-мовної та лінгвістичної готовності дошкільників до навчання в школі: теоретичний аспект / Крутій К.Л., Зданевич Л.В. / Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка», 2019. 8/40. С. 13– 26. <https://doi.org/10.24919/2413-2039.8/40.164378>
4. Крутій К.Л. Емпіричне дослідження вільної гри дитини в умовах закладу дошкільної освіти під час проведення «Дня без іграшок» / Гуманізація навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць. № 1 (93). – 2019. - С.26-44. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/12407>
5. Крутій К.Л. Формування граматичної правильності мовлення в дошкільників у контексті комунікативного розвитку: термінологічне поле / Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. — № 3 (137), 2018. — С.28-35.
6. Хилтунен Е. Практическая Монтессори-педагогика. - М.: ЮНИОН-паблик АЛЬТА-ПРИНТ, 2005. - 336 с.
7. Kateryna Kruty, Larysa Zdaneych. Overcoming Communicative Deadadaptation of Speech Passive Children of Pre-School Age / Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць. Серія : Психологія. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я.М. 2019. Вип. 26 (1). Web of Science Core Collection (ESCI) <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/710>
<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57211396974>

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Уляна Крисько, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: І.В. Хом'юк доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF THE USE OF INTER-SUBJECT COMMUNICATION IN THE MATHEMATICS LESSONS IN THE INITIAL CLASSES

Uliana Krysko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні аспекти міжпредметних зв'язків на уроках математики як засобу розвитку інтегративного мислення учнів. Визначено функції

(освітня, розвиваюча, виховна, конструктивна) міжпредметних зв'язків у навчальному процесі початкової школи. Аргументується необхідність різнобічного застосування міжпредметних зв'язків, що сприяє цілісному сприйняттю навчального матеріалу, формуванню системного мислення, позитивного емоційного ставлення учня до пізнавального процесу. Розглядається один із шляхів реалізації міжпредметних зв'язків на уроках математики – розв'язування прикладних задач.

Ключові слова: інтеграція навчання, математика, молодші школярі, міжпредметні зв'язки, прикладні задачі.

Abstract. The article explores the theoretical aspects of cross-curricular communication in mathematics lessons as a means of developing students' integrative thinking. The author defines the functions (educational, educational, educational, constructive) of cross-curricular relations in the elementary school educational process. There is a need for versatile application between subject relations, which contributes to the holistic perception of the educational material, the formation of systemic thinking, the positive emotional attitude of the student to the cognitive process. One of the ways to make cross-curricular connections in math lessons is to solve application problems.

Key words: integration of learning, mathematics, younger schoolchildren, cross-curricular relations, applied problems.

Активізація пізнавальної діяльності учнів, вироблення в них вміння творчо розв'язувати навчальні завдання, систематично поповнювати свої знання самоосвітою, застосовувати набуті знання на практиці – важливі завдання, як стоять сьогодні перед школою. Розв'язування задач і виконання вправ дає можливість організувати пізнавальну діяльність учнів на творчому рівні, бо аналіз задачі, пошуки шляхів її розв'язування і саме розв'язування – усе це творчі процеси, які дають можливість розвивати в учнів інтерес до змісту навчального матеріалу, формувати науковий світогляд, встановлювати міжпредметні зв'язки, в першу чергу, між природничо-математичними предметами.

Тривалий час школярі отримували знання, в основному, за допомогою вивчення диференційованих навчальних курсів. Це призводило до того, що шкільні знання так і залишалися розрізненими відомостями, розчленованими за предметною ознакою. В результаті в учнів не створювалася цілісна картина досліджуваного. Потреба долати вказане протиріччя призвела до активного пошуку шляхів здійснення міжпредметних зв'язків.

Починаючи з 60-70-х років досліджуються проблеми міжпредметних зв'язків, стали предметом дослідження вчених В. Максимової, Н. Черкес-Заде, Г. Кулагіна, В. Федорової та ін. [1]. Розглядаючи міжпредметні зв'язки, слід зазначити, що у науковій педагогічній літературі це поняття висвітлюється неоднозначно. «Міжпредметні зв'язки – це встановлення і засвоєння зв'язків між структурними елементами навчального матеріалу різних предметів» [4, с. 23]. В Українському педагогічному словнику термін «міжпредметні зв'язки» тлумачаться як «взаємне узгодження навчальних програм, зумовлене системою наук і дидактичною метою» [4, с. 95].

Міжпредметні зв'язки виконують у навчанні математики ряд функцій: *освітня* – формує такі якості знань учнів, як системність, глибина, усвідомленість, гнучкість, міжпредметні зв'язки виступають як засіб розвитку математичних понять, сприяють засвоєнню зв'язків між ними та загальними поняттями; *розвиваюча* – забезпечує розвиток системного і творчого мислення учнів, формує їх пізнавальну активність, самостійність та інтерес до пізнання математики, міжпредметні зв'язки допомагають подолати предметну інертність мислення і розширюють кругозір учнів; *виховна* – реалізує комплексний підхід до виховання спираючись на зв'язки з іншими предметами; *конструктивна* – допомагає вчителю удосконалювати зміст навчального матеріалу, методи і форми організації навчання. Реалізація міжпредметних зв'язків вимагає спільного планування вчителями предметів природничого циклу комплексних форм навчальної та позакласної роботи, які передбачають знання ними підручників і програм суміжних предметів.

Становлення міжпредметних зв'язків в шкільному курсі забезпечує більш глибоке засвоєння знань, формування наукових понять і законів, наукового світогляду, підкреслює єдність матеріального світу, взаємозв'язок явищ в природі і суспільстві, а також покращує організацію навчально-виховного процесу учнів, робить його більш оптимальним. Міжпредметні зв'язки сприяють покращенню наукового рівня знань учнів, розвивають логічне мислення та їх творчі здібності. Реалізація міжпредметних зв'язків відкидає дублювання при вивченні матеріалу, економить час і створює сприятливі умови для формування загально навчальних умінь і навичок учнів [1].

Продуктивна діяльність учнів на уроках як інтегрована діяльність проявляється в творчому використанні набутих знань, умінь і навичок з окремих предметів для вирішення навчальних та життєвих ситуацій. Міжпредметна інтеграція – це основоположний методичний принцип, що сприяє зближенню різних навчальних дисциплін, який об'єднує знання, вміння і навички навчально-дослідницької діяльності з різних предметів в цілісну систему [5; 4]. Навчальний предмет в сучасній школі за своєю структурою і призначенням є інтегрованим, так як він представляє відповідну галузь науки в змісті шкільної освіти. В умовах багатопредметності для вирішення проблеми формування цілісного, системного знання про досліджуваний об'єкт слід інтегрувати знання, спираючись на можливості внутрішньопредметного зв'язку, міжпредметних зв'язків та міжциклових зв'язків [1, с. 11-15].

Засоби реалізації міжпредметних зв'язків в процесі навчання можуть бути різними: запитання, завдання, задачі, наочні посібники, тексти, проблемні ситуації, пізнавальні задачі, навчальні проблеми міжпредметного характеру та інші. Систематичне використання міжпредметних пізнавальних задач у формі проблемних питань, кількісних і практичних завдань забезпечує інтеграцію знань учнів із різних предметів [7].

Реалізація міжпредметних зв'язків є одним із важливих резервів удосконалення освітнього процесу в умовах профільної диференціації освіти. Використання на уроках різних типів міжпредметних завдань сприяє ефективному формуванню в учнів ключових компетентностей, а отже, міжпредметні зв'язки є важливим ресурсом упровадження компетентнісного підходу [6].

Міжпредметні задачі. Це такі задачі, які потребують підключення знань з різних предметів, або задачі, що складені на матеріалі одного предмету, але використовуються з визначеною метою у викладанні іншого предмету. Спеціально складені задачі, питання дозволяють учням осмислити необхідність знань з загально пізнавальних предметів в професійній діяльності в будь-якій галузі виробництва [4].

Ними можуть бути: а) задачі на використання знань з іншого предмету; на усвідомлення знань, умінь і навичок учнів, набутих на суміжних уроках на розвиток здібностей; б) задачі на усвідомлення правил безпечної праці та охайності виконання завдань; в) задачі дослідницького, експериментального характеру, у процесі розв'язування яких учні застосовують знання з інших предметів.

У ході розв'язування задач, учні виконують складні пізнавальні і розрахункові дії, які впливають на: 1) усвідомлення сутності міжпредметних завдань, розуміння необхідності застосування знань із інших предметів; 2) відбір та актуалізацію необхідних знань із інших предметів; 3) перенесення їх у нову ситуацію, зіставлення знань із суміжних предметів; 4) синтез знань, встановлення сумісності понять, одиниць виміру, розрахункових дій, їх виконання; 5) одержання результату, узагальнення у висновках, закріплення понять.

Під час добору задач доцільно дотримуватися певних вимог. Задача має демонструвати практичне застосування математичних ідей і методів та ілюструвати матеріал, що викладається на певному уроці, містити відповідні або інтуїтивно зрозумілі учням поняття і терміни, а також реальні числові дані, що не ведуть до громіздких обчислень. За таких умов використання прикладної задачі, складеної на матеріалах суміжних предметів, дає педагогічний ефект. Практика свідчить про доцільність проведення уроків математики з інтегрованим змістом. Зокрема, використання задач з екологічним сюжетом на основі краєзнавчого матеріалу, докільця. За умови розв'язування таких задач знання учнів

поповнюються цікавими відомостями про навколишній світ, розвивається і вдосконалюється математична мова, увага, самостійне творче мислення, виховуються елементи основ екологічної культури.

Наприклад, задачі з підручника «Математика» 4 клас автор Богданович, Лищенко. У них ми бачимо яскравий приклад взаємозв'язку математики з природознавством (рис.1) (рис.4), з інтегрованим курсом «Дизайн і технології» (рис.2), з курсом «Я досліджую світ» (рис.3).

417. Довжина Південного Бугу 806 км. Дністер на 556 км довший за Південний Буг. Дніпро на 839 км довший за Дністер. Знайди довжину Дніпра.

Південний Буг   Дністер   Дніпро

рис. 1

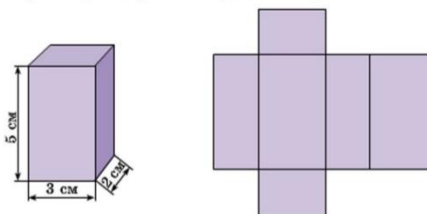
P	$3400 \cdot 100 + 100$	O	$(80 + 20) \cdot 100$
A	$4800 : 4 \cdot 3$	П	$900 - 10 \cdot 10$
P	$80 + 20 \cdot 100$	П	$4800 : 3 \cdot 4$

Що ти знаєш про державні символи України?

рис. 3

729* За даними малюнка обчисли площу поверхні розгортки прямокутного паралелепіпеда.

* Побудуй у зошиті розгортку куба з ребром 3 см. Як найлегше обчислити площу його поверхні?

рис. 2

495. Відстань між умовними пунктами К і М на орбіті штучного супутника Землі становить 320 км. Четверту частину цієї відстані супутник пролетів за 10 с. З якою швидкістю він летів?

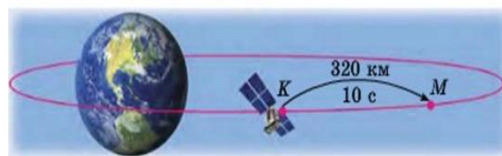

рис. 4

Тобто можемо провести інтегрований урок, до якого залучити теми з природознавства «Найбільші ріки України», «Земля та її форма. Глобус – модель Землі. Обертання Землі навколо осі та рух Землі навколо Сонця», і цікаво викласти матеріал про водойми нашої держави в поєднанні з розв'язком задачі. Також можливе поєднання уроків математики з курсом «Дизайн і технології», на рис. 2 зображено задачу, в якій потрібно обчислити площу поверхні розгортки – це хороший приклад того, як потрібно склеїти цю розгортку, щоб отримати прямокутний паралелепіпед, наприклад для теми уроку «Конструювання рухомих моделей з картону та паперу. Виготовлення машинки за допомогою розгортки». На рис. 3 ми бачимо приклади, розв'язавши які ми дізнаємося про Державні символи України, цей матеріал добре поєднається з курсом «Я досліджую світ» і темою уроку «Національні та державні символи України. Конституція України». Таких прикладів можна навести безліч, адже математика пов'язана з усіма предметами початкової школи.

Найбільш цікавіший взаємозв'язок математики з українською мовою, наша мова гарно звучить усюди, навіть у математиці і для цього важливо звернути увагу на вимову числівників, наприклад :

Н. двіст-і	трист-а	чотирист-а
Р. двоохст-Ø	трьохст-Ø	чотирьохст-Ø
Д. двоамст-ам	трьомст-ам	чотирьомст-ам
З. двіст-і або двоохст-Ø (як Н. або Р.)	триста або трьохст-Ø (як Н. або Р.)	чотирист-а або чотирьохст-Ø (як Н. або Р.)
О. двомаст-ами	трьомаст-ами	чотирмаст-ами
М. (на) двоохст-ах	(на) трьохст-ах	(на) чотирьохст-ах
Кл. двіст-і	трист-а	чотирист-а
Н. п'ятсот-Ø	вісімсот-Ø	дев'ятсот-Ø
Р. п'ятисот-Ø	восьмисот-Ø	дев'ятисот-Ø
Д. п'ятист-ам	восьмист-ам	дев'ятист-ам
З. п'ятсот-Ø	вісімсот-Ø	дев'ятсот-Ø
О. п'ятьмаст-ами (п'ятьомаст-ами)	вісьмаст-ами (вісьмомаст-ами)	дев'ятьмаст-ами (дев'ятьомаст-ами)
М. (на) п'ятист-ах	(на) восьмист-ах	(на) дев'ятист-ах
Кл. п'ятсот-Ø	вісімсот-Ø	дев'ятсот-Ø

Коли учень розв'язує приклад біля дошки, вчитель обов'язково має звернути увагу на коментування приклада. Для цього і поєднані два найважливіших предмети початкової

школи математика і українська мова, тому що рахувати, вимірювати, обчислювати, оперувати числами і величинами має вміти кожен учень. Та коли озвучують цифри, все стає не таким уже й простим. Раз у раз виникає запитання: як правильно писати або говорити? Найбільше помилок допускається саме при вживанні числівників.

Наведемо приклад: *знайдіть добуток чисел 234 і 86.*

Н. двісті тридцять чотири; вісімдесят шість;

Р. двохсот тридцяти(ьох) чотирьох; вісімдесяти (ьох) шести;

Д. двохстам тридцяти(ьом) чотирьом; вісімдесяти (ьом) шести;

З. як у називному відмінку

О. двомастами тридцятьма (ьома) чотирма; вісімдесятьма (ьома) шістьма;

М. на/у двохстах тридцяти (ьох) чотирьох; вісімдесяти (ьох) шести;

Отже, добуток чисел двісті тридцять чотири і вісімдесят шість дорівнює двадцятьом(и) тисячам ста двадцятьом(и) чотирьом.

Отже, міжпредметні зв'язки – це не лише «мости» між навчальними дисциплінами, а насамперед, засіб побудови цілісної системи навчання на основі спільності змісту знань і методів наукового пізнання. Запропоновані у статті положення про значимість міжпредметних зв'язків важливі насамперед тому, що орієнтують учителів на їх організацію, поетапне формування міжпредметних понять, використання проблемних запитань і задач, а як наслідок – сприяють розвитку в молодших школярів таких важливих якостей, як спостережливість, допитливість, уміння самостійно аналізувати явища навколишнього світу.

Список використаних джерел:

1. Бевз В. Г. Міжпредметні зв'язки як необхідний елемент предметної системи навчання / В. Г. Бевз // Математика в школі. – 2003. – № 6. – С. 11–15.
2. Білий Ю.О. Підвищення ефективності застосування екранізації врахуванням психофізіологічних умов сприймання зорової наочності // Підвищення ефективності використання технічних засобів навчання / Ю.О. Білий, Т.М. Біла, А.М. Нігреєв. – К.: КДПІ, 1981. – С. 23 – 30.
3. Білоус В. С. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір / В. С. Білоус, Н. І. Лазаренко, А. М. Коломієць // Вісник Книжкової палати. – 2017. – №3. – С.19-23.
4. Богданович В.М. Методика викладання математики в початкових класах: навч. посіб. / В.М. Богданович, Л.В. Коваль, С.О. Скворцова. – 3-ге вид., перероб. і допов. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 336 с.
5. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // *Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph.* Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
4. Кривошея Т. Взаємозв'язок образного і логічного мислення як шлях до гармонізації розумової діяльності дошкільників / Т.Кривошея // *Імідж сучасного педагога.* – 2015. - № № 6 (155). – С. 25-27.
5. Мантула Т.І. Інтегроване викладання та міжпредметні зв'язки в історичному аспекті та сьогодні // *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* - 2005. - №21. - С. 95-99.
6. Савченко О. Я. Міжпредметні зв'язки як ресурс реалізації компетентнісного підходу на уроках літературного читання / О. Я. Савченко // *Український педагогічний журнал.* – 2017. – № 2. – С. 48–57.
7. Хом'юк І. В. Математичне моделювання в контексті здійснення між предметних зв'язків курсу вищої математики у ВНЗ / В. В. Хом'юк, І. В. Хом'юк // *Збірник наукових праць «Актуальні питання природничо-математичної освіти».* – Суми : Сумський держ. педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, 2017. – Вип. 2(10). – С. 43–50.
8. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., Hryhorovych, O. ДЕЛОВЫЕ ИГРЫ В КВАЗИПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ ОДАРЕННОСТИ ДЕТЕЙ // *Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I.* – 2019. – Т. 144. – С. 159.
9. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // *Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II.* – 2019. – С. 580.

ФОРМУВАННЯ ПРАЦЕЛЮБНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРАЦЕЮ ДОРΟΣЛИХ

Леся Кучер, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К. Л. Крутій, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FORMATION OF DILIGENCE IN CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE IN THE PROCESS OF ACQUAINTANCE WITH THE WORK OF ADULTS

Lesya Kucher, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання формування працелюбності в старших дошкільників у процесі ознайомлення з працею дорослих. Розкрито роль та методичну цінність формування працелюбності. Визначено рівні сформованості працелюбності та зміст рекомендацій, які мають потенційні можливості формування працелюбності в дитини.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, формування працелюбності, праця дорослих.

Annotation. The article explores theoretical issues of hard work formation in older preschoolers in the process of learning about adult work. The role and methodological value of hard work formation are revealed. The levels of hard work formation and the content of recommendations that have potential opportunities for hard work in a child are determined.

Key words: children of preschool age, formation of industriousness, work of adults.

Майже всі видатні педагоги і психологи в різні часи оцінювали працелюбність як основну умову формування людської гідності й вважали дуже важливим прищеплення трудових навичок дітям. З.М. Борисова, К.Л.Крутій та ін. [1; 5] відзначають, що розвиток працьовитості в дітей - це завдання, яке ніколи не втрачає своєї важливості, отже, йому потрібно приділяти особливу увагу.

Так, у комплексній освітній програмі «Дитина в дошкільні роки» пропонується: сформувати перші уявлення про працю дорослих як засіб створення предметів, необхідних для людей (для дитячих ігор, задоволення потреби людини в охайності одягу, посуду, приміщення); сформувати уявлення про працю дорослих як спосіб піклування про дітей. Учити берегти результати праці дорослих, виховувати повагу до праці дорослих. У розділі «Праця дітей (передумови трудової діяльності)» передбачено: розвивати в дітей інтерес до праці дорослих, виховувати бажання брати участь у посильній роботі, бережне поводження з речами, предметами в довіллі [3].

На думку К.Л.Крутій, працьовитість - це одна з характерних особливостей, що визначає всю поведінку людини і пов'язана з багатьма фізичними, розумовими та моральними якостями, і її формування має бути в центрі уваги всіх батьків і вихователів [4-5].

З точки зору викладу суті процесу формування працьовитості та інших характерних особливостей донині цінні думки та міркування, висунуті в дослідженнях психологів С.Л.Рубинштейна, Д.Б. Ельконіна, О.В.Запорожця та ін.

На жаль, ще не всі питання формування працьовитості розроблено достатньо.

Так, деякі фахівці, які досліджували формування працьовитості, не аналізували сутність цієї якості, або задовольнялися лише тим, що говорили про зв'язок працьовитості з іншим психічним процесом, або звертали увагу на психологічну підготовку дитини до праці, тоді як процес формування працьовитості - одночасно і педагогічна, і психологічна, і соціальна проблема.

Отже, під час здійснення цього процесу всі ці три області зливаються воедино. Визначити, що в певний момент впливає і на яку область (наприклад, вплив виховання на

розвиток або, навпаки, розвиток на виховання) не так просто. Існування досить різноманітних тлумачень терміну «формування» як у психологічній, так і педагогічній літературі вимагає в контексті нашого дослідження дати певні уточнення. Сучасні психологічні та педагогічні словники визначення терміну «формування» не пропонують. Тлумачні словники подають таке визначення: 1) надавати будь-чому будь-яку форму, вигляд; 2) надавати завершеність, визначеність]; 3) набирати, будувати, складати, поповнювати до повного складу; створення чогось.

Отже, *формування* – це процес становлення певного явища. Спільним у трактуванні є те, що формування будь-якого суб'єкта або об'єкта відбувається в діяльності. Проте формування не вичерпується цим змістом, під ним розуміється також процес утворення під впливом різних чинників системних відношень усередині цілісної організації особистості. На нашу думку, сполучним ланцюгом між двома підходами до трактування терміну «формування», може бути підсумкова теза: формування є основним способом існування будь-якого процесу, і, відповідно, воно приводить до розвитку [4-5].

З іншого боку, поняття «формування» охоплює взаємний вплив і зв'язок виховання, середовища та розвитку. Буває, що в процесі формування тієї чи іншої риси характеру розвиток і виховання обумовлюються зовсім іншими чинниками.

Виховання і середовище впливає і на спонтанну особливість, властиву розвитку. Але все це відбувається в такій єдності, що встежити за динамікою не вдається, це є складною проблемою. Саме ж виховання, як суспільне явище, відноситься лише до людей і відбувається у мікро- і макросередовищі.

Тому, кажучи про формування працьовитості в дітей, доречно використовувати не тільки психологічні або педагогічні знання, а й знання інших наук. Такий підхід виправдовує себе і з точки зору комплексного відношення до проблематики дослідження. Недостатньо дослідженою й проблема формування працьовитості в дітей старшого дошкільного віку.

Опрацювавши доступну нам літературу з проблеми дослідження, ми дійшли висновків, що *працелюбність це*: якість, що виявляється не в відношенні до одного якого-небудь виду праці, а до самих різноманітних його сторін: фізичної, розумової; виникнення прагнення оволодіти знаннями, вміннями і трудовими навичками; намагання підвищити результативність праці, а сама праця усвідомлюється як життєва необхідність, що має як приватне, так і суспільне значення; отримання задоволення від праці: процес праці супроводжується відчуттям радості в праці, насолодою працею і якістю продукції, отриманої в результаті трудового процесу.

Проте, не можна ототожнювати поняття «працелюбність» і «позитивне ставлення до праці», або відносять одне з них до іншого. Ці поняття, хоча вони і тісно пов'язані, не володіють повною ідентичністю, повним збігом. Бо працьовитість - якість, характерна особливість, причому особливість, що сформувалася на ґрунті позитивного ставлення до праці. Значить, позитивне ставлення до праці становить і фундаменту і супровідника розвитку працьовитості. Працьовитість, який сформувався на позитивному ставленні до праці і переросло в характерну особливість, виражається в сильній любові до праці, трудової пристрасті. Це така позитивна пристрасть, яка спонукає людину до невпинній, тривалого напруженої праці і цим надихає його на подолання будь-яких перешкод в процесі трудової діяльності.

Працьовитість виражається в управлінні людиною своїм розумовим і фізичною працею, в схильності обов'язково доводити до кінця розпочату справу. Психологи, звернули увагу на таке виявлення працьовитості навіть у старших дошкільників і справедливо відзначили, що вони можуть працювати довго, безперервно, напружено і продуктивно, вміють усувати ряд труднощів і доводити до кінця задану роботу.

Старший дошкільний вік - особливо підходящий період для виховання цієї якості. Рівень розвитку працьовитості у молодшого школяра залежить саме від успішного виховання його в дошкільному віці. Дитина, щойно вступила до громадського життя, потрапляючи в дитсадкове середовище, з величезним інтересом знайомиться з навколишнім

світом, предметами, цікавість і вміння дітей наслідувати дає можливість приступити до організованого сприйняття у них працьовитості саме в цей період .

Так, Шатова А.Д. [2] пропонує такі показники працьовитості: інтерес дитини до діяльності; прагнення до самостійного виконання завдання; емоційна ступінь у виконанні роботи; мотив трудової діяльності у дитини; обсяг знань і уявлень дитини про роботу та шляхи його виконання.

Результати нашого емпіричного дослідження дозволяють в якійсь мірі уточнити і доповнити ці показники. Наприклад, проведені нами спостереження та експериментальні дані показали, що при регулярній роботі з розвитку працьовитості, поряд з якостями, визначеними раніше, діти старшого дошкільного віку: у рухливих іграх, іграх з ролями виявляють спробу якісно виконати задану роботу, роль; набувають навичок щодо виконання робіт, завдань з поступово ускладнюються ігровими елементами; ближче знайомляться з діяльністю дорослих людей, виявляють до них особливу турботу; наслідують характерні елементи праці дорослих, намагаються виконати їх в своїх іграх і ін.

Вивчення літератури і особистий досвід дозволили нам розділити дітей старшого дошкільного віку на 3 рівня з точки зору сформованості трудолюб'я, а саме:

а) рівні розуміння дітьми суспільної значущості праці дорослих:

- розуміють і називають корисність праці для всіх людей; поні-мают узагальнено;
- називають корисність праці для всіх, але не розуміють її узагальнено;
- розуміють і називають користь праці утилітарно (для себе);
- не дають відповіді;

б) рівень розуміння дітьми колективного характеру праці:

- вказують на переваги колективної праці при його раз-діленні;
- відзначають переваги колективної праці, але не бачать користі його поділу;
- Переваги колективної праці пояснюють утилітарно (для себе);
- не дають відповіді.

в) рівні розуміння дітьми відносини працівників до праці:

- ставлення до праці пов'язують з якістю роботи для інших;
- ставлення до праці пояснюють інтересом до обраної професії;
- ставлення до праці пояснюють утилітарно (для власної користі);
- не дають відповіді.

Отже, усвідомивши значення, користь, необхідність праці взрос-лих, діти стають більш схильними до виконання цієї роботи, у них з'являється бажання спільної роботи, бажання бачити себе в рядах дорослих, потреба в діяльності, в посильній праці. А в самій трудовій діяльності закладена розвиваюча сила.

Список використаних джерел:

1. Борисова З.Н., Беленька Г.В., М.А.Машовець. Виховання дошкільника в праці / З.Н.Борисова. 2-е вид., стер. – К. : ВППОЛ, 2002. – 112 с.
2. Буре Р.С., Година Г.Н, Шатова А.Д. и др. Воспитание нравственных чувств у старших дошкольников. Книга для воспитателя детского сада. — 2-е изд., испр. и доп. — Под ред. А. М. Виноградовой. — М. : Просвещение, 1989. — 96 с.
3. Дитина в дошкільні роки : комплексна освітня програма / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2016. — 160 с. (рекомендовано, Лист МОН України від 06.11.2015 р. лист № 1/11-16160).
4. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : Монографія: У 2-х ч. – Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2009. – 320 с.
5. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : Монографія: У 2-х ч. – Частина друга. Концепція, програма розвитку та освітні програми ДНЗ. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2010. – 284 с.
6. Крутій К.Л. Створюємо освітній простір, дружній до дитини / Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Осінь-арабеска / К. Л. Крутій, Т.І.Грицишина, І. Б. Стеценко. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2018. – С.6-26.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ірина Лакша, студентка ступеня вищої освіти магістра

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Науковий керівник: Н.О. Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FEATURES OF ENVIRONMENTAL EDUCATION YOUNGER PUPILS AT UKRAINIAN LANGUAGE

Iryna Laksa, a master student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито роль та методичну цінність уроків української мови для вирішення проблеми екологічного виховання молодших школярів. Виокремлено методи формування екологічної культури школярів, які можна застосовувати під час вивчення мови.

Ключові слова: початкова школа, урок, українська мова, молодші школярі, метод, екологічне виховання.

Abstract. The role and methodological value of Ukrainian language lessons for solving the problem of ecological education of younger students is revealed in the article. Methods of formation of ecological culture of school children which can be applied during language learning are distinguished.

Keywords: elementary school, lesson, Ukrainian language, elementary school students, method, ecological education.

Проблема виховання людини, здатної гармонійно взаємодіяти з природним середовищем, що її оточує, розглядається в умовах сьогодення як одна з найбільш пріоритетних. Ідеться про створення могутньої системи виховання, впливів, спрямованих на організацію мислення сучасної особистості та формування в неї правильного емоційно-цілісного ставлення до світу, екологічного світогляду.

Сьогодні формування екологічного світогляду, екологічної культури особистості та суспільства, гармонізація взаємовідносин між природою і людиною стали нагальними завданнями школи, про що свідчать державні та урядові документи з питань освіти. У Програмі дій «Порядок денний на ХХІ століття» наголошується, що «Освіта має вирішальне значення у сприянні, сталому розвитку і розширенні можливостей країн у вирішенні питань навколишнього середовища і розвитку. Вона повинна стосуватися проблем динаміки фізичного (біологічного), соціально-економічного, духовного середовища і розвитку людини, бути невід'ємним елементом усіх дисциплін, використовувати всі формальні й неформальні методи та ефективні засоби комунікації» [5, с. 327].

Суспільству сьогодні потрібні виховані, грамотні та культурні в екологічному відношенні люди. Усвідомлюючи, що людство не може не втручатися в природу, необхідно відшукувати нові шляхи, технології виробництва, за яких припиниться необдуманий та безвідповідальний тиск на навколишнє середовище, будуть враховуватись вимоги екологічних законів. Саме тому так важливо розпочати екологічне виховання з дитячого, ще дошкільного та молодшого шкільного віку.

У сучасній педагогіці проблема екологічного виховання залишається однією з пріоритетних. Формування ставлення до природи з різних позицій досліджувалося багатьма вченими (Л.Архангельський, Л.Виготський, І.Бех, Г.Костюк, В.М'ясищев). Теоретичними основами формування екологічної культури займаються академік АПН України В.Крисаченко, директор Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді Міністерства освіти і науки України, доктор пед. наук В.Вербицький; у дослідженнях Н.Коваль, І.Лебедь, Є.Писарчук, Г.Марочко, І.Суравегіної та інших аналізуються еколого-

естетичні, морально-етичні, світоглядні, природно-наукові аспекти екологічної освіти і виховання; нетрадиційні методи екологічного виховання розробляють О.Листопад і В.Борейко.

Питанням екологічного виховання школярів присвячено праці А.Волкової, Н.Кутової, Т.Пушкарьової, Н.Пустовіт, Г.Тарасенко, С.Якименко та ін., в яких проблема виховання дитини засобами природи пов'язується із з'ясуванням особливостей формування екологічних знань, побудови еколого-виховної роботи, а також із розкриттям ціннісних, нормативних та діяльнісних аспектів. Екологічному вихованню школярів на уроках української мови присвячені статті, що становлять досвід практичної роботи (С.Гах, Т.Грицина, О. Зарицька, А. Козьмін, О. Корзун, О.Купрій, О.Кучерук, Т.Пасічник, Г. Підлужич, В. Рознікова, М. Ромальська, Р. Філонюк, С. Якименко, О. Яковенко).

У формуванні екологічної свідомості відповідальна роль належить початковій школі, яка є однією з перших ланок становлення людини-громадянина. Це, в свою чергу, вимагає удосконалення самого процесу шкільної екологічної освіти і виховання, який має бути спрямований на формування в дитини знань наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації й активної життєвої позиції в галузі охорони, збереження й примноження природних багатств.

Для успішного екологічного виховання молодших школярів необхідно вичленити екологічний потенціал кожного навчального предмета. У процесі навчальної діяльності молодші школярі мають засвоїти знання про взаємозв'язок і взаємовплив живої і неживої природи, природи і виробничої діяльності людей та необхідність мінімального втручання людини у природні процеси, які у випадку недбалого ставлення можуть стати незворотними і некерованими.

Розраховувати на вирішення проблеми екологічного виховання можна тільки за умови взаємодії класно-урочної форми, екскурсій, позанавчальних і позашкільних заходів. Неможливо розв'язати проблему також без урахування міждисциплінарних зв'язків шкільних предметів, серед яких одне з провідних місць посідає навчальна дисципліна «українська мова». Адже мова, слово є засобом не тільки національної освіти й виховання, вони здатні чинити позитивний виховний вплив на формування цілого морального світу кожної окремої особистості, особливо дитячої.

Відповідно до мети вивчення української мови в початковій перед учителем стоять завдання розкрити й удосконалити знання учнів з української мови, навчити дітей вільно користуватися всіма багатствами її виражальних засобів, відчувати красу висловлювання, виробити в учнів міцні орфографічні й пунктуаційні навички тощо.

Вивчення української мови водночас дає змогу здійснювати й загальні педагогічні завдання, з-поміж яких – формування в них таких якостей, як доброта, чесність, повага до людей, бережне ставлення до природи. За словами В.Сухомлинського, «найважливішим засобом впливу на дитину, облагороджування її почуттів, душі, думок, переживань є краса і велич, сила і виразність рідного слова. Роль цього засобу в початковій школі, де кожна зустріч з новим явищем навколишнього світу пробуджує в серцях дітей почуття захоплення, неможливо переоцінити» [8, с. 202].

Добір та застосування методів формування екологічної культури школярів має ґрунтуватися на основних психологічних теоріях виховання й самовиховання творчої особистості, на врахуванні вікових особливостей учнів 1-4 класів, а також виховних можливостях дисципліни «Українська мова».

Особливого значення на уроках української мови слід надавати засобам народної педагогіки. Казки, легенди, думи, повір'я мають велике виховне значення завдяки їхньому особливому емоційному впливу на психологію дитини. Через ці форми народного епосу прищеплюється не лише любов до природи, а й усвідомлення необхідності її охорони, популяризації знань про навколишнє середовище, завдяки чому в дитини формується правильна екологічна поведінка.

Щоб прищепити любов до природи й бажання оберігати її, учителі на уроках української мови повинні давати багато цікавої і пізнавальної інформації на природничу тематику. Розповідь на екологічну тему як образно-сюжетний виклад подій та фактів і роз'яснення як розкриття об'єктів пізнання й істотних зв'язків належить до групи монологічних методів педагогічної діяльності й класифікується як пояснювально-ілюстративний метод навчання, орієнтований за своєю суттю на засвоєння фактів і накопичення знань.

Важливо поєднувати розповіді з іншими методами навчання, передусім з бесідою. Екологічна бесіда – це спосіб взаємодії вчителя й учнів, що базується на постановці та розв'язанні проблемних питань із метою набуття нових екологічних знань, умінь і формування екологічних переконань. Правильно розроблена бесіда передбачає, передусім, розвиток в учнів уміння сформулювати й обґрунтувати свою точку зору.

Одним із найважливіших методів формування екологічної культури молодших школярів є гра. На уроках української мови з метою екологічного виховання найдоречніше проводити дидактичні ігри, які найповніше відповідають потребам розвитку творчих здібностей учнів. Головна особливість цих ігор полягає в тому, що пізнавальні завдання приховані. Дитина навчається саме граючись. Молодших школярів захоплюють ігри з картками, загадки про рослини і тварин.

Одним із основних навчальних методів на уроках мови є метод вправ і завдань, у т.ч. і творчих. Опосередковано впливати на формування екологічної культури молодших школярів можна під час виконання будь-яких навчальних вправ і завдань з мови.

Таким чином, особлива увага на уроках української мови повинна бути приділена творчим методам, застосування яких позитивно впливає на підвищення пізнавального інтересу дітей до екологічних питань, навчальної мотивації, пошукової активності й позитивного фону занять і сприяє ефективності формування екологічної культури молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Грошовенко О.П. Світоглядно-екологічні цінності в структурі екологічної свідомості й екологічної культури майбутнього вчителя початкової школи / О.П. Грошовенко // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.21-25.
2. Комарівська Н. Методичні аспекти застосування цікавої граматики на уроках рідної мови в початковій школі / Н. Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : Збірник наукових праць. – Вип. 41 / Редкол. В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ Нілан ЛТД, 2014. – с. 46-51.
3. Майхрук М. Природа навколо нас. Загадки, вірші, прислів'я та приказки / М. Майхрук. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. – 128 с.
4. Присяжнюк Л.А. Сучасні підходи до ознайомлення з природою : теоретичний аналіз / Л.А.Присяжнюк // // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – 41-46.
5. Програма дій «Порядок денний на XXI століття». – К. : Інтерсфера, 2000. – 359 с.
6. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
7. Слободянюк Н.Ю. Український національно-культурний компонент у мові художньої історичної прози Пантелеймона Куліша: Автореф. дис. ... канд. філол. наук / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2001.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – Т.3. – 670 с.
9. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра / Укл. І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк. – Вінниця : ВДПУ, 2018. – 60 с.
10. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.
11. Філонюк Р.В. Екологічне виховання на уроках української мови / Р. В. Філонюк // Вивчасмо укр. мову та літер. – 2006. – Трав.(№ 13). – С.17-20.

ОЗНАКОМЛЕНИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРОЙ НАРОДОВ МИРА ПОСРЕДСТВОМ ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Н. В. Литвина, кандидат педагогических наук, доцент

И. П. Пашковец, магистрант

Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка (Беларусь)

INTRODUCTION TO PRESCHOOL CHILDREN WITH THE TRADITIONAL CULTURE OF THE PEOPLES OF THE WORLD BY MEANS OF DESIGN ACTIVITY

N.V. Litvina, candidate of pedagogical sciences, associate professor

I.P. Pashkovets, undergraduate

Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank (Belarus)

Аннотация. В статье рассматривается значение и особенности ознакомления детей дошкольного возраста с традиционной культурой народов мира (устным народным творчеством, зрелищно-игровой культурой, праздничными традициями и обрядами; музыкальным фольклором, художественным декоративно-прикладным творчеством) посредством метода проектов.

Ключевые слова: традиционная народная культура, праздник, проект, дети дошкольного возраста.

Annotation. The article discusses the significance and features of familiarizing preschool children with the traditional culture of the peoples of the world (oral folk art, spectacular game culture, holiday traditions and rituals; musical folklore, decorative arts and crafts) through the project method.

Key words: traditional folk culture, holiday, project, preschool children.

Дошкольное детство – важнейший период становления личности человека, когда формируются первые представления детей об окружающем мире, обществе и культуре. Это возраст, когда чувства преобладают над всеми сторонами жизни: ребенок переживает то, что с ним происходит, он определенным образом относится к тому, что его окружает. Огромным воспитательным потенциалом обладает традиционная народная культура.

Теоретико-методологической основой исследования выступают труды и исследования в области народной культуры и ее составляющих (быт, фольклор прикладное творчество, празднично-обрядовая культура и т.д.) - М. А. Ариарский, Т.И. Бакланова, А. Д. Жарков, Ю. Д. Красильников, Е. Ю. Стрельцова, В. М. Чижиков, Н. Н. Ярошенко и др.

- положения о роли народной культуры в воспитании детей дошкольного возраста - Д.С. Лихачев, Н.М. Карамзин, В.А. Сухомлинский, Е.И. Тихеева, Н.П. Сакулина, Е.А. Флерина, О.Л. Князева, Л.В. Коломийченко, Т.С. Комарова, М.Д. Маханева, А.П. Усова;

- положения о возможности использования праздника как средства приобщения детей старшего дошкольного возраста к народной культуре - Н.В. Асафьев, А.В. Запорожец, М.М. Бахтина, В.Е. Гусева, А.С. Каргина, В.Н. Топорова, Т.Я. Шпикалова, З.А. Косова, В.А. Сухомлинский и др.

Традиционная культура любого народа включает:

– устное народное творчество: сказки, былины, пословицы, поговорки, рифмованные присказки, считалки, скороговорки, прибаутки и др.;

– зрелищно-игровая культура: коллективные игры, забавы, разыгрывание сказок по ролям с помощью тряпичных кукол, сценки народного театра, кукольный театр;

– праздничные традиции и обряды;

– музыкальный фольклор: песни, заклички, попевки, колядки, пляски, хороводы, музыкальные игры, колыбельные, пестушки, потешки;

– художественное декоративно-прикладное творчество: резьба по дереву, различные виды росписи, изделия из глины, камня, дерева, вышивка, шитье, плетение кружев и др.

Среда традиционной культуры – идеальная среда для воспитания и развития ребенка. Синкретическая природа фольклора, основанная на изначальном единстве словесного, музыкального, кинетического и изобразительного рядов, оказывается чрезвычайно созвучной детским формам самовыражения и коммуникации – специфической системе «детского языка» [2]. При ознакомлении с устным народным творчеством детей знакомят с пословицами, поговорками, сказками. В процессе анализа и сравнения дети узнают, что у каждого народа есть фольклорные произведения похожие по сюжету, образам, раскрываемым нравственным нормам. Сравнительный анализ позволяет понять детям общность нравственно-этических ценностей.

Знакомство с декоративно-прикладным искусством (костюмами, промыслами), с общими и различными образами и символами помогает детям осознать, что его специфика зависит главным образом от места проживания народа, а общность обусловлена едиными нравственными и эстетическими ценностями. Изучение различных предметов декоративно-прикладного творчества сопровождается творческой деятельностью детей на основе народных традиций (лепка игрушки, посуды с национальными узорами, аппликация по созданию полотенца, ковра, рисование национального костюма, головного убора) [3].

Разностороннее влияние на детей дошкольного возраста оказывают народные праздники. Народные праздники всегда являлись неотъемлемой частью духовной культуры народа, его жизни. Невозможно найти периода в истории человечества, в котором бы не существовало праздника.

Народные праздники представляют собой синтез многих видов народного искусства. Они всегда выполняли важные общественные функции: помогали включиться в реальную социальную жизнь, осознать свою принадлежность к данному народу. Народные праздники строятся на традициях народа и отражают его духовно-нравственную жизнь. Чем многообразнее традиции, тем духовно богаче народ, и ничто так не объединяет его, как народные праздники. Народные праздники отражают нравственные устои народа, развивают этические и эстетические чувства, являются яркими и радостными событиями в жизни детей, тем самым выступая условием воспитания толерантного поведения ребенка.

Для формирования личности ребенка дошкольного возраста народный праздник имеет значение в нескольких аспектах: народные праздники знакомят детей с народными традициями и историей народа, своеобразием быта, обычаями, костюма, взаимоотношений между взрослыми и детьми; народные праздники связаны с воспитанием уважения к нравственным ценностям: честности, добросовестности, доброте и милосердию, великодушию, справедливости и др.

Многообразные воспитательные функции народных праздников (развивающая, информационно-просветительская, культурно-творческая) обуславливают целесообразность широкого использования этой формы нравственного воздействия в воспитании детей дошкольного возраста.

В любом народном празднике воплощены общечеловеческие ценности, нравственный опыт народа, его мировоззрение, понимание труда, морали, человеческих отношений.

В жизни каждого народа праздник играет коммуникативную, регулятивную, компенсаторную, эмоционально-психологическую, идеологическую, нравственно-воспитательную роль. По мнению А. М. Богуш, «народные обряды и праздники являются одним из наиболее важных и эффективных средств нравственного воспитания дошкольников» [1].

Народный праздник – это синтез практически всех видов искусств: литературы, музыки, живописи. Вот почему приобщение детей дошкольного возраста к народным традициям целесообразнее проводить именно в форме праздника. При этом важно не только дать детям новые знания, но и организовать непосредственное их участие в исполнении обрядов, пении народных песен, инсценировках.

Огромный воспитательный потенциал на ребенка дошкольного возраста оказывает и праздничная атмосфера народного праздника, в ходе которой дети получают представление

о народном танце, костюме, народных промыслах, тем самым приобщаясь к истокам этнической культуры. В процессе проведения праздника ребенок участвует в разных видах деятельности: 1. Игровая деятельность — это всегда развлечение, забава и обязательно соревнование, стремление каждого участника выйти победителем; поэтому на праздники всегда подбираются традиционные народные игры в соответствии с возрастом детей и темой праздника. 2. Музыкальная деятельность. Исполнение песен, танцев развивает творческий потенциал детей. В работе с детьми используются плясовые песни, колыбельки, песни-потешки, частушки. 3. Театрализованная деятельность позволяет каждому ребенку раскрыть свой творческий потенциал, проявить актерские способности. 4. Коммуникативная деятельность. На праздниках дети учатся конструктивному общению и взаимодействию со взрослыми и сверстниками.

Нами был разработан информационно-творческий проект «Мы разные, но мы вместе!», целью которого явилось поликультурное воспитание детей дошкольного возраста через ознакомление с традиционной культурой разных народов. В ходе реализации проекта решались следующие задачи: вызвать у детей интерес к знакомству с традициями разных народов; сформировать у детей знания и представления об образе жизни людей разных стран, их обычаях, традициях, фольклоре и национальных костюмах; сформировать у детей умение применять полученные знания, представления в самостоятельной деятельности игровой и художественно-творческой деятельности. Мы исходили из понимания того, что, сочетая различные виды творчества: песни, стихи, народные танцы, пословицы, театрализованные инсценировки и т.д., праздники оказывают большое воспитательное влияние на чувства и сознание ребенка, так как дети объединяются общими переживаниями. Через участие в тематических праздниках, посвященных разным странам, у детей формируется отношение к людям этой страны, природе, труду, культуре и в целом к миру. Знакомясь с обрядовыми действиями, дети узнают о характерных национальных особенностях каждого народа.

Этапы работы над проектом: I. Мотивационный. Цель: вызвать у детей устойчивый эмоционально положительный интерес к традиционной культуре народов. II. Интеллектуальный. Цель: формировать у детей дошкольного возраста представления о традиционной культуре народов. III. Продуктивный. Цель: применять полученные сведения в самостоятельной художественно-творческой деятельности.

В ходе реализации проекта использовались разнообразные средства: устное народное творчество; художественная литература; игра, народная игрушка и национальная кукла; декоративно-прикладное искусство, живопись; музыка.

Процесс приобщения детей к традиционной культуре разных народов осуществлялся посредством проведения специально разработанных комплексных тематических и досуговых мероприятий, которые проводили воспитатели совместно с узкими специалистами (музыкальными руководителями, руководителем по физическому воспитанию, педагогом по изобразительности). На праздниках звучали песни и стихи разных народов, проводились музыкальные, подвижные народные игры, хороводы. Вместе с родителями проводили народные праздники. Во всех мероприятиях значительную роль играл национальный фольклор.

Список використаних джерел:

1. Гришина Т.Н. Приобщение детей к народной игровой культуре // Управление дошкольным образовательным учреждением. - 2005. - № 1. - С. 67 – 73.
2. Захарченко, М.В. Народная традиционная культура в системе образования // Философия педагогики. – [Электронный ресурс] – URL: <http://www.portal-slovo.ru>. Режим доступа: 28.02. 2020.
3. Народное искусство в воспитании детей: книга для педагогов ДОУ / под редакцией Т. С. Комаровой – М.: Педагогическое общество России, 2000. – 255 с.
4. Народное искусство и современная культура. Проблемы сохранения и развития традиций / под ред. М. А. Некрасовой, К. А. Макаровой. – М.: Наука, 1991. – 378 с.

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Ольга Максимчук, студентка ступеня вищої освіти магістра

Науковий керівник: Н.О. Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL ABILITIES IN YOUNGER PUPILS AT LITERATURE READING

Olga Maksymchuk, a master student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті автор доводить, що формуванню інтелектуальних здібностей молодших школярів на уроках літературного читання сприяє активізація їхньої пізнавальної діяльності під час опрацювання текстів та виконання різних видів репродуктивно-творчих завдань, складених з урахуванням вікових особливостей учнів.

Ключові слова: початкова школа, інтелектуальні здібності, урок літературного читання.

Abstract. In the article the author argues that the formation of intellectual abilities of younger students in literary reading is facilitated by the intensification of their cognitive activity in the processing of texts and the implementation of various types of reproductive and creative tasks, made taking into account the age characteristics of students.

Key words: elementary school, intellectual abilities, literary reading lesson.

У сучасних умовах державного розвитку особливо гостро постає проблема реалізації інтелектуального потенціалу української нації. Школа – одна з найважливіших ланок, здатних позитивно її розв'язати. Тому необхідно вдосконалювати всю систему освіти, зокрема початкову, привести зміст і методи навчання у відповідність до принципів гуманізації та демократизації, спираючись на новітні досягнення психолого-педагогічної науки.

Молодший шкільний вік характеризується входженням дитини в навчальну діяльність, що веде за собою розвиток в учнів усіх психічних процесів. Саме в цей період формуються пізнавальні інтереси й пізнавальна активність школярів.

Основою формування інтелекту виступає навчання – забезпечення засвоєння учнями основ наук, розвиток їх пізнавальних здібностей і формування на цій основі наукового світогляду, мислення й мовлення. Освічена людина повинна володіти основами наук, техніки, мистецтва і культури. Ці знання мають бути систематизовані, постійно поповнюватися.

Важливим складником всебічного розвитку особистості є розумове виховання – цілеспрямована діяльність щодо формування розумових сил і мислення учнів, прищеплення їм культури розумової праці, розвиток креативності.

У психолого-педагогічній літературі вживають також термін «розумовий розвиток», під яким розуміють удосконалення інтелектуальної сфери і здібностей людини.

Аналіз психологічної літератури свідчить, що значна увага приділяється вивченню процесу мислення (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Г. Костюк, Н. Лейтес, С. Максименко, В. Моляко, С. Рубінштейн та ін.), аналізуються його операціональні структури (Д. Богоявленський, П. Гальперін, Н. Мельчинська, І. Пасічник та ін.). Досліджується проблема взаємозв'язку емоційної сфери та результатів діяльності людини (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, Н. Мельничинська та ін.)

Інтелектуальні здібності вчені розглядають як індивідуально-психологічні особливості людини та відносять до них такі компоненти, як мислення, мовлення, увагу, пам'ять, уяву,

передбачення тощо. Від їх сформованості залежить успішність у професійній діяльності та адаптація до вимог суспільства.

Процес навчання є не тільки формою пізнання об'єктивної дійсності, а й специфічною формою індивідуальної активності особистості, що дозволяє формувати інтелект та розвивати здібності людини. Важливо з перших днів навчання в школі забезпечити розвивальний вплив навчальної діяльності на дитину.

Пізнавальну діяльність молодших школярів важливо організувати так, щоб формувати в них позитивне емоційне ставлення до навчання, підтримувати увагу й інтерес, активізувати мислення й пам'ять, розвивати уміння вчитись, стимулювати творчу активність. Для реалізації цієї мети навчальний процес необхідно будувати так, щоб він був орієнтований на «зону найблищого розвитку» дитини (Л. Виготський).

Дослідження взаємозв'язку між навчальною діяльністю й розвитком учнів (В. Давидов, Г. Костюк, В. Крутецький, І. Лернер, О. Савченко та ін.) свідчать про значні потенційні можливості розумового розвитку молодших школярів. Наявність невикористаних резервів щодо інтелектуальних здібностей дітей підтверджують праці відомих педагогів-практиків Ш. Аммонашвілі, Л. Занкова, В. Сухомлинського та ін.

Читання – одна із найважливіших форм опанування знань, виховання й розвитку учнів. Отже, уроки літературного читання містять значний потенціал щодо формування інтелектуальних здібностей молодших школярів, їх всебічного розвитку. Основними завданнями початкового курсу літератури, які реалізуються на уроці літературного читання, є не лише виховання потреби в читанні, розвиток читацької культури, а й формування особистості дитини засобами художнього слова. У процесі вивчення предмету «Літературного читання» здійснюється інтелектуальний, мовленнєвий, морально-естетичний розвиток молодших школярів [9].

Традиційно робота на уроках літературного читання ведеться на трьох основних рівнях: формування навички читання, сприймання художнього тексту, розвиток читацької самостійності. До цих напрямків роботи в останні роки додалося практичне ознайомлення з літературознавчими поняттями (на рівні уявлень) – літературознавча пропедевтика. Вказані тенденції спостерігаються в діючих програмах і підручниках з літературного читання.

Аналіз наукових досліджень (Джежелей, О. Іванова Л., Науменко В., Руденко Л. та ін.) і позитивного педагогічного досвіду дозволяють виділити 4 взаємопов'язаних між собою складових літературного розвитку молодших школярів: інформаційна (знання) складова; практична (аналіз); емоційно-оцінна; творча. Комплексна робота з урахуванням вказаних складових сприяє розвитку інтелектуальних здібностей молодших школярів. Сприймання й розуміння художнього твору учнями є результатом багатопланового процесу, в якому по-особливому проявляється співвідношення знань і розвитку.

Важливо забезпечити на уроках літературного читання формування творчих здібностей молодших школярів, що складає важливий компонент розвитку інтелекту.

Таким чином, в молодших школярів за умови спеціально організованого навчання можна розвивати інтелектуальні здібності, які задовольняють потреби дитини в пізнанні, спілкуванні, самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Колеснік К.А. Модель організації групової діяльності учнів при вивченні художнього твору / К.А. Колеснік // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С. 69-73.
2. Комарівська Н. Комплексне використання мистецтв як умова естетичного розвитку молодших школярів на уроках літературного читання / Н. Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : Збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип. 4. – С. 274-277.
3. Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 14-17.

4. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.
5. Лазаренко Н. І. Розвиток пізнавальної активності першокласників у період навчання грамоти / Н.І.Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 5. – С.13-16.
6. Лазаренко Н. І. Формування у молодших школярів поняття про слово у взаємозв'язку його лексичних та граматичних значень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Методика викладання (української мови)» / Н. І. Лазаренко. – К., 1993. – 24 с.
7. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
8. Лапшина І.М. Дослідження аспектів підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення інтегрованих занять з молодшими школярами / І.М.Лапшина // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв / за ред. О.А.Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – С.25-29.
9. Науменко В. Навчання вдумливого читання і розуміння твору / Науменко // Початкова школа. – 2008. – № 3. – С.50-51.
10. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
11. Слободянюк Н.Ю. Український національно-культурний компонент у мові художньої історичної прози Пантелеймона Куліша: Автореф. дис. ... канд. філол. наук / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2001.
12. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра / Укл. І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк. – Вінниця : ВДПУ, 2018. – 60 с.

ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯПОНІЇ

Тетяна Махлай, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

USE OF NATIONAL TRADITIONS IN THE PRIMARY SCHOOL OF JAPAN

Tatiana Makhlay, Bachelor of Higher Education

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті досліджуються особливості використання національних традицій у початковій школі Японії, становлення молодших школярів японської системи освіти у порівнянні з українською освітою, а також вплив національних традицій на становлення особистості.*

***Ключові слова:** національні традиції, японська система освіти, українська система освіти, групово поведінка, міжособистісне спілкування.*

***Abstract.** The article examines the peculiarities of the formation of younger students of the Japanese education system in comparison with Ukrainian education, as well as the influence of national traditions on the formation of personality.*

***Key words:** national traditions, Japanese education system, Ukrainian education system, group behavior, interpersonal communication.*

В умовах оновлення національної школи, визначення шляхів реформування вітчизняної освіти та входження нашої держави у світову освітню спільноту особливого значення набуває аналіз та раціональне використання зарубіжного педагогічного досвіду, оскільки в Україні відбувається реформування системи освіти, а також у зв'язку із запровадженням концепції нової української школи [2, с.117]. Частково питання, що стосуються особливостей системи навчання та виховання в Японії розглядалися такими

науковцями, як Джеффри Парріндер, Пол Теру, Гесс та Азума, Скотт Селігман та іншими. Проте, проблема використання національних традицій в початковій школі Японії розкрита недостатньо.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні особливостей національних традицій освіти та виховання в контексті становлення системи початкової освіти Японії – країни, в якій яскраво представлена азіатська педагогічна традиція та виявлення серед них тих, що мають конструктивне значення для вітчизняної педагогіки на сьогочасному етапі становлення освіти в Україні.

В останні роки світ не перестає вражати «японське диво» – прорив країни-сонця, що сходить, у лідери світового розвитку. Американський письменник і дослідник Пол Теру у одній зі своїх книг писав, що така країна як Японія – це одна родина, одна мова, один набір правил, де вірять у велич своєї долі та долають будь-які перешкоди для її досягнення [8, с. 59]. Разом з тим, конфуціанська ідеологія, яка глибоко вплинула на японське суспільство, підкреслює суттєву моральну прямоту дитини. Ця концепція ідеальної людини виокремлює такі особливості, як гуманність, повага до старших, любов до оточуючого середовища, почуття обов'язку, справедливість, скромність, стриманість тощо [7, с. 163].

Японські національні традиції відіграють важливу роль у формуванні суспільно значущої особистості. Батьки виховують та навчають своїх дітей загальним вмінням та навичкам, що є важливими для оточуючих, навчають дітей бути рівними зі всіма, показувати себе з найкращого боку та не соромитись просто бути собою. Тобто закладають основне підґрунтя для навчання дітей в подальшому, починаючи з початкової школи, де вони поступово стають самостійними.

Освіта, без сумніву, є основним стовпом зростання для людей всього світу. Кожна країна має свої методи навчання та виховання дітей, щоб стати частиною власної унікальної культури, і Японія не виняток.

Дитина в Японії є членом «національної сім'ї». Про всіх японських дітей піклується все суспільство, а всі японські дорослі допомагають дітям засвоїти норми і звички суспільства. Діти дізнаються, що група важливіша за індивіда і що він не повинен виділятися. Відповідна поведінка включає навчання, як бути стриманим, співпрацювати та підтримувати групу [6].

Японці традиційно цінують гармонію, ввічливість, відповідальність, повагу до старших, скромність, самоконтроль, чесність, стриманість, вірність, смиренність, працьовитість, терпіння, наполегливість, відданість, віру в порядок та стабільність, наголошують на зобов'язаннях перед громадою, а не лише на індивідуальних правах, а також намагаються уникати конфліктів за будь-яку ціну. Ці цінності, як правило, вивчають діти, починаючи з ясел.

Для того, щоб виявити, наскільки українські вчителі початкової школи знайомі з системою навчання та виховання Японії ми провели анкетування у комунальному закладі «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 8 Вінницької міської ради» у листопаді 2019 року.

Запитання анкети мали такий вигляд:

1. Чи знайомі ви з японською системою освіти та виховання у початковій школі?
2. Якщо так, то з чим саме ви знайомі?
3. Яким чином ви реалізуєте трудове виховання дітей?
4. Яка особистість виховується у початковій школі?
5. На вашу думку, чи потрібно використовувати у початковій школі інтерактивні методи навчання? Чому?
6. У вас є діти?
7. Якщо «так», то яким чином ви берете/брали участь у шкільному житті дитини?
8. Якщо «ні», то яким чином ви долучаєте батьків до шкільного життя дітей?
9. Чи допомагаєте ви дітям вирішувати конфлікти між собою? Яким чином?
10. Що є найголовнішим в процесі соціалізації дитини у класному колективі?

11. Скільки повних років було дітям коли вони пішли в перший клас?(Враховуючи вік кожного учня)
12. Чи відвідують ваші учні позашкільні гуртки? Які саме?
13. Які методи навчання ви застосовуєте на уроках?
14. Чи вважаєте ви доцільним навчання дітей самокритики? Чому?
15. Які моральні, фізичні та духовні якості дитина виховує під час навчання у початковій школі?
16. Яку систему оцінювання знань ви використовуєте?
17. Чи допускаєте ви таке, що дитина залишиться на повторний рік навчання через свою неуспішність?
18. Назвіть чотири основні цілі морального виховання.
19. Чи вважаєте ви правильним таке твердження: «Всі діти однакові, тому кожен не повинен виділятися серед інших»?
20. Ваш педагогічний стаж, як вчителя початкових класів?

Проаналізувавши результати анкетування та зіставивши їх з японською системою освіти, нам вдалось дійти таких висновків:

- більшість вчителів, які мають більше 5 років стажу, не знайомі з системою виховання і навчання дітей у Японії, але залюбки використовують деякі аспекти, не знаючи того;
- реалізація трудового виховання дітей відбувається через загальні доручення: догляд за кімнатними рослинами (полив, обприскування), прибирання робочого місця в кінці робочого дня чи після уроку, але такого явища, як повне прибирання території чи класу, так як роблять учні в Японії – немає;
- за програмою нової української школи перш за все у дітей формуються певні компетентності, які індивідуальні для кожної дитини, а японська система освіти передбачає формування загальних якостей, які характерні для всього соціуму;
- на думку українських вчителів, інтерактивні методи навчання краще сприймаються учнями і є цікавішими для сприйняття та зосередження на матеріалі, який подає вчитель – ця особливість активно використовується вчителями японської системи освіти;
- долучення батьків до освітньо-виховного процесу відбувається через участь батьків у різноманітних родинних виховних заходах, в якому безпосередньо беруть участь і самі учні, на відміну від Японії, де батьки не беруть участь у шкільному житті дитини;
- під час вирішення конфліктних ситуацій вчителі початкової школи України намагаються пояснити дітям, як краще вчинити для подальшого підтримання приємного спілкування, в той час, як японські вчителі дають можливість дітям самостійно знайти способи розв'язання конфліктної ситуації;
- соціалізація дитини у класному колективі, на думку багатьох вчителів, більшою мірою залежить від оточення; особливістю вирішення цієї проблеми вони вважають формування сприятливого середовища для навчання з боку однолітків, в той час, коли японські вчителі дають можливість дитині самостійно визначити своє місце в колективі;
- в Японії, діти йдуть до школи лише тоді, коли їм виповнилось повних 6 років, а в Україні вік дітей в першому класі варіюється від 5 до 7 років, що є не дуже хорошим показником, враховуючи психологічні особливості розвитку дівчаток та хлопчиків у певний віковий період;
- японська система освіти передбачає розвиток дітей у різних напрямках, тому там не має такого явища, як репетиторство, на відміну від української системи, де діти відвідують додаткові заняття з деяких предметів, починаючи з початкової школи;
- на думку вчителів, навчання дітей самокритики є не дуже корисним в умовах нової української школи, так як діти не впевнені в своїх силах, на відміну від дітей Японії, які навчаються критикувати свої вчинки змалку;

– головною метою вчителів за НУШ є формування у дітей компетентностей, а в Японії вчителі виховують у дітей наполегливість, доброзичливість, старанність у навчанні та вміння зберігати здоров'я;

– українські, так як і японські, вчителі, під час оцінювання результатів навчання дитини, використовують оціночні судження, типу «добре працював» («А»), «задовільно» («В»), «треба намагатися» («С»), не порівнюючи дітей між собою.

Якщо пригадати часи козацтва, то в якості національних українських традицій там був кодекс козака (наприклад, «Сам помирай, а товариша виручай» тощо), більшість аспектів якого, можуть бути актуальними і сьогодні, бо національна згуртованість сприяє розквіту держави та обороноздатності. А у нашій початковій школі ми не помітили акценту на суспільно значущих якостях.

Як зазначає Б.Вульфсон [3], японські педагоги підкреслюють, що метою роботи школи на сучасному етапі розвитку суспільства, має бути виховання як формування якостей особистості, а не навчання як передача інформації, тобто «розпалення факела», а не «наповнення судини», як казав К.Д. Ушинський. У зв'язку з цим, сформувалися основні завдання освіти та виховання в Японії:

– побудова системи безперервної освіти, що діє протягом усього активного життя кожної людини;

– перебудова змісту та методів навчання і виховання з метою максимального врахування особливостей дітей в навчальному процесі;

– приведення структури, змісту та методів освіти і виховання у відповідності з такими процесами та явищами, як комп'ютеризація, високий ступінь інформатизації, а також інтернаціоналізація сучасного життя.

Висновок. Таким чином, спостерігаючи за діяльністю дітей, провівши анкетування з вчителями початкової школи та проаналізувавши його результати, нам вдалось дізнатись, що застосування деяких аспектів японської освіти і виховання (наприклад, такого аспекту, як самокритика) в Україні було б не дуже корисним, у зв'язку з тим, що українські молодші школярі не дуже впевнені у своїх силах, а також тривожні, занадто прислухаються до критики зі сторони і засмучуються через це, таким чином у них погіршується самооцінка, що є дуже важливим аспектом у життєдіяльності, міжособистісному спілкуванні особистості та подальшій співпраці з оточуючими. А також, проаналізувавши відповіді вчителів на запитання анкетування, ми зробили такий висновок, що більшість вчителів не знайомі з японською системою освіти та виховання. Але не знаючи того, залюбки застосовують деякі аспекти системи формування особистості Японії, тим самим формуючи якості спільної роботи з оточуючими, але разом з тим, виховують індивідуальність в кожній особистості, враховуючи можливості розвитку та вікові особливості.

За допомогою порівняння освіти і виховання Японії та України на сучасному етапі розвитку, ми сформулювали основну відмінність між особистостями цих країн. В Японії можна бути індивідуальним, постійно самовдосконалюватись, але при цьому потрібно пам'ятати про інтереси та вимоги колективу, що оточує особистість. Тобто освіта і виховання Японії спрямовується більше на суспільство, ніж, наприклад, в Україні – на індивідуальність, формування особистості, яка буде відрізнятися від інших.

Список використаних джерел:

- 1.Бондар Ю. В. Використання інтерактивних технологій в освітньому процесі початкової школи / Ю. В. Бондар // Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: збірник наукових статей (Бердянськ, 23-24 жовтня 2019 року). – Бердянськ, 2019. – С. 229-233.
- 2.В. Вишківська, О. Шикиринська. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект // Молодь і ринок, 2019. - № 11 (178) – С. 115-119
- 3.Вульфсон Б.Л. Сравнительная педагогика Б.Л. Вульфсон – М.: УРАО, 2003. – 232с.
- 4.Голук О. Використання потенціалу соціальних Інтернет-мереж у взаємодії педагогів з родинами вихованців у контексті освітніх інновацій / О. Голук // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв, 9-11 квітня 2014 р., м. Вінниця / за ред. Г. С. Тарасенко ;

- Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – Вип. 3. – С. 47-50.
5. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
6. Джуринський А. Н. Чому і як навчають школярів в Японії / А.Н. Джуринський – М. : Просвящение, – 1997. – 84с.
7. Катруца, Н. Б. Вплив ідей конфуціанства на систему виховання в Японії [Текст] / Н. Б. Катруца // Наук. зал. Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя. – 2008. – Психолого-педагогічні науки. - № 5. - С. 163.
8. Самохвалова В.И. Роль традиционной культуры в японской модели эстетического воспитания / В.И. Самохвалова // Эстетическое воспитание: вопросы теории и практики. – М, 1990, – С.59.
9. Стахова І.А. Особливості становлення цілісної картини світу в дітей шестирічного віку / І.А. Стахова // Молодий вчений, №5.2 (69.2), 2019. – С.162-165.
10. Слободянюк Н.Ю. Діловодство та управлінська документація: Навч. пос. – Вінниця: ВНТУ, 2004. – 79 с.
11. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра / Укл. І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк. – Вінниця : ВДПУ, 2018. – 60 с.
12. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

УРОКИ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Аліна Мельник, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н.Ю.Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

LESSONS OF LITERARY READING AS THE BASIS OF THE FORMING THE CREATIVE ABILITIES OF THE PRIMARY SCHOOLCHILDREN

Alina Mel'nyk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичну сторону питання уроків літературного читання як основи формування творчих здібностей молодших школярів. Розкрито методичну значущість уроків літературного читання в загальному розвитку учнів початкової школи. Виокремлено показники, які сприяють формуванню творчого потенціалу дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: читання, літературне читання, творчі здібності, всебічний розвиток, урок, літературна гра.

Abstract. The article investigates the theoretical aspect of the issue of literary reading lessons as the basis of the formation of creative abilities of junior pupils. The methodological significance of the lessons of literary reading in the general development of primary school pupils is solved. Indicators that promote formation of creative potential of junior schoolchildren are singled out.

Key words: reading, literary reading, creative abilities, comprehensive development, lesson, literary game.

У сучасному світі гостро стоїть проблема творчого розвитку особистості. Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема, посилюється увага до розвитку творчих здібностей особистості, надання їй можливості виявити їх. Нині суспільству вкрай потрібні творчі люди не лише з розвиненим інтелектом, а й з високим рівнем культури та духовності, здатні до саморозвитку, до перетворення власного життя та життя країни на краще. Молодший шкільний вік – такий

період життя, коли творчість може стати універсальним і природним способом розвитку цінностей людини [8, с. 4].

Проблема розвитку дитячої творчості та здібностей була й залишається предметом аналізу багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Ними досліджено проблеми розвитку загальних творчих здібностей, від яких залежить успішність у багатьох видах діяльності (Д.Б. Богоявленська, Л.В. Венгер, Дж. Гілфорд, Г.С. Костюк, О.М. Лук, Я.О. Пономарьов, В.А. Роменець, Е. Торренс та ін.), а також спеціальних творчих здібностей, які обумовлюють високі досягнення в конкретних видах творчості: технічному (В.О. Моляко), музичному (Б.М. Теплов, О.О. Мелік-Пашаєв, О.І. Савенков), літературному (З.Н. Новлянська, З.В. Юрченко) та ін.

Мета нашого дослідження – розкрити особливості організації та проведення різних типів уроків читання в початковій школі з метою забезпечення творчого розвитку молодших школярів на сучасному етапі.

Розвиток літературних творчих здібностей молодших школярів – одна з найактуальніших проблем. Це закономірно, бо, розвиваючи нахили й задатки дітей, ми виховуємо їх здатними до критичного аналізу та об'єктивного оцінювання різних явищ і фактів, до творчих пошуків і надбань, до оригінального розв'язання проблем, тобто формуємо повноцінну інтелектуально розвинену, духовно багату особистість.

Молодший шкільний вік – найсприятливіший період для розвитку дитячої творчості. Період 7-10 років – це час для розвитку спеціальних здібностей. Дітям цього віку притаманні конкретність і водночас неабияка образність мислення, емоційне сприйняття дійсності й активне ставлення до неї. Брак життєвого досвіду й знань компенсується фантазією, яка яскраво виявляється в дитячій словотворчості. Для розвитку літературних творчих здібностей потрібен час і життєвий досвід.

Важливим завданням ефективного розвитку творчих можливостей є створення необхідних умов для їх розвитку. Розвитку творчої особистості сприяють продуктивні види діяльності. Так, наприклад, досить результативною є робота зі складання віршів. Діти створюють свої перші вірші на уроках читання, під час малювання ілюструють, а на уроках праці формують окремою книжечкою. Викладання вірша як в усній, так і в письмовій формі потребує тривалої та цілеспрямованої підготовки. Літературні спроби школярів у написанні віршів – це один з найефективніших засобів розвитку інтелектуальної та емоційної сфери внутрішнього світу кожного учня [1, с. 16].

Книга в усі часи посідала особливе місце в інтелектуальному та духовному збагаченні підростаючого покоління. Протягом останніх десятиліть комп'ютер і телевізор відняли в дитини час на читання. Нестача в дітей часу на читання змушує хвилюватися про те, щоб у їхні руки потрапила повноцінна література, та щоб вона максимально сприяла розвитку їхнього розуму та серця.

Урок читання – це урок творчості, а творцями його є учні. Виховати в дитини любов до книги можна лише словом, яке переростає в діло. Навчання читання – процес, що є основною отримання знань з будь-якого предмета. Саме через книгу дитина вчиться сприймати навколишній світ, отримує знання про нього [9, с. 16].

Аналіз науково-методичної літератури, вивчення передового педагогічного досвіду вчителів початкової школи дозволили нам визначити найбільш ефективні види вправ і завдань, спрямовані на розвиток творчих здібностей учнів на уроках літературного читання.

Значну кількість творчих вправ можна запропонувати школярам на основі текстів, що передбачені для вивчення в діючих підручниках для читання.

Наприклад:

– доповнення та перебудова тексту (опис подій, які могли передувати зображеним; розширення змісту оповідання новим епізодом; вигадання нових обставин сюжету; складання нового закінчення оповідання, казки);

– прогнозування можливого розвитку подій, передбачення змісту твору на основі заголовка, ілюстрації, читання першого й заключного абзаців тексту;

- словесне малювання та «екранізація» прочитаного;
- складання творчих переказів;
- добір римованих слів, доповнення рядків віршів;
- складання «Сенкана», «Кубування», «Гронування» та ін. [6, с. 116].

На уроках літературного читання доцільно пропонувати учням завдання і вправи, які передбачають розвиток уяви, уміння фантазувати, спостережливості, здатності побачити незвичайне у звичайному, здатності до висування гіпотез, оригінальних ідей, до винахідництва, дослідницької діяльності, уміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію, асоціативного й образного мислення, емоційної чутливості, допитливості, пізнавального інтересу, наполегливості та ін. [3, с. 4].

Отже, розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання є одним з головних завдань сучасної української школи і цілеспрямованим процесом, який здійснюється у спеціально створеному освітньому середовищі, за допомогою педагогічного впливу і застосування системи завдань. Ефективність формування і розвитку творчої особистості, її індивідуальних здібностей і таланту залежить від дотримання компетентнісного, діяльнісного та особистісного підходу до організації освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Барко В.І. Як визначити творчі здібності дитини? / В.І.Барко, А.М.Тютюнников. – К., 1991. – 265 с.
2. Білоус В. С. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір / В. С. Білоус, Н. І. Лазаренко, А. М. Коломієць // Вісник Книжкової палати. – 2017. – №3. – С.19-23.
3. Болдирева Л.М. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів на уроках української мови та літературного читання / Л. Болдирева // Початкова школа. – 2013. – № 4. – С. 5.
4. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
5. Родюк Н.Ю. Формування україномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів / Н.Ю. Родюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2018. – № 3 (137) квітень. – С. 234-240.
6. Сисоєва С.О. Творчий розвиток учнів у контексті особистісно орієнтованого навчання / С.Сисоєва // Гуманітарні науки. – 2001. – № 1. – С. 110-118.
7. Слободянюк Н.Ю. Діловодство та управлінська документація : навч. посібник / Н.Ю. Слободянюк. – Вінниця : ВНТУ, 2004. – 79 с.
8. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра / Укл. І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк. – Вінниця : ВДПУ, 2018. – 60 с.
9. Явоненко М. В. Методика підготовки школярів до літературно-творчої діяльності / М. Явоненко // Початкова школа. – 2005. – № 5. – С. 15-18.
10. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – T. 198. – С. 198-211.

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ШЕСТИРІЧНИХ УЧНІВ

Ірина Мельник, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.Л.Крутій, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF ELEMENTARY SCHOOL AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF SIX-YEAR STUDENTS

Irina Melnik, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання створення освітнього середовища початкової школи. Розкрито роль та методичну цінність освітнього

середовища як чинника розвитку шестирічних учнів. Визначено вплив освітнього середовища та його потенційні можливості на розвиток усіх суб'єктів освітнього процесу.

Ключові слова: діти шестирічного віку, освітнє середовище, початкова школа.

Annotation. *The article explores the theoretical issues of creating a primary school educational environment. The role and methodological value of the educational environment as a factor of development of six-year students is revealed. The influence of the educational environment and its potentials on the development of all subjects of the educational process has been determined.*

Key words: *children of six years of age, educational environment, elementary school.*

В українському освітянському полі загострився інтерес до питань, пов'язаних із феноменом дитинства як значущого та самоцінного періоду життя, а також до освітнього середовища як чинника, від якого багато в чому залежить доля кожної дитини. Парадигми, наукові концепції й підходи, пов'язані з реалізацією розвивального потенціалу освітнього середовища, затребувані новою українською школою (НУШ).

Формування сучасного освітнього середовища будується на принципово новому підґрунті основі - багатовимірному розуміння життя і супроводжується створенням і удосконаленням різноманітних освітніх систем.

Реальні процеси гуманізації, викликані знайомством педагогів із особистісно-орієнтованим та індивідуально-орієнтованим підходами, створюють потенційні можливості для переходу від навчання і виховання всіх до роботи з кожним, із формування соціально-ціннісного ставлення вихованця до довкілля і до самого себе, до розширення реалізації його індивідуальних можливостей. Загальний розвиток дитини розглядається в науковій літературі як один із аспектів проблеми динаміки людини й описується за допомогою різних понять. Центральне серед них - розвиток. Воно трактується по-різному як у вітчизняній літературі, так і в зарубіжній. Основним змістом і результатом розвитку дитини в науці визнається її становлення як суб'єкта - спочатку психічної діяльності й окремих дій, а потім - суспільної поведінки, спілкування, життя в цілому (О. М. Леонт'єв та ін.).

Під розвитком дитини в науковій літературі зазвичай розуміються еволюційні зміни: як кількісні (зростання, дозрівання, старіння), так і якісні (удосконалення, зміна). Розвиток виражається в тому, що дитина набуває здатності діяти, існувати ефективніше, ніж раніше.

Свого часу відома італійська педагогиня Марія Монтессорі писала, що виховують не тільки батьки і вихователь, але й середовище, організоване в найбільш вигідний спосіб. Саме М. Монтессорі назвала середовище «третім вихователем».

На жаль, освітнє середовище, яке створюється для дітей шестирічного віку в умовах НУШ, не завжди відповідає сучасним завданням розвитку дитини.

На наш погляд, недостатньо уваги приділяється саме молодшому шкільному віку, який є унікальним і надзвичайно значущим періодом становлення особистості й загального розвитку дитини. Тому питання про освітнє середовище, його створення, компоненти, характеристики є актуальним.

У теоретичному плані наше дослідження спирається на фундаментальні психолого-педагогічні концепції розвитку особистості (Б. Г. Анан'єв, С. Л. Рубінштейн та ін.), наукові уявлення про структуру та значення її потреб (А. Маслоу та ін.); на ідею високої значущості діяльності (Л.С.Виготський, О.М.Леонт'єв, А.В.Петровський та ін.) в розвитку дитини; на характеристику психолого-педагогічних особливостей молодших школярів (Л. І. Божович, Д. Б. Ельконін та ін.); на дослідження феномену розвивального навчання (Ш.О.Амонашвілі, В. В. Давидов, О. В. Запорожець та ін.) і розвивального освітнього середовища (К.Л.Круглій та ін.).

У своєму дослідженні ми використовуємо визначення освітнього середовища як сукупності матеріальних, просторово-предметних і соціально-психологічних компонентів, що характеризують конкретний заклад, які забезпечують одночасно і певні результати

навчання і можливість впливу того, хто навчається на обставини, за яких здійснюється освітній процес [2-4].

Освітнє середовище початкової школи є надзвичайно важливим чинником розвитку шестирічних учнів, тому що саме до нього діти в силу вікових особливостей найбільш чутливі.

Воно допомагає дитині сприйняти освіту як особистісно-значущу цінність, оволодіти способами ефективної взаємодії з іншими людьми, осмислити завдання свого життя; задовольняє основні потреби особистості (фізіологічні, ідеальні, в безпеці, повазі, самоактуалізації тощо). До особливостей сучасного освітнього середовища відносять: цілісність, інтегративність, багатоаспектність, варіативність, конкурентоспроможність [3].

Умовами, необхідними для ефективного функціонування початкової школи як чинника розвитку учнів є: взаємодія дорослих із дітьми на принципах співпраці, співтворчості; прагнення вчителів до постійного самовдосконалення і вдосконалення освітнього середовища; активне включення батьків в освітнє середовище; гнучкість структури шкільного дня, що відповідає індивідуальним потребам та інтересам учнів.

У педагогіці використовують два дуже близьких, але не ідентичних поняття - «освітнє середовище» і «освітній простір». Саме загальне уявлення про простір пов'язано з порядком розташування (взаємним розташуванням) одночасно співіснуючих об'єктів. Отже, коли йдеться про освітній простір, зазвичай мають на увазі набір, певним чином пов'язаних між собою умов, які можуть впливати на освіту людини.

Так, К.Л.Крутій *внутрішнім тлом моделі освітнього простору* визначає використання традиційних підходів і сучасних авторських адаптованих до дошкільного і молодшого шкільного віку інноваційних технологій (Ш.О. Амонашвілі, В.В. Воскобович, П.М. Ерднієв, М. Монтесорі, М.П. Щетинін та ін.), злагоджених на ціннісному, загально психологічному і технологічному рівнях [3, с.14]. Реалізація моделі освітнього простору в закладі освіти веде до особистісного розвитку і зростання як дитини, так і педагога.

Це виражається по відношенню до педагога в такому: ступені задоволеності своєю працею; прийнятті себе та інших; гуманізації всіх видів діяльності, побудованих за принципом діалогу педагога і дитини; прагненні до творчого зростання. *По відношенню до дитини це виражається так:* зниженні або відсутності загальної тривожності; емоційно-позитивному ставленні до інших людей, природи, самої себе; пізнавальної активності; прагненні створювати свій творчий продукт; підвищенні рівня самооцінки особистості дитини [3].

Поняття «освітнє середовище» також відображає взаємозв'язок умов, що забезпечують освіту людини. У цьому випадку мається на увазі не просто присутність людини в освітньому середовищі, але взаємовплив, взаємодія оточення з суб'єктом (в нашому випадку молодшим школярем). Коли йдеться про освітнє середовище, то мається на увазі як вплив умов освіти на дитину, так і вплив дитини на умови, в яких здійснюється освітній процес. Це зворотний вплив по суті задає включення в освітнє середовище значущих для людини знань і використання комфортних, прийнятих учнями технологій навчання. Значення поняття «освітнє середовище» пов'язано з розумінням сутності й мети розвитку особистості за певним зразком, що носить соціально-обумовлений характер. За К.Л.Крутій, під розвивальним освітнім середовищем розуміємо спеціально змодельовані умови, що забезпечують різноманітні варіанти вибору шляху розвитку і дорослішання особистості [3, с.12]. Створення освітнього середовища дозволяє дитині усвідомити власні можливості, виявити ініціативу і всесторонньо реалізувати себе.

Наявний емпіричний досвід дозволяє представити вплив середовища на дитину в такому вигляді: *середовище гальмує розвиток дитини* (несприятливе в емоційному і фізичному планах); *середовище нейтральне у своїй дії на дитину* (не гальмує, але і не стимулює розвиток); *середовище стимулює розвиток дитини* (сприятливе, розвивальне середовище) [1].

Аналізуючи різні підходи до питання освітнього середовища, ми з'ясували, що термін «освітнє середовище» виступає як основне родове (В.Я. Ясвін) для таких понять, як шкільне середовище, сімейне тощо. Визначають також такі середовища, як-от: емоційне, навколишнє, культурне, соціально-культурне, етнічне тощо. Отже, освітнє середовище початкової школи - це середовище конкретного закладу освіти, яке складається із сукупності матеріальних і просторово-предметних чинників; соціально-психологічних й організаційно-педагогічних компонентів; міжособистісних відносин. Усі вони взаємопов'язані, доповнюють, збагачують один одного і впливають на кожного суб'єкта освітнього середовища. Але й люди, організовуючи, створюючи освітнє середовище, у певний спосіб теж впливають на нього.

Отже, освітнє середовище допомагає людині в розкритті сенсу свого буття в світі шляхом розуміння характеру і способів взаємодії з цим світом. Головна мета - призначення освітнього середовища полягає в осмисленні людиною свого місця в світі, в оволодінні способами взаємодії з ним. У прикінцевому рахунку, йдеться про сприйняття дитиною освіти як особистісно-значущої цінності, адже в освітньому процесі відбувається збагачення, розвиток особистості дитини.

Список використаних джерел:

1. Корепанова М.В. Теория и практика становления и развития образа Я дошкольника: Монография. – Волгоград, 2001. – С. 12-89.
2. Крутій К.Л. Педагогічна технологія освітньої роботи в полікультурному середовищі з дітьми старшого дошкільного віку // Дошкільна освіта. – 2007. – № 4. – С.4-20.
3. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: Монографія: У 2-х ч. – Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2009. – 320 с.
4. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: Монографія: У 2-х ч. – Частина друга. Концепція, програма розвитку та освітні програми ДНЗ. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2010. – 284 с.

СПІЛКУВАННЯ ЗІ ЗНАЧУЩІМ ДОРΟΣЛИМ ЯК ЗАСІБ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ, ЯКА МАЄ ТРУДНОЩІ В НАВЧАННІ

Ірина Мельничук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.Л.Крутій, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

COMMUNICATION WITH A SIGNIFICANT ADULT AS A MEANS OF TOUCH AND COGNITIVE DEVELOPMENT OF A CHILD WHO EXPERIENCES DIFFICULTIES IN TEACHING

Irina Melnychuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання застосування діагностичного інструментарію в роботі з дітьми, які мають труднощі в навчанні. Розкрито роль та методичну цінність спілкування батьків із дитиною під час прогулянок із метою сенсорно-пізнавального розвитку. Визначено зміст рекомендацій, які мають потенційні можливості сенсорно-пізнавального розвитку дитини.

Ключові слова: діти, які мають труднощі в навчанні, сенсорно-пізнавальний розвиток.

Annotation. The article explores the theoretical issues of the use of diagnostic tools in working with children with learning difficulties. The role and methodological value of communication between parents and a child during walks for the purpose of sensory-cognitive development is disclosed. The content of recommendations that have the potential for sensory-cognitive development of the child is determined.

Key words: children who have learning difficulties, sensory-cognitive development.

Для нашого дослідження важливо визначення поняття «взаємодії». Категорія «взаємодія» найчастіше в практичних дослідженнях виступає як інтерактивна сторона спілкування, а в теоретичному сенсі воно розглядається як більш широке, базове поняття (К.Л.Крутій та ін.) [5].

Саме поняття «взаємодія» не може розглядатися як результат зусиль, дій і впливів лише однієї сторони, тому ми використовуємо визначення, яке більшістю науковців визначається як взаємна активність двох сторін процесу, що протікає у вербальній і невербальній формі [3]. Особливість сімейного виховання полягає в її емоційному характері, яке засновано на родинних почуттях, виражається в глибокій любові та прихильності, а також відповідному почутті дітей до батьків.

У взаємодії дітей дошкільного та молодшого шкільного віку споріднені емоційні зв'язки (матері та дитини в першу чергу) мають свою специфіку наслідування й ідентифікації, тому що емоційне тло й коло взаємодії дітей цього віку обмежене. Відносини з близькими дорослими, засновано на емоційному прийнятті, любові, довірі, взаємній зацікавленості, - те, що визначає атмосферу сімейного кола в розвитку особистості дитини.

На думку Е. В. Ільєнкова, «особистість не тільки існує, а й вперше народжується саме як «взулик», що зав'язується в мережі взаємних відносин ... Оскільки тіло немовляти з перших хвилин включено в сукупність людських відносин, потенційно воно вже особистість» [4], тобто умови розвитку особистості - «включеність» дитини в міжособистісні стосунки.

Першою школою спілкування є сім'я, де діти з ранніх років засвоюють цілісну систему моральних цінностей та ідеалів, культурні традиції певного суспільства і специфічного соціального середовища, бо саме в ранньому дитинстві формується або вихідне довірливе ставлення до довкілля (у широкому значенні), до світу і людей, або очікування неприємних переживань, загрози з боку світу й інших людей.

Дослідження, проведені в цій області засвідчують, що почуття, які сформувалися в дитинстві, згодом нерідко супроводжують людину впродовж усього життя, надаючи їй відносинам з іншими людьми особливий стиль і емоційну тональність, цікавість до довкілля, або відгородженість, байдужість [5].

Отже, виникає питання про необхідність позначення основного напрямку формування поведінки дитини в соціумі, її емоційного ставлення до нього, яке знаходиться в межах емоційного прийняття як довіри до світу і дослідження його, і як результат - сенсорно-пізнавальний розвиток дитини. Особливості сімейних відносин виражається в їх закритості / відкритості, тому необхідно брати до уваги соціальні установки і взаємодію всередині та поза системою «дитина - значущий дорослий».

На думку, К.Л. Крутій [5], *під поведінкою в діаді «дитина - значущий дорослий» слід розуміти процес, у межах якого реалізується взаємодія суб'єкта з навколишнім середовищем, довкіллям і сім'єю.*

Повсякденна поведінка дитини, яка має труднощі в навчанні, це поведінка, заснована на прийнятій в сімейній практиці системі цінностей, моральних норм, які позначаються як «сімейні правила», а так само на традиціях, звичаях, звичках, дієвих в суб'єктивному світі взаємодії. Тому, розробляючи схему супроводу сенсорно-пізнавального розвитку дитини, не можна не враховувати особливості самого суб'єкта і конкретної ситуації його життя, його бачення і розуміння цієї ситуації, і його ставлення до неї. Оптимальна поведінка дитини - це лише суб'єктивний напрямок формування поведінки в рамках сім'ї / родини та соціуму.

Отже, у підході до вирішення завдання побудови схеми супроводу сенсорно-пізнавального розвитку дитини, що має труднощі в навчанні, необхідно також враховувати особливості взаємодії дитини і дорослого в родині, як більш широкого загалу родинних зв'язків (бабусі, дідусі, тітки та ін.), виходячи з можливих конструктів, які беруть участь у формуванні поведінки особистості, а саме: стилю сімейного / родинного виховання, якому віддається перевага дитиною, значущого дорослого, особистісних особливостей дитини, стратегії поведінки значущого для дитини дорослого тощо.

Розуміння динамічної системи «батьки - діти» та її підсистемі «дитина - значущий

дорослий» дозволяє оптимізувати завдання корекції труднощів у навчанні дитини. У першому наближенні, а саме: привласнення знань з навколишнього світу, дитина, вступаючи у взаємодію з більш емоційно привабливим дорослим, запасається багажем сенсорно-пізнавальної діяльності, які демонструє значущий дорослий у взаємодії з навколишнім світом, у діяльності.

Позначена нами функціональна залежність поширюється і на підсистему «дитина - значущий дорослий (батьки)». Використовуючи цей підхід схеми супроводу сенсорно-пізнавального розвитку і взаємодії поведінки в системі «дитина - значущий дорослий», ми можемо визначити площину рівня взаємодії в сенсорно-пізнавальному розвитку системи «дитина - значущий дорослий».

Досліджуючи динамічну систему «дитина - значущий для дитини дорослий» в кожному віковому етапі становлення стратегії поведінки, вченими виявлено таке:

«Дошкільний вік» - модель поведінки дитини ідентична (конгруентна) моделі приховуваних форм поведінки значущого дорослого («реальна реальність» - психоенергетична сутність взаємодії);

«Молодший шкільний вік» - модель поведінки дитини відображає основні мотиви стратегії соціальної поведінки дорослого («реальна віртуальність» - нова соціально бажана роль);

«Молодший підлітковий вік» - поведінка молодшого підлітка є опором провідним переконанням «сімейних правил» («віртуальна віртуальність» - нігілізм батьківських установок).

Діагностичне дослідження проводилося нами поетапно.

На першому етапі обстеження дитиною визначався значущий дорослий в сім'ї за допомогою проєктивних методик: «Кінетичний малюнок сім'ї», проєктна частина методики фільму-тесту Рене Жіля, соціограма ранжирування значущості соціального оточення, - і визначалися особистісні характеристики та ситуаційний стан дитини як за допомогою проєктивних методик, так і за допомогою опитувальних методів в залежності від віку випробовуваних, а саме: кінетичний малюнок сім'ї (кольоровий), проєктивна частина тесту Р.Жіля, бесіда.

Зазначимо, що бесіди з батьками дали можливість виокремити індивідуальні відмінності в сенсорно-пізнавальній діяльності дітей. Покажемо це на прикладі Андрія Д. (6 років 7 міс.).

Хлопчик обрав значущим дорослим старшу сестру (12 років). Уявлення у нього про навколишній світ формуються повільно, поверхово, інформація швидко забувається; недбалий і неохайний; мотивація до навчання з'являється тільки під тиском з боку дорослого; пасивний в іграх, байдужий; в більшості культурно-гігієнічних навичок несамостійний; регуляція дій - безцільна і безсистемна; пізнавальна організація характеризується ненавмисністю і нераціональністю, виконання домашніх завдань можна охарактеризувати як «метод проб і помилок».

Проте, він із задоволенням ходить на прогулянки зі старшою сестрою, ставить їй запитання, але не може дочекатись відповіді, часто-густо ставить наступне. Старша сестра не може в повному обсязі задовільнити цікавість Андрія.

Нами було розроблено рекомендації для батьків хлопчика, що передбачали низку заходів, як-от:

- сформулювати реальні, конкретні та зрозумілі для дитини цілі та завдання;
- усвідомити важливість для сина перебування в природному оточенні, привертання уваги хлопчика до довкілля та вербальний супровід із боку батьків під час прогулянок у природі;
- учити дитину визначати реальні часові відрізки для виконання завдання;
- усвідомлювати наслідки та деструктивний вплив на становище дитини, якщо вона не отримує у достатньому обсягу сенсорних подразників від довкілля.

Отже, системність у взаємодії з батьками дає можливість вибудувати низку заходів

щодо формування сенсорно-пізнавального досвіду та розуміння особливостей сімейних відносин, що впливають на середовище розвитку й спілкування дитини, яка має певні труднощі в навчанні.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л.С. Психология. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. - 1008 с.
2. Голюк О.А. Використання комунікаційного потенціалу Інтернет у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ / О.А.Голюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // 36. наук. пр. – Випуск 47 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 48-52.
3. Запорожец А. В. Избранные психологические труды: в 2-ух томах. Том 1 / А. В. Запорожец. - М. : Просвещение, 1986. 306 с.
4. Ильенков Э. Диалектическая логика: Очерки истории и теории. 2-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1984. – 320 с.
5. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія у 2-х частинах. Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. [Текст] / К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2009. - С. 86-102.
6. Хромов Н.И. Методы обучения детей с различными типами обучаемости / Н.И.Хромов. – М. : Айрис-пресс, 2008. – 128 с.

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ольга Мельничук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Аліна Сторч, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Валентина Шепета, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.П.Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FORMATION OF THE BASIC ENVIRONMENTAL CULTURE OF YOUNGER PUPILS

Olga Melnychuk, Alina Storch, Valentina Shepeta, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Актуалізовано проблему екологічної освіти і виховання підростаючого покоління. Особлива увага акцентується на необхідності формування екологічного стилю мислення, екологічної свідомості та поведінки молодших школярів. У статті окреслено умови ефективного формування основ екологічної культури молодших школярів в умовах освітнього процесу.

Ключові слова: екологічна культура, екологічне виховання, молодші школярі, педагогічні умови.

Abstract. The problem of environmental education and upbringing of the younger generation has been updated. Particular attention is paid to the need to develop an ecological style of thinking, environmental awareness and behavior of younger students. The article describes the conditions for the effective formation of the basics of ecological culture of younger students in the educational process.

Key words: ecological culture, ecological education, elementary school children, pedagogical conditions.

Необхідність подолання екологічних проблем сучасності поставила перед педагогічною теорією та шкільною практикою завдання: на основі біосферного підходу підготувати екологічно грамотну людину, яка розуміє значення життя як найвищої цінності, здатна визначати своє місце у світі, брати участь в охороні навколишнього середовища, раціонально використовувати природні багатства, приймати свідомі рішення у сферах життя, де перекриваються інтереси людини як живої істоти, суспільства і довкілля. Однією з частин морального виховання школярів, що допомагає усвідомленню моральних норм суспільства і створенню моральних переконань, ідеалів та звичок поведінки, стимулює громадську і творчу активність людини, визначає мотиви її діяльності є екологічне виховання.

Екологічне виховання покликане забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформуванню розуміння, що природа - це першооснова існування людини, а людина - частина природи.

Екологічна освіта – це неперервний процес засвоєння учнями знань, цінностей і понять, спрямований на осмислення і оцінку взаємозв'язків між людьми, їх культурою та навколишнім середовищем, що забезпечує поступальний розвиток навичок прийняття екологічно доцільних рішень, а також засвоєння відповідних правил поведінки в навколишньому середовищі [3, с.59]. Завданнями екологічної освіти передбачено: формування системи знань про природу. Тобто системна педагогічна діяльність, що спрямована на накопичення осмислених дієвих знань про навколишнє середовище. Це завдання є ключовим на теоретичному рівні засвоєння екологічних знань; розуміння взаємозв'язків і взаємозалежностей, що існують у природі (школа дає можливість сформуванню пізнавального потенціалу екологічних знань для подальшого вивчення, виховувати особистість, яка усвідомлює місце людини у довкіллі, через ознайомлення з рослинним і тваринним світом, розкриття взаємозв'язків і взаємозалежностей у природі тощо); формування позитивного ставлення до природи, норм поведінки у природі (це завдання є основою подальшого суб'єктивного усвідомлення учнем навколишнього середовища, як сукупності явищ і об'єктів у їх єдності і взаємозалежності. Суб'єктивне ставлення особистості до природи у цьому контексті розглядається як серцевина її суб'єктивного світу, де реальні й об'єктивні стосунки з природою обумовлюють сутність, кількісні і якісні показники її потреб і через процеси їх задоволення впливають на всю поведінку особистості); бажання зберігати і охороняти природу.

Екологічне виховання – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури [4, с.60]. *Метою екологічного виховання* є формування в особистості екологічної свідомості, яка є складовою суспільної свідомості і полягає в усвідомленні дитини себе, як частини живої природи, а також формування екологічного мислення. Передумова для цього – екологічні знання, наслідок – екологічний світогляд.

Екологічну свідомість як моральну категорію потрібно виховувати у дітей з раннього дитинства, а для цього слід своєчасно ввести дитину у світ рідної природи, прищепити любов до неї та пізнавальний інтерес до її явищ, закласти основи екологічного виховання.

На основі екологічного мислення і свідомості формується *екологічна культура*, яка передбачає глибокі знання про навколишнє середовище (природне і соціальне), екологічний стиль мислення і відповідальне ставлення до природи, вміння вирішувати екологічні проблеми.

Формування основ екологічної культури молодших школярів здійснюється у процесі екологічної освіти і виховання. Екологічна культура особистості є обов'язковою умовою людського буття і виступає як: засіб самореалізації особистості, ціннісно-процесуальна категорія ставлення людини до світу, процесуально-предметне втілення природоперетворюючої діяльності особистості у довкіллі з врахуванням соціально-екологічних обмежень та корекції росту необґрунтованих потреб людини, умова формування людини нового типу [1, с.122].

Формування основ екологічної культури підростаючого покоління має декілька взаємопов'язаних етапів. Так, першим, *інформаційним етапом* передбачено формування у молодших школярів екологічних знань про природу та взаємозв'язки у системі «природа – людина». Другий, *емоційно-ціннісний етап*, передбачає формування у молодших школярів позитивної мотивації на взаємодію з природою, корекцію емоційно-ціннісних установок. *Діяльнісний етап* передбачає реалізацію програми природоохоронних дій.

Початкова школа – фундамент формування у молодших школярів основ екологічної культури. У процесі екологічного виховання у дітей виховується любов до природи, прагнення берегти, примножувати її. Екологічне виховання передбачає розкриття сутності світу природи – середовища перебування людини, яка повинна бути зацікавлена у

збереженні цілісності, чистоти, гармонії в природі. Особливу роль у цьому процесі відіграє учитель, який має володіти сучасними інноваційними технологіями формування екологічної культури, бути готовим до інноваційної діяльності [2].

Формування основ екологічної культури молодших школярів відбувається у тісному взаємозв'язку урочної, позаурочної та позакласної діяльності. Використання інноваційних форм, методів та засобів дозволяє виховувати в учнів усвідомлення того, що світ природи є середовищем існування людини, тому вона має бути зацікавлена в збереженні його цілісності, чистоти, гармонії.

Екологічне виховання неможливе без уміння осмислювати екологічні явища, робити висновки щодо стану природи, виробляти способи розумної взаємодії з нею. Водночас естетична краса природи сприяє формуванню почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності, до запобігання нанесенню збитків природі. Учитель має володіти високими професійними якостями, бути готовим до інноваційної діяльності, використовувати сучасні засоби та методи формування екологічної культури молодших школярів [5]. Форми і методи, які добирає учитель з метою формування у молодших школярів основ екологічної культури мають гарантувати позитивну мотивацію взаємодії учнів з природою і надавати дієвий арсенал психолого-педагогічних стимулів, які спрямовуватимуть активність учнів у необхідному напрямі. Відтак, ефективними вважаємо такі умови, дотримання яких, сприятиме реалізації завдань формування екологічної культури молодших школярів:

- включення екологічної компоненти до змісту матеріалу предметів початкової школи;
- розвиток екологодоцільних вчтків у природі на основі красзнавчого, гуманістичного та естетичного підходів;
- використання педагогічно доцільних прикладів екологічної поведінки; реалізація взаємозв'язку у системі «сім'я-школа» у контексті екологічного виховання.

Отже, формування основ екологічної культури молодших школярів має стати невід'ємною складовою освітнього процесу та забезпечувати практичну реалізацію знань, набутих у процесі навчання, формування у молодших школярів емоційно-ціннісної, діяльнісної основи спілкування з природою.

Список використаних джерел:

1. Григорович О. П., Волохата К. М. Формування основ екологічної культури молодших школярів засобами екологічного просвітництва // Молодий вчений . - 2019. - №5 (69). С.122-125.
2. Григорович О.П., Пахальчук Н.О. Педагогічні умови формування інноваційної культури майбутнього вчителя початкової школи в умовах реформування змісту освіти . Modern researches in psychology and pedagogy : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. pp. 94-111.
3. Грошовенко О.П. Інноваційні стратегії формування екологічної культури молодших школярів // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки і психології : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Запоріжжя, Україна, 2-3 лютого 2018 року). – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018.- 192 с.
4. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах . – Київ-Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
5. Стахова І.А. Творчий підхід до організації природничо-наукової підготовки майбутніх учителів початкової школи // Молодий вчений.- 2018.- №5(2).- С.127-131.
6. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., Hryhorovych, O. ДЕЛОВЫЕ ИГРЫ В КВАЗИПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ ОДАРЕННОСТИ ДЕТЕЙ //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I. – 2019. – Т. 144. – С. 159.
7. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ СИНОНІМАМИ

Мирослава Муравська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.О. Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

ADULT EDUCATION OF YOUNG SCHOOL DOCUMENTS BY SYNONYMS

Miroslava Muravska, a master student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Автор статті переконана, що робота над збагаченням словника молодших школярів синонімами буде ефективною, якщо методика її проведення передбачатиме засвоєння найбільш вживаних синонімічних рядів та поетапно формувати лексичних умінь на основі системи різноманітних вправ, побудованої з урахуванням мовленнєвого розвитку і вікових можливостей учнів.

Ключові слова: початкова школа, молодші школяр, українська мова, лексика, синоніми.

Abstract. Abstract. The author of the article is convinced that the work on enriching the vocabulary of younger students with synonyms will be effective if the method of its implementation will involve the acquisition of the most commonly used synonyms and gradually form lexical skills based on a system of various exercises, based on speech development in age and age.

Key words: elementary school, junior high school student, Ukrainian language, vocabulary, synonyms.

Успішність процесу формування особистості значною мірою залежить від вільного володіння рідною мовою, рівня розвитку мовлення. Вивчення української мови молодшими школярами має велике освітнє й виховне значення.

Провідним принципом вивчення початкового курсу української мови є всебічний мовленнєвий розвиток учнів, культура їх мовлення і спілкування. Ступінь оволодіння мовою визначається рівнем володіння лексикою. Робота над семантикою слова є одним із ефективних шляхів кількісного та якісного збагачення словника молодших школярів. Вільне володіння лексикою сприяє формуванню мовленнєвих і читацьких навичок учнів, підвищенню культури їхнього спілкування, розвитку мислення.

Висока мовленнєва культура людини, точність у вживанні слова пов'язана з глибоким розумінням семантики, вмінням тонко відчувати значеннєві відтінки синонімів і добирати саме те слово, яке найточніше і найпотрібніше в даному висловлюванні.

Лексична синонімія – властивість ряду різних слів відображати одне поняття (про предмет, явище об'єктивної реальності), увиразнюючи різні відтінки його основного значення.

Дослідженням сутності лексичної синонімії займалися такі лінгвісти: Л.Булаховський, В.Ващенко, П.Деркач, М.Жовтобрюх, С.Левченко, Л.Лисиченко, О.Нечитайло, Н.Шанський та інші. Науковці зазначають, що синоніми – одне із найбільш цікавих мовних явищ, яке безпосередньо пов'язане з багатством і різнобічністю словникового складу, з питаннями культури мовлення і стилістики. Українській мові притаманна розвинена система синонімічних мовних засобів, яку необхідно якомога краще опанувати.

Лексика як розділ лінгвістики в початковій школі вивчається в нормативно-практичному та навчально-пізнавальному аспектах. Ознайомлення молодших школярів із синонімами передбачає збагатити лексикон учнів найбільш поширеними синонімічними рядами та вчити практично користуватися ними в усному й писемному мовленні.

Аналіз наукової літератури свідчить, що методика лексичної роботи досить розвинена як у середній, так і в початковій школі (М.Вашуленко, В.Мельничайко, Н.Неусипова, М.Пентилюк, Г.Передрій, Л.Попова, А.Свашенко тощо). Разом з тим лише в окремих працях розглядаються певні аспекти проблеми збагачення мовлення учнів синонімами (Н.Гац, Л.Варзацька, Г.Іваницька, М.Львов, Н.Лазаренко, Л.Марченко, О.Хорошківська тощо).

У процесі лексичної роботи важливо враховувати вікові особливості учнів початкової школи, їх «мовленнєвий вік» (А.Маркова). Результати ряду психолого-дидактичних і методичних досліджень (М.Вашуленко, В.Давидов, Л.Занков, М.Львов, О.Савченко, Д.Ельконін тощо) підтверджують досить високий рівень загального розвитку молодших школярів і наявність у них великих потенційних можливостей у плані вдосконалення мовлення і мислення.

У початковій школі важливо сформувані в молодших школярів елементарні поняття про лексичні явища мови, зокрема про синоніми, активізувати мовленнєву діяльність учнів. Робота над синонімами розвиває в школярів інтерес до опанування основної мовної одиниці – слова, сприяє розвитку відчуття мови, формуванню мовленнєвих і читацьких навичок. Теоретичною основою методики синонімічної роботи є загальноприйняті погляди науковців на сутність лексичної синонімії та її місце в системі мови. Сама складність цього лексичного явища вимагає ретельного методичного обґрунтування змісту роботи над синонімами в початковій школі з метою збагачення мовлення молодших школярів.

Роботу над синонімією в початкових класах слід розглядати як педагогічно організований процес, спрямований, з одного боку, на опанування конкретною лексикою і усвідомлення сутності цього явища, а з іншого, на вдосконалення мовлення молодших школярів.

Врахування вікових можливостей молодших школярів у роботі над явищем синонімії – одна з важливих передумов її проведення. Разом з тим, ефективність засвоєння синонімії залежить від опори на потенційні можливості логічного, образного, творчого розвитку учнів, врахування загального розвитку дітей. Важливо формувати пізнавальну самостійність молодших школярів. Але при цьому, підкреслює О.Савченко: «Гуманітаризація освіти передбачає збереження фізичних та розумових можливостей дитини», яку необхідно захищати від перевантаження, монотонної, виснажливої роботи [7, с. 95-96].

Більш успішній синонімічній роботі буде сприяти застосування активних методів і прийомів навчання, які забезпечують не лише засвоєння нового змісту, але й прийомів діяльності з ним. Педагоги і психологи підкреслюють, що розвиток творчих можливостей учнів буде наявним лише за умови використання активних методів навчання, які дозволяють самостійно й творчо досягти нових результатів. Тому в роботі над синонімією поряд із запам'ятовуванням значень слів важливо передбачити проведення вправ і завдань, які б активізували пізнавальну діяльність учнів.

Ефективність проведення синонімічної роботи забезпечується реалізацією наступних психолого-дидактичних умов: взаємозв'язок змістового, процесуального та мотиваційного компонентів навчання; опора на зону «актуального розвитку» (Л.С.Виготський) учнів з урахуванням їх потенційних можливостей; здійснення керівництва процесом збагачення мовлення молодших школярів синонімічними засобами; систематичність практичних спостережень і вправ на уроках української мови й літературного читання; застосування засобів активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Використання комунікаційного потенціалу Інтернет у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ / О.А.Голюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 47 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 48-52.
2. Громов, Є., & Лазаренко, Н. (2017). Викладання навчальних дисциплін у педагогічних університетах іноземною мовою як чинник Євроінтеграції. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наукових праць, 49, 8–12.
3. Лазаренко Н. І. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Н.І.Лазаренко // Початкова школа 1999. –№1– С. 14-17.
4. Комарівська Н. Методичні аспекти застосування цікавої граматики на уроках рідної мови в початковій школі / Н. Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : Збірник наукових праць. – Вип. 41 / Редкол. В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ Нілан ЛТД, 2014. – с. 46-51.

5. Лапшина І.М. Дослідження аспектів підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення інтегрованих занять з молодшими школярами / І.М.Лапшина. // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв / за ред. О.А.Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – С.25-29.
6. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
7. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студ. пед. фак. / О.Я.Савченко. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
8. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра / Укл. І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк. – Вінниця : ВДПУ, 2018. – 60 с.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Оксана Надобко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.В.Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського(Україна)*

CRITICAL THINKING DEVELOPMENT OF YOUNGER PUPILS IN THE MATHEMATICS LESSONS

Oksana Nadobko, master's student

VinnitsiaMykhailoKotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація:** У статті йдеться про особливості розвитку критичного мислення учнів на уроках математики в початковій школі. Увага зосереджена на розкритті суті процесу та аналізу методів, використання яких сприяє розвитку критичного мислення.*

***Ключові слова:** критичне мислення, уроки математики, основні компетентності, стратегія навчання, алгоритм дій вчителя.*

***Abstract.** The article deals with the peculiarities of the development of students' critical thinking in mathematics lessons in elementary school. The focus is on revealing the essence of the process and analyzing the methods that contribute to the development of critical thinking.*

***Key words:** critical thinking, mathematics lessons, basic competencies, teaching strategy, algorithm of teacher actions.*

В сучасних умовах оновлення освіти в Україні та старту Нової української школи важливого значення набуває проблема виховання учнів, що мислять критично [3, с.116]. Формування здатності бути спроможними вчасно й доречно відповідати викликам сучасності є одним із основних завдань освіти. Сприяє цьому розвиток критичного мислення, зокрема на уроках математики.

Огляд науково-методичної літератури засвідчив, що теоретико-методологічну основу зазначеної проблеми склали праці Ю. Бабанського, Д. Богоявленської, Ю. Гільбуха, Г. Костюка, О. Пометун, О. Савченко та ін. Проблема розвитку критичного мислення на уроках математики висвітлювалася в працях Дж. Андерсон, К. Баханова, Дж. Браус, М. Векслер, Д. Вуда, Р. Джонсона та ін.

Метою статті є розгляд можливості розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках математики в початковій школі.

Успішність і ефективність формування компетентностей молодших школярів залежать від форм і методів організації освітнього процесу. Пріоритетними в цьому сенсі стають сучасні педагогічні технології, які забезпечують активні форми діяльності учнів, залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження проблем, формування власної думки та самореалізації.

Однією з таких є технологія розвитку критичного мислення.

Критичне мислення – складне й багаторівневе явище. Мислити критично означає вільно використовувати розділові стратегії та операції високого рівня для обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень [1, с. 49].

Розвиток критичного мислення – одне з наскрізних завдань Нової української школи. На уроках учні порівнюють свої очікування з тим, що реально отримують під час навчальної діяльності; ставлять запитання; експериментують; застосовують знання практично; аналізують отриманий досвід; переосмислюють свої очікування; формують висновки; переносять зміст вивченого на власний досвід; відпрацьовують стратегії мислення. Отже, коли учень сприймає нову інформацію в процесі освітньої діяльності, то навчається відслідковувати власне розуміння матеріалу.

Особливостями освітнього процесу, побудованого на принципах критичного мислення є: освітній процес організовується як дослідження учнями певної теми, яке здійснюється шляхом інтерактивної взаємодії між ними; результатом навчання є не засвоєння фактів і чужих думок, а вироблення власних суджень з певної теми; здійснення оцінювання результатів із використанням зворотного зв'язку «учні-учитель»; навчальний процес потребує від учнів достатніх навичок оперування доказами; учні повинні бути вмотивовані до обговорення проблеми [3, с. 230].

Основними шляхами розвитку критичного мислення молодшого школяра є [9, с. 95]:

- створення умов для розвитку та самореалізації учнів;
- задоволення запитів та потреб школяра;
- засвоєння продуктивних знань, умінь;
- розвитку потреб поповнювати знання протягом усього життя;
- усвідомлення того, що насправді знає не той, хто переказує, а той хто застосовує на практиці;
- привчання учнів думати та діяти самостійно, стежити за способом та формою висловлення думки учнів;
- вивчення та врахування життєвого досвіду учнів, їх інтересів, особливостей розвитку.

Критичне мислення формується та розвивається під час опрацювання інформації, розв'язування задач, розв'язання проблем, оцінювання ситуації, вибору раціональних способів діяльності. Тому уроки математики створюють плідні умови для формування та розвитку критичного мислення. Якщо ж планувати етапи уроку з використанням на уроках математики відповідних стратегій технології формування та розвитку критичного мислення, то результат буде ще більш високим. До того ж на кожному уроці математики важливим є опанування математичного матеріалу, що неможливо без спеціальних прийомів роботи та розвитку компетентності учня, без поєднання предметного матеріалу з продуктивними технологіями. Отже, доцільно використовувати методи навчання математики у структурі уроків критичного мислення для забезпечення засвоєння відповідних математичних знань, розвитку предметних умінь та навичок, для створення умов для формування та розвитку критичного мислення, для формування та розвитку основних груп компетентностей учня.

Щоб навчити дітей узагальнювати, систематизувати, аналізувати, робити висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, добре продумую кожний етап уроку. Озброюю учнів знаннями та вмінням їх знайти, відсіяти від непотрібної інформації, перевести їх у досвід власної діяльності, розвиваю в них критичне мислення для адекватного оцінювання себе, світу, свого місця у цьому світі, математичного мовлення. Це здійснюю завдяки таким інтерактивними методами роботи [10, с. 128]:

- мозковий штурм;
- подорож сходинками «Я знаю... Я вмію... Я можу...»
- мікрофон;
- незакінчені речення;

- коло ідей;
- спільний проект;
- синтез думок;
- ажурна пилка та інші.

Набагато важливіше навчити, ніж просто розповісти. Ефективними на уроках математики є такі форми роботи [11, с. 115]:

1. Бліц-опитування «учень-учень»; запитай товариша.

Після розв'язання задачі чи прикладу біля дошки пропоную учням класу поставити однокласникуп'ять запитань. Оцінюю не лише відповідь учня, а й роботу тих, хто формулював запитання, що мають дослідницький, чи творчий характер.

2. Мікрофон. Цей метод використовую під час опитування або на етапі закріплення вивченого матеріалу. Така робота змушує школярів уважно слухати, слідкувати за ходом фронтального опитування.

3. Робота в парах. Цей метод ефективний для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірки знань. Наведу приклад.

На дошці записано завдання у двох варіантах. До дошки виходять двоє учнів, які сидять за однією партою. На зворотній частині дошки, так щоб не бачили учні класу, вони виконують запропоновані завдання. Клас працює в зошитах за варіантами. Після виконання завдання учні обмінюються зошитами і перевіряють розв'язання, звіряючи їх записами на дошці.

Найчастіше на уроках можна використовувати такі завдання роботи в парах:

Гра «Незнайко» (один учень читає, інший виправляє помилки);

Гра «Кіт і мишка» (зробити критичний аналіз чи редагування письмової роботи один одного).

4. Робота в групах.

На своїх уроках групову роботу організовую так: спочатку ми всі разом розв'язуємо задачу або якесь математичне завдання практичного змісту з повним коментарем та аналізом. Потім пропоную учням об'єднатися в групи по 4 особи. Кожна група отримує завдання, схоже на те, що розв'язували разом. Учні групи повинні обговорити це завдання, письмово виконати його в зошитах. Хто перший виконав завдання в зошиті, той робить на дошці схематичні записи. Кожна група відповідає біля дошки. Якщо учням була запропонована текстова задача, то вони ілюструють схему до задачі. Завершальним етапом групової роботи є самостійна робота учнів над новим завданням. Продуктивною такою формою роботи, на мою думку, буде на етапі формування вмінь і навичок.

5. «Навчаючи — вчуся» («Кожен учить кожного», «Броунівський рух»). Використовується така форма організації навчання під час вивчення блоку інформації або при узагальненні та повторенні вивченого. Учні передають свої знання однокласникам. Вони отримують картки з інформацією, що стосується теми, ходять по класу й ознайомлюють інших зі своїми знаннями та думками.

6. «Ажурна пилка» («Мозаїка», «Джиг-со»). Клас об'єнується у «домашні» та «експертні» групи. Кожен учень входить у кожну з них. Завдання для «домашніх» груп: аналіз та засвоєння наданої інформації з метою подальшого обговорення. Потім створюються «експертні» групи, до яких входять по одному з представників «домашніх» груп. Повернувшись до «домашньої» групи, відбувається обговорення інформації, отриманої в «експертній» групі.

Отже, реалізація мети формування в учнів початкової школи критичного мислення, здебільшого, лежить у площині методики навчання та технологій проведення уроків, оскільки програмою з математики визначено зміст, який є доцільним для розвитку критичного мислення молодших школярів. *Загальна технологія розвитку критичного мислення учнів початкової школи* має реалізовуватись в усіх змістових лініях початкового курсу математики і передбачати: 1) розв'язування завдання на актуалізацію відомого знання або способу дії; 2) внесення змін у зміст завдання; зіставлення одержаного завдання з раніш

розв'язаним, визначення спільного і відмінного; 3) з'ясування можливостей застосування відомого способу дії до одержаного завдання, за потреби його корегування; 4) дослідження математичного об'єкта шляхом зміни неістотних ознак, визначення впливу певної зміни на розв'язання; 5) рефлексія власної діяльності і відкриття нового знання або способу дії, формулювання орієнтувальної основи дії; 6) привласнення нового знання або способу дії шляхом виконання діяльності з новим змістом.

Між тим, подана загальна технологія стосується лише етапу ознайомлення учнів з новим знанням або способом дії, але робота над розвитком критичного мислення учнів не має обмежуватися лише даним етапом. На етапі формування вмінь та навичок учитель має пропонувати учням спеціальні завдання, які передбачають дослідження.

Список використаних джерел:

1. Баханов К. Технологія розвитку критичного мислення як психолого-педагогічне явище / К. О. Баханов // Історія та правознавство. – 2008. – №33. – С.49
2. Білик Т. С. Проблемні ситуації на уроках математики як засіб розвитку творчого мислення дітей молодшого шкільного віку / Т. С. Білик // Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна 2-3 лютого 2018 року). – К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2018. – Ч. 1. – С.10-12.
3. Бондар Ю. В. Використання інтерактивних технологій в освітньому процесі початкової школи / Ю. В. Бондар // Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: збірник наукових статей (Бердянськ, 23-24 жовтня 2019 року). – Бердянськ, 2019. – С. 229-233.
4. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект // Молодь і ринок, 2019. - № 11 (178) – С. 115-119.
5. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // *Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph*. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
6. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // *Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018.* – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
7. Кит Г.Г. Дидактика початкової освіти : практикум / Г.Г. Кит, О.Б. Петрович, І.В. Карук. – Вінниця : Документ Принт, 2017. – 249 с.
8. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. – Київ : Академвидав, 2004. – 304 с.
9. Макаренко В. М. Як опанувати технологію формування критичного мислення / В.М. Макаренко, О.О. Туманцова. - Х. : Основа, 2008. - 96с.
10. Макарова І. Інтерактивні технології на уроках математики / І.Макарова. – Харків, 2008. – 126с.
11. Нагибин Ф. Ф., Канин Е. С. Математическая шкатулка / Ф. Ф. Нагибин, Е. С. Канин. – М. : Просвещение, 1988. – 115 с.
12. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // *Научные исследования и разработки молодых ученых.* – 2015. – №3. – С. 76–79.
13. Шикиринська О.В., Вишківська В.Б., Александрович Т.В. Ментальні карти у розвитку математичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 17-18 квітня 2019 р.) / за ред. О.А.Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Вінниця, 2019. Вип. 8. с. 183–185.
14. Шикиринська О. Проблемний підхід у формуванні математичної компетентності майбутніх вчителів початкової школи / О.Шикиринська, В.Вишківська, Н.Родюк // *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання.* – Вип. 30: збірник наукових праць / за наук. ред. акад. В.І.Бондаря. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. – С. 204-209.
15. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., Hryhorovych, O. ДЕЛОВЫЕ ИГРЫ В КВАЗИПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ ОДАРЕННОСТИ ДЕТЕЙ // *Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I.* – 2019. – Т. 144. – С. 159.
16. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // *Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II.* – 2019. – С. 580.

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ КОЛЕКТИВНИХ ТВОРЧИХ СПРАВ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Вікторія Науменко, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Л.В. Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

SPECIFICITY OF USE OF COLLECTIVE CREATIVE MATTERS IN EDUCATIONAL WORK WITH YOUNGER SCHOOL CHILDREN

Victoria Naumenko, bachelor's student

Vinnitsia Mikhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У даній статті досліджено теоретичні питання щодо використання колективних творчих справ у виховній роботі з молодшими школярами. Розкрито роль та методичну цінність колективних творчих справ. Запропоновані види колективних творчих справ, які допомагають згуртувати учнів між собою.

Ключові слова: колективні творчі справи, виховання, міжособистісні стосунки, розвиток, молодший шкільний вік.

Abstract. This article explores the theoretical issues regarding the use of collective creative cases in educational work with younger students. The role and methodological value of collective cases are revealed. The types of collective creative cases that help to unite students with each other are described.

Key words: collective creative affairs, education, interpersonal relations, development, younger school age.

Останнім часом увагу психологів і педагогів привертають переважно проблеми взаємовідносин молодших школярів. Адже в молодшому шкільному віці відбувається подальше розширення діапазону спільних з іншими людьми дій та розвиваються такі риси особистості, як організованість, цілеспрямованість та формуються життєво-ціннісні орієнтири і відносини, що визначають поведінку дитини в різноманітних умовах життєдіяльності.

Вивчення питання міжособистісних відносин має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Актуальність цієї теми не знижується вже багато років, не дивлячись на те, що одне покоління дітей змінює інше, одні інтереси, цінності приходять на зміну іншим, а також змінюються взаємовідносини між дітьми. Роль педагога у налагодженні міжособистісних стосунків молодших школярів є визначальною. Саме він має показати приклад етичної взаємодії між людьми, а також навчити учнів долати труднощі у спілкуванні з однокласниками [7].

Міжособистісні стосунки – це сукупність об'єктивних зв'язків та взаємодій між особами, які належать до певної групи; система установок, очікувань, стереотипів, орієнтацій, через які люди сприймають і оцінюють один одного. Важливою ознакою міжособистісних стосунків є їх емоційне забарвлення. Отже, ми можемо визначити їх як: взаємини людей, що формуються в процесі безпосередньої взаємодії в групі, мають неформальний характер і містять емоційно забарвлену та значну оцінку партнерів по спілкуванню [1, с. 65].

У Концепції нової української школи наголошено на суб'єктності навчання, необхідності оволодіння учнями способами навчальної діяльності, досвіді взаємодії з іншими людьми. Учні залучатимуться до спільної діяльності, що сприятиме їхній соціалізації та дозволить успішніше оволодівати суспільним досвідом. У закладах освіти буде створюватися атмосфера довіри, дружелюбності й доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки при виникненні труднощів у навчанні та повсякденному житті. Освітню діяльність буде організовано з урахуванням навичок ХХІ століття відповідно до

індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнів: від комунікативних типів завдань (знайти спільну мову з друзями, учителями, однокласниками, батьками, незнайомими людьми) до творчих (креативно-інноваційних) [2, с. 55-58].

Спілкування між дітьми починається, розвивається та існує як фактор розвитку в різноманітних видах діяльності, адже саме в діяльності формується ставлення дітей до навколишнього світу. Для кожного школяра стосунки з однокласниками є дуже важливим фактором розвитку. Колективна творча справа навчає дорослих і дітей співпрацювати через організацію колективної діяльності, а також поєднує індивідуальну і колективну творчість. Суть кожної справи – це турбота про свій колектив, один про одного, про оточуючих людей, про друзів. Справа є творчою і колективною, тому що, по-перше, є спільним пошуком кращих рішень життєво-важливих завдань, а по-друге створюється спільно. А ще творча й тому, що не може проводитись за шаблоном, а завжди виступає в різних варіантах та проявляє нові можливості [9, с. 4-5]. В кожній, колективній творчій справі вирішується багато педагогічних завдань, відбувається розвиток самостійності, ініціативи дітей, самоврядування, активного громадянського ставлення до людей і оточуючого світу. Збагачуючи колектив і особистість соціально цінним досвідом, колективна творча справа дозволяє кожному проявити і вдосконалити кращі задатки і здібності [10, с. 6-7]. Тому в кожній із цих справ наявні гнучка форма і багатий, різноманітний зміст, нестандартні варіанти. Головна «робоча одиниця» КТС – це група. Діти можуть на різних етапах проведення та підготовки справи бути в різних групах. У групі дитина вступає в нові стосунки, виконує різні ролі, вчиться працювати разом, поважати думку кожного учасника, зважати на чужі думки і погляди. У процесі КТС діти удосконалюють навички спілкування, вчать працювати, ділити успіх і відповідальність з іншими, дізнаються один про одного багато нового [5, с. 43-46].

Колективна творча справа – це дуже цікава форма виховної роботи. Виховні завдання, які пропонуються вчителями у процесі організації КТС, розв'язуються непомітно: члени колективу визначають ці завдання і вони стають для них вимогами до самих себе. У процесі проведення КТС одночасно розв'язується багато виховних завдань морального, фізичного, трудового, розумового, естетичного напрямків. КТС розвивають у єдності три сторони особистості: пізнавально-світоглядну (знання, переконання, погляди, ідеали), емоційно-вольову (почуття, інтереси, потреби), дійову (вміння, навички, здібності, риси характеру). Участь дітей у підготовці та проведенні КТС якнайкраще спонукає їх до активної діяльності та створює оптимальні умови для набуття соціального досвіду. Так як діти в групі завжди різні, то керівник повинен намагатися помітити, чого не вистачає дитині, тому з боку керівника потрібні певні зусилля. Одні діти соромляться своєї творчості, а інші навпаки. Відомо, що є особистості яскраві і про них згадають після справи, а є ті, про яких завжди забувають. Педагог завжди повинен спостерігати за такими дітьми і коли всі будуть розказувати про свої враження, потрібно згадати про них та сказати, що сподобалося в їх роботі. Так як робота проводиться в колективі, то діти вчать зважати на думку інших. Сила кожної КТС полягає в тому, що вона вимагає спільного пошуку, дає дитині поштовх і відкриває для неї широкий простір [7, с. 43-46].

Пізнавальні КТС володіють багатими можливостями для розвитку у школярів таких якостей особистості, як прагнення до пізнання непізнаного, цілеспрямованість, наполегливість, спостережливість і допитливість розуму, творча уява, товариська дбайливість, душевна щедрість. Є такі види пізнавальних справ: вечір (збір) веселих завдань, вечір (збір) - подорож, вечір (збір) розгаданих і нерозгаданих таємниць, місто веселих майстрів, захист фантастичних проєктів, прес-бій, прес-конференція, розповідь-естафета, збори-диспут, турнір-вікторина, турнір знавців, усний журнал (альманах). Їх суть це відкриття світу на радість і користь один одному. Ще одна важлива роль пізнавальних КТС у формуванні потреби в пізнанні та дієвого ставлення до безпосередніх джерел відкриття світу: до книги, навчання різними засобами самоосвіти.

Художні КТС дозволяють цілеспрямовано розвивати художньо-естетичні смаки дітей і дорослих. Вони закріплюють тему духовної культури, мистецтва і потребу відкривати прекрасне іншим людям. Пробуджують бажання спробувати себе в творчості, виховують повагу до людей, благородство душі, збагачують внутрішній світ людини.

Науковці виділяють такі види художніх справ: кільцівка пісень, концерт-«блискавка», ляльковий театр, літературно-мистецькі конкурси, турнір знавців поезії, естафета улюблених занять, естафета-«ромашка» та ін.

Існує ще один різновид КТС – спортивні. Вони виховують у дітей громадянське ставлення до спортивно-оздоровчої сторони життя, до фізичної культури, до себе як до здорових загартованих громадян суспільства, готових до праці і оборони. Виокремлюють такі види спортивних справ: весела спартакіада, спартакіада народних ігор – «Таємниця» («Слідопити») тощо.

Спортивні КТС допомагають розвинути швидкість, спритність, витривалість, наполегливість, сміливість і мужність, колективізм і дисциплінованість. Зміцнення цих якостей, залучення до фізичної культури відбувається одночасно з розумовим (зміст справ), моральним (взаємини учасників) і художньо-естетичним (оформлення, характер дій) розвитком. Наприклад, весела спартакіада – кілька коротких спортивних змагань, об'єднаних у формі творчої гри. Весела спартакіада прищеплює інтерес до спорту, розвиває спритність, винахідливість, влучність, вміння співвідносити свої дії з діями інших, орієнтуватися в обстановці і швидко приймати потрібні рішення. Ця КТС є хорошим засобом підняття тону життя колективу, згуртованості хлопчиків і дівчаток, дітей і дорослих [3, с.156-174].

Таким чином, в ході проведення різних видів колективних творчих справ кожна дитина може заявити про себе, продемонструвати такі якості своєї особистості, як відповідальність, ретельність, ініціативність, товариськість, організованість, авторитет, а значить свої лідерські якості. Колективна творча справа є ефективним засобом формування міжособистісних стосунків, якщо у процесі її проведення педагог дотримується основних принципів, таких як спільно-розділена діяльність, особистісна зорієнтованість, колективний і творчий характер. КТС має великий вплив на особистість кожного учня, оскільки є способом організації яскравою, наповненою працею і грою, творчістю і товариством, мрією і радістю життя.

Список використаних джерел

1. Амельков А.А. Психологическая диагностика межличностного взаимодействия / А.А. Амельков. – М.: «Содействие». – 2006. – 108 с.
2. Бодалев А.А. Личность и общение: Выбор. психол. соч. / А.А. Бодалев. – М.: – Междунар. псих. акад. – 1995. – 326 с.
3. Боришевський М.І. Взаємини в учнівському колективі і формування особистості // М. Й. Боришевський. – К.: «Всесвіт». – 2003. – № 5. – С. 55-58.
4. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОО к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест :БрГУ, 2016. – С.47-51.
5. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел / И.П. Иванов. – М.: – «ПЕДАГОГИКА». – 1989. – 324 с.
6. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
7. Любчак Л.В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до подолання труднощів у спілкуванні з учнями / Л.В. Любчак, Томаш Кук // Молодий вчений. – № 5.2 (57.2). – Херсон, 2018. – С.111-117
8. Мазула Л.Ф. Колективна творча справа як засіб формування особистості через учнівський колектив / Л.Ф. Мазула // Виховна робота в школі. – 2008. – №1. – С.43-46.
9. Резнік Н.О. Колективна творча діяльність молодших школярів як вид суспільної діяльності / Н.О. Резнік // Початкова школа, 2007. – № 3. – С. 4-5.
10. Яременко Н.В. Сутність понять КТС, КТД, КТВ / Н.В. Яременко // Шкільний світ. – 2009. – №2. – С.6-7.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДІАОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Марина Нетреба, к.філол.н., Маріупольський державний університет (Україна)

MODERN METHODS OF ORGANIZATION MEDIA EDUCATION OF YOUNGER LEARNERS

Marina Netroba, PhD of Philology, Mariupol State University (Ukraine)

Анотація. В статті розглянуті основні поняття, що пов'язані з темою дослідження. Акцентовано необхідність використання сучасних методик організації медіаосвіти молодших школярів в освітній процес, з метою формування в них медіа обізнаності та медіаграмотності.

Ключові слова: методи медіаосвіти, молодші школярі, інтерактивне навчання, творчі завдання, ігрові змагання.

Abstract. The article deals with the basic concepts related to the topic of the study. The necessity of using modern methods of organizing media education of younger students in the educational process is emphasized in order to form media awareness and media literacy in them.

Keywords: media education methods, junior high school students, interactive learning, creative tasks, game competitions.

Засоби масової інформації є для кожної людини вже не тільки джерелом отримання актуальної подієвої інформації, вони здатні формувати погляди, впливати на громадську думку. Не є виключенням і школярі, особливо молодшого віку, на яких вплив інтернет-медіа є досить суттєвим, оскільки без гаджетів не можливо уявити сучасної дитини. Новітні технології активно розвинулися завдяки глобалізаційним процесам.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасній освіті, роблять актуальним використання в педагогічному процесі сучасних технологій, активних форм взаємодії зі школярами.

Методика медіаосвіти є опис конкретних засобів, прийомів, технік педагогічної діяльності в медіаосвітньому процесі. В медіаосвіті використовуються різні педагогічні прийоми, вони визначаються загальними методами, а кожна окрема методика чи технологія може містити безліч поєднань педагогічних прийомів. Їх вибір залежить від низки факторів – змісту навчання, засобів, що використовуються в освітньому процесі, рівні ефективності, віку аудиторії.

Методи медіаосвіти можна розділити на наступні групи: в залежності від джерела отриманих знань виділяються; в залежності від рівня пізнавальної діяльності [63, с. 360].

Методичні прийоми медіа освітнього процесу базуються на блоках творчих та ігрових занять. Творчі заняття виконують низку функцій:

- освітня. Спрямована на засвоєння знань про закони, прийоми аналізу текстів медіа;
- адаптаційна. Здатність застосовувати отримані знання в різних ситуаціях;
- розвиваюча. Розвиток мотиваційних та інших якостей особистості, отримання досвіду контакту з медіа;
- управлінська. Створення найкращих умов для процесу медіаосвіти [63, с. 60-61].

В методиці медіаосвіти активно застосовуються технологічні прийоми, методи розвитку критичного мислення, технології активного навчання, інтерактивні технології тощо.

Особливість **інтерактивного навчання** полягає в тому, що головним джерелом знань стає досвід самих школярів. Вчитель не надає готових відповідей, ключів до вирішення ситуацій, а лише спонукає аудиторію до пошуку необхідної інформації та шляхів вирішення. Тобто, відбувається діалогічна взаємодія, яка є одним з головних принципів інтерактивного

навчання. Діалог передбачає активний обмін інформацією, є спільною творчою діяльністю, що володіє величезним пізнавальним, виховним та розвиваючим потенціалом.

Ще один перспективний напрямок, який набуває актуальності та популярності – це **проектна діяльність**. Проекти з медіаосвітньої діяльності є важливим засобом розвитку пізнавальної активності, креативності, формування особистісних якостей школярів. Метод проектів орієнтується на дослідницьку діяльність та спрямований на застосування вже отриманих знань. Особливого значення проектна діяльність набуває в процесі розвитку критичного мислення, оскільки робота над створенням проекту сприяє формуванню критичного мислення, виробленню власних аналітичних поглядів. Вчитель під час проектною діяльності одночасно і допомагає учням, і координує їх роботу.

Одним з найважливіших завдань медіаосвіти є розвиток в учнів здатності до повноцінного сприйняття та самостійного критичного **аналізу медіатекстів**. Медіатексти – це не обов'язково стаття з газети чи новинний сюжет на телебаченні. Медіатекст – це повідомлення в соціальній мережі, фільм тощо, тому аналіз текстів медіа став одним з методів дослідження, в якому повідомлення в будь-якому жанрі розглядається з усіх боків, на основі всіх складових тексту. Це робиться з метою розвитку самостійних суджень, критичного мислення, естетичного смаку. В праці дослідниці І. Челишевої надається таке визначення методу аналізу медіатексту – це метод дослідження тексту, що містить певну інформацію та викладений в певному виді та жанрі медіа, шляхом дослідження окремих його частин, складових, художньої своєрідності з метою розвитку в аудиторії самостійних суджень, критичного мислення, естетичного смаку. Аналізуватися можуть телепередачі, фільми, пресові публікації, інтернет-контент тощо [4, с. 65].

Ще однією важливою складовою медіаосвітніх занять є виконання **творчих завдань**. Їх можна поділити за декількома критеріями.

- в залежності від характеру змісту навчального матеріалу. В цьому випадку від аудиторії можна вимагати систематизувати факти та явища за теоретичним та практичним показником тощо;
- в залежності від характеру вимог, що лежать в основі завдання – сприйняття, художній аналіз тощо;
- в залежності від форми виконання робіт, наприклад, індивідуальні, колективні, групові тощо [3, с. 365].

Більшість з занять можна організувати без залучення технічних ресурсів. Їх відсутність не має бути перешкодою на шляху до медіаосвіти, медіа можна досліджувати і без камери чи професійного фотоапарату. Серед варіантів завдань, які не потребують технічних засобів, можна виділити мозковий штурм, дискусію, створення малюнків, колажів, кросвордів, написання есе, репортажу, рецензії, організацію гри, постановки, проведення інтерв'ю.

Особливо акцент робиться на **ігрових формах** проведення занять. Ігрова діяльність сприяє розвитку уваги, мислення, пам'яті, креативу. Гра розвиває самостійність дитини, допомагає шукати виходи з проблемних ситуацій, відкриває творчі здібності. Найчастіше в медіаосвітній практиці застосовуються імпровізовані, театралізовані, імітаційні, режисерські, рольові та сюжетно-рольові й образно-рольові ігри.

Саме рольові ігри викликають жвавість серед молодших школярів, оскільки вони мають змогу втілювати образи та розігрувати ситуації за певними ролями. Школярі можуть стати режисерами, акторами, ведучими тощо. Близькими до рольових є творчі ігри, де дії учасників спрямовані на виконання задуму, розвиток сюжету. Важливу роль в таких іграх відіграє розвиток уяви, фантазії; творчі ігри надають учасникам позицію дослідника, який займається пошуковою діяльністю. Одним із важких варіантів ігор є ігри-драматизації, в цьому випадку можуть інсценуватися окремі епізоди текстів медіа, розіграватися етюди, організовуватися ігрові прес-конференції, брифінги тощо.

Актуальною залишається й традиційна форма роботи – **перегляд та аналіз уривків медіатекстів**. Після перегляду слід виокремити жанр, художню специфіку, відбувається

обговорення переваг та недоліків, рецензування переглянутого відеоматеріалу. Така форма виконує одразу низку завдань. Вона сприяє розвитку естетичних здібностей аудиторії, критичного мислення. В той же час колективне обговорення переглянутого матеріалу передбачає діалог та обговорення, що також дозволяє розвивати критичне мислення та надає можливість вчитись аргументувати думки.

Для учнів початкової школи ефективним методом стане перегляд та аналіз мультиплікаційних творів. Деякі дослідники надали цьому напрямкові власну назву Мульти-теріпія. Вона може бути пасивною, коли дитина просто переглядає мультики, та активною, коли школярі самотужки створюють мультфільми [2, с. 126]. За переглядом анімації дитина має змогу навчитись сприймати аудіовізуальну складову. В подальшому це допоможе критично оцінювати інші тексти. Мультфільми, що пропонуються до аналізу, не мають перевищувати 20 хвилин, мати якісне зображення, бути розрахованим на конкретний вік, а сюжет має бути максимально простим та зрозумілим.

Активно в процесі медіаосвітніх занять застосовуються **дискусійні методи**, які організовані в різних формах, наприклад, у вигляді мозкового штурму чи аналізу ситуацій. Можна виділити вільні та орієнтовані дискусії. Перші не контролюються вчителем. Орієнтована має вчителя, який спрямовує думки та хід дискусії в певних напрямках. Дискусія є важкою формою роботи, тому застосовується вона, частіше за все, по відношенню до старшокласників.

Також великий інтерес викликають у молодших школярів **ігрові змагання**, це можуть бути вікторини, конкурсні програми, турніри, олімпіади тощо. Це одночасно й перевірка знань аудиторії, й активізація творчого потенціалу, й перевірка вміння працювати в команді. З такими формами роботи пов'язане поняття медіа творчості, це засіб художнього розвитку, самовираження [2, с. 80].

Дослідниця І. Челишева наводить низку методів та прийомів, якими користуються вчителі в медіаосвітньому процесі:

- усний журнал – інформація, що підготовлена за допомогою медіазасобів за різними темами;
- огляд статей. Зазвичай при огляді можна спиратися на публікації в пресі або на інформаційних сайтах;
- лекторій. Учні поділяються на групи та обирають тему виступу, доповнюють текст мультимедійними матеріалами. Проекти презентуються в аудиторії;
- інтернет-форуми. Передбачає обмін думками за допомогою інтернет-платформ. Якщо раніше це була електронна пошта, то тепер такими платформами можуть виступати соціальні мережі [4, с. 133].

Також для розвитку критичного мислення в методиці медіаосвіти розробляються **завдання для самостійних занять**. Подібні розробки мають на меті спрямувати дослідницьку діяльність молодших школярів без присутності вчителя. Прикладом завдань для самостійних занять може стати практика ведення Подвійних щоденників. У них вони мають викласти власні емоції та враження від медіа тексту та надати коментарі чи питання, що виникли під час читання чи перегляду.

Таким чином, медіаосвітня діяльність має власну методику викладання дисципліни та проведення занять. Сюди входить низка методів, форм та прийомів, що допомагають молодшим школярам краще засвоювати отриману інформацію. Але незалежно від форм та прийомів, заняття з медіаграмотності мають будуватися на основі цілісності та логічної послідовності, відповідати віку та інтересам учнівської аудиторії.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Е. А. Технологии медиаобразования в современной школе / Е. А. Бондаренко // Научные записки. Серия: Педагогика. – 2013. – № 3. – С. 8–13.
2. Волкова Ю. Интеграция медиаосвіти в предмети початкової школи / Ю. Волкова, Т. Нич // Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи : збірник статей П'ятої міжнародної науково-

методичної конференції, 31 бер. – 1 квіт. 2017 р. – Київ : Центр вільної преси, Академія української преси, 2017. – С. 78–91.

3. Федоров А. В. Медиаобразование: история и теория: учебн. пособие для вузов / А. В. Федоров. – Москва : МОО «Информация для всех», 2015. – 450 с.

4. Чельшева И. В. Методика и технология медиаобразования в школе и вузе / под. ред. А. В. Федорова. – Таганрог : Изд. центр Таганрог. гос. пед. ин-та. – 2009. – 320 с.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ КТС

Наталія Никончук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.О. Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

METHODICAL ASPECTS OF ORGANIZATION OF EXTRAORDINARY WORK ON DEVELOPMENT OF SPEECH ACTIVITIES IN THE CTS SYSTEM

Natalia Nykonchuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкривається суть понять «колективна творча справа», «позакласна робота». Описано види позакласної роботи з мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Показано вплив колективної творчої справи на мовленнєвий розвиток молодших школярів.

Ключові слова: колективні творчі справи, позакласна робота, молодші школярі.

Abstract. The article describes the concepts of «collective creative work», «extracurricular work». The types of extracurricular work on the speech development of young children are described. The influence of the collective creative work on the speech development of younger students is shown.

Key words: collective creative work, extracurricular work, junior high school students.

Школа – це життєвий простір дитини, в якому вона не просто готується до життя, а живе. Тому виховна робота планується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника життя, гармонізації та гуманізації стосунків між учнями та педагогами, школою і родиною, керуючись ідеями самоцінності дитинства, демократичного діалогу між поколіннями. Важливу роль у цьому відіграє позакласна робота.

Гармонійне поєднання форм і методів позакласної роботи з навчальним процесом є однією з важливих передумов виховання мовної особистості. Добре поставлена позакласна робота з української мови та літературного читання сприяє поглибленню філологічних знань учнів, розвиває їхнє творче мислення, мистецькі обдарування, організаторські здібності, дослідницькі вміння й навички.

Методисти І. Вихованець, Г. Передрій, О. Потапенко під позакласною роботою розуміють спеціально практиковані в позаурочний час заходи, що мають свій зміст, не завжди передбачений навчальною програмою; специфічні форми, методи та прийоми проведення, які організуються за принципом добровільної участі в них учнів.

Методисти Г. Аркушин Г. Грибан дійшли висновку, що в роботі шкіл України останнім часом чітко визначилися три форми позакласної роботи на основі кількісного складу учнів:

- індивідуальна робота проводиться з окремими учнями. Слід зазначити, що під час планування даного виду позакласної роботи необхідно враховувати інтереси учнів щодо вибору тематики. Завдання ж вчителя – допомогти кожному учневі дібрати додаткову літературу.

- групова форма має постійний склад учасників, об'єднаних спільними інтересами. До цієї форми належать різноманітні гуртки.

- масова робота – проведення мовних вечорів і ранків, конференцій, конкурсів, виставок, екскурсій, олімпіад, тижнів чи днів мови в школі тощо.

Позакласна робота з української мови й літературного читання – важлива складова частина навчально-виховного процесу. Вона тісно пов'язана з класними заняттями. На позакласних заходах учні, як і на уроках, одержують нові знання з мови, повторюють і закріплюють їх, удосконалюють орфографічні, пунктуаційні й стилістичні навички, працюють над поліпшенням культури мовлення, читають цікаву художню літературу.

Отже, позакласна робота тісно пов'язана з шкільним курсом мови, але не замінює його, хоч і розв'язує ті самі навчальні й виховні завдання. Змістовно й цікаво проведені позакласні заняття допомагають учням усвідомити, що українська мова – цілісна система, історія якої тісно пов'язана з історією народу. Для того, щоб зробити цю роботу цікавою та творчою радимо використовувати технологію колективного творчого виховання.

Особистісно зорієнтоване спрямування технології КТС дозволяє трактувати її як інтерактивну освітню технологію, тобто «... спеціальну форму організації освітньої діяльності школярів, яка має конкретну передбачувану мету – створення комфортних умов навчання й виховання, за яких кожна дитина відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність» [4; 10]. Її суть полягає в тому, що навчально-виховний процес успішно розгортається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників. Це співпраця, співорганізація, співдіяльність, співтворчість, взаємодія, де й учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу, які розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють.

При використанні технології КТС зростає загальна зацікавленість учнів у навчанні, у плануванні та організації життя школи: учні випробовують себе в різноманітних заходах, гуртках, маленьких та великих справах; зростає їх відповідальність, активність, комунікабельність; класи вчаться співпрацювати між собою; закладаються майбутні перспективи розвитку окремої дитини. При організації заходів створюється ситуація загального та особистісного успіху, що дозволяє кожному члену колективу постійно випробувати себе, долати свою боязкість, невміння, незнання, різні труднощі та зламати бар'єр комплексів.

Отже, зміст навчання української мови та літературного читання в тій чи іншій позакласній формі визначається природою і сферою спілкування, комунікативними потребами учнів і цілями навчання. Позакласна робота дозволяє досягти помітного ефекту в навчанні за рахунок наближення змісту навчання до кожного учня, розвиває в дітей пізнавальний інтерес до даних предметів, збуджує прагнення вивчати, досліджувати предмети мовного напрямку, розвиває творчі здібності молодших школярів, самостійність, естетичні смаки учнів, виховує любов до рідного слова і мовної культури.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
2. Голюк О.А. Уровни развития диалогической культуры будущих воспитателей ДОУ и учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки / О.А. Голюк // Современные подходы к профессиональной подготовке педагога. – Мозырь : УО МГПУ им. И.П. Шамякина, 2015. – С. 13-16.
3. Колеснік К.А. Особливості організації групової діяльності учнів у початковій школі / К.А. Колеснік // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми // Збірник наукових праць. – Випуск 46 / редкол. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 26-30.
4. Комарівська Н. Методичні аспекти застосування цікавої граматики на уроках рідної мови в початковій школі / Комарівська Н. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія : збірник наукових праць / редкол.: В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ Нілан ЛТД, 2014. – Вип. 41. – С. 46-51.

5. Комарівська Н.О. Ознайомлення молодших школярів з фразеологічними одиницями / Н.О.Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (м. Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 05-06 квітня 2017 р.) / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця, 2017. – С. 39-41.
6. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів ВНЗ / За наук. ред. М.С.Вашуленка. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
- 7.Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 14-17.
- 8.Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
9. Присяжнюк Л. А. Роль колективу у формуванні особистості дитини в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського // Реалізація ідей В.О.Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи : зб. матеріалів регіональних педагогічних читань (м. Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 3-6 жовтня 2011 р.) / відп. за вип. І.І.Козак, І.М.Лапшина, Л.В.Любчак. – Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2012. – Вип. 8. – С. 33-36.
10. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
11. Родюк Н. Ю. Формування україномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2018. – № 3 (137) квітень. – С. 234-240.
12. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра / Укл. І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк. – Вінниця : ВДПУ, 2018. – 60 с.
13. Швець К. Роль колективної творчої діяльності у вихованні молодших школярів / К. Швець // Наукові записки : Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки і психології. – Вип. 7 : У 2-х частинах. – Ч. 1. – Вінниця : ВДПУ ім.М.Коцюбинського, 2009. – С. 128-130.

НОВІТНІ ПІДХОДИ В НАВЧАННІ: "РАНКОВЕ КОЛО" ТА ЙОГО СКЛАДОВІ

Єлизавета Новицька, здобувач ступеня вищої освіти «Бакалавр»,

Маріупольський державний університет;

Світлана Новицька, учитель початкових класів,

Комунальний заклад «Маріупольська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №15» (Україна)

Elyzaveta Novytska, bachelor's student,

Mariupol State University;

Novytska Svitlana, primery teacher,

Municipal Institution «Mariupol Secondary School of Grades I-III №15» (Ukraine)

***Анотація.** У статті розглянуто поняття «Ранкове коло», суть поняття, мета та роль його в освітньому процесі. Розібрані складові «Ранкового кола», важливість освідомлення в цьому понятті. Описується позитивний результат такого процесу та необхідність проведення ранкових зустрічей для досягнення кращого результату в процесі засвоєння знань, умінь та навичок учнів та всебічного розвитку особистості.*

***Ключові слова:** Ранкове коло, ранкові зустрічі, всебічний розвиток, вчитель-учень, урок, спілкування, налаштування, компоненти, обмін інформацією, комфорт.*

***Abstract.** The article deals with the concept of "Morning Circle", the essence of the concept, the purpose and role in the educational process. There are analyzed the components of the "Morning Circle", the importance of awareness in this concept. It describes the positive result of this process and necessity to hold morning meetings to achieve a better result in the process of learning the skills, skills of pupils and comprehensive personal development.*

***Key words:** Morning circle, morning meetings, comprehensive development, teacher-student, lesson, communication, components, information sharing, comfort.*

Ранкове коло - це щоденна практика, під час якої вчитель із учнями об'єднуються в коло та виконують декілька пізнавальних різнопланових діяльностей. Мета такої форми початку заняття - допомогти учням налаштуватися на навчання й формувати толерантну, відповідальну, турботлива класну спільноту.

Така форма початку нового навчального дня в школі не нова у педагогіці. Подібні кола-зустрічі ініціювала ще Марія Монтессорі. Як правило, перед початком занять учні утворювали коло, вчитель або хтось інший грав на музичному інструменті спокійну мелодію, учні почергово віталися ділилися своїми враженнями, емоціями з учнями класу й з педагогом. За М. Монтессорі, ранкові кола-зустрічі надають дитині можливість найповніше розкрити свій внутрішній світ, а педагогу «поринути в таємниці дитинства».

Нова українська школа теж передбачає проведення «ранкових зустрічей». Педагоги визнають особливу роль ранкової зустрічі в житті дітей і присвячують 15-25 хвилин на початку дня [3, с. 46].

За рекомендаціями МОН України визначено чотири основні компоненти проведення «Ранкової зустрічі»:

1. Привітання. На цьому етапі формується навичка вітатися, зустрічати однолітків, доброзичливо, позитивно налаштовуватися на подальшу роботу. Із практики дійшли висновку, що зустрічі можна проводити не тільки на килимах, бо, по-перше, велика кількість дітей у класі не може розміститися на килимі, по-друге, стан здоров'я деяких дітей заважає це здійснити, по-третє, тема зустрічі передбачає іншої форми організації діяльності учнів.

Під час привітання слід звернути увагу на наступне: необхідно розмістити учнів у класі так, щоб вони кожного дня могли спілкуватися з різними дітками, а не з тими, що сидять за партою щодня. Є багато прийомів, наприклад, привітання можна здійснити за допомогою вправи «Хвилька»: вчитель долонями торкається долоньок учнів за першою партою і промовляє: Добрий ранок, Сергійку! Добрий ранок, Сашко!; учні першої парти відповідають вчителю, повертаються до учнів другої парти, торкаючись долоньками до учнів, які сидять за ними, промовляючи вітання і так доти, доки хвилька не допливе до парти останнього ряду і повертається до вчителя. Діти обов'язково промовляють ім'я дитини у ласкавій формі, щоб відчути дружлюбність, позитивне ставлення, теплоту і ніжність, а емоційний стан душі учнів – це те, на що працює вчитель на «Ранковій зустрічі». Вітання створює настрій для наступного етапу зустрічі.

2. Обмін інформацією. Найважливіший етап ранкової зустрічі, де діти висловлюють свої думки, ідеї, досвід. Оголошення теми та мотиваційним компонентом зустрічі може бути уривок мультфільму, кінофільму, епізод притчі, або пісня, яка за змістом відповідає темі зустрічі. Темі можуть бути різними: «Що таке щастя?», «Як стати успішним?», «Не кажи не вмю, кажи навчуся», «Діло майстра величає», «Як зробити день вдалим?», «Моє ім'я - моя гордість», «Чого я хочу навчитися у своїх батьків?», «Їжа, корисна для здоров'я» [1, с. 57].

Після перегляду проводиться бесіда-обговорення, наприклад, «А ви хочете бути щасливими?», «Як ви вважаєте, щастя можна купити?» Можуть бути матеріали із реального життя, приклади різних творів, висловлювання великих людей. Вчитель обов'язково організовує бесіду на основі життєвого досвіду учнів, суджень учнів, їх аргументацій. Моменти обговорення обов'язково вербально оцінюються вчителем та учнями (оплески, подяка, згода). Підтвердженням матеріалу теми, висловлювань дітей можуть слугувати світлина, малюнки учнів, підбірка репродукцій картин, предмети, плакати, виготовлені під час групової діяльності учнів. Обмін інформацією формує у школярів навички вільних висловлювань перед іншими дітьми.

3. Групова робота – наступний компонент ранкової зустрічі, що починається після спокійного етапу обмірковування інформації. Мета групових занять полягає в об'єднанні групи. Кожен її учасник приєднується до спільних розваг – співає, грається, танцює. Серед цих занять не повинні бути ігри, що передбачають суперництво. Ці заняття сприяють самовираженню дитини, і спрямовані на задоволення притаманного дітям бажання

рухатися. Також такі заняття, здебільшого, пов'язані з навчальною темою, яку вивчають зараз у класі.

4. Щоденник вражень - завершальний елемент ранкової зустрічі. Етап підсумку-рефлексії – коротка бесіда-аналіз того, чого дізнались, що відчули, який створили настрій. Або власні замальовки у зошиті чи альбомі на самостійно обрану тему. Чим писати дитина обирає сама. Протягом п'яти хвилин учні малюють або роблять свої позначки. Діти вчаться висловлювати вільно свої думки, розвивають мислення. Такий метод надає можливість виявити свої почуття. Вчитель скеровує діяльність учнів так, щоб цей момент не зіпсував позитивно-емоційного настрою. Наприкінці рефлексії звучить музика. Це можуть бути уривки класичної, сучасної, народної музики. Вчитель запрошує дітей сісти комфортно, прослухати музику, помріяти, осмислити те, про що йшла мова.

Настрій, враження, отримані під час «Ранкової зустрічі», зберігаються упродовж навчального дня. Знання, отримані на основі естетичного сприйняття, залишаються на все життя. Навички, які формуються, стають поведінковою основою, запорукою успішного спілкування та діяльності в конкретних життєвих реальних ситуаціях суспільства [2, с. 55]. Піклування одне про одного, відчуття емоційної безпеки, готовність допомагати друзям – це саме ті якості, що відображають суть ранкової зустрічі.

Список використаних джерел:

1. Баранова Н., Коцур. Н. Майстер-клас "Ранкові зустрічі". Початкова шк. : наук.-метод. журн. 2017. № 11. С. 57–58.
2. Булахова Л., Жук. Г. Особливості проведення "Ранкових зустрічей". Початкова шк. : наук.-метод. журн. 2018. № 5. С. 55–56
3. Кірик М. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посібн. Львів: Світ, 2019. 136 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Наталія Олійник, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.В.Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського(Україна)

SPECIFICITY OF RESPONSIBILITY FORMATION OF THE JUNIOR PUPILS

Natalia Oliynyk, bachelor degree

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті подано загальну інформацію про методи формування відповідальності у молодших школярів. Розглянуто аспекти відповідальності з точки зору досліджень деяких науковців та виділено найсуттєвіші умови формування відповідальності у молодших школярів.

Ключові слова: відповідальність, молодші школярі, формування, методи виховання.

Annotation. The article provides general information on the methods of responsibility formation among the junior pupils. The aspects of responsibility from the point of view of researches of some scholars are considered and the most essential conditions of responsibility formation among the junior pupils are highlighted.

Key words: responsibility, the junior pupils, formation, methods of raising the children.

В Концепції Нової української школи йдеться про наскрізний процес виховання, тобто це вимагає від вчителя початкової школи умінь інтегрувати освітній процес з виховним [1, с. 116]. Іншими словами, здійснювати виховання непомітно, щоб учень і не здогадувався, що його виховують. Чому це має таке велике значення? Тому, що справжнє виховання, як зазначав видатний педагог В.Сухомлинський, слова якого не втратили актуальності і

сьогодні – це самовиховання [12, с. 136]. І саме тому одним з найважливіших завдань сучасної початкової школи є формування самостійної, активної, впевненої в собі та в своїх діях особистості, яка вимоглива до себе та оточуючих, а отже відповідальна. Причому це завдання цілком можливо виконувати у освітньому процесі молодшого школяра – скажімо, під час виконання ним складних (для нього) математичних завдань чи виготовлення вітальної листівки для мами.

У вітчизняній педагогіці поширені дві концепції творчого формування відповідальності: 1) реалізація відповідальної залежності, в межах якої має функціонувати вихованець, здійснюючи різні види діяльності. При цьому методична перевага надається вихованню особистості у колективі і через колектив. Автор цієї концепції А.Макаренко наголошував на вихованні відповідальності як сильного почуття, емоційного переживання особистістю своєї відповідальності [8, с. 98-109]; 2) формування відповідальності в особистості у контексті виховання її морально-духовної спрямованості. Ця концепція втілювалась у виховній системі В. Сухомлинського, за словами якого з раннього віку слід формувати здатність жити за принципами добра, відповідно до високих ідеалів, що передбачає розвиток душевності, сердечності, людяності, милосердя [12, с. 335].

Як зазначає О.Плахотний [9, с. 191], відповідальність не виникає сама по собі, а зароджується, розвивається і виховується, закріплюється тими суспільними умовами, у яких живе особистість. Це – важкий і тривалий процес, який відбувається одночасно із формуванням почуття обов'язку і людської гідності. Отже, на формування відповідальності у молодшого школяра впливає не тільки його включення в діяльність та отримання позитивних результатів (завершеність справи, добросовісне її виконання, отримання задоволення від роботи як самим вихованцем, так і оточуючими людьми), але й характер взаємин молодшого школяра з однолітками, педагогом, батьками та ін.

У своїх працях К. Клімова виділяє такі показники відповідальності у молодших школярів 1) усвідомлення дитиною необхідності і важливості виконаних доручень, що мають значення для інших; 2) спрямованість дій на успішне виконання доручених завдань (дитина вчасно починає роботу, намагається перебороти труднощі, доводить справу до кінця й ін.); 3) емоційне включення, коли дитина турбується за успіх, відчуває задоволення від успішного виконання, переживає за оцінки інших); 4) усвідомлення необхідності відповідати за виконання дорученої справи [3, с. 18].

Г. Шейко зауважує, що змусити школяра бути відповідальним неможливо, оскільки моральні норми суспільства включаються у саморегуляцію поведінки тільки тоді, коли вони стають внутрішнім законом, суб'єктивно значущим набуттям особистості. Це можливо лише за умови входження індивіда в цей процес як об'єктивного суб'єкта [14, с. 140-144]. На думку багатьох дослідників (С.Анісімова, В.Бех, О.Плахотний, С.Дмитрієва, Б.Волков та ін.), відповідальність є стійкою характеристикою суб'єкта, стабільною рисою особистості. У молодшому шкільному віці ця якість знаходиться в процесі формування. Цей процес залежить від того, як розвивається й ускладнюється діяльність дитини. Доцільно розглядати прояв відповідальності у молодших школярів окремо в різних видах діяльності – в ігровій діяльності, в трудових діях, та у навчальній діяльності. Як бачимо, потрібна всебічна, цілеспрямована робота дорослих щодо формування в учнів початкових класів відповідальності як моральної якості особистості.

Не слід також забувати, що тільки творчий підхід до використання методів є обов'язковою умовою успіху. Дуже важливо формувати переконання та погляди не тільки з допомогою методу формування свідомості – в основі якого лежить слово педагога, а й в процесі різноманітної діяльності. Навіть здавалось би найпростіші словесні методи, бесіди, переконання, навіювання теж потребують високої майстерності педагога, щоб розмова з вихованцями викликала власні думки, переживання, емоції, спонукала до активної діяльності. Видатний педагог В. Сухомлинський вважав, що «слово – найтонший дотик до серця: він може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножом, і розжареним залізом, і брудом. Слово обертається найнесподіванішими

вчинками навіть тоді, коли його немає, а є мовчання. Там, де потрібне гостре, пряме, чесне слово, іноді ми бачимо ганебне мовчання. Це найогидніший вчинок – зрада. Буває й навпаки: зрадою стає слово, яке повинно берегти таємницю. Мудре й добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду. Словом можна вбити і оживити, поранити і вилікувати, посіяти тривогу й безнадію і одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати посмішку і сльози, породити віру в людину і заронити невіру, надихнути на працю і скувати силу душі...» [12, с. 669]. Якщо слова, нехай самі красиві і потрібні, про високу мораль не викликають емоцій, не хвилюють, то вони так і залишаються порожніми звуками, благими побажаннями.

В.Сухомлинський зазначав: «Якщо вихователь не уміє вибирати зі скарбниці мови саме ті слова, що необхідні, щоб знайти шлях до серця дитини, якщо в процесі виховання норм моралі і моральності ми не викликаємо позитивних емоцій, подібних тим, що з'являються в людині від зіткнення з чимось близьким і дорогим. Слово повинно бути ємким, мати глибокий сенс, емоційне фарбування, воно повинно залишати слід у думках і душі вихованця» стверджував В. Сухомлинський [12, с. 182].

Моральні знання, не пов'язані з власним досвідом поведінки, діти, як правило не засвоюють глибоко. Тому у формуванні відповідальності важливішу роль, ніж вище зазначені, відіграють методи виховання через організацію діяльності, створення умов для усвідомленого осмислення слова й застосування знань у повсякденному житті: доручення, педагогічна вимога, привчання, виховуючи ситуації, створення ситуації успіху. Втілення цих методів в роботі з молодшими школярами вимагає від педагога ще більшої творчості, тактовності, педагогічної майстерності та мудрості. Метод педагогічна вимога – спонукання учнів до тих чи інших дій або їх припинення. Ефективний лиш за умови дотримання певних правил:

- 1.Вимоги повинні бути зрозумілі дітям.
- 2.Вимога має бути посиљна.
- 3.Слід врахувати індивідуальні особливості учня.
- 4.Вимоги повинні бути послідовними.

Найбільш ефективними є вимоги, які діти визначають разом з дорослим. Особливого значення методу вимог надавав А.Макаренко. Його педагогічне кредо: якомога більше вимоги до людини і якомога більше поваги до неї. За його твердженням, без щирої, переконливої, гарячої й рішучої вимоги не можна починати виховання колективу. Варто зазначити, що педагогічна вимога досягне мети лише в одному випадку: коли вихователь (вчитель) має авторитет для дитини. Тобто для вчителів-початківців хотілося б дати пораду – не поспішати з вимогою, щоби не матимете авторитет для кожної дитини.

Не менш важливу роль у формуванні відповідальності відіграє метод доручення. Він сприяє розвитку відповідальності, волі та умінні долати труднощі, доводити справу до завершення. Коли учень одержує доручення, від потрапляє у важливу з виховного погляду систему (відповідальної залежності). Правильно організоване доручення обов'язково виконує рольову функцію: приймаючи його, вихованець бере на себе відповідальну роль. Як і в методі педагогічної вимоги в основі лежить позитивне ставлення, довіра і повага дітей до педагога. Педагог ж в свою чергу обов'язково пояснює учням мету доручення та його важливість, враховує інтереси дитини, змінює та ускладнює її.

Отже, щоб глибоко осягнути різноманітність прийомів, засобів які характеризують усі методи формування відповідальності у молодших школярів, щоб навчитися творчо застосовувати їх у численних життєвих ситуаціях, потрібно, як педагогам так і батькам безперервно поповнювати свої педагогічні знання, переглядати та переоцінювати свої погляди на виховання [7, с. 72].

Список використаних джерел:

- 1.В.Вишківська, О.Шикиринська. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект // Молодь і ринок, 2019. - № 11 (178) – С. 115-119.
2. Голюк О.А. Використання комунікаційного потенціалу Інтернет у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ / О.А.Голюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики

- навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 47 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 48-52.
3. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
4. Климова К.А. Воспитание ответственного отношения к порученному делу у детей подготовительной группы: автореф. дис.канд. пед. наук. – Москва, 1968. – 18с.
5. Кит Г.Г. Побудова взаємин учителя та учнів в умовах школи І ступеня // Етичний портрет педагога: історія та сучасність : матеріали круглого столу (Хмельницький, 27 лютого 2016 року) / укл. Н.В.Казакова, Н.А.Сівак. – Хмельницький : ФОП «О.М.Казаков», 2016. – С. 50-52.
6. Колеснік К. Вплив колективної творчої діяльності на розвиток мовленнєвої компетентності молодших школярів / К.Колеснік // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки і психології діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
7. Любчак Л. В. Родинна педагогіка: Курс лекцій: Посібник.- 2-е вид., доп./ Л.В.Любчак. – Вінниця: Нілан- ЛТД, 2012. –149с.
8. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу /А.С.Макаренко// Твори : у 7 т. – К., 1954. – Т.5. – С.98-109.
9. Плахотний А.Ф. Проблемы социальной ответственности / А.Ф. Плахотный. – Київ: Вища шк., 1981. –191с.
10. Стахова І.А. Особливості становлення цілісної картини світу в дітей шестирічного віку / І.А. Стахова // Молодий вчений, №5.2 (69.2), 2019. – С.162-165
11. Сухомлинський В.А. Рождение гражданина / В.А. Сухомлинський. – Молодая гвардия, 1979. – 335с.
12. Сухомлинський В. О. Як добитися, щоб слово вихователя доходило до серця вихованця / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – К. : Рад.школа, 1976. – Т. 2. – 669 с.
13. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.
14. Шейко Г.Д. Виховання у молодших школярів відповідального ставлення до навчання як психолого-педагогічна проблема / Г.Д.Шейко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія12, Психологічні науки: збірник наукових праць. – Київ : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2005. – Вип. 4(28) – С.140-144.
15. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., Hryhorovych, O. ДЕЛОВЫЕ ИГРЫ В КВАЗИПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ ОДАРЕННОСТИ ДЕТЕЙ //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I. – 2019. – Т. 144. – С. 159.
16. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

РОЛЬ І МІСЦЕ ІНТЕГРАЦІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Юлія Олійник, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н.Ю. Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE ROLE AND PLACE OF INTEGRATION IN PRIMARY SCHOOL

Yuliia Oliynyk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті розглядається проблема інтеграції навчальних дисциплін в початковій школі. Доведено, що для активізації пізнавальних інтересів школярів доцільно використовувати міжпредметні зв'язки. Проілюстровано, що при вирішенні міжпредметних завдань учень опановує знання з декількох дисциплін та сприймає світ як цілісну картину.

Ключові слова: інтеграція, міжпредметні зв'язки, нетрадиційний урок, індивідуальний розвиток, пізнавальні інтереси.

Abstract. *The article deals with the problem of integration of educational disciplines in primary school. It has been proved that it is advisable to use cross-curricular links to activate the cognitive interests of pupils. It is illustrated that when solving cross-curricular tasks, the schoolchildren learns knowledge from several disciplines and perceives the world as a holistic picture.*

Key words: *integration, cross-curricular links, non-traditional lessons, individual development, cognitive interests.*

Сучасна система освіти спрямована на формування високоінтелектуальної особистості з цілісним уявленням світу, із здатністю оцінити себе та оточуючих. Важливу роль у становленні такої особистості відіграє інтегроване навчання.

Інтегровані уроки є ефективними і цікавими не лише для дітей, а й для вчителів. Під час таких занять педагог активно взаємодіє з дітьми, пов'язуючи теоретичні знання з практичними. Навчальний матеріал, який вчитель підбирає, спираючись на індивідуальні особливості учнів, сприяє розвитку пізнавальної активності, інтересу та всебічному розвитку дітей. У зв'язку зі створенням Нової української школи інтегроване навчання набуло особливої популярності серед освітян. Тому сучасні науковці активно почали досліджувати це питання.

Уперше про інтеграцію написав Я. Коменський у своїй праці «Велика дидактика» [8, с. 72-74]. Його наступниками були Й.-Г. Песталоцці, Й.Ф. Герbart, К.Д. Ушинський, В.О. Сухомлинський та ін. [3, с. 10-13]. Були і ті, хто не підтримував багатопредметність в школі. Так, у ХХ столітті П.Ф. Каптеров та П.П. Блонський розмежували інтеграцію і міжпредметні зв'язки. Але після виникнення «Концепції зв'язку з мистецтвом» та «Концепції праці» інтеграцію було покладено в основу комплексних програм, які, на жаль, не дали очікуваних результатів [2]. Нині, спираючись на помилки попередників, сучасні педагоги активно реалізують інтеграцію в роботі з молодшими школярами та отримують бажаний результат.

У зв'язку зі зміною соціального замовлення школи вчитель повинен орієнтуватися на новий рівень якості отриманих знань. Для того, щоб учні були компетентними в різних сферах життєдіяльності, педагогу не обійтись без використання в своїй практиці нетрадиційних уроків. Наявність спільних об'єктів та тем для вивчення дозволяють ставити питання про доцільність використання інтегрованого підходу до роботи над матеріалом. Мета таких уроків «стиснути» споріднений матеріал навколо однієї теми. Вчителю необхідно планувати уроки так, щоб інформація з різних предметів доповнювалась і поглиблювала знання дітей, і не повторювалась. Під час таких уроків знання подаються доступніше та цікавіше для дітей. Учні розглядають певне поняття з різних боків. Але при зловживанні інтеграцією можна отримати небажані результати. Тому потрібно дотримуватись таких умов: спорідненість наук, збіг або близькість об'єктів вивчення, наявність загальних методів і теоретичних концепцій побудови. Аби спланувати інтегроване заняття, вчителю потрібно проаналізувати календарне планування та виділити теми близькі за змістом із різних предметів. Важливо також розуміти, які предмети потрібно інтегрувати для того, щоб досягнути поставленої мети.

Для того, щоб такі уроки проходили успішно, вчитель повинен бути професіоналом й мати високий рівень обізнаності. Якщо такі нестандартні уроки проводяться систематично, це позитивно впливає на розвиток пізнавальної активності школярів. О. Савченко зазначає, що «змістовні, цілеспрямовані уроки вносять у звичайний плин шкільного життя новизну, певно мірою, знімають кордони предметного викладання і допомагають дітям емоційно і системно сприйняти деякі поняття, явища» [7, с. 259].

Значно ускладнює роботу вчителя те, що діти приходять до школи з неоднаковим рівнем знань, різним соціальним досвідом та відмінностями у розвитку. Проте саме інтегроване навчання спрямоване на створення умов для індивідуального розвитку дітей та сприяє їхньому повноцінному розвитку. Завдяки нетрадиційним формам навчання у кожного

учня є можливість розкрити свій потенціал та проявити себе. У школярів формується інтерес до навчання й виникає бажання дізнаватись щось нове. Для вчителя це чудовий спосіб перевірити знання учнів.

Дуже влучно дав визначення інтеграції Г. О. Федорцов: «Міжпредметними зв'язками є педагогічна категорія інтеграційних відносин між об'єктами, явищами і процесами реальної дійсності, що знайшли своє відображення у змісті, формах і методах навчально-виховного процесу і виконують освітню, розвиваючу і виховну функції в їх органічній єдності» [1, с. 135]. У визначенні акцентується увага на тому, що саме міжпредметними зв'язками можна забезпечити новий рівень освіти, виховання і розвитку молодшого школяра. До основних переваг інтегрованого уроку належать стислість, чіткість, логічне поєднання навчального матеріалу на всіх етапах уроку. Методисти радять використовувати різні форми роботи, які сприяють самостійній роботі учнів, тому що саме самостійність є головною вимогою інтегрованого навчання. Реалізовувати міжпредметні зв'язки потрібно систематично, цілеспрямовано, динамічно, розвиваючи розумові здібності учнів.

Важливим фактором, який впливає на продуктивність використання інтегрованих уроків, є вік школяра, з якого вчитель розпочинає об'єднувати навчальні предмети в єдине ціле. Зазвичай батьки приводять дітей до першого класу в шестирічному віці. У цьому віці у дітей переважає образне мислення. Для того, щоб сприяти розвитку абстрактного мислення, доцільно використовувати інтеграцію з самого початку навчання. Використання такої форми роботи з першокласниками запобігає їх подальшому перевантаженню. На наш погляд, саме на початковому ступені навчання інтеграція предметів у єдине ціле є найбільш ефективною, так як молодший школяр цілісно сприймає навколишній світ, і для нього не повинно бути кордонів між предметами. Тому інтегрований підхід до навчання все більше усвідомлюється як нагальна потреба сучасної освіти.

Успішне вивчення школярами одного предмета часто залежить від наявності у них певних знань і умінь з іншого. Оцінюючи змістовний план свого предмета, вчитель може побачити, що ізольоване викладання нерідко неповноцінне, недостатнє. Відповідно до змін до навчальних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів учитель самостійно може визначати кількість годин на вивчення кожної теми, враховуючи рівень підготовки класу, наявність навчально-методичного забезпечення та регіональні особливості. Досить часто інтегровані уроки містять значний об'єм матеріалу. Тоді краще розподілити цей матеріал на кілька уроків. Це дає можливість учням глибше оволодіти знаннями з даної теми і не перевантажувати дітей насиченістю матеріалу на одному уроці.

Отже, завдяки вмілому комбінуванню предметів в єдине ціле, школярі будуть краще засвоювати матеріал, ніж на традиційних уроках, підвищиться рівень їх мотивації, самостійності, покращаться когнітивні вміння. Це говорить про те, що інтегровані уроки полегшують і покращують процес навчання, стимулюють формування початкових навичок і умінь, допомагають формувати індивідуальність учня.

Список використаних джерел:

1. Інтегровані уроки в початковій школі / Упоряд. Н. С. Вегера. – Тернопіль-Харків : Ранок, 2010. – 160 с.
2. Большакова І. Інтегроване навчання: тематичний та діяльнісний підходи. НВК «Новопечерська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=f2kvqQdQp54>.
3. Голюк О.А., Родюк Н.Ю. Застосування наочності як засобу підвищення ефективності навчання в практиці початкової школи XIX століття // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VI (71). – Issue: 173, 2018 Sept. – P. 7-10.
4. Іванчук М.Г. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання / М.Г.Іванчук // Початкова школа. – 2004. – № 5. – С. 10-13.
5. Іванчук М.Г. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал / М.Г.Іванчук. – Чернівці : Рута, 2004. – 359 с.
6. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
7. Ніколенко Л. Нова українська школа: інтеграційний підхід у початковій загальній освіті / Л.Ніколенко // Методист. – 2018. – № 2. – С. 72-74.

8. Родюк Н.Ю. Педагогічні ідеї професійної підготовки вчителів початкової школи в країнах Заходу / Н.Ю.Родюк / *Inovativny vyskum v oblasti vzdelavania a socialnej prace*. – Sladkovicovo : Vysoka skola Danubius, 2017. – С. 150-153.
9. Родюк Н. Ю. Формування україномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів / Н.Ю.Родюк // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2018. – № 3 (137) квітень. – С. 234-240.
10. Родюк Н.Ю. Формування професійно-педагогічної комунікації майбутніх учителів // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2017. – № 4 (309) травень. – С. 226-231.
11. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // *Научные исследования и разработки молодых ученых*. – 2015. – №3. – С. 76–79.
12. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., Hryhorovych, O. ДЕЛОВЫЕ ИГРЫ В КВАЗИПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ ОДАРЕННОСТИ ДЕТЕЙ // *Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I*. – 2019. – Т. 144. – С. 159.

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Аліна Оніщук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н.Ю.Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

PRINCIPLES OF FORMING THE COGNITIVE INTEREST OF FIRST GRADE PUPILS IN THE PROCESS OF STUDYING READING AND WRITING

Alina Onishchuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Стаття присвячена проблемі розвитку пізнавального інтересу учнів з перших днів навчання. Доведено значення пізнавального інтересу для ефективного набуття знань у процесі навчання грамоти. Презентовано досвід видатних педагогів, які досліджували питання інтересу до навчання.*

***Ключові слова:** інтерес, пізнавальний інтерес, пізнавальна активність, педагогічне передбачення, проблемне навчання.*

***Abstract.** The article is devoted to the problem of developing cognitive interest of students from the first days of the study. The value of cognitive interest for the effective acquisition of knowledge in the process of studying reading and writing is proved. The experience of outstanding educators who researched cognitive interest in learning was presented.*

***Key words:** interest, cognitive interest, cognitive activity, pedagogical foresight, problem learning.*

Головним у процесі навчання грамоти школярів є процес пізнання, під час якого учні здобувають нові знання, оволодівають вміннями та навичками, набувають досвіду практичної роботи. Тому вчитель повинен правильно організувати, чітко продумати, систематизувати роботу, аби постійно підтримувати пізнавальний інтерес учнів.

Процес пізнання багатогранний. Це чітко відпрацьована система, яка складається з багатьох ланок, де діє багато психологічних і психічних факторів, взаємопов'язаних між собою. Від живого споглядання до абстрактного мислення, далі – до втілення набутих знань у практику – такий реальний шлях пізнання.

Відомо, що дитина приходить до школи з великим бажанням навчатися. Перші дні перебування в школі викликають великий інтерес у дітей: їм дуже цікаво слухати розповіді вчителя, виконувати та розв'язувати різні завдання. Проте з часом у деяких з них прагнення до навчання поступово згасають або й зовсім зникають. Така ситуація зумовлює необхідність поповнення методичного арсеналу сучасних педагогів прийомами формування та тривалої підтримки пізнавального інтересу дитини.

Проблема розвитку пізнавального інтересу дітей глибоко розглядалася, вивчалася та отримала своє обґрунтування у працях відомих педагогів: Я.Коменського, К.Ушинського, С.Русової. Г.Шукіна ґрунтовно досліджувала дану тему у своїх теоретико-експериментальних роботах. Вона відокремила пізнавальний інтерес від загального, узагальнила педагогічні засоби його розвитку на різних етапах навчання. Ця проблема розглядалась також у працях Н.Бібік, Б.Друзь, О.Киричук, О.Савченко, О.Скрипченко, В.Сухомлинського та інших. У дослідженнях В.Лозової, О.Савченко зазначається, що при наявності інтересу знання засвоюються усвідомлено, за його відсутністю – формально [13, с. 32].

Працюючи над проблемою пробудження допитливості і зацікавленості учнів на уроках грамоти, необхідно звернути увагу на інтереси та потреби учня (у пізнанні, діяльності, спілкуванні, спостереженні). Тому сучасні педагоги повинні постійно заглиблюватися у світогляд дитини, спостерігаючи за новітніми трендами та технологіями, аби організувати освітнє середовище відповідно до вподобань нового покоління.

З того моменту, коли контакт та довірливі стосунки з дитиною налагоджені, вчитель поступово починає формувати інтерес учня до процесу пізнання світу. Поступово, в міру ознайомлення з багатьма предметами і явищами, у дитини з'являється прагнення до набуття знань, потреба в навчанні як діяльності, у процесі якої і задовольняється пізнавальна активність.

Пізнавальний інтерес необхідно постійно підтримувати. Це варто здійснювати шляхом задоволення потреб дитини. Невід'ємною частиною життя суспільства є спілкування, тож з першого дня дитини у школі їй необхідно прищеплювати навички спілкування, що сприяє встановленню різноманітних зв'язків школяра з оточуючими людьми, зокрема з ровесниками, стимулює обмін знаннями і досвідом, почуттями, думками. Ця потреба спонукає дитину рахуватися з іншими людьми, зважати на їхні думки й оцінки, очікувати схвалення своїх дій і вчинків. Так поступово виникає і формується досить складна і життєво важлива потреба в самоствердженні [11].

З приходом дитини до школи потреба в самоствердженні виявляється в бажанні посісти належне місце в класному колективі, відігравати помітну роль серед однокласників, товаришів. Якщо згадана потреба задовольняється, учень відчуває втіху, що посилює інтерес до навчальної діяльності. У тих випадках, коли потреба у самоствердженні не реалізується, це викликає у дітей негативні афективні переживання і відповідні їм форми поведінки: підвищену вразливість, упертість, негативізм, замкнутість, емоційну нестійкість.

З перших днів навчання потрібно організовувати в класі творче, духовне колективне життя, в якому діяльність кожного учня дарує йому радість активного пізнання, сповнює щастям спілкування з ровесниками.

Організація такого колективного життя передбачає, щоб кожен учень сприймав колектив як сферу вираження самого себе, як поле, де найповніше можна самостверджуватися, а це, у свою чергу, є вагомим фактором формування пізнавальної активності школярів, їхнього інтересу до навчальної діяльності [2].

Отже, інтерес до навчальної діяльності істотною мірою залежить від особистісних якостей учня, його основних життєвих потреб, прагнень та інтересів. Учитель повинен пам'ятати, що хоч який матеріал ми б вивчали, завжди маємо використовувати попередній досвід учня, його світогляд та світосприйняття. Це робиться за допомогою запитань і забезпечує активне сприйняття матеріалу з навчання грамоти.

Основні умови успішного сприйняття:

- активізація наявного досвіду;
- встановлення зв'язків між відомим і невідомим;
- збагачення знань учнів.

Пізнавальна активність школярів зумовлюється провідною закономірністю психічного розвитку людини – індивідуальністю. Відомо, що найважливішу роль у навчанні відіграє правильно організований пізнавальний процес. Якщо він відповідає особливостям психічного складу кожного учня, тоді створюються сприятливі умови для успішного

сприймання і засвоєння матеріалу з навчання грамоти. В іншому випадку виникає суперечність між навчанням і рівнем розвитку. Тож, чим точніше орієнтується педагог в індивідуальних особливостях дітей, тим краще визначить у кожній конкретній ситуації відповідний підхід до учнів.

Зважаючи на це, найоптимальніший варіант навчального процесу полягає в органічному поєднанні на кожному занятті колективних форм роботи з індивідуальними.

Організуючи пізнавальну роботу, потрібно користуватися принципом педагогічного передбачення. Перед вивченням нової теми слід визначити, які знання з яких предметів, який особистий досвід необхідно використати, щоб кожен школяр успішно виконав пізнавальні завдання. Потрібно виявити прогалини в набутих знаннях і навичках, причини відставання, способи подолання їх.

Будь-який метод навчання може бути пов'язаний з виникненням проблемних ситуацій у свідомості дитини. Об'єктивно все навчання є проблемним як для вчителя і учня, так і для суспільства. Але складність пізнання учнем навколишнього світу дозволяє йому опанувати зміст навчального матеріалу, не вбачаючи в цьому заучуванні пізнавальних завдань і проблемних ситуацій, тому суб'єктивно у свідомості учня в процесі навчального матеріалу може й не виникати проблемних ситуацій [5, с. 244].

Ще Ж-Ж. Руссо наголошував на можливості створення у свідомості учнів проблемних ситуацій, які підвищують активність його розумової діяльності і приводять до більш успішного засвоєння навчального матеріалу, навчальної діяльності [13, с. 154].

У свідомості школяра можна створити таку навчальну ситуацію, яка б викликала у нього активний пізнавальний інтерес, прагнення до пошуку, пробуджувала інтелектуальні почуття і переживання, пов'язані з ходом розв'язання задачі. Лише тоді учні будуть засвоювати навчальний матеріал не тільки тому, що потрібно вчитися й виконувати вимоги вчителя, а через особисті інтереси і прагнення до пошуку й вирішення поставлених проблем.

Здавна вчителі використовують загадки, завдання на кмітливість, шаради, які викликають інтерес, розвивають прагнення до творчості.

Але слід пам'ятати, що створення лише проблемних ситуацій недостатньо для того, щоб школярі засвоювали навчальний матеріал. Вони здатні лише стимулювати пошук, а завдання вчителя – показати, що розв'язання проблеми можливе лише через міцні й систематизовані знання [10, с. 16].

Отже, формування пізнавального інтересу учнів до уроків грамоти – це тривалий, поступовий, багатогранний процес, який потребує великого педагогічного досвіду, навчально-методичного забезпечення та терпіння. Виникнення якісного пізнавального інтересу включає низку умов: довірлива, дружня атмосфера, сучасне середовище навчання та різноманітні форми роботи.

Створення проблемних ситуацій – один із шляхів організації навчальної діяльності учнів, який спільно з іншими методами навчання допомагає кращому і раціональнішому засвоєнню навчального матеріалу.

Вчителеві важливо викликати інтерес до змісту навчального матеріалу, пробуджувати цікавість до різних видів діяльності, забезпечувати зв'язок навчального матеріалу із життям, спираючись на життєвий досвід дитини, використовувати елементи гри, унаочнення, уважно ставитись до успіхів кожної дитини, бачити в ній неповторну особистість.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А., Родюк Н.Ю. Застосування наочності як засобу підвищення ефективності навчання в практиці початкової школи XIX століття // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (71). – Issue: 173, 2018 Sept. – P. 7-10.
2. Кулик О. Організація процесу пізнання та активізація мислення першокласників через навчання грамоти / О.Кулик // *Початкова школа*. – 2005. – №9. – С.27-29.
3. Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Наталія Лазаренко // *Початкова школа*. – 1999. – № 1. – С. 14-17.

4. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. *Наука і освіта*, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
5. Лозова В.І. Теоретичні основи навчання і виховання / В.І.Лозова, Г.В.Троцько. – Харків : ОВС, 2002. – 400 с.
6. Мельничук О.М. Розвиток навчальних можливостей дитини / О.М.Мельничук // *Початкова школа*. – 2004. – №17-18. – С.38-40.
7. Родюк Н.Ю. Педагогічні ідеї професійної підготовки вчителів початкової школи в країнах Заходу / *Inovativny vuskum v oblasti vzdelavania a socialnej prace*. – Sladkovicovo : Vysoka skola Danubius, 2017. – С. 150-153.
8. Родюк Н. Ю. Формування україномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр.* – Старобільськ, 2018. – № 3 (137) квітень. – С. 234-240.
9. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр.* – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
10. Роман Л. В. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів як засіб підвищення ефективності навчально-виховного процесу : методичний посібник / Л. М. Роман . – Донецьк, 2011. – С. 38.
11. Сапунова Л. А. Розвиток пізнавальної активності учнів / Л. А. Сапунова // *Таврійський вісник освіти*. – 2013. – №1 (41). – С. 205-209.
12. Тишик О.А. Проблеми дидактики в педагогічній спадщині С.І. Миропольського: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / О.А. Тишик. – Харків, 1998. – 20 с.
13. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. / В. М. Чайка. – К. : Академвидав, 2011. – 240 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Яна Осецька, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П.Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

USE OF INTEGRATED TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF TEACHING THE COURSE OF "I EXPLORE THE WORLD"

Osetska Yana, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті акцентовано увагу на головних завданнях сучасної початкової школи. Пріоритетним визначено напрямок формування цілісної картини світу молодших школярів. Предмет «Я досліджую світ» визнано як такий, що реалізує інтегрований та діяльнісний підходи, сприяє гармонійному розвитку особистості. У статті актуалізовано проблему використання інтегрованих технологій у процесі викладання предмету «Я досліджую світ».*

***Ключові слова:** інтеграція, інтегрований предмет, інноваційні технології.*

***Abstract.** The article focuses on the main tasks of modern elementary school. The priority is the direction of forming a holistic picture of the world. The subject "I am exploring the world" is recognized as one that implements an integrated and actionable approach, promotes the harmonious development of the individual. The article actualizes the problem of the use of integrated technologies in the course of teaching the subject "I am exploring the world".*

***Keywords:** integration, integrated subject, innovative technologies.*

Державним стандартом початкової загальної освіти передбачається одне з найголовніших завдань школи - всебічний розвиток та виховання особистості [4]. Навчальні дисципліни дозволяють розширювати і поглиблювати уявлення школярів про навколишній світ, допомагають розвивати образне та логічне мислення, творчі здібності дітей, сприяють формуванню загальнонавчальних умінь, навичок та закладають основи світогляду. Особливу роль у цьому процесі відіграє інтегрований предмет «Я досліджую світ».

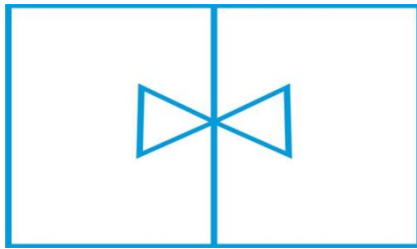
Актуальність ідеї інтегрованого навчання в тому, що вона є оптимальною для сучасного етапу розвитку національної школи [5]. Принцип інтеграції в Україні проголошений основним принципом реформування освіти. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «інтеграція» тлумачиться як доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи [2, с. 401].

Інтеграція - вимога часу, можливість ознайомлення особистості з досягненнями культури та науки, виведення її на новий інтелектуальний рівень. Основою інтеграції, домінантою дисциплін для дітей стає розуміння цілісності світу та усвідомлення себе в цьому світі. Проблема інтегративних зв'язків у початковій школі актуальна для педагогічної науки. Учені та вчителі-практики замислюються над тим, як створити загальну платформу зближення предметних знань. Про важливість інтеграції знань неодноразово наголошувалось у прогресивній педагогіці. Ще в епоху Відродження вчені, виступаючи проти схоластики в навчанні, підкреслювали важливість формування у школярів цілісних уявлень про взаємозв'язок природних явищ. Я.Коменський вважав, що для формування системи знань важливо послідовно встановлювати зв'язки між навчальними предметами. Не втратили актуальності думки Д.Локка про доцільність наповнення змісту одного предмета фактами інших. К. Ушинський справедливо вважав, що знання та ідеї, які повідомляються будь-якими науками, повинні органічно об'єднуватися у світлий і, по можливості, широкий погляд на світ та життя взагалі.

Сьогодні інтегрований урок утвердився в дидактиці і методиці початкової школи. Інтегрований урок вимагає від педагога ретельної підготовки, професійної майстерності та натхнення, володіння сучасними технологіями. Такими інноваційними технологіями, які дозволяють реалізувати програмові завдання та забезпечити активну участь молодших школярів є технології критичного мислення. Використання технологій критичного мислення («Бортовий журнал», «Таблиця З-Х-Д», «Друдли», «Кошик ідей» та ін..) дозволить не тільки реалізувати зміст предмету «Я досліджую світ», а й активізувати творчість, гнучкість мислення, розвивати вміння подивитися на ситуацію з різних поглядів, навчити молодших школярів дивитися на світ без ярликів і підходити до всього креативно. Так, технологія критичного мислення «Друдл» - технологія інтегрованого навчання. Описуючи картинку, яка має множинні значення, учні використовують знання з різних галузей знань, розв'язують просту і цікаву задачу. Працюючи на уроці з друдлами, дитина мусить опрацювати велику кількість інформації, щоб співставити образ з тим, який вона бачить на картині. Саме у цьому й розкривається завдання технології – інтегрувати знання з різних галузей (математика, мистецтво, природознавство, інформатика тощо). Усі способи базуються на здатності мозку будувати асоціативні зв'язки між довільно обраними об'єктами.

Як приклад пропонуємо фрагмент уроку з використанням стратегії «Друдл».

Уважно розгляньте малюнок. Що зображено на цьому малюнку? Назвіть максимальну кількість можливих варіантів.

- Можливо, це людина в костюмі з краваткою-метеликом, яку прищепив ліфт?
- Метелик, який сів відпочити на мотузку для білизни (саме так його буде видно зверху)?
- А можливо, це метелик повзе по мотузці вгору?
- А хіба це не схоже на два гучномовці на стовпі?
- А може, це дзьобики пташок, які схопили одного черв'ячка?
- А може це пісочний годинник?

- ... флюгер,
- ... бантик,
- ... цукерка.

І не обов'язково, як опис, так і пояснення мають бути реалістичними наприклад, «трикутник, який цілує власне відображення у дзеркалі», або «квіточка з двома пелюстками», або «гномик поклав шапочку на стіл біля дзеркала» та ін.

Технології розвитку критичного мислення легко трансформуються у будь-який урок, завдяки чітким і зрозумілим алгоритмам діяльності, вони швидко і без зусиль сприймаються дітьми. Окрім того, як показує досвід, дітям подобаються такі методи роботи, що сприяють мотивації до навчання та уникненню формального підходу. Пропонуємо метод «З-Х-Д» («Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися»). Мета методу – навчити графічної організації, логічного і змістовного структурування матеріалу, формулювання запитань, аналізу результатів уроку. Даний метод зручно використовувати на будь-якому уроці, так як його три частини відповідають логіці процесу навчання. То ж перша частина методу «Знаємо» доречна на початку уроку, друга «Хочемо дізнатися» є логічним переходом від вступної до основної, а остання - «Дізналися» доречна на підсумковому етапі уроку [7, с.25]. Відтак, використання даного методу допомагає пригадати з учнями зміст навчального матеріалу, поставити завдання і досягти певних результатів. Методика використання даного методу полягає у заповненні дітьми трьох колонок. Першу «Знаємо», молодші школярі заповнюють на основі тих знань, якими вони оперують, другу «Хочемо дізнатися» - учні заповнюють на основі своїх побажань, мотивів, інтересів. Завдання учителя – використовуючи проблемні питання, зацікавити дітей, спонукати до пошуку, окреслюючи якомога більшу частину матеріалу, яка ще не знайома дітям. Після ознайомлення зі змістом нової теми учні заповнюють колонку «Дізналися», учитель підводить підсумки уроку, зіставляючи зміст усіх трьох колонок.

Ефективність використання інноваційних технологій залежить від підготовки педагога, його здатності адекватно змодельовати урок, спроектувати освітній інноваційний простір [3, с. 100]. Використання інноваційних технологій має бути системним та підпорядковуватись певним принципам. До них належать: міждисциплінарний підхід, системність, систематичність і безперервність вивчення навчального матеріалу; єдність інтелектуального та емоційно-вольового начал діяльності учнів; взаємозв'язок глобального, національного і краєзнавчого у навчальному процесі.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, результатів проведеного констатувального етапу експерименту ми виокремили педагогічні умови, які, на нашу думку, є необхідними і достатніми для ефективної реалізації інноваційного підходу у процесі викладання предмету «Я досліджую світ». Серед них:

- формування на доступному рівні цілісної природничо-наукової картини світу;
- забезпечення змістової, системно-логічної послідовності та наступності використання інноваційних технологій;
- забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприйняття дітьми навчального матеріалу.

Відтак, використання технологій критичного мислення у процесі викладання предмету «Я досліджую світ» дозволяє організувати освітній процес на засадах інтегративно-діяльнісного, краєзнавчого, екологічного підходу, широко використовувати систему практико-орієнтованих завдань, урахувати вікові, індивідуальні, психолого-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку тощо. Окрім того, використання новітніх технологій дозволяє переформатувати освітній процес та розуміти молодшого школяра як його активного учасника (вчителю належить роль консультанта-фасилітатора).

Список використаних джерел:

1. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива // Початкова школа. – 2002. – № 5. С. 5-6.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел] – К. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.

3. Григорович О.П., Пахальчук Н.О. Педагогічні умови формування інноваційної культури майбутнього вчителя початкової школи в умовах реформування змісту освіти . Modern researches in psychology and pedagogy : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. pp. 94-111.
4. Державний стандарт початкової освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>
5. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
7. Пометун О.І., Сущенко І.М. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. Київ, 2018. 96 с.
8. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.
9. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., Hryhorovych, O. ДЕЛОВЫЕ ИГРЫ В КВАЗИПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ ОДАРЕННОСТИ ДЕТЕЙ // Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I. – 2019. – Т. 144. – С. 159.

ТВОРЧІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ

Мирослава Павлюк, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

CREATIVE GAMES AS A MEANS OF DEVELOPING THE LEADERSHIP QUALITIES OF PRESCHOOLERS

Miroslav Pavliuk, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Проаналізовано сучасні психолого-педагогічні дослідження, присвячені проблемі лідерства та характеристики лідерських якостей. Здійснено теоретичний аналіз категорій лідерства, лідерських якостей. Показано особливості виховання лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку. Показано значення творчих ігор у розвитку в дітей схильності до лідерства.*

***Ключові слова:** лідер, лідерство, лідерські якості, ігрова діяльність, творчі ігри.*

***Abstract.** The modern psychological and pedagogical researches devoted to the problem of leadership and characterization of leadership qualities are analyzed. Theoretical analysis of the categories of leadership, leadership qualities is carried out. The features of nurturing leadership qualities in older preschool children are shown. The importance of creative games in the development of children's propensity for leadership is shown.*

***Keywords:** leader, leadership, leadership qualities, game activity, creative games.*

На сучасному етапі виховання молодих поколінь усе частіше на перший план виходить необхідність соціального розвитку дітей, набуття ними так званих «soft skills» (м'яких навичок). Зокрема, в програмі «Дитина» [9] зазначено, що пріоритетними завданнями української системи освіти є «посилення самостійності дитини та її здатності до самоорганізації, лідерства; розвиток готовності до комунікації, спілкування». В зв'язку з цим, перед педагогами стоїть завдання створення психологічно комфортного розвивального простору, в якому діти зможуть проявити свій організаторський і комунікативний потенціал, сформувати лідерські якості та соціальні навички.

У науковому дискурсі достатньо розроблені різні аспекти теорії лідерства (Д.Алфімов, Т.Вежевїч, Г.Драгунова, А.Залужний, І.Кон, А.Краковській, А.Уманській, Д.Фельдштейн і ін.).

Зустрічаємо психологічні дослідження вітчизняних вчених (В.Бажанюк, О.Демченко, В.Камишин, Я.Коломінський, А.Мітлош, В. Моляко та ін.), в яких лідерські якості вивчаються в контексті обдарованості (лідерської, комунікативної, соціальної). На думку О.Демченко [6], соціальна обдарованість є складним психологічним явищем і науковим конструктом, до структури якої серед інших компонентів (соціальна мотивація, соціальний, емоційний інтелект, організаторські здібності тощо) входять і лідерські якості.

У сучасних наукових дослідженнях зустрічаємо, що *лідер* суспільно активна особистість, що володіє лідерськими якостями і ціннісними орієнтаціями, що дозволяють позитивно впливати на іншого суб'єкта або групу, мобілізуючи їх на досягнення суспільно значимих цілей для зміни певних соціальних ситуацій. Відповідно, *лідерство* – різновид соціально-ціннісної активності, спрямованої на реалізацію особистих і загальногрупових завдань, яка зумовлена особистісними якостями лідерів як суб'єктів, об'єктивними ситуаціями і вимогами групи, а також обставинами життєдіяльності групи в конкретному соціальному середовищі [9].

Вважаємо, що роботу з виявлення і формування лідера як соціально активної особистості необхідно починати в закладах освіти ще в дитячі роки, оскільки саме в цей період закладається фундамент майбутньої особистості, розвивається різноманітне ставлення до людей, різних видів діяльності, самого себе. Свого часу Е.Аркін [1] прийшов до висновку, що дитячі лідери іноді більшою мірою, ніж педагогічний персонал, задають тон життя дітей в закладах дошкільної освіти, перевершуючи вплив дорослих. Учений зазначав, що дитина стає лідером не тому, що його полюбили інші. Сила лідера полягає в тому, що він «живить» дитячу активність і сам «насичується» нею. Цікаві результати сучасного дослідження, проведеного Т.Сенько [16] про співвідношення інтелектуального потенціалу і статусу в колективі. Я.Коломінський [10] припустив, що вибір бажаного товариша дитина здійснює шляхом порівняння образу однолітка з наявними у нього ідеалом.

Дослідники виділяють характеристики, завдяки яким дитина може зайняти лідируючі позиції в колективі. Так, на думку Е.Аркіна, основною якістю дитини-лідера є ініціативність [1]. Деякі дослідники [15] стверджують, що в основі лідерства дошкільнят лежить перш за все емоційне ставлення до однолітків, яке проявляється в чуйності, доброти, дружелюбності, емпатії, взаємодопомоги, емоційності, вміння домовлятися, вміння поступитися. Розвиток інтелекту, вольові якості і організаторські здібності вчені розглядають їх як додаткові, супутні ігровим, пізнавальним і комунікативним здібностям дитини-лідера.

Як резюмує В. Іванова [9], лідер-дошкільник – це перш за все активна, ініціативна особистість, яка здатна змінити зовнішню ситуацію і змінювати діяльність інших, організувати і повести їх за собою. В дітей-лідерів розвинене прагнення виконувати найбільш активні ролі в іграх, бажання управляти діяльністю однолітків, давати вказівки. Між лідером і послідовниками-однолітками спостерігаються відносини співпраці, залежності, а іноді і суперництва.

Вважаємо, що особливої уваги потребує вивчення шляхів і методів розвитку лідерських якостей учнів різних вікових груп на діагностичній основі, починаючи з дошкільного дитинства. Грунтуючись на вікових особливостях дошкільників і принципах діяльнісного підходу, вважаємо, що розвиток у дітей схильності до лідерства і реалізація соціальної активності найбільш ефективно відбувається під час спільної ігрової діяльності. Як зазначають учені [14], творчі ігри стимулюють дитячу соціальну активність, адже дитина самостійно відтворює в процесі ігрового дійства факти та події, які глибоко схвилювали її під час взаємодії з навколишнім світом.

Зокрема, *сюжетно-рольові ігри* в старшому дошкільному віці мають на меті розвивати соціально значимі якості з метою підготовки дітей до опанування нової соціальної ролі молодшого школяра. Серед визначальних особливостей таких ігор є довільність ігрових дій, які підпорядковані спільним ігровим інтересам. За спостереженнями видатного психолога Л. Виготського [3, с. 65], в грі діти діють шляхом найменшого опору, тобто роблять те, чого їм найбільше хочеться. В той же час, вони навчаються діяти шляхом

найбільшого опору. Коли діти виконують прийняті ролі, то вони намагаються по-своєму відтворити дії, взаємини дорослих підкорюються обумовленим ролями правилам поведінки. Роль педагога в *сюжетно-рольовій* грі – мінімальна. Він може лише подати певну ідею чи порадити гравцям вдалу сюжетну лінію. Тому сюжетно-рольові ігри є гарним діагностичним методом, а також перспективним засобом корекції дружніх взаємин між дітьми.

Аналіз освітньої програми «Дитина» [8] показує, що для кожної вікової групи дошкільного дитинства визначені сюжетно-рольові ігри, участь дітей в яких буде сприяти розвитку в них лідерських якостей. Наприклад, для проведення сюжетно-рольової гри «Кіно» використовуються епізоди з казок, герої яких мають характеристики лідера. Дітям необхідно яскраво зобразити такого персонажа, щоб його впізнали інші. В грі «Інтерв'ю» один з дітей зображує хитрого журналіста, який прибув в казкову країну. Його завдання полягає в тому, щоб якомога більше дізнатися про мешканців цієї країни. Для цього він ставить їм веселі питання. Завдання педагога полягає в тому, щоб підібрати таких героїв казок, які мають задатки лідера.

Одним з методів розвитку в дітей схильності до лідерства вважаємо створення виховних ігрових ситуацій, в яких найбільш яскраво проявляються відносини між дітьми, соціальний статус в колективі однолітків. Якщо ж дитина лідер, то він відразу візьме в грі ініціативу на себе, зможе запропонувати сюжет. Потенціал творчих ігор при формуванні лідерських якостей у дошкільників базується на високому рівні мотивації ігрової діяльності, забезпеченні моральної саморегуляції, необхідності проявляти ініціативу, діяти за правилами і орієнтуватися на колективний успіх [7]. Для розвитку лідерських якостей дошкільників необхідно також підбирати ефективні форми, в рамках яких також використовувати різні види ігор та ігрових ситуацій [2; 4; 8].

Для розв'язання завдань з розвитку соціального інтелекту можна не лише проводити окремі ігри, а й в процесі організації сюжетно-ігрових занять, які відрізняє наявність єдиної сюжетної лінії, що є основою всього заняття та визначає його логіку. Зустрічаємо в методичній літературі [5], що специфічним видом заняття на основі гри є заняття-гра, яке може бути побудовано на основі певного сюжету – ігрового.

Сюжетне заняття має величезний *розвивальний ефект* й водночас створює умови для переживання задоволення від спілкування, смислоутворюючої взаємодії. Воно має важливе значення для розвитку всіх компонентів соціального інтелекту, оскільки передбачає спільну роботу дітей і дорослих, взаємодію дітей між собою. До того ж, заняття-гра має *тренінговий характер*, коли діти вправляються у застосуванні тих чи інших способів дії, закріплюють, уточнюють чи поширюють одержані раніше знання. Якщо під час проведення сюжетного заняття вихователь виступає організатором, головним суб'єктом, то на занятті-грі його роль – диригувати грою, допомагати дітям створювати та розгортати ігровий сюжет.

Передусім зазначимо, що, незважаючи на безперечне, безумовне домінування ігрових елементів у заняттях як форми освітньої роботи в ЗДО, більшість вихователів, коли йдеться про використання гри, забуває про єдність, цілісність її структури: задуму, ролей, сюжету, правил, дій, підсумків тощо, підкоряє гру вирішенню навчальних завдань. З огляду на це, спираючись на праці вчених [5; 14], виділимо *характерні особливості* заняття-гри:

По-перше, всі навчальні та розвивальні завдання вирішуються у процесі *розгортання сюжету*, під час ігрової ситуації, тобто приховані від дітей, що дає змогу забезпечити високий рівень пізнавальної активності та інтересу впродовж всього заняття.

По-друге, характерною є *логічна структура*, що складається з вступної частини – входження в сюжет, визначення загальної мети руху (дій, пошуку тощо), розподіл обов'язків та ролей; основної частини – власне розгортання ігрового сюжету, виконання дітьми відповідних дій; та завершальної частини, у якій обов'язковим елементом є післядія, обговорення підсумків гри, складання карти, запис витрат, створення пам'ятного альбому чи щось інше.

По-третє, сюжет передбачає застосування *різних видів завдань*, водночас дії дітей і вихователя у процесі виконання завдань не жорстко регламентовані, як у сценарному шоу-занятті.

По-четверте, окрім ігрового сюжету, це заняття повинно мати всі інші ознаки гри: ігрові ролі, ігрові правила, ігрові дії, підведення підсумків гри.

По-п'яте, сюжетне заняття вимагає *облаштування середовища* відповідно до задуму.

Ігрові елементи можуть бути представленими театралізацією, драматизацією, ігровими ситуаціями, рухливими, словесними іграми тощо. Сюжет заняття може бути підказаний змістом будь-якого літературного чи фольклорного твору.

Отже, лідерство є міждисциплінарним феноменом, який розробляється в рамках різних наук. Психологія досліджує особливості особистості лідера, вивчає такий феномен як процес взаємодії соціальних і психологічних чинників, з'ясовує його механізми, розробляє методи відбору, навчання, висування лідера. Аналіз досліджень, присвячених дитячому лідерству, показує, що в основу цього явища вчені ставлять найрізноманітніші особистісні характеристики: високий рівень прояву ініціативи і старанності, високий рівень розумового розвитку, організаторська активність в різних сферах груповий життєдіяльності, успішність протікання спільної ігрової або конструктивної діяльності, здатність задовольняти комунікативну потребу ровесників, високий рівень розвитку моральних якостей особистості. Педагогічний аспект полягає в пошуку ефективних шляхів і методів розвитку лідерських якостей у дітей різних вікових груп.

Список використаних джерел:

1. Аркин Е.А. Об изучении детского коллектива / Е.А.Аркин. – М., 1927. – 270 с.
2. Барановська І.Г. Педагогіка засобами театру / І.Г.Барановська // Zbiór raportów naukowych. „Nauka I Utworzenie XXI Stulecia: Teoria, Pratyka, Innowacje,..” (29.11.2013 – 30.11.2013). Opole: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. – Str. 10 – 13.
3. Виготський Л.С. Гра і її роль у психічному розвитку дитини /Л.С.Виготський // Питання психології. – 1966. – № 6. – С. 62–68.
4. Голюк О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей/ О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № – 1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
5. Гріднева О.М. Ігрові технології як засіб формування соціальної компетентності старших дошкільників [Електронний ресурс] / О.М. Гріднева. – Режим доступу: <http://refs.in.ua/igrovi-tehnologiyi-yak-zasib-formuvannuasocialenoyikompetent.html>.
6. Демченко О.П. Експлікація феномену соціальної обдарованості в контексті психолого-педагогічних досліджень / О.П.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць ДДПУ : Серія «Педагогіка». – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ ім.І.Франка, 2015. – С.134-145.
7. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
8. Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років / авткол. Г.В.Беленька та ін. ; наук керівник проекту В.О.Огнев'юк. – К., 2016. – 304 с.
9. Іванова В.В. Проблема лідерства в колективі дітей дошкільного віку / В.В. Іванова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – С.78-82.
11. Коломинский Я.Л. Психология детского коллектива: система личных взаимоотношений / Я.Л.Коломинский. – М., 1984. – 239 с.
12. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
13. Лимар Ю.М. Використання філософського діалогу у формуванні навичок демократичного спілкування майбутніх педагогів / Ю.М.Лимар, О.П.Демченко, І.С.Турчина // Інноваційна педагогіка. – 2019. – Випуск 16. – Т. 1. – С. 110-115.
14. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП "Документ Принт", 2017. – 196 с.
15. Психологічні особливості лідерської обдарованості : концепції, діагностика, тренінги [монографія] / А. В. Мітлош, В. О. Моляко, В.С.Бажанюк, В. В. Камишин. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 290 с.
16. Сенько Т.В. Базисная структура межличностного взаимодействия в старшем дошкольном возрасте: автореферат дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 // Т.В.Сенько; Российский гос. педагогический институт им. А.И.Герцена. – СПб, 1992. – 390 с.

17. Смирнова Е.О. Отношение популярных и непопулярных дошкольников к сверстникам / Е.О.Смирнова, Е.В.Калягина // Вопросы психологии. – 1998. – № 3. – С.50-61.
18. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.
19. Stahova I. The developing of the child creativity by means of ecological and projecting activities // Psihopedagogia Copilului : Child Psihopedagogy Journal (Romania) – 2015. – № 14. – S.45-53.
20. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., Hryhorovych, O. ДЕЛОВЫЕ ИГРЫ В КВАЗИПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ ОДАРЕННОСТИ ДЕТЕЙ // Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I. – 2019. – Т. 144. – С. 159.

ВИКОРИСТАННЯ ГРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Марія Педченко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л. В. Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

USE OF THE GAME IN THE EDUCATIONAL PROCESS AS A PEDAGOGICAL CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

Maria Pedchenko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація: У статті розкрито проблему використання гри в освітньому процесі початкової школи. Визначено роль гри у розвитку творчого мислення молодших школярів. Висвітлені вимоги до використання учителем гри у навчальному процесі. Наведені приклади ігор, які сприяють розвитку творчого мислення молодших школярів.

Ключові слова: творче мислення, молодший школяр, учитель, педагогічна умова, гра.

Abstract: The article deals with the problem of using the game in the educational process of elementary school. The role of game the development of creative thinking of junior schoolchildren is revealed in the article. The requirements for use by the teacher of the game in the educational process are covered. Examples of games that contribute to the development of creative thinking of junior schoolchildren are given.

Keywords: creative thinking, elementary school pupil, teacher, pedagogical condition, game

Незважаючи, на те, що діти XXI ст. йдуть у ногу з часом, слідує технічному прогресу, вони залишаються маленькими мрійниками, творцями, художниками, винахідниками, поетами та просто фантазерами. Усім відомо, що протягом усього дитинства дітей супроводжує гра. Сучасний педагог має зважати на те, що суспільство модернізується, тому й ігри мають відповідати інтересам дітей. Адже гра має велике значення в розвитку творчого мислення дитини, вона супроводжує його у всіх моментах дошкільного навчання, початкової школи, і завдання вихователів та учителів – створити умови для розвитку творчості дитини в процесі гри.

Ігрова діяльність хоч і не є провідною у молодшому шкільному віці, але все ще займає важливу роль у житті дитини. Через використання ігрових прийомів в освітньому процесі учням легше сприймати навчальний матеріал, збільшується час концентрації їх уваги, вид діяльності змінюється, тому і ознаки стомлюваності молодших школярів спостерігаються рідше. За твердженням науковців, гра є важливою формою вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення (виконання, репрезентації) якихось ситуацій, смислів, станів [1, с. 73].

О.Леонтєв зазначає, що гра для дитини є природним видом діяльності, в ній переробляються враження, які дитина отримала з навколишнього світу, яскраво

проявляються особливості дитячої уяви, емоційність, активність, особливості мислення [4]. «Ігрова дія дозволяє дитині висловити найфантастичніші бажання, свої мрії, їй відкривається широкий простір для прояву творчості, активності, кмітливості. В іграх діти не тільки відображають реальне життя, а й перебудовують його» [2, с. 83].

У нашому дослідженні ми опираємося на визначення поняття творчого мислення за Дж. Гілфордом – це оригінальність і незвичайність висловлюваних ідей, прагнення до інтелектуальної новизни у вирішенні завдання (проблеми), здатність бачити предмет (можливості його використання) під новим кутом зору і продукувати нові й цікаві ідеї у невизначеній ситуації (тобто за відсутності передумов для формування нових ідей) [10].

На нашу думку, для того щоб гра зробила свій корисний внесок у розвиток творчого мислення молодших школярів, учителю потрібно дотримуватись наступних вимог:

— Гра повинна відповідати віку та рівню розвитку дитини. Доступність один з головних критеріїв вибору гри для дітей, адже дитина має розуміти сенс гри та мати відповідний запас знань, умінь та навичок для того, щоб рівноправно брати у ній участь.

— Ознайомленню дітей зі змістом дидактичної гри сприяють демонстрування предметів, ілюстрацій, короткі бесіди, під час яких уточнюються їхні знання й уявлення. Розкриваючи хід і правила гри, вчитель повинен налаштувати дітей на дотримання її правил, спільно з ними з'ясувати найраціональніші способи досягнення передбачуваного результату. Безпосередня його участь залежить від віку, рівня підготовки дітей, складності дидактичного завдання, ігрових правил. Головне при цьому для педагога – спрямувати дії гравців порадою, запитанням, нагадуванням [8, с. 5].

— Гра має нести не лише ігровий, а й розвиваючий характер. Під час ігрової діяльності діти мають здобувати нові знання, уміння й навички.

— Варто використовувати дослідницькі ігри, які передбачають пошук та розв'язання причин тих чи інших явищ.

— Має бути чітка відповідність навчального змісту виду і характеру конкретної дитячої гри, можливість творчого обігрування дидактичних завдань і матеріалів [6, с. 20].

— Педагог повинен врахування інтереси дітей при виборі гри.

— Гра має бути мобільною, тобто передбачена можливість змін правил гри, якщо ця зміна призведе до ефективного та цікавого розв'язку проблеми.

— Учитель має бути обізнаний у створенні позитивного мікроклімату у дитячому колективі, має вміння організувати дітей для ефективної взаємодії, швидко та коректно вирішувати конфлікти у разі їх виникнення [5].

Дотримуючись даних вимог, учитель матиме змогу використати усі можливості гри у розвитку творчого мислення молодших школярів.

На даний момент, існує багато ігор, які розвивають творче мислення у молодших школярів. Ми розглянемо два види таких ігор: дидактичні та творчі.

Дидактичні ігри – ігри для навчання й виховання дошкільників і молодших школярів, розвивають сенсорні (чуттєві) орієнтації дітей (на форму, розміри, колір, розташування предметів у просторі тощо), спостережливість, увагу, пам'ять, мислення, мову, уміння рахувати [1, с. 89]. Наведемо приклад дидактичних ігор для розвитку творчого мислення учнів.

Гра «Покажи»

Мета: розвиток творчого мислення, фантазії та уяви.

Обладнання: картки з зображенням тварин, предметів чи явищ.

Хід гри: один учень показує іншим дітям задумане слово. Ті намагаються його відгадати, вимовляючи свої варіанти по черзі вголос.

Гра «Казка навпаки»

Мета: розвиток творчого мислення, фантазії, уяви та пам'яті.

Обладнання: казка «Червона Шапочка».

Хід гри: дитина розповідає казку, але змінює характери персонажів, добрі стають злими, злі – добрими.

Гра «Чи таке буває?»

Мета: розвиток творчого мислення, фантазії та уяви.

Обладнання: картки з ситуаціями.

Хід гри: Учитель пропонує ситуацію. Наприклад: вертоліт летить у небі; миша в дзеркалі живе. Дитина повинна уявити собі цю ситуацію й сказати, чи таке буває, про що йдеться. Якщо ситуація суперечлива, то треба дослідити її всім разом і знайти правильну відповідь.

Творчі ігри становлять найбільш насичену типову групу ігор для молодших школярів. Творчими їх називають тому, що діти самі визначають мету, зміст і правила гри, відображаючи здебільшого навколишнє життя, діяльність людини та відносини між людьми [3, с. 20-21]. Наведемо приклади ігор для розвитку творчого мислення молодших школярів.

«Домашній театр ляльок»

Мета: розвиток творчого мислення, фантазії та уяви.

Обладнання: ляльки персонажів із казок чи мультфільмів.

Хід гри: Придумайте сценарій, взявши за основу відому казку чи мультфільм. Розпишіть слова учасників на окремих аркушах. Залишіться провести кілька репетицій – і можете запрошувати на спектакль.

«Загадай-ка!»

Мета: розвиток уяви, фантазії, творчих здібностей.

Обладнання: загадки, аркуш паперу, кольорові олівці.

Хід гри: Вам необхідно придумати кілька загадок і запропонувати їх дитині. Краще, якщо їх темою будуть предмети, з якими вона стикається кожен день і які їй знайомі. Наприклад, канцелярські предмети, якими дитина малює: ручка, олівець, ластик і т. д. Або об'єкти природи, такі як місяць, сонце, небо, квіти, річка і т. д. Коли дитина відгадає, запропонуйте їй намалювати предмети, які були загадані. Найкраще, щоб учень відразу малював на листку паперу відгадки, які прийшли йому в голову, а потім показував вам, чекаючи відповіді. Таким чином, у маленького «мислителя» розвиваються не тільки фантазія й уява, а й творчі здібності.

«Цікавий малюнок»

Мета: розвиток творчого мислення, фантазії та уяви.

Обладнання: аркуші паперу, кольорові олівці чи фарби.

Хід гри: По одному гравцеві від кожної команди сідають за стіл, беруть листки і олівці. Ведучий каже, що малювати, дає на це 1,5 хвилини і засікає час. Після закінчення часу сідають інші гравці, ведучий каже, що їм малювати, засікає час, і вони продовжують на тому ж листку. І так до останніх учасників гри. В результаті, коли малюнок готовий, учасники команди радяться і дають колективному малюнку смішну назву. Всі малюнки розкладаються на столі і починається голосування, але віддати голос можна тільки за чужий малюнок. Так визначається команда переможців [9].

Ідея розвитку творчого мислення лежить в основі досліджень В. Палій, вчителя початкових класів, спеціаліста вищої категорії ЗОШ І-ІІІ ст. с. Старий Чорторійськ Маневицького р-ну Волинської обл. У контексті ідей НУШ В. Палій розробила гру «Мислинки». Це завдання для учнів, які обираються вчителем відповідно до тематичних тижнів у 1 класі.

Мета. Формувати наскрізні вміння: читати з розумінням, уміння висловлювати власну думку, критично мислити, приймати рішення, співпрацювати з колективом класу. Розвивати творчі здібності учнів. Викликати в школярів позитивний настрій.

Обладнання: коробка з віконцями, скринька, смужки із завданнями.

Рекомендації щодо проведення. Кожного дня, протягом місяця, діти обирають завдання із коробки, читають його. До гри залучені всі учні.

Гру можна проводити щомісяця, змінюючи завдання. Наведемо приклади завдань:

1. Спробуйте придумати гру, яку ми можемо грати кожного дня цілий місяць.

2. Пограйте в гру «Подаруй усмішку». Скажіть, кому і чому ви хочете подарувати свою усмішку.

3. Колективне складання казки «Весна і 1 клас».
4. Намалюйте весну.
5. Намалюйте свою улюблену цифру у вигляді казкового персонажа.
6. Запитання для вас: «Що стоїть посеред Києва?» (Буква «є»)
7. Робота в парах. Складіть загадку про книжку.
8. Трішки пофантазуємо. Намалюйте неіснуючу квітку.
9. Запитання для вас. «Якого каміння немає у морі?»
10. Складіть загадки про пори року. Робота в групах [7, с. 57].

Досліджуючи дану тему, ми дійшли висновку, що багато вчителів звертає увагу на розвиток творчого мислення учнів. При цьому педагоги використовують велику кількість різних видів ігор у навчанні молодших школярів, що допомагає розкрити креативність учнів. Використання творчих та дидактичних ігор в освітньому процесі сприяє розвитку творчого мислення учнів. Головне завдання вчителя, використовуючи такий метод навчання та виховання, дотримуватись вимог та правил, щоб досягти ефективного результату.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 326 с.
2. Жейнова С. Педагогічні умови розвитку творчого мислення у дітей засобами ігрової художньої діяльності / С. Жейнова // Педагогіка. – №1. – 2017р. – С. 83.
3. Кравець Г. Творчі ігри / Г. Кравець // Дошкільне виховання. – 2002. – № 9. – С. 20-21.
4. Леонтьев А. Психология общения // А. Леонтьев. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Смысл, 1997. – 365 с. – (Сер. "Психология для студента", вып. 4).
5. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: Практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП "Документ Принт", 2017. – 196 с.
6. Малятко: Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку. – Київ:1999. – С. 20.
7. Палій В. Гра «23 мислинки» / В. Палій // Початкова школа. – 2005. – №6. – С. 57.
8. Рогозіна В. Особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів / В. Рогозіна // Мистецтво та освіта. – 1997. – №2. – С. 5-9.
9. Творчі ігри для дітей [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <http://udnz15.org/tvorcheskoe-myshlenie> : Назва з титул. екрану.
10. Терно С. Критичне мислення: чергова мода чи нагальна проблема / С. Терно // Історія в школах України. – 2007. – №7. – С. 18-23.
11. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., Hryhorovych, O. ДЕЛОВЫЕ ИГРЫ В КВАЗИПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ ОДАРЕННОСТИ ДЕТЕЙ //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I. – 2019. – Т. 144. – С. 159.
12. Lazarenko N. I. Higher Education in Ukraine: Ensuring the Quality of Education / N. I. Lazarenko, V. V. Kaplinski // International Scientific-Practical Conference Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences: Conference Proceedings, December 28-29, 2016. Kielce: Holy Cross University. – P.98-101.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ У РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ В НАВЧАННІ

Наталія Пісняк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: К.Л.Крутії, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR USE OF MULTIMEDIA MEDIA IN WORK WITH CHILDREN WHO HAVE PECULIARITIES IN TEACHING

Natalia Pisnyak, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання застосування мультимедійних засобів у роботі з дітьми, які мають особливості в навчанні. Розкрито роль та методичну цінність мультиплікаційних фільмів. Виокремлено педагогічні умови, які мають потенційні можливості соціалізації дитини.

Ключові слова: діти, які мають особливості в навчанні, мультимедійні засоби, мультиплікаційний фільм, діти передшкільного віку.

Annotation. *The article explores the theoretical issues of the use of multimedia tools in working with children with special educational needs. The role and methodological value of animated films is revealed. The pedagogical conditions that have the potential for socializing the child are highlighted.*

Key words: *children with educational features, multimedia, animated film, preschool children.*

Одним із завдань нашого дослідження є розробка педагогічних умов застосування мультимедійних засобів у роботі з дітьми, які мають особливості в навчанні. Базові якості й основи особистості дитини формуються в період передшкільного віку. З цієї причини особливо важливо саме в цей період і в подальшому створити умови і передумови для гармонійного, повноцінного саморозвитку і соціалізації дітей. Особливо важливим є врахування того факту, що старші дошкільники і молодші школярі розвиваються не ізольовано, а в соціумі, для якого в сучасному світі характерний безпосередній контакт і залучення в суспільну практику засобів масової інформації, інформаційних технологій. Визначимося, що *діти, які мають особливості в навчанні*, загалом складають різноманітну групу, в якій можна виокремити труднощі в формуванні навичок читання, письма, слухання, міркування, рахунку, зв'язного мовлення тощо.

Особливості у навчанні можна визначити у так: це розлад одного або більше психічних процесів, що можуть виявлятися у зниженні ефективності -пізнавальної діяльності та соціальної адаптації в цілому. Науковці підкреслюють, що особливості в навчанні зумовлено відмінностями в обробці мозком інформації. Діти, які мають труднощі у навчанні не ліниві, не мають знижений рівень інтелектуального розвитку. Вони, зазвичай, мають нормальний інтелектуальний потенціал, але їхній мозок обробляє інформацію інакше. Для дітей, які мають особливості в навчанні, державою передбачено спеціальне навчання та супутні послуги. Корекційна допомога з боку асистента вчителя є прикладом спеціального навчання.

Дитина прилучається до культури суспільства через твори мистецтва. На додаток до класичних видів мистецтва у другій половині ХХ століття додався ще один вид мистецтва, особливо доступний дітям - мультиплікаційний фільм. Згідно енциклопедичного словника, мультиплікаційне кіно є видом кіномистецтва, твори якого створюються шляхом зйомки послідовних фаз руху мальованих або об'ємних об'єктів [11].

В останні роки неухильно зростає число дітей, які не можуть у садочку, а пізніше в школі сприймати інформацію на слух. Як встановили вчені, це діти, яких із раннього дитинства «виховував телевізор». Дітей, які можуть сприймати тільки зорову інформацію, стає дедалі більше. Пізніше діти погано читають у школі, важко переказують текст, творче мислення в них не достатньо розвинуте, вони схильні до агресії, появляється негативізм [12].

До мультимедійних засобів навчання дидактики відносять: дидактичну техніку, аудіовізуальні та окремі посібники візуальної проєкції. Життєдіяльність сучасних дітей певною мірою відбувається у віртуальному світі, в якому одночасно може знаходитися багато людей. Найбільш привабливим і зрозумілим медіа тестом для молодшого, середнього, старшого дошкільного віку є мультиплікаційний фільм. Точніше анімаційний. «Анімація» - від латинського *anima* – душа, означає «одушевити». Технологій створення мультфільми дуже багато: мальовані, лялькові, пластилінові, з паперу (Г. Барден «Адажіо»), створені за допомогою комп'ютерної графіки.

Мультфільми виникли як один із видів екранного мистецтва для дорослих. У цьому питанні їх доля дуже нагадує долю іншого загадкового жанру – казки, на зорі свого народження також адресованої дорослим слухачам і лише потім, орієнтовно з ХVIII століття, поступово «узурпованої» дітьми. Перші мультфільми були розраховані на дорослу

аудиторію, розроблялися сюжети для дорослих і по своєму стилю були карикатурами, сатиричною пародією на доросле життя.

Для розуміння ролі мультфільму в розвитку особистості дітей ми звернулися до досліджень Л.С.Виготського, який вказував на зв'язок художнього твору і соціального досвіду. На думку вченого, уява дитини розкриває можливості для освоєння чужого досвіду як свого власного, а художні образи твору мають певний вплив на людську свідомість [2]. Твори мистецтва, в тому числі і мультфільми, відкривають широкі можливості для розширення і поглиблення пізнання світу, як предметного, так і соціальних відносин.

За К.Л.Крутії, мультфільм виступає одним з ефективних засобів морального виховання старшого дошкільника, в тому числі і його моральної поведінки, якщо при перегляді, сприйнятті й обговоренні виникають умови для засвоєння моральних уявлень, норм, відносин, оцінок і звичок [8; 9].

Мультфільм є одним з найбільш унікальних інструментів впливу на дитину завдяки своїм характерним рисам і потенційним можливостям.

Слід наголосити на використанні в мультфільмах такого художнього прийому, як *змішування фантастичного і реального*. Подібна характеристика відповідає потребам дитини старшого дошкільного віку в особливій активній роботі уяви, значна роль якої для психічного становлення дитини - дошкільника підкреслена Л.С. Виготським, О.В. Запорожцем [2; 5].

Відсутність належного досвіду, дефіцит знань і уявлень дитини якраз і компенсується включенням уяви в різні види її діяльності. З цієї особливою значущістю уяви в психічному розвитку дошкільника пов'язані його прагнення і схильність до всього фантастичного, казкового і вигаданому.

Особливу привабливість для дошкільнят має також *яскравість і лаконічність мультфільму*. Виразні образи медіа твору притягують увагу, а простота і доступність сюжету пробуджують і утримують інтерес. На думку О.Є.Тупічкіної, саме виразність, образність і лаконічність сюжету мультфільму дозволяють вирішувати широке коло освітніх завдань [8, с. 90].

На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень і власних спостережень були виявлені *особливості перегляду і сприйняття дітьми старшого дошкільного віку мультфільмів: лексичні труднощі* - невміння точно і адекватно висловити сприйнятті почуття, емоції і враження. Складність перекладу думок і почуттів на вербальний рівень; *фабульні сприйняття* - в деяких випадках окремі епізоди мультфільму стають дитині незрозумілими, вона усвідомлює тільки фактичну, поверхневу сторону оповідання.

Внутрішні відносини, почуття, світ персонажів залишається для дитини непізнаним [4]: *заглибленість в ситуацію мультиплікаційного сюжету*, що межує з можливим переважанням фрагментарності сприйняття медіа творів; *підвищена емоційність сприйняття*. З питань і відповідей дітей можна судити і робити припущення про те, що для них є актуальним, значущим, що хвилює, доставляє незручності. Однак, слід підкреслити, що зовнішні вираження емоцій не завжди точно відображають внутрішні процеси; *сприйняття того, що відбувається на екрані як життєвої реальності, наївність дитячого сприйняття* (все повинно закінчитися добре, погане існувати не може тощо); *пасивне споглядання того, що відбувається на екрані*, поява стереотипу: перегляд мультфільму як розважальне проведення часу. У той час як розвиток особистості дошкільника вимагає зусиль, власної активності з боку дитини [10].

У сучасних мультфільмах О.А. Араптанова [1] визначає *низку недоліків, які можуть негативно впливати на розвиток психіки дитини, а саме: неправильне формування інстинкту самозбереження, неусвідомлене підштовхування дитини до суїциду*. Герої можуть по кілька разів вмирати і воскресати; надлишок агресії та насильства на екрані. Головний герой - агресивний і може наносити шкоду оточуючим, у результаті дошкільник може наслідувати дії героя; наділення жінки чоловічими рисами характеру (і навпаки), що може відбуватися в поведінці, одязі і ролі персонажа; повна безкарність. Поганий вчинок

персонажа не карається, а іноді навіть вітається - у дитини може сформуватися стереотип уседозволеності; немає чіткої межі між добром і злом. Навіть позитивний персонаж може теж вчиняти погано заради мети [1].

Відбір мультфільмів українських авторів для дослідницької роботи здійснювався нами з урахуванням особливостей розвитку у роботі з дітьми, які мають особливості в навчанні та цілей даного дослідження.

Зазначені раніше особливості обумовлено унікальністю мультфільму як мультимедійного засобу виховання і специфікою його впливу на дитину, яка має особливості в навчанні. Так як мультфільм є авторським твором мистецтва, ми не можемо модифікувати його сценарій під власні цілі і завдання, ми не здатні повністю керувати самим процесом кіноперегляду. У цій ситуації ми можемо впливати тільки на його сприйняття, тобто здійснювати виховання шляхом активізації каналів сприйняття дитини. У ході нашої роботи ми створюємо умови для посилення пізнавального потенціалу мультфільму, закладеного в нього автором і художником.

Для досягнення подібного ефекту при організації та побудові ситуацій контакту з мультфільмом перегляд і сприйняття необхідно поєднувати з *педагогічними прийомами*: бесідою, обговоренням, грою, з включенням матеріалу мультфільму в різні види діяльності, що дозволяє здійснювати діяльнісний підхід до розвитку і виховання дітей, які мають особливості в навчанні.

Яскравість і інтенсивність глядацьких вражень дозволяють дітям відображати в продуктах своєї творчості (малювання, ліплення, гри) сюжети і героїв переглянутих мультфільмів. Художня діяльність, в нашому контексті, полягає в програнні з дітьми ключових фрагментів мультфільмів. Через театральну, ігрову діяльність дитина має можливість висловити свої бажання, почуття, думки, що впливає на формування навичок моральної поведінки, становлення особистості дитини, яка має особливості в навчанні. Практичне, «дієве», «програне» засвоєння правил, норм поведінки ефективніше закріплюється у свідомості дитини і переноситься в її реальне життя і міжособистісні відносини.

Особливістю процесу розвитку і виховання дітей, які мають особливості в навчанні засобами мультиплікаційних фільмів, є підготовленість педагога до реалізації супроводу методики роботи з мультфільмом.

Спочатку педагог повинен сам зануритися в ситуацію фільму, зрозуміти, осмислити те, що відбувається на екрані, продумати його інтерпретацію. Значущим є також уміння педагога налаштувати дітей на кіноперегляд, створити відповідну атмосферу. Кваліфікований і підготовлений педагог здатний навчити дитину бачити ідею, думку, представлену в динаміці аудіовізуального образу кінематографічних творів.

Пріоритетним в нашому дослідженні є створення такої ситуації, в якій дитина опиняється перед необхідністю вирішення того чи іншого конфлікту, ситуації. Роль педагога в цьому процесі полягає в наданні підтримки на шляху привласнення дитиною нового досвіду. Тобто його допомога не зводиться до передачі готових знань, власного досвіду педагога, а полягає в наданні допомоги в привласненні дитиною свого власного.

Педагог не дає дитині готових інструкцій поведінки, а занурює в ситуацію переживання, проживання, підводить до моральних висновків, до відкриття власних смислів, альтернативних варіантів і протиріч.

Отже, використання мультфільму як мультимедійного засобу розвитку і виховання дитини, яка має особливості в навчанні, дозволяє з високою ефективністю вирішувати питання накопичення і розуміння нею правил поведінки, а також їх використання в безпосередній життєдіяльності. Мультфільм покликаний сформувати стійке прагнення до дотримання моральних норм і приписів шляхом розуміння моральних вчинків персонажів, мотивуючих власну поведінку дитини.

Список використаних джерел:

1. Араптанова О.А. Анализ современного детского мультфильма как аудиовизуального медиатекста с воспитательным потенциалом (на примере российского мультфильма «Маша и медведь») // Медиаобразование. – 2012. - №3. С.8-26.
2. Выготский Л.С. Психология. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. 1008 с.
3. Голюк Р. Педагогічні умови розвитку медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку [Електронний ресурс] / Голюк Р. Ш., Ковбасюк Т. О., Голюк О. А. – Режим доступу : <http://conference.pu.if.ua/forum/files/22032017/6/Goljuk.pdf>
4. Гундорова И.В. Проблема «телевидение и дети» в вопросах и ответах / И.В. Гундорова // Детский сад от А до Я. – 2010. - №2 С.133-141.
5. Запорожец А. В. Избранные психологические труды: в 2-ух то-мах. Том 1 / А. В. Запорожец. - М. : Просвещение, 1986. 306 с.
6. Имбер В., Голюк О. Формирование поликультурной компетентности воспитателя средствами мультимедиа / В. Имбер, О. Голюк // Материалы Международной научно-практической конференция «Дошкольное детство в современном поликультурном пространстве» (2 ноября, 2017 г.) – Минск : БГПУ, 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://elib.bspu.by/handle/doc/28261>
7. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія у 2-х частинах. Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. [Текст] / К. Л. Крутій. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2009. С. 86.
8. Крутій К.Л. Використання мультфільмів як засобу розвитку зв'язного мовлення дошкільників // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2013. - №9. – С.54-64.
9. Крутій К.Л. Використання мультфільмів як засобу розвитку зв'язного мовлення дошкільників // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2013. - №10. – С.55-65.
10. Тупичкина Е.А. Мультфильм: друг или враг?: Решаем вместе с детьми и родителями / Е.А. Тупичкина, Н.В. Олейник // Детский сад от А до Я. – 2012. - № 5. С. 89 – 97.
11. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФА – М, 1998. – 576 с.
12. Федорова М.А. Виховання моральних цінностей у дітей дошкільного віку: діяльнісний аспект / М.А.Федорова // Збірник наукових праць Уманського державного університету ім. Павла Тичини / [гол.ред.: М.Т.Мартинюк]. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2014. – Ч. 3. – С.357 – 363.

ВИКОРИСТАННЯ ІКТ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ МОТИВІВ НАВЧАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анна Подолян, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.В.Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

USING ICT IN EXTRACURRICULAR ACTIVITY WITH THE AIM OF FORMING POSITIVE REASONS OF STUDIES FOR JUNIOR SCHOOLCHILDREN

Anna Podolian, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито специфіку роботи під час проведення позаурочної діяльності. Описано процес організації позаурочної діяльності молодших школярів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Виділено етапи позаурочної діяльності, на яких можна використовувати інформаційно-комунікаційні технології. Представлені прийоми використання ІКТ в позаурочній роботі.

Ключові слова: позаурочна діяльність, інформаційно-комунікаційні технології, позитивні мотиви, прийоми, молодші школярі.

Abstract. The article considers the exposed specific of work during realization of extracurricular activity. The organization process of extracurricular activity in junior schoolchildren is described with the use of informatively-communication technologies. The stages of extracurricular activity is possible to use of informatively-communication technologies, are distinguished. The receptions of the use of ICT are presented in extracurricular work.

Key words: extracurricular activity; informatively-communication technologies; positive reasons; receptions; junior schoolchildren.

Специфіка роботи під час позаурочної діяльності вимагає не тільки впровадження нових форм і методів роботи, а й використання новітніх технічних засобів. На сучасному етапі, суспільство стає на вищій щабель розвитку. Для актуалізації такої роботи, потрібно використовувати саме нові інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які займають чітку позицію в навчально-виховному процесі. ІКТ - це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збору, обробки, зберігання, поширення, відображення і використання інформації в інтересах її користувачів [3, с. 34-35]. Тому, використання в практиці інформаційно-комунікаційних технологій є актуальним і доцільним.

Процес організації позаурочної діяльності молодших школярів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє самостійно працювати з навчальним матеріалом, використовуючи зручні способи сприйняття інформації, що викликає в учнів позитивні емоції та формує навчальні мотиви; аналізувати і виправляти допущені помилки; здійснювати самостійну навчально-дослідницьку діяльність (метод проектів, розробка презентацій, моделювання тощо), розвиваючи тим самим у школярів творчу активність [2].

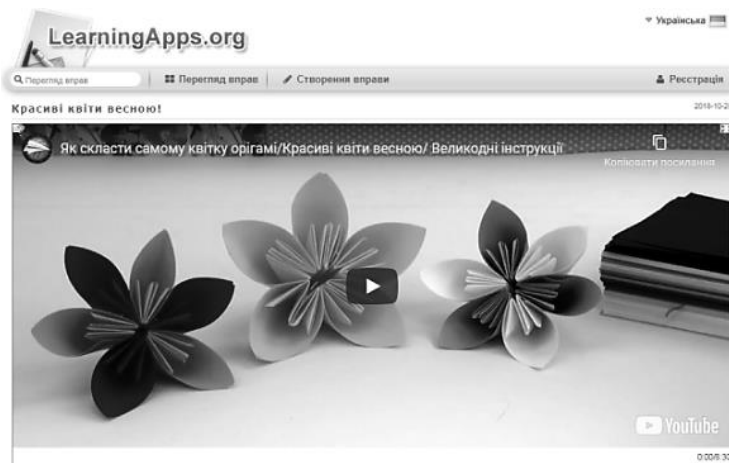
Сучасний комп'ютер дозволяє зробити для дітей позаурочну діяльність більш цікавою і наочно-практичною. Саме таке сприйняття демонстраційного матеріалу в безліч тисяч разів швидше, ніж текст, який читаємо. До основних напрямків використання ІКТ у початковій школі належать: застосування презентацій; використання електронних навчальних посібників; вирішення інтерактивних кросвордів; тестовий комп'ютерний контроль; комп'ютерні дидактичні ігри; використання Інтернет-ресурсів тощо [8, с. 41-43]. Зокрема, комп'ютерні ігри допомагають тренувати пам'ять, логіку, координацію рухів, вміння планувати свою діяльність, знаходити відповідну інформацію, яка необхідна для досягнення поставленої мети. Також, ігри формують у дитини мотиваційну та інтелектуальну готовність використання комп'ютерних засобів для здійснення своєї діяльності [5, с. 48]. Інформаційно-комунікаційні технології можна використовувати на різних етапах позаурочної діяльності: для визначення теми; створення проблемної ситуації (демонстрація проблемного питання «Про що будемо говорити (досліджувати)?»); як супровід пояснення вчителя (презентації, формули, схеми, малюнки, відеофрагменти тощо); виконання домашньої роботи (тестові завдання).

Наведемо прийоми використання ІКТ у позаурочній діяльності за допомогою програми LearningApps. Це онлайн-сервіс, який допомагає створювати різноманітні інтерактивні ігри, вправи, аудіо - та відео - супроводу для їх застосування, що сприяє формуванню позитивних мотивів навчання молодших школярів. Зокрема, під час проведення занять у гуртку «Умілі ручки» вчитель демонструє учням відео «Красиві квіти навесні», де показують, як скласти самому квітку оригамі (рис. 1).

Під час роботи гуртка «Юні читайлики», вчитель пропонує учням вправу «Мої казки» (мал. 2), яка допоможе перевірити знання дітей про прочитані казки. У ній, школярі повинні записати назви казок, переглядаючи картинки, аудіо - та відео - записи.

Цікавим напрямком застосування ІКТ є впровадження проектної технології, яка дозволяє одночасно і більш ефективно формувати у дітей ряд ключових компетентностей, перш за все – «вміння вчитися», тобто це вміння самостійно отримувати знання в будь-якому вимірі «простору навчання». Тематика проектів може бути різноманітна. Наприклад, спрямована на збереження фізичного, психічного і соціального здоров'я учнів та їх оточення. Це можуть бути проекти «Моя сім'я», «Здоровим бути модно!», «Складання розпорядку дня», «Спорт в нашому житті» та ін. Також, проектна діяльність надає учням можливість працювати відповідно до своїх можливостей і рівня підготовки, створює доброзичливу атмосферу, що є обов'язковим в ході виконання проекту, покращує психологічні умови навчання.

Рис. 1. Відео «Красиві квіти навесні»

Рис. 2. Вправа «Мої казки»

Під час виконання проекту «Ми – за здоровий спосіб життя», діти можуть самостійно робити презентації про корисну їжу, її складові компоненти, позитивний вплив на збереження і зміцнення здоров'я, а також правильно складати своє меню. Також, учні розширюють уявлення про загартовування, його вплив на здоров'я людей, виділяють способи загартовування і представляють їх в презентації. В ході даного проекту вчитель може запропонувати дітям цікавинку: розфарбувати картинку відповідно до теми проекту в графічному редакторі Paint (рис. 3), така робота їх зацікавить і змотивує до отримання нових знань і умінь.

Мал. 3. Графічний редактор Paint

Завдяки ІКТ ми дуже легко здійснюємо пошук та відбір навчального матеріалу в Інтернеті, а саме, правила поведінки та техніки безпеки, цікаві факти, малюнки, навчальні фільми, ігри тощо; створюємо дидактичний матеріал: таблиці, пам'ятки, картки із завданнями, схеми тощо.

Отже, при належній організації навчального процесу і діяльності з урахуванням настроїв і очікувань учнів, використання ресурсів Інтернет, інформаційно-комунікаційних і комп'ютерних технологій розвиваються позитивні мотиви навчання учнів, зацікавленість предметами, поліпшується якість виконання робіт різного характеру. Така систематична робота дозволяє виробити у школярів вміння використовувати раніше отримані знання при вивченні нового, розширювати і поповнювати свій кругозір, виконувати з великим бажання завдання, які вимагають активного мислення та цілеспрямованого подолання труднощів.

Список використаних джерел:

1. Білоус В. С. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір / В. С. Білоус, Н. І. Лазаренко, А. М. Коломієць // Вісник Книжкової палати. – 2017. – №3. – С.19-23.
2. ІКТ в навчально-виховному процесі [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/krivoyrogkzshino8/metodichniy-kabinet/ikt-v-navchalno-vihovnomu-prcesii> : Назва з екрану.
3. Кивлюк О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в системі навчальних дисциплін початкової школи / О. Кивлюк // Початкова школа. – 2004. – №4. – С. 34-35.
4. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
5. Маркова А. Формирование мотивации учения в школьном возрасте / А. Маркова. – Москва : Просвещение, 1996. – 48 с.
6. Навчальна програма LearningApps [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://learningapps.org/> : Назва з екрану.
7. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.
8. Хомич С. Використання мультимедійних засобів у навчально-виховному процесі початкової школи / С. Хомич // Початкова школа. – 2010. – №11. – С.41-43.

ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРАХ ЗА СЮЖЕТАМИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Снежана Полічковська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.Л.Крутий, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE FORMATION OF DIALOGICAL SKILLS IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN ON ART SCIENCES

Snezhana Polichkovskaya, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання застосування сюжетів художніх творів як дидактичних засобів у роботі з дошкільниками з метою формування діалогічних умінь. Розкрито роль та методичну цінність сюжетів художніх творів. Запропоновано класифікацію ігор, які мають потенційні можливості щодо формування діалогічних умінь у дітей.

Ключові слова: старші дошкільники, діалог, діалогічне мовлення, діалогічні уміння, ігри за сюжетами художніх творів.

Abstract. The article explores the theoretical issues of the use of plots of works of art as didactic tools in working with preschoolers in order to form dialogical skills. The role and methodological value of plots of works of art are revealed. The classification of games that have potential opportunities for forming dialogic skills in children is suggested.

Key words: *senior preschoolers, dialogue, dialogic speech, dialogical skills, games on subjects of works of art.*

Діалог є основною формою існування мови, не випадково до його вивчення постійно звертаються з тих чи інших наукових позицій. Дослідницькі підходи до діалогу, обсягу і характеру проблематики, які пов'язано з його вивченням, свідчать про складність і багатогранність цієї форми мови. Осмислення різноманітних і різноаспектних підходів до дослідження діалогу було відправним моментом у створенні методичних засад проведеного нами дослідження.

Перш за все, слід було з'ясувати, що ж мається на увазі під терміном «діалог», «діалогічне мовлення». *Одиницею діалогу (діалогічного мовлення) науковці вважають діалогічну єдність*, що складається з однієї ініціативної репліки (стимул) і однієї реактивної (реакція). Характеризуючи діалогічну єдність, науковці вказували, що стимул і реакція пов'язані між собою певними відношеннями. Якщо функція, що стимулює репліки — запит інформації, то пов'язана з нею реактивна репліка виконує функцію відповіді [1; 8; 9]. Ці відношення виражено в діалогічній єдності «питання — відповідь». Стимул-повідомлення є здійснюваним за власною ініціативою інформуванням іншої людини (співрозмовника) про свої думки, рішення, погляди, почуття тощо. Стимульну репліку Т.Г. Винокур називає «сполученням» [1], Д.І. Ізаренков - «мовленнєвою дією, що повідомлюється» [4].

У філософії, а пізніше в логіці та риторичі діалог розглядався, насамперед, як процес полеміки, протиставлення двох точок зору, доведення істинності ідей, поглядів; як логіко-комунікативний процес взаємодії людей за допомогою виразу своїх смислових позицій [1; 3]. За К.Л.Крутий, діалог є актом соціально-мовленнєвої взаємодії, безпосереднього спілкування людей [5; 6].

Гра — одна з форм практичного мислення, у якій мовлення є супутнім процесом. У грі дитина оперує своїми знаннями, досвідом, враженнями, відбитими в суспільній формі ігрових способів дії, ігрових знаків, які одержують значення в смисловому полі гри.

Гра, маючи риси пізнавальної за своїм мотивом діяльності, презентує собою своєрідну практичну форму роздумів дитини про довкілля, соціальну дійсність, дозволяє, образно кажучи, «розправити крила своїх здібностей».

В ігровому процесі дитина користується знаковою (символічною) системою відбиття реальності в грі, використовуючи діалог. Знакові засоби відбиття дійсності дитиною в грі мають ієрархічну структуру, яка вінчається поданням образу дійсності в зовнішньому знаку — предмет, зображення, символ, в тому числі і в слові [5; 7].

Дослідження показали, що дитина виявляє здатність наділяти нейтральний (до пори) об'єкт ігровим значенням в смисловому полі гри. Саме ця здатність є найголовнішою психологічною базою для введення в гру діалогів із сюжетів художніх творів. Герої твору можуть бути наділені дитиною ігровим значенням в ситуації, коли вона сама будує сюжет гри, оперуючи подібними та функціональними можливостями прочитаного їй тексту [6]. Здатність дітей замінювати в грі реальний предмет ігровим з перенесенням на нього реального значення, реальну дію — ігровою, лежить в основі здатності осмислено оперувати символами, знаками, персонажами, вербалізувати їх умовні дії. Саме тому ігри за сюжетами художніх творів повинні бути нерозривно пов'язані зі звичайними іграми. Якщо у звичайній грі дитина зображує дійсність за допомогою цілком реальних предметів, то при грі за сюжетом художнього твору, спирається на образ своєї уяви, за умови, якщо малюнки не були панівними в книзі, а діалоги було презентовано мінімально.

Експериментальне підтвердження доцільності зазначеного підходу отримано в ході використання в роботі зі старшими дошкільниками ігор за сюжетами художніх творів.

Дітей знайомили з творчістю українських письменників-класиків (М. Коцюбинського, С. Васильченка, І. Франка, П. Грабовського), поетів (Т. Шевченка, Л. Українки, Л. Глібова, О. Олесь, М. Воробкевича та ін.), сучасних письменників (В. Сухомлинського, М.

Вінграновського, В. Чухліб, П. Тичини, П. Воронька, А. Малишка, Л. Костенко та ін.), дитячих письменників свого регіону, області, міста.

Запропоновані нами твори можна використовувати як змістовий матеріал для розгортання режисерських ігор і «вбудовування» їх у сюжетно-рольові та сюжетно-дидактичні ігри предметного плану. На думку К.Л. Крутій, народжується новий вид гри - творча гра, в структуру якої органічно входять компоненти гри з використанням знайомого сюжету, але «прочитаного» самою дитиною [7]. Авторка стверджує, що з метою формування діалогічних умінь у дошкільників є сенс використовувати вімельбух. Це книги великого формату, сторінки яких щільно заповнено багатосюжетними картинками, які, зазвичай, мають наскрізну історію та героїв, виписаних художником емоційно та з гумором. Такі ілюстрації притягують дитину нібито магнітом, адже старші дошкільники люблять розглядати картинки з великою кількістю дрібних і дрібнесеньких деталей. Така книга не набридне дитині, адже на її сторінках значна кількість персонажів і предметів, яких неможливо роздивитися відразу, тому щоразу, відкриваючи книгу, дошкільник буде помічати що-небудь новеньке.

Під час планування системи ігор за сюжетами художніх творів, виходили із завдань, які містяться в комплексній освітній програмі «Дитина в дошкільні роки» щодо формування діалогічного мовлення в дітей старшого дошкільного віку [3]. Визначимо їх.

Учити виявляти ініціативу в спілкуванні з дорослими, звертатися із запитаннями різного типу (*Чому? Як? Навіщо? Для чого? Як ви гадаєте? А як на ваш погляд?*); підтримувати розмову, запропоновану дорослими. Учити вести діалог на запропоновані теми: *“У транспорті”, “У бібліотеці”, “Запрошення”, “Привітання”, “Зустрічі на вулиці”, “Новачок у групі”*.

Учити починати розмову (знаходити першу репліку діалогу), використовуючи вставні слова та речення: *дивіться (дивись), бачите (бач), прошу вас (тебе), даруйте, перепрошую, глянь (гляньте), кажуть, по-моєму, я думаю, я гадаю, уявіть собі*. Своєчасно відповідати на першу репліку, використовуючи стверджувальні слова-речення (*так, так-так, саме так, авжеж, атож, еге ж, аякже*), заперечні слова-речення (*Ні! Ой, ні! Ні в якому разі! Не можу! Не вийде*).

Формувати вміння проводити розпитування (*“Розпитай Пепу, що вона любить”*). Уникати грубих, зневажливих слів. Засвоїти ласкаво-лагідні форми звертання (*Катрусю, Іванку, Михайлику, Оксаночко*). Будувати різні форми діалогу між двома-чотирма дітьми на пропозицію вихователя як на заняттях, так і в повсякденному житті.

Учити дітей виявляти ініціативу в розмові з незнайомими дорослими та дітьми (форми звертання, перші репліки). Учити будувати діалог, використовуючи різноманітні діалогічні єдності, такі як: повідомлення — доповнення (уточнення); повідомлення — підтвердження (заперечення); повідомлення — прохання; запит інформації — задоволення запиту; запит інформації — контрзапитання; прохання — згода (незгода); наказ — уточнення (згода, незгода) тощо.

Ігри за сюжетами художніх творів пропонуємо класифікувати з точки зору їх спрямованості на формування діалогічних умінь дошкільників, а саме на:

- *репродуктивні*, в яких чітко окреслено ігрові та мовленнєві завдання і способи їх вирішення (використовуються конкретні засоби розв'язання ігрового завдання, здійснюється зовнішній покроковий контроль за ходом гри з боку вихователя, надається допомога в побудові діалогу);

- *покрокові*, де існує можливість вибору ігрових та мовленнєвих завдань, їх рішення здійснюється шляхом експериментування, поряд з конкретними засобами використовуються узагальнені, здійснюється зовнішній прикінцевий контроль з боку вихователя;

- *творчі*, в яких ініціатива в постановці ігрових і мовленнєвих завдань повністю належить дітям, є можливість оригінального, нестандартного їх вирішення, використовуються узагальнені засоби досягнення мети гри, здійснюється самоконтроль.

Для нашого дослідження важливим було питання про можливість використання ігор за сюжетами художніх творів як засобу розвитку діалогічного мовлення дошкільників. Вплив ігор на мовленнєвий розвиток, в т.ч. на розвиток діалогічного мовлення дітей, спеціального вивчення не отримало, хоча багато авторів відзначають вплив ігор на мовленнєве (діалогічне) спілкування дошкільнят [6].

Аналізуючи досвід застосування ігор за сюжетами художніх творів, можна зробити висновок, що такі ігри прискорюють мовленнєвий розвиток, відкривають ідеальні можливості для формування діалогічних умінь, позитивно впливають на збагачення змісту спілкування дітей один з одним і педагогами. При цьому значно збагачується дитячий словник, дошкільнята легко і з задоволенням опановують нову термінологію.

Розглядаючи взаємини дітей у грі за сюжетними творами, ми звертали увагу на те, що потреба у співпраці з'являється у дітей тоді, коли вони, звертаючись до іншої дитини, прагнуть зберегти й продовжити гру, а власних знань і навичок не вистачає для досягнення мети. В цьому випадку спільна діяльність плідна: дитина активно стежить за діями партнера, уважно слухає її пояснення, вдається до уточнювальних реплік, до діалогу. Різні форми допомоги дітей один одному досить часто явище, це створює передумови для їхнього цілеспрямованого навчання соціально прийнятих форм звернення, до поведінки в діалозі.

Аналіз ігрової діяльності показав, що вона розгортається як діяльність творча. В ході неї гравці вступають в мовленнєву (діалогічну) взаємодію, спрямовану на подолання проблемних ситуацій і ситуацій невизначеності. Ми розглядаємо ігри за сюжетами художніх творів, як особливий засіб розвитку діалогічного мовлення дітей, оскільки вони дають, на відміну від інших ігор, можливість кожному гравцеві активно брати участь у діалозі з реальними партнерами. Результати, які ми отримали, підтверджують можливості для демонстрації зразків різних діалогічних звернень. Репліки співрозмовників різноманітні за функціональним призначенням і за мовленнєвим оформленням, вони доброзичливі по емоційному наповненню і толерантні за змістом.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури й досвід роботи показав, що введення ігор за сюжетами художніх творів як дидактичного засобу може бути додатковим чинником збагачення особистості дитини та формування її діалогічних умінь.

Об'єднання різних видів ігор, що протікають з обов'язковим включенням в їх зміст діалогічного мовлення, безумовно, дозволить активізувати процес опановування дітьми діалогічними вміннями.

Список використаних джерел:

1. Винокур Т.Г. Диалог [Текст] / Т.Г. Винокур // Русский язык; Энциклопедия / гл. ред. Ю.Н. Караулов. — М. : Большая Российская энциклопедия : Дрофа, 1998. — С. 119-120.
2. Голюк О.А. Уровни развития диалогической культуры будущих воспитателей ДОУ и учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки / О.А. Голюк // Современные подходы к профессиональной подготовке педагога. – Мозырь : УО МГПУ им. И.П. Шамякина, 2015. – С. 13-16.
3. Дитина в дошкільні роки : комплексна освітня програма / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2016. — 160 с.
4. Изаренков Д.И. Обучение диалогической речи [Текст] : монография / Д.И. Изаренков. — М. : Русский язык, 1981. - 136 с.
5. Крутій К.Л. Формування граматичної правильності мовлення в дошкільників у контексті комунікативного розвитку : термінологічне поле / Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. — № 3 (137), 2018. — С.28-35.
6. Крутій К.Л. Емпіричне дослідження вільної гри дитини в умовах закладу дошкільної освіти під час проведення «Дня без іграшок» / Гуманізація навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць. № 1 (93). – 2019. - С.26-44. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/12407>
7. Крутій К. Виховний вплив дорослих на формування мовленнєво-мовної та лінгвістичної готовності дошкільників до навчання в школі: теоретичний аспект / Крутій К.Л., Зданевич Л.В. / Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка», 2019. 8/40. С. 13– 26. doi: 10.24919/2413-2039.8/40.164378
8. Кучинский, Г.М. Диалог и мышление [Текст] / Г.М. Кучинский; Белорус, гос. ун-т. - Минск, 1993. - 190 с.
9. Лопатіна Г.О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку : монографія / Ганна Лопатіна. – Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2014. – 254 с.

ВПЛИВ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Юлія Полянчук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.В.Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE INFLUENCE OF PHYSICAL AND HEALTH ACTIVITY ON THE DEVELOPMENT OF POSITIVE MOTIVATION OF YOUNGER PUPILS

Yulia Polyanichuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуті основні види мотивів, які спонукають молодших школярів до занять фізкультурою і спортом та допомагають формувати у них прагнення до здорового способу життя.

Ключові слова: мотив, фізкультурно-оздоровча діяльність, позитивна мотивація, молодші школярі, здоров'я.

Annotation. The main types of motives making teenagers to go in for physical training and sport and helping to form their wish for health mode of life were investigated in the article.

Keywords: motive, physical education - health promotion - physical activity, positive motivation, youth schools, health.

Наразі велика кількість дітей молодшого шкільного віку мають значні відхилення в стані здоров'я, та близько 50% дітей – фізичну підготовку, яка є надзвичайно незадовільною. Відповідно до цього з кожним днем в Україні стає все більш популярною тематика розвитку позитивної мотивації молодших школярів до фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Виявлено науковцями, що незадовільний стан здоров'я підростаючого покоління зумовлений рядом чинників:

- впровадження комп'ютерних технологій у побут;
- забрудненням довкілля;
- складними соціально-економічними умовами розвитку суспільства

Відомий психолог І.Д. Бех зазначав, що застосування під час занять з фізичної культури методів, які формують в дітей морально-ціннісне ставлення до свого здоров'я та здорового ритму, зміцнення здоров'я, дають змогу визначити найкращий напрям впливу на мотиваційну сферу учнів, що матиме на меті активне впровадження здорового способу життя як вагомої соціальної умови організації життєдіяльності.

Орієнтація на ведення і дотримання здорового способу життя, систематичне заняття фізичною культурою та спортивною діяльністю формується у дитячому та підлітковому віці. Можливість у виборі спортивної спеціалізації на основі особистого зацікавленого інтересу дітей, конкуренція та змагання на заняттях виступають чинниками, що підвищують інтерес до фізичної культури та сприяють формуванню цілеспрямованого ставлення до занять фізичною культурою і спортом [6, с. 51]. Важливими в цьому процесі є мотиви та стимули.

Мотив, як внутрішня спонука до дії перебуває у залежності від зовнішнього спонукання, яке сприяє чи не сприяє здійсненню активної діяльності. Спонуками до діяльності може бути матеріальна, духовна чи культурна потреба, які у свою чергу породжують інтереси, що означає спрямованість людини на відповідні об'єкти маючи на меті пізнання їх, оволодіння ними [5, с. 13].

Розрізняють мотиви й відповідно до рівня усвідомлень. Бувають яскраво і чітко усвідомлювані мотиви, але у більшості випадках діють неусвідомлені спонуки. Але незалежно від міри усвідомлення мотив є вирішальним чинником під час досягнення будь-якої мети [9, с. 15].

Метою є те, до чого прагне людина, за що вона бореться, задля чого вона працює, чого хоче досягти в процесі своєї діяльності. Мета кожної людини залежить від суспільного життя, від умов в яких вона живе, від різноманітності відносин (виробничих, навчальних, ігрових і ін.), а також від індивідуальних особливостей особистості.

Доцільно зазначити, що відповідно до праці Л.І. Божович, основу особистісної спрямованості складає стійка ієрархічна система домінуючих мотивів поведінки і діяльності людини, де головними є мотиви, які визначають ставлення людини до себе та інших [2, с. 333].

Серед всіх різноманітних властивостей особистості мотиви займають особливе місце, адже тільки вони у першу чергу обумовлюють суспільно значиму поведінку у діяльності особистості, зокрема у учнів молодших класів.

Дослідження мотиву, який активізує прагнення дітей молодшого шкільного віку до систематичних занять фізичною культурою та спортом є однією із найважливіших педагогічних проблем під час фізичного виховання, адже мотив має вирішальне значення у поведінці та стимуляції активної діяльності.

Є. П. Ільїн [5, с. 13] серед мотивів занять спортом виділяє загальні і конкретні. До перших науковець відносить бажання дитини займатись будь-яким видом спорту або фізичними вправами, до других – бажання займатись тільки улюбленим видом спорту. На його думку, мотиви можуть бути спрямовані на процес діяльності (потреба в руховій активності, отримання вражень від спортивної діяльності) і на результат (прагнення до самовдосконалення, самоствердження, самовираження)

Про ставлення молодших школярів до фізичного виховання та спорту можна опосередковано робити висновок з їхнього ставлення до уроків фізичної культури в школі. Якісні ознаки такого ставлення ґрунтуються всамозадовільних, самосвідомих, самопотребних особистіснозначущих судженнях: емоції, пізнання, інтерес, задоволення та іншого. Це складові елементи, що так чи інакше входять до ієрархічної систематики, яка становить загальне поняття мотивації. Від того, як особистість ставиться до фізичної культури, спорту, залежить її успіх не лише в спорті, а й в навчанні, праці і обов'язково в здоров'ї [2, с.15; 9, с. 33].

Виходячи з результатів досліджень І.Д. Бежа, вчителям початкової школи необхідно враховувати, що на уроках фізичної культури умовно розрізняють чотири типи учнів.

Перший тип – активно-діяльнісний, що характеризується високим рівнем мотивації щодо поліпшення здоров'я і здорового способу життя. Із такими дітьми робота повинна бути спрямована на вибір із наявних цінностей найбільш соціально й морально значущих із метою їх удосконалення, а також практична допомога у підтримці цих цінностей.

Другий тип – раціонально-орієнтований, якому притаманний невисокий рівень мотивації на поліпшення здоров'я і здорового способу життя. Тут робота повинна спрямовуватись на допомогу в удосконаленні та розвитку наявних знань і умінь щодо зміцнення здоров'я та здорового способу життя.

Третій – індиферентний тип, що відзначається низькою мотивацією і тому основною спрямованістю є орієнтація на формування інтересу до занять фізичними вправами в процесі навчання на основі використання нових емоційно привабливих засобів.

Четвертий – пасивний тип учнів, який характеризується відсутністю мотивації до поліпшення здоров'я і здорового способу життя. До цих учнів застосовуються індивідуальний і диференційований підхід в залученні їх до фізкультурно-оздоровчої діяльності [1, с. 223].

Отже, доцільно зазначити, що формування умотивованого прагнення розвивати свої фізичні і духовні сили та можливості виступають важливими завданнями фізичного виховання в школі; прагнення людини до здорового способу життя варто розглядати як складові загальної культури дитини.

Правильному сприйнятті мотивів слугує достатній високий рівень активності на заняттях, успіхи у оволодінні окремими видами вправ, формуванні активних пізнавальних

інтересів молодших школярів до різноманітних різновидів спортивної діяльності, яка виступає в якості діючого мотиву.

Методично вірна постановка навчальної та виховної роботи як на уроках фізичної культури, так й у спортивних секціях, сприяє виникненню активного пізнавального інтересу до спортивної діяльності та її результатів, формує позитивні особистісні мотиви.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості. – К.: Либідь, 2003. – Т. 2. – С. 215-225.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М, 1968. – 333 с.
3. Бондар Ю. В. Використання інтерактивних технологій в освітньому процесі початкової школи / Ю. В. Бондар // Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: збірник наукових статей (Бердянськ, 23-24 жовтня 2019 року). – Бердянськ, 2019. – С. 229-233.
4. В. Вишківська, О. Шикиринська. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект // Молодь і ринок, 2019. - № 11 (178) – С. 115-119
5. Ильин Е. П. Психология физического воспитания. – М.: Просвещение, 1990. – С. 13-21.
6. Козак Э. М. Формування мотиваційно-ціннісного ставлення до фізичного виховання // Фізичне виховання в школі. – 2012. – № 9. – С. 51-52.
7. Козленко О. Формування мотивів фізичного вдосконалення в молодших школярів // Фізичне виховання в школі. – 2015. – № 4. – С. 29-32.
8. Максименко С. Д., Соловйenko В. О. Загальна психологія. – К.: МАУП, 2000. – С. 70-72.
9. Матвеев Л. П., Новиков А. Д. Теория и методика физического воспитания. – М.: ФиС, 1976. – С. 15-18.
10. Пахальчук Н. Використання оздоровчих технологій у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку / Наталя Пахальчук // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів / за ред. Г. С. Тарасенко. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 42-44.
11. Пахальчук Н. А., Григорович О. П., Голук О. А. Активизация учебно-познавательной деятельности будущих специалистов дошкольного и начального образования в контексте преподавания методики физического воспитания // Сборник материалов X Международного научно-практического семинара (Барановичи, 28 марта 2019 года). – Барановичи: БарГУ, 2019. – С. 262-264.
12. Сінгаєвський С. Формування позитивного ставлення школярів до фізичного виховання // Фізичне виховання в школі. – 2011. – № 1. – С. 33-37.
13. Pakhalchuk N. O., Holyuk O. A. Problems of physical activity in vocational training of future teachers / Pakhalchuk N. O., Holyuk O. A. // Physical education of students. – Kharkov, 2018. – VOL 22, № 1. – P. 45-50.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Світлана Похла, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Т. М. Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

USE OF INNOVATIVE APPROACHES TO FORMATION OF FORMATION OF CALCULATING SKILLS OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

Svitlana Pokhyla, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті описані інноваційні технології, які сприяють ефективному формуванню обчислювальних навичок у дітей старшого дошкільного віку: круги Лулія, методика Нумікон, прийоми ейдетики, а також онлайн сервіс LearningApps.org та математичні ігри «Math Kids», «Фіксики». Наведені приклади різних видів завдань, які доцільно використовувати в процесі формування обчислювальних навичок у старших дошкільників.

Ключові слова: обчислювальні навички; діти старшого дошкільного віку; інноваційні технології; формування елементарних математичних уявлень.

Abstract. The article describes innovative technologies that contribute to the effective formation of calculating skills of senior preschool children: Lullia circles, Numikon technique, eidetic techniques, as well as an online service LearningApps.org and mathematical games "Math

Kids", "The Fixies". Examples of various types of tasks that are advisable to use in the process of formation of calculating skills of senior preschool children are given.

Key words: *calculating skills; senior preschool children; innovative technologies; formation of elementary mathematical representations*

Створення нової сучасної моделі навчання є відповіддю на виклики XXI ст., які є результатом глобалізації економічного і політичного простору. Модернізація змісту дошкільної освіти, гуманізація її цілей та принципів, переорієнтація на розвиток особистості дитини зумовлює необхідність впровадження в освітній процес інноваційних підходів, у тому числі і у процес формування елементарних математичних уявлень дітей дошкільного віку.

У контексті формування елементарних математичних уявлень важливою, на наш погляд, є проблема формування у дітей старшого дошкільного віку обчислювальних навичок, які складають основу для вивчення математики в початковій та середній школі.

Даною проблемою цікавилися не тільки сучасні дослідники, а й видатні педагоги минулого. Великий внесок у розвиток методики формування обчислювальних умінь і навичок у дітей зробили вчені Ф. Блехер, Я. Коменський, А. Конфорович, Г. Леушина, Л. Магницький, М. Монтесорі, Б. Нікітін, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, С. Русова, Є. Тихеева, К. Ушинський, Ф. Фребель та ін.

Наразі впровадженням інноваційних технологій в освітній процес дошкільних закладів займаються: О. Брежнєва, Г. Гриневич, К. Крутій, К. Щербакова. На необхідності формування обчислювальних умінь та навичок, які повинні знайти безпосереднє застосування в різних видах практичної діяльності дошкільників, наголошується у роботах М. Козак, Н. Менчинської, А. Пишкало, О. Савченко, І. Стеценко, С. Шварцбург.

Використання інноваційних підходів у процесі формування обчислювальної компетентності передбачає розвиток розумових операцій, покращення сприйняття, формування наочно-образного, словесно-логічного мислення, мовленнєвих здібностей, вміння логічно та послідовно висловлювати думки. Нами визначені основні інноваційні підходи до формування обчислювальних навичок у дітей старшого дошкільного віку:

- використання технології «кольорових чисел» Кюїзенера, кругів Луллія в процесі вивчення складу чисел в межах 10;
- формування у дітей навичок додавання і віднімання в межах 10 з опорою на прийоми ейдетики і технологію Нумікон;
- вдосконалення обчислювальних навичок дітей старшого дошкільного віку в процесі роботи над простими задачами;
- застосування ІКТ в процесі формування у дітей дошкільного віку обчислювальної компетентності.

Розглянемо детальніше деякі з них.

Круги Луллія – універсальний дидактичний засіб, який сприяє розвитку логічного, наочно-образного мислення, сенсорних здібностей. Дидактичний матеріал складається з трьох кругів різного діаметру, нанизаних на стрижень, та стрілки. Кожен круг поділений на сектори, на яких зображені малюнки, цифри, арифметичні знаки. У процесі обертання кругів стрілка вказує на певний сектор кожного з трьох кругів.

У процесі формування обчислювальних навичок у старших дошкільників з використанням кругів Луллія можливо закріпити склад числа з двох менших чисел, а також навчати дітей на наочній основі складати і вирішувати прості арифметичні задачі на додавання і віднімання. Наприклад, в процесі вивчення складу чисел на круги виставляються цифри. Прокрутивши стрілку, обирається число на верхньому крузі, за допомогою цифр середнього і нижнього круга потрібно визначити склад даного числа. Для закріплення дій додавання і віднімання в межах десяти на перший круг виставляють цифри першого десятка; на другий – цифри зі знаками «+» чи «-»; на третій – цифри-відповіді. Старшим дошкільникам пропонується робота в парах – один виставляє на перших двох кругах

приклад, а другий вирішує приклад і виставляє відповідь на третьому крузі, з'єднавши сектори.

У процесі роботи над простими задачами на нижній круг виставляють предметні картинки, на середній – цифри зі знаком плюс або мінус, на верхній – від 1 до 9. Перед дітьми ставиться завдання: «покрути кільця і за допомогою стрілки визнач, яке завдання будемо складати». Наприклад, стрілка показала: «олівці», «-4», «5». Діти складають задачу на знаходження невідомого зменшуваного. «У коробці лежали олівці. Коли Петрик взяв 4 олівці, то в коробці залишилось 5 олівців. Скільки олівців було у коробці спочатку?».

Ейдетика – (філософський термін «ейдос» в перекладі з давньогрецької означає «образ», «ідея», «картина») – це унікальна методика, спрямована на розвиток образного мислення, пам'яті, уваги і уяви [3].

Під час формування обчислюваних навичок у дітей дошкільного віку доцільно використовувати наступні прийоми ейдетики:

- «гру з цифрами» за методом Цицерона для закріплення знань цифр, розвитку пам'яті, образного мислення;

- «метод зв'язків» або метод групування (поєднання у групи: предметів, слів чи образів і створення з ними історій) для засвоєння складу чисел. Наприклад, діти асоціюють кожну цифру з образом тварини: 1 – чапля, 2 – лебідь, 3 – верблюд, 4 – жираф, 5 – заєць, 6 – равлик, 7 – дятел, 8 – змія, 9 – дельфін. Після чого створюються «зв'язки» між цифрами і складаються історії про тварин: хто з ким дружить і до кого полюбляє ходити у гості.

У процесі ознайомлення з діями додавання і віднімання діти оперують не лише графічним зображенням цифр, а й попередньо створеними асоціативними образами. Наприклад: $2+2=4$ – «лебідь (2) з лебедем (2) зустрілись, на стільці (4) вместились», $3+2=5$ – «верблюд (3) і лебідь (2) яблука (5) жують». Педагог демонструє цікаві картинки, які викликають в уяві дітей яскраві образи. Далі пропонує картки з позначенням цифр та знаків, а діти складають з них приклади (метод «Послідовних асоціацій»).

Нумікон – навчальна методика, розроблена у Англії в 1996-1998 роках для навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку математиці. У процесі роботи за даною методикою діти не тільки знайомляться з арифметикою, а й розвивають пам'ять, логіку, дрібну моторику рук, мову, уяву, фантазію, креативність, а також творчі здібності.

До набору входять: форми – 32 деталі; різнокольорові кілочки – 52 деталі, які можна використовувати як лічильний матеріал або вставляти в отвори форм; біла дошка з пухирцями для занять; сюжетні схеми для накладання на дошку – 2 шт.; набір карток Нумікон від 0-10; книжка-розкладачка з малюнками і числовою лінійкою; 3 шнурки; «Чарівний мішечок» для пошуку на дотик указанного предмету чи форми; брошура – методичне керівництво.

У методиці Нумікон числа від 1 до 10 представлені пластмасовими формами-шаблонами різного кольору: число 1 – це помаранчева (квадратна) форма з одним отвором, 2 – блакитна, 3 – жовта, 4 – сіра, 5 – червона, 6 – бірюзова, 7 – рожева, 8 – зелена, 9 – фіолетова, 10 – синя (найбільша форма-шаблон з десятьма отворами). З їх допомогою математика стає доступною для зорового і тактильного сприйняття. Форми влаштовані так, щоб діти маніпулювали ними, розпізнавали і співвідносили з відповідними числами [4, с. 6].

У процесі вивчення дітьми складу чисел з двох менших, дошкільникам пропонується наступне завдання: «складіть з двох маленьких деталей конструкцію, яка повністю повторює форму і розмір однієї великої деталі» (наочно це можна перевірити, поклавши велику деталь на складену конструкцію). Щоб розв'язати приклад $3+4$ з використанням форм дитині потрібно взяти жовту форму «Трійку», прикласти до неї сіру «Четвірку» і у результаті отримати форму яка відповідає розміру «Семірки». Щоб перевірити результат необхідно накласти на утворену конструкцію рожеву форму - «Семірку».

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій впливає на систему освіти, викликаючи значні зміни в змісті, методах навчання. Використання ІКТ у процесі формування обчислювальної компетентності старших дошкільників слугує потужним

інструментом мотивації освітнього процесу, забезпечує доступність та ефективність засвоєння математичного матеріалу у відмінній від навчання ситуації.

LearningApps.org – онлайн сервіс для розробки інтерактивних вправ, зокрема для формування обчислювальної компетентності дошкільників. Даний сервіс відкриває великі можливості для різноманітних дидактичних завдань. Кожен авторизований учасник може використовувати розробки колег, а також створювати власні вправи використовуючи анімації, відео та аудіо матеріали, які відповідають віковим і психофізіологічним можливостям старших дошкільників.

Нами було розроблено ряд вправ для формування обчислювальних навичок старших дошкільників, зокрема: завдання для закріплення складу чисел в межах 10 («Допоможи Білочці», «Вулик», «Математичний пазл», «Доміно»); завдання для засвоєння дії додавання в межах 10 («Весела математика», «На допомогу звірятам»); віднімання («Новорічні іграшки», «Збери картинку»); закріплення дій додавання та віднімання в межах 10 («Перегони» – сюжетна гра для двох гравців, «Перший мільйон» – сюжетна гра, розподілена за рівнями складності, «Знайди гараж для авто»).

А також завдання підвищеної складності: «Зміючки» – приклади з невідомим одним із доданків; «Ребус» – окремі цифри замінені малюнками; «Задачі» – задачі на знаходження суми і на знаходження невідомого доданка; «Яблучка» – упорядкування прикладів.

Зазначенні інтерактивні вправи мають на меті полегшити процес формування обчислювальних навичок у дітей. Оскільки дані вправи – образні, барвисті, легкі, тому вони і цікаві для дітей. У процесі гри розвиваються позитивні емоційні реакції, що сприяють розвитку пізнавальних психічних процесів (пам'яті, мислення, сприймання, уваги, уяви, відчуття). Виконуючи завдання, старші дошкільники не бояться помилитись, адже можуть повернутись, спробувати знову. Ігри стимулюють у дітей цікавість та прагнення досягати поставленої мети, формують інтерес до обчислювальної діяльності.

«Фіксики» – розвиваюча математична гра для дітей старшого дошкільного віку. Данню програму доцільно використовувати у процесі формування логіко-математичної компетентності, зокрема і обчислювальної.

Гра складається з таких освітніх блоків:

- арифметика – «Додавання», «Віднімання», «Склад числа», «Додавання і віднімання», «Магазин»; «Втрачені монети»;
- логіка і пам'ять – «Геометричні фігури», «Предмети і форма», «Логічні квадрати», «Продовж ряд», «Склад», «Фотопазл»;
- простір і час – «Виставляємо час: години; пів години; хвилини», «Дзеркальне відображення», «Визнач напрямки».

Програма насичена анімаціями і барвистою графікою. Добре відомі дітям персонажі, повністю озвучені, звертаються до гравця про допомогу та пояснюють завдання, за кожне виконане завдання дитина отримує деталь від ракети, на якій у майбутньому буде подорожувати разом із Сімкою і Нуликом. Інтерфейс простий і зрозумілий, встановлене обмеження у часі (виконуючи повторно виконані завдання дитина не отримує нових винагород і їй пропонують повернутись завтра).

«Math Kids» – навчальна гра, призначена для дітей дошкільного віку. Програма пропонує ряд головоломок для формування обчислювальних навичок:

- «Рахунок», «Порівняння» – підготовка до обчислювальної діяльності;
- «Веселе додавання», «Веселе віднімання» – ознайомлення з діями додавання і віднімання на наочній основі (вибір правильної відповіді із трьох запропонованих);
- «Головоломки на додавання», «Головоломки на віднімання» – складання прикладів із запропонованих цифр і знаків;
- «Вікторина (додавання)», «Вікторина (віднімання)», «Вправи на додавання», «Вправи на віднімання» – необхідно вставити пропущені цифри у рівності.

У процесі розв'язування математичних головоломок у дошкільників розвиваються операції мислення (аналіз, синтез, класифікація), пам'ять, увага. Педагог може налаштувати гру,

зокрема, збільшити або зменшити складність, а також перевіряти звіти, у яких відображатиметься статистика виконаних завдань і помилки, яких допускалась дитина.

Відтак, окреслені інноваційні підходи значно полегшують та прокрашують рівень сформованості обчислювальної компетентності дошкільників. У ході роботи діти оволодівають міцними обчислювальними навичками, які слугуватимуть фундаментом для вивчення математики у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Кривошея Т. М. Підготовка майбутніх вихователів до використання технологій дошкільної освіти у процесі формування елементарних математичних уявлень// Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) /за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – Вип. 5. - С. 291–293.
2. Кривошея Т. М. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку// Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 4-5 квітня 2012 р.)/за ред. Г.С. Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв – Вінниця: ФОП Корзун ДЮ, 2012. – С. 110-116.
3. Пашенко О. Асоціативне мислення // Дошкільне виховання. – 2008. – № 12. – С. 16-17.
4. Сладкова Е. А., Терентьева К. Ю. Нумикон и другие способы познакомиться с математикой // Сделай шаг.- 2011. – № 3 (44). – С. 5-9.

РОЗВИТК ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Іванна Рей, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.В. Жовнич, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DEVELOPMENT OF VOLUNTARY QUALITIES IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Ivanna Ray, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання розвитку вольових якостей у дітей молодшого шкільного віку. Виокремлено чинники, які сприяють формуванню. Виділено певні загальні умови та шляхи розвитку волі молодших школярів.

Ключові слова: воля, наполегливість, ініціативність, цілеспрямованість.

Abstract. The article investigates theoretical issues of the development of volitional qualities in children of primary school age. The factors that contribute to the formation are distinguished. Some general conditions and ways of development of will of younger pupils are highlighted.

Key words: will, persistence, initiative, commitment.

Серед пріоритетних завдань сучасної системи освіти, викладених в основних документах (Національній стратегії розвитку освіти, Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа») визначено необхідність виховання в учнів якостей, необхідних для успішного розгортання життєвого сценарію. Розвиток морально-вольових якостей, впевненості, наполегливості, адекватної самооцінки є важливим на різних етапах життя й діяльності молодшого школяра, в ході провідної діяльності та в спілкування з дорослими та однолітками.

Проблема морально-вольового розвитку особистості розробляється в сучасній психології (В. Бутовська, І. Вайнер, В. Висоцький, Д. Ковач, Т.Маталіна, О. Папір, В. Ромек, Є. Смаглий та ін.). Відзначимо, що в дослідженнях Л. Божович, В. Котирило, В.

Селіванова доведено, що воля людини не є вродженою, а формується у процесі життя під впливом умов виховання і самовиховання. Педагогічний аспект щодо обґрунтування умов і методів виховання якостей такого порядку представлений у працях сучасних персонологів (Ш.Амонашвілі, А.Белкін, Н.Виноградова та ін.).

За висновками низки вчених, саме молодший шкільний вік є сенситивним для формування волі, оскільки основні новоутворення цього періоду дитинства пов'язані з подальшим розвитком і вдосконаленням довільних процесів, самоконтролю, рефлексії та внутрішньої позиції. Доведено, що вольові дії молодшого школяра проявляється під час гри і перебувають на більш високому рівні розвитку, ніж у дошкільника [1, с. 193].

За результатами експериментального дослідження особливостей розвитку вольових якостей і молодших школярів (ініціативність, наполегливість тощо) А. Висоцького, бачимо, що 53 % школярів проявляють ініціативність на уроках лише для того, щоб бути гарними виконавцями волі інших і заслужити прихильність дорослих [2, с. 64-65]. Психологи (Є. Ільїн, С. Поліщук, В. Селіванов та ін.) детально описують вольові якості, які розвинені вже в молодших школярів. Зокрема, Є Ільїн [5] виділив тридцять сім вольових якостей, які вже більшою чи меншою мірою сформовані у першокласників. На думку В. Селіванова у дітей успішно розвивається *організованість, старанність*, якщо існує єдність вимог школи й сім'ї у вихованні та навчанні. *Самостійність* у молодших школярів розвинута мало, вона виникає частіше внаслідок прояву в них емоцій і бажань, а не в результаті критично усвідомлення ситуації і своєї ролі в ній. Тільки у 3-4 класі імпульсивна самостійність поступово переходить у вольову, свідомо керовану [8, с. 14-16].

З огляду на це, важливим завданням освітньої роботи вчителя початкової школи є формування вольових якостей. Вступ до школи знаменує новий етап розвитку вольової сфери особистості дитини. В цей період зростає уміння проявляти вольові зусилля. Систематичні навчальні знання потребують від дитини вольових зусиль щодо регуляції своєї пізнавальної активності. Нова провідна діяльність, особлива соціальна ситуація впливає на формування вольових якостей особистості молодшого школяра. До того ж, педагоги повинні постійно спостерігати за дітьми, за зовнішніми проявами їхніх морально-вольових дій і вчинків [4; 7].

Важливою є думка про те, що молодший школяр може проявити наполегливість у навчальній діяльності, зокрема на уроках фізкультури, але тільки за наявності інтересу до навчання. За словами дослідника, вольовій мобілізації молодших школярів у навчальній діяльності сприяють: 1) зв'язок поставлених завдань з потребами й інтересами школярів; 2) постановка цілі школярем; 3) оптимальна важкість завдань; 4) найкращі інструкції про способи виконання завдань; 5) демонстрація учням напряму руху до мети. Цей дослідник звертає увагу на вольові дії учнів у першому та другому класах, які проявляються ними за вказівкою дорослих, а вже у третьому класі вони здатні виробляти вольові акти відповідно до власних мотивів і при потребі стримуються від будь-якої дії, самі створюють умови, що виключають привабливі дії, наприклад відвертаються, щоб не дивитися на цікаві картинки, заборонені для розглядання у цей час [5, с. 170-173].

Розвиток волі молодших школярів залежить від багатьох умов. Виділяють певні загальні умови та шляхи розвитку волі молодших школярів:

Умови: гармонічне поєднання різних видів діяльності; досконалість методів навчання і виховання; поєднання мір роз'яснення і переконання з практичною вправою (поєднання виховання ідеалів, віддалених перспектив особистості з відпрацювання умінь долати труднощі у конкретних повсякденних справах); дотримання встановленого режиму; домашня праця, як умова морально-вольового розвитку особистості (виконання постійних домашніх обов'язків формує у школярів повагу до праці, необхідні навички та уміння і разом із тим такі якості особистості, як дисциплінованість, витримка, акуратність, самостійність); заняття з фізкультури і спорту;

Шляхи: розвиток адекватної самооцінки та формування мотивації досягнення успіху в діяльності; виховання позитивного ставлення до своєї нової позиції школяра; розвиток

пізнавального інтересу до знань, любові до розумової діяльності; розвиток уміння долати інтелектуальні труднощі; пояснення учням та розкриття поняття волі людини її вольових якостей; організація діяльності дитини навчання розмовою поведінки тренування в хороших вчинках; формування здатності до інтенсивної систематичної роботи, до труднощів у житті і праці вироблення звички завжди і у всьому бути енергійною, рішучою наполегливою, людиною; прищеплювання вміння підпорядковувати свою діяльність свідомо поставленим цілям; переборюючи сторонні бажання страх, лінощі [1, с.159].

Можна виокремити шляхи розвитку кожної вольової якості молодшого школяра. Цілеспрямованість можна розвивати таким чином: формувати у школяра суспільні цінності та інтереси; створювати умови для доведення розпочатої справи до кінця.

Наполегливість можна розвинути шляхом: формування уміння не відволікатися на другорядні справи у процесі виконання основного завдання; акцентування уваги на випадках не доведення розпочатої справи до кінця; формування готовності докласти зусилля або підкорити у разі необхідності свою поведінку задля майбутнього результату, іноді навіть всупереч діючим у даний момент бажанням; виховання почуття обов'язку та відповідальності за доручену справу.

Вважаємо, що для розвитку вольових якостей молодшого школяра потрібно добирати ефективні педагогічні методи, які відповідають їхнім віковим особливостям. У науково-методичній літературі представлено виховні ситуації, зокрема успіху, ігрові, морального вибору, включення дітей в які сприятиме розвитку в них морально-вольових якостей [3; 6].

Узагальнюючи, необхідно акцентувати, що розвиток волі молодшого школяра – складний процес, що бере свій початок в дошкільному віці, обумовлюється різноманітними чинниками та вимагає врахування вікових, індивідуальних- типологічних і статевих особливостей молодших школярів. Вольова сфера молодшого школяра формується навчальні, ігровій, трудовій діяльності, базується на певних умовах стимуляції розвитку вольових дій. Воля молодших школярів ще мало розвинена, не має виразно вираженої цілеспрямованості у поведінці, як правило вони керуються у своїй діяльності лише близькими цілями, не висувають віддалені цілі, які потребують проміжних дій для їх досягнення, одні цілі у них швидко змінюється на інші. Молодший школяр може діяти за усвідомлення обов'язку, але основа його вольова активність породжується безпосередньо емоціями та інтересами. Тому у дітей необхідно враховувати стійку цілеспрямованість, витримку, ініціативність, самостійність, рішучість тощо.

Список використаних джерел:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с
2. Высоцкий А.И. К вопросу развития инициативности у школьников / А.И.Высоцкий // Вопросы психологии личности. 2-й выпуск. – Рязань : Рыбновская районная типография, 1975. – С. 64-65.
3. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
4. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.
5. Ильин Е.П. Психология воли. СПб. : Питер, 2002. – 288 с.
6. Казьмірчук Н.С.. Педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку / Н.С. Казьмірчук, Т.О. Бондарчук // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 132-136.
7. Колосова О. В. Виховання совісті молодших школярів у контексті формування правової культури / О. В. Колосова // Професійна підготовка педагогічних кадрів у контексті європейського освітнього простору : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. аспірантів та молодих учених (Хмельницький, 23 жовтня 2008 р.) / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницька обласна рада. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – С. 182-187.
8. Поліщук С.А. Особливості розвитку волі в учнів молодшого шкільного віку : дис...канд. пс.наук: 19.00.07 / С. А. Поліщук. – К., 2001. – 220 с.

9. Савченко К.В. Соціальні чинники навчальної неуспішності молодших школярів // Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (4 грудня 2001 р.). – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2001. – Ч.4. – С.14 - 16.
10. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ШЛЯХ ПОДОЛАННЯ НЕУСПІШНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Ірина Романенко, здобувач вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.В.Шикиринська, кандидат пед. наук, доцент.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

ARTTHERAPY AS AN INNOVATIVE WAY OF OVERCOMING FAILURE OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Iryna Romanenko, bachelor's student

Vinnitsa Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті ставиться завдання розглянути ефективність арт-терапевтичних занять у роботі з дітьми молодшого шкільного віку, які мають проблеми у навчанні. У результаті опрацювання теоретичного матеріалу, автором доведено факт, що арт-терапія має великий вплив на рівень успішності учня в сучасній школі.

Ключові слова: арт-терапія, неуспішність, учні молодшого шкільного віку, педагогічна проблема, психологія, творчість, арт-терапевтичні техніки, відставання у навчанні.

Abstract. The article seeks to examine the effectiveness of arttherapy sessions to work with children of primary school age who have problems in education. As a result of elaboration of the teoretical material, the author claims that art therapy really has a great influence on the student's level of success in the modern school.

Keywords: art-therapy, failure, elementary school students, pedagogical problem, psychology, creativity, art-therapeutic techniques, backlog.

Постановка проблеми та її актуальність. Перехід дитини з дошкільного до молодшого шкільного віку є найбільш важливим періодом у становленні особистісної успішності учнів. Протягом цього етапу в житті дитини досить активно відбувається її розумовий та психічний розвиток, що часто переростає в гостру проблему неуспішності молодших школярів у новій, сучасній школі. Ще не зовсім морально сформовані учні втрачають справжній інтерес до навчання раніше, ніж починають навчатись в середніх класах. Хоч і метою початкової школи завжди було «навчити вчитися» у майбутньому, наразі заклади освіти, а саме вчителі, не мають у своєму теоретико-методичному арсеналі необхідних знань і умінь адекватного стимулювання школярів до учіння. Це і є однією з головних причин неуспішності учнів початкової школи. Сучасні школярі потребують інноваційних методів навчання та виховання. Великий інтерес в цьому контексті представляє арт-терапія, тому вивчення і використання безпосередньо цієї галузі як інноваційного методу передбачає використання в сучасній освітній практиці низки нових дієвих та ефективних методик.

Мета статті – проаналізувати проблему неуспішності учнів молодшого шкільного віку, теоретично обґрунтувати шляхи та умови її подолання через використання арт-терапевтичних засобів та методів.

Виклад основного матеріалу. Подолання неуспішності – найважливіше завдання теоретичної та практичної педагогіки. Вирішення його в умовах загальноосвітньої школи можливе завдяки широкому впровадженню нових підходів, методів та педагогічних

досліджень у шкільній практиці. Цю проблему вивчали науковці як у нашій країні, так і за кордоном. Питанням неспішності учнів займалися такі педагоги, як Ю. К. Бабанський, П. П. Блонський, А. А. Бударний, А. М. Гельмонт, М. А. Данилов, Н. П. Мурачковський, Л. С. Славина, В. С. Цетлін та інші. Дослідження проблеми все більше пов'язують з широким колом соціальних питань, намагаються використати відомості всіх наук про людину як особистість. Під неспішністю розуміється ситуація, в якій поведінка і результати навчання не відповідають дидактичним чи навіть виховним вимогам школи [1]. Неспішність, на думку Ю. К. Бабанського, – складне і багатогранне явище шкільної дійсності, яке потребує різнобічних підходів при її вивченні [13]. За даними дослідників проблем неспішності (Ю. К. Бабанський, В. Цетлін, М. Мурачковський) контингент учнів, які відчувають труднощі в навчанні, становить приблизно 12,5 % від усієї кількості учнів, що значною мірою ускладнює роботу вчителя.

Існує безліч причин неспішності. Оскільки кожна дитина особлива та індивідуальна, то зрозумілим є і те, що в кожного учня причиною явища неспішності можуть стати різні проблеми. Для прикладу, П. П. Блонський визначає неспішність як «порушення взаємодії між учнями, вчителями і різними зовнішніми умовами» [2]. За власними спостереженнями на педагогічній практиці ми можемо зробити висновки, що причини неспішності по-різному відображаються на хлопцях та дівчатах. Так, серед невстигаючих майже 80% хлопців і 20% дівчат. Варто звернути увагу, що саме проблеми зі здоров'ям є головною причиною неспішності у хлопців (80%), в той час як у дівчат всього 20% відстаючих. Недостатній рівень вихованості у хлопців трапляється втричі частіше, ніж у дівчат. Це дає підстави вважати, що для деяких дітей неспішність є проблемою фізичного стану, для інших – морального. Вчителю початкової школи важливо помічати такі проблеми та вчасно запобігати їх виникненню та розвитку. Існує ряд умов, що сприяють формуванню спотворень у розвитку особистості дітей: небажання вчитися, відразу невстигаючої дитини до всякого роду навчальної роботи, конфліктні відносини з учителями, поведінка батьків (погані матеріальні умови життя сім'ї, негативне ставлення батьків до школи і навчальної діяльності дітей, відрив дітей від навчальної праці) та інших учасників навчального процесу тощо [14].

Явище, що вивчається, можна впевнено назвати проблемою сучасної освіти. Практика показує, що неспішності у навчанні можуть призвести до почуття неповноцінності, а воно у свою чергу формує негативне ставлення до навчання. Такий ланцюг дитячої невіри в себе необхідно розірвати. І для цього існує багато інноваційних методів, з якими працівникам освіти потрібно обов'язково ознайомитись. Термін «інновація» в педагогічній науці інтерпретується як нововведення, яке сприяє покращенню перебігу і результативності освітнього процесу в закладі освіти. І. М. Дичківська, обґрунтовуючи освітні інновації, дає таке визначення інноваційної педагогічної технології: «цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів» [8, с. 12].

Перш ніж подолати проблему неспішності учнів, вчитель початкових класів повинен чітко розуміти, які існують типи невстигаючих дітей. Для прикладу, В. Самохвалова виділяла три категорії невстигаючих школярів:

з безтурботним ставленням до навчання, в яких не було розвинутого почуття відповідальності за свою поведінку та навчальну роботу.

з невірною поведінкою і пов'язаною з цим неорганізованістю та поспіхом у роботі.

з проблемами у засвоєнні навчального матеріалу [13].

Існує безліч методик, які можна застосувати задля ефективнішої роботи з дітьми, а також з метою своєчасного виявлення неспішності в учнів та попередження її. Як зазначає О. Деркач, спостереження за початковим, індивідуальним, етапом робіт учнів дасть педагогу / вихователю змогу скласти певні уявлення про внутрішній стан дітей, адже ті, у свою чергу, можуть бути досить інформативними [6].

Педагогічна практика показує, що однією із найдієвіших інновацій останніх років стала арт-терапія, яка є помічником у різних галузях, її можна застосовувати із дітьми різного віку та практично на будь-яких навчальних предметах. Корисна така терапія є тим, що діти мають змогу подолати свої проблеми за допомогою творчості та мистецтва. Арт-терапія – це метод зцілення за допомогою творчого самовираження, не терапія або лікування, а саме зцілення – досягнення цілісності. Зцілення припускає духовну цілісність, гармонію духу і тіла. За своєю природою і сутністю мистецтво є психотерапевтичним методом, бо він пов'язаний насамперед з адаптацією людини до навколишнього світу, сенсом існування «Я» і внутрішнім буттям людини [9].

У своїй дисертації Л. Д. Лебедева писала: «У педагогічній інтерпретації «арт-терапія» розуміється, як турбота про емоційне самопочуття і психологічне здоров'я особистості, групи, колективу засобами художньої діяльності (спонтанний малюнок у поєднанні з іншими видами творчості)» [12, с. 25].

Дійсно, у процесі навчальної діяльності учні можуть виконувати творчі завдання, тим самим сприяючи розвитку творчих якостей, що врешті-решт забезпечують успішну навчальну діяльність. Таким чином, арт-терапія володіє очевидними перевагами перед іншими інноваційними методами навчання, виховання та розвитку:

- арт-терапія є засобом переважно невербального спілкування. Це робить її особливо цінною для тих дітей, хто недостатньо добре володіє мовою, відчуває труднощі у словесному описі своїх переживань, тим самим отримує проблеми у навчанні;
- арт-терапія є засобом вільного самовираження і самопізнання. Вона має «інсайт-орієнтований» характер, надає атмосферу довіри до вчителя та інших учнів, високу терпимість і увагу до внутрішнього світу дитини;
- арт-терапія заснована на мобілізації творчого потенціалу дитини, внутрішніх механізмів саморегуляції [14].

Отже, можна зробити висновок про те, що арт-терапія може бути використана в початковій школі виступати в якості ефективного інноваційного засобу допомоги невстигаючим дітям. Творчий характер занять допомагає дитині точніше зрозуміти себе і свої бажання, а вчителю – допомогти учневі подолати проблему неуспішності, тим самим витягнути його із так званої «інтелектуальної кризи» та дати змогу розвиватись на рівні з іншими дітьми. Такий відносно новий напрям, як арт-терапія, має великий потенціал у роботі з абсолютно здоровими дітьми в умовах освітніх закладів різних типів, тому має стати обов'язковою, хоч і дещо особливою складовою освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Бабанский Ю. К. Об изучении причин неуспеваемости школьников // Ю. К. Бабанский // Советская педагогика. – 1972. – № 1. – С. 39–50.
2. Блонський, П.П. Шкільна успішність [Текст] / П.П. Блонський. – М.: Просвещение, 2001. – 423 с.
3. Бондар Ю. В. Використання інтерактивних технологій в освітньому процесі початкової школи / Ю. В. Бондар // Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: збірник наукових статей (Бердянськ, 23-24 жовтня 2019 року). – Бердянськ, 2019. – С. 229-233.
4. В. Вишківська, О. Шикиринська. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект // Молодь і ринок, 2019. - № 11 (178) – С. 115-119
5. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
6. Деркач О. О. Педагогіка творчості : Арт-терапія та казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу : Навчально- методичний посібник / О. О. Деркач. – Вінниця : ВДПУ, 2009. – 95 с.
7. Деркач О. Створюємо галактику класу: Арт-педагогічна техніка як засіб налагодження взаємин у колективі / О. Деркач // Учитель початкової школи. – 2017. – №3. – С.20-23.
8. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
9. Копытин А.И. Летний арт-терапевтический лагерь. Исцеляющее искусство// Журнал арт-терапии: Мультидисциплинарное издание. – Том 8. – № 2. – Лето 2005. – С. 4-8.

10. Лазаренко Н. І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н. І. Лазаренко, А. В. Хіля, А. М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. - 2017. - Вип.13.
11. Лебедева Л. Д. Педагогические основы арт-терапии в образовании учителя: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01/ Лебедева Людмила Дмитриевна. – М. : РГБ, 2003. – 383 с.
12. Самохвалова В. И. Індивідуальні відмінності в навчальності роботи школярів першого класу: Афтореф. дисс. канд. пед. наук. – М., 1952. – 16с.
13. Питання попередження неуспішності школярів. СБ статей. Під ред. Ю.К. Бабанського. Ростов-на-Дону, 1972. – 523 с.
14. Практикум по арт-терапии / Под ред. А. И. Копытина. – СПб.: Питер, 2000. – 448 с.
15. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.
16. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Вікторія Рудь, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: І.В. Хом'юк доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

WAYS OF DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF YOUNGER PUPILS AT LITERATURE READING LESSONS

Victoria Rud, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті досліджено творчі здібності як фундамент творчої особистості, яка у будь-якій ситуації здатна оригінально, правильно та переконливо висловлювати свої думки та ідеї. Пропонуються компетентнісно-орієнтовані навчальні завдання з літературного читання, як засіб навчання та розвитку творчих здібностей молодших школярів.*

***Ключові слова:** молодші школярі, літературне читання, творчі здібності.*

***Abstract.** The article explores creativity as the foundation of a creative personality that in any situation is able to express his thoughts and ideas in an original, correct and convincing way. Competently oriented literary reading learning tasks are offered as a means of teaching and developing the creative abilities of younger students.*

***Key words:** younger schoolchildren, literary reading, creative abilities.*

Однією з проблем сьогодення гостро постає питання розвитку творчих здібностей учнів початкової школи. Оскільки, саме із закладених в школі здібностей, можна буде виховати кмітливу, чуйну, амбіційну та врешті решт достойну особистість. Якщо говорити про творчість дитини, слід наголосити, що учні найчастіше не створюють щось зовсім нове, але відкриття суб'єктивно нового для дитини вже є проявом творчості. Робота не за шаблоном, не за зразком є також показником розвинутих творчих здібностей учнів початкової школи.

Педагогічні засади організації навчального процесу, метою якого є розвиток творчих здібностей учнів початкової школи стали предметом досліджень багатьох провідних науковців. Нині проблема розвитку особистості, формування її творчих здібностей є одним із важливих завдань, що стоять перед системою освіти. Дана проблема розглядається досить широко у роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних педагогів та психологів (Г. Кудіна, З. Новолянська, Л. Стрельцова, Н. Тамарченко, Д. Ельконін, А. Матюшкіна, А. Запорожець та ін.) Різноманітні аспекти виховної та розвиваючої системи творчості, їх педагогічна

спрямованість знайшли глибоке осмислення у творчості таких українських письменників і педагогів як Г. Сковорода, І. Франко, С. Русова, Н. Забіла, О. Іваненко, М. Данилов, В. Сухомлинський, О. Кононко, Л. Виготський, В. Моляко, Ю. Бабанський, А. Макаренко, О. Савченко та ін.

На нашу думку, творчість починається з найголовнішого – вміння читати, за рахунок чого, фантазувати, міркувати та мислити. Саме на уроках літературного читання учень молодшої школи здобуває ці вміння та навички. Завдання кожного вчителя зацікавити дитину, заохочувати її до читання літератури, допомагати в пізнанні чогось нового, неосяжного. Адже кожна дитина має певні творчі здібності, які потрібно активно та наполегливо розвивати.

Літературне читання у початковій школі, як навчальний предмет, володіє унікальними можливостями для розвитку мовленнєвих та творчих здібностей молодших школярів відповідно до правильно підібраних вчителем завдань [6]. Таким чином, для їх формування необхідна система розвиваючих вправ, що складається з науково обґрунтованих творчих завдань на уроках літературного читання [2; 5].

Для проведення уроку, можна застосовувати наступні форми роботи:

- творча робота (написання віршів, оповідань, казок);
- проведення різноманітних свят;
- випуски художніх газет та тематичних плакатів;
- ілюстрація до прочитаного тексту;
- творчі перекази;
- використання елементів гри;
- інсценізація уривків із твору.

Творча активність, конкретність мислення та образність, особливості уяви школярів створюють сприятливі умови для літературного розвитку учнів. В організації такої діяльності використовують вплив різних видів мистецтв: художнє слово, живопис, музику.

Наприклад, під час шкільного уроку дітям у початкових класах пропонується завдання «Розповідь про проведений відпочинок під час літніх канікул». Це буде спільною творчою діяльністю учителя та учнів. Робота вчителя полягає в поставленні потрібних запитань, відповідаючи на які дитина розкриватиме свій творчий потенціал. Виконання подібного плану завдань збагачуватиме дитячий словниковий запас новими словами, спонукатиме розвивати уяву, навички та вміння творчо мислити.

Систематично організована, продумана взаємодія вчителя і учнів на уроці зможе принести очікуваний результат та досягнення поставленої мети. Для того щоб діти хотіли й могли створювати власні твори, вчителю необхідно пам'ятати про ряд певних завдань:

- 1) приділяти увагу кожній дитині;
- 2) помічати будь-які творчі прояви;
- 3) вміти вислухати кожного;
- 4) створювати умови для розвитку творчих здібностей;
- 5) не критикувати та не нав'язувати власні варіанти творчої роботи.

Розвитку творчої особистості сприяють продуктивні види діяльності [10]. Так, наприклад, досить результативною є робота зі складання віршів. Діти створюють свої перші вірші на уроках літературного читання, під час художнього мистецтва ілюструють їх, а на уроках технології оформлюють окремою книжечкою.

Складання вірша як в усній, так і в письмовій формі потребує тривалої та цілеспрямованої підготовки. Літературні спроби школярів у написанні віршів – це один з найефективніших засобів розвитку інтелектуальної та емоційної сфери, внутрішнього світу кожного учня.

Вправа «Конструювання фраз» сприяє розвитку навичок творчого конструювання образів фантазії за обов'язкової наявності (критичного) мислення. Дитині пропонується з'єднати наступні пари слів за допомогою прийменника або запитань відмінків.

Слова для роботи:

Пиріг – капуста
Палац – океан
Літати – людина
Вітер – черевик
Пригода – комаха
Бабуся – горе
Сир – лисиця
Слон – космос

Наприклад: *пиріг з капустою, палац біля океану.*

Тест «Встановлення зв'язків» використовується як для розвитку уяви, так і для розвитку словесно-логічного мислення. Вміння правильно встановлювати зв'язки слів у реченні є дуже важливою передумовою успішного навчання.

Пропонується ряд запитань, що починаються зі слів «*Що трапиться...*»

Завдання учням: дати найбільш повні та оригінальні відповіді на поставлені запитання.

Приблизний перелік запитань:

Що трапиться, коли всі тварини почнуть говорити мовою людей?

Що трапиться, якщо всі гори раптом перетворяться на цукрові?

Що трапиться, якщо у тебе виростуть крила?

Що трапиться, якщо оживуть всі казкові гори?

Що трапиться, якщо люди зможуть читати думки один одного?

Вправу «Біном» уперше для розвитку уяви дітей використав у своїй шкільній практиці Дж. Родарі. У цій вправі яскраво виявляються творчі можливості дитини, тому її можна успішно використовувати для розвитку не тільки фантазії, а й абстрактного творчого мислення.

Учнім необхідно згадати й записати на аркуші два стовпчики з чотирьох слів. Можна написати назви будь-яких предметів та явищ, імена людей та клички тварин.

Наступний етап. Для кожної з чотирьох пар слів (по одному з обох стовпчиків) необхідно дібрати якомога більше асоціативних образів, що вони викликають.

Наприклад, якщо дібрані слова *кошеня, лампочка*, то асоціації можуть бути такими:

кошеня грається під лампочкою;

кошеня тепле, як лампочка;

очі у кошеняти горять, як лампочка;

форма голови кошеняти нагадує лампочку і т. д.

Перемагає той, хто найбільше добере асоціацій до всіх пар слів.

Отже, сьогодні на уроках у початкових класах пріоритетною є розвивальна функція навчання, самостійність та нестандартність думки. Тому, саме творчі завдання, підвищують пізнавальну активність учня – актуальну проблему, яку має розв'язати кожний вчитель, який працює над побудовою навчально-виховного процесу на основі особистісно орієнтованого підходу до молодшого школяра. Молодший шкільний вік – сенситивний період для розвитку творчих і мовленнєвих здібностей. Сучасна психологічна наука стверджує, що молодшим школярам властиві конкретність і водночас неабияка образність мислення, яскрава уява, емоційне сприйняття дійсності й активне ставлення до неї. Народна мудрість вчить: «Хороший учитель передає свої знання іншим, кращий – вчить, а найкращий – спонукає до творчості». Тому, саме учитель повинен розвивати мовленнєву творчість своїх вихованців, саме учитель повинен пропонувати завдання на розвиток зв'язного мовлення, розвиток фантазії, уяви, мислення.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голук, Г.Г. Кит // Молодой ученый. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.

2. Білик Т. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій / Т. С. Білик // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015. – С. 316-320.
3. Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи I ступеня / О.А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA : вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань : ФОП Жовтий, 2015. – С. 38- 42.
4. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
5. Комарівська Н. Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку засобами літературної загадки / Н. Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – Вип. 3. – С.229-233.
6. Комарівська Н.О. Творчий розвиток молодших школярів на уроках літературного читання / Н.О. Комарівська // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015. – С. 168-171.
7. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
8. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
9. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.
10. Хом'юк І.В. Про розвиток творчих здібностей студентів на ігрових заняттях з вищої математики / І.В.Хом'юк, В.В.Хом'юк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – Збірник наукових праць. – Вип. №10 – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця» – 2006. – С. 469–475.
5. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Алла Савченко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.Л. Франчук, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF DIALOGICAL SPEECH OF YOUNGER PUPILS

Alla Savchenko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У даній статті автором подається формулювання понять «діалог», «діалогічне мовлення» та підходи сучасних лінгводидактів до означеної проблеми. Дослідником описується ряд чинників, які впливають на розвиток діалогічного мовлення.*

***Ключові слова:** діалог, діалогічне мовлення, молодші школярі.*

***Abstract.** This article presents the formulation of the concepts of «dialogue», «dialogical speech» and approaches of modern linguistic guides to this problem. The researcher describes a number of factors that influence the development of dialogic speech.*

***Keywords:** dialogue, dialogic speech, younger students.*

Основною вимогою до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи є «розвиток умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення» [3, с. 10]. А провідним принципом мовної освіти в загальноосвітній школі, зокрема в її початковій ланці, має стати принцип розвитку мовлення. Мета освітньої галузі «Мови і літератури» полягає у формуванні комунікативної компетенції, що базується на знаннях, уміннях пізнавального і творчого (креативного) типу, соціальних навичках, світоглядних переконаннях.

Діалог активно досліджували та досліджують науковці у філософському (М. Бахтін, В. Біблер, М. Бубер та ін.), лінгвістичному (Н. Арутюнова, Т. Винокур, Л. Щерба, Л. Якубинський та ін.), нейрофізіологічному (Н. Бехтерева, Є. Бойко, О. Лурія та ін.), психологічному та психолінгвістичному Методика навчання діалогічного мовлення (Л. Виготський, І. Горелов, М. Жинкін, І. Зимня, С. Лебединський, О. Леонт'єв, Т. Піроженко, Н. Юр'єва та ін.), лінгвосоціо-психологічному (Т. Дридзе, І. Зимня та ін.), лінгводидактичному (А. Богуш, А. Бородич, Н. Гавриш, В. Захарченко, К. Крутій, Г. Леушина, Н. Луцан, О. Ушакова та ін.) аспектах.

Відомий методист М. Вашуленко зауважує, що «уже в період навчання грамоти необхідно розвивати в першокласників уміння вступати в діалог на доступні для них теми...» [2, с. 69]. «Буквар» надає для цього досить широкі можливості. Насамперед це тексти діалогічної побудови, наприклад: «Котик і Півник», «Парк на пустирі», «Весела гра», «Голуби» та ряд інших текстів.

У словнику лінгвістичних термінів [13] діалогічне мовлення визначається як форма мовлення, за якої відбувається безпосередній обмін висловлюваннями між двома або декількома особами. Умови, в яких відбувається діалогічне мовлення визначає низка особливостей, до яких належать: стислість висловлювання, широке використання немовленнєвих засобів спілкування (міміка, жести), переважна роль інтонації, різноманітність особливих речень неповного складу, вільне від суворих норм книжного мовлення синтаксичне оформлення висловлювання, домінування простих речень. Одиницею навчання діалогічного мовлення є діалогічна єдність (мікродіалог) – декілька реплік, пов'язаних за змістом і формою. Це визначення підкреслює важливий бік організації діалогу як форми мовлення (наявність адресата, спільна тематика висловлювань, розмовленнєвість).

У літературознавчому словнику-довіднику зазначається, що діалог – це переговори, контакти між двома країнами, сторонами; конкретне втілення мови, форма мовленнєвого спілкування, сфера вияву мовленнєвої діяльності людини й, нарешті, сама форма існування мови [12].

Дослідження різних науковців переконують, що діалог є основною, домінуючою формою мовлення, і тому вже в практиці навчання української мови в початковій школі йому відводиться належне місце. На думку вчених, процес навчання говоріння молодших школярів необхідно будувати в напрямі від діалогу до монологу, а не навпаки, оскільки діалогічне мовлення є важчим, ніж монологічне.

Діалогічне мовлення не планують, а спрямованість і результати визначаються певною мірою окремими висловлюваннями й репліками учасників, їхніми взаємними зауваженнями й побажаннями. Комунікативний акт, в якому має місце зміна ролей мовця й слухача. Він відбувається в певній ситуації спілкування й є її продуктом. Ситуація спілкування охоплює обстановку, в якій відбувається розмова, стосунки між співрозмовниками, мовленнєве спонування і процес діалогізування.

Дослідники (М. Дем'яненко, С. Кисла, К. Лазаренко, Н. Мініна) виокремлюють такі типи діалогів: мовленнєві штампи; звертання із запитаннями та швидко реакцію на нього; розпитування; реплікування (вміння своєчасно та влучно використовувати потрібні репліки). Це може бути повідомлення: зустрічне повідомлення, повідомлення- ствердження, повідомлення-заперечення, повідомлення-стимул до дії.

На думку А. Валлона, діалог, діалогічність – суттєва характеристика життя людей; діалог (як розмова, обмін думками) як форма й спосіб існування входить у життя дитини

задовго до оволодіння нею мовою. Він зазначає, що догляд дорослого за дитиною, по суті своїй, уже є діалогом [1].

Варто зазначити, що на діалогічне мовлення дітей молодшого шкільного віку впливає ряд чинників:

- мовне оточення даного періоду;
- вміння (чи невміння) читати, а також якість читання, усвідомленість прочитаного;
- здатність об'єктивно оцінити мовленнєву ситуацію;
- чи приділялася увага з боку дорослих щоденному тематичному спілкуванню з дитиною – розпитування про настрій, справи, бажання, уподобання тощо;
- індивідуальні особливості характеру;
- якість функціонування мовленнєвого апарату (особливо утруднюють спілкування такі вади, як заїкання, дефект у вимові звука [14]);
- вміння витримувати рівність дихання під час говоріння.

Зразки діалогу діти засвоюють зі спілкування з дорослими. А спілкування з однолітками є сферою розвитку істинної мовної аматорської діяльності, важливим показником формування комунікативних здібностей.

Щоб формувати діалогічні вміння учнів, зрозуміти своєрідність дитячого діалогу, необхідно врахувати психологічні особливості дітей шестирічного віку. Це емоції, які, як правило, домінують над логічним міркуванням; світогляд ще досить обмежений, тобто багато різних тем дитині невідомі або незрозумілі; першокласники важко усвідомлюють той факт, що інші люди можуть мати свою думку, яка не буде збігатися з їхньою. У цьому віці діти не можуть довго концентрувати мимовільну увагу на предметі розмови, у них підвищена емоційність чи навпаки виражена поведінка інтроверта. А також різний рівень мовних вмінь, різна якість самого мовлення. Одні володіють мовою, наближеною до літературного варіанту, інші розмовляють місцевою говіркою або суржиком, останній часто виникає, якщо в сім'ї спілкуються російською (а дуже часто це не варіант російської літературної мови, а вже суржикове мовлення).

Отже, під діалогом розуміємо розмову двох осіб на певну тему, близьку життєвому досвіду молодших школярів. З метою формування в учнів початкової школи діалогічних умінь доцільно використовувати теоретичні знання про діалог як форму усного мовлення дітей молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Валлон А. Психическое развитие ребенка / А. Валлон. – М. : Просвещение, 1967. – 196 с.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. / М. С. Вашуленко. - К. : Освіта, 2006. - 268 с.
3. Голюк О.А. Використання комунікаційного потенціалу Інтернет у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ / О.А.Голюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // 36. наук. пр. – Випуск 47 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 48-52.
4. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
5. Голюк О.А. Теоретико-методологічні засади формування діалогічної культури в майбутніх вчителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін / О.А.Голюк // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 13. – Глухів: ГДПУ, 2009. – С.244-252.
6. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. - 2006. - № 2 (338) Січень. - С. 8-16. 4. Петрик О. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів / О. Петрик // Початкова школа. - 2005. - № 11. - С. 8-11.
7. Ключко Н.Л. Підготовка дитини до школи: дефінітивний аналіз проблеми / Н.Л. Ключко // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав Хмельницький, 2008. – Вип. 14.- С. 137-140.

8. Колеснік К.А. Організація групової діяльності на заняттях з мови: поєднання ігрової та пізнавальної групової діяльності учнів першого класу// Учитель початкової школи. – № 11. – 2019. – С. 18-21.
9. Комарівська Н. Методичні аспекти застосування цікавої граматики на уроках рідної мови в початковій школі / Комарівська Н. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія : збірник наукових праць / редкол.: В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ Нілан ЛТД, 2014. – Вип. 41. – С. 46-51.
10. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.
11. Лазаренко Н. І. Розвиток пізнавальної активності першокласників у період навчання грамоти / Н.І.Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 5. – С.13-16.
12. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
13. Наумчук М. М. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови / М. М. Наумчук. – Тернопіль : Видавництво Астон. – 2008. – 132 с.
14. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
15. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.

РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЇ РУХІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ГРИ У ПЕТАНК

*Валентин Свинарчук, викладач кафедри теорії та методики фізичної культури
КВНЗ «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

DEVELOPMENT OF COORDINATION OF MOVEMENTS OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN BY MEANS OF PLAYING PETANQUE.

*Valentyn Svnarchuk, Lecturer at the Department of Theory and Methods of Physical Culture,
Vinnytsia Humanitarian and Pedagogical College (Ukraine)*

***Анотація.** У статті наголошується на важливості занять фізичною культурою для всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя; описано новий вид спорту в Україні – петанк; висвітлено правила гри у петанк та обґрунтовано вплив гри у петанк на розвиток координації рухів у молодших школярів.*

***Ключові слова:** розвиток координації рухів, молодші школярі, петанк.*

***Abstract.** The article emphasizes the importance of physical education for the full development of personality and the formation of a healthy lifestyle; describes a new sport in Ukraine – petanque; explains the rules of petanque play and substantiates the influence of petanque on the development of coordination of movements in primary schoolchildren.*

***Key words:** development of coordination of movements, primary schoolchildren, petanque.*

Сьогодні фізична культура і спорт визнана пріоритетним напрямом гуманітарної політики України і розглядається як важливий чинник всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя, як важливий чинник досягнення фізичної та духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави [1].

Здоров'я дитини, дорослої людини, нації в цілому завжди перебувають в полі зору освіти. Особливо важливим є фізичний розвиток та здоров'я дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, коли починають закладатися основи здорового способу життя. Тому у базових програмах навчання та виховання дітей цього віку відображені основні вимоги до формування ключових фізкультурних компетентностей. Зокрема, метою навчання фізичної культури молодших школярів є всебічний фізичний розвиток особистості учня

засобами фізкультурної та ігрової діяльності, формування ціннісного ставлення до фізичної культури, спорту, фізкультурно-оздоровчих занять та виховання фізично загартованих і патріотично налаштованих громадян України [6, с. 57]. Досягнення поставленої мети передбачає виконання цілої низки завдань, серед яких:

- виховання в молодших школярів розуміння значущості занять фізичними вправами, спортивними іграми як важливого засобу зміцнення здоров'я, отримання задоволення, гартування тіла та характеру, самовираження, соціальної взаємодії у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- формування в учнів здатності володіння різними способами рухової діяльності, виконання фізичних вправ;
- уміння грати в рухливі та спортивні ігри за спрощеними правилами;
- виховання в молодших школярів емоційно-ціннісного ставлення до занять фізичною культурою та спортом, здатності добирати фізичні вправи для розвитку фізичних якостей з урахуванням індивідуальних можливостей, бажання керуватися правилами безпечної і чесної гри, уміння боротися, вигравати і програвати та ін.

Зазначена мета і завдання реалізуються за такими змістовими лініями: «Рухова діяльність», «Ігрова та змагальна діяльність». Змістова лінія «Рухова діяльність» передбачає формування в молодших школярів уявлення про фізичну культуру як сукупність різноманітних фізичних вправ, способів рухової та ігрової діяльності, спрямованих на фізичний розвиток, зміцнення здоров'я та формування в молодших школярів умінь і навичок володіння різними способами рухової діяльності; здатності виконання вправ основної гімнастики, організуючих вправ, елементів акробатики, вправ корегувальної спрямованості та тих, що пов'язані з незвичним положенням тіла у просторі, ходьбою, бігом, танцювальними кроками, лазінням і перелізанням, стрибками; навичок володіння м'ячем; розвиток фізичних якостей. [6, с. 57-58].

Одним із найважливіших завдань фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку є розвиток рухової функції і вміння керувати своїми рухами. Координаційні здібності дитини виконують в управлінні рухами важливу функцію, а саме узгодження, упорядкування різноманітних рухових рухів в єдине ціле відповідно до поставленого завдання. Добре розвинені координаційні здібності є необхідною передумовою для успішного навчання фізичних вправ [3]. Високий рівень розвитку координації дозволяє швидко засвоїти нові рухи та виконувати їх з мінімальною витратою енергії, швидше та ефективніше оволодівати правильною технікою. Кожен рух, технічний прийом будується на основі старих координаційних зв'язків із знайомих дитині елементів. Правильно виконувати рухи, швидко і точно оволодівати новими у багатьох випадках залежить від того, який запас рухових навичок вже накопичений дитиною. І чим більшим запасом рухових навичок володіє дитина, тим багатшим буде її руховий досвід і ширшою база для оволодіння новими формами рухової діяльності. Тому основними завданнями тренування, спрямованого на розвиток спритності, є накопичення запасу елементів і удосконалення здатності до їх використання у більш складних рухових навичках [4]. Розвиток координаційних здібностей значною мірою визначається тим, наскільки розвинені здібності до правильного сприймання та оцінювання власних рухів та взаєморозташування ланок тіла. Чим більш точно відчуває дитина свої рухи, тим вищою є її здатність до рухової перебудови і тим швидше вона оволодіває новими руховими навичками [2].

З метою розвитку координації рухів в учнів початкових класів використовуються різноманітні ігри та вправи. Педагогічно доцільним буде ознайомити молодших школярів з новою для них грою – петанк, тим більше, що типовою програмою навчання передбачена змістова лінія «Ігрова та змагальна діяльність».

Гра у петанк відповідає потребам, здібностям та можливостям дітей молодшого шкільного віку і має цінний педагогічний потенціал для їхнього фізичного виховання. Оскільки уміння й навички гри в петанк за своєю природою, структурою й методикою вивчення ідентичні до рухових, передбачається, що використання засобів гри у петанк

дозволить полегшити вирішення багатьох завдань фізичного виховання, в тому числі й сприятиме розвитку координаційних рухів дітей молодшого шкільного віку.

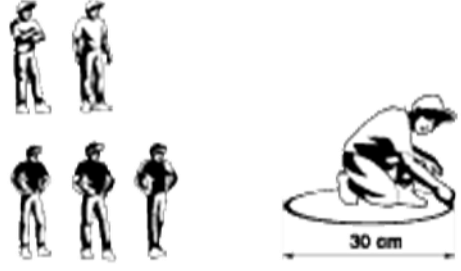
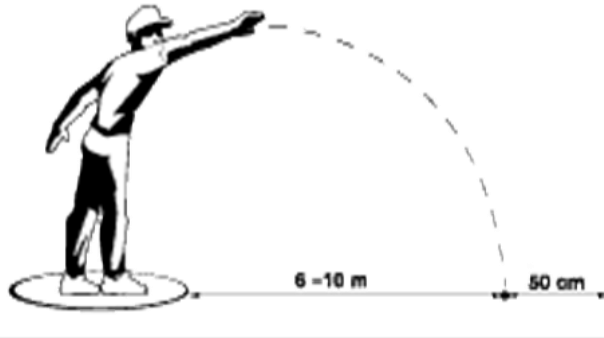

Гра в петанк у сучасній формі виникла в 1907 році в Ла Сіота, в Провансі, на півдні Франції. Сьогодні в цю гру у Франції грають близько 17 мільйонів осіб (в основному під час літніх канікул), вона розповсюджена також в країнах Європи, Південно-Східної Азії, США та ін. Це водночас спокійна й азартна гра. Нею можуть займатися люди будь-якого віку та стану здоров'я. Вікових обмежень для гри в петанк немає. Можна грати від 5 років і до 85.

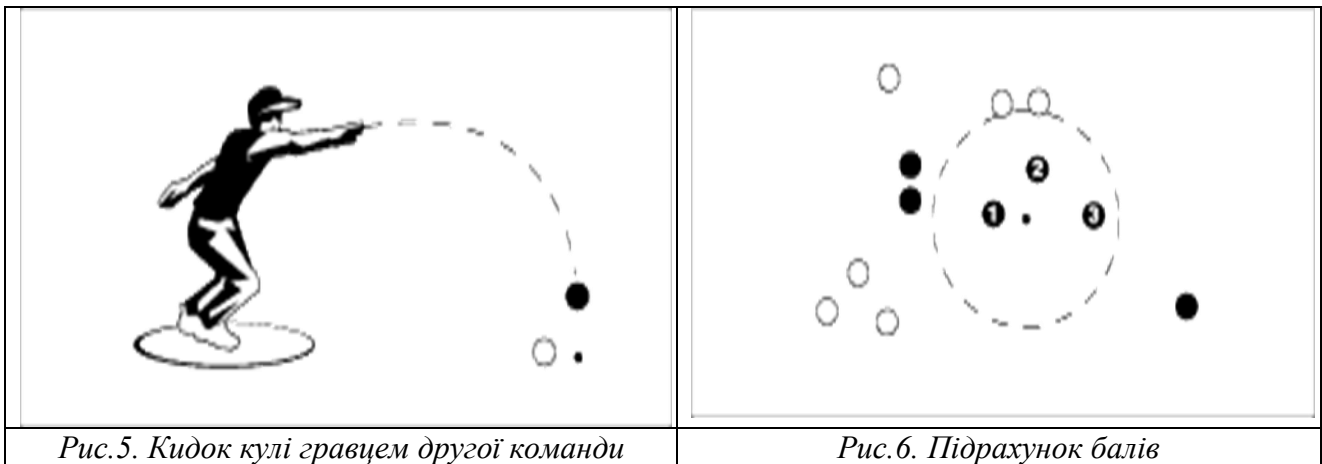
Петанк – досить новий для України вид спорту, який лише починає набувати популярність у нашій країні. Вперше цим видом спорту почали займатися в Україні на початку 2000-х років у Києві та Ужгороді, а тепер цим видом спорту займаються в Харкові, Львові, Хмельницькому, Дніпропетровську, Херсоні, Житомирі, Тернополі. В квітні 2007 року Україна була вперше представлена на жіночому Чемпіонаті Європи (триплети) в Анкарі. Петанк визнано як вид спорту в Україні, затверджено всеукраїнські правила змагань з петанку. На жаль, в Україні в петанк грає близько 300 спортсменів. Серед них є 130 гравців, які мають ліцензію, що дозволяє їм брати участь у змаганнях світового рівня.

Втім, щоб почати займатися петанком, непотрібно спеціальної підготовки чи обладнання, необхідно знати правила. Суть гри доволі проста – стоячи у середині кола (невеликого обруча), необхідно кинути порожнисті металеві кульки якомога ближче до маленької дерев'яної, яка називається кошонет. У петанк, як правило, грають на твердому ґрунті або гравії. Втім також можна займатися ним на траві, піску чи асфальті. Ігрове поле повинно бути прямокутної форми і мати розміри 6х10 метрів.

Правила гри у петанк такі [5]:

У грі беруть участь дві команди. Команда може складатися з одного, двох або трьох гравців. У грі використовується не більше 12 куль. На кожній кулі є певна кількість насічок, або сферичних ліній, що допомагає відрізнити кульки однієї команди від іншої. Якщо команда складається з одного або двох гравців, то кожен з них грає трьома кулями. Якщо до складу команди входить по три гравці, то кожен гравець такої команди грає двома кулями (Рис.1)

	
<p><i>Рис.1. Розподіл куль між гравцями команд</i></p>	<p><i>Рис.2. Креслення кола</i></p>
	
<p><i>Рис.3. Кидок кошонета</i></p>	<p><i>Рис.4 Кидок кулі гравцем першої команди</i></p>

Рис.5. Кидок кулі гравцем другої команди

Рис.6. Підрахунок балів

Кидаючи жереб, вибирають, яка команда починає грати першою. Ця команда креслить на полі коло діаметром близько 30 см або використовується обруч такого діаметру (Рис.2). Коло може бути накреслене як на ігровому полі, так і поза ним, близько до менших країв поля.

Гравець першої команди, ставши у коло, кидає дерев'яну кульку – кошонет – на відстань від 6 до 10 метрів, але не ближче, ніж на 50 см від країв ігрового поля. При цьому, ноги гравця не повинні відриватися від землі (поверхні ігрового поля), бути усередині кола доти, поки кошонет не зупиниться. (Рис. 3). Після того, як кошонет кинутий, будь-який гравець першої команди кидає першу кулю, намагаючись розмістити її, якнайближче до кошонета (Рис. 4). При цьому ноги гравця, який кидає, не повинні виступати за межі кола. Далі кидає кулю гравець другої команди. (Рис. 5) Після цього порівнюють відстані від кинутих куль до кошонета: чия куля знаходиться даліше від кошонета, та команда здійснює наступний кидок і кидає свої кулі доти, поки одна з її куль не стане ближче до кошонета, ніж будь-яка з куль опонента. Після чого кидки робить команда опонентів. Якщо в команди опонента не залишилося куль для кидка, то інша команда кидає свої кулі, що залишилися, намагаючись розмістити їх якнайближче до кошонета.

Коли кулі обох команд кинуті, провадиться підрахунок очок. Команда-переможниця одержує стільки очків, скільки її куль розміщено ближче до кошонета, ніж найближча куля команди-суперниці (Рис. 5). Раунд вважається закінченим, коли кожна команда кинула усі свої кулі. Команда-переможниця починає новий раунд, викреслюючи коло на місці падіння кошонета попереднього раунду, і знову кидає кошонет і починає новий раунд. Гра продовжується, поки одна з команд не набрала 13 очок.

Для відпрацювання техніки виконання кидків з молодшими школярами можна використовувати набивні м'ячики (100 г). Гра може проводитися на спортивних майданчиках школи, на трав'яних газонах з невеликою висотою трави, на майданчиках з піщаним покриттям. Для визначення меж поля використовуються 4 кілочка і стрічка, для кола – невеликий гімнастичний обруч. Перед початком гри учнів необхідно познайомити з правилами гри у петанк та відпрацювати техніку виконання кидка кулі, лише потім – поділити їх на команди та проводити навчальну гру.

Таким чином, запровадження гри у петанк в освітній процес початкової школи є педагогічно доцільним, оскільки сприяє розвитку координації рухів молодших школярів, урізноманітнює уроки фізичної культури та роботу в позаурочний час, розвиває інтерес до сучасних видів спорту.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» - Режим доступу: <https://zakon.help/law/3808-xii/edition03.07.2018/page1>
2. Лях В. Розвиток координаційних здібностей у шкільному віці / Лях В. // Фізкультура в школі. – 2007. – № 5. – С. 25-28.

3. Майорова Л. Т. Закономірності розвитку координаційних здібностей у дітей 7-10 років. / под ред. Л. Т. Майорова, Н. Г. Лопіна, В. І. Усакова. – Красноярськ, 2006.
4. Платонов В. М. Координація спортсмена і методика її вдосконалення : навч.-метод. посіб. / В. М. Платонов, М. М. Булатова. – К., 2002.
5. Правила гри у петанк – Режим доступу: <http://nano-eco.ru/product/petank-bocha>
6. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. (Затверджено Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272) – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>

ВИХОВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Наталія Сень, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.Л. Франчук, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського (Україна)*

EDUCATION OF SOUND CULTURE OF SPEECH IN YOUNGER PUPILS AT UKRAINIAN LANGUAGE

Natalia Sen, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynski State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті визначено важливість проведення на уроках української мови роботи, спрямованої на формування виразності та орфоепічної правильності вимови молодших школярів. Автор переконана, що для цього необхідно враховувати всі лінгвістичні аспекти літературної вимови та сприйнятливості учнів певного віку до виконання запропонованих видів навчальних завдань.*

***Ключові слова:** урок, молодші школярі, звукова культура мовлення, українська мова.*

***Abstract.** The article identifies the importance of conducting lessons in the Ukrainian language aimed at shaping the expressiveness and orthoepic correctness of the pronunciation of younger students. The author is convinced that this requires taking into account all the linguistic aspects of literary pronunciation and the susceptibility of students of a certain age to the proposed types of educational tasks.*

***Key words:** lesson, junior high school students, sound culture of speech, Ukrainian.*

Реформування системи освіти в Україні відбувається з урахуванням таких пріоритетних напрямків, як гуманізація і гуманітаризація навчально-виховного процесу. У Загальних положеннях «Закону України про освіту» відзначається, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей. Здійснення поставлених завдань тісно пов'язане з глибоким знанням української мови, без якої був би неможливим суспільний прогрес, збагачення інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу.

Досконале володіння мовою, її нормами в процесі мовленнєвої діяльності людини визначає її **культуру мовлення**. **Культура мовлення** – наука, що вивчає нормативність мовлення, її відповідність тим вимогам, що ставляться перед мовою в суспільстві. Вона формує закони правильної звуковимови, наголошення, слововживання, формотворення, побудови словосполучень і речень та вимагає від мовців їх дотримання [1, с. 78].

Звукова культура мовлення є складовою загальної мовленнєвої культури. Як визначають учені (О. Лещенко, Є. Сухенко та інші), звукова культура мовлення – це фонетично правильна і чиста вимова звуків і слів рідної мови; орфоепічне правильна вимова слів і фраз, що відповідає нормам літературної вимови з правильними наголосами, інтонаціями, паузами і відповідним темпом; чітка дикція; розвинутий фонематичний слух, правильне мовне дихання, вміння контролювати силу голосу [7].

Виховання звукової культури мовлення полягає в опануванні дітьми нормами літературної вимови. Саме вони становлять компонент змісту елементарної мовної освіти в період навчання грамоти. Тому вчителю початкової школи необхідно знати особливості мовленнєвого розвитку своїх вихованців на кожному наступному освітньому щаблі з тим, аби продумати ефективну систему подальшого удосконалення навички говоріння для кожного учня протягом чотирьох років перебування в початковій школі.

Відзначимо, що проблема виховання звукової культури мовлення не є новою. Вона досліджувалась у різних напрямках: теоретичними аспектами навчання української мови займалися С.Дорошенко, Р.Краєвський, О.Левченко, М.Успенський, Л.Вознюк; методикою роботи над фонетичним матеріалом і вимовою С.Бериштейн, М.Успенський; корекцією відхилень у мовному розвитку учнів А.Богомолова, М.Савченко, А.Колупаєва, Л.Спірова, М.Фомічева; віковими особливостями засвоєння звукової сторони мовлення В.Бельтюков, О.Гвоздев, А.Салахова; формуванням орфоепічних навичок українського мовлення молодших школярів М.Вашуленко, Н.Тоцька, О.Хорошковська та ін.

Науковцями визначено чинники звукової культури мовлення: чітка артикуляція звуків української мови, фонетична правильність або правильна звуковимова, орфоепічна правильність, мовне дихання, дикція, сила голосу, темп мовлення, тембр, фонематичний слух, засоби інтонаційної виразності мовлення [8].

Постановка звука потребує певної підготовки органів артикуляції дитини до відтворення відповідних для цього звука положень і рухів. Тому вчителю початкової школи необхідно застосовувати підготовчі та основні вправи, які передбачають автоматизацію звука в різних фонетичних умовах, зокрема в поєднанні з близькими за артикуляцією та акустичними характеристиками звуків.

Формування правильної звуковимови здійснюється у кілька етапів: *підготовчий* – підготовка органів до відтворення окремих елементів артикуляції та вироблення готовності об'єднати їх у комплекси, що відповідатимуть правильній вимові конкретного звука; *постановка звука*, тобто вироблення умінь об'єднувати окремі елементи вимови в єдине ціле, формування умінь відтворювати нову артикуляцію в найменшій одиниці мовлення – складі; *автоматизація звука* – поступове введення в склад, слово, речення, зв'язний текст з додержанням правил поступового переходу від простих у фонетичному відношенні сполучень до складних; *закріплення звуків* – введення звука в повсякденне мовлення, що передбачає повну автоматизацію навичок його вимови.

Важливою умовою ефективності роботи з виховання звукової культури мовлення молодших школярів є систематичне використання таких завдань:

1. Розвивати мовне дихання (вимовляти 3-4 складові слова на одному видиху), вправляти в умінні передавати з допомогою інтонації різний настрій, закріплювати вміння говорити чітко, виразно, володіти силою голосу, різним темпом мовлення.
2. Розвивати фонематичний слух (учити впізнавати рими і самим добирати подібні слова; розрізняти значення слів, відчувати наголос).
3. Удосконалювати вимову всіх засвоєних звуків.
4. Удосконалювати дикцію, розвивати голосовий апарат, мовний слух, фонематичне сприймання, мовне дихання.
5. Вчити вимовляти слова із додержанням норм літературної вимови.
6. Розвивати мовне дихання, слухову увагу.
7. Привчати говорити чітко, виразно, передавати інтонацією різні психічні стани, своє ставлення до того, про що говориться.
8. Учити вимовляти слова з трьома і більше складами на одному видиху.
9. Закріпити вміння володіти силою голосу, темпом мовлення (говорити голосно-нормально-пошепки, помірно-швидко-поволі).

Таким чином, добір методів і прийомів формування звукової культури мовлення в початковій школі зумовлений розумовими особливостями дітей і змістом мовного навчального матеріалу. Молодший шкільний вік характеризується переходом від наочно-

образного до словесно-логічного мислення, тому звукова робота в першому класі здійснюється на основі наочних методів навчання (спостереження, зіставлення, порівняння). У процесі формування правильної звуковимови в школі 1-го ступеня необхідно широко використовувати практичні методи навчання, репродуктивні та евристичні також (пошукові або частково пошукові) вправи.

Список використаних джерел:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
2. Колесник К.А. Організація групової діяльності на заняттях з мови: поєднання ігрової та пізнавальної групової діяльності учнів першого класу// Учитель початкової школи. – № 11. – 2019. – С. 18-21.
3. Клочко Н.Л. Підготовка дитини до школи: дефінітивний аналіз проблеми / Н.Л. Клочко // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав Хмельницький, 2008. – Вип. 14.- С. 137-140.
4. Комарівська Н. Методичні аспекти застосування цікавої граматики на уроках рідної мови в початковій школі / Комарівська Н. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія : збірник наукових праць / редкол.: В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ Нілан ЛТД, 2014. – Вип. 41. – С. 46-51.
5. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід’ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С. 36-42.
6. Лапшина І.М. Словесні ігри та ігрові вправи у формуванні аудіативних навичок дітей дошкільного й молодшого шкільного віку / І.М. Лапшина // Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник статей. – Вінниця : ВДПУ імені М.Коцюбинського, 2009. – С. 139-145.
7. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посібник для студентів ВНЗ / За наук. Ред. М.С.Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
8. Піроженко Т. Мовлення дитини: Психологія мовленнєвих досягнень дитини. / Т. О. Піроженко. – К.: Главник, 2005. – 112 с.
9. Родюк Н.Ю. Педагогічні ідеї професійної підготовки вчителів початкової школи в країнах Заходу / Inovativny vyzkum v oblasti vzdelavania a socialnej prace. – Sladkovicovo : Vysoka skola Danubius, 2017. – С. 150-153.
10. Родюк Н.Ю. Практикум з української мови : навчальний посібник для студентів спеціальності 013 Початкова освіта. – Вінниця : ВДПУ, 2019. – 83 с.
11. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
12. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра / Укл. І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк. – Вінниця : ВДПУ, 2018. – 60 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МОВНОГО ЦИКЛУ

Олександра Слободяник, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.Л. Франчук, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

PECULIARITIES OF FORMING THE READING COMPETENCE OF YOUNGER PUPILS AT THE LANGUAGE LESSONS

Alexandra Slobodyanik, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті автор визначає методичні засади й специфіку формування читачької компетентності молодших школярів на уроках літературного читання з урахуванням аспекту компетентнісно орієнтованого підходу до навчання.

Ключові слова: літературне читання, молодші школярі, читачька компетентність.

Abstract. *In the article the author defines the methodological bases and specifics of formation of reading competence of the younger pupils in the lessons of literary reading taking into account the aspect of the competently oriented approach to teaching.*

Keywords: *literary reading, junior high school students, reading competence.*

У процесі модернізації початкової освіти відбувається методологічна перебудова навчального процесу, спрямування його на особистісний розвиток молодших школярів, формування в них основних компетенцій. Аналіз досвіду освітніх систем багатьох країн показує, що одним із шляхів оновлення змісту освіти, узгодження його з потребами інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентісний підхід. Дієвим засобом естетичної комунікації, духовного збагачення, інтелектуального стимулювання, гуманістичного виховання громадян України може вважатися формування читацької компетенції школярів.

Вагома роль у розвитку й вихованні особистості молодшого школяра належить навчальному предмету «Літературне читання», який є складовою освітньої галузі «Мови й літератури». У Державному стандарті початкової загальної освіти зазначено, що «сутність початкової літературної освіти полягає в розвитку повноцінних навичок читання, ознайомленні школярів з дитячою літературою в поєднанні жанрових форм, авторської та тематичної різноманітності, у художньо-естетичному освоєнні тексту й дитячої книжки, у формуванні творчих здібностей» [2]. Тобто літературна освіта спрямована на виховання свідомого й активного читача, головною характеристикою якого є компетентність.

На уроках літературного читання вчитель має сформувати особистість, яка вмє репрезентувати себе, адаптуватися до незвичних життєвих реалій, відстояти власну точку зору та власну гідність, бути активною, ініціативною, наполегливою в досягненні поставленої мети, і водночас – співчутливою й милосердною. Школа озброює дитину навичками читання, тобто формує читача. Але цього недостатньо: вона повинна виховувати активного читача, який би був у змозі самостійно прочитати книгу та розібратися в ній, мав би потребу систематичного читання, вмів би вибирати потрібну книжку за визначеною темою, читав би не тільки книжки, але й газети, журнали, користувався би довідковою літературою (енциклопедіями, словниками, довідниками, додатковою літературою тощо). Щоб досягти цього, необхідно залучати учнів до читання шляхом формування їхньої читацької компетентності.

Поняття «читацька компетентність» трактується як система певних якостей особистості, що дають йому змогу ефективно вступати у взаємодію з будь-яким твором, оперувати його елементами, вести діалог з ним залежно від настанови читання, власних стратегій сприймання та розуміння тексту.

Глибокий інтерес до питання читацької компетентності простежується в роботах психологів (Н.Чепелева), педагогів (Л.Гребнева, Д.Фукс, Л.Фукс та ін.), методистів викладання мови (Т.Вдовіної, О.Савченко, Н.Перхайло та ін.). Концептуальні засади методичного поняття читацької компетенції закладено в дослідженнях О.Ісаєвої, С.Шаповал, В.Уліщенко та ін. У вітчизняній науці проблема читацької діяльності розробляється в дослідженнях О.Богданової, Н.Волошиної, В.Голубкова, А.Градовського, С.Жили, В.Маранцмана, Є.Пасічника, Т.Пахомової, М.Рибникової, А.Ситченка, Г.Токмань та ін. Специфіка читацької діяльності учнів початкової школи висвітлюється в працях Н.Бібік, М.Вашуленка, М.Наумчук, Н.Скрипченко, О.Савченко та ін.

Однак сьогодні процес формування читацьких компетентностей ускладнюється в силу певних чинників суб'єктивного й об'єктивного характеру. Так, реалії сьогодення засвідчують загальне падіння рівня читацької активності, пріоритет аудіовізуальних засобів отримання інформації. Дослідники вказують, що основний мотив читання художніх творів сучасних школярів має прагматичний характер і пов'язаний з необхідністю реалізації навчальних завдань шкільних програм. Серед загальних закономірностей процесу сприйняття художніх

творів учні виділяють серйозні суперечності між власним читацьким досвідом учнів і нормативним читанням, пропонованим шкільними програмами з літератури.

Водночас узагальнений аналіз результатів навчання школярів, теоретичні та емпіричні спостереження, соціологічні дослідження, численні матеріали фахової преси останніх років дають підстави констатувати загальне падіння читацької культури в суспільстві, зниження інтересу до літератури.

Серед причин, що привели до розвитку негативної тенденції, можна виділити такі чинники об'єктивного та суб'єктивного характеру, як зниження економічного та морально-культурного рівня життя нашого суспільства; захоплення сучасної молоді комп'ютерними технологіями та Інтернетом; перевантаження навчальних програм, а звідси брак у школярів вільного часу для читання; відсутність комплексної програми розвитку читацької культури особистості.

Нові інформаційні технології стали важливим джерелом знань для дітей і учнівської молоді, засобом усебічного розвитку, склавши альтернативу книгам. Однак читання залишається основопокладаючим інструментом засвоєння культури, інтелектуального й духовного становлення особистості в світі різних засобів масової інформації.

Формування читацької компетентності молодших школярів передбачає розробку системи роботи, яка охоплює уроки класного й позакласного читання, позаурочну роботу. Проводячи уроки літературного читання необхідно добирати ефективні методи й прийоми формування активного й свідомого читача: змістовну розповідь учителя про письменників, прийоми роботи над усвідомленням художнього тексту, його аналізу, різні види читання, прийом незвичайної постановки завдання, написання творів-мініатюр, ілюстрації за текстом прочитаного, літературні ігри, складання плану прочитаного, різноманітні вправи з формування техніки читання й виразного читання тощо.

У процесі формування читацької компетентності молодших школярів важливе значення має позакласне читання та відіграють уроки позакласного читання, які є складового навчального предмету, однак мають свою структуру й особливості проведення. Продовження формування читацької компетентності відбувається в позакласній роботі. Види і форми позакласної роботи з дитячою книжкою, які можуть бути запропоновані молодшим школярам, різноманітні. Серед них – літературні конкурси, КВК, вікторини й турніри, видання рукописних журналів, робота літературних гуртків (драматичного, поетичного, літературознавчої студії тощо), ігри-подорожі в «Читай-місто», читання й індивідуальні усні виступи учнів про прочитане; зустрічі з письменниками, журналістами, вчителями старших класів із літератури.

Таким чином, ефективним засобом інтелектуального стимулювання, гуманістичного виховання та духовного збагачення особистості можна вважати формування читацької компетенції школярів.

Список використаних джерел:

1. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. / М. С. Вашуленко. – К. : Освіта, 2006. – 268 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2006. – № 2 (338) Січень. – С. 8-16.
3. Каплінський В. В. Орієнтація вищого навчального закладу на забезпечення якості освіти / В. В. Каплінський, Н. І. Лазаренко // Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики: зб наук. робіт. – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С.– 111-114.
4. Ключко Н.Л. Підготовка дитини до школи: дефінітивний аналіз проблеми / Н.Л. Ключко // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав Хмельницький, 2008. – Вип. 14.- С. 137-140.
5. Колеснік К.А. Модель організації групової діяльності учнів при вивченні художнього твору / К.А. Колеснік // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С. 69-73.

6. Комарівська Н. Особливості змісту та проведення інтегрованих уроків читання в початковій школі / Н. Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : Вип. 31. – Вінниця: ТОВ НІЛАН ЛТД, 2010. – С. 75-81.
7. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід’ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.
8. Лазаренко Н. І. Розвиток пізнавальної активності першокласників у період навчання грамоти / Н.І.Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 5. – С.13-16.
9. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., Клименко А. О. Симбіоз методологічних підходів до розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Наука і освіта, №4, с. 107-112, 2017. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-18>.
10. Лапшина І.М., Комарівська Н.О. Використання елементів сучасних інноваційних технологій у формуванні інтересу до дитячої літератури у дітей дошкільного віку / І.М. Лапшина, Н.О. Комарівська // II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Інноваційні технології в дошкільній освіті». – Переяслав-Хмельницький. – 28-29 березня 2019. – С.44-48.
11. Науменко В. Навчання вдумливого читання і розуміння твору / Науменко // Початкова школа. – 2008. – № 3. – С.50-51.
12. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
13. Слободянюк Н.Ю. Український національно-культурний компонент у мові художньої історичної прози Пантелеймона Куліша: Автореф. дис. ... канд. філол. наук / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2001.
14. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра / Укл. І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк. – Вінниця : ВДПУ, 2018. – 60 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ НУШ

Анжела Слюсаренко, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Л. В. Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

PECULIARITIES OF EVALUATION OF EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS OF YOUNGER PUPILS IN THE CONTEXT OF THE IDEAS OF NEW UKRAINIAN SCHOOL

Angela Slyusarenko, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті розглянуто теоретичні аспекти нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів. Розкрито суть методів та видів оцінювання молодших школярів за новоствореною системою нової української школи. Висвітлено важливість змін у системі навчання та оцінювання молодших школярів.*

***Ключові слова:** навчання, оцінювання, формувальне оцінювання, підсумкове оцінювання, технології оцінювання, молодший школяр.*

***Abstract.** The theoretical aspects of the new system of evaluation of primary school students' academic achievements are considered in the article. The essence of methods and types of assessment of younger students according to the new system of the new Ukrainian school is revealed. The importance of changes in the system of teaching and assessment of younger students is highlighted.*

***Keywords:** teaching, assessment, formative assessment, final assessment, assessment technologies, junior high school student.*

З приходом нової освітньої реформи, за якої одним з головних компонентів процесу навчання є розвиток компетентностей учнів, відбувається перегляд основних підходів до

оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Стандартні тести, самостійні та контрольні роботи, які здебільшого показують те, що не вміють робити, чи не знають учні, відходять у минуле. На перший план виходять такі форми та методи оцінювання, які зосереджують увагу на протилежному – що знають і що вміють робити учні.

З 2018-2019 навчального року учні перших класів почали навчатися за новою системою оцінювання. Це означає, що молодші школярі замість сухого запам'ятовування інформації, яку отримують у школі, опановуватимуть компетентності – те, що знадобиться в житті. Такий вид навчання передбачає не лише опанування академічних знань з окремих предметів, а й так званих соціальних компетентностей, тобто тих, які допоможуть вирішувати складні проблеми, легко працювати в команді, пропонувати нові ідеї тощо [2, с. 1].

МОН України не одразу наважилося використовувати новостворену систему оцінювання по всій території країни, тому було обрано 100 пілотних шкіл, у кожній з яких по два класи, де і впроваджувався даний проєкт. На сьогоднішній день усі початкові класи використовують нову систему навчання та оцінювання. Її суть полягає у тому, що оцінюється прогрес у навчанні, а не знання, вміння, навички. Це так зване формувальне оцінювання, яке буде надзвичайно ефективним лише за умови його системного застосування» [4, с. 18-19].

Т.М Канівець зазначає: «Формуюче оцінювання не підвищує успішність саме по собі. Учні покращують свої знання, якщо інформація, отримана в ході формуючого оцінювання, використовується конструктивно, з метою врахувати індивідуальні особливості та потреби, допомогти учням стати більш незалежними в навчанні. Формуюче оцінювання – джерело інформації для диференціації навчання» [4, с.19].

Поряд із формувальним видом оцінювання учнів початкових класів не слід забувати і про підсумкове оцінювання. Воно, як новий вид оцінювання, стоїть поряд із формувальним, допомагає йому здійснювати ефективний контроль якості знань кожного учня. Не зважаючи на те, що ці два види оцінювання створені для досягнення однієї мети, формувальне і підсумкове оцінювання підпорядковані різним цілям: формувальне оцінювання має на меті підвищити якість освіти, а підсумкове оцінювання оцінити цю якість. Відповідно формувальне оцінювання здійснюється під час навчального процесу, підсумкове – уже по його завершенні. Порівняльний аналіз цих видів оцінювання можемо спостерігати у таблиці 1.

Таблиця 1

Суть формувального та підсумкового оцінювання

Формувальне оцінювання	Підсумкове оцінювання
Перевіряє, як триває навчання	Перевіряє, що було вивчено
Діагностичне: ідентифікує сфери, де необхідне покращення	Оціночне: вимірює досягнення певного рівня
Ідентифікує недоліки і покращує навчання	Засвідчує якість
Здійснюється під час навчального процесу	Відбувається в кінці навчального процесу
Допомагає учням вчитися один в одного	Змушує учнів конкурувати між собою

Продовжуючи тему формувального оцінювання варто згадати те, що у минуле відходить не лише бальне оцінювання як важливий вид оцінювання молодших школярів, а й форма фіксації здобутих умінь та навичок кожного учня.

Тому саме для здійснення формувального оцінювання робоча група МОН розробила свідоцтво досягнень учня. Воно створене для того, щоб дати батькам і учням зворотний зв'язок про те, що відбувалося протягом навчального року чи семестру. Даний документ складається з двох частини. У першій частині свідоцтва вчитель буде оцінювати соціальні й робочі компетентності. Наприклад, чи дитина була активною на уроці, чи ставила запитання учителю та однокласникам, чи була ввічливою, чи вирішувала дискусійні питання, чи виявляла бажання бути самостійною у роботі. Друга частина свідоцтва націлена на оцінювання компетентностей з кожного предмету окремо. Проте навчальні досягнення оцінюють не за кількістю помилок чи негативної оцінки досягнень учня, а виходячи з моделей його поведінки і процесу навчання. Наприклад, *«Цікавиться темами, що вивчаються»* (Я досліджую світ), *«Пояснює розташування предметів»* (Математика), *«Дотримується встановлених умов та правил гри»* (Фізкультура). Компетентності в обох частинах оцінюються за допомогою чотирьох рівнів: *«має значні успіхи»*, *«потребує значної уваги і допомоги»*, *«демонструє помітний прогрес»*, *«досягає результати з допомогою вчителя»*.

Як показує детальний аналіз бланків свідоцтв, у цьому списку **немає варіанту «низький рівень»**, чи зауважень типу «не зміг вивчити таблицю множення». Адже вчитель, фіксуючи можливості учнів не виносить вирок, а має на меті допомогти та покращити результати успішності.

У 1-2 класах оцінювання в обох частинах свідоцтва є описовим, а у 3 класі для оцінювання успішності учнів з кожного предмету з'являються бали. Також корисним у кінці кожного свідоцтва є поле для рекомендацій учителя. Саме там він може написати, що потрібно робити дитині для того, щоб покращити свої результати. Наприклад, це може бути *«щодня читати по 20 хвилин»*, або *«два рази у тиждень стрибати зі скакалкою»*, тощо.

Нижче є поле для зворотного зв'язку батьків. Вони отримують два екземпляри таких свідоцтва – один лишають собі, а інший повертають у школу, вчителям. Саме в другому екземплярі вони можуть вказати свої побажання [1, с. 4].

Поряд із новими видами оцінювання з'являється безліч сучасних технологій навчання і оцінювання, які значно полегшують організацію освітнього процесу. Однією з таких важливих технологій оцінювання у початковій школі, особливо у 1-му класі, є технологія портфоліо. Вона відрізняється від звичних методів оцінювання тим, що забезпечує вчителя інформацією про процес і результати навчальної діяльності учня, надаючи при цьому можливості саме учням здійснювати судження щодо результатів своєї діяльності.

Портфоліо – не спосіб планування роботи з кожною дитиною індивідуально, а метод, який допоможе спостерігати за роботою учня. Проте, саме портфоліо дає можливість учителю розробляти подальші плани роботи з дитиною, адже важливо бачити спочатку поточні результати знань та умінь учня, а потім уже робити наступні кроки, тобто важливо знати, від чого потрібно відштовхуватися. Портфоліо, як вид контролю, дає можливість учителю знайти сильні та слабкі сторони кожного учня класу, визначити хід думок та прогрес в опануванні певними навичками за певний період. Портфоліо здебільшого має вигляд спеціальної папки, проте його вміст не зводиться лише до колекції учнівських робіт. Портфоліо – це спеціально спланована та організована індивідуальна добірка документів та матеріалів, яка демонструє динаміку досягнень учнів у різних сферах.

Кожному учителю слід пам'ятати, що перехід до справжнього нового оцінювання в українській школі вимагатиме серйозної зміни культурних норм, педагогічних звичок і парадигм. Також для ефективного здійснення формувального оцінювання вчителю необхідно забути та відмовитися від багатьох установок радянської і пострадянської педагогіки [3, с. 3].

На сучасному етапі становлення нової системи освіти педагог повинен сприяти реалізації нового змісту навчання. У своїй педагогічній діяльності він має опиратися на

досвід та уміти оцінювати навчальні досягнення кожного учня саме на основі врахування його навчальних потреб та індивідуальних можливостей, проявляти креативність у виборі способів та прийомів роботи, використовувати сучасні підходи до оцінювання та створювати умови для повноцінного розвитку підростаючого покоління.

Оцінювання як метод не підвищує успішність учнів, проте учні покращують свої знання за умови, що інформація, яку діти отримали у ході формульованого оцінювання, використовується вчителем для врахування індивідуальних навчальних потреб учнів і допомагає їм стати самостійним та незалежними у навчанні.

Список використаних джерел:

1. Коберник І, Топол В. Оцінювання по-новому: як закордонний досвід оцінювання в початкових класах можна використати в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://nus.org.ua/articles/otsinyuvannya-po-povomu-yak-zakordonne-otsinyuvannya-v-pochatkovykh-klasah-mozhna-vykorystaty-v-ukrayini/>
2. Нова українська школа. Як по-новому оцінюватимуть учнів перших класів. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://nus.org.ua/articles/yak-po-novomu-otsinyuvatymut-uchniv-pershyh-klasiv/>
3. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
4. Основи педагогічного оцінювання: [навчально-методичний посібник] / Т. М. Канівець. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. – 102 с.

ТЕХНОЛОГІЯ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В РОБОТІ ПЕДАГОГА ЯК ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Світлана Снігур, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О. В. Жовнич, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

TECHNOLOGY OF TIME MANAGEMENT IN THE WORK OF THE EDUCATOR AS THE BASIS OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATION PROCESS

Svetlana Snegur, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання щодо використання технології тайм-менеджменту у роботі педагога як основи організації освітнього процесу. Розкрито основні принципи педагогічної технології тайм-менеджменту.

Ключові слова: технологія, тайм - менеджмент, самоорганізація, самоменеджмент, час.

Abstract. The article explores theoretical issues regarding the use of time-management technology in the teacher's work as a basis for organizing the educational process. The basic principles of pedagogical time management technology are revealed.

Key words: technology, time management, self - organization, self - management, time.

Процес управління часом характеризує таке поняття, як тайм-менеджмент. В загальному розумінні тайм-менеджмент – це управління робочим і особистим часом для досягнення поставлених цілей. Нині існує безліч методик управління часом. Всі вони засновані на головних принципах тайм-менеджменту, таких як постановка цілей, планування, розстановка пріоритетів, дії відповідно до складеного плану; безпосереднє виконання плану і, зрештою, досягнення поставленої мети. Останнім часом тайм-менеджмент стає невід'ємною частиною життя тих людей, які прагнуть позбутися надмірного навантаження на роботі та нестачі часу.

Вчитель загальноосвітньої школи крім виконання своїх безпосередніх посадових обов'язків повинен вміти застосовувати в своїй роботі тайм-менеджмент, щоб його діяльність була ефективною.

Під управлінням часом, організацією часу, тайм-менеджмент (англ. Time management) розуміють технологію організації часу і підвищення ефективності його використання. Управління часом - це дія або процес тренування свідомого контролю над кількістю часу, витраченого на конкретні види діяльності, при якому спеціально збільшуються ефективність і продуктивність.

В умовах сучасної освітньої реформи, відповідно до Концепції нової української школи, актуальним завданням педагога виступає формування ключових компетентностей учня, які будуть розвиватися на засадах педагогіки партнерства.

Для досягнення поставлених завдань важливою виступає особистість педагога, його прагнення до саморозвитку, вміння ставити адекватні цілі та досягати їх, ефективно планувати свої діяльність й контролювати її результати. Тому актуальною сьогодні для системи освіти виступає проблема самоменеджменту працівника (або наукового управління своєю діяльністю за І.Г. Ткаченком), основна мета якого полягає в тому, щоб максимально використовувати власні можливості, свідомо керувати течією свого життя (самовизначатися) та долати зовнішні обставини як на роботі так і в особистому житті.

Ще Б.Франклін вважав час найціннішим скарбом людини, а його фраза «Час – це гроші» стала крилатою. Тоді як сучасний вчений, О.Колесов, визнавав час дорожчим за гроші, тому, що його не можна накопичити чи використовувати двічі. Він підкреслив, що «управління часом в природі не існує» [1, с. 62], а люди можуть керувати грошима, матеріальними ресурсами, людьми, власним здоров'ям тощо. Найліпше, що людина може зробити – усвідомити природу часу і навчитися будувати своє життя з урахуванням двох його основних особливостей – обмеженість часового ресурсу і безповоротність плину часу [1].

Професійну організацію систем управління, пов'язаних з діяльністю людей у конкурентних сферах, підтримання їх ефективного функціонування називають менеджментом. А технологію оптимальної самоорганізації особистості для досягнення значущих для неї цілей Л.Зайверт окреслив як самоменеджмент [3].

Самоменеджмент виражений в цілеспрямованому та послідовному використанні практичних методів менеджменту в повсякденній діяльності, для того, щоб оптимально використовувати свій час, формулювати та реалізовувати життєві цілі, робити себе здоровим, створювати емоційно-вольовий потенціал та самоконтроль. Як підкреслив О.Крикун, самоменеджмент – це вміння набувати, розвивати, зберігати, раціонально використовувати свій час і бути при цьому успішним [2].

Проблеми наукового управління своєю діяльністю та часом в системі освіти розглядав ще І.Г.Ткаченко, який був соратником О.В.Сухомлинського. Працюючи директором Богданівської середньої школи № 1 він значну увагу приділяв аспектам організації діяльності колективу. Провідними принципами його системи управління були «демократизм, плановість, компетентність, конкретність, діловитість, правильний добір, розстановка й раціональне використання кадрів, систематична перевірка виконання рішень, розумні взаємини з колективом тощо» [4, с.28]. Основним в управлінні школою вчений вважав планування (тижневе, річне, п'ятирічне), без якого творча діяльність колективу була б неможливою [4].

Не зважаючи на те, що технологія тайм-менеджменту не дає стовідсоткової гарантії успішності, як підкреслила Л.Образцова, без неї успішність комунікативної взаємодії не можлива. Найперше, на її думку, варто оволодіти вмінням ставити перед собою цілі; планувати свою діяльність (формулювання завдань, вибір оптимальних рішень, найефективніших способів досягнення поставлених цілей); розвивати навички самоконтролю, здатності самостійно оцінювати успішність (або неуспішність) своїх дій; вести облік витрат часу, ефективно використовувати всі доступні його резерви [5].

О.Семенова, досліджуючи можливості педагогів в організації власної праці, визначила, що 82% респондентів відмічають хронічну недостатність часу не тільки на відпочинок, але й на професійний саморозвиток. Причинами такого явища вона назвала

недостатню організованість, відповідальність та слабку раціональність використання робочого часу [6, с. 6].

Як відзначила А.А.Симонова, сучасний педагог, найчастіше не вмє свідомо та раціонально керувати своїм життям та діяльністю. Частіше він «горить» на роботі, не щадячи ні себе, ні своїх учнів, намагаючись досягнути високих освітніх результатів. Тоді як основне завдання педагога – не тільки підвищення якості освіти дитини а й одночасне зниження навантаження як учнів так і педагогів.

Максимально використовувати власні можливості та раціонально керувати своїм життям, активно та ефективно впливати на зовнішні обставини як на роботі так і в особистому житті, на думку А.А.Симонової, дозволить використання технології самоменеджменту. Її застосування сприятиме оптимізації трудових та часових затрат, отриманню часових резервів для розвитку та саморозвитку педагогів, що напряму пов'язане з підвищенням якості освітніх послуг [6].

Проаналізувавши погляди науковців (Г.А.Архангельский, І.Л.Добротворський, А.А.Симонова, А.М.Гаврилюк, О.А.Крикун, Н.В.Любченко, О.С.Колесов та інші) на проблему самоменеджменту, ми виділили наступні етапи даного процесу: постановка цілей, планування використання часу, прийняття рішення, організація (реалізація), контроль.

Етап «постановка цілей» на думку багатьох дослідників (О.А.Крикун, Г.І.Ткаченко) є визначальним і найважливішим. Адже ще Л.Сенека відзначав, що коли не знаєш в якому напрямку тримати курс, то жоден вітер не буде попутнім [1]. На даному етапі застосовують наступні методи: визначення мети, ситуаційний аналіз, цільові стратегії та методи досягнення успіху, формулювання мети. Результатом першого етапу повинно стати: мотивація, усунення слабких сторін, розпізнавання переваг, концентрація зусиль на вузьких місцях, з'ясування та фіксація термінів і найближчих кроків [1].

Для постановки цілей та визначення мети можна використовувати різні техніки, однією з яких є «Технологія SMART» (Д.Доурден). SMART означає розумна ціль і об'єднує великі літери від англійських слів, що позначають, якою має бути справжня мета: Specific (конкретність), Measurable (вимірність), Attainable (досяжність), Relevant (релевантність), Time-bounded (визначеність в часі).

Наступний етап – *планування використання часу* – повинен забезпечувати підготовку до реалізації мети, оптимальний розподіл і планування часу, скорочення строків виконання. Ефективними методами на цьому етапі є наступні: стратегічне й оперативне планування, планування дня, принципи тимчасового менеджменту, метод «Альпи», система Франкліна, «пряме і зворотне» планування, ведення щоденника часу.

Наприклад, метод «Альпи» полягає у резервуванні робочого часу «про запас» у співвідношенні (60:40). Ведення щоденника часу, який являє собою одночасно календар-пам'ятку, записну книжку та допомагає орієнтуватися в строках і датах. Система Франкліна, яка полягає в поділі всіх щоденних справ на три категорії: першочергові, другорядні і малозначимі. Візуально це зображають у вигляді піраміди.

Етап «*прийняття рішення*» спрямований на першочергове вирішення життєво важливих проблем, упорядкування справ за їх важливості, продуктивність трудових витрат. Ефективними методами на цьому етапі будуть наступні: встановлення пріоритетів, принцип Парето, АВС аналіз, принцип Ейзенхауера, делегування завдань.

Згідно методології «АВС-аналізу» найважливіші завдання (категорія А) становлять приблизно 15 % кількості всіх завдань. Однак, власна значущість цих завдань (у сенсі вкладу у досягнення мети) становить приблизно 65%; важливі завдання (категорія В) – відповідно 20% до 20%; менш важливі і несуттєві завдання (категорія С), відповідно 65% до 15%.

Принцип Парето (співвідношення 80:20) полягає в тому, що якщо всі робочі функції розглянути з точки зору їх ефективності, то виявиться, що 80% кінцевих результатів досягається лише за 20% витраченого часу, тоді як решта 20% загального «поглинають» 80% робочого часу.

Аналіз за принципом Ейзенхауера передбачає встановлення пріоритетності у виконанні завдань за такими критеріями, як важливість і терміновість справи: термінові / важливі справи (за них варто братися негайно і самому їх виконувати); термінові / менш важливі справи; менш термінові / важливі завдання (їх не треба виконувати терміново, але потрібно проконтролювати, щоб вони не перейшли в розряд термінових справ); менш термінові / менш важливі завдання.

Матриця Ейзенхауера - один з найефективніших методів короткочасного планування.

Наступний етап – *організація та реалізація*, який сприяє концентрації на значних завданнях, використанні піку продуктивності, обліку періодичних коливань, становлення індивідуального робочого стилю. Ефективними методами тут можуть бути: розпорядок дня, графік продуктивності, денний робочий план.

Ще один етап – *контроль*, який забезпечує заплановані результати, позитивний вплив на перебіг життя. Для цього можна використовувати контроль процесу роботи, контроль досягнення поставлених цілей та огляд підсумків минулого дня.

Для контролю можна використовувати хронокарту А.К.Гастева, яка буде корисною й на інших етапах. Вона виглядає як таблиця, в якій відмічаються всі види діяльності, події та затрачений на них час. На думку автора, карту бажано носити з собою та заповнювати кожні півгодини, по-різному відмічати робочий та неробочий час, встановити номенклатуру трат часу та присвоїти кожній свою букву.

Для ефективного керування своєю діяльністю дослідники (А.В.Кайдалова, О.С.Колесов, Н.В.Любченко, В. М. Толочко та ін.) також радять раціоналізувати витрати часу протягом робочого часу. Для цього необхідно мінімізувати вплив хронофагів, певних перепон, що тимчасово зупиняють процес роботи або перешкоджають та унеможливають подальше її виконання. Сюди можна віднести відсутність чіткого розподілу робіт або їх пріоритетності, слабка мотивація праці, доопрацювання справ вдома, неефективна робота з документацією, недостатній контроль за виконанням роботи та ін. Окрім хронофагів, існують і внутрішні перешкоди, які відволікають від виконання завдань та цілей, а саме: невміння відмовляти; звичка хапатися за все і відразу; неправильна оцінка термінів і обсягів робіт; природна неуважність; звичка кожні 5-10 хвилин перевіряти пошту (блоги, форуми) або іншу інформацію на сайті та ін. Зазначені перешкоди забирають значну частину часу й перешкоджають роботі.

Висновок: Впровадження технології тайм-менеджменту в практичній діяльності педагога дасть змогу:

- підвищити продуктивність і результативність повсякденної діяльності;
- значно зекономити час і підвищити коефіцієнт використання робочого часу;
- досягти значних результатів за рахунок економії часу;
- скоротити кількість та обсяг виконуваних справ за рахунок ефективного планування робочого часу;
- чітко розставити пріоритети;
- зменшити кількість прострочених завдань;

Отже, грамотна організація часу роботи та дозвілля дасть змогу досягти глобальної мети та стати більш успішним в організації освітньої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Колесов О.С. Тайм-менеджмент – управління часом / О.С.Колесов // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки, № 2 (53), том 3, 2011. – с.61-71
2. Крикун О.А. Самоменеджмент: учебное пособие / О.А.Крикун. – Х.: ХНУ имени В.Н.Каразина, 2014. – 344 с
3. Любченко Н.В. Технології тайм-менеджменту в управлінській діяльності керівника навчального закладу. / Н.В.Любченко // Режим
4. Мельничук С.Г. І.Г.Ткаченко: життя і науково-педагогічна діяльність (1919-1994) / С.Г.Мельничук, І.Г.Ткаченко. Кіровоград, 2009. – 210 с. Режим доступу: <http://ppko-koipko.edukit.kr.ua/Files/downloads/1%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%90.%D0%91%20>

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Діана Стріченко, студентка ступеня вищої освіти магістра

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Науковий керівник: Н.О. Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

CHARACTERISTICS OF SPEECH DEVELOPMENT OF CHILDREN OLD PRESCHOOL AGE

Diana Strichenko, a master student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Стаття присвячена питанню розвитку мовлення дітей; визначено основні напрямки роботи та показники мовленнєвого розвитку дошкільників. Автор стисло подає результати діагностичного обстеження особливостей розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: мовлення, діти старшого дошкільного віку, рідна мова, завдання.

Abstract. The article is devoted to the issue of children's speech development; the basic directions of work and indicators of speech development of preschool children are defined. The author briefly presents the results of a diagnostic examination of features of speech development in older preschool children.

Key words: speech, older preschool children, mother tongue, tasks.

Розвиток мовлення в дитини – це процес оволодіння рідною мовою, умінням користуватися нею як засобом пізнання навколишнього світу, засвоєння досвіду, набутого людством, як засобом пізнання самої себе й саморегуляції, як могутнім засобом спілкування і взаємодії людей. Мовлення дітей завжди було предметом дослідження вчених. Закономірно, що й сьогодні цей феномен залишається в полі зору вітчизняної та зарубіжної науки. Серед дослідників дитячого мовлення варто назвати відомих педагогів і методистів – А.Богущ, Л.Варзацька, М.Вашуленко, К.Кругій, Т.Ладиженська, Л.Федоренко; психологів – Л.Божович, Л.Виготський, М.Жинкін, О.Лурія та ін.

Традиційно робота з розвитку мовлення дітей старшого шкільного віку включає такі основні напрямки: 1) удосконалення звуковимови дітей і підвищення їхньої вимовної культури; 2) збагачення, уточнення й активізація словникового запасу, уміння вживати слова у властивому для них значенні, користуватися виражальними засобами мови залежно до мети висловлювання; 3) удосконалення граматичного ладу мовлення дітей; 4) засвоєння найважливіших етичних правил спілкування.

Перелічені напрямки роботи з розвитку мовлення становлять основу для формування в дошкільників умінь сприймати, відтворювати і будувати зв'язні висловлювання різних типів. Одиницями зв'язного мовлення дітей в умовах навчання в закладі дошкільної освіти є: розгорнуті відповіді дітей на запитання вихователя, декламування вивчених напам'ять художніх текстів, усні перекази, розповіді за сюжетними малюнками та на основі власного досвіду.

Зупинимось на деяких показниках розвитку мовлення 5-6-річних дітей. У їхньому словнику налічується 2000-26000 слів, що є цілком достатнім для повсякденного

спілкування. Старший дошкільник вживає в активному словнику всі частини мови, хоча переважають іменники та дієслова. Психологи та методисти (Л.Балацька, М.Львов, О.Хорошовська тощо) відзначають такі особливості словника: значна перевага слів із конкретним значенням над абстрактною лексикою; недостатня кількість слів, що виражають оцінку, емоційно-забарвлену лексику; відсутність достатньої кількості найбільш поширених синонімів та антонімів; погане володіння семантикою багатозначних слів (реакція протесту на переносне значення слова, нерозуміння метафор); не всі старші дошкільники знайомі зі словами, що позначають родові та видові поняття, не всі вміють добирати узагальнюючу назву, дати логічне визначення предмета.

У мовленні діти користуються різними реченнями: як простими, так і складними, зі сполучниками та сполучними словами, з однорідними членами. Можуть дати оцінку мовлення, водночас мовлення дітей п'яти-шести років ще не позбавлене граматичних помилок, у багатьох з них незначна кількість слів (3-5) під час побудови речень.

Дослідники зазначають, що діти старшого дошкільного віку опанували типові зразки діалогів, найбільш поширені етикетні формули, вони поступово оволодівають навичками зв'язного мовлення: складають описові розповіді різного типу, сюжетні за малюнками, з власного досвіду за зразком та планом. Переказують знайомі художні тексти різної складності й композиції.

Наразі постає завдання з'ясувати особливості розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. З цією метою ми провели констатувальний експеримент, у якому взяли участь 29 дошкільників старшої групи. Слід відзначити наявність різноманітних діагностичних методик обстеження мовленнєвої підготовки дітей до школи (А.Богущ, Н.Гавриш, Т.Піроженко та ін.).

На основі наявних рекомендацій було вибрано комплекс завдань, які, на наш погляд, дозволяють обстежити особливості розвитку мовлення дітей. Було проведено декілька етапів дослідження, на кожному з яких були запропоновані певні завдання, які виконувались усно. Стисло охарактеризуємо деякі отримані показники. Перш за все, слід відзначити, що переважна більшість дітей вказали на наявність вдома дитячих книжок, лише 4 дитини (13,8%) відповіли, що не мають їх; 8 дошкільників (27,5%) повідомили, що батьки не читають їм вдома. Аналіз результатів опитування свідчить, що більшість дітей недостатньо знайомі з найбільш поширеними жанрами дитячої літератури, зокрема лише 17 дітей (58,6%) – прочитали напам'ять вірші, 16 (55%) – змогли розповісти скоромовки, 15 (51,7%) – пригадали загадки, лише 6 (20,6%) – прислів'я.

Діти складали речення із 3 запропонованих слів, враховувалась кількість складених речень, за що ставилися бали [8, 134]. Переважна кількість опитаних склали по 2 речення (27,5%) або 3 (20,6%), що є задовільним показником. Разом з тим 6 дітей (20,6%) склали лише 1 речення.

Наступні завдання спрямовувалися на визначення рівня володіння зв'язним мовленням дітей. Зокрема на перевірку навичок дослівного переказу казки (за власним вибором). При цьому враховувалися наступні показники: прояв бажання виконувати завдання; дотримання вимог щодо структури тексту; використання засобів виразності (темп, сила голосу, емоційність та ін.); наявність пауз під час розповіді; мовне оформлення (точність слововживання, відсутність помилок різних типів, багатство мовлення); здатність удосконалювати висловлювання; характер допомоги експериментатора.

Зупинимось на деяких отриманих даних. Слід вказати, що лише половина учнів виявили бажання та інтерес до розповіді казки; третина змогла розповісти її самостійно без допомоги дорослого; лише п'ята частина старших дошкільників здійснювала самоконтроль, виправляючи помилки. Близько до тексту казки розповіло 51,7% учнів, стисло 20,6%, але при цьому лише половина дітей повністю переповіла текст, на достатньому рівні демонструючи використання засобів інтонаційної виразності та мовне оформлення.

Дітям було запропоновано скласти розповідь за сюжетним малюнком. Більшість дошкільників виявили бажання до розповіді, дали заголовки, але в третини дітей він не

відповідав змісту. Майже всі діти схильні дофантазувати події, не звертають увагу на деталі зображення. Їм важко дотримуватись тричленної будови викладу (порушення спостерігались у 70% дітей). Під час розповіді дошкільники вживають одну й ту саму лексику (тавтологія), в основному, складають прості речення з незначною кількістю слів (3-5). Отже, дітям важко самостійно скласти зв'язну розповідь.

Експериментально отримані дані дозволяють визначити зміст і напрямки подальшої роботи з розвитку мовлення старших дошкільників.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник / А.М.Богуш, Н.В.Гавриш. – К. : Вища шк., 2007. – 542 с.
2. Колеснік К.А. Організація групової діяльності з дітьми старшого дошкільного віку у процесі мовленнєвої роботи на заняттях / К.А. Колеснік // Соціально-педагогічна та медико-психологічна підтримка розвитку особистості в онтогенезі : сб. матеріалів міжнарод. науч.-практ. конф., Брест, 24 мая 2018 г. / Брест. гос. ун-т ім. А. С. Пушкина ; редкол.: Г. Н. Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, Т. С. Будько. – Брест : БрГУ, 2018. – С. 59-62.
3. Комарівська Н. Формування культури мовленнєвого спілкування дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / Н. Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 138-141.
4. Крутій К.Л. Створення мовленнєвого середовища: теоретичні засади і практична реалізація / К.Л.Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2001. – 164 с.
5. Ладыженская Т.А. Связная речь / Т.А. Ладыженская. – М. : Просвещение, 1980. – 187 с.
6. Лапшина І.М. Специфіка формування мовної особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / І.М.Лапшина // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв / за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С.194-198.
7. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
8. Терлецька Л. Г. Психодіагностика розвитку від року до десяти / Л.Г.Терлецька. – К. : Главник, 2008. – 192 с.
9. Тихомирова І.І. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76-79.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД ПРОСТИМИ ЗАДАЧАМИ

Олена Суржикова, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Т.М.Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FEATURES OF DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING OF OLDER CHILDREN PRESCHOOL AGE IN THE PROCESS OF WORKING ON SIMPLE TASKS

Olena Surzhykova, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито особливості розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку у процесі роботи над простими задачами. Описано методику роботи над простою задачею. Наведено приклади простих задач, які доцільно використовувати на заняттях з логіко-математичного розвитку в закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: логічне мислення, прості задачі, логіко-математичний розвиток, старший дошкільник, робота на простою задачею, етапи роботи над задачею.

Abstract. The peculiarities of the development of logical thinking of older preschool children in the process of working on simple tasks are revealed in the article. The technique of

working on a simple task is described. Examples of simple tasks that can be used in logic and mathematical development in preschool education are given.

Key word: *logical thinking, simple tasks, logical and mathematical development, older preschool children, work on a simple task, stages of work on a task.*

Розвиток мислення дітей – одне з важливих завдань сучасного дошкільного закладу, оскільки соціальні зміни та стрімкий розвиток інформаційних технологій вимагають від закладів освіти підготовки особистості, яка здатна критично мислити, логічно міркувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, креативно підходити до вирішення поставлених завдань.

Науковцями (О.Брежнева, Н.Баглаєва, О.Запорожець, А.Сазонова, І.Стеценко, К.Щербакова та ін.) доведено, що основи логічного мислення починають свій розвиток у старшому дошкільному віці. Як зазначає Т.Кривошея, «необхідно навчити дітей спостерігати, аналізувати, узагальнювати, робити висновки. Інтелектуальні можливості дошкільнят розширюються в процесі активного і цілеспрямованого ознайомлення з об'єктами і явищами навколишнього середовища, законами природи, особливостями стосунків між людьми. Елементи логічного мислення (порівняння, узагальнення, нескладний аналіз і синтез) формуються як у процесі зовнішніх дій під час виконання завдань проблемного характеру, так і в процесі дидактичних ігор, в яких математика поєднується з конструюванням, ліпленням, аплікацією, малюванням, фізичними вправами, спостереженнями в природі і вивчається через залучення всіх сенсорних систем організму» [4, с.176].

Мислення є соціально зумовленим, пов'язаним із мовленням психічним процесом пошуку і відкриття суттєво нового, опосередкованого й узагальненого відображення дійсності під час її аналізу і синтезу. Виникає воно на основі чуттєвого пізнання і виходить далеко за його межі. Мислення – процес опосередкованого і узагальненого пізнання людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях». (Р.Павелків).

Звичайно, що потужний поштовх для розвитку логічного мислення і, зокрема, операцій логічного мислення, дають заняття з логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку, на яких вихователь формує логіко-математичну компетентність [5; 7].

Логіко-математична компетентність старшого дошкільника характеризується цілим комплексом умінь дитини, серед яких уміння обчислювати в межах 10; вимірювати кількість, довжину, ширину, висоту, об'єм, масу, час, здійснювати найпростіші усні обчислення, розв'язувати арифметичні та логічні задачі. Крім того, дошкільник має виявляти інтерес до логіко-математичної діяльності; прагнути знаходити свої шляхи розв'язання завдань, самостійно виводити нові знання із засвоєного; уміти розмірковувати, обґрунтовувати, доводити й відстоювати правильність своїх міркувань; правильно користуватися виразами, що означають положення предметів у просторі, вказувати напрямки, пов'язані з орієнтацією у часі; довільно, у потрібний момент, відтворювати знання, легко й швидко використовувати їх у різних життєвих ситуаціях [2].

Щоб підвищити ефективність навчання математики дітей старшого дошкільного віку та з метою формування у них логіко-математичної компетентності, доцільно використовувати різні види завдань, зокрема: проблемні ситуації та завдання, дидактичні ігри і вправи, завдання з елементами пошуку, задачі-жарти, задачі-загадки, задачі з казковим сюжетом тощо. Умінню дітей самостійно мислити (аналізувати, порівнювати, узагальнювати) сприяють логіко-розвивальні ігри – вправи з малюнковою основою. Причому дітям доводиться не лише виконувати те, що пропонує педагог, а й придумувати самим такі завдання. Втім, серед завдань, які потужно сприяють розвитку логічного мислення, одне з перших місць відводиться простим задачам.

В освітній програмі для дітей від 2 до 7 років «Дитина» зазначається, що ознайомлення із задачею, її структурою (умовою та запитанням) вихователь здійснює на

шостому році життя дитини. Крім того, використовуючи сюжети найпростіших казок, різні життєві ситуації, діти старшого дошкільного віку мають навчитися складати задачі та приклади на додавання і віднімання: задачі-драматизації, задачі-ілюстрації, за практичними діями, за малюнками, на знаходження суми і остачі; вправлятися у вирішенні задач і прикладів на додавання та віднімання в межах десяти за допомогою цифрових карток; повинні уміти складати та розв'язувати задачі за допомогою малюнків та практичних дій з фішками; вправлятися у складанні та розв'язуванні різних типів арифметичних задач з використанням моделей монет та паперових гривень, змістом яких є придбання та продаж товарів [2, с. 181].

Використання арифметичних задач у роботі вихователя є основною складовою впливу на розвиток логічного мислення дошкільників. Адже у процесі роботи над задачею дитина використовує декілька логічних операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення), які допомагають їй правильно розв'язати задачу.

Арифметична задача – це найпростіша суто математична форми відображення реальних ситуацій, які водночас близькі й зрозумілі дітям і з якими вони щодня стикаються. У навчанні розв'язування арифметичних задач умовно можна виділити два взаємопов'язаних етапи: ознайомлення із структурою задачі, способами розв'язування її і навчання прийомів обчислення. При цьому діти значною мірою усвідомлюють зміст арифметичної задачі, вчать формулювати арифметичну дію, аргументувати вибір дії, оволодівають прийомами додавання і віднімання.

К.Й.Щербакова зазначає, що близько 20% дітей старшої групи відчують труднощі у виборі та аргументації арифметичних дій при розв'язуванні задач [9, с.74]. Це відбувається тому, що більшість дітей у процесі розв'язування задач орієнтується в основному на зовнішні, несуттєві «псевдоматематичні» зв'язки і відношення між числовими даними в умові задачі, а також між числовими даними умови і запитанням задачі. Крім того, іноді окремі вихователі саме на ці псевдоматематичні зв'язки орієнтують дітей. У таких ситуаціях обчислювальна діяльність формується не досить усвідомлено. Втім, обчислювальна діяльність базується на різних арифметичних діях, які також є узагальненими, абстрагованими операціями з множинами.

Засвоєння найпростішої арифметичної задачі потребує аналізу її змісту, виділення числових даних, розуміння відношення між ними і, звичайно, самих дій, які має виконати дитина.

Навчання слід починати з ознайомлення зі структурою арифметичної задачі на основі задач-драматизацій. Після багаторазового практичного розв'язання задач вихователь дає означення арифметичній задачі – це маленька розповідь, в якій є числа, їх не менше ніж два, наприкінці такої розповіді ставиться запитання, яке потребує визначення кількості. Запитання починається словами «Скільки?» чи «На скільки?». Таким чином, в структурі арифметичної задачі діти за допомогою вихователя виділяють дві частини: умова (відомі числові дані та зв'язок між ними) і запитання (невідомо величина) [9, с. 76]

Принципово важливо ознайомити дитину з різними типами задач, надати допомогу у виявленні специфіки, особливостей кожного типу. Саме це озброює дитину узагальненими способами розумової діяльності, на що в подальшому можна буде спиратися при навчанні математиці в школі.

К. Щербакова пропонує таку послідовність етапів у роботі над задачами, залежно від типів арифметичних задач та умінь дітей:

1. Складання та розв'язування задач на знаходження суми й остачі.
2. Ознайомлення дітей з новими задачами (задачами другого типу): на збільшення (зменшення) числа на кілька одиниць. Наприклад, «Марійка виготовила 2 іграшки, а Оксанка на 1 більше. Скільки іграшок виготовила Оксанка?» або «Женя купив 6 цукерок, а Денис на 2 менше. Скільки цукерок купив Денис?»
3. Розв'язування задач на різницеве порівняння. Наприклад, «Оленка виготовила 2 браслети, а Катруся - 3. На скільки більше браслетів зробила Катруся, ніж Оленка?».

4. Складання й розв'язання задач за ілюстраціями та числовими прикладами.
5. Навчання складанню обернених задач до даної.
6. Розв'язання задач за схемою-формулою.
7. Задачі виражені у непрямій формі – для дітей високого інтелектуального рівня.

Дітям старшого дошкільного віку можна пропонувати й інші види простих задач, зокрема:

➤ задачі на знаходження першого доданка за відомою сумою та відомим другим доданком. Наприклад: «Хлопчик намалював 5 овочів, з них - декілька перців і 2 помідори. Скільки перців намалював хлопчик?».

➤ задачі на знаходження другого доданка за відомою сумою та першим доданком. Наприклад: «Хлопчик намалював усього 6 овочів, з них - 4 перця та декілька помідор. Скільки помідор намалював хлопчик?».

➤ задачі на знаходження зменшуваного за відомим від'ємником та різницею. Наприклад: «Діти зробили декілька годівничок. Одну вони вже повісили на дерево, залишилося повісити ще 4. Скільки годівничок зробили діти?».

➤ задачі на знаходження від'ємника за відомим зменшуваним та різницею. Наприклад: «Діти зробили 5 годівничок. Коли вони повісили на дерево декілька годівничок залишилася 1. Скільки годівничок діти повісили на дерево?»

Робота з арифметичною задачею передбачає декілька етапів. Перший етап розв'язування задач – підготовчий. Він передбачає організацію системи вправ з виконання операцій над множинами, що сприяє розвитку логічного мислення дошкільників.

Мета даного етапу – ознайомити дітей з множинами та з операціями, які можна з ними здійснювати (утворення множин, встановлення відношення «частина-ціле»). Для того щоб реалізувати завдання першого етапу використовують ігри (дидактичні, сюжетно-рольові, театралізовані).

Другий етап – змістовий, передбачає роботу над простими задачами.

На цьому етапі потрібно сформулювати у дітей знання про арифметичну задачу та її типи; сприяти розумінню дітьми основ дій додавання і віднімання, ознайомити із знаком «+», «-» та «=», навчити аналізувати структуру задачі, встановлювати відносини між відомим і невідомим. На цьому етапі використовують певні методи (моделювання, сюжетно-рольові ігри, розв'язування задач-драматизацій). Спочатку вихователь ознайомлює дітей з поняттям «задача» та її структурними компонентами (умова, запитання). З цією метою можна використовувати віршовані задачі, задачі-забавлянки, загадки. Після обігрування ситуації дітей запитують: «Яке запитання можна поставити, щоб у нас була задача? А ще яке?». З цією метою можна проводити ігри: «Зустрічаємо гостей», «Повітряна кулька», «Збери іграшки».

Третій етап – дійовий. Головна ідея даного етапу поєднати у собі дві взаємопов'язані частини: навчання прийомів обчислення (відлічувати і прилічувати по одному) та розв'язування задач різних типів (на знаходження суми та остачі, невідомих компонентів, на різницеве порівняння чисел, задач виражених у непрямій формі). Мета етапу - вчити дітей вибирати та обґрунтовувати вибір арифметичної дії.

Задачі є досить важливим джерелом інформації, особливо компетентісно зорієнтовані задачі, адже зазвичай умова формується з реального життя та ситуацій. Така задача виконує не тільки навчальну функцію, а й виховну та розвивальну.

Таким чином, робота над простими задачами розвиває математичне мовлення, операції логічного мислення, пам'ять, увагу, уміння аналізувати, порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, комунікувати, допомагає дитині розвинути практичні уміння, які необхідні в повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник: А.Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; авт. колектив: Богуш А., Беленька Г., Богініч О., Гавриш Н., Долинна О., Ільченко Т., Коваленко О., Лисенко Г., Машовець М., та інші. - Київ, 2012. - 26 с.

2. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту Огнев'юк В. ; авт. кол.: Г. Беленька , О. Богінч, Н. Богданець-Білокаленко ; наук.ред. : Г.Беленька, М. Машовець. - Київ : Київ університет ім. Б. Грінченка, 2016. - 287 с.
3. Імбер В. І. Привчаємо розмірковувати з малку / В. І. Імбер // Дошкільне виховання. – №7. – 2015. - С. 16–19.
4. Кривошея Т.М. Математики навчаймось – в іграх розвиваймось (Ігри для дошкільнят на математичному матеріалі)// Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник статей /За ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 2009. – С.176 – 186.
5. Кривошея Т.М. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку// Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів ІППМ. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2012. - С. 110 – 116.
6. Кривошея Т.М. Умственное развитие детей старшего дошкольного возраста в процессе формирования элементарных математических представлений в контексте современных инноваций// Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб.материалов международной научно-практической конференции, Брест, 15 – 16 апреля 2015 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол. Г. Н. Казаручик (отв.ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С.138 - 141.
7. Кривошея Тетяна. Взаємозв'язок образного і логічного мислення як шлях до гармонізації розумової діяльності дошкільників // Імідж сучасного педагога. – 2015. - № 6 (155) . – С.25 – 27.
8. Петерсон Л. , Холина Н. Раз – ступенька, два – ступенька. Практический курс математики для дошкольников: методические рекомендации. - Москва: Ювента, 2008. - 256 с.
9. Щербакова К.Й. Методика формування елементів математики в дошкільників: навчальний посібник. - К.: Видавництво Європейського університету, 2011. – 262 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ І СТУПЕНЯ

Марія Тарадайко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: І. В. Хом'юк доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THEORETICAL ASPECTS OF ADAPTATION OF YOUNGER SCHOOL CHILDREN TO SCHOOL AND DEGREE LEARNING

Maria Taradayko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті досліджено теоретичні питання адаптації молодших школярів до навчання. Визначено ознаки адаптації та виокремлено структуру адаптації (складові та критерії шкільної адаптації, показники адаптованості дитини). Проаналізовано причини дезадаптації та методи її подолання.*

***Ключова слова:** адаптація, адаптованість, готовність, дезадаптація, навчання, молодші школярі.*

***Abstract.** The article explores the theoretical issues of adapting younger students to learning. The signs of adaptation are defined and the structure of adaptation (components and criteria of school adaptation, indicators of adaptation of the children) are distinguished. Causes of maladaptation and methods of its overcoming are analyzed.*

***Key words:** adaptation, adaptability, readiness, maladaptation, learning, younger schoolchildren.*

Вступ до школи і молодший шкільний вік є важливим етапом життєвого шляху дитини. Сьогодні в освіті актуальним є питання формування компетентності дитини – не тільки володіння нею певним багажем знань, а вміння їх критично осмислити, продуктивно використовувати і самотужки поповнювати, збагачувати.

Перехід від дошкільного віку до навчання в початковій школі часто називають малою кризою. Це пов'язано із зміною провідної діяльності, у дошкільному віці – це ігрова, а у

початковій школі – навчальна, тому потрібно максимально зробити цей перехід безболісний. Криза семи років – переломний період, яким відкривається весь період шкільних років. Щоб уникнути у майбутньому багатьох проблем потрібно перевірити можливість дитини виділяти головне і другорядне, гнучкість, іноді, можливість чинити опір, а іноді, навпаки пристосовуватись до різних ситуацій. Саме тому, великого значення набула проблема адаптації учнів до школи.

Термін «адаптація» – (від латинського *adapto* – пристосовую) це пристосування будови і функцій організму, його органів і клітин до умов середовища. Процеси адаптації спрямовані на збереження гомеостазу (від грецького *gomeo* – подібний, *status* – стояння) тобто рухливо-урівноваженого стану будь-якої системи, де рівновага зберігається її протидією зовнішнім і внутрішнім факторам, що порушують цю протизвагу [1; 7].

Початок навчання у школі є складним і відповідальним періодом у житті кожного першокласника. Психологи стверджують, що діти 6 років переживають психологічну кризу, яка пов'язана з необхідністю адаптації до школи.

У працях таких відомих педагогів, науковців таких як Ш. Амонашвілі, Н. Бібіка, С. Коробко, О. Савченко та інших досліджувались психолого-педагогічні, фізіологічні особливості дітей та вироблялись методичні рекомендації.

Період адаптації молодшого школяра до школи може супроводжуватись зростання внутрішньої напруженості та зниження самооцінки, тому у цей період потрібно максимально приділяти увагу майбутньому школяреві.

Ми можемо виділити наступні ознаки адаптації:

- Перебування у спокійному, врівноваженому стані;
- Стриманість, уважність на уроках;
- Активність і рухливість на перервах;
- Прояв інтересу до нових людей;
- Спостережливість за старшокласниками;
- Легка орієнтація в школі, демонстрація обізнаності батькам вже через тиждень;
- Легке розуміння і готовність до виконання вимог вчителя, без очікування його заохочення;
- Адекватне сприйняття негативної оцінки дорослого;
- Ініціативний характер спілкування в період навчальної діяльності;
- Активність на уроках;
- Комунікативність у спілкуванні не лише з учнями зі свого класу;
- Успішне опанування навчального матеріалу.

У Концепції Нової української школи виділено два цикли початкової освіти. Перший цикл початкової освіти сприятиме адаптації дитини до нового освітнього середовища, до шкільного життя: активного, пізнавального, цікавого (адаптаційно-ігровий період). Основні орієнтири організації навчально-виховного процесу в цьому циклі визначено такі: найважливіше завдання вчителя – підтримувати в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання [5].

Структура адаптації [7] представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Складові шкільної адаптації	Критерії шкільної адаптації дитини	Показники адаптованості дитини
<i>Фізіологічна</i>	Фізичне самопочуття і стомлюваність	Відсутність виражених несприятливих змін в стані здоров'я дитини. Поліпшення рівня розумової працездатності в перші місяці навчання. Гарне самопочуття. помірне стомлюваність

<i>Навчально-мотиваційна</i>	Навчальна мотивація	Домінування навчальних мотивів. Відсутність значних складнощів в навчанні. Успішне засвоєння шкільної програми. Оволодіння навчальною діяльністю
<i>Психологічна</i>	Психологічне самопочуття в школі	Прийняття ролі школяра. Позитивне емоційне ставлення до школи. Відсутність емоційного дискомфорту. помірна тривожність
<i>Соціальна</i>	Особливості поведінки в школі	Товариськість. Ухвалення шкільних правил. Засвоєння шкільних норм поведінки на уроці і зміні. Високий статус в групі однолітків

Швидка адаптація дитини залежить від готовності дитини до школи. В.О. Сухомлинський наголошував: «Це велике щастя для батьків: готувати дитину до школи, потім спостерігати її перші кроки на великій стежці до знань. Але це не тільки радість і щастя. Це разом з тим багато турбот і праці, бо виховання починається з сім'ї, з того часу, як дитина осмислено подивилася на світ і усвідомила себе як живу, активну, діяльну істоту» [8].

Робота з підготовки до школи повинна починатися з створення єдиного колективу батьків, який тісно пов'язаний з учительським. Спільними зусиллями можна забезпечити відсутність розбіжностей у вихованні [9].

Ми вважаємо, що для кращої і швидшої адаптації молодших школярів до умов навчання у школі I ступеня необхідні наступні заходи:

- Індивідуальна робота з психологом;
- Консультації для батьків;
- Малі педради;
- Ігри та завдання на уроках та в позакласній роботі корекційно-виховного характеру.

Чим довший процес адаптації, тим більша ймовірність дезадаптації, що виражається у низькій успішності. Дезадаптація – це порушення в навчанні і в поведінці, конфліктні стосунки, психосоматичні захворювання. Така дитина прагне відчуження, не приймає правил соціуму, не може прийняти темп шкільного життя.

У таблиці 2 [2] представлена характеристика дезадаптації.

Таблиця 2

Форми дезадаптації	Причини дезадаптації	Корекційні заходи
<i>Фізіологічна</i>	Слабкий тип нервової системи, підвищена сензитивність, надмірне збудження, фізичні вади та захворювання.	Робота з сім'єю, визначення оптимального режиму навантаження дитини, індивідуальний підхід з боку вчителя.
<i>Інтелектуальна</i>	Недостатній розвиток пізнавальних процесів, психомоторики, відсутність уваги з боку дорослих, «пізнавальний голод» у дошкільному віці.	Робота щодо розвитку пізнавальних процесів, пізнавальної активності, консультативна робота з сім'єю.

<i>Вольова</i>	Несформованість вольової регуляції поведінки, слабка саморегуляція поведінкових реакцій, несформованість певного рівня довільності уваги.	Формування навичок самоконтролю, самоорганізації, підтримка атмосфери демократичної вимогливості, робота з батьками щодо розвитку у дитини навичок планування будь-якої діяльності.
<i>Соціальна</i>	Брак досвіду спілкування з однолітками та дорослими, відсутність навичок поведінки у конфліктних ситуаціях в умовах дитячого колективу.	Доброзичлива атмосфера у спілкуванні та взаємодії, комунікативний тренінг та інші групові форми роботи.
<i>Психологічна</i>	Переважає ігровий мотив діяльності, інфантилізм, аутизм, тривожність, дидактофобія; хибні методи виховання в родині (за типом «кумир сім'ї», батьківська вседозволеність, неприйняття дитини)	Індивідуальний підхід, безумовне прийняття дитини батьками і педагогами, розуміння та підтримка; сімейна терапія; соціально-психологічний тренінг для дітей

Спільні зусилля вчителів, педагогів, батьків, лікарів, шкільного психолога і соціального педагога здатні понизити ризик виникнення у дитини шкільної дезадаптації і труднощів навчання. При будь-яких проявах дезадаптації необхідно негайно проводити роботу з батьками. Щоб уникнути дезадаптації впершу чергу батькам необхідно позитивно налаштувати дитини на школу, ні в якому разі не лякати. Також звертати увагу на настрій, бажання вчитись, вміння орієнтуватись у школі, навіть після першого тижня навчання. У першокласника має виникати бажання до нових знайомств, не завжди це можуть бути однолітки.

Діти у яких добре розвинена мова, мають досвід спілкування, у яких сформовані пізнавальні мотиви, легко адаптуються до школи. Найкраще і найлегше тим дітям, які раніше відвідували дитячий садок, оскільки там відбувається підготовка до навчальної діяльності. Діти, які не відвідували ЗДО користуються більш пильнішою та більшою увагою батьків. В цьому випадку є переваги у пізнавальній сфері, але немає потрібного досвіду у спілкуванні з іншими.

Тільки завдяки розумінню батьків, підтримці та сприйнятті у важких ситуаціях у дитини виникне відчуття захищеності та внутрішнього комфорту. Але головна роль у створенні відповідного настрою у класі лежить на вчителів. Йому необхідно завжди підвищувати мотивацію у класі, створювати ситуації на уроці, в позашкільній діяльності та у спілкуванні з однокласниками.

Успішність адаптації до школи багато в чому пов'язана з розвитком пізнавальної мотивації, тобто із цікавістю до зовнішніх атрибутів школи; цікавістю до результату навчання; цікавістю до способу здобуття знань. Те, що приваблює дитину в школі, коли вона тільки готується в неї йти або тільки прийшла (зовнішня атрибутика нової соціальної ролі, новий простір, нова предметність), не може довго утримувати інтерес дитини. Зсув інтересу до відповідності вимог з боку вчителя і його оцінками відбувається в процесі освоєння правил шкільного життя. Але інтерес також утримується за рахунок оволодіння новими вміннями, які раніше не були потрібні дитині. Після їх оволодіння, й станеться зміщення інтересу до способів придбання знань, а згодом і до самого змісту знань, навчальна мотивація починає затухати. Тому, шлях до адаптації молодшого школяра важкий, але пройшовши його ми можемо здобути задоволену дитину, яка має великий інтерес до навчання і всього, що пов'язане із школою.

Список використаних джерел:

1. Адаптація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bestreferat.ru/referat-103699.html>
2. Дезадаптація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/formi-prichini-dezadaptatsiyi-pershoklasnikiv-kore.html>
3. Голюк О. Використання потенціалу соціальних Інтернет-мереж у взаємодії педагогів з родинними вихованцями в контексті освітніх інновацій / О. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв, 9-11 квітня 2014 р., м. Вінниця / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – Вип. 3. – С. 47-50.
4. Голюк О. А. Воспитание у детей старшего дошкольного возраста чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / Н.А. Пахальчук, И.В. Карук, К.А. Колесник // Science Review. – Warsaw: RS Global S. z O.O., 2018. – Vol. 5. – P. 13-17.
5. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2545/1/041.PDF>
6. Родюк Н.Ю., Лазаренко Н.І., Доті Ч. Інноваційні процеси в розвитку вищої освіти Фінляндії // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 38-41.
1. Структура адаптації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/88067/psihologiya/adaptatsiya_shkoli_fiziologichna_psihologichna_sotsialna_adaptatsiya_dinamika_trudnoschi
8. Сухомлинський В.О. Зв'язок школи з сім'єю/ В.О. Сухомлинський – ЦДАВО України – Ф. 50 97. Оп. 1. – С. 238
9. Тарадайко М. Спільна робота сім'ї та школи у розв'язанні проблеми адаптації молодших школярів до навчання / М. Тарадайко, І. В. Хом'юк // Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали четвертої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. – Вип. 6. – Бердянськ, Вінниця, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Київ, Кропивницький, Мукачеве, Полтава, Умань, Херсон, 2019 – С. 108-110.
10. Хом'юк І.В. Фактори адаптації студентів першого курсу до навчання у вищому технічному навчальному закладі / І.В.Хом'юк, Ю.А.Буренніков // Вісник ВПІ. – Вінниця, 2007. – Вип. 3.

ВПЛИВ ЧИТАЦЬКОГО ІНТЕРЕСУ НА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Тетяна Тиндик, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: І. М. Лапишина, професор ВДПУ, кандидат педагогічних наук
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE INFLUENCE OF READER'S INTEREST ON THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVE PERSONALITY OF THE JUNIOR SCHOOLCHILD

Tatiana Tyndyk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено аспекти формування творчої особистості молодшого школяра. Прокоментовано особливості вибору літератури для самостійного читання дітьми. Презентовано інноваційні форми стимулювання інтересу учнів до самостійного читання.

Ключові слова: творча особистість, літературне читання, коло читання, читацький інтерес, читацька діяльність.

Abstract. In the article the aspects of formation of creative personality of the younger student are investigated. Features of the choice of literature for independent reading by children are shown. Innovative forms of stimulating students' interest in reading independently are presented.

Key words: creative personality, literary reading, reading circle, reading interest, reading activity.

Педагогіка творчості – галузь педагогіки, яка визначає напрямки становлення і розвитку творчих процесів. Їх результатом має стати творча динаміка людини, формування в

неї здібності до творчості. Тобто, у людини виробляються такі якості, які зможуть визначити її спрямованість і мотиви, творчі уміння, психічні процеси та забезпечать їй успіх у творчості, піднесуть її діяльність до творчого рівня [2, с. 4].

Одним із чинників, який впливає на формування творчої особистості, є читацька діяльність. Під час вивчення літературного читання в початковій школі учні опановують і розвивають у собі якості читача-початківця, набувають здібності до самостійної читацької, комунікативної та творчої діяльності. Школярі розвиваються в комунікативному напрямку, літературно, інтелектуально збагачуються. У них формуються морально-етичні, громадянські уявлення та поняття; виховується любов до мистецтва слова, виникає потреба у систематичному читанні.

До кола читання молодших школярів мають належати твори різних родів і жанрів, що є кращими здобутками української та зарубіжної літератури. Тематика творів, запропонованих в освітній програмі «Літературне читання», забезпечує зображення різноманітності життя й діяльності людини, розширює світогляд дітей, збагачує їхні знання щодо найважливіших загальнолюдських цінностей, почуттів: любові до рідної землі, мови, природи, шанобливого ставлення до батьків, людей старшого покоління, національних традицій свого народу та культури інших народів. Також авторами програми зазначено, що перелік авторів до прочитання має рекомендований характер і може бути змінений учителем з урахуванням читацьких інтересів учнів або укладачами дитячих хрестоматій, зважаючи на авторську концепцію навчальної книги [1].

Ми розуміємо, що розвиток і саморозвиток творчої особистості може відбуватися за певних психолого-педагогічних умов, які сприяють творчій діяльності особистості, стимулюють її творчу активність, полегшують долання психологічних бар'єрів творчості. Тому визначили завданням дізнатися, яка література дітям подобається найбільше, тобто врахувати їхні читацькі інтереси.

Опитавши учнів 3 класу однієї з вінницьких шкіл, ми побачили, що 59% учнів самостійно читають пригодницькі та фантастичні твори, адже їм дуже цікава така література. Також дітям подобаються твори про добро, честь, дружбу – 57%, пригодницькі твори – 53% та гумористичні – 49%. Періодично 34% дітей читають твори про життя відомих людей, космос та планети.

На жаль, є і такі теми, якими діти не цікавляться взагалі, або просто не знають про їх існування: це література про моду – 47%, про спорт – 32%; про життя творчих людей рідного краю, про працю та ставлення до неї не читають 25 % учнів. Водночас проведене нами дослідження переконає, що, якщо перед тим, як щось прочитати / обговорити, дітям представлять цю рубрику цікаво, 12% учнів із задоволенням читатимуть твори морально-етичної тематики, 9% читатимуть про спорт, спортивні досягнення, природу, 7% – гумористичні твори і 4% – про життя відомих людей та про працю.

З метою стимулювання читацьких інтересів молодших школярів ми пропонуємо використовувати читацькі блоги як засіб впливу на інтерес до самостійного читання. За допомогою сучасних технологій кожен учитель може створити свій власний блог. Як приклад, подамо матеріали створеного нами блогу «Читацькі інтереси» за допомогою сервісу для ведення блогів blogger.com. [3] Зараз він більше розрахований на студентів та вчителів, які займаються цією проблемою, адже саме на ньому відпрацьовуються можливі варіанти співпраці з дітьми, які допоможуть стати більш творчими, бажаними постійно розвиватися, читати книги. В подальшому сподіваємося, що ця веб-сторінка перетвориться на повноцінний блог, що висвітлюватиме проблему заохочення до самостійного систематичного читання. Важливим є й те, що блог дозволяє не тільки подавати інформацію, а й отримувати зворотній зв'язок, саме з цією метою нами було створено тест «Читацькі інтереси молодших школярів». Це пробний тест, який забезпечуватиме зворотній зв'язок з учителями-практиками, школярами. У ньому розміщені варіанти запитань, як для дітей, так і дорослих. Саме за допомогою такої форми ми зможемо продіагностувати, що відомо про цю

проблему педагогам, що найбільше захоплює маленьких читачів, які проблеми в читанні виникають у дітей, над якими питаннями ще потрібно працювати науковцям і практикам.

Також, ми пропонуємо вчителям створювати спочатку з учнями, а згодом і їм самим, інтерактивні читацькі плакати. Плакат – це засіб передання інформації, тому його функцією є демонстрація матеріалу. Нами було створено інтерактивний плакат з тією ж назвою «Читацькі інтереси», щоб показати, який вигляд він може мати, які елементи можна до нього прикріплювати. Так діти зможуть узагальнювати свої знання про літературу різних жанрів, свої улюблені твори чи твори, які вони прочитали завдяки пораді вчителя.

Не менш цікавими для дітей ми вважаємо квести. Вони є багатьох видів й активно зацікавлюють молодших школярів у спілкуванні зі світом інформації. «Живі квести» дозволяють дітям бути більш активними, змінювати кілька станцій, дізнаватися нове, закріплювати опановане, перебуваючи при цьому в різних місцях. Проте, підготовка квесту потребує багато часу, додаткових матеріалів. Потрібно продумувати спеціальне місце для квесту, адже не можна проводити їх постійно в одному й тому ж місці, дітям буде нецікаво, втратиться їхній інтерес.

В якості альтернативи квестів ми бачимо створення веб-квестів. У них можуть брати участь усі учні одночасно в одному місці або ж віддалено, коли їм буде зручно. При створенні веб-квестів можна використовувати безліч цікавих завдань, які допоможуть закріпити знання дітей про літературу, непомітно налаштувати на читання певних творів. Розробляти веб-квести можна в різний спосіб, важливо знайти платформу, на якій найбільш зручно це зробити. Можна створювати їх, ніби блоги, прописавши такі важливі елементи, як: вступ, мета, правила, вхідна анкета, ролі, джерела, вихідна анкета, критерії оцінювання, результат, підсумок, сторінка вчителя, повернення до блогу. Сторінка вчителя має також стати місцем діалогу між дорослими та учнями, щоб урахувати усі їхні побажання.

Пропонуємо створення веб-квесту у вигляді ментальної карти. Він називатиметься «Книжкова подорож» та буде містити такі сторінки: кросворд, пазл, вставку слів, відгадування казки, відшукування назв казок. При створенні веб-квесту ми користувалися такими програмами, як LearningApps.org, jigsawplanet.com, coggle.it.

Отже, процес формування творчої особистості, стимулювання її творчого потенціалу можна здійснювати за допомогою читацької діяльності. Педагоги можуть цікаво представити ті чи інші теми самостійного читання школярам, дібрати такі методи, які б максимально впливали на читацькі інтереси дітей молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Освітні програми для 1-2, 3-4 класів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
2. Сисоєва С. О. Педагогіка творчості: роб. навч. прогр. для спеціальності 8.18010021 «Педагогіка вищої школи» / Світлана Сисоєва. – Київ: ВП «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. – 81 с.
3. Тиндик Т. Читацькі інтереси [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://tyndyktata.blogspot.com/p/blog-page_9.html

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МИСЛЕННЯ ТА МОВЛЕННЯ У РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Марія Томчук, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

COMMUNICATION OF THINKING AND SPEECH IN THE DEVELOPMENT OF YOUNGER SCHOOL CHILDREN

Maria Tomchuk, bachelor`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено питання взаємозв'язку мислення та мовлення

дітей молодшого шкільного віку, як одну із центральних проблем педагогічної психології. Розкрито роль та цінність розвитку мислинєвих операцій молодшого школяра. Виокремлено основні види роботи із дітьми для розвитку мислення за допомогою мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: мислення, мовлення, розвиток, молодший шкільний вік, мислинєва операція, мовленнєва діяльність.

Annotation. The article explores the interrelation of thinking and speaking of young school children as one of the central problems of pedagogical psychology. The role and value of the development of the thinking operations of the younger pupil are revealed. The main types of work with children for development of thinking through speech activity are distinguished.

Key words: thinking, speech, development, younger school age, mental operation, speech activity.

Одним із провідних завдань української школи на сучасному етапі розвитку суспільства є розумовий розвиток дітей молодшого шкільного віку, озброєння їх методами і прийомами мислення, що сприяє загальному розвитку особистості, багато в чому визначає її всебічність і гармонійність. Одним із основних критеріїв розумового розвитку молодшого школяра можна вважати рівень оперування розумовими діями.

Проблема розвитку мислення завжди була однією із центральних проблем педагогічної психології. Їй присвячені дослідження видатних вітчизняних і зарубіжних психологів [5; 14]. Окремі дослідження присвячено вивченню особливостей операцій мислення учнів 1-4 класів [6; 13], зв'язку мислення і мовлення у розвитку дітей [5; 11; 14].

Психологічними дослідженнями [4; 6; 14] доведено, що мислення молодших школярів розвивається у тісному зв'язку з мовленням. У психології мовлення визначається як «своєрідна форма пізнання людиною предметів і явищ дійсності і засіб спілкування людей між собою» [4, с. 47]. Мовлення розглядається С. Максименком як діяльність людини, що використовує мову з метою спілкування, пізнання навколишнього середовища, оформлення думки, планування своїх дій, вираження емоцій тощо. Мислення відбувається у мовленнєвій формі, вдосконалюється у мовленнєвому спілкуванні людей. У свою чергу мовлення формується за допомогою мислення.

Психологи Л.Бліхарська, О.Власова, Н.Токарева, зазначають що мислення в дитини починає розвиватися з другого року життя. Задовго до того, як перед дошкільник (3-5 років) зуміє логічно міркувати і формулювати правильні умовиводи, він виявляє здібність до елементарних узагальнень речей, що сприймаються чуттєво. Формування узагальнень безпосередньо пов'язане з перетворенням слова – сигналу першої сигнальної системи у сигнал другої сигнальної системи.

Елементарні розумові операції виступають у переддошкільника в розрізненні, а потім і в порівнянні кольорів, величин, відстаней, форми предметів. Засвоєння операцій порівняння залежить від опанування дитиною мови. Словесне мислення виявляється в дітей старшого переддошкільного віку не тільки в операції порівняння, а й у вигляді поодиноких, найпримітивніших суджень і умовиводів. Вони мають ще згорнуту форму, тому в них не завжди легко побачити розумову активність дитини.

Розвиток мислення дошкільника забезпечується узагальненням і ускладненням його практики і засвоєнням способів самої розумової діяльності. Психологічні дослідження [3; 7; 15] свідчать, що рівень узагальнення, якого досягають 3-6 річні дошкільнята, безпосередньо залежить від знання слова, яке узагальнює всі предмети, що входять у певну групу. Правильно групувати предмети діти можуть лише тоді, коли їм відомо відповідне узагальнююче слово-термін. Збагачення словника, засвоєння простих, а потім і досить складних граматичних структур, умінь слухати інших, зрозуміти і самому побудувати потрібне речення – необхідні умови розвитку логічних форм мислення в дошкільника.

Навчання в школі істотно змінює зміст знань, яких набуває дитина, і способи оперування ними. Це веде до перебудови розумової діяльності дітей. У період навчання в

школі бурхливо розвивається мовна діяльність учнів. Величезну роль у розвитку мислення відіграє цілеспрямоване засвоєння рідної мови, яка починає виступати об'єктом пізнання. І. Сеченов з навчанням рідної мови пов'язував якісні зміни у розумовому розвитку дітей, вважаючи головними показниками розумового розвитку ті «розумові перевороти», які відбуваються у голові учня, коли його навчають мистецтву говорити, читати, писати. Протягом навчання у початковій школі у дітей вдосконалюється і розвивається розуміюче мовлення (слухання) і розмовне. Засвоюючи грамоту – читання і письмо, школярі опановують спеціальне письмове мовлення.

Протягом періоду навчання грамоти у 1 класі діти привчаються слухати пояснення вчителя, стежити за його думками та вказівками, що поступово формує один із основних видів пізнавальної діяльності школярів – слухання. Різноманітні завдання і вправи звуко-буквеного характеру розвивають слухове зосередження дітей, сприяють формуванню операцій аналізу і синтезу. Розвиток мовлення в молодшого школяра виявляється і тому, що в нього виробляється навичка читання, тобто «досить швидке і правильне пізнання літер та їх поєднань і перетворення побачених знаків у вимовлювані звуки, звукосполучення, тобто слова» [4]. Оволодіння повноцінним процесом читання вимагає складної мислительної діяльності, яка допомагає учневі виявити багатство смислового та ідейного змісту тексту.

Навчаючись аналізувати значення слова, знаходячи споріднені слова, виконуючи словотворчі вправи, діти засвоюють лексику рідної мови, вчать добирати потрібні слова, щоб передати свої думки. Починаючи з періоду навчання грамоти, діти виконують завдання на побудову словосполучень і речень, що сприяє опануванню морфологічних і синтаксичних норм мови. Значне місце в початковій школі відводиться переказам різних типів, складанню планів текстів і висловлювань, вдосконаленню уміння будувати власні розповіді (усно і письмово). Вся ця робота вимагає напруженої думки школяра і сприяє розвитку мислення.

Різноманітні письмові види роботи молодших школярів вимагають оволодіння орфографією і пунктуацією, граматику рідної мови. Опанування письмовою формою мовлення вдосконалює мислення учнів. Дослідники вказують, що під час початкового вивчення граматики має місце суперечливе відношення між особливостями мислення молодших школярів і вимогами до нього: до моменту вивчення граматики у школі мислення молодших школярів характеризується конкретністю, вимагає наочності, вивчення ж граматики вимагає теоретичного аналізу. Зрозуміло, що без опори на досягнутий рівень розвитку мислення неможливі теоретичні узагальнення. Відносна конкретність мислення дітей гальмує граматичне абстрагування формування теоретичних узагальнень. Подолання цієї суперечності неминуче приводить до розумового розвитку школярів.

У різних видах і формах роботи з мовним матеріалом розвиваються логічне мислення і зв'язне мовлення школярів. Опанування мови як засобу різностороннього аналізу предметів та явищ дійсності і водночас об'єднання, синтезу предметів і явищ у групи, категорії сприяє швидкому розвитку вищих форм інтелектуальної діяльності дитини.

У психологічній літературі підкреслюється [11; 14; 16], що успішність мислення величезною мірою визначається тим, наскільки учні володіють загальними вміннями думати: ставити запитання, шукати умови і дані, які дають можливість знайти розв'язання; точно спрямовано відбирати потрібні для розв'язування даної конкретної задачі поняття, правила й прийоми; правильно, до місця і послідовно застосовувати ці правила, варіюючи їх. замінюючи одне одним, якщо ця заміна раціональна. Оволодіння цими вміннями неможливо поза мовленням.

Для підвищення продуктивності мислення учнів велике значення має опанування понять. Щоб засвоїти поняття, треба знати слово, термін, який є мовною формою всякого узагальненого знання. Раннє включення в повсякденну навчальну діяльність дітей спеціальних термінів, що позначають ті поняття, з якими учні працюють в школі, забезпечує швидке опанування правильних узагальнень на основі абстрагування від неістотних деталей. Як показали психологічні дослідження [10], знаючи термін і його значення, восьми-дев'ятирічні діти бачать в окремому випадку вияв знайомих їм закономірностей, правил.

Таким чином, підвищення рівня теоретичних знань і включення потрібних термінів у навчальну діяльність учнів, починаючи з 1 класу, одна з основних умов, які забезпечують успішність розвитку логічного мислення дітей.

Розвиток словесних форм мислення молодшого школяра, як вказують дослідники [4; 10; 16], виявляється в тому, що змінюється зміст, яким оперує дитина. Від наочно-дійового, конкретного, а тому завжди одиничного факту дитина переходить до оперування уявленнями про нього, а потім і до дедалі більш узагальнених понятійних знань. Збіднене мовлення не тільки звужує мислительний процес дитини, а й практично унеможлиблює повноцінну навчальну діяльність. Тому на будь-яких уроках учитель має звертати увагу дітей і на зміст сказаного, і на те, в якій саме спосіб точніше, повніше, виразніше його передати. Учитель, який розвиває в учнів чітке і правильне мовлення, одночасно розвиває у них і точне правильне мислення. У процесі розвитку мислення відбувається і розвиток мовлення, внаслідок чого виразна думка школярів втілюється у чітких мовленнєвих формах. Чим точніше і чіткіше мовлення, тим вище рівень мислення і тим краще здійснюється пізнання і творча розумова діяльність.

Аналіз психологічної літератури [13; 14] показав, що для діагностики мислительних здібностей дітей молодшого шкільного віку, які навчаються у школі, існують різні підходи. Для визначення рівня розвитку мислиннєвих операцій дітей 3 класу у листопаді 2019 року нами була проведена методика на визначення «розумового віку» дітей Ю.З.Пльбуха [5, с. 78], яка дозволяє діагностувати розумові здібності школярів 6-17-річного віку. За даною методикою для кожного віку учнів пропонується серія завдань, що складається з двох блоків. Нами була використана серія завдань, призначена для дітей, паспортний вік яких сягає дев'яти років.

Отримані результати, на жаль, свідчать про низький рівень розвитку уміння дітей аналізувати, співставляти між собою відповідні ознаки, виділені в результаті аналізу, а також про обмежений словниковий запас третьокласників.

Характерним є той факт, що виконуючи завдання, багато дітей навіть не намагались відшукати ознаки схожості, відповідаючи, що між названими предметами нічого спільного немає, інші третьокласники мовчали, або говорили, що це важке питання і вони не можуть на нього відповісти. Дітям важко абстрагуватися від яскравих ознак відмінності, властивих вищеназаних предметам, і перейти до узагальнення.

Отже, проблема формування мислительної діяльності молодших школярів знаходиться в центрі уваги сучасних науковців. Як вони зазначають, важливе значення у розвитку мислення відіграє зміст і організація навчання. Під впливом правильно організованого навчального процесу у структурі мислення дітей зростає роль понятійних і абстрактних компонентів, відбувається перехід від оперування практичними діями в розв'язанні наочно поданої конкретної задачі до розгорнутих розумових дій, формується вміння міркувати, логічно обґрунтовувати твердження.

Мислення дитини розвивається у тісному взаємозв'язку, складній єдності з мовленням. Чим точніше і чіткіше мовлення, тим вищим є рівень мислення і тим краще здійснюється пізнання і творча розумова діяльність молодших школярів. Ефективність мовленнєвої діяльності, побудови висловлювань багато в чому визначається рівнем володіння словом.

Сучасні психологічні дослідження свідчать, що мовленнєва діяльність дитини носить активний характер. Тому, пам'ятаючи про діалектичний зв'язок мислення з мовленням сучасному вчителю початкової школи варто використовувати інтерактивні методи у навчання молодшого школяра.

Список використаних джерел:

1. Бліхарська Л. Щоб учитися було цікаво! Ігри та кросворд / Вид: Початкова освіта., 2000.- №5. С. 4-6.
2. Бондар Ю. В. Використання інтерактивних технологій в освітньому процесі початкової школи / Ю. В. Бондар // Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: збірник наукових статей (Бердянськ, 23-24 жовтня 2019 року). – Бердянськ, 2019. – С. 229-233.

3. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект // Молодь і ринок, 2019. - № 11 (178) – С. 115-119
4. Вікова психологія / За ред. Г.С.Костюка.- К.Вид.: Рад. школа, 1976.-270 с.
5. Власова О.І. Педагогічна психологія / Підручник. – К. : 2013. – 480 с.
6. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т/- М. : Педагогика, 1982. Т. 2. -504 с.
7. Гильбух Ю.З. Темперамент и познавательные способности школьника: психология, диагностика, педагогика/ -К.:Изд.: Ин-т психологии АПН Укр., 1993.-272 с.
8. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
9. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
10. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія/ К.Вид. : КНТ, 2018.-204 с.
11. Каніщенко А. П. Уроки розвитку зв'язного мовлення у початкових класах./Посібник для вчителя.- К.: Рута, 2009. 128 с.
12. Колеснік К. Вплив колективної творчої діяльності на розвиток мовленнєвої компетентності молодших школярів / К.Колеснік // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки і психології. – Вип.8: У 2- х частинах. – Ч. 1. – Вінниця : ВДПУ ім.М. Коцюбинського, 2010. – С. 103-105.
13. Косма Т.В. Мислення учнів молодшого шкільного віку. -К.: Рад. школа, 1968.-205 с.
14. Лебідь Г.В., Хмурич Р.М. Дослідження особливостей мислення молодших школярів./Вид: Початкова школа. 1996.- № 4.- С.7-9.
15. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія.: Підручник. –К. : МАУП, 2000. - 256 с.
16. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
17. Токарева Н.М. Основи педагогічної психології/Навчально-методичний посібник. – К., 2013. - 223 с.
18. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Олена Тоток, студентка ступеня вищої освіти магістра

Науковий керівник: Н.О. Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE PROBLEM OF FORMATION OF SPEECH CULTURE YOUNGER PUPILS AT UKRAINIAN LANGUAGE

Olena Totok, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Стаття присвячена проблемі формування мовленнєвої культури учнів молодшого шкільного віку. Автор підкреслює значущість проведення роботи, спрямованої на формування культури мовлення, починаючи з початкової ланки загальноосвітньої школи.*

***Ключові слова:** початкова школа, мовленнєва культура, молодші школярі, українська мова.*

***Abstract.** The article is devoted to the problem of speech culture formation of young schoolchildren. The author emphasizes the importance of conducting a work aimed at forming a culture of speech, starting with the elementary school elementary school.*

***Key words:** elementary school, speech culture, younger students, Ukrainian language.*

Одним із показників духовної культури особистості, її моральності, внутрішньої й зовнішньої краси є мовленнєва культура. У ній проявляється інтелект і рівень мислення індивіда, його освіченість і вихованість, культурність і ціннісні орієнтації, краса слова й духу

як ознаки духовного багатства та неповторної людської сутності.

Особливої значущості сьогодні набуває необхідність формування мовленнєвої культури у молодших школярів, яка пов'язана з інтенсифікацією інформаційних комунікацій, із широким упровадженням мережі Інтернету, сучасними технологіями видавничої справи, що певною мірою негативно впливають на створення культури особистісного мовленнєвого простору, оволодіння естетикою слова, морально-естетичним самовираженням у спілкуванні. Молодші школярі більше, ніж дорослі, підлягають впливу субкультури, моди на спрощення стилю спілкування, зневажливого ставлення до краси буденного мовлення, що призводить до значної засміченості їхнього мовлення, нарочитої брутальності.

У молодшому шкільному віці закладається фундамент культури мислення, культури мовлення і спілкування, розвиваються комунікативні здібності, пізнавальна активність, образне, творче мислення. Саме початкова школа покликана сформуванню в дітей інтерес до краси й мудрості живого слова, його значущості у житті людини.

Проблеми мовленнєвої культури молодших школярів завжди були в центрі уваги видатних педагогів та методистів минулого: А.Дістервега, О.Духновича, Я.Коменського, М.Корфа, В.Острогорського, Й.Песталоцці, С.Русової, К.Ушинського та інших. Значне місце ця проблема посідає в педагогічній спадщині В.Сухомлинського.

Різні аспекти формування мовленнєвої культури школярів знайшли своє відображення у працях сучасних дослідників, а саме: питання мовленнєвої особистості (М.Вашуленко, С.Єрмоленко, Л.Мацько, Л.Паламар, Г.Сагач); взаємодія мови та світу людини, мовної гармонізації свідомості, мови як поліфункціонального духовного явища (І.Білодід, М.Жовтобрюх, А.Коваль, Русанівський, О.Федик та ін.), мовленнєва культура в системі культури особистості (Т.Ладигенська, Л.Мацько, Н.Бабич, О.Біляєв, М.Пилинський); мовленнєвий етикет, національні аспекти мовленнєвого етикету (Н.Формановська, С.Богдан, Є.Чак, К.Кругій, М.Стельмахович, В.Литовченко та ін.); місце риторико-мовленнєвого компонента в педагогічній діяльності вчителів загальноосвітніх шкіл різного типу (М.Вашуленко, І.Зязюн, А.Капська, М.Пентилюк, Г.Сагач).

Психологічні й психолінгвістичні аспекти зазначеної проблеми представлені у роботах Л.Виготського, М.Жинкіна, О.Леонтєва, С.Рубінштейна, І. Синиці та інших; лінгводидактичні та методичні аспекти відображені у дослідженнях А.Богущ, М.Вашуленка, Л.Варзацької, А.Каніщенко, М.Пентилюк, О.Савченко.

Разом з тим, аналіз лінгвістичної, психологічної та педагогічної літератури засвідчив, що проблема формування мовленнєвої культури молодших школярів у контексті розвитку духовної культури досліджена недостатньо. Систематична робота щодо формування й удосконалення мовленнєвої культури саме учнів загальноосвітньої школи, зокрема початкової, залишається актуальною. Окремі аспекти розвитку мовленнєвої культури школярів початкової ланки знаходимо, аналізуючи дослідження методичного характеру: становлення і розвиток орфоепічних норм мовлення молодших школярів (М.Микитин), прийоми вироблення у дітей навичок україномовного етикету (Р.Миронюк, М.Стельмахович, К.Кругій), формування орфографічних норм української мови в молодших школярів (Р.Черновол-Ткаченко) тощо.

Дослідники переконливо доводять, що процес формування культури мовлення стає ефективнішим, якщо опиратися на психологічні особливості його опанування, а також на лінгводидактичні основи, які включають засвоєння дітьми орфоепічних, лексичних і граматичних норм сучасної української літературної мови.

Поняття «культура мовлення» становить комплекс, що складається з сукупності й системи основних комунікативних ознак і розуміється нами як здатність мовців досконало висловлюватись, добираючи мовно-виражальні одиниці відповідно до мети і обставин комунікації та загальноприйнятого мовленнєвого етикету. Визначаючи якісні ознаки культури мовлення, враховуючи як суто мовні, так і позамовні його особливості, можна виділити такі основні складові поняття «культура мовлення»: правильність, точність,

логічність, багатство й виразність, чистота, доцільність [2].

Людина не народжується з високою мовленнєвою культурою, а вчиться і вдосконалює її протягом усього життя. Основними факторами, які впливають на культуру мовлення, є спілкування у сім'ї, на вулиці, у школі. Набуття вмінь досконалого мовлення виробляється ефективно, якщо забезпечується вчителем відповідна організація навчально-мовленнєвої діяльності, яка полягає, передусім, у створенні системи вправ для опанування мовленнєвої культури, спеціальному мовному забезпеченні цього процесу (мовленнєве середовище, позитивне емоційне стимулювання, пізнавальний інтерес, активізація мовленнєвої діяльності), зразковому мовленні педагога.

Зміст мовного матеріалу має відповідати принципам комунікативної цінності, доступності та системності, нести комунікативне і діяльнісно-змістове наповнення поряд із лінгвістичним і культурологічним; в певній єдності та послідовності відповідати необхідності формування основних комунікативних ознак культури мовлення.

Таким чином, в умовах національного та соціально-культурного відтворення, становлення державності та демократизації суспільства, відродження інтелектуального та духовного потенціалу громадян України, розширення сфер функціонування української мови як державної особливої ваги набуває культура мови – найважливішого засобу спілкування, виховання і всебічного розвитку особистості. Відтак особливої значущості набуває робота, спрямована на формування культури українського мовлення, починаючи з початкової ланки загальноосвітньої школи, оскільки набуті в молодшому шкільному віці лінгвістичні знання та мовленнєві вміння стають підґрунтям комунікативної досконалості та нормативності мовлення.

Список використаних джерел:

1. Азаровська Г.О. Формування комунікативних умінь молодших школярів на уроках української мови / Г.О.Азаровська // Початкове навчання та виховання. – 2005. – Квітень (№ 10). – С.2-7.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
3. Варзацька Л. Особистісно зорієнтована модель мовленнєвого розвитку особистості / Л. Варзацька // Українська мова і література в школі. – 2007. – № 2. – С. 13–18.
4. Голюк О.А. Теоретико-методологічні засади формування діалогічної культури в майбутніх вчителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін / О.А.Голюк // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 13. – Глухів: ГДПУ, 2009. – С.244-252.
5. Голюк О.А. Уровни развития диалогической культуры будущих воспитателей ДОУ и учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки / О.А. Голюк // Современные подходы к профессиональной подготовке педагога. – Мозырь : УО МГПУ им. И.П. Шамякина, 2015. – С. 13-16.
6. Громов, Є., & Лазаренко, Н. (2017). Викладання навчальних дисциплін у педагогічних університетах іноземною мовою як чинник Євроінтеграції. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наукових праць, 49, 8–12.
7. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
8. Комарівська Н. Формування культури мовленнєвої поведінки молодших школярів на уроках рідної мови / Н. Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. – Вип. 43 / Редкол. : В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2015. – С. 43-47.
9. Крайнова Ж. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на заняттях з рідної мови // Початкова школа. – 2003. – № 11. – С.24-26.
10. Лазаренко Н. И. Особенности развития форм организации учебного процесса по изучению украинского языка: исторический аспект / Н. И. Лазаренко // Дошкольное образование : опыт, проблемы, перспективы: Сб.мат.-лов VII Международ.науч.-практ. семинара. - Барановичи: БарГУ, 2016 С.106-108.
11. Лапшина І.М. Виховання інформаційної культури молодших школярів як складової комунікативної компетентності // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв / за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця, ФОП Корзун Д.Ю., 2012. – С.164-168.
12. Родюк Н.Ю. Практикум з української мови : навчальний посібник для студентів спеціальності 013 Початкова освіта. – Вінниця : ВДПУ, 2019. – 83 с.
13. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання

грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.

14. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра / Укл. І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк. – Вінниця : ВДПУ, 2018. – 60 с.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Ірина Усанова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: І.В. Хом'юк доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

METHODICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITIES OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN IN THE MATHEMATICS LESSONS

Irina Usonova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено питання активізації пізнавальної активності молодших школярів на уроках математики. Показано прийоми та методи вдосконалення пізнавальної активності молодших школярів, яка спонукає їх до певних самостійних дій: запитати, відшукати певну інформацію, прочитати, написати, зробити. Визначено, що одним з важливих моментів у розвитку пізнавальної активності молодшого школяра є використання проблемно-пошукових та творчих завдань на уроках математики.

Ключові слова: математика, молодші школярі, пізнавальна активність, самостійність, творчі завдання.

Abstract. The article explores the issues of activating the cognitive activity of younger students in mathematics lessons. The techniques and methods of improving the cognitive activity of younger students, which leads them to certain independent actions, are shown: to ask, to find certain information, to read, to write, to do. It is determined that one of the important points in the development of the cognitive activity of the younger student is the use of problem-seeking and creative tasks in mathematics lessons.

Key words: mathematics, younger schoolchildren, cognitive activity, independence, creative tasks.

Початкова освіта виступає основним фундаментом загальноосвітньої підготовки дітей. Провідною діяльністю молодших школярів є навчання, саме тому актуальним у навчально-виховному процесі є активізація пізнавальної діяльності. У Концепції Нової української школи виділено два цикли початкової освіти. Перший цикл початкової освіти сприятиме адаптації дитини до нового освітнього середовища, до шкільного життя: активного, пізнавального, цікавого (адаптаційно-ігровий період). Основні орієнтири організації навчально-виховного процесу в цьому циклі визначено такі: – найважливіше завдання вчителя – підтримувати в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання [3].

Активізацією пізнавальної активності займалися Б. Ананьєва, В. Крутецький, П. Кудрявцева, Н. Менчинська та ін. У дослідженнях науковців висвітлюються питання формування пізнавальної активності, показано прийоми та методи вдосконалення пізнавальної самостійності молодших школярів. М. Данилов, Ю. Правдін, О. Савченко, Т. Шамова підкреслюють наявність генетичного зв'язку між поняттями пізнавальної самостійності й пізнавальної активності. У свою чергу, А. Громцева та П. Підкасистий наголошують на тому, що поняття «активності» ширше, ніж поняття «самостійності», і вони співвідносяться як родове (активність) і видове (самостійність). На думку науковця Л. Кравчук, пізнавальна активність не дозволяє учням початкової школи «топтатися» на місці, бути залежним від думки інших, чекати, поки хтось допоможе і покаже, вирішить за нього.

Вона «штовхає» дитину до певних самостійних дій: запитати, відшукати певну інформацію, прочитати, написати, зробити, тому активні молодші школярі відзначаються більшою самостійністю у розв'язанні навчальних завдань і у життєвих ситуаціях.

У психологічних словник зазначається, що пізнавальна активність – це міра розумового зусилля, спрямована на задоволення пізнавальних інтересів індивіда [7]. З педагогічної точки зору, пізнавальна активність є двостороннім взаємопов'язаним процесом: з одного боку, це форма самоорганізації і самореалізації учня, з другого – результат цілеспрямованих зусиль педагога в організації пізнавальної діяльності учня [4].

Одним з важливих моментів у розвитку пізнавальної активності молодшого школяра є залучення його в дослідницьку діяльність. Учитель повинен організувати навчальну діяльність учнів таким чином, щоб школярі виступали в ролі вчених, здійснювали відкриття нових для себе знань, понять, закономірностей, способів рішення навчальних задач.

Для розвитку пізнавальної активності до математичних знань необхідно застосовувати різні способи і прийоми навчання математики, залучаючи барвистий наочний і роздатковий матеріал, технічні засоби навчання, різноманітні ігри [1; 2]. Розвитку пізнавальних інтересів до навчання має сприяти така організація навчання, під час якої учень знаходиться в процесі самостійного пошуку та «відкриття» нових знань, тобто організація активної пізнавальної діяльності учнів.

Одним з найбільш ефективних засобів пробудження живого інтересу до навчального предмета є гра. Під час гри учні зосереджують свою увагу, вчаться самостійно мислити, розвивається пам'ять, увага, мислення, прагнення здобувати знання. Коли школярі захоплюються, то не помічають, що вони навчаються: пізнають щось нове, запам'ятовують, орієнтуються в незвичайних для них ситуаціях, поповнюють запас певними уявленнями, поняттями, розвивають фантазію.

У молодшому шкільному віці у дітей ще сильна потреба в грі, тому необхідно її обов'язково включати в уроки математики. Ігри дозволяють індивідуалізувати роботу на уроці, давати завдання, посильні будь-якій дитині, дозволяючи максимально вдосконалювати можливості кожного.

Дидактична гра «Листоноша»

Учитель роздає 5 учням однакову кількість «листів» (картки із записаними прикладами). У дітей, які сидять за партами, в руках картки з номерами будинків (від 1 до 10 або ж інші). Кожен листоноша повинен розв'язати приклади. Відповіді збігаються з номерами будинків. Завдання: швидко та без помилок рознести листи за призначенням. Переможцю можна вручити медаль або емблему «Кращий листоноша».

Дидактична гра «Віднови числа»

Учитель каже: «На снігу сорока розклала приклади, але повів вітерець і частину прикладів засипало снігом. Допоможіть сороці відновити приклади».

$$..+21=34 \quad ..+13=26 \quad ..+40=68$$

$$..+22=35 \quad ..+1=14 \quad ..+12=53$$

Педагог, використовуючи дидактичні ігри («Листоноша», «Віднови числа»), стимулює пізнавальну активність учнів, адже під час таких ігор кожна дитина може зіштовхнутися з певними інтелектуальними труднощами, а спосіб їх подолання має шукати і може знайти тільки завдяки власній пізнавальній самостійності й активності.

Ефективний розвиток математичних здібностей, пізнавальної активності в учнів неможливий без використання в навчальному процесі завдань на кмітливість, навчальних вікторин, математичних ребусів.

Певний цікавий і виховний потенціал мають такі числові ребуси:

$$A \times P = И - \Phi = M : E = T - И = K : A \quad 2 \times 1 = 7 - 5 = 6 : 3 = 9 - 7 = 4 : 2$$

$$Г + О = Л - О = В \times О = Л - О = М - К = А$$

$$4 + 2 = 8 - 2 = 3 \times 2 = 8 - 2 = 7 - 1 = 6$$

мате 8692

* м * 8 атика

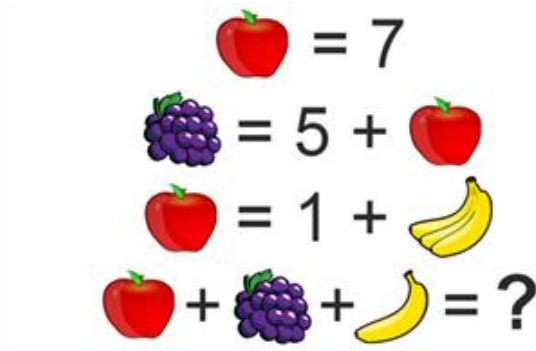
$$M \times A = T - E = M: A = T: I = K - A \quad 2 \times 1 = 8 - 6 = 2:1 = 8:4 = 3 - 1$$

Для активізації пізнавальної активності слід застосовувати також різні картки із завданнями, логічні задачі-жарти, ребуси тощо, розв'язання яких перетворювати на веселі змагання, вікторини, зустрічі команд веселих і кмітливих тощо. Цікавий ігровий матеріал не лише розважає дітей, надає їм можливість перепочити, переключитися, але й спонукає їх до роздумів, розвиває допитливість та ініціативу, спрямовує на пошуки нетрадиційних способів розв'язання, стимулює розвиток нестандартного мислення. Застосування різних прийомів проведення уроку математики, використання ігор та елементів ігор, змагань роблять навчальний процес більш цікавим. Завдяки цьому школярі частіше виявляють активність та самостійність [5, с. 18].

Творчість на уроках математики не може бути самоціллю, але не можна відсувати її на задній план. Математика легше дається тоді, коли кожне число і кожен математичний об'єкт – це такий собі образ. І якщо дитина пов'язує математичні ситуації з певними картинками в своїй уяві, то математика перестає бути сухим незрозумілим зведенням правил і визначень, вона стає легким, зрозумілим і цікавим предметом. Тоді, коли дитина відкриває для себе прописні істини, приходить розуміння, виникає потреба в пізнанні. На шляху до цієї мети вчитель, використовуючи різні нестандартні види діяльності, повинен навчити дитину підходити до вирішення звичайного завдання незвичайним способом. Саме тоді виникає інтерес, саме тоді виникає творчість. Тільки творче мислення дозволяє дитині орієнтуватися в нестандартних умовах, вчить розглядати кожен ситуацію з різних ракурсів.

Вчителі початкової школи на уроках математики можуть використовувати наступні творчі завдання: скласти можливі обернені задачі до задачі, яку розв'язували з підручника; придумати подібну задачу; замінити слово в задачі так, щоб змінився її розв'язок; придумати подібну задачу казкового змісту [6]. Під час виконання таких завдань у молодших школярів формується пізнавальна активність, оригінальність та винахідливість.

Наведемо приклад творчих завдань (рис. 1), які позитивно впливають на розвиток творчих здібностей, пізнавальної самостійності.

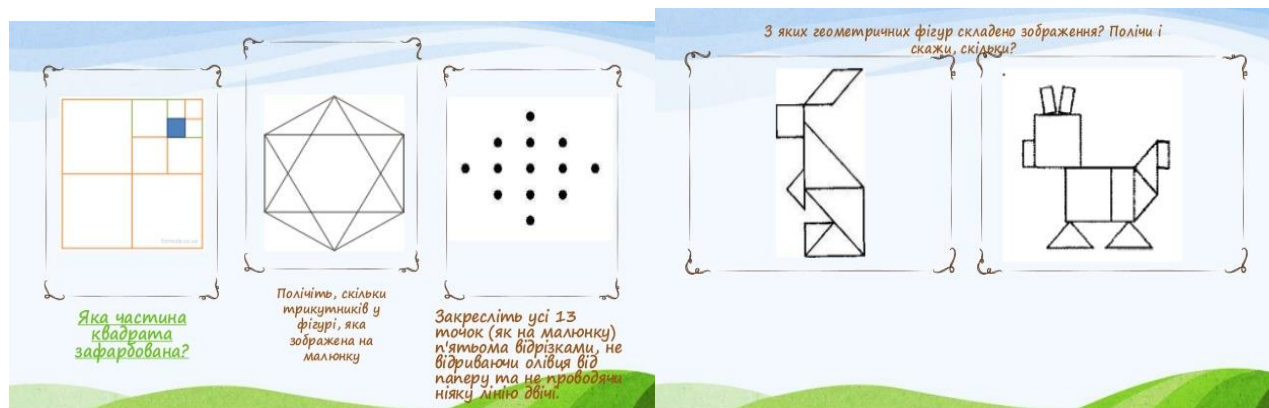
Рис. 1. Зразок творчих завдань

Отже, одне з найважливіших пізнавальних універсальних дій – вміння творчо вирішувати проблеми і завдання. Засвоєння прийомів вирішення завдань в початковій школі базується на сформованості логічних операцій. Уміння ставити і вирішувати завдання є одним з основних показників розвитку учня. Традиційно в якості навчальних завдань, що сприяють розвитку логічного і нестандартного мислення в процесі навчання математики, використовувалися і використовуються творчі завдання.

Специфікою використання проблемно-пошукових завдань в напрямку формування пізнавальної активності є взаємодія вчителя і учнів, коли між ними розвиваються діалогічні взаємостосунки під час вирішення проблеми. У ході вирішення проблеми молодші школярі навчаються, поглиблюють свої знання з конкретного питання, розвивають вміння вирішувати проблеми, застосовуючи принципи і процедури (теорію); розвивають соціальні та комунікативні вміння.

Проблематичний характер завдань, індивідуально-творчий підхід до їх вирішення активізують пізнавальну сферу учня, змушують глибше пізнати той чи інший процес, об'єкт,

що стає основою формування прийомів пізнавальної активності. За допомогою комплексу завдань учні отримують нові знання не у вигляді готових формулювань учителя, а в результаті власної активної пізнавальної діяльності. Особливість застосування цих завдань в тому, що вони мають бути спрямованими на вирішення відповідних специфічних дидактичних завдань: руйнування неправильних стереотипів, формування творчого мислення тощо (рис. 2).

Рис. 2. Проблемно-пошукові завдання (геометричні фігури)

Важливо зазначити, що пошуковий характер, елементи аналізу і узагальнення, частково-дослідницький характер, який носять проблемно-пошукові завдання, є ще однією передумовою розвитку пізнавальної самостійності в процесі використання завдань даного типу на уроках математики.

Для прикладу наведемо наступні завдання:

1. Тема «Властивості ділення»

Колі дали завдання знайти значення виразу: $(37 + 34 \cdot 5) : (45 \cdot 3 - 135)$

Він сказав, що знайти значення цього виразу не можна. Чи правильно думав Коля?

Отже, пізнавальна активність є основоположною умовою формування в учнів потреби в знаннях, оволодіння вміннями інтелектуальної діяльності, самостійності, забезпечення глибини і міцності знань. Окрім того, завдяки своїй пізнавальній активності дитина вступає у практичні, дієві відносини з оточуючим світом, що є умовою її успішної соціалізації. Робота з розвитку пізнавальної активності на уроках математики у початковій школі повинна проводитися комплексно. Основне завдання вчителя – організувати діяльність учнів так, щоб шляхом самостійних відкриттів, вирішенням проблемних завдань вони оволодівали новими знаннями, вміннями й навичками їх застосування.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Використання педагогічного потенціалу багаторівневої системи неперервної креативної освіти НФТМ-ТРВЗ у процесі фахової підготовки майбутнього педагога / О.А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : зб. наук. праць за матеріалами ІХ Всеукраїнської інтернет-конференції, 27 жовтня 2016 р. / відп. ред. В.В. Макарчук. – Умань : ФОП Жовтий, 2016. – С. 46–51. 5. Кіт Г.Г. Дидактика початкової освіти : практикум / Г.Г. Кіт, О.Б. Петрович, І.В. Карук. – Вінниця : Документ Принт, 2017. – 249 с.
2. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
3. Імбер В.І. Підготовка майбутніх учителів початкових класів в контексті сучасних інформаційних вимог / В.І.Імбер // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. Наук. Пр. – Випуск 35.– Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. – С.259–264.
4. Казьмірчук Н.С., Голюк О.А., Гайдукевич А. Використання проектних технологій на уроках математики у початковій школі / Н.С.Казьмірчук, О.А.Голюк, А.Гайдукевич // Молодий вчений – 2019. – №5.2 (69.2) травень. – С.126 – 132.
5. Колеснік К.А. Особливості організації групової діяльності учнів у початковій школі / К.А. Колеснік // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія,

- досвід, проблеми // Збірник наукових праць. – Випуск 46 / редкол. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 26–30.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczyya.pdf>.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – К., 2008. – 223 с.
8. Сухарева Л. С. Логічні ігри. 1-4 класи. – Х.: Вид-во «Ранок», 2012. – 192 с.
9. Хом'юк І.В. Шляхи формування пізнавальної самостійності молодших школярів на уроках математики / І.В.Хом'юк, Н.Ю.Родюк, В.В.Хом'юк // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 166-169.
10. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник / В. Б. Шапар. – Харків : Прапор, 2004. – 640 с.
11. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Наталія Уханська, студентка ступеня вищої освіти магістра

Науковий керівник: Н.О. Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

ORGANIZATION OF PROBLEM EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL

Nataliia Ukhanska, a master`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Стаття присвячена питанню застосування проблемного навчання в початковій ланці освіти як одного з основних засобів активізації розумової діяльності учнів, розвитку в них бажання вчитися.

Ключові слова: початкова школа, проблемне навчання, пізнавальний інтерес, спосіб навчання.

Abstract. The article is devoted to the problem of applying problematic learning in the elementary level of education as one of the main means of activating students' mental activity and developing their desire to learn.

Key words: elementary school, problem education, cognitive interest, way of teaching.

Нині в Україні відбувається становлення нової системи освіти, яка зорієнтована на входження в єдиний світовий освітній та інформаційний простір. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу. Зміна змісту освіти на сьогоднішньому етапі розвитку школи веде до зміни її технологій, надає їй особистісної спрямованості.

У наш час виникає суперечність між наростаючим обсягом інформації і обмеженими рамками навчання, що викликає необхідність постійного вдосконалення навчального процесу. В останні роки поряд із змінами програм ведеться пошук надійних шляхів розвиваючого навчання. Він здійснюється в основному в 3 напрямках: в галузі програмного, програмованого і диференційованого навчання. Важливе значення надається проблемному навчання, основна мета якого, як відомо, полягає у формуванні активного ставлення учнів до оволодіння знаннями, інтенсивного розвитку їхньої самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей. Проблемне навчання є основним засобом активізації розумової діяльності учнів, розвитку в них тяги до знань і бажання вчитися. Одночасно воно є умовою формування творчих здібностей школярів.

Організація проблемного навчання сприяє більш активному і продуктивному засвоєнню учнями найважливіших знань про предмети, взаємозв'язки й закономірності.

Завдання активізації пізнавального інтересу учня, зокрема, учня початкових класів, – одна із центральних проблем педагогіки. Вона була стержнем багатьох педагогічних теорій минулого (Я.Коменського, Й.Песталоцці, Ф. Дістерверга, К. Ушинського). І це не випадково, оскільки сам процес людського пізнання носить активний, творчий характер, а здібності

людські, в тому числі й пізнавальні, розвиваються лише в активній самостійній діяльності. Саме в проблемному навчанні створюються найбільш сприятливі умови для формування таких якостей особистості, як пізнавальний інтерес, творча активність і самостійність. А це дає можливість реалізувати вимоги Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI ст.), де зазначається про необхідність вибору та структурування навчально-виховного матеріалу на засадах диференціації та інтеграції, забезпечення альтернативних можливостей для одержання освіти, для індивідуальних потреб і здібностей [2; 5].

Центр тяжіння в проблемному навчанні переноситься на активність самого учня, вчитель опирається на розвиток його мислительних процесів, а не тільки на пам'ять і заучування матеріалу. Навчання не можна розглядати як спільну діяльність вчителя й учнів при передачі й засвоєнні знань, умінь і навичок. Діяльність вчителя зараз не зводиться до передачі знань в готовому вигляді, а полягає в організації активного пізнання учнів, у керуванні їх пізнавальною діяльністю, а навчання в цілому як організація пізнання учнів. Питання проблемного навчання не нове. Теоретичні основи навчання як дослідження проблем розвивали С.Гончаренко, В.Кудрявцев, В.Оконь, А.Фурман, В.Крутецький, Г.Селевко, О. Матюшкін, М. Махмутов, І.Лернер, М.Скаткін, М.Фіцула та інші.

Розробці методики і технології проблемного навчання значною мірою сприяли також наукові праці в галузі психології навчальної діяльності (О. Леонт'єв, П. Гальперін, В.Давидов, Н. Менчинська, Н. Талізїна та ін.).

Використання проблемних ситуацій і завдань дозволяє ефективно вирішувати питання розвитку творчості, передачі знань за допомогою активізації пізнавальної діяльності. Для того, щоб дійсно активізувати розумову діяльність учня, недостатньо поставити перед ним завдання, треба зробити так, щоб у нього сформувалося до завдання власне ставлення. Необхідно створити такі умови, щоб завдання його зачепило, сколихнуло внутрішній світ, щоб виникла особиста зацікавленість в її розв'язанні. Тільки тоді з'явиться той емоційний фон, який і призведе до підвищення ефективності розумової діяльності. Найбільш активно учень включається в процес пізнання в тому випадку, якщо його особисті уявлення будуть розходитися з деякими поглядами, положеннями, які виникають у процесі навчання, тобто якщо він зіткнеться з протиріччям. Тоді прокидається його внутрішнє «я», гонор, виникає природне бажання розібратися, з'ясувати, у чому справа.

Проблемне навчання – це найбільш продуктивний спосіб навчання, оскільки він не тільки призводить до найбільшої активізації розумової діяльності, але й дозволяє виховувати творче ставлення до справи, формувати діалектико-матеріалістичний світогляд. Тому проблемне навчання треба розглядати не просто як метод, а як деяку систему, певну спрямованість і характер всього навчального процесу. У першу чергу це світогляд, а потім вже методика.

У порівнянні з традиційною освітою, проблемна освіта дозволяє ефективніше розвивати творчі здібності учнів, їхній інтелект, вона сприяє якіснішому засвоєнню знань, умінь і навичок. Крім підвищення мотивації до навчання, застосування проблемних методів навчання сприяє розвитку уваги, волі, зростанню самооцінки учнів. Все це, у свою чергу, сприятливо відбивається на інших функціях навчання: як на засвоєнні знань, умінь і навичок, так і на підвищенні творчого потенціалу учнів.

Таким чином, перевагами проблемного навчання є те, що учні включаються в активну пізнавальну діяльність, при цьому переживають сильні позитивні емоції (інтерес, радість відкриття, задоволення від досягнутих успіхів). У них розвиваються пізнавальні процеси (сприймання, спостереження, уява) і уміння (аналізувати, класифікувати, бачити проблеми, ставити питання, доводити, шукати рішення).

Список використаних джерел:

1. Волосюк М. Проблемне навчання як провідний метод розвиваючого навчання в умовах особистісно орієнтованої парадигми освіти / М.Волосюк // Управління школою . – 2005. – Червень (№16-18) . – С.56-69.
2. Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)» // Освіта. – 1993. – № 44-46.

3. Имбер В., Голук О. Формирование поликультурной компетентности воспитателя средствами мультимедиа / В. Имбер, О. Голук // Материалы Международной научно-практической конференция «Дошкольное детство в современном поликультурном пространстве» (2 ноября, 2017 г.) – Минск : БГПУ, 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://elib.bspu.by/handle/doc/28261>
4. Казьмірчук Н.С., Голук О.А., Гайдукевич А. Використання проектних технологій на уроках математики у початковій школі / Н.С.Казьмірчук, О.А.Голук, А.Гайдукевич // Молодий вчений – 2019. – №5.2 (69.2) травень. – С.126 – 132.
5. Ключко Н.Л. Підготовка дитини до школи: дефінітивний аналіз проблеми / Н.Л. Ключко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав Хмельницький, 2008. – Вип. 14.- С. 137-140.
6. Колеснік К.А. Організація групової діяльності на заняттях з мови: поєднання ігрової та пізнавальної групової діяльності учнів першого класу// Учитель початкової школи. – № 11. – 2019. – С. 18-21.
7. Комарівська Н. Особливості змісту та проведення інтегрованих уроків читання в початковій школі / Н. Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : Вип. 31. – Вінниця: ТОВ НІЛАН ЛТД, 2010. – С. 75-81.
8. Лапшина І.М. Дослідження аспектів підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення інтегрованих занять з молодшими школярами / І.М.Лапшина. // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – С.25-29.
9. Топузов О.М. Становлення проблемного навчання в педагогічній науці / О.М.Топузов // Рідна школа. – 2006. – №11. – С.57-60.
10. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ДІАЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК АКТУАЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Ольга Фарисей, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н.Ю.Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DIALOGICAL SPEECH OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN AS AN ACTUAL PEDAGOGICAL PROBLEM

Olga Farysei, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Стаття присвячена проблемі розвитку діалогічного мовлення молодших школярів як засобу підготовки процесу спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво вагомих завдань. Доведено вагоме значення роботи педагога для набуття мовних навичок та умінь.*

***Ключові слова:** діалог, діалогічне мовлення, культура мовлення, словникова робота, мовне спілкування.*

***Abstract.** The article is devoted to the problem of progress of dialogical speech of younger schoolchildren as a means of preparation of the process of communication, knowledge of the world around us, solving of vital tasks. The importance of the teacher's work for acquiring language skills has been proved.*

***Key words:** dialogue, dialogical speech, culture of speech, vocabulary, language communication.*

Формування діалогічного мовлення молодшого школяра – актуальна проблема початкової школи та головна мета курсу української мови, «яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою у процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво вагомих завдань» [9, с. 8].

Велика увага в початковій школі надається питанням оволодіння учнями вміннями орієнтуватися в ситуації спілкування, зв'язно, логічно, послідовно викладати думки. Саме цим пояснюється потреба в якісному навчанні школярів зв'язного діалогічного мовлення.

У молодшому шкільному віці здійснюється інтенсивне засвоєння дітьми лексики, граматики, елементів, а також відомостей про інтонування речень і текстів. Процес розвитку мовлення, у тому числі й діалогічного, слід поєднувати з вивченням відомостей з фонетики, граматики, правопису [12, с. 65].

Діалог – це форма спілкування, яка переважає в повсякденному житті, професійній діяльності людини. Державний стандарт початкової освіти поміж вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи визначає «розвиток умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення», зокрема «уміти звернутися один до одного і до старших, брати участь у розмові (ставити запитання, давати аргументовану відповідь, правильно висловлювати власні думки), толерантно ставитися до думок інших, дотримуватися норм етикету в спілкуванні» [10]. Тому з'являється необхідність навчати дітей розуміти ситуацію спілкування, розпочинати розмову, підтримувати і розгорнути діалог.

Проблема формування діалогічного мовлення молодших школярів розглядалася науковцями різнопланово: так, психологію ведення діалогу досліджував О.Леонт'єв; питання дефініції понять «усне мовлення» та «діалогічне мовлення» з'ясовували В.Зевако, Є.Кротевич, Н.Родзевич, О.Петрос; на важливість формування діалогічного мовлення дітей звертали увагу Г.Підлужна, Л.Виготський, Н.Тализіна; аспект методики роботи вчителя знаходимо в працях О.Потебні, Л.Щерби, Л.Мацько, С.Єрмоленко, М.Пентилюк та інших.

Хоча питання розвитку діалогічного мовлення в учнів молодшого шкільного віку доволі широко висвітлена в педагогічних розвідках, але залишається ряд моментів для дослідження, зокрема, зв'язок діалогічних умінь і темпераменту дитини, діалог у формальній і неформальній ситуації, мовленнєві традиції сім'ї та їх вплив на розвиток діалогічних умінь дитини, думки самих молодших школярів про необхідність побудови та вивчення діалогу, вплив на вміння вести діалог ранкової розмови-зустрічі, а також особливості роботи вчителя щодо розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь в умовах повного реформування системи шкільної освіти, яке з вересня 2018 року уже вступило в силу [12, с. 64].

Працюючи над діалогічним мовленням, слід брати до уваги результати досліджень психологів та психолінгвістів. А.С.Виготський зазначав, що мовленнєва діяльність має три напрями: мотиваційну, цільову, виконавську і народжується з потреби [2, с. 56]. Тож процес мовленнєвої діяльності є єдністю трьох сторін. Він розпочинається мотивом і планом, а завершується результатом, досягненням наміченої мети.

Однією з особливостей діалогічного мовлення, підкреслюють А.Зимульдінова та Г.Філь, є його спонтанність, адже зміст розмови та її структура залежить від реплік співрозмовника [7, с. 37].

С.Дубовик наводить приклади найпоширеніших логічних зв'язків між двома репліками: повідомлення – доповнення (уточнення); повідомлення – підтвердження (заперечення); повідомлення – застереження; повідомлення – прохання; запит інформації – задоволення запиту; запит інформації – контрзапитання; прохання – згода (незгода); наказ – уточнення (згода, незгода) тощо [6, с. 20].

До діалогу співрозмовників спонукають, як зазначає І.Луценко, різноманітні мотиви і комунікативні задачі:

- повідомити щось співрозмовнику;
- привернути увагу до певного об'єкта чи подій;
- поділитися своїми враженнями;
- констатувати факти, які стосуються співрозмовників;
- узгодити різні підходи до розв'язання конкретної справи;

- обмінятися із співрозмовником думками, переживаннями;
- виразити свої емоції [8, с. 34].

Виходячи з наведених уявлень про діалог, розвиток діалогічного спілкування молодших школярів, необхідно зосередити увагу на розв'язанні кількох завдань:

- опанування мови як засобу спілкування;
- встановлення дітьми соціальних контактів мовними і невербальними засобами;
- формування навичок встановлювати інтерактивну взаємодію.

Отже, мета розвитку діалогічного мовлення учнів початкової школи полягає у включенні молодших школярів не просто до систематизованих результатів людського пізнання, а до процесу цього пізнання, який розгортається як неперервний діалог; у цілковитій повазі партнерів, які ведуть діалог (зокрема педагога й учня), один до одного, розуміння ними того, що істина не дається готовою і що кожний здатний зробити внесок в її досягнення; що дорога до неї може лежати через протиріччя поглядів, через порівняння позицій партнерів; у формуванні з огляду на це потреби не просто у співрозмовнику, а в опоненті, який необхідний суб'єктові саме через свою несхожість.

Діалогічне мовлення школярів необхідно збагачувати новими словами. На уроках учитель зобов'язаний проводити словникову роботу, постійну увагу приділяючи визначенню рівня сформованості в дітей ключових навичок говоріння.

Покращення мовленнєвої діяльності молодших школярів на сучасному етапі зумовлюється передусім зростаючими суспільними потребами в особистості високої мовленнєвої культури, здатної вільно користуватися мовними засобами в різноманітних комунікативних обставинах. Така система ефективно допомагає підвищенню рівня розвитку діалогічного мовлення, вдосконаленню інтонаційних умінь і навичок, розвитку зв'язного мовлення не тільки на уроках, а й у спілкуванні з рідними, друзями; виробляє культуру мовлення школярів [12, с. 67].

Отже, розвиток мовленнєвої діяльності, формування діалогічного мовлення, культури спілкування повинні стати провідними завданнями навчання української мови як базового предмета в загальноосвітній школі, зокрема і в початковій ланці. Набуті в початкових класах розвиток умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення, вміння починати та підтримувати діалог стануть ключовими у розвитку діалогічного мовлення молодших школярів. Тому головним завданням мовної освіти всіх без винятку громадян нашої держави є формування й удосконалення мовного спілкування.

Список використаних джерел:

1. Білоус В., Лазаренко Н., Коломієць А. Університетська наука у міжнародному інформаційному просторі / В. Білоус, Н. Лазаренко, А. Коломієць // Витоки педагогічної майстерності / Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка : зб. наук. пр. – Полтава, 2017. – Вип. 19. – С. 60-66. – (Серія «Педагогічні науки»).
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений / Под ред. Б.В. Давыдова. – Т. 2. – М., 1982. – С. 56-57.
3. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
4. Голюк О.А. Теоретико-методологічні засади формування діалогічної культури в майбутніх вчителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін / О.А.Голюк // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 13. – Глухів: ГДПУ, 2009. – С.244-252.
5. Голюк О.А. Уровни развития диалогической культуры будущих воспитателей ДОУ и учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки / О.А. Голюк // Современные подходы к профессиональной подготовке педагога. – Мозырь : УО МГПУ им. И.П. Шамякина, 2015. – С. 13-16.
6. Дубовик С. Розвиток діалогічного мовлення школярів на уроках української мови / С.Дубовик // Початкова школа. – 2002. – № 7. – С.19-22.

7. Зимульдінова А., Діалог як форма усного мовлення учнів початкових класів / А.Зимульдінова, Г.Філь // Початкова школа. – 2014. – № 3. – С.37-39.
8. Луценко І.О. Готуємось до мовленнєвого спілкування з дошкільниками : навчальний посібник / І.О.Луценко. – К. : НПУ, 2001. – 96 с.
9. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою. 1- 4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 392 с.
10. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. – К. : Початкова школа, 2013. – 432 с.
11. Родюк Н.Ю. Педагогічні ідеї професійної підготовки вчителів початкової школи в країнах Заходу / Inovativny vuskum v oblasti vzdelavania a socialnej prace. – Sladkovicovo : Vysoka skola Danubius, 2017. – С. 150-153.
12. Родюк Н.Ю. Формування україномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2018. – № 3 (137) квітень. – С. 234-240.
13. Родюк Н.Ю. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
14. Тихомирова І.І. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Каріна Хороманська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л.А.Присяжнюк, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN ECOLOGICAL EDUCATION OF YOUNGER PUPILS

Karina Khoromanskaya, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті розкрито важливість використання інноваційних технологій для ознайомлення дітей молодшого шкільного віку із природою. Автором представлені такі технології як сторітелінг, екологічний театр, «Дві правди, одна брехня», кейс-технологія, творчі завдання, які збагатять освітній процес та допоможуть дітям краще пізнати природу, що їх оточує, з повагою ставитися до неї, шанувати та оберігати.*

***Ключові слова:** інноваційні технології, довкілля, екологічна свідомість, сторітелінг, екологічний театр, кейс-технологія.*

***Summary.** The article describes the importance of using innovative technologies to familiarize children of preschool and primary school age with the nature of the environment. We are presented with technologies such as staging, environmental theater, two truths, one lie, case technology, creative tasks that will enrich the learning process and help children to better understand the nature that surrounds them, respect them, respect and cherish them.*

***Key words:** innovative technologies, environment, ecological consciousness, setting, ecological theater, case technology.*

Нині однією з найбільших проблем України та світу є взаємодія людини і природи, збереження та збагачення цінних природних ресурсів, необхідних для життя. Тому назріла потреба в переоцінці людиною життєвої позиції, у зміні ставлення до природи та її ресурсів. Настав час керуватися у своїх діях принципами свідомого існування, бути не «царем природи», а її невіддільною частиною.

Педагоги і батьки усвідомлюють важливість навчання школярів правилам поведінки в природі та використання її багатств. І чим раніше починається робота з екологічного

виховання учнів, тим більшою буде її педагогічна результативність. При цьому в тісному взаємозв'язку повинні виступати всі форми і види навчальної і позакласної діяльності дітей.

Для формування екологічної свідомості учнів більш доцільно в нинішніх умовах використовувати саме інноваційні методи та технології навчання. Цьому сприяє розвиток освіти, радикальні зміни уявлень про навколишнє середовище, цінності людського життя, розвитку людської цивілізації у світі й Україні.

Варто зазначити, що інноваційна спрямованість освітньої діяльності визначається критеріями педагогічних інновацій, до яких відносять:

- новизну, що дає змогу визначити рівень оригінальності новації (розрізняють абсолютний, локально-абсолютний, умовний, та суб'єктивний рівні новизни);
- оптимальність, яка сприяє досягненню високих результатів за найменших витрат часу фізичних і розумових сил учасників педагогічного процесу;
- результативність та ефективність, що означає певну стійкість позитивних результатів у діяльності педагога;
- можливість творчого застосування нових результатів у масовому досвіді, що передбачає придатність апробованого досвіду для масового упровадження в навчальних закладах.

Численні наукові дослідження доводять, що якщо систематично використовувати на уроках у початковій школі інноваційні методи та технології навчання (скажімо, для цілеспрямованого виховання в учнів розуміння тісного взаємозв'язку і єдності людини з навколишнім середовищем як єдиної системи, особливої ролі природи у житті людей, необхідності її охорони, виховання персональної відповідальності за стан природного довкілля тощо), то можна очікувати якісного формування компетентної особистості. Така робота сприятиме продуктивному засвоєнню навчального матеріалу та розвитку навичок його практичного використання; збагаченню особистого досвіду школярів; підвищенню пізнавальної активності та мотивації навчання в учнів.

Слід зауважити, що проблема екологічної освіти та виховання перебуває у фокусі уваги багатьох дослідників. Так, сучасними науковцями (О. Захлебний, І. Зверев, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, О. Пруцакова, Л. Руденко, І. Суравегіна та ін.) визначено мету, принципи, завдання, зміст екологічної освіти дітей молодшого шкільного віку. Теоретичні засади екологічного виховання у закладах дошкільної та загальної середньої освіти уточнювались Г. Беленькою, Н. Горопахою, О. Грошовенко, Н. Лисенко, В. Маршицькою, Т. Науменко, С. Ніколаєвою, З. Плохій, Л. Присяжнюк, Г. Тарасенко, Н. Яришевою та багатьма іншими вченими. Впровадженню інноваційних технологій у процес ознайомлення дітей з природою присвятили свої дослідження Н. Веретеннікова, В. Ільченко, Н. Кот, К. Крутій, Н. Лисенко, Г. Марочко, Є. Максименко, З. Плохій, Т. Пушкарьова, П. Саморукова та ін.

Аналіз наукових праць вище згаданих дослідників дозволив сформулювати перелік найбільш уживаних методів та технологій навчання, які використовують педагоги в екологічному вихованні молодших школярів. Водночас слід зазначити, що освітній процес необхідно будувати на компетентісно зорієнтованих завданнях, що передбачають застосування місцевого природознавчого і краєзнавчого матеріалу. Це дозволить наблизити навчання учнів до умов їх життя, зробить його зрозумілим і доступним для дітей.

Так, широкої популярності серед учителів в екологічному вихованні школярів набули такі форми та методи роботи:

- спостереження за довкіллям;
- уроки, проведені у формі подорожі, усного журналу, репортажу з місця події;
- святкування Дня Землі, Дня Довкілля, прильоту птахів;
- власні дослідження;
- екологічні акції;
- трудові справи;
- уроки милування природою;

- природоохоронні інтелектуальні аукціони;
- конкурси, вікторини;
- екологічні проекти;
- випуск екологічних стіннівок;
- години самоврядування в природі тощо.

Поряд із вище зазначеними застосовуються методи і технології, які класифікуються у дослідженнях як інноваційні і допоки не набули широкого впровадження в практиці початкової школи (хоча їхня дієвість доведена експериментальним шляхом у численних педагогічних дослідженнях). Назвемо і схарактеризуємо їх.

Сторітелінг – це мистецтво складання і розповідання захопливих історій. Насправді людство займалося сторітелінгом завжди. За допомогою міфів, легенд та казок люди передавали з покоління в покоління весь накопичений досвід та знання. Нині існують різноманітні варіанти сторітелінгу, серед найвідоміших виділяють:

- «біном фантазії» – дітям пропонують описати незвичайних казкових персонажів, таких як «антиліс», «анти-природа», і розповісти про них;
- «перевернення» казки – розповідання по-новому відомої авторської казки природознавчого змісту;
- «вінегрет» («салат») з казок – об'єднання епізодів різних казок. Діти поєднують сюжети різних казок, переносять героїв однієї казки в сюжет іншої. Одержані цікаві сюжети записуються, і через якийсь час дітям пропонують прослухати складені ними казки та визначити, що переплутано, повернути героїв у їхні казки;
- продовження казки, розпочатої вчителем, і придумування нового закінчення казки;
- казка в заданому напрямі – використання сюжету відомої казки з переміщенням її героїв в інший час або простір;
- казки «навиворіт» – зміна характеристик персонажів, їхньої поведінки і, як наслідок, сюжету казки;
- гра-казка – дитина уявляє себе в різних ролях і, виходячи з них, визначає своє ставлення до героїв казки (н-д, до мешканців лісу, до поведінки дітей; до природних об'єктів тощо);
- перетворення дитини на героя казки та розмова з іншими персонажами казки, висловлювання своїх прохань, побажань, скарг об'єктам і явищам природи (рослинам, сонцю, вітру) і людям, у тому числі дітям.

Екологічний театр. Під час застосування цієї технології учні виділяють з усього вивченого матеріалу ті явища й факти, які можуть бути збережені пам'яттю як найбільш життєво важливі й цікаві для пізнання. Їх вони обирають для створення сценарію, який потім інсценізують. У такий спосіб вони закріплюють отримані вміння й навички. Ця технологія має свій психологічний ефект, оскільки насичена позитивними емоціями.

Випуск екологічної листівки – подарунка на згадку. Ця технологія дозволяє у творчий спосіб закріпити навчальний матеріал, суб'єктивувати його, сформувати зацікавлене ставлення дитини до предмета вивчення. Найчастіше вона застосовується на етапі узагальнення й систематизації знань або ж як підсумок уроку.

Технологія «Дві правди, одна брехня». Кожному учневі пропонується придумати три речення: два з них мають бути правдивими, а одне – навпаки – містити неправдиву інформацію. При цьому брехня повинна бути схожа на правду, а правдиві судження мусять бути дещо дивними. Ця технологія використовується, як правило, під час перевірки знань, на уроках узагальнення й систематизації матеріалу.

Кейс-технологія – це розбір ситуації або конкретного випадку, ділова гра. Головне її призначення – розвивати здатність аналізувати різні проблеми і знаходити шляхи їх розв'язання. Технологія також формує вміння працювати з інформацією. Дієва вона і для розвитку комунікативних компетентностей в тих освітніх галузях, де немає однозначної

відповіді на поставлене запитання, а є кілька варіантів відповідей, які можуть змагатися за ступенем істинності. Ця технологія може застосовуватися в різних варіантах, наприклад, кейс-фото або кейс-ілюстрація: «Які наслідки може мати вчинок дитини в природі?» тощо.

Таким чином, огляд методів і технологій, які використовуються в екологічному вихованні молодших школярів в сучасній початковій школі, переконує у важливості такої роботи, у прискіпливій увазі педагогів (науковців і вчителів практиків) до проблем екологічного виховання. Вони є результатом педагогічних пошуків, які здійснюються з метою удосконалення освітнього процесу й підвищення результативності освітньої діяльності – рівня сформованості екологічної культури молодого покоління громадян нашої держави і планети Земля загалом.

Список використаних джерел:

1. Грошовенко О. П. Світоглядно-екологічний підхід до змісту природничої освіти в школі I ступеня / О. П. Грошовенко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – Вип. 2 (88). – С. 96-100.
2. Концепція екологічної освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – № 7 (квітень). – С. 3-23.
3. Крутій К. Сторітелінг: мистецтво розповідати, або Як зацікавити й мотивувати дітей / К. Крутій, Л. Зданевич // Дошкільне виховання. – 2017. – № 7. – С. 2-6.
4. Навчальні програми для початкової школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>
5. Присяжнюк Л. А., Грошовенко О. П. Сучасні підходи до еколого-природничої освіти дошкільників і молодших школярів : аспект наступності / Л. А. Присяжнюк, О. П. Грошовенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць / редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2017. – Вип. 52. – С. С. 40-45. – (Серія: Педагогіка і психологія).
6. Формування екологічної компетентності школярів : наук.-метод. посібник / Н. А. Пустовіт, О. Л. Пруцакова, Л. Д. Руденко, О. О. Колонькова. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 64 с.

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Людмила Цимбалюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н. Ю. Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

PROGRESS OF COGNITIVE INTEREST OF PUPILS IN THE PROCESS OF TEACHING LITERARY READING IN PRIMARY SCHOOL

Lyudmyla Tsymbalyuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядаються питання теорії формування пізнавального інтересу до читання у дітей молодшого шкільного віку. Наводиться аналіз способів розвитку пізнавального інтересу молодших школярів на уроках літературного читання та представлення форм та методів роботи з дітьми.

Ключові слова: читання, дитяче читання, пізнавальний інтерес, способи розвитку пізнавального інтересу, літературне читання.

Abstract. The article deals with the theory of cognitive interest of younger schoolchildren to reading. The analysis of ways of progress of cognitive interest of younger pupils at the lessons of literary reading and presentation of forms and methods of work with children are presented.

Key words: reading, children's reading, cognitive interest, ways of progress of cognitive interest, literary reading.

Розвиток інтересу до читання залишається наразі актуальною проблемою розвитку суспільства. До вивчення проблеми розвитку інтересу до читання зверталися представники

різних напрямків науки: педагоги (В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський, Т. І. Алієва, З. А. Гриценко, І. Г. Жукова і ін.), психологи (Л. С. Виготський, В. В. Давидов, Т. Г. Єгоров, А. А. Леонтєв, Д. Б. Ельконін, Г. А. Цукерман та ін.), філософи і соціологи (І. А. Бутенко, Ю. А. Єлісеєва, Є. А. Колосова, Р. А. Трофимова, А. І. Шалімова і ін.). Філософський аспект розгляду поняття «читання» пов'язаний зі специфічною формою мовного спілкування людей за допомогою друкованих або рукописних текстів, однією з основних форм опосередкованої комунікації. Читання істотно відрізняється від інших видів комунікації, що пов'язано зі специфікою тексту як знакової системи, елементи якої існують в нерухомій просторовій формі, що передбачає їх подальше зорове сприйняття, і з можливістю фіксування, зберігання, тиражування інформації в такому вигляді, при якому процеси споживання не збігаються за часом з їх виробництвом, а можуть тривати протягом століть. Ця особливість перетворює читання в дуже раціональний спосіб передачі засвоєння знань і цінностей, вироблених людством (Я. Я. Красавцева, В. Л. Абушенко і ін.) [6].

Читання – це системний процес, в якому беруть участь безліч елементів. Не можна бути хорошим читачем, не володіючи культурою читання. Відмінності в розумінні культури читання простежуються в енциклопедичних і професійних словниках і довідниках. Фахівці перестали пов'язувати культуру читання із загальною культурою особистості і виховними завданнями, а звернулися лише до технологічних аспектів [1, с. 86].

Культурологічний аспект залучення до читання розглядається у взаємозв'язку читача і твору мистецтва, тобто здатність людини реагувати на прочитаний твір, активізувати по ходу читання власні думки і почуття, відтворювати образи, залишати в душі слід від прочитаного, співвідносити прочитане зі своїм досвідом і знаннями, поглиблювати погляд на світ. У дитячому читанні, як суб'єктивній діяльності дитини, існують унікальні ресурси вирішення проблеми, які полягають у розвитку пізнавального інтересу до читання.

Пізнавальний інтерес значно впливає на процес навчання школярів, тому важливо застосовувати в процесі викладання різні нестандартні форми навчання, які б сприяли розвитку інтересу школярів. Інтерес до пізнання у молодших школярів виникає неусвідомлено, так як вони тільки починають вчитися і активно пізнають навколишній світ, з цікавістю йдуть на кожен новий урок і постійно прагнуть до знань. Вчителю початкової школи необхідно постійно підтримувати в учнів інтерес до досліджуваного предмета, так як молодші школярі ще розсіяні і не уважні, тому необхідно якомога частіше варіювати методи і форми роботи з класом, щоб увага школярів постійно була більш стійкою.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень з питання розвитку пізнавального інтересу дозволив виділити такі шляхи розвитку, як: використання в шкільній практиці нетрадиційних уроків, драматизацій, словесного ілюстрування, ігор за темою заняття, а також цікавого і захоплюючого матеріалу уроку.

Предмет «Літературне читання» є одним з найбільш важливих на початковому ступені освіти. Даний урок формує читацькі компетенції школяра, вчить його не тільки читати текст, а й аналізувати його, сприяє розвитку словникового запасу молодшого школяра та удосконалює його комунікативні навички. На цьому уроці можна успішно застосовувати вище перераховані методи, щоб підвищити інтерес до предмету.

Нетрадиційні уроки створюють святкову атмосферу. У таких уроках беруть участь всі діти, йде активна взаємодія вчителя й учнів, при цьому школярі починають займати позицію суб'єкта навчання, а не об'єкта. У початковій школі можна використовувати такі уроки, як: урок-проект, урок-подорож, урок-змагання, урок-вікторина, урок-діалог, урок-екскурсія. Школярі будуть з інтересом вивчати новий матеріал або в ігровій формі зможуть повторити вже пройдений.

Використання на уроках драматизації дозволяє створити інтерактивне середовище. Л.Д. Малі дає таке поняття: «Драматизація – це форма перевтілення в художній образ, що означає, по-перше, глибоке, емоційне і логічне осмислення твору, а по-друге, уявлення, розігрування його в особах. Вона можлива лише після того, як твір прочитано, розкрито його зміст, дана характеристика героїв, розглянуті мовні та художні особливості» [5].

Даний метод також сприятиме розвитку інтересу, адже школярі будуть «проживати» ролі персонажів книг. Драматизація може бути використана у вигляді постановки-інсценівки, в читанні за ролями, в іграх-імпровазіях.

Словесним ілюструванням називають зв'язну розповідь учнів про те, яку картину вони намалюють до тексту твору [4, с. 53]. Використання творчості на уроці літературного читання буде цікавим школярам, так як ця нестандартна форма ведення уроку дозволить учням проявити себе і розповісти про свої почуття, що виникли після прочитання твору. Також можна використовувати музичне ілюстрування, при якому діти будуть самостійно підбирати звуковий (музичний) ряд до твору.

Використання ігор у початковій школі обумовлено тим, що для молодших школярів це звична форма діяльності. У грі школяр відчуває себе найбільш комфортно і йому легко засвоювати новий матеріал і висловлювати свою точку зору. Використання цікавого та захоплюючого матеріалу змісту уроку природним чином буде привертати увагу і інтерес молодших школярів. Також при відборі такого матеріалу потрібно використовувати ілюстрації. На уроках літератури можуть бути використані портрети письменників і поетів, зображення персонажів, відеофрагменти, обговорюючи які школярі будуть засвоювати зміст уроку.

Таким чином, існує велика кількість способів розвитку пізнавального інтересу школярів. Вчителю важливо визначити рівень зацікавленості кожного учня і класу, також знати можливості учнів, і виходячи з цього, використовувати ті форми проведення уроку, які стимулюють розвиток пізнавального інтересу молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Григор'єва Е. Ю. Развитие в учнів інтересу до читання / Е. Ю. Григор'єва // Молодий вчений. – 2011. – № 7. – С. 86-90.
2. Лазаренко Н. И. Особенности развития форм организации учебного процесса по изучению украинского языка: исторический аспект / Н. И. Лазаренко // Дошкольное образование : опыт, проблемы, перспективы: Сб.мат.-лов VII Международ.науч.-практ. семинара. - Барановичи: БарГУ, 2016 С.106-108.
3. Лазаренко Н. И. Формирование лекторского мастерства преподавателя в условиях вхождения в европейское образовательное пространство [Publicasia bola vydana elektronicky v Digitalnej kniznici UK RU] / Н. И. Лазаренко // Zbornik prispevkov z medzinarodnej Presovevedeckej konferencie konanej dria 18. Maja 2018 na Katadre andragogaky, Fakulta humanitnych a prirodych vied Presovskej university v Presove. URL: P150-161. <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukasova3>.
4. Малі Л.Д. Творчі роботи на уроках літературного читання в початкових класах / Л. Д. Малі // Початкова школа. – 2013. – № 8. – С. 53-54.
5. Малі Л.Д. Елементи драматизації на уроках читання / Л. Д. Малі // Початкова школа. – 1981. – № 3. –С.27.
6. Первова Г. М. Формування і розвиток мотивації читання / Г. М. Первова // Початкова школа. – 2009. – № 9. – С. 11-12.
7. Решетнікова С. В. Формування навичок читання на основі розвитку пізнавальних процесів / С.В.Решетнікова // Початкова школа. – 2006. – №2. – С. 61-65.
8. Родюк Н.Ю. Педагогічні ідеї професійної підготовки вчителів початкової школи в країнах Заходу / Н.Ю.Родюк / Inovativny vyskum v oblasti vzdelavania a socialnej prace. – Sladkovicovo : Vysoka skola Danubius, 2017. – С. 150-153.
9. Родюк Н.Ю. Формування професійно-педагогічної комунікації майбутніх учителів / Н.Ю. Родюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2017. – № 4 (309) травень. – С. 226-231.
10. Родюк Н. Ю. Формування країномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів / Н.Ю. Родюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2018. – № 3 (137) квітень. – С. 234-240.
11. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти / Н.Ю. Родюк, О.А.Голюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2019. – № 3 (326) травень. – С. 64-74.
12. Тихомирова И.И. Использование интерактивных методов обучения в высшем учебном заведении / И.И. Тихомирова, Г.Ю. Тихомирова, Н.И. Лазаренко // Научные исследования и разработки молодых ученых. – 2015. – №3. – С. 76–79.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Марина Ціпцюра, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л. В. Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

USE OF ELEMENTS OF PROBLEM LEARNING IN THE CONTEXT OF PERSONALLY ORIENTED LEARNING OF YOUNGER PUPILS

Maryna Tsiptsyura, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація: У статті актуалізовано проблему використання особистісно орієнтованого підходу до організації освітнього процесу початкової школи. Розкрито вихідні положення побудови особистісно орієнтованої системи навчання та окреслено головні вимоги до особистісно орієнтованих технологій навчання молодших школярів. Визначено основні функції та відмінності проблемного навчання учнів молодшого шкільного віку.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, технології навчання, молодший школяр, проблемне навчання, проблемна ситуація.

Abstract: The article actualizes the problem of using a person-centered approach to the organization of the educational process of primary school. The initial provisions for building a personally oriented system of education are revealed and the main requirements for the personally oriented technologies of teaching of younger pupils are outlined. The main functions and differences of problematic education of primary school pupils are identified.

Keywords: person-centered approach, learning technologies, younger school pupil, problem learning, problem situation.

Одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні є формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я. Розв'язання цього завдання передбачає психолого-педагогічне обґрунтування змісту і методів освітнього процесу, спрямованого саме на розвиток особистості учня. У зв'язку з цим, педагоги і психологи все помітніше усвідомлюють гостру потребу у створенні та реалізації особистісного підходу до учня як одного з принципів організації освітнього процесу. Такий підхід має сприяти більш цілеспрямованому, гармонійному розвитку особистості школяра як громадянина і творчого, професійно діючого працівника. Розробка особистісного підходу – дуже складна теоретична і практична проблема. Її складність зумовлена перш за все тією обставиною, що особистість є чи не найскладнішим утворенням у світі і одночасно – суб'єктом перетворення цього світу і самого себе.

Гуманістичну традицію – прагнення до возвеличення людини, найбільш повного втілення в ній людської суті – було б несправедливо вважати явищем педагогічної думки лише нашого часу. Своїм корінням вона сягає глибинних витоків людської культури. Звичайно посилаються на роботи Сократа, Платона, Аристотеля і пізніших римських мислителів: Плутарха, Сенеку та інших. Ідея про те, що мета освіти продиктована не тільки обмеженими історичними рамками «соціального замовлення», але є наслідком пізнання суті людини, розвивалася у працях наступних європейських гуманістів та просвітників. Мета виховання, за визначенням Й.Г. Песталоцці, полягає в тому, що людина сама піднімається до відчуття внутрішньої гідності своєї природи.

У вітчизняній педагогіці гуманістична традиція знайшла втілення у роботах представників практично всіх історичних епох. У контексті цього напряму людина розглядалася як неповторна унікальна цілісність, якій притаманний певний ступінь свободи від зовнішніх впливів завдяки тим цінностям, якими вона керується. Людина – це активна творча істота, тому вона в змозі впливати на свою долю. Гуманістичний підхід розглядає

людину як «відкриту можливість» самоактуалізації, притаманну тільки людині. На сьогоднішній день світова наука пов'язує з ним імена Р. Бернса, К. Гольдштейна, А. Маслоу, Р. Мея, Дж. Олпорта, К. Роджерса, В. Франкла, Е. Фрома, К. Хорні та ін.

Питання необхідності особистісного підходу у психології та педагогіці неодноразово порушувались у працях І.Д.Беха І.С.Кона, В.В.Рибалка, В.В.Серикова, А.В.Петровського, В.О.Сухомлинського, Б.О.Федоришина, І.С.Якиманської та ін. Особистісно орієнтована освіта реалізується через діяльність, яка має не тільки зовнішні атрибути спільності, а й своїм внутрішнім змістом передбачає співпрацю, саморозвиток суб'єктів освітнього процесу, виявлення їх особистісних функцій. Така освіта спирається на фундаментальні дидактичні дослідження, присвячені особистісно розвивальним функціям навчання та виховання.

І.С. Якиманська, розробляючи концепцію особистісно орієнтованої освіти, наполягає на уявленні про особистість як про мету та фактор освітнього досвіду під час навчання. Теоретичне призначення її концепції особистісно орієнтованого навчання полягає в розкритті природи та умов реалізації особистісно розвивальних функцій освітнього процесу. Практична цінність цієї концепції полягає в розробці регуляторів для практики освіти, яка повинна стати альтернативною традиційному навчанню [5]. Особистісно орієнтоване навчання – це таке навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність: суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти.

Сьогодні робляться спроби побудови особистісно орієнтованої системи навчання. Вона спирається на такі вихідні положення:

- пріоритет індивідуальності, самоцінності, самобутності дитини як активного носія суб'єктного досвіду, що склався задовго до впливу спеціально організованого навчання в школі (учень не стає, а від самого початку є суб'єктом пізнання);

- при конструюванні та реалізації освітнього процесу потрібна особлива робота вчителя для виявлення суб'єктного досвіду кожного учня;

- в освітньому процесі відбувається «зустріч» суспільно-історичного досвіду, що задається навчанням, та суб'єктного досвіду учня;

- взаємодія двох видів досвіду учня повинна відбуватись не лінією витіснення індивідуального, наповнення його суспільним досвідом, а шляхом їх постійного узгодження, використання всього того, що накопичене учнем у його власній життєдіяльності;

- розвиток учня як особистості (його соціалізація) відбувається не тільки шляхом оволодіння ним нормативною діяльністю, а й через постійне збагачення, перетворення суб'єктного досвіду як важливого джерела власного розвитку;

- головним результатом учіння повинно бути формування навальних здібностей на основі оволодіння відповідними знаннями та уміннями [5].

Описуючи та характеризуючи особистість дитини через її функції, важливі для організації педагогічного процесу. В.В.Сериков виділяє такі з них: функція вибірковості (здатність людини до вибору); функція рефлексії (особистість повинна оцінювати своє життя); функція буття, що полягає в пошуках сенсу життя та творчості; формувальна функція (формування образу «Я»); функція відповідальності («Я відповідаю за все»); функція автономності особистості (у міру розвитку вона дедалі більше стає вивільненою від інших факторів) [3]. Особистісно орієнтована освіта повинна створити умови для повноцінного розвитку цих функцій.

Зміна змісту освіти на сьогоднішньому етапі розвитку вітчизняної школи веде до зміни її технологій, надає їй особистісної спрямованості. Технологізація особистісно орієнтованого освітнього процесу передбачає спеціальне конструювання навчального тексту дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій до його використання, типів навчального діалогу, форм контролю за особистісним розвитком учня в ході навчально-пізнавальної діяльності [1]. Тільки при реалізації принципу суб'єктності освіти можна говорити про особистісно орієнтовані технології.

Головні вимоги до особистісно орієнтованих технологій І.С.Якиманська сформулювала таким чином:

- навчальний матеріал повинен забезпечувати виявлення змісту суб'єктного досвіду учня, включаючи досвід його попереднього навчання;
- виклад знань у підручнику (вчителем) повинен бути спрямованим не тільки на розширення їх обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, а також на постійне перетворення набутого суб'єктного досвіду кожного учня;
- у процесі навчання необхідне постійне узгодження суб'єктного досвіду учнів з науковим змістом здобутих знань;
- активне стимулювання учня до самоцінної освітньої діяльності, зміст і форми якої повинні забезпечувати учневі можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями;
- конструювання та організація навчального матеріалу, який дає змогу учневі вибирати його зміст, вид та форму при виконанні завдань, розв'язуванні задач тощо;
- виявлення та оцінка способів навчальної роботи, якими користується учень самостійно, стійко, продуктивно;
- необхідно забезпечувати контроль і оцінку не тільки результату, а й головним чином процесу учіння;
- освітній процес повинен забезпечувати побудову, реалізацію, рефлексію, оцінку учіння як суб'єктної діяльності [5, с. 37-38].

Сьогодні різні автори називають різноманітні технології, що належать до особистісно орієнтованих, загальноприйнята класифікація поки що відсутня. Особистісно орієнтований підхід стверджує, що в центрі навчання знаходиться учень, його мотиви, цілі, неповторний психологічний склад. Переважна більшість сучасних технологій навчання і виховання носять особистісно орієнтований характер. Технологія проблемного навчання безперечно є особистісно орієнтованою.

М.І. Махмутов визначив основні функції і відмінності проблемного навчання. До загальних функцій проблемного навчання автор відніс: засвоєння учнями системи знань і способів розумової і практичної діяльності, розвиток інтелекту учнів, їх пізнавальної самостійності і творчих здібностей, формування всебічної і гармонійно розвинутої особистості. Спеціальні функції проблемного навчання: виховання навичок творчого засвоєння знань, виховання навичок творчого використання знань, формування та накопичення досвіду творчої діяльності, формування мотивів учіння, соціальних, моральних та пізнавальних потреб. Автор вважає, що види проблемного навчання варто розмежовувати за існуючими видами творчості. Таким чином виділяє три види проблемного навчання – наукова творчість, практична творчість, художня творчість. Вони характеризуються наявністю репродуктивної, продуктивної і творчої діяльності учнів, пошуку та вирішення проблем. Ці види проблемного навчання можуть мати різні рівні: рівень звичайної активності учнів, рівень напівсамостійної активності, рівень самостійної (продуктивної) активності та рівень творчої активності [2].

Основним елементом проблемного навчання є проблемна ситуація, з допомогою якої активізується мислення учнів, стимулюється їх пізнавальна потреба [4]. Для того, щоб проблемна ситуація стала дидактичним інструментом вчителя початкової школи, він повинен знати і визначати їх основні типи. М.І.Махмутов пропонує такі способи створення проблемних ситуацій:

- під час зіткнення учнів з життєвими явищами, фактами, які потребують теоретичного пояснення;
- під час організації практичної роботи школярів;
- під час аналізу учнями життєвих явищ, які вступають у протиріччя із попередніми їх уявленнями про світ;
- під час формулювання гіпотез;
- під час стимулювання учнів до порівнянь, співставлень і протиставлень;

- під час організації роботи учнів щодо узагальнень нових фактів;
- під час виконання пошукових завдань та ін. [2]

Життя висунуло суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, сприймати сміливі, нестандартні рішення. Колись роль учня в системі освіти мала виходити з потреб держави. Сьогодні акценти розставлено інакше: маємо виховати людину такою, щоб вона могла вирішувати державні завдання за своїм покликанням, бути високоморальною, духовно розвиненою, мобільною в своєму розвитку. Адже корисна діяльність людини – це результат розвитку її розуму, інтелекту, здібностей. Тому активно впроваджуються в систему освіти нові типи шкіл, модернізується організація освітнього процесу, яка передбачає:

- впровадження принципів диференціації (профільної, рівневої) та індивідуалізації навчання;
- адаптацію базового змісту освіти і розробку експериментальних (авторських) програм, які виховують інтереси, здібності, можливості талановитих учнів, спрямовуються на їх оптимальний розвиток;
- модернізацію змісту освіти та методик навчання на інтегративно-гуманістичних засадах.

Таким чином, призначення особистісно орієнтованих технологій полягає в тому, щоб підтримувати та розвивати природні якості дитини, її здоров'я та індивідуальні здібності, допомагати в становленні її суб'єктності, соціальності, культурної ідентифікації, творчої самореалізації особистості. Особистісно орієнтований підхід передбачає організацію процесу навчання як організацію навчальної діяльності учнів і переорієнтацію цього процесу на постановку і розв'язання навчальних задач самими учнями. Проблемне навчання відповідає всім вищезгаданим вимогам і, безперечно, є особистісно орієнтованим. А послідовна система проблемних ситуацій є основною умовою організації ефективного проблемного навчання.

Список використаних джерел:

1. Iryna Lapshyna, Lyudmila Lyubchak. Using the Technology of Collective Game Communication in the Process of Forming the Diamonological Competency of Primary School Pupils // Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II. School Pedagogy. Preschool Pedagogy. May 24th -25th, 2019. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies. 2019. P. 267-279
2. Махмутов М.И. Проблемное обучение // Энциклопедия профессионального образования: В 3-х т. / Под ред. С.Я. Батышева. – М.: АПО, 1999. – С. 333-335.
3. Сериков В.В. Личностно-ориентированное образование: идеи и их реализация / В.В.Сериков // Психология и педагогика: пространства взаимодействия: материалы «круглого стола». – М. : Школьные технологии, 2010. – 400 с. – С.115-132.
4. Фурман А.В. Проблемні ситуації в навчанні : Книга для вчителя / А.В.Фурман. – К.: Рад. школа, 1999. – 191 с.
5. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И.С.Якиманская. – М. : Сентябрь, 1996. – 96 с.
6. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., Hryhorovych, O. ДЕЛОВЫЕ ИГРЫ В КВАЗИПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ ОДАРЕННОСТИ ДЕТЕЙ //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I. – 2019. – Т. 144. – С. 159.

РОЗВИТОК СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА МОВЛЕННЄВИХ ЗАНЯТТЯХ

Анастасія Чернятинська, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Н.О. Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DEVELOPMENT OF VERBAL CREATIVITY OF CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE IN SPEAKING

Anastasia Chernyatinskaya, bachelor student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті висвітлено важливість розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. Зроблено акцент на методах та формах роботи зі стимулювання словесної творчості дітей під час проведення мовленнєвих занять. Подано вправи, які покращать граматичну сторону мовлення дошкільників.

Ключові слова: словесна творчість, мовленнєвий розвиток, мовленнєві заняття, діти дошкільного віку.

Abstract. The importance of developing the creative abilities of preschool children is highlighted in the article. Emphasis is placed on methods and forms of work to stimulate the child's verbal creativity during speech lessons. Exercises are provided that will improve the grammar side of preschoolers' speech.

Key words: verbal creativity, speech development, speech lessons, children of preschool age.

У сучасному освітньому просторі дошкільня актуальним є питання розвитку творчих здібностей дитини на заняттях та в повсякденному житті. Вихователі дитячого садка виконують важливі завдання мовленнєвого розвитку: прищеплюють дітям любов до художнього слова, навчають правильно, чітко та влучно висловлюватись, складати творчі розповіді. У Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти вказується на важливість розв'язання завдань мовленнєвого розвитку дитини як засобу формування її духовності, національної свідомості, морально-естетичних ідеалів тощо [1].

Психологією мовленнєвої діяльності дошкільного дитинства займалися Л. Виготський, О. Запорожець, Л. Виготський, О. Запорожець, С. Рубінштейн, О. Лурія, С. Рубінштейн та ін. Сучасні педагогічні технології, засоби, методи та прийоми щодо розвитку словесної творчості описані в працях відомих педагогів А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Л. Калмикова та інші.

Розвиток словесної творчості – складний і несамотійний процес, який з'являється в безпосередньому зв'язку з розвитком інших психічних процесів. Лінгводидакти А.Богуш, Н.Гавриш зазначають, що найпоширенішими методами роботи з розвитку словесної творчості є: розповідь або читання казки вихователем, показ тіньового і лялькового театрів, різноманітні види ігор [2, с. 430].

За твердженням В. Сухомлинського «Словесна творчість – це могутній засіб розумового розвитку людини, перед якою відкривається світ. З того часу, як слово стає для дитини інструментом, за допомогою якого твориться нова краса, дитина піднімається на нову сходинку бачення світу, досягає якісно нового етапу у своєму духовному розвитку» [5, с. 223].

На нашу думку, для розвитку словесної творчості на мовленнєвих заняттях варто використовувати різні види ігор (дидактичні, театралізовані, сюжетно-рольові, ігри-фантазування), лексичні вправи (на підбір епітетів, метафор, порівнянь, синонімів і антонімів), роботу з казкою (придумування іншої кінцівки, зміна кінцівки казки, складання казки з персонажами з інших казок, складання казок про фантастичні країни, спільне розв'язання проблемного питання).

Гра має великий вплив на розвиток різноманітних здібностей дитини, в тому числі й творчих. Через гру можна розвивати образотворчі, мовленнєві, музичні здібності. У процесі розвитку мовленнєвих творчих здібностей гра займає провідне місце. Гру-фантазування можна розглядати як творчість, тому що в ній розвиваються такі важливі характеристики творчості як:

- швидкість думки – здатність до генерування як найбільшого числа ідей;
- оригінальність – здатність формулювати нові, неочікувані ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих;
- сміливість – здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності;
- допитливість – відкритість та інтерес до всього нового; уміння помічати незвичайне у звичайному, дивуватися йому.

В. Гербова на заняттях з розвитку мовлення в групах старшого віку рекомендує використовувати для поповнення словникового запасу дошкільника такі дидактичні ігри: «Чудесний мішечок», «Дізнайся, про кого (про що) я думаю», «Що в кошику?», «Хто зайвий і чому?», «Хто розповість докладніше?», «Хто помітить більше» [3, с. 6].

За дослідженням Н. Стародубової, розвиток словесної творчості можливий, якщо на кожному занятті з літератури знайомити дітей зі змістом і художньою формою твору, звертати увагу на образні слова і вирази, на характеристику, настрій, діалоги персонажів. Вона радить виконувати з старшими дошкільниками такі творчі завдання: уточнення розуміння сенсу образних слів і виразів переносним значенням; включення в розповідь імпровізованого діалогу з новими (різними) інтонаціями; виконання пластичних етюдів, що зображують того чи іншого героя; драматизацію найцікавіших уривків творів; розвиток окремих сценічних навичок, виконання (повторення) реплік героїв; співвіднесення змісту тексту з характером музичного твору, який може посилити розуміння сюжету літературного твору [6, с. 32].

Також до методів стимулювання словесної творчості та навчання творчої розповіді методисти відносять творчі завдання, які спонукають дітей до комбінування, імпровізації, вигадкування, тобто самостійного знаходження нового рішення. Наприклад, складання різних нісенітниць (наприклад, «Чого на світі не буває? (риби літають, миші полюють на кішок)») позитивно впливає на активізацію словника, розвиток уяви, здатність жартувати й сміятися.

Під час проведення занять доцільними також використовувати сучасні технології, такі як: «STORYTELLING», метод «Сенкан», мнемотаблиці, прийоми ейдетики, ТРВЗ [4].

«Сенкан» – це форма вільної творчості, яка розвиває в дітей вміння знаходити у великому потоці інформації найголовніші істотні ознаки, аналізувати, робити висновки, коротко формулювати свої висловлювання в невеличких віршах з 5-ти стрічок.

Організуючи роботу з використанням технології «STORYTELLING», автори рекомендують використовувати кубики історій, які розвивають фантазію і мовлення дитини. У процесі складання історії необхідно дотримуватись такої послідовності:

1. Експозиція (Жив був _____. Де? Коли? Скільки часу? З ким?)
2. Зав'язка (Одного разу _____. Що раптом трапилось? Приїхав друг, налетіла буря, впав стілець, прийшла звістка тощо).
3. Розвиток подій (перерахуйте всі події, які будуть описані. Подумайте, які емоції мають у цей час відчувати слухачі. Розкажіть як змінювався герой впродовж історії).
4. Кульмінація (Повідомте, яка подія стала «вирішальною» для героя).
5. Розв'язка (Розкажіть, чим все завершилося. Як змінився герой, що він зрозумів).
6. Висновок. (Чому нас вчить ця історія? Мораль, визначення тощо).

Отже, запровадження в практику роботи дошкільних закладів сучасних прийомів стимулювання словесної творчості позитивно вплине на розвиток мовленнєво творчих здібностей дітей дошкільного віку, а також сприятиме загальному розвитку особистості.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Льченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. — К., 2017. — 26 с.
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови : Підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. — К. : Вища школа, 2007. — 542 с.
3. Гавриш Н. В. Художнє слово і дитяче мовлення: методичний посібник для вихователів / Н. В. Гавриш. — Донецьк : Лебедь, 1999. — 170 с.
4. Нестандартні прийоми розвитку мовлення [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://teremok32.cherkassydnz.com/?p=883>.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. — К. : «Радянська Школа», 1977. — Т. 3. — 670 с.
6. Ушакова, О. С. Методика розвитку речі дітей дошкільного віку [Текст] / О. С. Ушакова, Е. І. Струнина. — М.: Гуманитарний видавельський центр ВЛАДОС, 2011. — 287 с.

**ФОРМУВАННЯ ЗАСАД ПОЧУТТЯ ГІДНОСТІ
В ДІТЕЙ СТРАШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
В ПРОЦЕСІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

Тетяна Шкурак, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.Л.Крутій, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

**FORMATION OF THE BASIS OF THE FEELING OF DIGNITY
IN CHILDREN OF THE OLDER PRESCHOOL AGE
IN THE PROCESS OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION**

Tatiana Shkurak, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання формування засад почуття гідності в старших дошкільників у процесі національно-патріотичного виховання. Розкрито роль та методичну цінність формування почуття гідності. Визначено зміст рекомендацій, які мають потенційні можливості формування засад почуття гідності в дитини.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, почуття гідності, національно-патріотичне виховання.

Annotation. The article examines the theoretical issues of the formation of the foundations of dignity among older pre-schoolers in the process of national-patriotic education. The role and methodological value of the formation of a sense of dignity are disclosed. The content of recommendations that have the potential to form the foundations of dignity in a child is determined.

Key words: children of preschool age, dignity, national-patriotic education.

Проблемі патріотизму наступних поколінь особливу увагу приділяли видатні педагоги і громадські діячі минулого (Л.М. Толстой, С.Русова, К. Д. Ушинський та ін.) вказували на необхідність виховання свідомих громадян, які люблять свою батьківщину та здатні відстоювати інтереси держави. Їхні ідеї знайшли свій відбиток у сучасних концепціях національно-патріотичного виховання підростаючого покоління. Загальновідомо, що виховання, національно-патріотичне в тому числі, має починатися з самого раннього дитинства. Проблеми теорії і практики національно-патріотичного виховання дітей в сучасних умовах присвячено роботи авторів І.Д.Беха, Н.В.Гавриш, К.Л.Крутій та ін. [2; 6-7]. Система національно-патріотичного виховання передбачає формування і розвиток соціально-значущих цінностей громадянськості й патріотизму, гідності в освітньому процесі ЗДО. Національно-патріотичне виховання, будучи важливою і невід'ємною складовою духовно-морального розвитку особистості дитини, може і повинно служити засобом виховання гідності у старших дошкільників.

Патріотизм – це одна із якостей людського характеру. Патріотизм, як і гідність, виховує видатних, сильних людей, які не рахуються з ціною свого життя й здатні пожертвувати нею заради рідної землі. Патріотизм породжує впевненість у собі, волю в перемогу, віру в свою націю, свій народ, але це торкається дорослих людей. Проблема формування почуття власної гідності в сучасних умовах актуальна, набуває особливого значення [2]. Особистість ставиться в центр нового світогляду, а це є запорукою успіху в формуванні нового українського суспільства. Це пов'язано з конкретними вимогами до особистості мінливого суспільства, потребою формування людей нового типу: яскравих, які думають, що вміють і зможуть постояти за себе і своїх близьких. Дослідники психології

особистості, розглядають гідність як найважливішу моральну якість, інтегративність людської реальності, вищу цінність в особистісному освіті (О. М. Леонтьєв та ін.). Розуміння людиною себе як самоцінної особистості зростає. Чим нижче значення цінностей, тим нижче гідність особистості. За Л.С. Виготським, життєвий шлях особистості - це історія її переживань. У філософському і психологічному планах осмислення проблеми розкрито як: гідність і сенс життя, загальнолюдські цінності; гідність і відповідальність (М.О.Бердяєв та ін.); гідність як можливість людини бути самоцінністю (І. Кант); гідність як інтеграційна характеристика цілісності людини (В.І. Слободчиков); розуміння універсальності людини (Б.Г. Ананьєв); гідність і воля, самоповага, «Я-концепція», вищі моральні почуття (Л.С.Виготський та ін.); гідність і вчинок (С. Л. Рубінштейн); гідність і рефлексія, самопізнання, самооцінка, самосвідомість (Л. Фейєрбах та ін.); право на гідність особистості кожного (А. Маслоу та ін.).

За І.Д.Бехом, під гідністю слід розуміти усвідомлення і переживання особистістю самої себе у сукупності морально-духовних характеристик, що викликають повагу оточення [2, с. 12]. Особистість із почуттям власної гідності має здатність підтримувати своє повноцінне буття, розраховувати на себе, брати до уваги свій природний потенціал, заявляти про себе іншим людям, відстоювати свої права, докласти зусиль для власного благополуччя. Як зазначає О.Л. Кононко [4], така особистість, вміє: оптимістично ставитися до власних можливостей, довіряє собі, за умови відсутності поряд дорослого покладається на власні сили; володіє адекватними засобами допомоги та підтримки себе у складних ситуаціях, конструктивно діє у нових умовах; як правило, поводить себе по відношенню до себе та інших чесно і правдиво; цікавиться собою: спостерігає, аналізує свої дії, досягнення, вчинки; придивляється до зовнішності, запитує про внутрішнє життя; схвалює себе за певні здобутки, поважає за позитивні якості, вчинки, високі досягнення у певних сферах життєдіяльності; знає, що їй вдається краще, а що гірше; має уявлення про те, що не може бути бездоганною й успішною в усьому; покладається не лише на оцінки авторитетних людей, але й на реальні кількісно-якісні показники результату своєї діяльності, довіряє власній само оцінці; здатна поводитися совісно за відсутності контролю дорослого та його стимулюючих впливів [4].

Формування засад почуття гідності в процесі національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку має свої особливості, отже, буде ефективним за умови створення трьохвекторної системи освітнього простору, що охоплює: розвивальний вплив національно-патріотичної спрямованості на дітей дошкільного віку з опорою на розроблену комплексну програму національно-патріотичного виховання, а саме: а) на фронтальних заняттях за лексичними темами національно-патріотичної спрямованості. б) проведення комплексу інтегрованих занять та створення освітніх ситуацій вихователем за тематичним планом роботи національно-патріотичного виховання дошкільнят; в) проведення музичним керівником тематичних свят національно патріотичної спрямованості; взаємодія з батьками; підвищення педагогічної компетентності педагогів в області національно-патріотичного виховання дошкільнят [3].

Існує суперечність у діяльності ЗДО щодо формування засад гідності в дітей старшого дошкільного віку, а саме: ґрунтовна розробленість проблеми національно-патріотичного виховання дітей, але не впровадження в практику роботи програми та методичних рекомендацій, що доводить актуальність необхідності створення умов для національно-патріотичного виховання дітей. Зазначене дозволяє визначити проблему нашого дослідження: які педагогічні умови ефективності формування засад почуття гідності в дітей старшого дошкільного віку в процесі національно-патріотичного виховання?

Аналіз сутності поняття «національно-патріотичне виховання» можливий, лише в процесі розкриття категорій «виховання», «патріотизм».

За загальним визнанням, виховання є однією з найдавніших і навіть наукових категорій [1; 3; 6-7]. Воно розвивалося разом із суспільством, будучи однією з найнеобхідніших і найважливіших сфер його життя. За останній час усе більшого поширення

набуває погляд на патріотизм як на найважливішу цінність, інтегруючи не тільки соціальний, а й духовно-моральний, ідеологічний, військово-історичний та інші компоненти (В.А. Сластьонін).

Саме тому нині одним із найважливіших завдань дошкільної освіти, як зазначено в Базовому компоненті, є надання пріоритету соціально-моральному розвитку особистості, формування у дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними [1].

Формування засад почуття гідності в дошкільників (акцентуємо саме на ньому, оскільки у дошкільників розмежування соціальних і моральних норм доволі «розмите») червоною ниткою проходить в усіх освітніх лініях інваріантної складової:

«Особистість дитини» – розвиток моральних почуттів і емоцій, самостановлення і самосвідомості, що сприяють формуванню адекватної особистісно-оцінної компетенції та почуття гідності;

«Дитина в соціумі» – забезпечення морального (доброзичливого) ставлення до дітей і дорослих, що створює умови успішної соціально-комунікативної компетенції, формування засад почуття гідності;

«Дитина в природному довкіллі» – формування ціннісного ставлення до природи (мораль екології), що сприяє розвитку природничо-екологічної компетенції, гордості за свій край, Батьківщину, почуття гідності;

«Дитина в світі культури» – привчання до бережного поводження з предметним і художнім світом, що формує предметно-практичну і художньо-продуктивну компетенцію, відчуття радості від спілкування з культурою свого народу;

«Гра дитини» – як провідний вид діяльності, під час якого «відпрацьовуються» уявлення про моральні норми, гідність, через ігровий персонаж передається ставлення, що фіксується діями і вчинками;

«Мовлення дитини» – «мораль і гідність у словах», що сприяє формуванню комунікативної компетенції та засад почуття гідності [1].

Основними умовами ефективної реалізації завдань щодо формування засад почуття гідності в дітей старшого дошкільного віку в процесі національно-патріотичного виховання закладі дошкільної освіти є такі:

- організація розвивального середовища (природного, соціального, предметно-культурного);
- належне програмно-методичне забезпечення освітнього процесу (необхідними програмами, навчально-методичною, художньою літературою, методичними розробками тощо);
- інтегрування в освітньому процесі різних форм роботи з дітьми, методів, засобів педагогічного впливу, видів дитячої діяльності; систематичне вивчення стану освітньої роботи, її результативності;
- співпраця з батьками вихованців у питаннях формування засад гідності у власної дитини.
- Результатом досліджуваного нами процесу, заснованого на урахуванні можливостей дітей старшого дошкільного віку, є формування засад відчуття гідності.

Як феномен, певне ціле, дане динамічне особистісне утворення (якість) характеризується: ступенем оволодіння знаннями про рідну країну - розвиненістю у старших дошкільників суспільствознавчої кругозору (коло елементарних, доступних знань про соціальний устрій суспільства, життя українського народу, історії і природі країни), характером прояви емоцій і почуттів - емоційної чуйністю (переживання почуття любові до рідного міста, краю, країни, рідної мови, природи, гордості за успіхи інших, поваги до історії країни, захоплення успіхами, активним ставленням до довкілля, цікавості до Всесвіту, дбайливе ставлення до речей, самостійності, ініціативи, сумлінності, дисциплінованості, доведення справи до кінця тощо) [3, 5].

Ефективність роботи щодо формування засад гідності у процесі національно-патріотичного виховання старших дошкільників забезпечується: цілеспрямованістю і

планомірністю педагогічного впливу на особистість дитини на основі розробленої системи діяльності закладу дошкільної освіти, яка передбачає в єдності і взаємозв'язку напрямки, зміст, форми і методи роботи; копітким відбором і систематизацією необхідного обсягу доступних дітям знань; інтересом і активною позицією дитини в освітньому процесі; залученням старших дошкільників до різних видів діяльності з активного використання набутих знань; здійсненням педагогом диференційованого підходу до дітей з урахуванням рівня їх вихованості; зацікавленістю вихователя, знанням особливостей цієї роботи з дітьми старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Наказ МОН молодьспорт України від 22.05.2012 № 615 «Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція)» URL : http://mon.gov.ua/ua/activity/education/56/690/bazovij_komponentdoshkilnoji_o_sviti_v_ukrajini/ (дата звернення : 05.03.2020).
2. Бех І.Д. Почуття гідності у духовному розвитку особистості Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : Зб. наук. пр. Вип. 12. Ін-т проблем виховання. К. : ПП Мошак М.І., 2008. – С.5-18.
3. Каплуновська О.М. “Україна – моя Батьківщина”. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / О.М. Каплуновська, І.І. Кичата, Ю.М. Палець; за наук. ред. О.Д. Рейпольської. – Тернопіль : Мандрівець, 2016. – 72 с.
4. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. закладів / О.Л. Кононко. — К. : Освіта, 1998. — 255 с.
5. Кривоніс М.Л. Патріотичне виховання в ДНЗ / М.Л. Кривоніс, О.Л. Дробогій. – Х. : Вид-во «Ранок», 2016. – 192 с.
6. Крутій К.Л., Гавриш Н.В. Скажи, щоб вимкнули війну! Знову про соціальні конфлікти // Дошкільне виховання. — 2014. — №6. — С. 2-5.
7. Крутій К.Л., Гавриш Н.В. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи // Дошкільне виховання. — 2015. — №8. — С. 2-7.
8. Крутій К. Л. Концепція та методичні засади програми “Дитина в дошкільні роки” / К. Л. Крутій. – 2-ге вид., перероб. – Запоріжжя: ЛППС. Лтд, 2003. – 400 с.

ДАРИ ФРЕБЕЛЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ФОРМУ ПРЕДМЕТІВ

Валерія Шмалюх, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Т.М. Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FRABEL'S GIFTS AS A MEANS OF FORMATION IN PRESCHOOL CHILDREN'S PERCEPTIONS

Valeria Shmaliykh, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито сучасну освітню технологію, що використовується в дошкільній освіті – «Дари» Фребеля. Наведено приклади ігор з «Дарами» Фребеля, які можна використовувати на заняттях з формування елементарних математичних уявлень в закладах дошкільної освіти. Описаний сучасний ігровий набір «Дари Фребеля», його складові, методика застосування.

Ключові слова: дари Фребеля, математичний розвиток, елементарні математичні уявлення, форма предметів, дошкільники

Abstract. The article describes the modern educational technology used in preschool education - "Gifts" by Frobel. Examples of games with Frabel's "Gifts" are given, which can be used in classes for the formation of elementary mathematical representations in pre-school institutions. The modern game set "Gifts of Frobel", its components, the method of application are described.

Key words: *Frobel gifts, mathematical development, elementary mathematical representations, shape of objects, preschoolers.*

Розвиток науки і техніки, загальна комп'ютеризація визначає зростаючу роль математичного розвитку підростаючого покоління. Проблема формування елементарних математичних уявлень дітей є однією з актуальних в системі дошкільного виховання. Вивчення математики відіграє системоутворюючу роль в розвитку пізнавальних здібностей дитини, в тому числі і в розвитку логічного мислення. Якісна математична освіта необхідна кожному для його успішного життя в сучасному суспільстві. Найважливішим засобом формування у дошкільнят високої математичної культури є ефективна організація діяльності дітей в дитячому садку на заняттях з логіко-математичного розвитку [2; 3].

Формування елементарних математичних уявлень відбувається у процесі здійснення всіх режимних моментів. Під час ранкової гімнастики діти опановують орієнтування в просторі, вправляються в рахунок. Під час чергування – відраховують необхідну кількість столових приборів у співвідношенні до кількості дітей. На прогулянці – рахують поверхи будинків, дерева, порівнюють їх кількість, розмір. У спільній і самостійній діяльності використовуються дидактичні і настільно-друковані ігри. Дидактичні ігри розділені на кілька груп: ігри з геометричними фігурами, рахунковими паличками; ігри з цифрами і числами («Знайди свою годівницю», «Мої перші цифри», «Розумні числа», «Лісове доміно»); ігри на орієнтування в просторі («Веселі клітинки», «Лабіринти», «Підбери візерунок» і т.д.); ігри на вивчення часу («Веселий розпорядок дня», «Круглий рік», «Пори року») і т.д. [7].

У дошкільній педагогіці та методиці формування елементарних математичних уявлень особливе місце займає спадщина видатного педагога, творця ідей і практики суспільного дошкільного виховання, засновника дитячих садків в Німеччині – Фрідріха Фребеля. На його думку, для дитини 2-7 років найважливішим розвивальним і виховним засобом є гра, в процесі якої відбувається розвиток тіла, волі, фантазії дітей, збуджуються їхні думки [5]. Йому належить заслуга у створенні системи дидактичних ігор, які здобули назву «Дари Фребеля», і принесли йому світову славу, поширившись у багатьох країнах світу. «Шість дарів Фребеля» складаються із геометричних фігур і допомагають дітям послідовно пізнавати навколишній світ. Крок за кроком дитина йде від об'ємних тіл до поверхонь, від поверхонь до ліній, від ліній до точок. Поступово від об'єктів реального світу дитина переходить до абстракцій і занурюється в світ науки через ігри [2; 4].

Перший дарунок Фрідріха Фребеля – кольори. Цей дарунок складається з шести кольорових вовняних кульок (м'ячиків) діаметром близько 4 см, кожна з яких висить на невеличкому мотузку. Фрідріх Фребель визнав, що м'яч – це перша або улюблена іграшка немовлят [1, с.185]. Він легкий і простий для захоплення або утримання, тому цей дарунок призначений для роботи з дітьми 2-3 місяців. Навчання за методикою Фребеля походить від вражень, сформованих під час гри, утримуючи, катаючи, розмахуючи, кидаючи і спостерігаючи за м'ячем. Кульки допомагають дитині почати розрізняти форму, колір і рух – фізичні властивості матерії. Ця рання фізична активність покращує координацію очних м'язів і загального моторного контролю. М'яч – круглий, без гострих кутів, немає площин або ліній, його легко втримати, він має вагу і розмір. М'яка пряжа є гнучкою і може легко стискатись і розрівнюватись. У світі є багато круглих предметів, які представляє ця форма – фрукти (червоний м'ячик – яблуко, помаранчевий – апельсин), спорт (баскетбольний м'яч, футбольний тощо). Дитина, дивлячись на ці предмети, порівнює їх з м'ячем або кулею. Крім того, кульки першого дарунку – різнокольорові (червона, жовта, синя, помаранчева, зелена, фіолетова), що є прекрасним засобом для ознайомлення маленької дитини з кольорами веселки. Ф.Фребель дав рекомендації, як знайомити дитину з кольорами. Він наголошує на тому, що увагу немовлят найчастіше привертає червоний колір, тому таку роботу необхідно починати з червоної кульки. Пізніше можна використовувати дві кулі разом - червону/зелену або помаранчеву / фіолетову. Якщо використовувати три кулі, то необхідно починати з трьох основних кольорів – червоний/жовтий/ синій і далі замінити їх вторинними –

помаранчевий /зелений/ фіолетовий. Таким чином, дитина починає асоціювати три кольори як групу. За допомогою першого дарунку Ф.Фребель знайомить дітей з таким поняттям як «рух». М'яч (куля) має безліч можливих рухів – котиться, обертається, стрибає, танцює і т.д., тому дитину можна познайомити з різними рухами, які, зазвичай, вводяться як частина гри або історія, в якій м'яч (куля) є головним персонажем.

Другий дарунок Фрідріха Фребеля – форми. Цей дарунок складається з дерев'яних фігур – куба, кулі, циліндра та штатива, на який можна підвісити ці фігури. Дітям пропонується доторкнутися, відчутти, потримати і дослідити спочатку кулю, потім циліндр і куб. На думку педагога, з цим дарунком необхідно починати працювати, коли дитині виповниться 2 роки [1, с. 186].

У системі Ф.Фребеля ігри розділяються на три категорії: форми знання (математика / наука), форми життя (що відносяться до предметів навколишнього середовища/світу і дитини) і форми краси (абстрактні візерунки і малюнки). На думку Ф.Фребеля, найкраще починати працювати з «Форм життя», а потім пізніше вивчити «Форми знання» або «Форми краси». Дітям завжди подобається будувати речі зі «свого світу», адже подання того, що знайоме, – прекрасний досвід для маленьких дітей. Таким чином, вихователь має запропонувати дітям знайти предмети з навколишнього середовища, які схожі на кулю (м'яч, апельсин, яблуко, помідор), циліндр (дитяча пляшечка або колесо), куб (будинок, коробка) тощо; далі можна перейти до конструювання – покласти циліндр на куб і зверху кулю і т.д.

Через «Форми знань» діти вивчають назви фігур, вчать їх сортувати, підраховують кількість геометричних тіл або поверхонь, сторін, кутів, вершин; ознайомлюються з поняттям «простір» через засвоєння просторових відношень «над-під», «попереду-позаду», «вгорі-внизу», «перед-після» тощо; вивчають властивості геометричних тіл – деякі з тіл можуть котитися (куля, циліндр), а деякі – можуть стояти – куб, циліндр. Відкриття таких властивостей дітьми, безумовно, викличе інтерес і зацікавить їх до вивчення математики як науки. Через «Форми краси» дошкільники знайомляться з тим, що шляхом обертання деяких геометричних фігур можна отримати іншу геометричну фігуру. Наприклад, обертання циліндра створює сферу, а обертання куба – утворює циліндр. З цією метою необхідно використати штатив, на який підвісити кулю, куб та циліндр. Крутити тіла можна на паличці або нитці у такий спосіб: скручуємо і відпускаємо нитку, а далі спостерігаємо за перетворенням фігур [6].

Третій подарунок Фрідріха Фребеля – числа. Цей дарунок складається з восьми кубиків (2,5 см), що утворюють куб – 5 x 5 x 5 см, і призначений для роботи з дітьми віком від 3 років. Основна мета дарунку – продемонструвати цілісність предмета на основі ідеї об'єднання маленьких кубиків в один великий куб, тобто показати дитині кубики як частину цілого. Крім того, цей дарунок демонструє, як великий куб може трансформуватися під час конструювання у який-небудь предмет чи візерунок, а потім знову повернутися до своєї першої форми – форми великого куба. Освоюючи «Форми життя» дитина може будувати паркани, вежі, потяги, стільчики, складати цікаві історії із створеними предметами. Через «Форми знань» дошкільники будуть займатися сортуванням, поділом, підрахунком, додаванням і відніманням, вивченням частин, засвоєнням понять «лінія», «додати», «відняти», «половина», «більше-менше», «порівно» та ін. В контексті «Форм краси» Ф.Фребель пропонував створювати з цих кубиків симетричні малюнки, далі, переставивши 1-2 кубика, трансформувати в інші предмети без руйнування споруди «до нуля». На думку Ф.Фребеля, ці конструкції повинні втілювати принципи симетрії, пропорції, балансу, міцності центру, циклічності і простоти, а також навчити дитину діяти логічно і вміти впорядковувати свої ідеї.

Четвертий подарунок Фрідріха Фребеля – розміри. Цей дарунок складається з восьми цеглинок, кожна розміром - 5 x 2,5 x 1,25 см, з яких можна скласти куб зі стороною 5 см, і призначений для дітей від 3-4 років. Форми роботи з цим дарунком аналогічні до роботи з третім дарунком – конструювання тротуарів, парканів, столів і стільців, створення симетричних конструкцій. Втім в контексті «Форми знань» Ф.Фребель пропонує ввести в

словниковий запас дітей нові слова, такі як «прямокутник», «вертикальний», «горизонтальний», «висота», «ширина», «довжина» і т.д.

П'ятий подарунок Фрідріха Фребеля – симетричність. Це куб зі сторонами 7,6 см. Складається з 21 кубика 2,5 см і трикутних призм - 6 напів-кубиків і 12 чверть-кубиків. Шостий подарунок Фрідріха Фребеля – пропорції. Це куб зі сторонами 7,6 см, що складається з 18 довгастих блоків, 12 плоских квадратних блоків (шапок) і 6 вузьких колон. Ці дарунки призначені для дітей від 5 років. Різноманіття фігур дозволяє будувати складні і захоплюючі конструкції, придумувати фантастичні історії. Втім, необхідно пам'ятати правило Ф.Фребеля: при трансформації конструкції необхідно не знищувати і будувати нову композицію «з нуля», а достатньо переставити всього декілька фігур.

Ф. Фребель протестував проти всіх тих іграшок, які не стимулюють дітей до творчої гри, так як такі іграшки вбивають силу творчої уяви дитини. Фребелівський матеріал ускладнюється у відповідній продуманій послідовності. Цілком чітко витримані в ньому також правильні методичні принципи послідовного переходу від простого до складного. Безсумнівно правильний також основний методичний принцип, що лежить в основі більшої частини «дарів Фребеля», це – принцип переходу від цілого до частин і знову до цілого.

Видатний педагог вважав, що діти завдяки активному контакту з різними формами предметів в процесі ігор мають можливість детально ознайомитись в ігровій практиці з їх структурою. Наприклад, викладання з кубиків та інших предметів різних фігур сприяло розвитку у дітей творчості, фантазії, конструкторських якостей, вміння маніпулювати предметами тощо.

Сучасний ігровий набір «Дари Фребеля» складається з 14 модулів, до якого додається комплект методичних рекомендацій і карток-ігор: 1 комплект: М'ячики різного кольору. 2 комплект: Тривимірні фігури. 3-6 комплект: Куб. 7 комплект: площинні фігури. 8 комплект: Палички. 9 комплект: Дуги. 10 комплект: Точки. 11 комплект: Куби і циліндри. 12 комплект: Числа і дуги. 13 комплект: Сфера, циліндр, призма. 14 комплект: Дошка. Набір можна використовувати при організації спільної діяльності дорослих та дітей, в індивідуальній роботі з дітьми, в самостійній ігровій, продуктивній і пізнавально-дослідницькій діяльності.

Дидактичний матеріал надає можливість творчості в різних освітніх сферах, зокрема особливо цінним є його використання в пізнавальному і мовному розвитку дитини дошкільного віку. Крім того, площинні фігури є незамінним матеріалом для дитячого конструювання. Різноманітність деталей, а це не тільки стандартний набір трикутників, квадратів і кіл, а ще й палички різного кольору і розміру, різні крапельки, дуги, півдуги, півкола, маленькі циліндри, схожі на точки, дозволяють дітям проявити свою творчість і більш точно втілити задум.

За допомогою цих геометричних фігур можна викласти будь-яку фігуру. Дитина, викладаючи шаблон різними фігурами, розповідає, з яких фігур складений її шаблон і якого кольору ці фігури. У ході такої гри закріплюються знання дітей про колір, форми, геометричні фігури, розвивається мовлення. З площинних геометричних фігур діти із задоволенням викладають різноманітні візерунки для прикрашання рушничків, серветок, килимків, фартушків, лялькових шапочок та суконь.

«Дарунки Фребеля» сприяють розвитку уміння класифікувати, сортувати, порівнювати, виконувати завдання за зразком, складати логічні ланцюжки, виконувати найпростіші математичні дії (додавання і віднімання). Можна використовувати його як роздатковий і рахунковий матеріал при виконанні різноманітних завдань, наприклад: «Продовж візерунок», «Знайди закономірність», «Склади ціле».

Під час гри «Дзеркало», мета якої полягає у формуванні первинних уявлень про себе та інших людей, вихователь може запропонувати дітям, використовуючи площинні деталі, «намалювати» портрет когось з групи або казкового персонажу, намагаючись передати особливості його зовнішнього вигляду, характер і настрої. Поки діти захоплено виконують завдання, педагог обговорює з ними тему «Дружба». Діти міркують про те, яку людину можна вважати своїм другом. Під час гри «Мешканці моря» діти можуть згадати не лише

тих, хто мешкає у воді і на березі, але й, перетворившись в архітекторів і будівельників, можуть створювати готелі на морському березі.

Отже, використання технології «Дари Фребеля» в освітньому процесі ЗДО сприяє розвитку інтересу дошкільників до вивчення математики, конструювання, діти вчаться планувати свої дії, логічно і образно мислити, спілкуватися і взаємодіяти з дорослими та однолітками.

Список використаних джерел:

1. Загальнотеоретичні основи природничо-математичної освіти дітей дошкільного віку: навчальний посібник для студентів спеціальності „Дошкільна освіта” / Автор та укладач А.В.Сазонова. – К.: Слово, 2010. – 248 с.
2. Кривошея Т.М. Підготовка майбутніх вихователів до використання технологій дошкільної освіти у процесі формування елементарних математичних уявлень// Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) /за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – Вип. 5. - С. 291–293.
3. Кривошея Т.М. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку// Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів ІППМ. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2012. - С. 110 – 116.
4. Кривошея Т.М., Любчак Л.В. Використання технологій формування елементарних математичних уявлень в контексті особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання дітей дошкільного віку // International research and practice conference «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics» : Conference proceedings, October 20-21, 2017, Lublin Izdevnieciba «Baltija Publishing», S.119-122.
5. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки /За заг. ред. З.Н.Борисової.– К.: Вища шк., 2004. – 511 с.
6. Що таке «Дари» Фребеля. – Режим доступу: https://iqgra.com.ua/index.php?route=information/news/news&news_id=10
7. Щербак К.Й. Методика формування елементів математики в дошкільників: навчальний посібник. – К.: Видавництво Європейського університету, 2011. – 262 с.

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ LEGO-ТЕХНОЛОГІЇ

Людмила Ягодіна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Т.М.Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVE POTENTIAL OF KINDERGARTEN CHILDREN BY LEGO TECHNOLOGY

Liudmyla Yahodina, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито мету та пріоритетні завдання програми від 2 до 6 років «Безмежний світ гри з LEGO»; описано умови, при яких конструктор LEGO буде ефективним педагогічним засобом розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку.

Ключові слова: програма від 2 до 6 років «Безмежний світ гри з LEGO», конструктор LEGO, LEGO-технологія, творчі здібності дітей дошкільного віку

Abstract. The article deals with the purpose and priority tasks of the program from 2 to 6 years «The boundless world of the game with LEGO»; describes the conditions under which the LEGO constructor will be an effective pedagogical tool that promotes the development of creative abilities of preschool children.

Key words: the program from 2 to 6 years «The boundless world of the game with LEGO», LEGO constructor, LEGO technology, creative skills of preschool children

Характерна риса життя сучасного суспільства – швидкі зміни. Ми живемо в світі, який зовсім не схожий на той, в якому народилися, адже темп змін продовжує наростати. В даний час суспільству необхідні соціально активні, самостійні і творчі люди, здатні до саморозвитку. Держава відчуває гостру потребу у висококваліфікованих фахівцях, що володіють високими інтелектуальними можливостями. Тому так важливо, починаючи вже з дошкільного віку, формувати і розвивати технічну допитливість мислення, аналітичний розум, формувати творчі якості особистості. Виникає необхідність пошуку нових технологій, методик для впровадження в роботу з дітьми дошкільного віку.

Сучасні науковці (А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик, К. Крутій) переконані, що саме дошкільники мають величезний творчий природний потенціал і завдання педагогів створити таку ситуацію, яка б сприяла бурхливому сплеску дитячої фантазії, атмосфери творчого натхнення [1; 4; 5]. Ю. Гулько під творчим потенціалом розуміє здатність людини оригінально і конструктивно мислити, успішно розв'язувати нові завдання, тобто творчо діяти у нових ситуаціях [4, с. 47]. В українському педагогічному словнику (за ред. С. Гончаренка) термін «творчість» розглядається як продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення [3, с. 326].

Л. Виготський присвятив значну кількість часу дослідженню проблеми творчості, а під творчою діяльністю він розумів таку діяльність, під час якої створюється щось нове, при цьому не є важливим те, чи буде це створене будь-якою річчю зовнішнього світу чи побудовою розуму або почуття людини [2, с. 3].

Психолого-педагогічні дослідження (Л. Виготський, О. Запорожець, Л. Венгер, М. Поддьяков, Л. Парамонова і ін.) показують, що найбільш ефективним способом розвитку схильності у дітей до творчості, зародження творчої особистості в технічній сфері є практичне вивчення, проектування і виготовлення об'єктів техніки, самостійне створення дітьми технічних об'єктів, що володіють ознаками корисності або суб'єктивної новизни, розвиток яких відбувається в процесі спеціально організованого навчання.

Дитячими психологами (А. Лурія, Т. Пеккер, Н. Голота, О. Терещенко, І. Резніченко) доведено, що якщо в житті дитини не присутній момент образної гри, – вона починає неадекватно сприймати навколишній світ, виникає дефект менталітету. За результатами досліджень і спостережень, вчені А. Давидчук, Н. Лисенко, Н. Кирста зробили висновок, що збирання конструктора позитивно впливає на дитину більше, ніж малювання та ліплення з пластиліну, тому що при малюванні та іграх з пластиліном результат праць дитини не завжди виходить успішним [7, с. 27-32].

Можливості дошкільного віку в розвитку технічної творчості, на сьогоднішній день, використовуються недостатньо, тим часом, навчання і розвиток дошкільнят можна реалізувати в освітньому середовищі за допомогою LEGO - технології.

Програма від 2 до 6 років «Безмежний світ гри з LEGO», спрямована на формування інтелектуальних та особистісних якостей дітей дошкільного віку, розвиток технічних здібностей, конструкторських умінь, виховання творчої особистості, здатної самостійно ставити перед собою завдання і знаходити оригінальні способи вирішення. Вона створена з метою реалізації завдань Базового компонента дошкільної освіти, зокрема освітньої лінії «Гра дитини» та програм дошкільної освіти. Основний підхід програми – «навчання через гру». Мета програми – розкрити, зберегти та розвинути внутрішній потенціал кожної дитини, формувати її цілісний світогляд та збагачувати ігровий досвід засобами конструктора LEGO, розвивати креативний підхід до створення конструкцій та здобування знання в сучасному потоці інформації, сприяти успішній самореалізації в умовах майбутнього дорослого життя.

Пріоритетними завданнями є:

- створення умов для задоволення потреби дитини у пізнанні яскравого й неповторного світу LEGO, його дослідженні, перетворенні на свій розсуд та створенні власного; збагачення емоційного та чуттєвого досвіду дитини, формування сенсорної культури (розрізнення форм, кольорів, розмірів тощо), сприяння розвитку основних

психічних процесів (сприймання, пам'ять, увага, мислення та мовлення) та пізнавальних здібностей (допитливість, винахідливість, раціональність);

- формування цілісної системи уявлень дитини про світ людей, предметів, природи, культури, вдосконалення вміння використовувати набуті знання для подальшого збагачення власного досвіду та їх творчого застосування в процесі гри та створення з деталей LEGO конкретних образів; розширення активного словника, розвиток зв'язного мовлення, комунікативних навичок, культури поведінки й налагодження доброзичливих взаємин з дорослими та однолітками;

- фізичний розвиток дитини, оптимізація її рухової діяльності, формування фізичних якостей (вправність, швидкість, гнучкість, витривалість, сила), удосконалення дрібної моторики;

- розвиток творчої уяви, вміння мислити креативно, експериментувати, розмірковувати та обґрунтовувати власні судження; вміння планувати свою діяльність та творчо втілювати власні задуми у грі, отримувати насолоду від самого процесу творення; розвиток основ логічного мислення, здатності до сприймання, порівняння, аналізування, узагальнення інформації, вміння добирати необхідні для реалізації ігрового задуму засоби, бачити переваги й недоліки власної конструкції чи ідеї, удосконалювати її за потреби;

- формування оптимістичного світосприймання, розвиток базових якостей особистості (самостійності, спостережливості, наполегливості, ініціативності, креативності, самосвідомості тощо); заохочення до роботи у колективі та створення спільних композицій із конструктора LEGO, формування ціннісного ставлення до створених руками інших людей об'єктів; сприяння особистісному зростанню кожної дитини як успішного громадянина, творця майбутнього [8, с. 8-9].

LEGO відкриває перед вихованцями широке поле для творчості, є унікальною базою для здійснення проєктів. Тематика робіт може бути різноманітна і багатопланова. Він дозволяє вирішити освітні завдання предметно, комплексно, використовуючи раніше здобуті знання. Діти вчаться самостійно приймати рішення, пояснювати, аргументовано відстоювати свої ідеї.

Будуючись на інтеграційних принципах, LEGO технологія дозволяє забезпечити єдність виховних, розвиваючих і навчальних цілей і завдань процесу освіти дошкільнят. Під час творчих занять йде робота над розвитком інтелекту, уяви, дрібної моторики, творчих задатків, діалогічного і монологічного мовлення, розширенням словникового запасу, формуванням логічного і просторового мислення. Діти вчаться працювати із запропонованими інструкціями, формується вміння співпрацювати з партнером по грі, працювати в колективі.

Для розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку за допомогою LEGO - конструювання вихователю необхідно дотримуватися таких умов: процес конструювання повинен приносити дитині задоволення; конструювання має відбуватися за правилом – «від простого до складного»; забезпечення успіху на початку роботи з конструювання; доступність і достатність кількості комплектів конструктора для всіх дітей; всі завдання дитина повинна виконувати самостійно; рівноправне спілкування дітей з дорослими; особистісно-орієнтований підхід педагога до дитини; спілкування повинно носити пізнавальний характер; створення ситуації вибору, надання дошкільням реальної можливості вибору мети, завдань, умов, матеріалів, засобів діяльності.

LEGO-конструювання спонукає дітей приймати рішення та активно ставити пізнавальні завдання, висувати припущення про причини і результати діяльності, використовувати різні способи перевірки (експеримент, міркування), самостійно робити маленькі відкриття.

LEGO-технологія передбачає відповідне предметно-розвивальне середовище, перш за все, конструктори LEGO і вже готові споруди. Такий підхід дозволяє орієнтувати дитину на інтегровану діяльність: подальше продовження гри з будівництвом і створенням нової конструкції. Справжнє конструювання починається тоді, коли діти створюють щось нове,

небувале. Вони стають творцями і проявляють творчі здібності, як тільки відходять від готового набору і заданих інструкцій. На цьому етапі важливо не обмежувати свободу дитячої творчості, тоді це сприятиме розвитку творчих здібностей дитини, розвитку творчого мислення. Взагалі конструювання як діяльність не є чимось новим для дітей дошкільного віку. Воно належить до продуктивних видів діяльності, оскільки спрямоване на отримання певного продукту. Конструювання (з лат. мови *construere*) – це процес створення моделі, побудови об'єктів та приведення у певний порядок, взаєморозміщення їхніх частин, елементів [6, с. 29-30]. З конструктори LEGO конструювання стає творчим видом діяльності, а конструктор – засобом розвитку творчих здібностей дітей. Це допомагає дітям будувати і фантазувати, захоплено працювати, втілюючи свій задум, що, безсумнівно, сприяє розвитку творчих здібностей дітей.

Програма від 2 до 6 років «Безмежний світ гри з LEGO» покликана сприяти не лише всебічному розвитку дошкільника як творця завтрашнього, а і становленню педагога – творця сьогоденного, який прагне відійти від педагогіки копіювання, шаблонування, практики однієї правильної відповіді і нав'язування дитині свого бачення [8, с. 8].

LEGO-технологія надає можливість вчитися дитині на власному досвіді. Такі знання викликають у дітей бажання рухатися шляхом відкриттів і досліджень, а будь-який визнаний і оцінений успіх додає впевненості в собі. Навчання відбувається особливо успішно, коли дитина залучена в процес створення значимого і осмисленого продукту, який представляє для неї інтерес. Важливо, що при цьому дитина сама будує свою роботу, а педагог лише консулює її. За допомогою LEGO-технології формуються навчальні завдання різного рівня – своєрідний принцип навчання «крок за кроком». Кожна дитина може і повинна працювати у власному темпі, переходячи від простих завдань до більш складних.

LEGO-конструювання така форма діяльності дошкільника, яка розвиває у нього просторове мислення, формує здатність передбачати майбутній результат, дає можливість для розвитку творчої активності, збагачує мову і дозволяє вважати дитяче конструювання потужним засобом для пізнавальної діяльності. Створенню нових образів в конструюванні допомагає уява, а уява в свою чергу розглядається з точки зору пізнання. Закладається в конструюванні саме творча основа, адже, діти у спільній діяльності створюють образи і не тільки відображають їх структуру, форму, величину, а й висловлюють своє ставлення до них, передають характер, порушують пропорції, використовують нестандартний колір в рішенні конструкцій.

Наведемо приклади ігор з конструктором LEGO, які доцільно використовувати на заняттях з логіко-математичного розвитку для дітей середнього дошкільного віку: «Сортувальники», «Збудуй нову машину», «Запам'ятай дорогу до садочка», «Сходи до мого будинку», «Подорож країнами» тощо. Крім того, з конструктором LEGO можна створювати колективні або групові проекти. Зокрема, вихованці ЗДО № 30 м. Вінниці брали участь у фестивалі «Професії майбутнього», на якому представили композицію «Проектувальник особистої безпеки», створену з деталей конструктора (див. фото 1, 2).

Фото 1. Композиція «Проектувальник особистої безпеки»

Фото 2. Вихованці ЗДО № 30 м. Вінниці – автори композиції «Проектувальник особистої безпеки» (вихователь - Л.О.Ягодіна)

Таким чином, дитяче конструювання може носити пізнавальний і творчий характер, якщо створюються певні умови в організації спільної діяльності з дошкільниками. Основним завданням творчого конструювання дітей дошкільного віку є формування образного мислення. Образне мислення як психічний процес формується і розвивається при пізнанні дитиною навколишнього світу. Аналізуючи спільну діяльність з дітьми в процесі творчого конструювання, можна відзначити наступні результати: зростає пізнавальний інтерес у дітей до конструювання як виду діяльності, виникає самостійна мотивація дошкільнят продовжувати конструкторську творчу діяльність, а також стають цікавішими сюжетні лінії в іграх з конструкціями, збагачується мовлення дошкільників і виникає мовна творчість.

Список використаних джерел:

1. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дитини у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. - Київ: Видавничий дім «Слово», 2006. – 304 с.
2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк: Кн. для учителя. – 3-е изд. – Москва: Просвещение, 1991. – 93 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Гулько Ю. А. Розвиток творчого потенціалу дошкільників // Обдарована дитина. – 2005. – № 6. – С. 47– 52.
5. Кривошея Тетяна. Взаємозв'язок образного і логічного мислення як шлях до гармонізації розумової діяльності дошкільників // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) . – С.25 – 27.
6. Кривошея Т.М. Конструювання з будівельного матеріалу як засіб формування у дітей молодшого дошкільного віку сенсорних еталонів та елементарних математичних уявлень // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 4-5 квітня 2017 р.) /за ред. Голюк О.А.; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – Вип. 6 . - С.29-34.
7. Лурія А. Р. Розвиток конструктивної діяльності дошкільника // Питання психології. – 2005. – № 7. – С. 27-32.
8. Програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації «Безмежний світ гри з LEGO»/ О.Ю. Рома, В.Ю. Близнюк, О.П. Борук. – the LEGO Foundation, 2016. – 140 с.

Секція 7. ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПЕДАГОГА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ФОРМАЛЬНОЇ І НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

НЕТРАДИЦІЙНІ УРОКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Наталія Бразговка, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: О.В Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського(Україна)*

UNCONVENTIONAL LESSONS ARE AT INITIAL SCHOOL

Natalia Brazgovka, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У даній статті здійснено розгляд нетрадиційних уроків, їх видів, сформульовано головні методичні рекомендації для вчителів початкової школи у проведенні таких уроків.

Ключові слова: нетрадиційний урок, інтегровані уроки, урок-змагання, урок-театралізація, урок-дискусія, урок-дослідження, уроки- драматизація, форми роботи.

Abstract. The this article we will examine unconventional lessons, their kinds, forms of work, and also will try to define main methodical recommendations for teachers.

Key words: unconventional lesson, integrated lessons, a lesson is a competition, a lesson is a theatricalization, a lesson is a discussion, a lesson is research, lessons are dramatization, forms of work.

Творчі вчителі початкової школи намагаються вдосконалювати методику проведення традиційного уроку, в результаті чого вони впроваджують у навчальний процес нетрадиційні уроки, адже вони дуже цікаві дітям. Особливість цих уроків полягає в такій побудові змісту, методів та прийомів, яка пробуджувала б цікавість учнів і сприяла їх розвитку, вихованню, адже ці уроки мають неординарний задум, організацію та методику проведення.

Зокрема, у посібнику з педагогіки Н. Мойсеюк визначає, що «Нестандартний урок – це імпровізоване навчальне заняття, що має нестандартну структуру» [9, с.343].

Вчений-педагог І.Малафіїк стверджував, що нетрадиційний – це такий урок, в якого його традиційні елементи виконуються нетрадиційними способами [8, с.282].

Розглянемо класифікацію нетрадиційних уроків, подану у посібнику Н. Волкової [3, с.333]. До нетрадиційних уроків автор відносить:

- Уроки на інтегрованій основі (уроки-комплекси). Їм властиве подання навчального матеріалу по частинах, розгляд явищ, об'єктів в їх спільності та цілісності.
- Уроки-змагання (уроки-КВН, уроки-вікторини, уроки-конкурси, уроки-турніри). В структурі таких уроків лежить те, що учні поділяються на групи і змагаються одні проти інших, створюють експертні групи, здійснюють різні конкурси, оцінюють їх результати, набирають відповідну кількість балів за правильну та чітку відповідь.
- Уроки комунікативної спрямованості (уроки-усні журнали, уроки-діалоги, уроки-роздуми, уроки-диспути, уроки-репортажі, уроки-парадокси, уроки-протиріччя). Визначають вживання різних мовних засобів, підготовку, опрацювання матеріалу, виступи, обговорення.
- Уроки театралізовані (уроки-концерти, уроки-спектаклі, дидактичний театр). Ці уроки викликають у дітей позитивні емоції, пробуджують у них зацікавленість до навчання і спрямовані в основному на розвиток образного мислення, вигадку та уяву школярів.
- Уроки-подорожування, уроки-дослідження (уроки-розвідки, уроки-лабораторні дослідження, уроки-пошуки, уроки-експедиційні дослідження). Такі уроки приваблюють дітей, які мають надзвичайну і романтичну спрямованість.

- Уроки-ділові, рольові ігри (уроки-суди, уроки-«Слідство ведуть знавці», уроки-імітації, уроки-імпровізації). Вони передбачають, що діти виконують свої ролі за сценарієм, імітують діяльність та життєві явища. Головною метою є навчальна гра учнів.

- Уроки-драматизації (драматична гра, тіньові п'єси, п'єси з ляльками і маріонетками, усі види непередготовленої драми-це діяльність, яку створюють самі учні.). Вони спрямовуються на розвиток колективної єдності у групі. Драматизація є способом надання навчальному матеріалу емоційності.

- Уроки-дискусії проводять після опанування учнями певної теми. Метою таких уроків є поглиблення та систематизація знань учнів.

- Уроки-дослідження створюють установку для самостійної роботи школярів для оволодіння навчальним матеріалом за допомогою розвитку інтелектуальних вмінь.

Науковець та педагог Н.П.Волкова [3, с. 336] виділяє такі форми роботи на нетрадиційних уроках:

- *Індивідуальна робота.* Така діяльність передбачає самостійне здійснення учнем завдання на рівні його здібностей (рівня підготовки, темпу роботи).

- *Фронтально – колективна робота.* Полягає в тому, що перед учнями ставиться проблемне питання або пізнавальне завдання, у вирішенні яких долучаються усі учні класу: вони висувують різновиди відповідей, перевіряють, обґрунтовують і вибирають найбільш вдалі варіанти, а хибні відкидають.

- *Групова робота.* Полягає у спільних прагненнях учнів щодо вирішення поставлених завдань.

Виділяють такі основні форм групової роботи :

1) *ланкова форма* передбачає організацію навчальних дій, постійних не великих груп учнів з однаковою або з різною успішністю;

2) *бригадна форма* передбачає створення непостійних груп школярів для виконання навчального завдання. Бригадна форма має два типи організації роботи: кооперативно-груповий (група виконує частину загального завдання, що доречно використовувати при вивченні великого обсягу матеріалу) та диференційовано-груповий (ці завдання за складністю розподіляють між учнями з різними навчальними можливостями).

3) *парна робота* полягає в тому, що сильний учень допомагає слабшому, тобто у взаємодопомозі. Вчитель визначає склад пари, враховуючи вподобання та можливості учнів. Пари мають непостійний та постійний склад.

У 2019 році, перебуваючи на практиці в Агрономіченській середній загальноосвітній школі I – III ступенів, Вінницького району, Вінницької області, ми, шляхом анкетування (з метою виявлення, як часто вчителі початкової школи проводять нетрадиційні уроки та якому типу надають перевагу), спостереження та аналізу проведених учителем уроків, можемо зробити такі висновки:

1. Найчастіше творчі вчителі початкової школи проводять такі нетрадиційні уроки: урок-змагання, урок-вікторина, урок-екскурсія, бінарні уроки, урок-подорож, уроки-дискусії, уроки-драматизації (за результатами анкетування);

2. Нетрадиційні уроки подобаються дітям, найбільшою мірою сприяючи формуванню їх пізнавальної мотивації до навчання (на основі опитування молодших школярів та спостереження за уроками);

3. З одного боку, підготовка до нетрадиційного уроку потребує від учителя достатньо великих зусиль, тому проводитися часто не може, а з іншого – нетрадиційні уроки дозволяють повною мірою розкрити творчий потенціал вчителя, сприяючи вдосконаленню його професійної майстерності та найбільшою мірою позитивно вплинути на розвиток позитивної мотивації молодшого школяра до навчання.

Список використаної джерел:

1. Бондар Ю. В. Використання інтерактивних технологій в освітньому процесі початкової школи / Ю. В. Бондар // Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: збірник наукових статей (Бердянськ, 23-24 жовтня 2019 року). – Бердянськ, 2019. – С. 229-233.

2. В.Вишківська, О.Шикиринська. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект // Молодь і ринок, 2019. - № 11 (178) – С. 115-119
3. Волкова Н.П. Педагогіка для студентів вищих навчальних закладів. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. - 576, [333] с.
4. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
5. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової матеріали круглого столу (Хмельницький, 27 лютого 2016 року) / укл. Н.В.Казакова, Н.А.Сівак. – Хмельницький : ФОРМ «О.М.Казаков», 2016. – С. 50-52.
6. Колеснік К. Вплив колективної творчої діяльності на розвиток мовленнєвої компетентності молодших школярів / К.Колеснік // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки і психології діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
7. Кіт Г.Г. Побудова взаємин учителя та учнів в умовах школи І ступеня // Етичний портрет педагога: історія та сучасність. – Вип.8: У 2-х частинах. – Ч. 1. – Вінниця : ВДПУ ім.М. Коцюбинського, 2010. – С. 103-105.
8. Малафійк І.В. Дидактика . Навчальний посібник. К.: Кондор. – 2009. – 406 с.
9. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник .К.: 2007. 656 с.
10. Стахова І.А. Особливості становлення цілісної картини світу в дітей шестирічного віку / І.А. Стахова // Молодий вчений, №5.2 (69.2), 2019. – С.162-165
11. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: 2002.- 528 с.
12. Чекінг О. Нестандартні форми проведення уроку // Початкова освіта .- 2004. - № 5- 6.- с. 2- 13.
13. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ НУШ

Валерія Костюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: В. Ю. Годлевська, доктор історичних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION IN THE CONDITIONS OF NUSH

Valeria Kostyuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація:** У статті розглядається питання виховання національно-патріотичного покоління сьогодення. Особлива увага приділяється вихованню молодого покоління в сім'ї та шкільному осередку.*

***Ключові слова:** патріотизм, національно-патріотичне виховання, майбутнє покоління, гідність, інформаційно-просвітницька робота.*

***Abstract:** The article deals with the education of the national-patriotic generation of today. Particular attention is paid to educating the younger generation in the family and in the school.*

***Key words:** patriotism, national-patriotic education, future generation, dignity, outreach.*

«Патріотизм» - дане слово, нам знайоме ще із малечку ми його чули не раз у своєму житті. Однак, задумуючись над його значенням, важливо зрозуміти, що покладено в основу цього поняття і чому воно настільки важливе для побудови та розвитку держави.

Патріотизм вбачає у собі любов до духовних, культурних і матеріальних цінностей своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність діяти в інтересах Вітчизни та стати на її захист. Але що ж предусім стоїть у прояві цього почуття? На нашу думку, народження та формування патріотизму першочергово є, патріотичне виховання. Саме воно є стержнем формування громадянської свідомості людини, а також особистості, зацікавленої на національні цінності, яка прагне до розбудови демократичної, незалежної української держави.

Національно-патріотичне виховання передбачає визнання національних цінностей як визначальних. До них належать: українська ідея, що втілює в собі прагнення до державності та соборності, патріотизм і готовність до самопожертви у випадку потреби захисту Батьківщини, почуття національної самопошани і гідності, історична пам'ять, повага до державних та національних символів та до Гімну України, любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій, повага до Конституції України і до обраних демократично владних чинників, орієнтація власних зусиль на розбудову Української держави та прагнення побудувати справедливий державний устрій, протидія антиукраїнській ідеології, прагнення до розвитку духовного життя українців тощо [1, с. 29]

У Концепції нової української школи, а саме Указ Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки», громадянська компетентність визначена як ключова, яка передбачає оволодіння учнями усіма формами поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі; уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; повагу до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття [7, с. 12].

Важливо аби саме нова українська школа була зацікавлена у тому аби розвивати та відкривати патріотизм в серцях дітей. Адже Україні потрібні свідомі громадяни які щиро люблять, поважають та плекають свою державу, стоять за її майбутнє.

Результативність вирішення даної проблеми залежить від попереднього перегляду навчальних і виховних програм школи та позашкільних закладів освіти, взаємовідносин школи та сім'ї, планування та пошуку досконалих механізмів громадсько-патріотичного виховання.

Патріотичне виховання молоді сьогодні є одним з найголовніших пріоритетів гуманітарної політики в Україні, важливою складовою національної безпеки та визначає існування держави як такої на територіальному і міжнародному просторі.

Виховання справжнього патріота є невід'ємною складовою подальшого розвитку держави, оскільки, цей процес є фундаментальним у становленні майбутнього соціуму. В умовах сьогодення ця політика є життєво необхідною, і тому, вона чітко підтверджена Указом Президента України від 13 травня 2019 року №286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання». Де зазначається, що ключовою метою є: «подальший розвиток в суспільстві національної свідомості, формування почуття патріотизму на засадах духовності та моральності, популяризації духовно-культурної спадщини Українського народу, а також активізації взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань» [10].

Таким чином напряму зацікавленими в подальшому національно-патріотичному вихованні молоді є органи державної влади, оскільки, молода генерація, з часом, стане рушійною силою у збереженні існуючих національних цінностей та формуванні нових векторів розвитку держави.

Фундаментальним завданням процесу виховання патріота – є відповідність його принципу національної спрямованості у вихованні молоді генерації патріотів, який загалом включає формування в сучасній молоді національної ідентичності та самосвідомості, любові до Вітчизни та народу, з подальшим формуванням шанобливого ставлення до культури та бажання зберегти її ідентичність, бажанням приймати активну участь у формуванні нових цінностей та бажанні захищати вже існуючі;

Основною ціллю процесу виховання в національно-патріотичному аспекті є формування в молодим покоління певного досвіду в соціальній сфері, прийняття ним духовної спадщини та надбань етносу, формування культури міжнаціональних та міжособистісних взаємин, незважаючи на їх національну приналежність та інших рис громадянина, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури. Відповідна мета повинна більш точно прослідковуватись через систему завдань виховання, що є загально сформованими не тільки для освітніх закладів, а й

для всього суспільства в цілому. Насамперед, це забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів.

Сьогодні повстає спільне завдання школи та батьків, як частини певної громади є підготовка молоді до участі в громадському житті. Важливою складовою компетентності громадянина, як особистості – це вміння не лише виокремити та засвоїти певне вміння та знання із різноманітних джерел, але і надати певну критичну оцінку, спираючись на відповідний історичний досвід.

Процес виховання молодого покоління в національно-патріотичному аспекті включає в себе цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість та почуття вихованців з метою формування у них відповідних якостей. Тому до підходу соціально-виховних справ необхідно включати методи і форми, що приводять учнів до моральних якостей за допомогою яких вони мають можливість оцінювати вчинки, як свої так вчинки інших людей. Для мотивації поліпшення емоційної складової особистості, її ставлення до дійсності, до інших людей та власної поведінки, у структуру виховної справи органічно вплітаються засоби, які стимулюють почуття. Головна мета соціально-виховної справи – встановлення поведінки, готовності до відповідної дії в будь яких обставинах, виховання, здатність та бажання працювати на благо розквіту держави, готовності її захищати.

Ключовою ціллю процесу виховання в національно-патріотичному аспекті є формування в молодим покоління певного досвіду в соціальній сфері, прийняття ним духовної спадщини та надбань етносу, формування культури міжнародних та міжособистісних взаємин, незважаючи на їх національну приналежність та інших рис громадянина, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури [6, с. 74].

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І.Д. Бех, К.І. Чорна. – Київ, 2014. – 29 с.
2. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
3. Голюк О.А. Теоретико-методологічні засади формування діалогічної культури в майбутніх вчителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін / О.А.Голюк // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 13. – Глухів: ГДПУ, 2009. – С.244-252.
4. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А.Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
5. Коломієць А. М., Лазаренко Н.І. Концептуальні засади розвитку наукової діяльності педагогічного університету на сучасному етапі розвитку суспільства / А.Коломієць, Н.Лазаренко, Є.Громов // Освітній простір України : Науковий журнал. – Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. – Вип. 9. – С. 74-80.
6. Коновалова М. В. Тематичні класні години. 5-11 класи. Національнопатріотичне та громадянське виховання : [навч. посіб.] / М. В Коновалова. – Х. : Вид. група «Основа», 2012., – Серія «Класний керівник»
7. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2015 року № 641. - Режим доступу до ресурсу http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/
8. Крутій К.Л., Гавриш Н.В. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи // Дошкільне виховання. — 2015. — №8. — С. 2-7.
9. Крутій К.Л., Гавриш Н.В. Скажи, щоб вимкнули війну! Знову про соціальні конфлікти //Дошкільне виховання. — 2014. — №6. — С. 2-5.
10. Указ президента України №286/2019 Про Стратегію національно-патріотичного виховання [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025/>
11. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ШУМ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Катерина Крутій, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Лариса Зданевич, доктор педагогічних наук, професор

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Україна)

INFORMATION NOISE AND ITS IMPLICATIONS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Kateryna Kruty, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Larysa Zdanevych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні проблеми наявності інформаційного шуму в закладах освіти. Розкрито вплив інформаційного шуму на розвиток дитини та методичну цінність організації хвилин тиші, спокою та релаксу. Виокремлено педагогічні умови, які мають потенційні можливості зняття інформаційного перевантаження дітей.

Ключові слова: інформація, інформаційне перевантаження, інформаційний шум, дефлектори.

Abstract. The article explores the theoretical problems of the presence of information noise in educational institutions. The influence of information noise on the development of the child and the methodological value of organizing minutes of silence, peace and relaxation are disclosed. The pedagogical conditions that have the potential to remove information overload of children are highlighted.

Key words: information, information overload, information noise, deflectors.

Світ інформації, який виформовує і видозмінює нас, є об'єктом сучасних досліджень. Чим наповнений інформаційний простір, що таке інформаційний шум, до яких меж може дійти інформаційний вплив на людину, якщо сама людина є суттю інформації? Як можна зменшити інформаційний шум і вплив на дитину в умовах закладу освіти? Ці та багато інших запитань постають перед кожним, хто причетний до наукових досліджень або працює зі школярами.

Цілком виправданим є занепокоєння багатьох учених, дослідників, фахівців в галузі психології, медицини, педагогіки, практиків, які виокремлюють очевидні ознаки інформаційного нездоров'я у дітей молодшого шкільного віку – залежність від девайсів (комп'ютери, ноутбуки, смартфони), зниження інтересу до реального життя, агресивна поведінка, утруднені навички комунікації тощо. Поряд з ростом доступності освітньої та в цілому корисної інформації спостерігається збільшення її обсягу, що має негативний ефект.

У суспільстві поступово складається розуміння того, що необхідно якимось чином контролювати інформаційні потоки, які з різних каналів обрушуються на дитину. Одним з ризикованих явищ інформаційного суспільства визнається інформаційне перевантаження, що виникає у зв'язку з поширенням впливу на особистість інформаційного шуму.

Інформація у широкому розумінні – це способи сприйняття і передачі повідомлень у різних галузях людської діяльності. Поняття «інформація» передбачає наявність трьох об'єктів – джерела інформації, споживача інформації та передавального середовища. Інформація не може бути передана, прийнята або збережена в чистому вигляді, її носієм є повідомлення (кодований еквівалент події, зафіксований джерелом інформації та виражений за допомогою послідовності умовних фізичних символів, наприклад, алфавіту). Засобами передачі повідомлень є канали зв'язку, за якими повідомлення передається у формі сигналу. Передані і отримані повідомлення можуть не збігатися, тому що споживач витягає з одержуваного сигналу зрозумілий йому сенс. Найбільш важливим у теорії інформації

визнається той факт, що інформація, закладена в різноманітних повідомленнях, може бути кількісно виміряна. Якщо йдеться про інформаційний шум, то його можна не тільки виміряти, але й якісно описати.

Інформаційний шум – це культурний феномен, що виник у ХХ столітті. У вузькому значенні дефініція «інформаційний шум» належить до сучасного медіа-простору і способів розповсюдження інформації в умовах інформаційної «перевантаженості» суспільства. У більш ширшому значенні поняття описує наявність елементів, які ускладнюють розуміння, спотворюють зміст викладеного чи повністю перешкоджають адекватному розумінню змісту прослуханого, прочитаного, побаченого або того, що відбувається. У статті ми будемо використовувати це авторське визначення.

Інформаційний шум (або інформаційне перевантаження) виникає в умовах надлишку інформації («переінформованості»), що, як наслідок, згубно впливає на здатність індивіда адекватно аналізувати ситуацію і «фільтрувати» отриману інформацію через перевантаженість, спричинену кількістю інформаційних повідомлень. Інформаційне перевантаження, зазначають дослідники, діє в кількох напрямках, головні з яких: інтенсивність впливу на свідомість, надмірне неконтрольоване споживання («інформаційна обжерливість»), надмірність інформації та ін.

Інформаційне перевантаження школяра – це кількість інформації, що передається і перевищує біолого-фізіологічні та соціальні можливості дитини щодо її слухового та зорового сприйняття, в тому числі у зв'язку з прискоренням руху інформації (прискоренням інформаційних потоків). Результатом є: зниження якості інформації, зростання її кількості, поява інформаційного сміття, мотлоху, відходів.

Однак поняття *інформаційного перевантаження відрізняється від інформаційного шуму*. Перевантаження вже має негативний наслідок, є результатом негативного впливу інформаційного середовища. Відповідно до запропонованого нами визначення, інформаційний шум так співвідноситься з інформаційним перевантаженням, як причина і наслідок. Інформаційний шум може викликати інформаційне перевантаження, а може й не викликати в залежності від об'єктивних причин (параметри шуму) і суб'єктивних чинників (особистісні характеристики суб'єкта, який споживає інформацію). *Інформаційний шум не усвідомлюється споживачем і не фокусується в рамках певного потоку*, він складається з безлічі перетинань, нашарувань потоків один на одного, перетворюючись у каскад інформаційних стимулів або подразників.

Науковці (А. Урсул та ін.) виокремлюють 2 види *інформаційних шумів*: 1. шум, що виникає, коли є надлишок другорядної для індивіда інформації; 2. шум – наслідок надлишку важливої та релевантної, але неодноразово повторюваної інформації [4; 5].

У межах освітнього процесу початкової школи, де комунікація складає важливу частину, споживачем інформації (комунікантом) виступає той, хто навчається. Є сенс виявити критерії, за якими повідомлення, що надходять учневі в межах освітньої комунікації, ідентифікуються як інформаційний шум. Можна стверджувати, що ідентифікація інформаційного шуму здійснюється за допомогою психологічних механізмів – *дефлекторів* (від англ. Deflect – відхиляти), заснованих на порівняно невеликому наборі емпіричних правил, в основі яких лежать найпростіші дії з аналізу наявності/відсутності однієї або декількох ознак, які легко і швидко упізнаються.

Розглянемо найбільш характерні *типи дефлекторів у дітей молодшого шкільного віку* та ймовірні причини їх активізації.

1. Великий обсяг інформаційних повідомлень. Чим більший обсяг текстового повідомлення, тим вища ймовірність, що воно ніколи не буде прочитане (або дослухане) до кінця. Сприймання дітьми інформації стало фрагментарним. Тому розробники контенту (підручники, комп'ютерні ігри тощо) використовують яскраву фрагментарну подачу матеріалу, намагаючись залучити й утримати читача.

Ще однією рисою інформаційного шуму є так зване, «вигорання читацького інтересу». Причиною цих явищ можна вважати дефіцит часу на осмислення інформації, відсутність можливості її ефективного аналізу.

2. *Значний обсяг повідомлень.* Зображення, яке раніше відіграло (найчастіше) допоміжну роль ілюстрації до тексту, починає превалювати, зводячи роль тексту до супровідної, пояснювальної, підпорядкованої. Вперше така тенденція проявилася з виникненням коміксів. Оскільки фізіологічно і психологічно для інтерпретації графічного зображення достатньо менших інтелектуальних зусиль, візуальна комунікація за допомогою «картинок» суб'єктивно більш комфортна, ніж робота з текстом. Це – основний чинник формування дефлектора даного типу. В умовах інфантильності особистості комуніканта небажання «читати книжку без картинок» може стати вирішальним фактором неефективності освітнього процесу.

3. *Наявність формального апарату на стінах у класі* (графіків, схем, таблиць, наліпок із текстом пам'яток або правил тощо). Як правило, найчастіше такі зображення просто фільтруються за принципом «Навіть якщо там є щось корисне, я все одно не зможу в цьому розібратися (погано видно), тож і читати не варто». Отже, є всі передумови для формування дефлектора. Впритул до цього психологічного механізму приєднуються і сприйняття таблиць, схем або структурованої інформації, зміст яких дітям невідомий, але все це причеплено за принципом «щоб було».

4. *Відсутність або низький рівень інтерактивності.* Сьогоднішнє покоління молодших школярів уже виросло на комп'ютерних іграх з високим рівнем інтерактивності й спілкування. Необхідність роботи з повідомленнями, що не забезпечують мультимедійності й інтерактивності, викликає внутрішній дискомфорт, причина якого – незвичність інформаційного середовища. Прагнення уникнути такого роду дискомфорту призводить до того, що основним джерелом інформації для молодших школярів стають девайси, а не розвішані по стінах плакати-лозунги.

Отже, *на освітній процес дефлектори чинять негативний вплив*, іноді – настільки сильний, що ефективність навчання наближається до нуля. Вирішальну роль має підсвідомість: учень цілком усвідомлено може давати собі внутрішню установку на навчання, не відволікаючись на інформаційний шум. Але для цього треба використовувати певні прийоми, щоб досягти позитивного ефекту і знівелювати вплив дефлекторів.

У дослідженні, опублікованому 2002 року (журнал «Психологічні науки», том 13, № 9), вивчався вплив мюнхенського аеропорту на здоров'я і когнітивні можливості дітей. Gary W. Evans, професор екології людини Корнельського університету, зазначає, що у дітей, на яких впливали шуми, розвивалися стресові реакції, які заважали їм ігнорувати шум. Дослідники дійшли висновку, що діти, котрі піддаються впливу як вдома, так і в школі, поблизу траєкторії польоту літаків, залізниць або автомагістралей, мають нижчі показники читання і повільніше розвивають когнітивні, мовні та мовленнєві навички [7].

Також доведено, що мозок може відновлювати свої когнітивні ресурси. Відповідно до теорії відновлення уваги, коли ви перебуваєте в середовищі з меншим числом подразників, мозок може «відновити» деякі з його когнітивних здібностей. У тиші мозок здатний послабити свій сенсорний захист і відновити частину того, що було «втрачено» через надмірний шум. У той час, як шум може викликати стрес, тиша звільняє напругу в мозку й тілі. Результати дослідження, опубліковані в журналі «Heart», акцентують на тому, що *дві хвилини мовчання можуть виявитись навіть більш розслаблюючими, ніж слухання музики relax*. Висновки науковців ґрунтуються на змінах, які вони помітили, вимірюючи тиск крові та кровообігу [6].

У світлі сучасних досліджень актуальними є спеціальні уроки тиші, які ще на початку ХХ ст. було запропоновано Марією Монтессорі. Це зовсім короткі уроки, по кілька хвилин. І це не тільки відпочинок для центральної нервової системи, але й гімнастика для виховання волі. На уроці дітям пропонують прислухатися до тиші, а потім запитують у них, що вони

чули та помітили. Ці вправи, за умови спокою і тиші, сприяють внутрішньому зосередженню дитини, залишають у її свідомості глибокий слід.

Повільне читання – ще одна практика, спрямована на боротьбу з інформаційним шумом. На жаль, прихильники швидкісного читання забувають про гігієну читання. Психологи, навпаки, рекомендують освоїти техніку повільного читання. Цікавим у цьому плані є досвід колег з Естонії, які розробили й впровадили технологію «Читацьке гніздечко», спрямовану на залучення дітей і дорослих до сімейного читання. Ефективним буде і буккросинг (книгообмін), який сприяє техніці вибору книги та повільному читанню з осмисленням прочитаного. Відволіктися від значних інформаційних потоків дитині може допомогти *прослуховування музики, фізичні навантаження і повноцінний сон*. Дослідження науковців показують вражаючий ефект так званого *непінгу* – короткого сну тривалістю 15-20 хвилин. Навіть під час такого нетривалого відпочинку учень не просто розслаблюється, а й підживлюється на кілька годин продуктивної роботи. Можливо, є сенс використати хоча б для шестирічок маленькі подушечки для сну (за бажанням дітей) або просто полежати, перепочити.

На жаль, у практиці роботи ще й до сьогодні учні працюють у більшості випадків сидячи. Нікому з учителів не спаде на думку запропонувати учням молодших класів стояти під час уроку за партами. А ще років 150 тому більшість писарів і рахівників (тодішніх «офісних співробітників») працювали, стоячи за конторками, а в школах при церквах учні теж стояли біля високих парт. Слід ще раз нагадати цікавий досвід використання «конторок» для учнів початкової школи, які було розроблено під керівництвом проф. Володимира Базарного. Чи є для мозку різниця, в якій позі ми працюємо: стоячи, сидячи або лежачи?

Виявляється є, і величезна. Під час роботи стоячи, навантаження на спину менше, рівень стресу нижчий, а розумова активність вища, ніж при роботі сидячи. Якщо хтось працює лежачи, навантаження на спину майже зникає, навантаження на м'язи мінімальне, а концентрація уваги й креативність, навпаки, максимальні. У цьому положенні в кров надходить більше гормону норадреналіну, який підвищує здатність до концентрації. Робота сидячи завдає величезної шкоди здоров'ю дітей. Сповільнюється обмін речовин, підвищується ризик розвитку серцево-судинних захворювань, остеохондрозу, ожиріння тощо.

Отже, сидячи та дивлячись на сенсорні подразники перед собою (наліпки, яскраві плакати, таблиці, схеми та ін.), дитина інформаційно перевантажується, зменшується концентрація уваги, активність. До речі, зручне ергономічне крісло більш шкідливе, ніж жорсткий стілець, оскільки останній змушує дитину час від часу вставати або хоча б міняти позу. З погляду на продуктивність мозку монотонну довгу роботу дітям краще виконувати стоячи, коротку, що вимагає надвисокої концентрації, – сидячи, а творчу – лежачи.

Підсумуємо. Навколо сучасних школярів існує значна кількість джерел інформаційного шуму: телебачення (накопичено величезний потік непотрібної інформації, від якої дитині неможливо сховатися: перегляд реклами, ТБ-шоу, новин і фільмів, які не мають ніякого смислового навантаження); інтернет (у мережі можна знайти практично будь-яку цікаву для учня інформацію, але немає ніякої впевненості, що ця інформація виявиться справжньою); реклама (оточує всюди: у вигляді банерів, білбордів, буклетів, рядків і контекстів); інформаційний шум (довгі розмови батьків і дитини по телефону, використання смартфонів, різного виду оголошення, інструкції, рекомендації та багато іншого).

Для боротьби з інформаційним шумом в освітньому просторі: важливо зрозуміти, що неможливо знати все на світі, тому потрібно обмежувати кількість інформації, яка необхідна дитині на певному етапі психофізичного розвитку; обмежити використання інтернету; зменшити кількість переглядів телебачення; влаштовувати дні тиші на канікулах (матимете змогу вберегти себе і дітей від інформації, прогулятися містом або селищем, піти до парку або лісу, зайнятися хобі, провести час з рідними та близькими).

Отже, *інформаційний шум* – це необроблений інформаційний потік, який не містить корисної інформації, а тільки засмічує мозок, чинить негативний вплив на весь людський

організм. З цією проблемою інформаційного хаосу суспільству необхідно боротися всіма відомими методами.

Список використаних джерел:

1. Крутій К. Л. Стіни, стеля та підлога, які говорять. Оптимальне перетворення освітнього простору дитячого садка / К.Л. Крутій // Дошкільне виховання. 2019. № 1. С. 3-8.
2. Крутій К. Л. Стіни, стеля та підлога, які говорять. Оформлення освітнього простору приймальної, групової та спальної кімнат / К.Л. Крутій // Дошкільне виховання. 2019. № 3. С. 16-19.
3. Крутій К. Л. Стіни, стеля та підлога, які говорять. Оформлення освітнього простору коридору, музичної зали, кабінетів практичного психолога та вчителя-логопеда / К. Л. Крутій // Дошкільне виховання. 2019. № 4. С. 14-17.
4. Полянина А. К., Андреева Ю. В. Информационный шум в пространстве развития ребёнка: концептуальное обоснование // Коммуникология. 2019. Том 7. № 2. С. 109-121. DOI 10.21453 / 2311-3065-2019-7-2-109-121.
5. Урсул А. Д., Урсул Т. А. Проблема безопасности : глобальные и универсально-эволюционные аспекты // Вопросы безопасности. 2012. № 1. С. 81-159. DOI: 10.7256/2306-0417.2012.1.67 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=67
6. Bernardi L, Porta C, P Sleight. Cardiovascular, cerebrovascular, and respiratory changes induced by different types of music in musicians and nonmusicians: the importance of silence // Heart. 2006. Apr; 92 (4) : 445-452. Published online 2005 Sep 30. DOI: 10.1136/hrt.2005.064600
7. Novotney A. Silence please. Psychologists raise awareness of the harmful effects of noise on cognition and health // July / August 2011, Volume 42, No. 7. P. 46 <https://www.apa.org/monitor/2011/07-08/silence>
8. Zdanevych L., Krutii K. The «Talking Walls» Technique and Timely Transformation of Educational Space of Preschool Educational Institution. Lubelski Rocznik Pedagogiczny. 2018. Т. XXXVII, з. 3. pp. 291-301. doi: 10.17951/lrp.2018.37.3.291-301.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Дана Огієнко, кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка (Україна)

FEATURES OF THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY SCHOOL OF ORGANIZATION OF THEATRICAL ACTIVITIES OF PUPILS

Dana Ogienko, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Taras Shevchenko National University "Chernihiv Collegium" (Ukraine)

Анотація. У статті розкриваються особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації театралізованої діяльності молодших школярів. Акцентується увага на тому, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки виникла нагальна потреба в оновленні змісту підготовки майбутніх учителів до організації театралізованої діяльності молодших школярів у системі вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: театральне мистецтво, театралізована діяльність, гра, професійна підготовка.

Abstract. The article reveals the peculiarities of preparation of future primary school teachers for the organization of theatrical activities of younger students. Attention is drawn to the fact that at the present stage of the development of pedagogical science there is an urgent need to update the content of preparation of future teachers for the organization of theatrical activity of younger students in the higher pedagogical education system.

Key words: theater art, theatrical activity, play, professional training.

Система освіти сьогодні зазнає значних змін, що пов'язані з впровадженням концептуальних ідей Нової української школи на засадах компетентнісного підходу, внесенням коректив в цілі, завдання та зміст освітнього процесу. Саме тому, перед національною системою освіти постало завдання підвищення рівня професійної підготовки

вчителів. Сучасне суспільство ставить якісно нові вимоги до професійної майстерності вчителя, а саме його спрямування до активних пошуків новітніх методів, засобів, прийомів, технологій, зокрема театрального мистецтва. Тенденція використання театрального мистецтва у педагогічній діяльності вчителя початкових класів зумовлена реформуванням змісту освіти, зокрема впровадженням у педагогічну практику мистецької освітньої галузі, яка міститься у Державному стандарті початкової освіти.

В типовій освітній програмі розробленій під керівництвом О. Савченко для початкової освіти є змістові лінії «Художньо-практична діяльність», «Сприймання та інтерпретація мистецтва» (Мистецька освітня галузь), які передбачають залучення молодших школярів до різних видів мистецтва, зокрема і до театального. Це дає змогу ознайомити учнів з деякими видами театру (ляльковий, музичний, драматичний); набути акторського досвіду: інсценізація (виконання нескладних ролей, етюдів-наслідування), імпровізація засобами пантоміми (міміка, жести), навчити їх виконувати елементарні танцювальні елементи та використовувати види мистецької діяльності для задоволення та поліпшення емоційного стану [1, с. 56-57].

У сучасних загальноосвітніх навчальних закладах елементи театального мистецтва все частіше використовуються вчителями початкових класів на уроках, завдяки чому вдається не тільки розширити уявлення учнів про навколишній світ, а й навчити їх поважати чужу думку та бути терпимими до різних точок зору, фантазувати, уявляти, спілкуватися з оточуючими, долати труднощі, ставити завдання та розв'язувати їх. Тобто такі уроки стимулюють розвиток образного мислення, соціальної уяви, соціального інтелекту, створюють умови для того, щоб у свідомості учня виникли бажання і потреба в діяльності, самоосвіті та самовихованні. Театралізація використовується вчителями не лише для організації освітнього процесу в початковій школі, а й може бути засобом адаптації першокласників до нових умов співіснування з оточуючими, засобом трансформації соціального досвіду пізнання однолітків та дорослих, розвитку та презентації власних творчих можливостей тощо [2, с. 288].

Отже, викладене вище вимагає спеціальної підготовки висококваліфікованих фахівців педагогічного профілю, які володіють сучасним змістом та ефективними методами й технологіями організації театралізованої діяльності молодших школярів, усвідомлюють фундаментальні засади театральної педагогіки, її принципи та специфіку.

Підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації театралізованої діяльності молодших школярів здійснюється у процесі вивчення дисциплін: «Дитячі ігри», «Методика організації дозвілєвої діяльності дітей», «Методика навчання технологічної освітньої галузі», «Основи сценічного та екранного мистецтва з методикою навчання» та ін. під час традиційних форм організації навчального процесу у вищій школі: лекцій, практичних занять, самостійної аудиторної та позааудиторної роботи студентів. Теоретичний та практичний матеріал зазначених дисциплін систематизовано за модульним принципом. Кожен модуль містить логічно пов'язані між собою змістовні модулі, вивчення яких на лекційних, практичних заняттях та в процесі самостійної роботи повинно забезпечити належну підготовку майбутніх вчителів початкових класів до організації театралізованої діяльності молодших школярів.

Так, в навчальному курсі «Дитячі ігри» передбачено вивчення тем «Предметно-ігрове середовище для проведення театралізованих ігор» та «Театралізовані ігри». В процесі вивчення даних тем студенти мають можливість ознайомитися зі значенням театально-ігрової діяльності для розвитку дітей; класифікацією та специфікою театралізованих ігор. Також, майбутні вчителі початкових класів дізнаються про різновиди лялькових театрів (настільний, стендовий, тіньовий, рукавичний, пальчиковий театр та ін.); знайомляться з методикою організації та керівництва дитячими театралізованими іграми. На практичних заняттях студенти вчать підбирати художні твори для театралізації; опановують техніки водіння театральних ляльок; розігрують театралізовані ігри-спектаклі, міні-сценки, вистави з ляльками. З метою ознайомлення майбутніх вчителів початкових класів з історією та видами

дитячого театру періодично організуються екскурсії до лялькового театру.

У процесі вивчення дисципліни «Методика навчання технологічної освітньої галузі» під час практичного заняття на тему «Дизайн іграшок для театралізованої діяльності» майбутні вчителі початкових класів засвоюють теоретичні відомості щодо створення розвивального театрального середовища. Зокрема, майбутні вчителі початкових класів дізнаються про види та властивості матеріалів, які можна використовувати при створенні театральних іграшок, атрибутів, декорацій; знайомляться з ручними техніками обробки цих матеріалів та технологією виготовлення. На практичних заняттях у студентів формуються вміння підбирати матеріали (папір, картон, тканину, фетр та ін.), інструменти; визначати способи трудових дій для виготовлення театральних іграшок; грамотно виконувати основні технологічні операції; дотримуватися безпечних та раціональних прийомів роботи з інструментами та матеріалами; конструювати театральні іграшки з матеріалів в різних техніках. Майбутні вчителі початкової школи виготовляють театралізовані іграшки для настільного театру (плоскі іграшки з паперу та картону), пальчикового та рукавичного театру (створення героїв української народної казки). Цікавим є завдання спрямоване на виготовлення іграшок для театру з викидного матеріалу. Такі практичні роботи студенти виконують не тільки індивідуально, а й працюючи в парах, групах, що дозволяє їм обмінюватися думками один з одним, створюються умови для формування вміння критично мислити, переконувати, аргументувати свою точку зору, взаємодіяти.

Під час вивчення навчальної дисципліни «Методика організації дозвілєвої діяльності дітей» у майбутніх учителів початкової школи формується уявлення про специфіку організації дозвілєвої діяльності дітей. Зокрема, студенти дізнаються про можливості використання елементів театального мистецтва для організації змістовного дозвілля учнів в позаурочний час та під час їх перебування в групах подовженого дня. Також, студенти ознайомлюються з особливостями організації театралізованої діяльності в позашкільних навчально-виховних закладах, в пришкільних та літніх оздоровчих таборах.

Особливе місце в системі підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації театралізованої діяльності молодших школярів займає дисципліна «Основи сценічного та екранного мистецтва з методикою навчання». В ході лекційних та практичних занять студенти ознайомляться з методикою постановки виховних заходів з елементами театралізації в початковій школі, театралізованих дійств, музично-виховних заходів та ін. В рамках навчального курсу майбутні вчителі початкової школи переглядають театральні вистави, завдяки чому в них формуються вміння використовувати знання про специфіку та синтетичність театального мистецтва та висловлювати судження і давати оцінку театральним дійствам.

Для активізації самостійності та творчої ініціативності студентів пропонується виконання індивідуальних та колективних творчих завдань в ході яких у них формуються навички обирати засоби виразності (звукові та візуальні) та використовувати їх під час читання тексту; відтворювати образ театального персонажа різними засобами та прийомами. Майбутні вчителі початкової школи удосконалюють вміння і навички організації театралізованої діяльності молодших школярів через розробку театральних проєктів та реалізацію їх в освітньому процесі школи. Здобуті внаслідок вивчення цієї дисципліни компетентності можуть бути реалізовані в процесі організації і проведення театралізованої діяльності з молодшими школярами, зокрема в ході постановок шкільних театральних вистав, інсценізацій казок, дитячих спектаклів, концертів та масових шкільних свят з елементами театралізації.

Таким чином, підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації театралізованої діяльності молодших школярів є складним багатоступеневим процесом, який триває протягом усього періоду навчання у вищій школі. Він включає в себе систему теоретичних відомостей, які забезпечують формування ключових понять, необхідних для ефективної організації театралізованої діяльності молодших школярів, а також практичну

складову, у процесі якої майбутні педагоги оволодівають сучасними методами й технологіями у сфері організації театралізованої діяльності учнів початкової школи.

Список використаних джерел:

1. Настішин В., Червінська І. Вплив засобів театрального мистецтва на формування у молодших школярів інтересу до навчання. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12-13. С. 286–289.
2. Типові освітні програми для 1-2 класів НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення 17.02.2020).

ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ В СЕНСОРНО ЗБАГАЧЕНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

*Оксана Попович, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Мукачівський державний університет (Україна)*

STUDENTS' READINESS TO WORK WITH CHILDREN OF THE THIRD YEAR OF LIFE IN A SENSORY ENRICHED ENVIRONMENT

*Oksana Popovych, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer
Mukachevo State University (Ukraine)*

Анотація. Акцентується увага на необхідності ґрунтовного дослідження шляхів і методів впливу сенсорно збагаченого середовища на особистісний розвиток у ранньому віці. Представлено власне розуміння сенсорно збагаченого середовища сучасних закладів дошкільної освіти. Охарактеризовано інтерактивний метод організації підготовки майбутніх фахівців до роботи з дітьми раннього віку ORID, який є базовим методом залучення і лежить в основі багатьох інструментів командної роботи та методу сфокусованого обговорення.

Ключові слова: студенти, діти третього року життя, інтерактивний метод ORID (ОРИД), сенсорно збагачене середовище, підготовленість до роботи з дітьми.

Abstract. An attention has been placed on the need for a thorough research of the ways and methods of the impact of the sensory-enriched environment on early childhood development. The author has presented her own understanding of the sensory enriched environment of modern preschool educational establishments. There also has been characterized an interactive method of organizing the preparation of future professionals to work with younger children ORID, which is the basic method of involvement and underlies at many tools of teamwork and method of focused discussion.

Key words: students, children of the third year of life, an interactive method ORID, sensory enriched environment, readiness for work with children.

Актуальність дослідження обумовлено необхідністю посилення уваги педагогічної громадськості до методичних засад підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку в сенсорно збагаченому середовищі, як це наголошується, зокрема, у завданнях Базового компонента дошкільної освіти. У практиці роботи закладів дошкільної освіти склалася критична ситуація в галузі постановки мети і завдань розвитку малюків, шляхів і методів реалізації. У більшості комплексних освітніх програм по суті відсутні обґрунтовані завдання і методи впливу сенсорно збагаченого середовища на особистісний розвиток у ранньому віці. Основна увага педагогів традиційно привернута на навчальні завдання, вирішення яких істотно ускладнено відсутністю опори на сенсорний розвиток малюків. Усупереч значному обсягу досліджень у вітчизняній та світовій науці, що стосуються закономірностей особистісного розвитку дітей раннього віку, найменш вивченою залишається проблема визначення впливу сенсорно збагаченого середовища на кожному з етапів особистісного онтогенезу.

Для нашого дослідження важливим є вибір активних та інтерактивних методів підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Аналіз проблеми середовищної детермінації розвитку в різних освітніх системах представлено в дослідженнях К.Л.Крутій, С.Л. Новосолової, М.М. Поддякова, О.О. Смирнової, І.С. Якиманської, Storfer M. та ін.

Останнім часом активно розробляється підхід, визначений І.С. Якиманською як «особистісно-орієнтований». У контексті цього підходу до навчання обґрунтовується необхідність визнання унікальності особистісного (суб'єктивного) досвіду кожного, хто навчається, презентованого у вигляді, по-перше, наукових уявлень і раніше засвоєних понять, по-друге, практичних і розумових дій і, по-третє, особистісних смислів, установок і стереотипів. Отже, той, хто навчається не є тільки продуктом навчання, а прагне до розкриття власного потенціалу, даного йому від природи в силу індивідуальної організації, і потрібно тільки допомогти йому, надавши відповідні умови [7]. За звичайної форми навчання, коли діти повинні засвоювати деякі обов'язкові норми інтелектуальної поведінки їхній суб'єктивний досвід вважається недосконалим, обтяженим випадковими, ненауковими знаннями. «Особистісно-орієнтоване» навчання, що враховує своєрідність індивідуального досвіду дитини, визнає існування індивідуально-специфічних особливостей дітей у привласненні досвіду і використанні його в процесі навчання.

Для організації підготовки майбутніх фахівців до роботи з дітьми раннього віку ми використовували інтерактивний метод *ORID (ОПІП)*, який є базовим методом залучення, який лежить в основі багатьох інструментів командної роботи та методу сфокусованого обговорення. *ORID* – модель є 4-рівневою моделлю людської поведінки, яка враховує реакцію людей один на одного та своє оточення, спосіб навчатися, приймати рішення і діяти. *ORID* є аббревіатурою слів: *O* – objective: об'єктивний рівень сприйняття (збір фактів, сенсорні відчуття, сенсорна інформація); *R* – reflective: рефлексивний рівень сприйняття (особистісні реакції, асоціації, емоції); *I* – interpretive: інтерпретативний рівень сприйняття (смисли та цінності, корисність, значущість, наслідки); *D* – decisional: прийняття рішень (рішення, дії, майбутні напрями, наступні кроки).

Для самостійної роботи студентів нами був запропонований аналіз тенденцій змін сучасної освіти, який здійснила М.А. Холодна [6]. На думку автора, існує кілька сучасних інноваційно орієнтованих моделей навчання. Нами ці моделі було інтерпретовано та адаптовано до цілей дослідження та інтерактивного методу *ORID*. Розглянемо їх.

«Вільна модель» - у процесі навчання враховується внутрішня ініціатива дитини раннього віку, коли пріоритетом є наявність «свободи індивідуального вибору діяльності» (К.Л.Крутій).

«Діалогічна модель». У центрі уваги – сенсорний розвиток малюків. Створюються умови для індивідуальної діяльності, відсутня єдина програма. Ключовим поняттям є «діалогічність індивідуальної свідомості» (Н.В.Гавриш, К.Л.Крутій).

«Особистісна модель». Основним завданням є загальний розвиток дітей, а прикінцевою метою навчання є прагнення дати цілісну картину світу на основі науки, літератури, мистецтва з урахуванням трьох основних ліній загального психічного розвитку дитини (спостереження, мислення та практичних дій - дитячого експериментування). Модель навчання спрямовано на співпрацю з дитиною (Ш. О. Амонашвілі, М.М. Поддяков та ін.).

«Модель збагаченого середовища» - пріоритетом є сенсорний розвиток дітей, який здійснюється за рахунок актуалізації та ускладнення ментального (розумового) досвіду дитини раннього віку. Головним є припущення, що кожна дитина «заповнена» власним ментальним досвідом і має певний діапазон можливого нарощування своїх інтелектуальних сил (К.Л.Крутій, М.М.Поддяков, О.М.Попович).

«Структурована модель» - ключовим поняттям є «фреймова організація знань», знання об'єднані в блоки, даються дітям у вигляді «укрупнених дидактичних одиниць» (П.М.Єрднієв).

«Активувальна модель» спрямована на підвищення рівня пізнавальної активності дітей. З цією метою в навчанні використовуються завдання, які потребують вирішення проблемної ситуації; ключовим є поняття «пізнавальний інтерес» (В.В.Давидов).

Слід зазначити, що всі ці моделі навчання, так чи інакше, є спробою змінити традиційний підхід до навчання, подолати погляд на того, хто навчається, як на пасивного «споживача» педагогічних зусиль із надбання дітьми пізнавального досвіду, формування розумових здібностей.

Звісно, що з'ясовані за допомогою інтерактивного методу ORID моделі навчання відповідають програмам, розрахованим на роботу з дітьми старшого дошкільного віку. Проте, у відповідності до особистісно-орієнтованого підходу І.С. Якиманська зазначає, що природна тяга дитини до саморозкриття, самореалізації до школи проявляється у вільних формах діяльності, перш за все в ігровій, що будується по типу асоціативної, відкритої, самостійної діяльності [7]. Дитина до школи вільна у своїй вибірковості до предметів, що її оточують, до людей, об'єктів пізнання. На *emani interpretive* студенти дійшли висновку, що дитина повинна стати суб'єктом пізнання. Нова інформація перетворюється на основі власного досвіду, особистісно значущі ознаки пізнаваних об'єктів складають власну модель пізнання. У зв'язку з цим, на думку студентів (*eman D – decisional*), необхідне створення умов, які дозволяють виявляти ініціативу, творчість, суб'єктну вибірковість і досвід дитини раннього віку.

Спробу кількісно визначити можливий внесок різних чинників у когнітивне збагачення як один із середовищних факторів розвитку зробив М. Storfer [8]. На його думку, когнітивне збагачення охоплює наявність освітніх матеріалів, методів навчання і стимульної поведінки, спрямованої на надбання знань, що призводить до інтелектуальної акселерації сучасних дітей. Але на зміну акселерації прийшла децелерація, тобто уповільнення біологічного зростання, а разом з нею і уповільнення когнітивного стрибка. На думку О.О. Смирнової [5], до акселерації призводить штучне прискорення дитячого розвитку, яке проявляється в модернізації освіти в закладах дошкільної освіти, форсованої адаптації дитини до дорослого суспільства. О.В.Запорожець [1], К.Л.Крутій [2,3] та ін. вважають, що подібний підхід має бути замінено на «ампліфікацію» дитячого розвитку. О.В. Запорожець писав, що ампліфікація, тобто збагачення за рахунок максимально повного проживання віку, повинна витіснити так звану «симпліфікацію», за якої розвиток дитини ототожнюється з накопиченням знань, умінь і навичок. К.Л.Крутій та ін. слідом за О.В. Запорожцем, визначили «ампліфікацію» як максимальне використання можливостей кожного віку для повноцінного психічного розвитку дитини, що має на увазі «збагачення» змісту дитячого розвитку. Так, М.М. Поддьяков стверджує, що для вирішення завдань розумового розвитку дошкільників необхідно розвивати пошукову активність дітей [4]. Найбільш успішним для розвитку дитини є навчання шляхом організації особливого виду дитячої діяльності - експериментування. Ця форма навчання дітей повинна позбавити дитину від скутості дитячого мислення, зробити її мислення гнучким і рухомим, здатним слідувати особливостям обстежуваного об'єкта.

Під сенсорним збагаченням середовища ми розуміємо створення в дошкільних освітніх закладах таких умов для розвитку, навчання та виховання дитини раннього віку, які сприяють не акселерації, а ампліфікації її сенсорного розвитку.

Ефективний і повноцінний розвиток дитини передбачає своєчасне і максимально повне використання можливостей - таких специфічних форм діяльності дітей раннього віку, як гра, малювання, конструювання, сприйняття казок, дитяче експериментування. Збагачення сенсорного розвитку досягається не введенням принципово нових форм і методів роботи з дітьми раннього віку, а пошуком нових підходів до застосування традиційних форм роботи. Ампліфікація розвитку здійснюється за умов дотримання вимог до організації сенсорно збагаченого середовища, в якому здійснюється розвиток дитини.

Отже, проживання свого віку розглядається в контексті протиставлення двох понять: акселерації та ампліфікації розвитку, необхідно дотримуватись вимог до організації сенсорно

збагаченого середовища, в якому здійснюється розвиток дитини раннього віку. Таке середовище є потужним чинником дитячого розвитку. За допомогою використаного нами *інтерактивного методу ORID* студенти самостійно із-поміж найважливіших властивостей сенсорно збагаченого середовища визначили такі: 1) не регламентованість поведінки; 2) наявність у середовищі зразків поведінки з предметами, іграшками, натуральними матеріалами; 3) предметно-розвивальна збагаченість. Сенсорний розвиток дітей раннього дошкільного віку може здійснюватися як у процесі організованої діяльності, так і в самостійній. Обов'язковим є дотримання ряду методичних принципів, які в результаті використання методу ORID, студенти представили у вигляді рекомендацій: ставлення дорослого до себе і дитини як до творчої вільної особистості; представленість зразка поведінки значущого дорослого; опора на наслідувальну здатність дитини; створення вихователем освітніх ситуацій; встановлення емоційного контакту з дітьми і їх емоційне залучення в процес пізнання середовища.

Основною умовою, на думку студентів, є можливість ампліфікації розвитку, що забезпечується: наявністю різноманітних освітніх програм (комплексних, парціальних, альтернативних); особистісно-орієнтованою моделлю навчання; наявністю сенсорно збагаченого середовища (обладнання та іграшок); заохоченням пізнавальної активності дітей.

Список використаних джерел:

1. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. Психическое развитие ребенка / А.В.Запорожец. – М. : Педагогика, 1986. – 320 с.
2. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2-х ч. / К. Л. Крутій. – Частина 1. Концепції, проектування, технології створення. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2009. – 320 с.
3. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2-х ч. / К. Л. Крутій. – Частина 2. Концепція, Програма розвитку та освітні програми ДНЗ. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2009. – 284 с.
4. Поддьяков А. Н. Исследовательское поведение: стратегии, познания, помощь, противодействие, конфликт / А. Н. Поддьяков. – Москва : Эребус, 2006. – 372 с.
5. Смирнова Е.О. Детская психология / Е.О Смирнова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 368 с.
6. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.
7. Якиманская, И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И.С.Якимаская. – Издание 2-е. – Москва : Сентябрь, 2000. – 112 с.
8. Storfer. M.D. Intelligence and giftedness the contribution of heredity and early environment. – Jossey-Bass Publishers : San Francisco, Oxford, 1990. 122 p.

СПОСОБИ СПІВПРАЦІ З БАТЬКАМИ В УМОВАХ ПАРТНЕРСТВА

Анастасія Ситнік, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: І.Б.Тимофєєва, кандидат педагогічних наук, доцент
Маріупольський державний університет (Україна)*

METHODS OF COOPERATION WITH PARENTS IN A PARTNERSHIP

Anastasia Sytnik, bachelor's student

Mariupol State University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено питання співпраці вчителя з батьками в умовах партнерства. Розкрито основні шляхи залучення батьків до освітнього процесу.

Ключові слова: педагогіка партнерства, спілкування, залучення батьків, творчий підхід, єдність інтересів.

Abstract. The article explores the issues of teacher-parent collaboration in partnership. The main ways of involving parents in the educational process are revealed.

Key words: pedagogy of partnership, communication, parent involvement, creativity, unity of interests.

Педагогіка партнерства є одним з ключових компонентів концепції Нової української школи. Вона ґрунтується на принципах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості.

Головним завданням педагогіки партнерства є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу. Це завдання реалізується у спільній діяльності учителя й учнів, учителя й батьків, що передбачає взаєморозуміння, єдність інтересів і прагнень з метою особистісного розвитку школярів [2, с.16].

Педагогіка партнерства – чітко визначена система взаємин усіх учасників освітнього процесу (учнів, батьків, учителів), що: організовується на принципах добровільності й спільних інтересів; ґрунтується на повазі й рівноправності всіх учасників, із дотриманням визначених норм (прав та обов'язків) та з урахуванням ціннісних орієнтирів кожної зі сторін; передбачає активне залучення всіх учасників до реалізації спільних завдань та їхню готовність брати на себе відповідальність за результати роботи. Психологічну основу педагогіки партнерства становлять суб'єкт-суб'єктні стосунки – співпраця двох суб'єктів. Цей тип взаємин є для освітнього процесу оптимальним, бо, з одного боку, він зберігає за вчителем функцію управління, а з іншого, – дає учневі можливість діяти самостійно.

Ефективне партнерство можливе за умови сформованості в батьків готовності до взаємодії зі школою на паритетних засадах, з опорою на розуміння того, яку діяльність краще виконає школа, а яку – сім'я [3].

Існують основні типи активностей батьків, що поєднують відносинами партнерства сім'ю, школу та громаду:

- батьківство: сім'ї мають забезпечувати здоров'я та безпеку дітей, створювати вдома середовище, що заохочує до навчання; школи ж повинні забезпечувати сім'ї навчанням та інформацією, щоб допомогти зрозуміти своїх дітей та сприяти їхньому розвитку.

- спілкування: школи мають бути підзвітними родинам і надавати їм інформацію про прогрес у школі та успішність учнів; засоби спілкування мають відповідати культурним особливостям батьків, і процес повинен бути двонаправленим;

- волонтерство: батьки можуть зробити значний внесок у середовище та функції школи; школи можуть отримати максимальну віддачу від цього процесу через створення гнучких графіків, що відповідатимуть таланту і інтересам батьків потребам студентів, вчителів і адміністраторів;

- навчання вдома: батьки можуть допомагати своїм дітям у діяльності, пов'язаній зі школою, за методичної підтримки вчителів;

- ухвалення рішень: школи можуть дати батькам значущі ролі в ухваленні рішень у школі та допомогти їм максимально використовувати їх; ця можливість повинна бути відкритою для всіх верств громади, а не тільки для людей, які мають найбільше часу та енергії, щоб витратити на шкільні справи;

- співпраця з громадою: школи повинні координувати роботу та ресурси громади, бізнесу, коледжів або університетів, а також інших груп для покращення шкільних програм, сімейних практик і навчання та розвитку студентів; школи можуть допомогти сім'ям отримувати доступ до допоміжних послуг, що надаються іншими установами, такими як охорона здоров'я, культурні заходи, послуги репетиторів та програми післядипломного догляду за дітьми [4].

Є два суттєві шляхи успішної співпраці: постійне, чітке, двостороннє спілкування; різні способи залучення батьків до освітнього процесу. Спілкування вчителя з батьками, яке відбувається від самого початку навчального року, має стати невід'ємною частиною річного плану роботи вчителя.

Форми спілкування можуть бути різними:

- тижневі або місячні інформаційні бюлетені, які містять інформацію про всі заходи, в яких беруть участь діти;
- зустрічі групи батьків, які можуть зустрічатися для планування волонтерських заходів для класу чи школи;
- обмін книжками: батьки й вчителі можуть обмінюватися книгами про цікаві підходи до навчання і виховання дітей. Обміни книгами можна супроводжувати організацією подальших дискусійних груп – як фізично, так і через соціальні мережі;
- святкові заходи, до яких залучаються діти, вчителі, і батьки, можна організувати з різних приводів – історичні події, події, важливі для громади, сезонні святкування, події у шкільному житті [2, с. 140].

Зокрема, ми погоджуємося із думкою Гончар Н.П., що для формування співробітництва між дорослими й дітьми важливо уявляти колектив як єдине ціле, як більш згуртовану родину, життя якої цікаве, якщо організовано спільну діяльність педагогів, батьків, дітей. Це сприяє становленню взаєморозуміння між батьками й дітьми, створенню комфортних умов у родині. Як показує практика, доцільно поєднувати колективні та індивідуальні форми взаємодії закладів освіти й батьків: бесіди, задушевні розмови, консультації міркування, виконання індивідуальних доручень, спільні пошуки рішення проблеми тощо. Ці форми можуть стати ефективними в тому випадку, якщо вдалося знайти індивідуальний стиль взаємин із кожним батьком. Важливо привабити до себе батьків, завоювати їхню довіру, розбудити бажання поділитися з педагогом своїми думками, сумнівами. Усе це допоможе краще зрозуміти дитину, знайти оптимальні способи вирішення проблем виховання конкретної особистості в дошкільній установі й удома. Психологічною умовою такої успішної міжособистісної взаємодії є уважність, проникливість, неквапливість [1, с. 185].

Переваги від постійного спілкування отримують усі: вчителі, діти й батьки. Особливо важливе воно для дітей, які бачать дорослих, важливих у їхньому житті, які співпрацюють. Це зміцнює їхнє відчуття впевненості й безпеки [4].

Залучаючи батьків до освітнього процесу, вчителі мають розуміти переваги такої співпраці для усіх: учнів, батьків і вчителів [2, с. 142].

Досить ефективним у налагодженні партнерської взаємодії буде запровадження традицій. Так, наприклад, однією із традицій є заохочення батьків за активну роботу. Це може бути нагородження відзнаками, грамотами, сувенірною продукцією, дитячими подарунками.

Важливим аспектом у налагодженні партнерської взаємодії є підтримка вчителем ініціативи родин та їхніх пропозицій щодо розв'язування різних проблем, організації навчання й виховання їхніх дітей. Лише за умови чемного та коректного спілкування з членами родини можливим є налагодження партнерської взаємодії.

Партнерські взаємини між учителем та батьками дають можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми, а саме відстежувати зміни у поведінці дитини, краще розуміти її вподобання та життєві орієнтири [5].

Отже, засади педагогіки партнерства без перебільшення є основоположними для взаємин батьків та вчителя. Адже саме поведінка дорослих, їхні слова та вчинки є для дітей прикладом для наслідування. Вони впливають на світогляд школярів, на сприйняття ними своєї суспільної ролі, на уявлення про значення навчання у нашому житті.

Список використаних джерел:

1. Гончар, Н. П. Форми взаємодії закладів дошкільної освіти із сім'єю з питань формування здоров'язберезувальної компетенції в дітей дошкільного віку / Н. П. Гончар // Інноваційна педагогіка. – 2019. — № 13, т. 2. — С. 183-186.
2. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. – Kyiv. – 2017. – С. 135-144.
3. Партнерські стосунки — запорука успіху! URL: http://journal.osnova.com.ua/article/72132-%D0%9F%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%BD%D0%BA%D0%B8_%E2%80%94%D0%B7%D0%B0%D0%BF

%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BA%D0%B0_%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%85%D1%83%21
(дата звернення: 01.02.2020).

4. Педагогіка партнерства: навщо вона в НУШ. URL: <https://nus.org.ua> (дата звернення: 01.02.2020).

5. Савченко С.В. Педагогіка партнерства у проєкті Концепції «Нової української школи». URL: <https://www.slideshare.net/ippokubg/ss-67119769> (дата звернення: 01.02.2020).

ВПЛИВ ВНУТРІШНЬО-СІМЕЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Vita Shamray, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: В. Ю. Годлевська, доктор історичних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE INFLUENCE OF INTERNAL-FAMILY INTERACTION ON THE SOCIALIZATION OF YOUNGER CHILDREN

Vita Shamray, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У названій статті висвітлено певні погляди на соціалізацію дитини молодшого шкільного віку в умовах сім'ї, родинного виховання. Розглянуто переваги впливу родини на формування особистості молодшого школяра.

Ключові слова: родина, дитина, батьки, соціалізація, родинне виховання.

Abstract. This article highlights some views on the socialization of a young school-age child in a family, family, and child-rearing environment. The advantages of the influence of the family on the formation of personality of the younger student are considered.

Keywords: family, child, parents, socialization, family education.

У даній статті ми розглянемо родину, як найвагоміший, актуальний етап соціалізації, який включає в себе необхідний компонент соціальної будови цивілізованого суспільства, феномен, що історично змінюється. Він здатний функціонувати як інститут відображення людини і її виховання та є тим загальним освітнім довір'ям, в якому дитина отримує свої перші знання і вміння у різних видах праці та життя загалом.

Аналіз останніх досліджень та видань. Вивченню питання впливу родини, родинного виховання на соціалізацію індивіда, формування її особистості присвячували свої праці Ю. М. Якубова, О. Б. Сахаров, О. Г. Антонова-Турченко, Н. М. Єршова, Г. В. Святненко, З. В. Ромоська, Я. М. Шевченко, Г. К. Матвеев, Т. С. Барило та інші.

Ціллю статті є обговорення засадових проблем становлення і розвитку особистості індивіда в умовах родинного кола близьких людей, виховного впливу родини, дорослих на її соціалізацію.

У родині люди набувають навички спілкування і щоденного поведіння, досягають майбутнє сімейне життя, у них утворюється розуміння певних життєвих потреб та цінностей, приєднуються до норм та правил, що стоять перед ними в подальшому житті.

Родина – один з вагомих інститутів соціалізації дитини. Вона є індивідуальним середовищем життя та розвитку зростаючих поколінь. Особливе середовище розвитку – це середовище, яке обумовлює стиль життя дитини, її соціальне буття. В особливому середовищі утворюються нові соціальні якості особистості [7, с. 4].

Мета родинної соціалізації – створення її як особистості, що буде приходити на поміч створенню демократичного, людського суспільства і діяти в ньому.

Виховна роль сім'ї направлена на утворення та розвиток дитини як особистості, на її соціалізацію, на підготовку індивіда до безмежного людського спілкування та справпраці в різних колективах.

Умови та цінності у родині визначають те, якою мірою вона стає середовищем саморозвитку, досвідченості й сферою самореалізації її учасників.

Родинне коло має вплив як на контролюючу, так і на стихійну соціалізацію. Результативність контролюючої соціалізації залежить від моральних, емоційних та психологічних умов в родині, особливостей стосунків між членами сім'ї, культурного та освітнього рівня її учасників, матеріальних і повсякденних передумов, кількості і складу тощо [1, с. 26].

Оселя родини стає домівкою для дитини, якщо у ній буде відчуватися допомога, підтримка та душевна безпека, визнання та любов один до одного. Головна вимога перебудови родини в домівку – людяні внутрішньо-сімейні взаємини.

У рівні того, як дитина зростає вона входить у всебічні стосунки з оточуючим її середовищем – дорослими і ровесниками, стаючи часткою цілого соціального світу, в якому вона розвивається і який її збагачує.

Перше з чим дитина стикається з моменту народження – її родина – дорослі (мати, батько), брати та сестри. Утворюється горизонтальна соціалізація, що відіграє так звану найважливішу роль у соціальному розвитку і соціалізації індивіда в цілому.

Найпершим важливим в житті дітей найчастіше стає матір, з якою особистість спершу інтегрується, а потім з часом диференціюється. Наступним в житті дитини стають батьківські пари: дідусь та бабуся, брат чи сестра. Будучи членом різних соціальних осередків, кожний з них бере участь у ході соціалізації дитини як особистості [9, с. 8-10].

У відповідності з цим постає запитання про взаємовідношення соціалізації і індивідуалізації. Індивідуальність – це виняткова характерність особистості кожної дитини, що оцінюється цілісністю рис, ознак, властивостей її психіки і що утворюється під впливом певних факторів.

Взаємозв'язок з іншими людьми, входження в їх світ, засвоєння запропонованих ними цивілізованих норм, завдань, правил поведінки сприяє соціалізації як перебігу вступу індивіда в суспільство. Стати особистістю як соціально живим створінням без взаємодії із довкіллям не можна.

Соціалізація, є рухом дитини до інших людей, а індивідуалізація – рух індивіда від інших людей до створення своєї особистості, неповторності. Тому ці рухи дозволено оглядати як однаково важливі діалектичні сторони спільного ходу утворення і розвитку особистості.

Родина – це головна соціальна площа, в якій кожна дитина отримує уміння своєї суб'єктності, це основа, фундамент всіх соціальних контактів, які йому потрібно встановити та утворити. Тому результативність соціалізації залежить, насамперед, від порядку зв'язків «дорослі – діти» [8, с. 176].

Тому в такому випадку, обов'язки батька і матері конкретно розмежовують, але вони здатні підмінювати один одного. Батько здобуває роль авторитету, що служить великою частиною побудови родини і домовленістю її спокою. У матері – роль піклування та підтримки.

У зв'язку «матір – дитина» чималу позицію виконає прив'язаність, яка з однієї сторони, реалізовує функцію охорони і безпеки, а з другої сторони, - функцію соціалізації, яка розкривається, у передову чергу, через впевненість дитини, що вона повсякчас віднайде свою маму. Через те, зобов'язаний бути абсолютний порядок між домаганнями дитини і спроможністю матері їх задовольнити [1, с. 33].

Мати є для дитини тією точкою опору, яка дає право їй соціалізуватися, інакше кажучи прилаштуватися в оточенні інших людей і разом з тим відділитися і відрізнити від них.

Соціалізація — це процес становлення особистості, оволодіння нею норм та правил життя в суспільстві, знаннями та майстерністю будувати взаємовідносини з іншими людьми на основі розуміння їх самоцінності, відповідальності перед собою й іншими, палке бажання до здобуття сенсу життя як радості творення і само творення.

Разом з тим буття самої родини досить складна та різностороння. Тому ні одне формулювання не може найбільш повноцінно і найбільш влучно відобразити та розкрити її

важливість. Формулювання вносять лише найбільш загальні та істотні в предметі вивчення та дослідження. Багатосторонні та чималі дослідження родини, її позиції, ролі та вагомість для суспільства в цілому, дали право ученим висловити низку досить часто протилежних умовиводів, однак в одному, міркування більшості співпала — справедливому судженню важливості для людського суспільства родинних зв'язків, які виступають потрібною рушійною силою та стимулом цивілізації та культури в цілому.

Зосереджена увага щодо питань важливості та значення родини зумовлюється вагомістю її соціальних ролей. Відповідно до ст. 51 Конституції України та ст. 5 Сімейного кодексу України, родина знаходиться під захистом держави. Тому останнім часом у нашій державі відслідковуються очевидні очікувані покращення у галузі правової захисту родини. Така система охорони вміщує в себе послідовну сукупність різноманітних дій держави та соціального порядку, які зводяться до створення вимог, потрібних для утворення і загальноприйнятого, незмінного життя родини, захисту її від негативних явищ і перебігів.

Необхідна діяльність родини як соціального інституту є надзвичайно потрібним для суспільства тому, що саме тут здійснюється соціалізації індивіда. Людина не народжується із закодованими соціальними, позитивними чи негативними властивостями. Індивідуальність людини, її важливість утворюється в ході всієї життєвої дороги — в процесі соціалізації, внаслідок якої особистість набуває достименних властивостей та якостей, що детермінують її поведінку в соціумі [7, с. 3].

Проблема щодо виховних обов'язків родини постійно було важливим для суспільства, не беручи до уваги панівну ідеологію того чи іншого проміжку його розвитку. Роль родини у вихованні дитини велика, і родинне батьківське виховання не можна змінити найдосконалішими фігурами державного, суспільного виховання. Звичайна, успішна родина і тільки, може стати для дитини носієм виняткової близькості такої як, емоційна та духовна. Вона має перспективи безперервно, інтенсивно, з наміром і в звичайному природному розпорядку мати вплив на дітей; залучати їх до рішення родинних проблем чи питань, робити їх повноправними членами родини, характерними компаньйонами, що для дитячої свідомості дуже важливо та актуально, дорослі також мають з розумінням відноситися до всіх дитячих проблем; формувати характер дитини, з найбільшим урахуванням душень, культурних цінностей суспільства; надавати дитині лише позитивного досвіду спілкування, позитивного бачення про взаємовідносини статей, про прийдешнє майбутнє родинне життя; залучати дітей до правдивих цінностей, формувати відповідні орієнтації, які можуть слугувати засобом охорони від негативних чинників ззовні [9, с. 13].

Кінець кінцем, не можемо не пригадати такої закономірності — від доброякісності родинного виховання залежить те, якою дитина виросте. Оскільки, чисельні і гіркі факти, коли родина, швидше її неблагополучна атмосфера, ставала чинником вчинення дитиною правопорушення, злочину.

Таким чином, родинне виховання серйозна умова формування особистості дитини, бо родина — це той маленький колектив, в якому індивід набуває головного досвіду людської взаємодії один з одним, де, спостерігаючи за середовищем, вона опановує норми і правила поведінки, і через недостаток життєвого досвіду робить висновок, що все, що відбувається у родині відтворюється у суспільстві в цілому, беручи родину за модель усього суспільства. Більш за все важливого значення для виховання моральних якостей індивіда має індивідуальний приклад дорослих. Батько і матір — найрідніші і найбільш аргументовані взірці, ідеали для наслідування, на прикладі яких дитина, яка зростає, корегує і вибудовує свою поведінку. Дитина дуже уважна і вразлива до всього, що їй доводиться спостерігати, з чим доводиться зіштовхуватися в родині — багатозначній і провідній ниві життєвих переконань та вражень. Словом, вся атмосфера родинного життя, всі без винятку його прояви, позначаються на дітях, які зростають у даній родині. Родинне виховання — це щоденний і неперервний вплив на свідомість індивіда, який підростає, всього складу життя даної родини, кожної дії дорослих. Ми знову-таки солідарні з тими вченими, які роблять акцент на тому, що «вплив родини на дитину настільки своєрідний, що йому просто

неможливо підшукати еквівалент; родина найкраще підходить до об'єкту виховання, може безпосередньо на ньому позначатися, через те що наділена для цього колосальними потенційними перспективами» [10, с. 48].

Список використаних джерел:

1. Бойко О. П. Партнерство школи, сім'ї та органів самоорганізації населення у справі соціалізації молоді / О. П. Бойко // Педагогіка і психологія. — 2005.— №2. — С. 25-33.
2. Голюк О. Використання потенціалу соціальних Інтернет-мереж у взаємодії педагогів з родинами вихованців у контексті освітніх інновацій / О. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв, 9-11 квітня 2014 р., м. Вінниця / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – Вип. 3. – С. 47-50.
3. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОО к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест :БрГУ, 2016. – С.47-51.
4. Голюк О.А. Организация воспитателем ДОО педагогической поддержки семьи через социальные сети / О.А. Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 47-51.
5. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
6. Голюк О. А., Пахальчук Н. О. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ УЧИТЕЛЕМ І УЧНЯМИ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ //Нова українська школа в умовах викликів сучасності: зб. тез доповідей. – 2019. – С. 14.
7. Голованова Н. Социализация младших школьников: педагогическая реальность и забота воспитателя / Н.Голованова // Воспитание школьников. —2003.—№ 4. – С. 2–4.
8. Лукашевич М. П. Соціалізація /М. П.Лукашевич — Київ, 1998.— С. 176-179.
9. Радул В. Соціалізація й розвиток особистості / В. Радул // Шлях освіти. —2006. — № 2. — С. 7–13.
10. Якубова Ю.М., Антонова-Турченко О. Г., Святненко Г. В., Московка М. М. Проблемні сім'ї: діти і батьки. — Київ : Вид-во «Студцентр». — 1998. — 48-52 с.

**ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ФАКТОР БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Ірина Вороніна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Анастасія Баб, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: Л.А. Руденко, доктор педагогічних наук, професор
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (Україна)*

**PSYCHOLOGICAL RESISTANCE AS A FACTOR OF SAFETY
OF YOUNG PUPILS 'LIVES**

Irina Voronina, master's student

Anastasia Bab, bachelor's student

Lviv State University of Life Safety (Ukraine)

Анотація. У статті здійснений дефінітивний аналіз поняття «психологічна стійкість», проаналізовано особливості її формування у молодших школярів. Розкриваються складові та аспекти психологічної стійкості. Досліджуються причини, що призводять до виникнення нестабільних станів у молодших школярів.

Ключові слова: психологічна стійкість, психологічне здоров'я, молодші школярі.

Abstract. The definitive analysis of the concept of "psychological stability" is carried out in the article, the peculiarities of its formation in younger students are analyzed. The components and aspects of psychological stability are revealed. The reasons that cause unstable conditions in younger students are investigated.

Keywords: psychological stability, mental health, junior school students.

На зниження рівня здоров'я української нації, науковці відзначають вплив наступних факторів: екологічних, соціально-економічних, реформи у системі охорони здоров'я, а також недостатньо сформовану психологічну культуру молодого покоління. Психологічна культура особистості включає знання про основні чинники і закони розвитку внутрішнього світу людини, способи і прийоми психічної саморегуляції, діяльність щодо збереження та покращення власного здоров'я. Володіння прийомами психічної саморегуляції дозволить особистості в екстремальних умовах діяти максимально правильно, що дозволить їй зберегти своє життя (здоров'я) та життя інших людей.

Як зазначається в Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), здоров'я людини це стан повного фізичного, душевного (психічного) та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб або фізичних дефектів [4]. Вважаємо, що психологічна культура особистості виховується у процесі формування психічної складової здоров'я.

Проблеми охорони здоров'я, здорового способу життя, валеологічної освіти досліджували Т. Бойченко, О. Волошин, Т. Єрмакова, В. Оржиховська, В. Сухомлинський, Л. Сущенко та ін. Використання народних традицій у процесі формування здорового способу життя школярів висвітлено у працях О. Бенца, О. Гука, І. Карпової, М. Крука, Є. Приступи, Л. Сливки, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської, М. Чепіль та ін.

Психічне здоров'я людини тісно пов'язане із наявністю і збереженням психологічної стійкості, яка охороняє особистість від дезінтеграції й особистісних розладів, створює основу для внутрішньої гармонії, забезпечує реалізацію фізичних і духовних потенцій людини, включає захисні механізми у небезпечних ситуаціях.

Термін «stability» перекладається як: 1) стійкість, стабільність, стан рівноваги; 2) сталість, твердість; а mental stability – психічна стабільність (стійкість) [2]. У словнику А.

Ребера [3] «стійкий» розуміється як характеристика індивіда, поведінка якого надійна та послідовна.

До складових психологічної стійкості належать (див. рис.1).

Рис.1. Складові психологічної стійкості

Науковці розглядають психічну стійкість як особливу рису характеру, яка дозволяє особистості зберігати оптимальний психологічний стан в умовах частоті зміни обставин і обумовленого цим стресу. Психічна стійкість не тотожна стійкості нервової системи. Вона пов'язана скоріше з гнучкістю психіки, здатністю пристосовуватися до мінливих обставин, адекватно реагувати на них.

Виділяють наступні аспекти психологічної стійкості таблиця 1.

Таблиця 1.

Аспекти психологічної стійкості

Аспекти	Характеристика
стабільність	здатність протистояти труднощам, зберігати віру в себе в ситуаціях фрустрації, постійний рівень настрою, здатність до ефективної психічної саморегуляції, розвитку, адаптації.
врівноваженість	здатність зіставляти рівень напруження з ресурсами своєї психіки й організму, здатність уникати крайностей у силі відгуку на події, що відбуваються.
пропорційність	баланс приємних і неприємних почуттів, які зливаються в почуттєвому тоні
опірність	здатність протистояти тому, що обмежує свободу поведінки, свободу вибору і щодо окремих рішень, і щодо вибору способу життя загалом

Таким чином, психологічна стійкість дає змогу особистості протистояти життєвим труднощам, несприятливому тискові обставин, зберігати здоров'я і працездатність у різних випробуваннях, небезпечних ситуаціях. Сформованість психічної стійкості є результатом процесу виховання, самовиховання, набуття досвіду.

Учні молодшого шкільного відрізняються підвищеною збудливістю на тлі слабкої гальмівної діяльності мозку (нестриманість, непосидючість, нетерпимість), значними змінами в емоційній сфері (фантазування, мрійливість, прожектерство), інтенсивним розширенням функцій кори головного мозку (здатність до синтезу, аналізу, розвиток процесів внутрішнього гальмування, початок формування самосвідомості та ін.) Найбільш несприятливо для психічного здоров'я в цьому періоді позначається зміна звичної життєвої

ситуації, вплив невідомих раніше подразників, а також пред'явлення до дитини надмірно підвищених вимог. В результаті можуть розвиватися стрес, неврози, психози, неврогенні реакції.

До причин, що призводять до виникнення нестабільних станів, відносять: 1) надмірне розумове навантаження; 2) нездатність справитися з навчальним навантаженням; 3) ворогуюче ставлення педагога до учня; 4) зміна шкільного колективу, 5) неприйняття учня дитячим колективом [5, с. 190].

Отже, за певних умов, а зокрема: недоліках в організації педагогічної роботи, несприятливому емоційно-психологічному кліматі – у школі можуть виникати передумови для порушення психічного здоров'я учнів. Що в свою чергу вплине на стійкість щодо подолання труднощів, збереження віри в себе, упевненості в собі, своїх можливостях, досконалість психічного саморегулювання, рівень настрою. Тому, на нашу думку, особливої уваги серед ознак психічного здоров'я заслуговує критерій психічної стійкості. Адже від ступеня вираженості психічної стійкості залежить урівноваженість дитини з об'єктивними умовами, її пристосованість до них.

Список використаних джерел:

1. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник / Мохняк С.М., Дацько О.С., Козій О.І. і ін. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 264с.
2. Вакуленко О. Теоретико-методологічні засади формування здорового способу життя./ О. Вакуленко, Л. Жаліло, Н. Комарова, Р. Левін, І. Солоненко, О. Яременко // режим доступу: <http://www.health.gov.ua/Publ>.
3. Васильєва О. С., Филатов Ф.Р. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2001. — 352 с.
4. Преамбула до Статуту ВООЗ, ухваленого Міжнародною конференцією охорони здоров'я, яка проходила в Нью-Йорку 19-22 червня 1946 р., та підписаного 22 липня 1946 р. представниками 61 держави (Official Records of the World Health Organization, no. 2, р. 100). Статут набрав чинності 7 квітня 1948 р.
5. Сіліна Г.О. Дослідження психосоціального здоров'я молодших школярів / Г. О. Сіліна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць. – Київ-Житомир: Ви-во ЖДУ, 2004. – Кн.1. – С. 189-192.

ВПЛИВ БУЛІНГУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ

Ангеліна Глухенька, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Дар'я Боровська, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.В. Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла

Коцюбинського (Україна)

THE EFFECT OF BULLING ON THE MENTAL HEALTH OF PUPILS

Angelina Gluhenska, bachelor's student

Daria Borovska, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті здійснений дефінітивний аналіз поняття «булінг», проаналізовано причини виникнення булінгу серед учнів. Досліджуються форми булінгу, методи та форми пропедевтичної роботи щодо запобігання булінгу.

Ключові слова: булінг, мобінг, молодші школярі, переслідувач (булі), жертва та спостерігач.

Abstract. The article provides a definitive analysis of the concept of "bullying", analyzes the causes of bullying among students. Forms of bullying, methods and forms of propedeutical work on prevention of bullying are investigated.

Keywords: bullying, mobbing, junior school students, persecutor (bulls), victim and observer.

Суттєві зміни в економічній сфері та соціальній політиці, криза сучасної родини, низький соціальний статус, безробіття, нав'язування ідеології споживання, відмова суспільства від одних моральних цінностей та перехід до нових орієнтирів – усе це є чи не найголовнішими чинниками, що сприяють процесу віктимізації неповнолітніх.

Останніми роками визнано поширення в освітній практиці такого явища, як шкільний булінг. Це соціальна проблема всього світу протягом останніх ста років, однак вона ще й досі не достатньо вивчена. Перші публікації на тему шкільного цькування з'явилися досить давно, ще в 1905 р. К. Дьюкс опублікував свою працю з цієї проблематики, але перші систематичні дослідження булінгу належать скандинавським ученим, серед них: Д. Олвеус, А. Пікас, Є. Роланд, П. Хайнеманн. Д. Олвеус і сьогодні залишається найавторитетнішим дослідником проблеми булінгу. Згодом інтерес виник і у Великобританії. Серед британських дослідників слід відзначити Д. Лейна, Є. Мунте, В. Ортона, Д. Таттума. У США особливу увагу до булінгу стали проявляти на початку 1990-х рр. Р. Каталано, Т. Харачі, Л. Хоукінс [3, с. 160]. Цю проблему також досліджували російські науковці І. Бердишев, М. Бутовська, І. Кон, Е. Луценко, М. Нечаєва, К. Ткачук та ін. Незважаючи на досі недостатньо розвинений розгляд питання булінгу в українській психологічній науці, наразі інтерес до цієї проблеми активно зростає.

Булінг – це залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і тим самим підпорядкувати його собі. Подібна поведінка часто повторюється і є звичною. Вона, як правило, спрямована проти людини («жертви»), яка свідомо слабша (психологічно або фізично) за того, хто займається цькуванням («кривдник», «агресор»). Причинами такої поведінки стають відмінності в класі, расі, релігії, статі, сексуальній орієнтації, зовнішньому вигляді, здібностях. Якщо цькування здійснюється групою, воно має назву мобінг. Насильство у закладах освіти може відбуватися між дітьми або викладачами по відношенню стосовно учнів.

Форми прояву булінгу досить різноманітні: фізична (завдання ударів, штовхання, пошкодження або крадіжка власності), словесна (обзивання, глузування або висловлювання, якими ображається стать, раса або сексуальна орієнтація), соціальна (виключення інших із групи чи розповсюдження пліток або чуток), письмова форма (написання записок або знаків, що є болючими чи образливими), електронна або кібербулінг (розповсюдження чуток та образливих коментарів з використанням електронної пошти, мобільних телефонів, сайтів соціальних мереж) [5, с. 211].

Мотивацією до булінгу стають заздрість, помста, відчуття неприязні, прагнення відновити справедливість; боротьба за владу; потреба підпорядкування лідерів, нейтралізації суперника, самоствердження тощо аж до задоволення садистських потреб окремих осіб [1]. Однак суть явища булінгу вчені вбачають не в самій агресії чи злості кривдника, а в почутті зневаги, презирства, відрази агресора щодо жертви [2, с. 177].

Соціальна структура булінгу, як правило, містить три елементи, а саме: переслідувач (булі), жертва та спостерігач. У сучасній науці існує декілька підходів до вивчення булінгу. Одні дослідники зосереджують увагу на пошуку й визначенні особистісних рис, властивих особі булі та її жертві. Інші намагаються розглядати булінг як соціально-психологічний феномен [6].

Незважаючи на те, що явище булінгу відоме досить давно, наукове його осмислення розпочав норвезький психолог Д. Олвеус наприкінці ХХ ст. Він визначив такі типові риси учнів, схильних ставати булі: вони відчувають сильну потребу панувати й підпорядковувати собі інших учнів, переслідуючи власні цілі, вони імпульсивні й легко шаленіють; вони часто зухвалі та агресивні у ставленні до дорослих (передусім батьків і вчителів); вони не виявляють співчуття до своїх жертв; якщо це хлопчики, вони зазвичай фізично сильніші за інших.

Типові жертви булінгу також мають свої риси: вони полохливі, вразливі, замкнуті й сором'язливі; вони часто тривожні, невпевнені в собі, нещасні й мають низьку самооцінку; вони схильні до депресії й частіше за своїх ровесників думають про самогубство з

дорослими, ніж з однолітками; якщо це хлопчики, вони можуть бути фізично слабшими за своїх ровесників.

Ці риси є водночас і причиною, і наслідком булінгу. Водночас, на думку окремих дослідників, відтворити типовий портрет агресора та жертви неможливо.

У закладі загальної середньої освіти в булінгу найчастіше бере участь ціла група учнів. Якщо лідер групи – булі (булер), то інші наслідують його поведінку і беруть участь у цькуванні однокласників. Це дає групі внутрішній імпульс, що, з одного боку, створює ефект причетності, згуртування. Інший результат спільного цькування – послаблення почуття відповідальності за свої дії. «Там був не лише я», – кажуть, щоб виправдати себе і дорослі, і діти. Коли усвідомлення особистісної відповідальності слабшає, гальмують стримувальні механізми [4].

Необхідно пам'ятати, що значну роль у виникненні булінгу відіграє сім'я: батьки як агресорів, так і жертв відрізняються неконструктивними стилями вирішення конфліктів, проблемами в комунікації. Стиль батьківського виховання, якого дотримуються деякі батьки не є ідеальним, і не є авторитетно-демократичним. Діти-агресори досить часто спостерігають ситуації насильства в сім'ї, а також зазнають тілесних покарань. Виникає так зване «коло насильства»: дитина бачить насильство в сім'ї, відтворює його в закладі освіти, а потім у власній родині, і цикл повторюється в наступному поколінні. У групі однолітків має місце ситуація соціального навчання: перший епізод насильницьких дій, що не отримав негативної оцінки з боку дорослих, стає «пусковим гачком» для поширення подібних ситуацій у групі.

Необхідно підкреслити, що до роботи з профілактики та подолання такого негативного явища як булінг мають бути залучені всі учасники навчально-виховного процесу – батьки, адміністрація освітнього закладу, учні, педагоги. Бесіди щодо запобігання булінгу можна проводити під час години виховання або на перервах. Вплив буде стійким, якщо обговорення теми стане постійним продовженням шкільного буденного життя. Однак чіткий графік бесід теж необхідний тому, що систематичність щодо обговорення автоматично гарантує, що тема насильства серед учнів не залишиться без уваги. Короткі, але часті розмови набагато ефективніші, ніж рідкісні та довготривалі.

Не слід учням із вираженою агресивністю доручати керівництво однолітками чи молодшими дітьми, адже це може спровокувати прояви жорстокості. У так званих агресорів потрібно формувати вміння аналізувати свої почуття і почуття інших людей, а також вчити ставитися з розумінням до індивідуальних відмінностей у різних людей, виробляти навички справлятися з міжособистісними проблемами цивілізованим шляхом [7].

У такий спосіб можливо захистити психічне здоров'я молодших школярів і забезпечити їм комфортну атмосферу для навчання й особистісного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Воронцова Е. Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти. URL: <http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/2017/08/24/profilaktika-ta-podolannya-bulinguu-zakladah-osviti/> (дата звернення: 26.01.2020).
2. Ениколопов С. Н., Цибульский Н. П. Психометрический анализ русскоязычной версии Опросника диагностики агрессии А. Басса и М. Перри. Психологический журнал. 2007. № 1. С. 115–124.
3. Косолапов Н. А. Глоссарий по политической психологии. Авторский коллектив РУДН URL: <https://vocabulary.ru/termin/povedenie.html> (дата обращения: 20.01.2020)
4. Куртова С. Булінг у школі. Освіта.UA. URL : http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/42788/ (дата звернення: 23.01.2020).
5. Кутузова Д. А. Травля в школе: что это такое и что можно с этим делать. Журнал практического психолога. 2007. № 1. С. 72–90.
6. Лейн Д. А. Школьная травля (буллинг). Детская и подростковая психотерапия / под ред. Д. Лейна, Э. Миллера. СПб.: Питер, 2001. С. 240–274.
7. Макарова Ю. Л. Характеристика буллинг-структуры на основе гендерного подхода. Детство, открытое миру. / отв. ред. Е. В. Намсинк. Омск: изд-во ОмГПУ, 2017. С. 29 – 31.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ДЕФІНІТИВНИХ ПІДХОДІВ

Аліна Гриб, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.В. Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

THE PROBLEM OF FORMING TOLERANCE IN OLDER PRESCHOOLS IN THE CONTEXT OF MODERN DEFINITIVE APPROACHES

Alina Gryb, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті здійснений дефінітивний аналіз поняття «толерантність», проаналізовано особливості формування толерантності у старших дошкільників. Розкриваються особливості психофізичного розвитку дітей дошкільного віку. Досліджуються методи та форми формування толерантності у старших дошкільників.

Ключові слова: виховання, толерантність, старший дошкільник, міжособистісні взаємини.

Abstract. The definitive analysis of the concept of "tolerance" is made in the article, the peculiarities of forming of tolerance in senior preschoolers are analyzed. The features of psychophysical development of preschool children are revealed. Methods and forms of tolerance formation in older preschool children are investigated.

Keywords: education, tolerance, senior preschool age, interpersonal relationships.

Сучасна епоха, що характеризується глобальними і радикальними змінами у політичній, соціальній, економічній сферах життя суспільства, перебудовою національної системи освіти, потребує нових форм співіснування, за яких агресивність, конфронтація, жорстокість у сучасному світі повинні поступитися гуманному, толерантному ставленню людей одне до одного, взаєморозумінню і довірі.

Проблема виховання толерантності у дітей висвітлена у працях І. Беха, А. Богуш, М. Воробйової, Н. Гавриш, А. Гончаренко, О. Запорожець, І. Княжевої, В. Котирло, С. Кулачківської, С. Ладивир, І.Печенко, Т. Поніманської, Т. Пономаренко, Н. Химич, О. Хролець. Дослідники зазначають, що дошкільний є сензитивним для розвитку і становлення толерантних взаємостосунків завдяки низці вікових і психологічних новоутворень, провідних мотивів поведінки та характерних проявів у взаєминах із оточуючими.

У педагогічному словнику толерантність (лат. *tolerantia* – терпіння) трактується як терпимість до чужих думок, вірувань, переконань, поведінки [2, с. 228]. Феномен толерантності розкривається в сімох аспектах: медико-біологічному, етичному, політичному, соціологічному, психологічному, філософському і педагогічному (табл.1).

Таблиця 1.

Аспект	Дефініція «толерантність»
Філософський аспект:	ознака впевненості у собі й усвідомлення надійності особистих позицій, ознака відкритого для всіх ідейного плину, що не боїться порівняння з іншою точкою зору і не уникає духовної конкуренції.
Етичний аспект:	норма цивілізованого компромісу між конкуруючими культурами і готовність до прийняття інших логік і поглядів; виражається методами пояснення і

	переконання.
Політичний аспект:	умова успішної соціалізації, що полягає у здібності жити у гармонії з самим собою, з оточуючим мікро- й макросередовищем.
Соціологічний аспект:	передбачати реакції інших людей і вміти пристосовуватися до них (вибачення, милостивість, делікатність, співчуття, прихильність до іншого).
Медичний аспект:	витривалість, здатність без значного збитку для організму переносити біль та інші несприятливі фактори, а також дію лікарських препаратів.
Психологічний аспект:	установка ліберального прийняття моделей поведінки, переконань, цінностей іншого.
Педагогічний аспект:	характеристика індивідуальної свідомості, особлива особистісна риса, що може бути сформована відповідною педагогічною взаємодією.

Про необхідність формування толерантності у старших дошкільників зазначається у Базовому компоненті дошкільної освіти [1], у якому визначений зміст освітньої лінії «Дитина у соціумі», розроблені показники сформованості соціально-комунікативної компетенції, яка включає в себе толерантність. На кінець старшого дошкільного віку діти мають оволодіти елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин, умінням дотримуватись їх під час спілкування, здатністю взаємодіяти з людьми, які їх оточують: узгоджувати свої дії і поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце у соціальному середовищі; позитивно сприймати себе. З'являються вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Отже, процес формування толерантності дуже тривалий і починати його необхідно з раннього віку. В старшому дошкільному віці виникають особистісні новоутворення такі як довільна поведінка, супідрядність мотивів, здатність емоційного передбачення, зміна соціальної ситуації розвитку, які є передумовами формування толерантності.

Багатозначність поняття «толерантність» робить його досить абстрактним і загальним, що викликає певні складнощі під час наукового дослідження, при розробці педагогічних методик по формуванню толерантної свідомості [3, с.177].

Робота з формування толерантності має відбуватися на спеціальних заняттях, на яких дітей будуть ознайомлювати з народами світу, з різними людськими расами, особливостями їх зовнішнього вигляду, національними звичаями та традиціями (одягом, промислами, культурою), з традиціями та звичаями українців, що проживають на сході, заході, півдні і півночі нашої держави («Подорож Україною», «Земля – домівка людства», «Улюблені заняття юних землян», «Подарунки нашим друзям» тощо). Також доречним на таких заняттях стане формування уявлень про права та обов'язки дітей, переваги доброзичливих і щирих взаємин над байдужістю та жорстокістю.

Для розв'язання проблем міжособистісних взаємин слушною буде постановка театральних вистав за змістом українських казок і казок народів світу («Котигорошко», «Попелюшка», «Дюймовочка», «Маша і Ведмідь», «Бременські музики» та ін.). Аналіз ситуацій представлених у казках дозволить усвідомити дітям, що всі люди зустрічаються з однаковими проблемами, і алгоритм вирішення таких проблем схожий.

Значний виховний потенціал щодо формування толерантності мають міжнародні та народні свята українців і народів світу, які допоможуть дітям навчитися взаємодіяти з дорослими, розуміти і приймати іншу культуру, розуміти свої та чужі почуття («Міжнародний день захисту дітей», «Всесвітній день здоров'я», «День усмішки», «Свято ліхтариків» (Китай), «День єднання» (Німеччина), «Дожинки» (Білорусь) тощо).

Ефективним буде застосування казкових ігрових технологій («Острів розуміння», «Дзвіночки совісті», «Промінчики людяності», «Квітка доброти»), енергетичних вправ («Жива вода», «Серце на долоні», «Тепло рук друга»), які сприяють формуванню у старших дошкільників навичок знаходити слова розради, підтримувати друзів і рідних, встановлювати контакти з іншими людьми, з повагою ставитись до них, уміння вислухати інших, узгоджувати свої бажання і прагнення з інтересами однолітків, розуміти людські взаємини. Така діяльність збагачує соціальний досвід старших дошкільників, формує соціально-комунікативну компетентність та толерантність.

Таким чином формування толерантної особистості – процес складний, який здійснюється всією соціальною дійсністю, що оточує людину, суспільством, у якому вона живе, під впливом взаємин у родині, поглядів і відносин її членів до інших людей і суспільства в цілому, під впливом спілкування з однолітками й оточуючими людьми.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) – К., 2012. – 26с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Колосова О. В. Діагностика уявлень молодших школярів про толерантність у процесі формування основ правової культури / О. В. Колосова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. – № 5 (березень). – Ч. I. – С. 176-182. – (Серія «Педагогічні науки»).

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

*Олена Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

Ольга Маріячук, вчитель-дефектолог

*Державна реабілітаційна установа «Центр комплексної реабілітації дітей-інвалідів
«Промінь»»*

FEATURES OF EDUCATION AND TRAINING CHILDREN WITH AUTISM

*Olena Kolosova, Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.)
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Olga Mariyanchuk, teacher - defectologist

*State Rehabilitation Institution «Center for Integrated Rehabilitation of Handicapped
Children «Promin»»*

Анотація. У статті проаналізовано особливості виховання та навчання дітей з аутизмом, проблема їх соціальної адаптації. Розкриваються особливості психофізичного розвитку дітей з аутизмом. Досліджуються методики соціалізації, навчання та виховання дітей з аутизмом.

Ключові слова: діти з аутизмом, холдінг-терапія, оперативне навчання, групова терапія, метод вибору, ТЕАССН-програма.

Abstract. The article analyzes the peculiarities of education and training of children with autism, the problem of their social adaptation. The features of psycho-physical development of

children with autism are revealed. Methods of socialization, education and upbringing of children with autism are explored.

Keywords: *children with autism, holding therapy, operative training, group therapy, method of choice, TEACCH program.*

Процес інклюзії передбачає включення дітей з обмеженими можливостями в середовище звичайних однолітків в системі освіти, що наразі є відображенням часу і являє собою реалізацію прав дітей на освіту відповідно до законодавства. До категорії «діти з обмеженими можливостями психо-фізичного здоров'я» відносять дітей з досить широким спектром особливостей розвитку: з недорозвиненням психічних функцій, з розладами аутистичного спектру, з порушеннями опорно-рухової системи, з сенсорними порушеннями та ін. Такі діти відрізняються не тільки своєрідністю психічного розвитку, а й мають проблеми соціальної адаптації, навчання та включення в соціальне життя.

Проблема аутизму вивчалася у медичній, психологічній і педагогічній сферах та представлена у дослідженнях Г. Аспергера, Л. Бендера, Е. Блейлера, М. Бристоля, Д. Гіляровського, Т. Ілляшенко, С. Коноплястої, К. Лебединської, О. Нікольської, К. Островської, М. Рождественської, С. Харісса, М. Химко.

Медики відносять аутизм до розладів загального розвитку. Основними ознаками аутизму є: відсутність потреби в контактах з оточуючими; слабкість емоційного реагування стосовно близьких людей; чутлива реакція на зорові та слухові подразники; стан дифузної тривоги і невмотивованих страхів; прагнення до збереження незмінності оточуючого простору (феномен тотожності за А. Канером), неофобія; стереотипність та одноманітність поведінки, рухів; різноманітні інтелектуальні та мовленнєві порушення; розлади соціальної взаємодії.

Отже, діти з аутизмом страждають в першу чергу від власної нездатності встановлювати ефективний контакт з оточуючими людьми. Страх спілкування породжує відсутність у дитини потреби в ньому та виникненню більшого інтересу до неживих об'єктів, ніж до живих (людей). Дітям із аутизмом практично недоступні такі комунікативні аспекти, як соціальна адекватність, ініціатива в спілкуванні, емпатія, розуміння емоційного стану інших людей. Що в свою чергу робить світ аутичної дитини закритим для зовнішніх впливів, спотвореному сприйнятті зовнішньої інформації та провокує неадекватну поведінкову реакцію [1, с. 86]. Утім така дитина повинна й може бути адаптована до соціуму.

Результатами світових наукових досліджень особливостей дітей з аутизмом стала розробка ефективних методів корекції, навчання та соціалізації, а саме: утримуюча (холдінг) терапія («підсилене торкання»), оперативне навчання (поведінкова терапія), групова терапія, метод вибору, евритмія, ТЕАССН–програма.

Так, методика оперативного навчання (поведінкова терапія) передбачає створення зовнішніх умов, які сприяють індивідуальному формуванню бажаної (заданої) поведінки в різноманітних аспектах (соціальному, побутовому, навчальному, виробничому, мовленнєвому). Основою цієї методики є імітація (невербальна і вербальна). Діти з аутизмом вчать спостерігати за тим, як діють інші та наслідувати їх, навички відпрацьовуються вдома, а потім ці навички відпрацьованої поведінки зі звичних домашніх умов переносяться в соціум [3, с. 45]. За такою біхевіориською програмою будь-який позитивний прояв навички поведінки нагороджується (підсилюється), а негативний – або ігнорується, або карається.

Ефективність оперативного навчання достатньо висока, оскільки майже 50-60% вихованців оволодівають програмою масової школи, можуть успішно працювати, в окремих випадках вступають у коледжі й університети. Проте навички поведінки, отримані за цією методикою, з труднощами переносяться в інші умови, носять часто механічний характер та ускладнюють процес гнучкої адаптації до життя у суспільстві.

Вченими Р.Райхлер і Г.Месібов створена ТЕАССН–програма, яка спрямована не на адаптацію дитини до світу, а на створення умов навчання і розвитку, які б відповідали особливостям сформованості у неї суцесивно-симультанних структур. За ТЕАССН-

програмою робота здійснюється у 9-ти функціональних сферах та корекції поведінки, а саме: велика моторика, дрібна моторика, координація рук і очей, імітація, сприйняття, пізнавальна діяльність, мова, самообслуговування, соціальні відносини. Кожна сфера забезпечена методичними рекомендаціями, оціночними листами і можливими завданнями. Ідеальними умовами для використання цієї методики є розвиток і навчання дитини з аутизмом в домашніх умовах, за яких можна досягнути позитивних стійких змін в роботі навіть з дуже важкими випадками аутизму [4, с. 32].

Метод холдінг-терапії (М. Уелш), або терапії утримування, полягає у спробі форсованого, майже насильницького утворення фізичного зв'язку між матір'ю і дитиною, оскільки відсутність такого зв'язку вважається центральним порушенням при аутизмі. Тобто, головним результатом такої терапії має стати приучування дитини до контакту з матір'ю, поки вона не відчує задоволення від тактильного спілкування. Саме приучування до такого спілкування має стати початком соціальної адаптації дитини з аутизмом [2, с. 57].

За методикою «групової терапії» відбувається спільне навчання дітей з аутизмом та типових, яке сприяє забезпеченню відповідності особливої дитини груповій нормі і досягненню імітації нею відпрацьованої моделі поведінки. Метою групової терапії є стабілізація дитячої емоційної сфери, яка знаходиться в ослабленому стані, яка досягається через підтримку дитини ритмом групи, в якій вона є рівноправною. Важливими у цьому процесі виступають спільні фізичні вправи, які впливають на фізичний розвиток дитини, сприяють формуванню навичок самообслуговування, певною мірою забезпечують інтелектуальний розвиток.

А. Кауфманом розроблений метод «Вибору», який передбачає роботу з дитиною з аутизмом один на один протягом дня. Даний метод припускає, що комунікативні і когнітивні утруднення дитини з аутизмом біологічно зумовлені. Оскільки мозок дитини має здатність відновлювати свої функції до нормального стану, то необхідно створити відповідні умови для цього процесу, а саме, змінити точку зору батьків і педагогів щодо дитини, що в свою чергу буде продукувати зміни у самій дитині. До труднощів застосування даного методу вчені відносять повну ізоляцію дитини з аутизмом протягом декількох років та важкістю широкого прийняття батьками захворювання дитини. Проте А. Кауфман вважає, що це єдиний шлях оволодіння дитиною з аутизмом навичками самоконтролю [5, с. 65].

Метод «Комунікативної терапії» передбачає використання музики з метою формування емпатії у дитини з аутизмом. Основна мета комунікативної терапії полягає у створенні взаємостосунків між дитиною і значущою для неї людиною (батьками, педагогами) через музику. Оскільки музика є гнучкішою, ніж мовлення, особливо у поєднанні з рухами тіла, контактом очей, співом. В процесі даної терапії створюється патерн діалогічного спілкування для подальшого мовленнєвого розвитку. За допомогою музичної комунікативної терапії до дитини доносять розуміння важливості діалогу між людьми, про її комунікаційні можливості.

Таким чином, для дітей з аутизмом найважливішою проблемою є розвиток соціальних якостей. Тому важливо організувати для них соціальну ситуацію, багату спілкуванням і різноманітними формами взаємодії. Для введення дітей з аутизмом в соціальний простір необхідно залучати їх до навчально-вихованого процесу у освітніх закладах та здійснювати з ними корекційно-розвивальну роботу.

Список використаних джерел:

1. Колосова О.В., Антонюк О.В. Мультиплікаційний фільм як засіб формування соціальних умінь у дітей дошкільного віку з раннім дитячим аутизмом / О.В. Колосова, О.В. Антонюк // Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.) / редкол.: О.П. Демченко, Н.О. Комарівська, Л.В. Любчак, Л.А. Присяжнюк ; за заг. ред. О. А. Голук. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. Вип. 1. – С. 85 – 90.
2. Либлінг М. М. Холдинг-терапия как форма психологической помощи семье, имеющей аутичного ребенка / М.М. Либлінг // Дефектология. — 1996. - № 3. - С. 56-66.

3. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги. Навчальний посібник / К.О. Островська. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 110 с.
4. Тарасун В, Хворова Г. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / За наук. ред. В.Тарасун – К.: 2004. – 103 с.
5. Шульженко Д. Аутизм — не вирок. / Д. Шульженко. — Львів: Кальварія, 2010. — 224 с.

СТРАТЕГІЧНЕ МИСЛЕННЯ VS КЛІПОВЕ МИСЛЕННЯ У ПРАКТИЧНІЙ ІНШОМОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Олена Конотон, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
Київський національний лінгвістичний університет (Україна)*

STRATEGIC THINKING VS CLIPPING THINKING THROUGH STUDENTS' PRACTICAL FOREIGN LANGUAGE TRAINING

*Olena Konotop, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Doctoral Student
Kyiv National Linguistic University (Ukraine)*

***Анотація.** У статті досліджено теоретичні питання критичного і кліпового мислення. Розкрито важливість і актуальність цих типів мислення під час підготовки сучасного студента та окреслено чинники, які сприяють їх ефективному функціонуванню в освітньому процесі.*

***Ключові слова:** стратегічне мислення, кліпове мислення, іншомовна підготовка студентів.*

***Abstract.** The article explores the theoretical issues of critical and clip thinking. The importance and relevance of these types of thinking in the preparation of the modern students are revealed and the factors that contribute to their effective functioning in the educational process are outlined.*

***Key words:** strategic thinking, clip-thinking, students' foreign language training.*

Реформування вітчизняної вищої освіти, входження її у світовий та європейський простір, перехід до інформаційного суспільства, вимагають від студентів закладів вищої освіти (ЗВО) сформованості умінь працювати в умовах постійного потоку наукової інформації, здатності до самостійної роботи, самонавчання, самоконтролю та об'єктивної самооцінки власної навчальної діяльності, рефлексії. У сучасних вимогах до іншомовної підготовки студентів освітнього ступеня «бакалавр» немовних ЗВО зростає роль умінь здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати, поповнювати та оцінювати її, застосовувати різні способи пізнавальної і творчої діяльності [7, с. 5]; ключові міжнародні документи Ради Європи з мовної політики і освіти — Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (2003) [5] та Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors (2018) [11] визначають навчально-стратегічну компетентність (НСТК) пріоритетним напрямком освіти. Отже, проблема формування НСТК і відповідно стратегічного мислення у сучасних студентів ЗВО є вкрай актуальною і важливою.

Стратегічне мислення є однією з важливіших компетентностей у сучасному світі. З 1990-х років спостерігається значний інтерес науковців щодо дослідження цієї проблеми (Виханский О.С., 2016; Петров А.Н., 2017; Стрекалова Н.Д., 2018, Константинов Г.Н., 2015, Омае К., 2007; Liedtka J.M., 1998; Bonn I., 2001, 2005; Caporale B., 2015; Casey A., Goldman E., 2001; Chevallier A., 2016; Dixit A., Nalebuff J., 2010; Goldman E., 2007; Mintzberg H., 1994 та ін.), проте слід відмітити, що тематика стратегічного мислення найбільш популярна в економіці та управлінні. Сьогодні у науковій літературі категорія «стратегічне мислення» недостатньо вивчена для методики навчання іноземної мови (ІМ).

Наведемо декілька класичних тлумачень терміну «стратегічне мислення» відомих науковців. Mintzberg Н. (1994) вважав, що це концептуальний креативний процес, який пов'язаний з роздумами крізь призму конкурентної переваги в основу якого покладено творчість і інтуїція, а мета – формування бачення того, у якому напрямку і як рухатися далі [13]. Liedtka J.M. (1998) визначала стратегічне мислення як особливий спосіб мислення, для якого характерні: системне (цілісне) бачення перспективи; сфокусований намір у майбутньому; інтелектуальна гнучкість (інтелектуальний опортунізм); мислення у часі (динаміка); генерація і перевірка гіпотез [12]. Стрекалова Н.Д. (2018) описувала його як особливий, складний вид інтелектуальної керуючої діяльності, здійснення якої залежить від набору компетентностей, які пов'язані з генеруванням нового розуміння бізнесу щодо досягнення конкурентної переваги, розробки і вибору нових, релевантних стратегій і стратегічних дій, які забезпечують зростання ефективності [10].

На основі узагальнення даних, отриманих Н.Д. Стрекаловою [10, с. 395], дамо робоче визначення поняття «стратегічне мислення» для навчального процесу формування НСтК студентів немовних ЗВО під час вивчення ІМ: стратегічне мислення — особливий, складний вид інтелектуальної діяльності, здійснення якої залежить від набору компетентностей, які пов'язані з генеруванням нового для досягнення конкурентної переваги, розробкою і вибором нових, релевантних стратегій і стратегічних дій, які забезпечать ефективний навчальний розвиток студента.

Останнім часом багато дослідників у різних галузях (Гиренок Ф.І., Гич Г.М., Докука С.В., Курбатов В., Маклюен М., Сімакова С., Семеновських Т.В., Тоффлер Е., Фрідман О., Фрумкін К.Г. тощо), відмічають таке явище, як «кліпове» мислення (в англійській літературі використовується термін *netthinking*, тобто *net-мислення*). Термін «кліпове мислення» походить від англійського «a clip», що означає уривок, наприклад, фрагментом фільму, тексту або вирізки із журналу/газети. Як на причину виникнення феномену кліпове мислення науковці вказують, що «внаслідок експоненціального зростання кількості інформації людям доводиться трансформувати свої когнітивні стратегії та встигати обробляти більшу кількість повідомлень за менший проміжок часу, що призвело до виникнення поняття «кліпового» мислення» [4, с. 175].

Російський філософ Гіренко Ф.І. першим увів термін «кліпове мислення». Дослідник вважає, що зараз відбувається зміна класичного лінійного мислення на повну протилежність – «абсолютну нелінійність», якій не притаманний понятійний апарат, а лише частково суб'єктивне сприйняття [1].

Наведемо кілька класичних тлумачень терміну «кліпове мислення». Горлач Д.А. стверджує, що «це психічне явище, яке характеризується фрагментарною моделлю сприйняття інформації, де процес відображення об'єктів відбувається без заглибленого послідовного розмежування і поєднання, поверхнево і алогічно, зі швидким безсистемним переключенням. Результатом такої «перцепції» є відсутність цілісної картини, проте масив охопленої інформації є набагато більшим ніж, скажімо, коли «вмикається» понятійне мислення за той же проміжок часу» [3, с. 46]. Гич Г.М. вважає, що «кліпове» мислення – це процес відображення безлічі різноманітних властивостей об'єктів без урахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю, повною різноманітністю інформації, яка надходить до людини, високою швидкістю її надходження та сприймання» [2, с. 38]. Семеновських Т.В. вказує, що : «...кліпове» мислення – це процес віддзеркалення багатьох різноманітних властивостей об'єктів без урахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю, повною різноманітністю отриманої інформації, відсутністю цілісної картини сприйняття оточуючого світу» [8].

З одного боку, кліпове мислення як фрагментарне і хаотичне, може нести в собі певні загрози для безпеки соціуму, оскільки це мислення споживача дозованої інформації, яка мозаїчно препарована, молекулярно виокремлена і в доступній формі подана, орієнтоване на просту нагальну потребу, задоволення якої є те, на що орієнтоване мислення цього рівня, –

отримання нової інформації; це спрощене мислення, яке не дозволяє людині бути цілісною, глибокою, особистісною [6, с. 73], а з іншого боку, «... кліпове мислення стає одним зі способів адаптації до сьогоденних умов життя» [9, с.108].

Отже, в умовах становлення кіберсуспільства та стрімкого розвитку основних засобів комунікації в ньому, змінюється культура сприйняття інформації. Світ цифрових технологій стає визначальними у формуванні психофізіологічних особливостей сучасної молоді. Однією із яких є поява кліпового мислення, що передбачає не вміння зосереджуватися на конкретному об'єкті, фрагментарність відображення інформаційного потоку з високою швидкістю переключення фрагментів інформації, без урахування зв'язків між ними, непослідовність сприйняття інформації, відсутність цілісного сприйняття змісту інформації та його рефлексивного засвоєння. Але його перевагою є велика швидкість обробки інформації, динамізм у пізнавальній діяльності.

За таких умов, на нашу думку, під час освітнього процесу, по-перше, педагоги повинні враховувати обидва типи мислення – кліпове і стратегічне і підтримувати баланс між ними; по-друге, дослідити ефективне співвідношення між цими видами мислення, враховуючи різні організаційні форми навчання – лекційні, практичні заняття та самостійну роботу студентів; по-третє, важливим є визначення певної ієрархії стратегій, які допоможуть активізувати ці типи мислення, по-четверте, підібрати необхідні засоби для такого навчання.

Список використаних джерел:

1. Гиренок Ф. И. Метафизика пата (косноязычие усталого человека) / Ф.И.Гиренок. – М: Лабиринт, 1995. – 201 с.
2. Гич Г.М. «Кліпове» мислення молоді: друг чи ворог навчання? // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «КиєвоМогилянська академія»]. Серія: Педагогіка. – 2016. – Т. 269. Вип. 257. – С. 38–42. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2016_269_257_8
3. Горлач Д.А. Феномен «кліпового мислення» в контексті радикалізації перетворень інформаційного середовища // Вісник Книжкової палати. – 2016. - № 5. – С. 45-48.
4. Доука С.В. Клиповое мышление как феномен информационного общества / С.В. Доука // Общественные науки и современность. – М., 2013. – № 2. – С. 169-176.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання /Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю.Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273с.
6. Курбатов В. И. Символическое виртуальное сетевое мышление: новая эпоха, или эпоха новостей / В.И. Курбатов // Гуманитарий Юга России, 2013. – № 1. – С.64- 74
7. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок, В. О. Іваніщева, Л. Й. Клименко, Т. І. Козимирська, С. І. Кострицька, Т. І. Скрипник, Н. Ю. Тодорова, А. О. Ходцева. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.
8. Семеновских Т.В. «Клиповое мышление» – феномен современности / Т.В. Семеновских // Оптимальные коммуникации (ОК): Эпистемический ресурс Академии медиаиндустрии и кафедры теории и практики общественной связности РГГУ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://jarki.ru/wordpress/2013/02/18/3208/>.
9. Симакова С. И. Клиповизация мышления у молодежи как следствие развития визуальных коммуникаций в СМИ [Электронный ресурс] / С.И. Симакова. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/klipovizatsiyamyshleniya-u-molodezhikak-sledstvie-razvitiya-vizualnyhkommunikatsiy-v-smi>.
10. Стрекалова Н.Д. Стратегическое мышление менеджеров: сущность, проблемы и подходы к развитию // Вестник СПбГУ. Менеджмент. – 2018. – Т.17. Вып. 3. – С. 384-411.
11. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors, 2018. – 235 p.
12. Liedtka, J. (1998). Strategic thinking; can it be taught?, Long Range Planning, 31, (1), P. 120-129.
13. Mintzberg, Henry (1994). The rise and fall of strategic planning. New York: The Free Press.

ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Лариса Кошмелюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: О.В. Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського (Україна)*

TALES USE IN THE MORAL EDUCATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

*Larisa Koshmelyuk, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті проаналізовано особливості морального виховання молодших школярів. Розкриваються особливості морального розвитку учнів початкових класів. Досліджується роль казки у моральному вихованні дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: моральне виховання, молодші школярі, казка.

Abstract. The peculiarities of moral education of younger students are analyzed in the article. The features of moral development of elementary school students are revealed. The role of fairy tales in moral education of young school children is investigated.

Keywords: moral education, elementary school children, fairy tale.

Соціальні зміни, перехід до ринкових відносин, якими позначене наше сьогодення, відображаються не тільки на економічному розвитку держави, але і на суспільному становленні її громадян. Тому за цих соціокультурних умов проблема морально–етичного виховання молодших школярів набуває актуальності, а одним із найважливіших завдань школи постає виховання гармонійної, духовно багатой та національно свідомої особистості.

У Державній національній програмі «Освіта» Україна XXI століття наголошується, що без подолання девальвації загальнолюдських цінностей, нігілізму та відірваності освіти від національних джерел немислеме виховання справжнього громадянина [3, с. 1].

До проблеми морального виховання дітей у своїй творчості зверталися Б. Ананьев, Л. Виготський, А. Зязюн, М. Каган, Г. Костюк, О. Леонтьев, В. Сухомлинський та інші.

Мораль як одна з форм суспільної та особистісної свідомості є системою поглядів, уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей. Вона охоплює всі сфери суспільного буття: ті, що регулюються державою (політика, виробництво, соціальна сфера, сім'я тощо), і ті, які держава чи громадські організації не регулюють (дружба, любов, товаришування) [1, с. 94]. Найвищим щаблем розвитку людської моралі є свідомо моральність, яка спирається на добровільне спрямування на добро, здатність на сувору самодисципліну, добровільний вибір вчинків та відповідальність за них. Моральне виховання – це спільна діяльність школи і сім'ї з формування стійких моральних якостей, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі [4, с. 35-37].

На думку вчених, молодший шкільний вік є найбільш сенситивним для морального становлення особистості. Вже з молодшого шкільного віку (поки дитина сприйнятлива до емоційних впливів) потрібно формувати у дітей основні поняття про добро, істину, обов'язок, відповідальність шляхом розкриття азбуки загальнолюдської моралі. На можливість формування моральності у молодших школярів вказують наступні психологічні утворення: у даний віковий період у дитини з'являється первинна готовність, на основі елементарного усвідомлення смислу моральної вимоги, підпорядкувати свою поведінку, ставити «необхідно» вище за «хочу»; виникають елементи довільної позитивної поведінки і вимоги «необхідно» – «не можна» починають виявлятися як внутрішні вимоги дитини до самої себе і до інших. У цьому віковому періоді уточнюються моральні орієнтації, поглиблюється моральна свідомість і моральна воля, збагачується зміст почуття обов'язку [5,

с. 183]. Найважливішим показником необхідності формування моральності у молодших школярів є виникнення рефлексивних процесів у моральній свідомості [7, с. 86].

У моральному вихованні молодших школярів важливе місце посідає такий жанр усної народної творчості як казка. Виховне та розвивальне значення казки у своїх працях розкривали С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко та інші. На їх думку, знайомство з казкою допомагає дитині зрозуміти оточуючий світ, оскільки розповідає про основні закони життя, дає приклад вирішення складних життєвих ситуацій та поведінки.

Казковий епос поділяють на казки про тварин, чарівні, соціально-побутові, новелістичні, гумористичні казки, казки-легенди, казки-анекдоти, казки-притчі. Учені наголошують на схожості сюжетів, персонажів казок різних країн світу, що свідчить про їх уніфікованість. Існують такі теорії походження казок: 1) міфологічна (брати Грїмм, О. Афанасьєв, Ф.Буслаєв), згідно якої всі казки мають витоки з прадавнього міфу; 2) міграційна (Т. Бенфей, С. Ольденбург), за якою казки «мандрують» по світу та відображають певний етап життя народу, який її склав [6, с.81].

У центрі казки завжди перебуває герой-добротворець і антигерой-злотворець. Герой-добротворець визволяє рідну землю від зміїв, чужоземців, рятує красуню; антигерой засуджується, його проганяють, він гине. Образу жінки, дівчини-героїні притаманні вірність коханому, материнському обов'язку, готовність до самопожертви заради дітей, чоловіка [2, с. 35]. Казкова алегорія, краса рідного слова зворушують дитину, пробуджує почуття власної гідності, посилює враження, утворює моральні поняття про добро і зло, справедливість і несправедливість, красу і потворність.

У початковій школі учні знайомляться із такими казками: в 1 класі з казкою про правила гостювання «Лисичка і Журавель»; в 2 класі з казками про тварин: «Вовк та козенята», «Рукавичка», «Лисичка та їжак», «Колосок», «Дрізд і голуб», з яких дізнаються про товариськість, дружбу, працелюбність, співпереживання, бажання піклуватися про іншого; у 3 класі з казками чарівного змісту («Кирило-Кожум'яка», «Кривенька качечка», «Кобиляча голова») та авторськими казками; в 4 класі з соціально-побутовими казками, такими як «Мудра дівчина».

Під час читання та вивчення казок доречним стане використання різних форм роботи, які сприятимуть збагаченню знань учнів про усну народну творчість, жанри казок, розвивати логічне мислення, уважність, спостережливість, виховувати прагнення до добра і справедливості, співчутливості, доброзичливості, чесності, моральності, порядності та ввічливості. До таких форм слід віднести різноманітні конкурси: «Назви казку за ілюстрацією», «У світі загадок про казкових героїв», «Корисні предмети у казці», змагання «Порівняй героїв», «Чарівні слова», «Добрі вчинки», уроки-фантазії «Закінчи казку», «Зміни казку», «Напиши лист герою казки» тощо.

Отже, використання казки у процесі морального виховання дозволяє ефективно сформуванню у молодших школярів уявлення про моральні норми та принципи, а сам процес навчання стає цікавим, знімається втома, напруга і підтримується увага протягом заняття.

Список використаних джерел:

1. Аліксійчук О. С. Морально-етичне виховання учнів початкових класів засобами українського фольклору / О.С. Аліксійчук. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, інформ.-видав. вид-ня, 2004. – 123 с.
2. Бибко Н.С. Сказка приходит на урок / Н.С. Бибко // Начальная школа. – 1996. - № 9. – С. 31 – 48.
3. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») : затвердж. постановою Кабінету Міністрів України № 896 від 03.11.1993 р.
4. Камінська Н. П. Особливості морального впливу на дитину з боку матері і батька / Н.П. Камінська – Освітнянин. – 1998. – № 6. – 119 с.
5. Колосова О. В. Виховання совісті молодших школярів у контексті формування правової культури / О. В. Колосова // Професійна підготовка педагогічних кадрів у контексті європейського освітнього простору : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. аспірантів та молодих учених (Хмельницький, 23 жовтня 2008 р.) / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницька обласна рада. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – С. 182-187.
6. Лановик М.Б. Українська усна народна творчість / М. Б. Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ПРИРОДНИЧИХ УЯВЛЕНЬ

Діана Лаута, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: Л.А.Присяжнюк, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PECULIARITIES OF FORMATION IN PRESCHOOL CHILDREN OF NATURAL IDEAS

Diana Lautu, bachelor student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Стаття присвячена з'ясуванню та обґрунтуванню необхідності формування природничих уявлень у дітей дошкільного віку. Досліджено психологічні та педагогічні особливості формування у дошкільників природничих уявлень.

Ключові слова: діти дошкільного віку, природа, природничі уявлення, психолого-педагогічні особливості формування природничих уявлень.

Abstract. The article is devoted to clarifying and substantiating the need to form natural ideas in preschool children. Psychological and pedagogical peculiarities of formation of preschoolers of natural ideas are investigated.

Key words: preschool children, nature, natural ideas, psychological and pedagogical features of formation of natural ideas.

Проблема формування у дітей бережливого ставлення до природи є доволі актуальною у наш час. Нині стає очевидним, що модель взаємодії людини і природи закладається у дошкільному віці. Розпочинається така робота із формування первинних (емпіричних) уявлень про природне довкілля дитини, про об'єкти, процеси і явища природи, які її оточують, їх взаємодію. Ці уявлення закладають основи екологічної свідомості дошкільника, визначають розвиток його екологічного мислення. Дитина починає самостійно усвідомлювати зв'язок людини з природою і все з більшою цікавістю прагне дізнатися про природу нашої планети.

Можливість і успішність вивчення законів природи в дошкільному дитинстві доведено численними психологічними та педагогічними дослідженнями. Зокрема, історичний контекст заявленої проблеми представлений працями педагогів-класиків Я. Коменського, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локк, С. Русової В. Сухомлинського, які неодноразово наголошували на значенні безпосереднього спілкування з природою для розумового й особистісного розвитку дошкільника, формування у них системи природничих знань. У дослідженнях Г. Беленької, Н. Лисенко, Г.Люблінської, Л. Міщик, С. Ніколаєвої, З. Плохій, М. Поддякова, Н. Рижової, П. Саморукової, О. Терентьєвої, І. Хайдурової та ін. розкриваються теоретичні засади формування у дітей дошкільного віку уявлень про об'єкти природи, їх взаємозв'язки і залежності.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає, які саме знання про природне довкілля і в якій формі дитина повинна отримати у процесі цілеспрямованого навчання. У документі зазначається: «Природнича освіченість передбачає наявність уявлень дитини про живі організми і природне середовище, багатоманітність явищ природи, причинно-наслідкові зв'язки у природному довкіллі та взаємозв'язок природних умов, рослинного і тваринного світу, позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи» [1, с. 6.]. Саме на основі цих уявлень у дітей формується цілісний світогляд і відповідне ставлення до світу природи.

Передумовою для формування у дітей уявлень про природні об'єкти є безпосередній контакт із ними на предметно-маніпулятивному рівні. За свідченням психологів (О. Запорожець, М. Поддьяков та ін.), у процесі предметно-чуттєвої діяльності дитина-дошкільник може виділити істотні центральні зв'язки між явищами у певній галузі дійсності й відтворити їх в образній формі – у формі уявлень.

Уявлення є психологічним поняттям і тлумачиться як образи предметів, сцен і подій, що виникають на основі пригадування або продуктивної уяви; підсумок чуттєвого пізнання світу, досвід, надбання кожної особистості. Уявлення формуються на основі відчуття і сприймання [2, с. 112]. *Відчуття* – це відображення окремих властивостей предметів і явищ при безпосередній дії подразників на органи чуття. У відчуттях людині відкриваються кольори та звучання, пахощі і смак, вага, тепло чи холод речей, що її оточують. У відчуттях відображаються лише окремі властивості предметів, наприклад їх запах, колір, твердість тощо, тоді як у сприйманні всі ці властивості відображаються у їх сукупності і взаємозв'язку. *Сприйманням* називається відображення в свідомості людини предметів і явищ дійсності при їх безпосередньому впливі на органи чуття. Результатом сприймання є цілісний образ об'єкта [4, с. 98, 107].

Саме на основі відчуття і сприймання у дітей формується уявлення про навколишнє середовище, в тому числі й про природу. Тому цілеспрямована робота над утворенням у свідомості дітей виразних, точних уявлень про предмети і явища природи – одне з важливих завдань роботи вихователя. Дослідники стверджують, що уявлення – це найперші, елементарні узагальнення. Без уявлень неможливе мислення, неможливий процес пізнання. Роль уявлень у процесі вивчення природи дуже велика: чим багатші у дітей уявлення, чим вони повніші за обсягом і точніші за змістом, тим краще розвиваються у дітей пам'ять і мислення.

За даними педагогічних досліджень одним з основних шляхів формування в дітей уявлень про природу є метод спостереження. Саме цей метод вважається найдоступнішим як для вихователя (щодо місця, часу проведення та відсутності спеціального обладнання), так і для дітей (можна використовувати в роботі з дітьми раннього віку).

Безпосереднє спостереження – це цілеспрямований і організований процес, спрямований на пізнання, уточнення і закріплення знань про довкілля. Це вміння дитини вдивлятися у довкілля, бачити, і помічати ознаки, властивості, виокремлювати в них суттєве, відзначати зміни, що відбуваються у довкіллі, встановлювати причини, робити узагальнення, висновки. В дітей варто розвивати спостережливість – особливість психічної діяльності людини, її вміння помічати у предметах і явищах те, що є істотним, але малопомітним у них. Спостережливість потребує активізації усіх психічних процесів особистості (увага, мислення, сприймання, відчуття, уявлення, пам'ять тощо) та активної пізнавальної діяльності, що припускає допитливість людини. Завдяки спостереженню та спостережливості діти набувають системи знань про довкілля, конкретні об'єктивні уявлення про предмети довкілля, їх властивості, призначення [3, с. 150].

Формування у дошкільників природничих уявлень, їх поглиблення і розширення здійснюється і під час занять. Зокрема, у процесі досліджень, експериментування, моделювання, проектування тощо діти збагачують попередньо засвоєні уявлення, здійснюють різноманітні операції з ними, включають їх у контекст діяльності. Названі методи є досить ефективними і широко використовуються вихователями в роботі з дітьми.

Отже, процес формування у дітей знань про природу розпочинається із уявлень про неї – образів, що утворюються на основі відчуттів і сприймання конкретних об'єктів чи явищ. Чим повнішими і реалістичнішими будуть ці образи, тим повноцінніші знання про довкілля отримає дитина. Саме тому дуже важливо дати дітям чітке і правильне уявлення про світ, що їх оточує.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. 2012. № 7. С. 4-19.

2. Беленька Г. Дошкільнятам про світ природи : старший дошкільний вік : навч.-метод. посібник / Г. Беленька, Т. Науменко, О. Половіна. К. : Генеза, 2013. 112 с.
3. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. К. : Слово, 2008. С. 150-159.
4. Максименко С. Загальна психологія : навч.посіб. К. : МАУП, 2000. 256 с.
5. Присяжнюк Л. А. Еколого-природнича освіта дошкільників у поліфонії інноваційних підходів // Палітра педагога 2017. № 6. С. 3-8.
6. Яришева Н. Методика ознайомлення дітей з природою : навч. посіб. К. : Вища школа., 1993. 255 с.

ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО РОБОТИ ЗІ ШКОЛЯРАМИ В МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ЗАКАРПАТТЯ

Тетяна Молнар, кандидат педагогічних наук, доцент
Мукачівський державний університет (Україна)

STUDENTS' READINESS TO WORK WITH SCHOOLCHILDREN IN THE INTERCULTURAL SPACE OF TRANSCARPATHTIA

Tetiana Molnar, candidate of pedagogical sciences, associate professor
Mukachevo State University (Ukraine)

***Анотація.** Актуалізується проблема підготовки вчителя, готового до взаємодії з представниками інших культур. Окреслено унікальні та специфічні особливості Закарпаття, які слід враховувати в діяльності, спрямованій на міжкультурну взаємодію етносів. З'ясовано уподобання студентів, які є представниками національних меншин, визначено пріоритети щодо їхніх культурно-освітніх потреб.*

***Ключові слова:** освітній простір, міжкультурний простір, етнічні групи, національні меншини, Закарпаття.*

***Abstract.** The author of the article has actualized the problem of preparing a teacher ready to interact with representatives of other cultures. It has been outlined the unique and specific features of Transcarpathia, which should be considered in activities aimed at intercultural interaction of ethnic groups. The author has identified preferences of students who are representatives of national minorities, priorities for their cultural and educational needs.*

***Key words:** educational space, intercultural space, ethnic groups, national minorities, Transcarpathia.*

Необхідність формування у закладах вищої освіти умов, які б сприяли інтеріоризації сучасних форм культури пов'язана з глобалізацією і прогресуючою інформатизацією суспільного життя. Підготовка педагога, готового до взаємодії з представниками інших культур, обміну культурними цінностями, трансляції смислів культури, є пріоритетним завданням вищої освіти, а його розв'язання сприяє ефективній організації простору міжкультурної взаємодії в Закарпатті. Хоча Закарпаття і займає 2,1 % усієї території України, та в загальній чисельності населення на область припадає 2,76 %, регіон є поліетнічним, у якому проживає понад 70 етносів. У зв'язку з тим, що останній перепис населення держави був у 2001 році, на жаль, користуємось даними лише двадцятирічної давнини (наведено в табл. 1).

Таблиця 1

Національний склад населення Закарпатської області

Національний склад	1989 р., %	2001 р., %
українці	78,5	80,5
угорці	12,5	12,1
румуні	2,4	2,6

росіяни	4,0	2,5
цигани	1,0	1,1
словаки	0,6	0,5
німці	0,3	0,3
білоруси	0,2	0,1
інші	0,6	0,4

Зауважимо, що не можна осторонь залишати ще й питання русинства. Такі країни, як: Канада, Сербія, Словенія, Словаччина, США, Румунія, Угорщина і Хорватія визнають русинів як етнос. Відомо, що представники русинської громади Закарпаття неодноразово зверталися до органів державної влади України з проханням визнати русинський етнос. За результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 р. 10090 осіб вважають себе за русинів, а також 83 особи ідентифікували себе як гуцули, 25 осіб – бойки [7].

За переписом майже п'ята частина населення області – це представники національних меншин. Відповідно, усі меншини повинні отримати від держави пропорційну до свого розміру кількість закладів освіти, забезпечення права на політичну діяльність, громадські об'єднання та засоби масової інформації. За даними Головного управління статистики в Закарпатській області станом на кінець 2018 року функціонувало 592 заклади дошкільної освіти, з них 108 (18,34 %) забезпечували потреби національних меншин: з угорською мовою виховання 77, з українською та угорською – 22 (разом 16,8 %), з румунською – 3 (0,51 %), з українською та словацькою – 2, а також по одному закладу з українською та російською, українською та німецькою, угорською та російською мовами навчання. Із 665 шкіл загальної середньої освіти 118 забезпечують права національних меншин (17,7 %). З угорською мовою навчання – 68 державних і 5 приватних (разом 73), з українською та угорською мовами навчання – 25, з угорською та російською – одна [11].

Отже, Закарпаття має унікальні та специфічні особливості, які слід враховувати в будь-якій діяльності, спрямованій на міжкультурну взаємодію етносів. Однак, до цього часу в педагогіці професійної освіти бракує праць, які б ілюстрували цілісну міжкультурну характеристику цієї території.

Ілюстративним матеріалом для аналізу слугували статистичні дані із різних джерел та результати опитування студентів – майбутніх учителів початкової школи Мукачівського державного університету (кількість респондентів – 116).

Кожен зі студентів має свій індивідуальний та специфічний життєвий світ і зустрічається в період навчання з представниками різних етнічних культур, тому необхідно відзначити, що міжкультурним простором ЗВО є місце, де транслуються різні культурні смисли. Специфіка цього простору в тому, що в його рамках інтенсивно відбуваються процеси міжкультурної комунікації.

М. Боришевський [1] виокремлює такі компоненти (елементи, чинники) національної самосвідомості особистості: національна ідентифікація – знання типових особливостей національної спільноти, з якою дана особистість себе ідентифікує; усвідомлене ставлення до історичного минулого, сучасного та майбутнього нації (етносу); чіткі уявлення особистості про територіальну спільність нації; глибоко усвідомлене, дійове ставлення до духовних та матеріальних цінностей нації. Отже, національна ідентифікація співвідноситься з національною самосвідомістю як елемент і ціле. Національна самоідентифікація, за М. Боришевським, це усвідомлення людиною своєї приналежності до певного етносу, нації, усвідомлення своєї близькості з нацією, спорідненості з нею.

Етнонаціональна самоідентифікація є невід'ємним компонентом етнонаціональної самосвідомості особистості й становить одну з провідних її характеристик. Маючи сформовану етнонаціональну самоідентифікацію і самосвідомість молода людина входить у міжкультурний простір комунікації з представниками інших національностей.

Перш, ніж визначити поняття «міжкультурний простір», доцільно дати визначення терміну «соціокультурний простір», провести аналіз культурологічного насичення простору і проаналізувати думку вчених щодо вживання понять «соціокультурний» і «міжкультурний».

На думку В. Тишкова, «соціальний простір є тією чи іншою картиною світу, отже, є ментальною реальністю, що відноситься до сфери світогляду» [10, с. 289]. У контексті цієї парадигми соціокультурний простір є категорією, що вказує на наявність певної частини історичної реальності (О. Кузьміна, Г. Низкодубов, В. Ростовцева та ін.), яка виражається в інституційній формі взаємодії суб'єктів освіти і забезпечує проходження процесу культурного засвоєння знань, а також культурних практик, «їх перетворення за рахунок соціальних чинників і умов реалізації, що сприяють формуванню людини як активної, діяльної, соціально відповідальної особистості» [8, с. 107].

Категорія освітнього простору є предметом теоретичних розробок К. Крутій [4], В. Слободчикова [9], Б. Ельконіна [2]. Аналіз робіт цих авторів показав, що єдиного розуміння природи і сутності освітнього простору немає, воно презентується з урахуванням різних позицій.

Разом з цим, в контексті досліджуваної проблеми в структурі соціального простору культури можна визначити кілька напрямків, у яких відбивається культурний сенс феномена, виражений з урахуванням різних точок зору. Скористаємось аналізом В. Касторнової [3, с. 294], яка з'ясувала декілька підходів. По-перше, діяльнісний підхід окреслює в соціокультурному просторі сукупність навчального, ігрового та інших середовищ, тоді як соціально-культурний підхід фіксує наявність у ньому соціального, освітнього, інформаційного, культурного та інших. По-друге, простір освітнього закладу може бути розглянуто як певний майданчик, наповнений різноманітними матеріальними об'єктами, які виконують роль інтер'єру в оформленні школи. Третім значенням терміну «простір» є оцінка його як місця, де відбувається розвиток і життєдіяльність людини. По-четверте, простір сприймається як місце в соціумі, в якому задається і вирішується безліч суб'єктивних зв'язків і відносин, що сприяє здійсненню діяльності, спрямованої на соціалізацію особистості. П'ятим значенням цього поняття є вітагенне пояснення його сутності, що є проекцією дидактики.

Одним з основних питань сучасної педагогіки, конструктивною відповіддю на яке є сам освітній простір, є питання про зв'язок освіти і культури [6].

Завдання підготовки студентів педагогічного закладу вищої освіти полягає в підготовці «людини культури», яка здатна працювати з різними типами мислення, які визнають ідеали різних культур [5]. Міжкультурний простір виступає одним із засобів такої підготовки у виші. З метою з'ясування уподобань студентів, які є представниками національних меншин та визначення пріоритетів щодо культурно-освітніх потреб майбутніх педагогів нами було розроблено опитувальник, який передбачав відповіді майбутніх учителів початкової школи на такі запитання: 1. До якої етнічної групи ви себе відносите (підкреслити): українці, росіяни, угорці, словаки, німці, цигани, поляки, русини, чехи. Інша етнічна група (вказати). 2. Чи вважаєте ви українську мову рідною? Рідними мовами є дві (три)? Укажіть які? У колі сім'ї розмовляєте здебільшого (вказати якою мовою або мовами). 3. Чи співали вам колискові рідною мовою в дитинстві? 4. Чи вистачає вам культурних заходів у виші, які популяризують вашу етнічну групу? 5. Чи хотіли б ви, щоб у виші були міні-музеї, виставки, фестивалі, конкурси тощо, на які б залучали інших представників етносів, які проживають на Закарпатті? тощо.

Найбільш несподіваними були відповіді на запитання про колискові. За результатами аналізу опитувальника було визначено, що 72 % респондентів не чули в дитинстві колискових рідною мовою від своїх батьків. Як відомо, у давнину дітей плекали, заколисували. Плекання, на думку фізиків, це процес налаштування батьків на біоритми дитини та налаштування дитини на біополе Землі. Виявляється, що майже у всіх етносів світу «ігри для самих маленьких» (типу «сороки-ворони») – зовсім не ігри, а лікувальні процедури на базі акупунктури. Є термін «педагогіка плекання» (В. Даль гіпотетично

пов'язував етимологію цього слова з носінням на руках), укорінений в культурі різних народів. На жаль, за спостереженнями психологів, до життєвого розкладу молодих родин усе частіше входить не душевне спілкування з малюком і прислуховування до його потреб (як це робили раніше прадідусі та прабабусі сучасних студентів), а намагання виростити «генія з пелюшок».

Таким чином, аналіз отриманих даних дає підстави для подальшого вивчення стану цієї проблеми і врахування цих особливостей у будь-якій діяльності, спрямованій на міжкультурну взаємодію етносів. На нашу думку, є також необхідність у подальшому обґрунтуванні методологічних основ і розробці теоретичних засад підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи зі школярами в умовах міжкультурного простору, з'ясуванні педагогічних умов і дидактичних можливостей такого напряму професійної підготовки в умовах закладу вищої педагогічної освіти.

Список використаних джерел:

1. Боришевський М. Національна самосвідомість та ідентифікація громадян як чинник демократичних перетворень в українському суспільстві / М. Боришевський // Соц.-психол. вимір демократичних перетворень в Україні / За ред. С. Д. Максименка, В. Т. Циби, Ю. Ю. Шайгородського та ін. – К.: Укр. центр політ. менеджменту, 2003. – С. 138-144.
2. Эльконин Б. Д. Введение в психологию развития (в традиции культурно-исторической теории Л. С. Выготского) / Б. Д. Эльконин. – М.: Тривола, 1994. – 168 с.
3. Касторнова В. А. Информационно-образовательная среда как основа становления и развития понятия образовательного пространства / В. А. Касторнова // НИЦ Социосфера. – 2013. – № 1. – С. 88-94.
4. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: Монографія: У 2-х ч. – Частина друга. Концепція, Програма розвитку та освітні програми ДНЗ / К. Л. Крутій. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2010. – 284 с.
5. Крутій К. Л. Технологія формування полікультурної особистості (конспекти занять з українського народознавства з дітьми старшого дошкільного віку) / К. Л. Крутій, Н. І. Котій. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2010. – 220 с.
6. Молнар Т. І. Кроскультурний простір початкової школи як сфера взаємодії суб'єктів / Т. І. Молнар // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 71: Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. – С.169-173.
7. Національний склад населення та його мовні ознаки. Статистичний бюлетень. – Ужгород, 2003. – 86 с.
8. Низкодубов Г. А., Кузьмина А. М., Ростовцева В. М. Социокультурный подход в контексте современной парадигмы языкового образования / Г. А. Низкодубов, А. М. Кузьмина, В. М. Ростовцева // Вестник ТомГПУ. – 2006. – № 9. – С. 104-108.
9. Слободчиков В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков // Новые ценности образования. – М., 1997. – Вып. 7. – С. 177-184.
10. Тишков В.А. Реквием по этносу: исследования по социально-культурной антропологии / В. А. Тишков. – М.: Наука, 2003. – 543 с.
11. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Головне управління статистики у Закарпатській області: [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/index2019.html>, вільний. – Назва з екрану.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА

*Олена Сташинська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: О.В. Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського (Україна)*

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF CHILDREN WITH DOWN SYNDROME

*Olena Stashinska, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті проаналізовано особливості виховання та навчання дітей з синдромом Дауна. Розкриваються особливості психофізичного розвитку з синдромом Дауна. Досліджуються методики соціалізації, навчання та виховання дітей з синдромом Дауна.

Ключові слова: діти з синдромом Дауна, методика формування основних рухових навичок, піктограми, Макатон, Льоб-система, PECS, «Нумікон».

Abstract. The article deals with the peculiarities of upbringing and education of children with Down syndrome. The features of psychophysical development with Down syndrome are revealed. Methods of socialization, education and upbringing of children with Down syndrome are explored.

Keywords: children with Down syndrome, technique of formation of basic motor skills, icons, Makaton, L'ob system, PECS, "Numikon".

Визнання Україною конвенції ООН про права дитини та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилило увагу громадськості до проблем дітей з особливими потребами, викликало необхідність створення умов для їх інтеграції в систему сучасних суспільних відносин.

Діти із синдромом Дауна у більшості залишаються ізольованими від системи освіти й суспільства. Особливості розвитку дітей із синдромом Дауна соціально-біологічні, тому їх компенсація повинна стати не тільки внутрішнім, але й соціально опосередкованим процесом [1, с. 23].

Вивчення окремих психічних функцій дітей із синдромом Дауна та розробкою методик формування певних навичок займаються О. Гаврилов, О. Давіденкова, Г. Маринчева, О. Маллер, Г. Цикото, Ф. Anwar, Е. Bell, К. Bleile, J. Carr, С. Cunningham, В. Dawies, С. Fanning, S. Ptaschel, J. Rynders, J. Hamerton.

Розповсюдженість синдрому Дауна у світі становить 1 особу на 4 тисячі в популяції [4; 5]. За даними українських учених, поширеність синдрому Дауна в нашій країні знаходиться в межах від 0,71 до 1,12 на тисячу новонароджених [3, с. 90].

Синдром отримав назву на честь англійського лікаря Джона Дауна, який вперше описав його в 1866 році. Зв'язок між походженням природженого синдрому і зміною кількості хромосом була виявлена тільки в 1959 році французьким генетиком Жеромом Леженом. Можливість інтеграції в суспільство дітей з синдромом Дауна стала розглядатися завдяки розробці фундаментальних основ сучасної корекційної педагогіки (М. Малофєєв) та психолого-педагогічним дослідженням по проблемі ранньої корекції (Є. Баєнська, К. Лебединська, Г. Мішина, О. Нікольська, Е. Стребелев та інші).

Діти з синдромом Дауна мають характерні особливості психо-фізичного розвитку. У них спостерігається відставання в інтелектуальному розвитку, у розвитку моторики й мови. Такі діти мають знижений м'язовий тонус, у них виникають складнощі у відчутті свого тіла в просторі, що впливає на пізнавальні процеси. Для цих дітей характерна низька активність, вони бездіяльні внаслідок уповільнення формування рухових функцій, а це призводить до затримки розвитку всіх психологічних процесів [2, с. 50]. Але вже у віці трьох-чотирьох років вони стають дещо жвавіше і активніше, оскільки починають ходити. Мова у них з'являється пізно і протягом усього життя залишається недорозвиненою (недостатне розуміння мови, бідний словниковий запас, проявляється дизартрія або дісланія). Мовні порушення у таких дітей часто пов'язані з порушенням слуху. Маленькі, вузькі вушні канали дітей з синдромом Дауна, часті інфекційні захворювання середнього вуха спричиняють зниження гостроти слуху. Що в свою чергу негативно впливає на слухове сприйняття і вміння слухати, тобто чути послідовні узгоджені звуки навколишнього середовища, концентрувати на них увагу і впізнавати їх.

Інтелектуальні порушення значно не впливають на формування емоційної сфери, оскільки «особливі діти» можуть відчувати любов до своїх близьких і рідних, вони дуже

ласкаві, слухняні, доброзичливі, вміють ніяковіти, ображатися, іноді їм властива дратівливість, злостивість і впертість [2, с. 51].

За спостереженнями дослідників більшість дітей з синдромом Дауна може добре наслідувати однолітків і дорослих. Що в свою чергу дозволяє сформувати у них навички самообслуговування та праці. Стан сформованості рівня навичок і вмінь, якого можуть досягти «сонячні діти» залежить від генетики дитини та середовища існування. Для багатьох таких дітей характерним є добре розвинена пам'ять і спостережливість, це надає можливість їх навчати, розвивати і виховувати, що дозволить адаптуватися їм у соціальний простір.

Існує велика кількість методик, що дають змогу ефективно навчати та розвивати дітей із синдромом Дауна. Однією з умов такого навчання є раннє втручання у розвиток дитини. Також залучення різних органів чуття (зору, дотику, слуху, смаку, нюху) при сприйнятті інформації. Процес засвоєння нових знань повинен відбуватись маленькими кроками; одне завдання доцільно розбивати на кілька частин. Заняття має бути цікавим, емоційно комфортним, а досягнення та успіхи дитини відзначатися похвалою та заохоченням.

Петером Лаутеслагером голландським фізіотерапевтом розроблена методика формування основних рухових навичок (ОРН), яка стимулює розвиток дітей з синдромом Дауна, дозволяє оптимально спланувати заняття з ними, сприяє абілітації дітей, попереджає та корегує відхилення в руховому розвитку дитини. Оскільки оволодіння руховими навичками забезпечує дитині певний рівень незалежного існування, це в свою чергу стимулює її психічний розвиток і комунікаційну сферу.

Як зазначалося, діти із синдромом Дауна мають затримку мовленнєвого розвитку. Для подолання такого недоліку можна використовувати оригінальну методику розвитку мовлення та читання дітей із синдромом Дауна, яку розробила Ромена Августова. У своїй книзі «Говори! Ти це можеш» автор розкриває особливості спілкування з дитиною зі складними порушеннями розвитку. Для порозуміння дітей із синдромом Дауна з оточуючими можна використовувати засоби альтернативної та підтримуючої комунікації (ААС): піктограми, Макатон, Льоб-систему, систему спілкування за допомогою обміну картками (PECS), технічні засоби комунікації, комунікативні планшети тощо.

«Особливим дітям» недоступні операції пов'язані з рахунком, а також абстрактне мислення. Тому для розвитку математичних здібностей доречним стане використання «Нумікону». Такий набір навчальних матеріалів включає числа, які представлені формами-шаблонами, пофарбованими в різні кольори, що робить їх доступними для зорового й тактильного сприйняття.

Таким чином, правильна і безперервна робота з набуття дітьми з синдромом Дауна елементарних знань та соціального досвіду в подальшому буде сприяти їх соціалізації та інтеграції в звичайне середовище однолітків.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л.С. Проблема умственной отсталости. – М.: Просвещение, 1983. –Т.5. – 180с.
2. Колосова О.В., Гурал-Пулроле Й. Соціальна адаптація дітей з синдромом Дауна / О.В. Колосова, Й. Гурал-Пулроле // Наук. журнал «Молодий вчений». – 2018. - № 5.2 (57.2). – 49-54.
3. Тимченко О.І., Нікула О.Т. Ризик хвороби Дауна у новонароджених України // Медичні перспективи.- 1999, № 2.- С. 90-92
4. Bleile K. Consonant ordering in Down's syndrome phonology // Journal of Communication Disorder. – 1982. – Vol.2, № 6. – p.10-12.
5. Cunningham C.C., Glenn S.M., Wilkinson P., Sloper P. Mental ability, symbolic play and receptive and expressive language of young children with Down's syndrome // Journal of Child Psychology and Psychiatry. – 1984. - № 8. – P.27-32.

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА
В КОНТЕКСТІ НАСТУПНОСТІ
ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
3 березня 2020 року**

**Збірник матеріалів
IV Міжнародної науково-практичної
Інтернет-конференції**

Випуск 9

Головний редактор – Оксана Голюк

Комп'ютерна верстка – Марія Горбачова

Підписано до друку
Формат 64х90/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 36,0. Обл.-вид. арк. 39,06.
Наклад 100 прим. Зам. № 57.

Віддруковано з оригіналів замовника.

Видавець: ТОВ «Меркьюрі-Поділля»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавництв, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4136 від 11.08.2011 р.

Друк ПП Балюк І.Б.
21018, м. Вінниця, вул. Р. Скалецького, 15.
Тел./факс: (0432) 52-08-02
e-mail: balyk2@mail.ru